

Holy Bible

Aionian Edition®

**Bible Gourma du Burkina Faso
Gourma Bible**

AionianBible.org
The world's first Holy Bible untranslation
100% free to copy and print
also known as " The Purple Bible "

Holy Bible Aionian Edition ®
Bible Gourma du Burkina Faso
Gourma Bible

Creative Commons Attribution 4.0 International, 2018-2025

Source text: eBible.org

Source version: 12/28/2024

Source copyright: Creative Commons Attribution 4.0
Door43 World Missions Community, 2020

Formatted by Speedata Publisher 4.21.5 (Pro) on 1/28/2025

100% Free to Copy and Print

TOR Anonymously

<https://AionianBible.org>

Published by Nainoia Inc, <https://Nainoia-Inc.signedon.net>

All profits are given to <https://CoolCup.org>

We pray for a modern Creative Commons translation in every language
Translator resources at <https://AionianBible.org/Third-Party-Publisher-Resources>
Report content and format concerns to Nainoia Inc
Volunteer help is welcome and appreciated!

Celebrate Jesus Christ's victory of grace!

Preface

Gourmanchéma at AionianBible.org/Preface

The *Holy Bible Aionian Edition* ® is the world's first Bible *un-translation!* What is an *un-translation?* Bibles are translated into each of our languages from the original Hebrew, Aramaic, and Koine Greek. Occasionally, the best word translation cannot be found and these words are transliterated letter by letter. Four well known transliterations are *Christ*, *baptism*, *angel*, and *apostle*. The meaning is then preserved more accurately through context and a dictionary. The Aionian Bible un-translates and instead transliterates eleven additional Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and all mankind, and the nature of afterlife destinies.

The first three words are *aiōn*, *aiōnios*, and *aīdios*, typically translated as *eternal* and also *world* or *eon*. The Aionian Bible is named after an alternative spelling of *aiōnios*. Consider that researchers question if *aiōn* and *aiōnios* actually mean *eternal*. Translating *aiōn* as *eternal* in Matthew 28:20 makes no sense, as all agree. The Greek word for *eternal* is *aīdios*, used in Romans 1:20 about God and in Jude 6 about demon imprisonment. Yet what about *aiōnios* in John 3:16? Certainly we do not question whether salvation is *eternal*! However, *aiōnios* means something much more wonderful than infinite time! Ancient Greeks used *aiōn* to mean *eon* or *age*. They also used the adjective *aiōnios* to mean *entirety*, such as *complete* or even *consummate*, but never infinite time. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs. So *aiōnios* is the perfect description of God's Word which has *everything* we need for life and godliness! And the *aiōnios* life promised in John 3:16 is not simply a ticket to *eternal* life in the future, but the invitation through faith to the *consummate* life beginning now!

The next seven words are *Sheol*, *Hadēs*, *Geenna*, *Tartaroō*, *Abyssos*, and *Limnē Pyr*. These words are often translated as *Hell*, the place of eternal punishment. However, *Hell* is ill-defined when compared with the Hebrew and Greek. For example, *Sheol* is the abode of deceased believers and unbelievers and should never be translated as *Hell*. *Hadēs* is a temporary place of punishment, Revelation 20:13-14. *Geenna* is the Valley of Hinnom, Jerusalem's refuse dump, a temporal judgment for sin. *Tartaroō* is a prison for demons, mentioned once in 2 Peter 2:4. *Abyssos* is a temporary prison for the Beast and Satan. Translators are also inconsistent because *Hell* is used by the King James Version 54 times, the New International Version 14 times, and the World English Bible zero times. Finally, *Limnē Pyr* is the Lake of Fire, yet Matthew 25:41 explains that these fires are prepared for the Devil and his angels. So there is reason to review our conclusions about the destinies of redeemed mankind and fallen angels.

The eleventh word, *eleēsē*, reveals the grand conclusion of grace in Romans 11:32. Please understand these eleven words. The original translation is unaltered and a highlighted note is added to 64 Old Testament and 200 New Testament verses. To help parallel study and Strong's Concordance use, apocryphal text is removed and most variant verse numbering is mapped to the English standard. We thank our sources at eBible.org, Crosswire.org, unbound.Biola.edu, Bible4u.net, and NHEB.net. The Aionian Bible is copyrighted with creativecommons.org/licenses/by/4.0, allowing 100% freedom to copy and print, if respecting source copyrights. Check the Reader's Guide and read at AionianBible.org, with Android, and with TOR network. Why purple? King Jesus' Word is royal and purple is the color of royalty! All profits are given to CoolCup.org.

History

Gourmanchéma at AionianBible.org/History

- 04/15/85 - Aionian Bible conceived as B. and J. pray.
- 12/18/13 - Aionian Bible announced as J. and J. pray.
- 06/21/15 - Aionian Bible birthed as G. and J. pray.
- 01/11/16 - AionianBible.org domain registered.
- 06/21/16 - 30 translations available in 12 languages.
- 12/07/16 - Nainoia Inc established as non-profit corporation.
- 01/01/17 - Creative Commons Attribution No Derivatives 4.0 license added.
- 01/16/17 - Aionian Bible Google Play Store App published.
- 07/01/17 - 'The Purple Bible' nickname begins.
- 07/30/17 - 42 translations now available in 22 languages.
- 02/01/18 - Holy Bible Aionian Edition® trademark registered.
- 03/06/18 - Aionian Bibles available in print at Amazon.com.
- 09/15/18 - Aionian Bible dedicated as J. and J. pray again.
- 10/20/18 - 70 translations now available in 33 languages.
- 11/17/18 - 104 translations now available in 57 languages.
- 03/24/19 - 135 translations now available in 67 languages.
- 10/28/19 - Aionian Bible nursed as J. and J. pray.
- 10/31/19 - 174 translations now available in 74 languages.
- 02/22/20 - Aionian Bibles available in print at Lulu.com.
- 05/25/20 - Illustrations by Gustave Doré, La Grande Bible de Tours, Felix Just.
- 08/29/20 - Aionian Bibles now available in ePub format.
- 12/01/20 - Right to left and Hindic languages now available in PDF format.
- 03/31/21 - 214 translations now available in 99 languages.
- 11/17/21 - Aionian Bible Branded Leather Bible Covers now available.
- 12/20/21 - Social media presence on Facebook, Twitter, LinkedIn, YouTube, etc.
- 01/01/22 - 216 translations now available in 99 languages.
- 01/09/22 - StudyPack resources for Bible translation study.
- 02/14/22 - Strong's Concordance from Open Scriptures and STEPBible.
- 02/14/23 - Aionian Bible published on the TOR Network.
- 12/04/23 - Eleēsē added to the Aionian Glossary.
- 02/04/24 - 352 translations now available in 142 languages.
- 05/01/24 - 370 translations now available in 164 languages.
- 08/05/24 - 378 translations now available in 165 languages.
- 08/18/24 - Creative Commons Attribution 4.0 International, if source allows.
- 10/20/24 - Gospel Primer handout format.
- 11/24/24 - Progressive Web Application off-line format.
- 01/28/25 - All profits are given to CoolCup.org.

Table of Contents

NEW TESTAMENT

Matio	11
Maka	37
Luka	52
Jan Laabaalihamo	80
Jesu Tondiba Tuona	100
Loma	128
1 Kolinta	141
2 Kolinta	153
Galati	161
Efesa	165
Philip	169
Kolosa Yaaba	172
1 Tesalonika	175
2 Tesalonika	178
1 Timote	180
2 Timote	184
Tita	187
Filemo	189
Ebilunba	190
Jaka	199
Pieli Tikpiali	202
Pieli Tilieli	206
Jan Tikpiali	208
Jan N Diani	211
Jan Titaali	212
Jude	213
Mi Doagidima	214

APPENDIX

Reader's Guide

Glossary

Maps

Destiny

Illustrations, Doré

NEW TESTAMENT

Jesu den yedi: "N Baa, tieni bipo sugili kelima baa bani ban tiendi yaala."

Bi den toani tiatia ki boagidi o tiayiekaadi.

Luka 23:34

Matio

1 Matiyu Jesu Kilisiti yaajanba yela togida ye ne. Jesu Kilisiti den tie Dafidi bijua, leni Abalahama bijua. **2** Abalahama den mali isaaka, Isaaka n maa Jakoabo, Jokoabo n maa Juda len o cianba leni o waamu. **3** Juda den taa Tamala ki mali Peletisa leni Sela, Peletisa n maa Etilona, Etilona n maa Alama, **4** Alama n maa Abinadabi, Abinadabi n maa Nasona, Nasona n maa Salimono, **5** Salimono den taa Lahaba ki mali Boasa. Boasa den taa Luta ki mali Obedi, **6** Obedi n maa Isayi, Isayi n maa o bado Dafidi. Dafidi den taa Uli pua ki mali Salomon, **7** Salomon n maa Loboami, Loboami n maa Abia, Abia n maa Asa, **8** Asa n maa Josafati, Josafati n maa Yolami, Yolami n maa Osiasi, **9** Osiasi n maa Yotami, Yotami n maa Akasi, Akasi n maa Esekiasi, **10** Esekiasi n maa Manase, Manase n maa Amoni, Amoni n maa Josiasi, **11** Josiasi n maa Jekonia leni o waamu, Babilona yaaba n den paadi Isalele yaaba ya yogunu, ki cuo ba ki gedini ti yonbidi bi diema nni **12** Isalele yaaba yonbidi Babilona diema nni n pend, Jekonia den mali Salitieli, Salitieli n maa Solobabeli, **13** Solobabeli n maa Abiyudi, Abiyudi n maa Eliakimi, Eliakimi n maa Asolo, **14** Asolo n maa Sodaka, Sodaka n maa Akimi, Akimi n maa Eliyudi, **15** Eliyudi n maa Eleyasala, Eleyasala n maa Matana, Matana n maa Jakobo, **16** Jakobo n maa Josefi, Maliyama calo, yua n den mali Jesu ke bi yini o Kilisiti. **17** A ya coadi ki cili Abalahama ki ya caa hali Dafidi, li pia piiga n nifiima naa. Ki cili Dafidi ki ya caa hali Babilona cuonu mo, piiga n nifiima naa. Ki cili Isalele yaaba yonbidi Babilina diema nni ki ya caa hali U Tienu n Gandi cuama mo tie piiga n nifiima naa. **18** Diidi Jesu Kilisiti madi n den tua maama. o naa Maliyama n da den tie Josefi toginaa hali ke bi daa den taani leni biyaba, Maliyama den ti sua ke o punba kelima U Tienu Fuoma Yua paalu po. **19** O togiba Josefi yua n den tie nitieginkoa naa den bua ki fiagi o a sala nni. Lani yaa po o den jagi ke o baa paadi leni o hasiili nni. **20** Wan den kpaagi yeni ya yogunu, o Diedo maleki den doagidi o kani ti dangidi nni ki yedi o: Josefi, Dafidi bijua, han da jie ki taa Maliyama wan tua o pua. Kelima wan punbi ya biga, o punbi ga kelima U Tienu Fuoma Yua yaa paali po. **21** O baa maa bonjaga, han yini o Jesu, kelima wani n baa faabi o niba leni bi tuonbiadi. **22** Lankuli den tieni ke o Diedo n den tuodi ki teni ke o sawalipualo pua yaa sawalo n tieni: **23**

Diidi, li ppowondiali baa punbi ki maa bonjaga. Bi baa yini o Emanuweli. Laa yeli bundima n tie U Tienu ye leni ti. **24** Josefi n den fundi, o den tieni o Diedo maleki n waani o yaala. O den taa o pua. **25** Ama waa den taani leni o hali wan ban mali o biga. Josefi den yini o Jesu.

2 Jesu den mali Betelema, Jude diema nni, Elodo n den ka li bali po yaa yogunu. O madi puoli, yaa banda n diidi a hmabila den ñani hali puoli ki cua Jelusalema. **2** Bi den buali: Ban mali Jufinba bado yua moala na ye le? Ti laa ke o hmabiga pudi puoli ke ti cua ki baa kpiagi o. **3** O bado Elodo n den gbadilaa labaalo, o yama den yagi, Jelusalema yaaba kuli moko yaa yama den yagi. **4** O den taani bi kopadianba badiba leni li balimaama bangikaaba yudanba ki buali ba: U Tienu n Gandi yua n baa maa naankani. **5** Bi den goa ki yedi o: Betelama dogu yu n ye Jude diema nni, nani o saawalipualo n den diani maama. **6** Fini Betelema yaa dogu n ye Jude nni, haa tie Jude dociam i kuli siiga yaa dogu yaa jigidi n wa ki cie, kelima o bado, yua n baa gobidi n niba Isalele yaaba baa ña fini yaa niinne **7** Lane Elodo den yini a banda yeni hasiili nni ki buali ki bandi cain ban den laa ke ki hmabiga yeni pudi ya yogunu. **8** Li yaa puoli o den soani ba Betelema ki yedi: Gedi mani ki ban buali ki bandi cain ki biga yeni labaalo. Yi yaa la o, yin teni min bandi ke mini nba moko n gedi ki ban kpiagi o. **9** Ban den gbadilaa o bado n yedi yaala, bi den fii ki gedi. Ban den laa yaa hmabiga puoli po yeni den kua bi liiga hali ki ban pundi ki biga n ye yaa dieli yuli po ki sedi. **10** Ban den laa ki hmabiga, bi pala den mangi hali boncianla. **11** Bi den kua li dieli nni ki laa ki biga leni o naa Maliyama. Bi den gbaani ki kpiagi ki biga, ki lodi bi halimani-boaga ki ñani yaa paabu n tie na ki puni o: Wula leni a dugibila leni Mili. **12** U Tienu den waani ba ti dangidi nni ke ban da guani Elodo kani. Lani, bi den tagini santo ki kuni bi denpo. **13** Ban den fii, o Diedo maleki den doagidi Josefi kani ti dangidi nni ki yedi o: Fii ki taa ki biga leni o naa ki gedi Ejipiti. Yin ban yaa ye lanpo hali min baa waani yi ya yogunu kelima Elodo baa lingi kibiga ki bua ki kpa o. **14** Josefi den fii ki riagü ki taa ki biga leni o naa ki gedi Ejipiti. **15** O den ye lanpo hali Elodo kuuma. Li den tieni yeni ke o Diedo n den tuodi ki teni ke o saawalipualo pua yaa saawalo n tieni. N den yini ki ñani n bijua Ejipiti. **16** Elodo n den sua ke a banda yeni boandi o, o pali den

beni boncianla. O den soani ban ban kpa yaa bonjala n pia bina lie lie leni yaaba n ki pundi yeni kuli ki ye Betelema leni i tinkundogi nni kuli, nani a banda n den waani ke o sua ke laa biga baa pia yaa bina banlu. **17** Lanwani o saawalipualo Jelemi n den maadi yaa maama den tieni. **18** Bi den gbadu A bubula Lama dogu nni, A bubula leni i moeciami, Lasela buudi o bila kuuma kaa tuo ban baagi o kelima baa go ye. **19** Elodo n den kpe, o Diedo maleki den doagidi Josefi kani Ejipiti po ti dangidi nni. **20** Ki yedi o: Fii ki taa ki biga leni o naa ki guani Isalele diema po, kelima yaaba n den bua ki kpa ki biga nan kpe. **21** Josefi den fii ki taa ki biga leni o naa ki guani Isalele diema nni. **22** Ama wan den gbadu ke Elodo kpe ke o bijua Akelayusa n kali li bali po ki tua Jude bado, o den jie lipo guanma. Ama U Tieu den waani o ti dangidi nni, o den fii ki gedi Galile diema nni. **23** O den ban kali Nasaleti dogu nni. Li den tieni yeni ke bi saawalipuaba n den yedi yaala n tieni. Lani n tie na: Bi baa yini o Nasaleti yua.

3 Laa yogunu Jan batisti den kua Jude diema ya fanpienma nni ki wangi U Tieu maama. **2** Ki tua: Lebidi mani yi yama kelima tanpoli diema kuli. **3** Wani Jan tie o saawalipualo Esayi n den maadi yua yaa maama ki yedi: O nilo kpaani mi fanpienma nni ki tua: Yin bogini mani o Diedo sanu ki naadi mani a sangoana. **4** Jan den laa tiyuoyukobidi tiadi ki yie ku gbanñagidigu, o den di i gbangbanli leni ku muagu nni siadi. **5** Jelusalema dogu yaaba leni Jude diema yaaba kuli, leni yaa tinkundogi n baali Judena kpenu yaaba kuli den kpendi o kani. **6** Bi den tuodi ki doagidi bi tuonbiadi, ki ceni ke Jan batisti ba Judena kpenu nni. **7** Wan den laa ke Falisieninba leni Sadusieninba boncianla kpendi o kani ke wan batisti ba, o den yedi ba: Yinba u walabibuolu na, hma bangi yi yin sani ki ciadi U Tieu pabienli yaali n baa cua na? **8** Yin yaa tuuni mani ya tuona n doagidi ke yi lebidi yi yama. **9** Yin da se ki tua yi pala nni: Ti pia Abalahama ke o tie ti yaaja. N kadi ki waani yi ke U Tieu baa fidu ki teni yaa tana n tie na n tua Abalahama puolihuani. **10** Baa moala bi caani li yali i tijiini po. Yaa tibu n kaa luoni yaa bonluonkaala n hani kuli bi baa pedi bu ki lu bu mi fantama nni. **11** Mini n batisti yi leni mi ñima, ke lan doagidi ke yi lebidi yi yama. Ama yua hua n puoli pia u paalu ki cie nni. Mii pundi baa yua n baa tugti o cacaadi. Wani, o baa batisti yi leni U Tieu Fuoma Yua leni mi fantama. **12** O kubi o fenlu o nuu nni. O

baa pidi o jalu ki wodi o bima ki kuodi li buali nni, ki nan sia ti fandi leni yaa fantama n kaa pia gbindima. **13** Laa yogunu Jesu den ñani Galile ki cua u kpenu Judena, Jan kani ke wan batisti o. **14** Ama Jan den ki yie o po ki yedi o: Li bi pundi fine n batisti nni, ke a mo nan cua n yaa kani? **15** Jesu den goa ki yedi: Cedi tin tieni moala, yeni n tie tin tieni yaala n dagidi kuli. Lanwani Jan den tuo, waa go yie. **16** Wan den batisti o yaa yogunu, Jesu den ñani mi ñima nni. Tanpoli den luodi ke Jesu laa ke U Tieu Fuoma ñani lipo ki ji nani ki kpaajiega yeni ki ti jagini o po. **17** Lanyogunu, u nialu den maadi tanpoli po ki yedi: One n tie n bibuadiga, n pali n mani yua yaa po hali boncianla.

4 Lanwani U Tieu Fuoma den gedini Jesu mi fanpienma nni ke Sutaani tulini o. **2** Jesu den lolibu ñoabu dana piina leni ñiadi piina, mi koma den cuo o. **3** Mi tulinma daano yeni den cua o kani ki yedi o: A ya tie U Tieu Bijua, han maadi ki teni a tana na n tua jiema. **4** Jesu den goa ki yedi o: Li diani: O nisaalo kan yaa ye mi jiema bebe po ka, ama y maama n ñia U Tieu ñoabu nni kuli yaa po. **5** Sutaani den gedini Jesu u dogagidiko Jelusalema po, ki teni ke o sedi U Tieu diegu yuli po. **6** O den yedi o: A ya tie U Tieu Bijua han yugi ki ci tiipo, kelima li diani: O baa puogi o malekinba, bi baa tebini a bi nii po ke a taali n da tuudi tanli. **7** Jesu den yedi o: Li go diani: Han da biigi o Diedo a Tieu. **8** Sutaani go den gedini o ya juali n kpedi hali boncianla yuli po ki waani o handuna diema kuli leni mi kpiagidi, **9** ki yedi o: A ya gbaani ki kpiagi nni, n baa pa ha laa bonla kuli. **10** Jesu den yedi o: Fuadi likani Sutaani, kelima li diani: A baa kpiagi o Diedo a Tieu, ki yaa jaandi wani bebe. **11** Lane Sutaani cedi Jesu. Lanyogunu malekinba den cua Jesu kani ki tuunu o po. **12** Jesu n den gbadu ke bi cuo Jan, o den fii ki gedi Galile. **13** O den ñani Nasaleti ki cua ki ye Kabenayuma dogu nni yu n ku leni mi ñincianma, Sabulino leni Nefitali buolu yaa tinga nni. **14** O den tieni ke o saawalipualo Esayi n den maadi yaa maama n tieni: **15** Sabulono leni Nefitali tinmu yaaba. Yaa tinmu n ku leni Galile ñincianma, Judena kandima tinga yaaba yeni. Bani yaa nilanba n ye Galile diema nni. **16** Laa niba, yaaba n ye li biigili nni, ji la mi yencianma. Laa yenma yendi bani yaaba n den ka mi kuuma leni mi junjungu n die naankani. **17** Lanyogunu Jesu den cili ki wangi o laabaalihamo ki tua: Lebidi mani yi yama, kelima tanpoli diema kuli.

18 Jesu n den cuoni ki baali Galile ñincianma, o den la naataanjabo lie, Simono yua n go yi Pieli leni o waalo Andile, ke bi lu i taali mi ñincianma nni kelima bi den tie jankpaanba. **19** O den yedi ba: Hoadi mani nni, nani yin lingi yi jami maama, n baa teni yin yaa lingi bi niba moko yene. **20** Lanyogunu liga, bi den ha bi taali ki hoadi o. **21** Jesu den suagi liiga ki go la naataanjabo lie, Sebede bijalediba Jaka leni o waani Jan. Bi den ye ku ñinbiagu nni leni bi baa Sebede ki hanbidi bi taali. **22** O den yini ba. Lanyogunu bi den ha ku ñinbiagu leni bi baa kuli ki hoadi o. **23** Jesu den gaandi Galile diema kuli nni ki kua li balimaama bangima diena nni ki bangi bi niba ki wangi ba U tieno diema laabaalihamo, ki go paagidi bi niba bi yianbuoli leni bi tadinbuoli kuli po. **24** O yeli den ñani Sili diema kuli nni. Bi den cuani o kani i yianbuoli leni mi yianfulima kuli danba, leni a cicibiada n die yaaba, leni a bisinbila danba leni yaaba yaa gbannandi n kpe, **25** Bi niba boncianla, yaaba n den ñani galile leni Dekapola, leni Jelusalema leni Jude diema kuli, leni yaa diema n ye Judena kpenu kandima, bikuli den hoadi o.

5 Jesu n den laa ku niligu, o den doni li juali po.

Wan den kali, o hoadikaaba den nagini o kani. **20** den yaadi ki bangi ba ki yedi: **3** Li pamanli ye leni yaaba n pia li yumiinli kelima tanpoli diema tie bi yaama. **4** Li pamanli ye leni yaaba ya pala n biidi, kelima bi baa baagi ba. **5** Li pamanli ye leni yaaba n pia li paddingili, kelima bi baa diedi ki tinga. **6** Li pamanli ye leni mi teginma koma leni mi ñinñuulu n pia yaaba, kelima bi baa guo. **7** Li pamanli ye leni yaaba n gba mi nihima, kelima bi baa gbadji bipo mi nihima. **8** Li pamanli ye leni bi papiyendantba, kelima bi baa la U Tieno. **9** Li pamanli ye leni yaaba n kpendi nni mi yanduanma, kelima bi baa yini ba U Tieno bila. **10** Li pamanli ye leni ban wangi yaaba fala kelima mi teginma po, kelima tanpoli diema tie bi yaame. **11** Li pamanli ye leni yi bi niba ya sugidi yi ki wangyi falabiado, ki maadi yipo mi mabiyadima kelima mini yaa po. **12** Yin mangi mani yi pala ki yaa ye leni li pamancianli kelima yi panpaani baa yaba tanpoli po. Bi niba den wangi bi sawalipuuba falabiado yeni, bani yaaba nden ye ke yi daa ye. **13** Yinba n tie mi yaama handuna po. Mi yaama ya ti luo mi manu, bi baa taa be ki go hanbi ma? Maa go pia fuoma, kali ban lu ma niinnpo bi niba hmaa ma. **14** Yinba n tie handuna

yenma. Ya dogu n ye li juali yuli po kan fidi ki wuoni. **15** Bi kan gi cuoni ki fidisanga mo ki taa li sanciali ki hoagini ga, ama bi baa tuani ga u fidisantuankaanu, kan yendi yaaba n kua li dieli nni kuli po. **16** Yeni yin cedi mani yi yenma n yendi yeni bi niba kani ke ban la yi tuongama ki kpiagi yi Baa yua n ye tanpoli po. **17** Yin da daani ke n cua ki baa bolini li balimaama leni bi sawalipuuba maama ka. Mii cua ki baa bolini ma, ama n cua ki baa tieni ma. **18** Kelima n waani yi i moamoani, hali tanpoli leni ki tinga daa pendi, baa yaa dianu n wa ki cie kan ña li balimaama nni hali likuli n baa tieni ki dudi. **19** Yua n miidi li balimaama nni baa yaama n wa ki cie siiga mayenma, ki go bangi ban ya tiendi yeni, o baa tua yua n wa ki cie tanpoli diema nni. Yua mo n tiendi man bili yaala ki go bangi ma, o baa tua niciamo tanpoli diema nni. **20** Kelima n yedi yi, yi teginma yaa cie li balimaama bangikaaba leni Falisienninba, yi kan kua tanpoli diema nni. **21** Yi gbadji ke bi den yedi bi nikpiaba: Han da kpa o nilo, yua n kpa o nilo, bi baa bu ki cuo o. **22** Ama mini n yedi yi, yua n bieni o pali o lielo po kuli, li pundi ban bu leni. Yua n yedi o lielo: O yanpiidaano ne, li pundi ke yi cancannikpeliba taancianli n cuo o. Yua n yedi o lielo: O yanluodaano ne, li pundi ban cuo o ki kuani o ku fantanbuogu nni. (**Geenna g1067**) **23** Lanwani a ya cua li padibinbinli kani, ki baa pa a paabu, ki tiadi li kani ke o lieli pia leni a ku madiagu, **24** han cedi a paabu likani ki kpa gedji ki ban mangi leni a lielo yeni, ki yuandi ki pa U Tieno a paabu. **25** A koaginkoa ya cuo ha ki caani a li bujiali kani, han mangi leni o tonma hali ki daa pundi, ke wan da ti teni o bujialo n cuo ha ki teni a sandalima, wan kuani a li kadidieli nni. **26** N waani ai moamoani, a kan ña lienni kali a pani kaa ki gbeni kaa sieni liba. **27** Yi den gbadji ke bi yedi: Han da combi. **28** Ama mini n yedi yi ke yua n nualu pua ke o yama kua o niinni, o combi leni o o pali nni no. **29** A jienunbu ya tie apo tingbali bonla, han logidi bu ki lu foagima, kelima a gbannanbuoyendu ya bodi, li baa hani apo ki cie ban lu a gbannandi kuli ku fantanbuogu nni. (**Geenna g1067**) **30** A jienu ya tie apo tingbali bonla, han jia u ki lu foagima, kelima a gbananbuoyendu ya bodi, li baa hani apo ki cie ban lu a gbannandi kuli ku fantanbuogu nni. (**Geenna g1067**) **31** Bi go den yedi: Yua n ñani o pua, wan teni o li poñatili. **32** Ama mini n yedi yi yua n ñani o pua ke laa tie mi conconma po, o teni ke laa pua tua poconconli. Yua n taa poñakoa mo, o combi. **33** Yi den gbadji ke bi

waani bi nikpiaba: Han da poli ki niani ki naa tieni. Ama han poli ki niani o Diedo ke a baa tieni yaala, han tieni la. **34** Ama mini n yedi yi: Yin da poli baa leni tanpoli kelima li tie U Tieu balikalikaanu. **35** Baa leni ki tinga kelima ki tie o taahmaakaanu, baa leni Jelusalema kelima li tie o badiciamo dogu. **36** Han da poli leni a yuli, kelima a kan fidji ki teni baa yuyengu n pendi, yaaka kun boandi. **37** Yi ya yedi: Mm, lan ya tie mm. Yi ya yedi: A-a mo, lan ya tie a-a. Kelima yaala n pugidi kuli ji ñani o Biado kane. **38** Yi den gbadji ke bi yedi: Nunbu n pa nunbu panli, ñinli mo n pa ñinli panli. **39** Ama mini n yedi yi, yin da yie o nibiado po, nilo ya pabi a jienkpianu po, han pegidi ki teni o a ganu mo. **40** Nilo ya bua ki yini a ti buudi ki ga a liadibiga, han teni o a liadicianga mo. **41** O nilo ya tieni au paalu ke han ciani o kilo dajenyenli, han ciani o dajena lie. **42** Pa yua n mia ha, da buli anunga yua n bua ha ledi o po. **43** Yi den gbadji ke bi yedi: Han bua a nisaalilielo ki nani a yibali. **44** Ama mini n yedi yi: Yaa bua mani yi yibalimba, ki ya jaandi yaaba n wangi yi fala po. **45** Yeni yi baa tie yi Baa yua n ye tanpoli bila. Kelima o yen teni ke ki yenga pudi bi nibiadiba leni bi niteginkaaba kuli po, ki yen teni ke ki taaga mii bi niteginkaaba leni yaaba n ki tiegi kuli po. **46** Li ya tie ke yi bua yaaba n bua yi bebe, yi baa baa bee panpaani yo? Bi lubigaaba wani ki tiendi yeni ka yoo? **47** Yi ya fuondi yi kpiiba bebe, yi tieni be ke li pia mi paadima? Baa bi nilanba wani ki tiendi yeni ka yoo? **48** Yin gagidi ki ya hani nani yi Baa yua n ye tanpoli n gagidi ki hani maama.

6 Fangi mani yi yula ki da tiendi yi tuonhama a sala nni ke bi niba n la. Yi ya tiendi yeni yi kan baa panpaaniba kuli yi Baa yua n ye tanpoli kani. **2** Lanwani a yaa tiendi mi hanma, han da piebi kakaci nani pala lie danba n tiendi maama li balimaama bangima diena nni leni i sani nni, ke bi niba n kpiagi ba. N waani yi i moamoani, bi baa bi panpaani n yeni. **3** Ama a yaa tiendi mi hanma, da cedi a ganu n bandi a jienu n tiendi yaala, **4** ke a hanma n ya tiendi hasiili nni. A Baa yua n nua hasiili nni n baa pa ha la. **5** Yi yaa jaandi, yin da tie nani pala lie danba yaaba n bua ki yaa se li balimaama bangima diena nni leni a sankada nni ki jaandi, ke bi niba n la. N waani yi i moamoano, bi baa bi panpaani n yeni. **6** Ama fin ni a yaa jaandi, kua a dieli nni ki luoni a buliñoabu, ki jaandi a Baa yua n ye likani haasili nni. Wani a Baa

yua n nua hasiili nni n baa pa ha la. **7** Yi ya jaandi, yin da filigi mi maama fanma fanma, nani bi nilanba n tiendi maama, bi tama ke U Tieu baa cengi ba kelima bi macianma po. **8** Da tiendi mani nani bani, kelima yi Baa U Tieu bani yin luo yaala hali ke yi daa mia o. **9** Diidi mani yin baa jaandi maama: Ti Baa yua n ye tanpoli. **10** A yeli n baa mi gagidima, A diema n cua, A yanbuuma n tieni ki tinga nni nani man tiendi maama tanpoli po. **11** Pa ti dinla yaa jiema n dagidi. **12** Tieni tipo sugili ti tudima po nani ti moko n tieni sugili yaaba n tudi tipo maama yeni. **13** Da tuo tin baa mi tulinma nni. Ama han ga ti o Biadi kani. Kelima fini n die li bali, leni u paaciamu, leni ti kpiagiciandi hali yaa yogunu kuli. Amina. **14** Yi ya puni yaa niba n tudi yipo sugili, yi Baa yua n ye tanpoli ma baa pa yi sugili. **15** Ama yi yaa puni yaa niba n tudi yipo sugili, yi Baa yua n ye tanpoli moko kan pa yi sugili yi yaa tuonbiadi po. **16** Yi ya luo bu ñoabu yaa yogunu, da biidi mani yi nunmu nani pala lie danba, yaaba n biidi bi nunmu ki baa waani bi niba ke bi luo bu ñoabu. N waani yi i moamoani, bi baa bi panpaani n yeni. **17** Ama fini, a ya luo bu ñoabu, han fa a nunga ki suogi tulale, **18** ke bi niba n da bandi ke a luo bu ñoabu, ama a Baa yua n ye hasiili nni bebe n ya bani. Wani a Baa yua n nua hasiili nni n baa guani a la. **19** Da biliti mani y halimani handuna nni, ti lulugidi leni i tontonmoani n baa bolini naankani, a sugidi n koa ki su naani, **20** ama yin yaa biliti mani yi halihani tanpoli po, ti lulugidi leni i tontonmoani n kan bolini naankani, a sugida n kan kua ki su naankani. **21** Kelima yi halimani n ye naankani, yi yantiana mo baa ye lankane. **22** Bu nunbu n tie ti gbannandi fidisanga. Lanwani a nunbu ya hani, a gbannandi kuli baa yeni bonhanla, **23** ama a nunbu yaa hani, a gbannandi kuli baa ye li biigili nni. Yaa yenma n ye a niinni ya tie biigili, laa biigili baa yaba boncianla. **24** Oba kuli kan fidji ki yaa tuuni canbaanba lie po, kelima o yaa baa nani o canbaankpialo ki baa o bonlieli, o nan baa taabi o bonkpialo ki fali o binlielo wani. Yi kan fidji ki yaa taa ki tuuni U Tieu po leni halimani po. **25** Li tie lani yaa po ke n yedi yi, da yyagi mani yi yama yi miali yema po, leni yin baa di yaala, leni yin baa ñu yaala, leni yi gbannandi po yin baa yie yaala. Yii bani ke li miali cie mi jiema, ke ti gbannandi mo cie ti tiayiekaadi? **26** Diidi mani ti bonyugiditi, baa coagi, baa yendi, baa wodi liba ki kuodi a buana nni. Ama yi Baa yua n ye tanpoli n dindi ba. Yii bani ke yi pia mayuli ki cie ti

bonyugiditi? 27 Yi siiga hme yanyagidi n baa teni wan fidi ki foagidi o miali dana baa waamu? 28 Lanwani be yaa po ke yi bangi li bonyiekaala po? Diidi mani mi moapuuma n ye maama. Maa tuuni, maa pia gaali, 29 baa yeni, n yedi ke baa o bado Salomonu leni o kpiaciandi kuli, waa den pundi mi siiga nni baa yenma n bobu maama. 30 U Tienu yaa bobindi yaa muadi n ye ku muagu nni dinla, ke bi baa fa ki taa ti ki cuoni mi fantama u fanu nni, laa pia kuli tama ke o baa yieni yi mo, yinba yaaba yaa dandanli n ki yaba, bi yeni kaa? 31 Lanwani, yin da yagini mani yi yama ki yaa tua: Ti baa je be? Ti baa ño be? Ti baa yie be? 32 Kelima laa bonla kuli tie bi nilanba n lingi yaala. Yi Baa yua n ye tanpoli bani ke laa bonla kuli tie yipo tiladi. 33 Yin kpa lingi mani U Tienu diema leni o yaa teginma, lani, laa bonla kuli baa yuandi ki pugini yipo. 34 Lanwani, da yagi mani yi yama saala po, saala pia o yaa yanyagidi o yuli po. Daali kuli pia li yaa fala ke li dagidi.

7 Yin da ja mani ti buudi, ke U Tienu n da ti jia yi mo yaa buudi. 2 Kelima U Tienu baa bu leni yi nani yin bu leni yi nisaalilieba maama. O go baa taa yin bigidi nitoaba po leni yaa bonbiigikaala ki biigi yi mo yaa po. 3 Be teni ke a nua yaa muagu n ye a lielo nunbu nni ki naa nua yaa dajengu n duogi a yaabu nni? 4 Li ga lede ke a baa yedi a kpiilo: Cedi min ñani a po yaa muagu n ye a nunbu nni, ke ku dajengu duogi a yaabu nni? 5 Fini pala lie daano, han kpa ñani yaa dajengu n ye a yaa nunbu nni, lanwani a baa fidi ki la bonhanla han baa ñani ku muagu yeni maa a lielo yaabu nni. 6 Da taa mani yaala n gagidi ki hani ki teni yi sangbanli ke ban da ti jigidi ki toatoadi la. Da taa mani yaa laanu yaa dunga n pa ki lu i duoli, ke ban da ti hma ki piini la. 7 Mia mani, bi baa pa yi, lingi mani, yi baa la. Yedi mani: Gafala bu buliñoabu kani, bi baa luodi yipo. 8 Kelima yua n mia kuli baa ba, yua mo n lingi kuli o baa la, bi baa luodi yua n yedi gafala ki bua ki kua kuli po. 9 Yinaba bi jaba siiga, hme ya biga n baa mia o dupe wan teni o li tanli? 10 Bi o baa mia o o jamo, wan teni o o wa? 11 Yinba yaaba n bia yaa bani ki pa yi bila li bonhanla, laa pia kuli tama ke yi Baa yua n ye tanpoli baa pa yaaba n mia o li bonhanla. 12 Lani yaa po yin bua ke bi niba n tieni yipo yaala kuli, yi mo tieni la bipo. Lani n tie li balimaama leni bi saawalipuuba kuli bangima. 13 Kua mani yaa buliñoabu n miabi kani, kelima ya

buliñoabu n pia leni ya sanu n pia kuli caa mi bodima po, yaa niba n tagi lankani mo nan yaba. 14 Ama yaa buliñoabu n miabi leni yaa sanu n miabi kuli caa ya miali n ka gbeni kani, yaaba n laadi laa sanu mo naa yaba. 15 Yin fangi mani yi yula leni bi saawalipuafaadanba. Bi kpendi yikani ki dingi nani i pe yeni, ama moamoani bi tie nani yaa fuasangbanbiadi n bua ki bolini yi yeni. 16 Yi baa bandi ba bi bontienkaala po yo. Naani yi baa fidi ki cie i cabi ku konkongu po bi? Bi ki cie a kankana a kongoaba po bi? 17 Yaa tibu n hani kuli baa luoni yaa bonluonkaala n hani, yaa tibu n ki hani mo baa luoni yaa bonluonkaala n ki hani. 18 Yaa tibu n hani kan fidi ki luoni yaa bonluonkaala n ki hani, yaa tibu n ki hani mo kan fidi ki luoni yaa bonluonkaala n hani. 19 Yaa tibu n ki luoni yaa bonluonkaala n hani kuli, bi baa pedi bu ki lu mi fantama nni. 20 Li tie bi bontienkaala po yo ke yi baa bandi ba. 21 Yaaba n tua nni: O Diedo, o Diedo, bikuli ka baa kua tanpoli diema nni, kali yaaba n tiendi n Baa yua n ye tanpoli yanbuama. 22 Li bujiali daali, bi niba boncianla baa yedi nni: O Diedo, o Diedo, naani tii den wangti U Tienu maama a yeli nni kaa? Tii den deli mu cicibiadimu a yeli nni kaa? Tii go den tiendi mi bancianma boncianla a yeli nni kaa? 23 Lane n baa kadi ki yedi ba: A a, mii bani yi. Fuadi mani n kani, yinba yaaba n tiendi mi biadima. 24 Lani yaa po yua n gbadu min maadi yaa maama na, ki tiendi man yedi yaala, o baa tie nani yaa yanfodaano n den maa o dieli ku tangu po. 25 Ki taaga den mini, a ñingola den puubi, ku tafaagu mo den figi ki pua laa dieli, ma lii den baa, kelima li den maa ku tangu po. 26 Ama yua n gbadu min maadi yaa maama na, ki naa tiendi man yedi yaala, o baa tie nani yaa yanluodaano n den maa o dieli mi tanbiima nni. 27 Ki taaga den mini, a ñingola den puubi, ku tafaagu mo den figi ki pua laa dieli ke li den baa ki mumudi. 28 Jesu n den maadi laa maama kuli ki gbeni, ku niligu den ye leni li pakili kelima o bangima po. 29 Kelima o den bangi nani yua n pia li bali mi bangima yeni. Waa den bangi nani li balimaama bangikaaba yeni ka.

8 Jesu n den jiidi li juali po, bi niba boncianla den hua o. 20 kpaado den cua ki gbaani o nintuali ki yedi: N daano, a ya bua, a baa fidi ki hanbi nni. 3 Jesu den tandi o nuu ki sii o ki yedi: N bua, hanbi. Lanyogunu o kpaadima den gbeni opo ke o hanbi. 4 Jesu den yedi o: Han fangi a yuli ki da yedi niloba

liba. Ama, gedi ki ban waani ayuli o kopadiciamo, ki padi Musa n den bili yaa padili, lan tua bipo seedi ke a hanbi. **5** Jesu n den kua Kapenayuma, minteela kobiga yudaano den tuogi o **6** ki mia o ki yedi: N daano, n naacemo dua ke ti yianfaandi cuo o, ke o go laadi fala boncianla. **7** Jesu den yedi o: N baa cua ki paagi o. **8** Minteela kobiga yudaani yeni den goa ki yedi o: N baa, mii pundi han kua n dieli nni, maadi mayenma bebe, n naacemo baa paagi. **9** Kelima mini yua ke nitoaba die nni, n moko pia min die yaa minteela. N yen yedi one: Gedi, wan gedi, ki yedi o yua mo: Cua na, wan cua. N yen yedi n naacemo: Tieni line, wan tieni. **10** Jesu n den gbadilaa maama, li den paki o, ke o yedi yaaba n hua o: N waani yi i moamoani, baa yinba Isalele yaaba siiga, n daa la ya dandancianli n tie na buolu. **11** N waami yi i moamoani ke niba boncianla baa ti ña puoli leni nintuali kuli, ki cua ki taani ki kali leni Abalahama leni Isaaka leni Jakobo, u sajekaanu kani tanpoli diema nni. **12** Ama bi baa lu yaaba n bi tie tanpoli diema yaaba yeni niinpo, li biigicianli nni, a bubula leni mi ñincegima n baa ye naankani. **13** Li yaa puoli Jesu den yedi a minteela yudaano: A kuni, lan tua apo nani han daani maama. Lanyogunu liga o naacemo den paagi. **14** Jesu den gedi Pieli denpo. O den sua ke Pieli cuadinaa dua kelima o den pia gbannanbiendi. **15** Jesu den sii o nuu ke u yianu kagidi opo ke o fii ki ga o cangu. **16** Halimaali bi den cuani Jesu kani bi niba boncianla, mu cicibiadimu danba. **17** O den maadi bebe ki deli ki ñandi mu cicbiadimu mun ye yaaba ya niinni, ki go paagi a yiama kuli. O den tieni yeni ke o sawalipualo Esayi n den maadi yaa maama n tieni: Wani oba n den taa ti tadingu, ki tugi ti yiani. **18** Jesu n den la ke ku niligu lindi o, o den waani o hadikaaba ban duodi ki gedi nepo yaa boanjaali. **19** Li balimaama bangikaaba siiga yendo den cua o kani ki yedi o: Canba, n baa hoa ha han caa naani kuli. **20** Jesu den goa ki yedi o: Icoli pia i fali, ti bonyugiditi mo pia a teda, ama o Joa Bijua wani naa pia wan baa dua naani. **21** Nitoa, o hadikaaba siiga yua, den yedi o: N daano, pa nni u sanu min da kpa gedi ki ban piini n baa no. **22** Jesu den goa ki yedi o: Yaa hoa nni, ki cedi bi tinkpiba n piini bi tinkpiba **23** Jesu den kua ku ñinbiagu nni ke o hadikaaba den hoadi o. **24** Ban den ye mi ñincianma nni, ki fabiadigu den fii ke a ñinguona fii ki baa milini ku ñinbiagu, ama wani, o den goa. **25** O hadikaaba den nagini ki fundi o ki yedi: Ti Daano, fii ki faabi ti, ke ti baa bodi.

26 O den yedi ba: Be n teni ke yi jie nanda, yinba yaaba ya dandanli n ki yaba? Lanwani o den fii ki sedi ki funi leni ku faaligu leni mi ñincianma ke likuli duani salam. **27** Ti jawaandi den cuo o yegininlieba kuli ke bi tua biyaba: O tie hme yo, ke baa ku faaligu leni mi ñincianma kuli tuo ki tiendi wan yedi yaala? **28** Jesu n den pundi nepo ya boanjaali Gadala yaaba dogu tinbianu nni, mu cicibiadimu danaba bonba lie den ñani a kakula po ki tuogi o. **29** Bi den bia boncianla hali ke niloba kan den tuo ki tagini lipo sanu. Bi den tiani opo: Be n ye tinba leni fini siiga, U Tieu Bijua? Naani a cua ne ki baa duoli ti ke u yogunu daa pundi yoo? **30** Li sua ke u duokuliciamu den nagi likani ki gbi i moajjini. **31** Mu cicibiadimu den miadi Jesu ki tua: A ya deli ti, han cedi tin gedi ki ban kua u duokulu na niinni. **32** O den yedi mu: Gedi mani. Mu den ñani bi jaba niinni ki ban kua i duoli nni. lani u duokulu kuli den digi mi joayidima po ki baa mi ñincianma nni ki bodi lienni. **33** Yaaba n den kpaa ba den sani ki gedi ki ban waani u dogu po yaala n tieni kuli, leni yaala n tieni mu cicibiadimu danba. **34** Lane, u dogu nni yaaba kuli den ñani li baa tuogi Jesu. Ban den laa o bi den mia o ke wan ña bi tinga nni.

9 Jesu den kua ku ñinbiagu nni ki duodi ki guani u dogu po. **2** Lanyogunu bi niba den cuani o kani yua ya gbannandi n kpe ke o dua ku kaagu po. Jesu n den la bi dandanli, o den yedi yua ya gbannandi n kpe: Paagi apali, n bijua a baa a tuonbiadi sugili. **3** Lane li balimaama bangikaaba bi tianba den bi pala nni: O naa joa sugidi U Tieu. **4** Jesu den bani bi yantiana ki yedi: Be n teni ke yi pia a yantiabiada yi niinni? **5** Be n dingi ki cie ki yedi: A baa a tuonbiadi sugili bi ki yedi: Fii ki ya cuone? **6** N bua yin bandi ke mini O joa Bijua pia li bali handuna na niinni ki baa fidi ki pa bi niba bi tuonbiadi sugili. Lane o den yedi yua ya gbannandi n kpe yeni: Fii ki taa a kaagu ki yaa kuni. **7** O joa yeni den fii ki ñani ki ban kuni. **8** ku niligu n den la lani ti jawaandi den cuo ba, ke bi kpiagi U Tieu leni wan puni bi nisaaliba laa paalu buolu. **9** Jesu n den fii lankani ki suagi liiga, o den la ban yi yua Matiyu ke o ka o tuonli kani ki gaani li lubili. O den yedi o: Hoadi nni. Matiyu den fii ki hoadi o. **10** Jesu n den ka Matiyu dieli nni u sajekaanu kani, bi lubigaaba leni i tagibiadi danba kuli den cua boncianla, ki ka ki di leni o leni o hadikaaba. **11** Falisienimba n den laa lani, bi den yedi o hadikaaba: Be yaa po ke yi canba di leni bi lubigaaba leni i tagibiadi danba? **12** Jesu den gbadilaa

yedi ba: Yaaba n pia laafia ka bua lotoli, ama a yiama. **13** Gedi mani ki ban bandi ya maama n tie na bundima: mi nihigbadima n mani npo, laa tie a pada ka. Mii cua ki baa yini yaaba n tiegi ka ama ti tuonbiadi danba. **14** Jan hoadikaaba den cua Jesu kani ki yedi o: Be yaa po ke tinba leni falisieninba yen luo bu ñoabu le a ya hoadikaaba wani naa luo? **15** Jesu den goa ki yedi ba: O pocaano calo danliba baa ga led a biidi bi pala wan da ye leni ba li potaali nii ya yogunu? Ama a dana kpendi ke bi baa cuo o pocaancalo ki ñani o bi siiga, laa yogunu bi baa lolli bu ñoabu. **16** O go den yedi: niloba kan taa cabipanli ki biini liadikpeli, kelima li cabipanli baa dadi li bonkpeli lan padi ki pugini. **17** Bi kan didi taa o duvenpaano ki huuni ti dayuakpedi nni, ti dayuakpedi baa padi, duven n wuli, ti dayuadi mo n bodi. Ama bi yen huuni o duvenpaano ti dayuapandi nni, ke duven leni ti dayuadi kuli n ya ye. **18** Jesu n den maadi leni ba yeni, bi yudanba siiga nni yendo den cua ki gbaani o nintuali ki yedi: N bisalo kpe moala moala ne, ama han cua ki ban maani opo a nii, o baa faadi. **19** Jesu den fii ki ciani o, wani leni o hoadikaaba. **20** Lanyogunu yaa pua ya soama n den wuliti hali piiga n bina lie den cua ki nagini o puoli po ki sii o liadicuadi, **21** kelima o den tua o yama nni: N ya li baa ki sii o liadili bebe, n baa paagi. **22** Jesu den jigidiki la o ki yedi: Paagi a pali, n bisalo, a dandanli paagi a. Lanyogunu o pua yen den paagi cain. **23** Jesu den pundi ki kua o yudaano yen deni. Wan den sua ke ti baantiadi cua ki biga kuuma po ki piebi mu yelimu ke bi niba ma tiendi ki fuugu, o den yedi: **24** ña mani, kelima ki bonpuoga naa kpe ka, o goa yo. Bi den ñuadi o. **25** Wan den ñani bi niba kuli, o den kua ki biga n dua naani, ki cuo o nuu ke o fii. **26** O laabaalo den yadi laa diema nni kuli. **27** Jesu n den fii lankani ki suagi liiga, juama lie den hoa o ki tangi: Dafidi Bijua, gbadi tipo mi nihima. **28** Jesu n den kua li diedi nni, a juama yen den cua o kani. Jesu den buali ba: Yi daani ke n baa fidiki tieni yipo yin miadi yaala? Bi den goa yedi o: Mm, ti daano. **29** Lane o den sii bi nuni ki yedi: Lan tieni yipo nani yin daani maama. **30** Lani bi nuni den nua. Jesu den teni ba li ñoabonli ki yedi: Fangi mani yi yula ke obo n da bandi: **31** Ama bi den ñani ki kpaani o yeli laa diema nni kuli. **32** Laa jaliediba n den fii ki caa, bi niba go den cuani Jesu kani cicibiadiga daano ke po tie muulo. **33** Jesu n den deli ki ñani ki cicibiadi ga ya yogunu, o muulo yen den yaadi ki maadi. Li den paki ya niba n taani likani ke bi tua: Ti daa bi laa li

naa bonla Isalele diema nni. **34** Ama Falisieninba wani den tua: Mu cicibiadimu bado n puni o u paalu ke o deli ki ñandi mu cicibiadimu bi niba niinni. **35** Jesu den gaandi i dociam leni i dowaali nni kuli, ki bangi U Tieu maama li bali maama bangima diena nni, ki wang U Tieu diema laabaalhamo, ki paagidi bi niba bi yianbuoli leni bi tadinbuoli kuli po. **36** Wan den ku niligu, mi nihima den cuo o bipo kelima bi den coagi, bi yama mo den yagi nani ya pe n kaa pia yankpao yeri. **37** Lani yaa po o den yedi o hoadikaaba: Ujetaagu yaba ke bi tuonsoanba mo nan wa. **38** Lanwani yin mia mani ujetaagu Diedo wan soani bi tuonsoanba ujetaagu po.

10 Jesu den yini o piiga n hoadikaliediba ki dini ba li bali ki puni ba u paalu ban yaa deli ki ñandi mu cicibiadimu mun ye yaaba yaa niinni, ki go yaa paagidi bi niba leni ban pia yaa yianbuoli leni yaa tadinbuoli. **2** Bi piiga n tondiliediba yeni yela n tie na. Yua n kpia, Simono ban go yi yua Pieli leni o waalo Andile, Sebede bijua Jaka leni o waalo Jan, **3** Filipi leni Batelemi, Toma leni o lubigaalo Matiyu, Alife bijua Jaka leni Tade, **4** Simono ban go yi yua o yankuadaano leni Judasa Isikalioto yua n den yuandi ki janbi Jesu. **5** Bani n tie Jesu n den soani o piiga n niliediba yaaba ki teni ba yaa ñoabonli n tie na: **6** Da gedi mani bi nilanba po, ki da kua Samali yaaba doni nni mo, ama yi gedi Isalee buolu yaaba po, bani yaaba n tie nani yaa pe n yaadi yeni. **7** Yin tagi naankani kuli, yin yaa wang ke U Tieu diema kuli. **8** Yin yaa paagidi a yiama, ki fiindi bi tinkpiba, ki hanbidi a kpaada, ki deli mu cicibiadimu. Yi den baa fanma, yi mo n yaa puuni fanma. **9** Da huuni mani wula, yaaka halinjufa, yaaka ligi kuli yi huuni nni, **10** ki da ta sancenboagili, yaaka liaditadimu lie, yaaka cacaadi, yaaka gbianu, kelima o tuonsoanol pundi ki baa o bonjekala. **11** Yin kua yaa dociamu nni leni yaa dowaali nni kuli, yin buali ki bandi yaa nilo n baa tuo ki ga yi cangu ya ye likani. Yin caani o ya deni hali yin baa fii ya yogunu. **12** Yi ya kua ya diegu nni kuli, yin fuondi ba ki yedi: Mi yanduanma n yaa ye leni yi. **13** Yi ya sua ke ku diegu nni yaaba ga yi cangu, yin gaali ba ya yanduanma n yaa ye leni ba. Ama bi yaa ga yi cangu mo, yi gaali n guani yikani. **14** Bi yaa tuo ki ga yi cangu dieguba nni leni doguba nni kuli, kaa cengi yi maama mo, yi yaa ña likani, yi kpia ba yi taatama. **15** N waani yi i moamnoani, ti buudi daali Sodoma leni Gomola yaaba

yaa fala kan pundi laa dogu yaaba yaa fala. **16** Cengi mani: N soani yi nani i pe yeni i fuasangbanli siiga. Yin yaa fani nani i we yeni, ki go yaa dingi nani mu kpaajiemu yeni. **17** Fangi mani yi yula leni bi niba, kelima bi baa co ki caani yi li bujiali kani. **18** Bi baa pua yi i baliji li balimaama bangima diena nni. Bi baa caani yi gufeneelinba kani leni bi badiba kelima n yaa po, ke yin tua bipo seedi bani leni bi nilanba po kuli. **19** Bi ya ti cuo ki gedini yi li bujiali kani yaa yogunu, yin da yagi mani yi yama yin baa maadi maama leni yin baa yedi yaala kuli po, kelima lanyogunu bi baa pa yi yin baa yedi yaala. **20** Kelima laa tie yinba ka baa maadi, yi Baa Fuoma, yaama n ye niinni, n baa maadi. **21** Kpelo leni waalo siiga, bi tianba baa cuo biyaba ki teni bqan kpa ba. Bibaanba baa cuo bi bila ki teni ban kpa ba. A bila mo baa fii ki sedi bi danba po ki cuo ba ki teni ban kpa ba. **22** Bi niba kuli baa nani yi kelima n yeli po. Ama yua n baa juuni hali mi juodima baa tindi. **23** Bi ya waani yi o falabiado doyendu, sani mani ki gedi dotogu. N waani yi i moamoani, yi kan gaani Isalele yaaba dogi nni kuli ki gbeni ke o Joa Bijua daa cua. **24** O hoadikoa ki cie o canba, o naaceno mo ki cie o daano. **25** Li dagidi o hoadikoa n ya tie nani o canba, o naaceno mo n ya tie nani o daano yeni. Bi ya yini o diedaano Belisebu, laa pia tam ke bi baa sugi o diegu nni yaaba ki cie. **26** Lanwani yin da jie ba, kelima liba kuli ki ye ki wuo ki kan wuodi. Liba kuli ki ye ki duagi ke bi kan bandi la. **27** Min yedi yi yaala li biigili nni, waani la mani u yensiinu, Ban soabidi yaama yi tuba nni, kpaani la mani a diena po. **28** Da jie mani yaaba n baa kpa ti gba mnandi, ama ki kan fidi ki kpa o naano. Ama yin ya jie mani yua n baa fidi ki bolini o naano leni ti gbannandi kuli ku fantanbuogu nni. (**Geenna g1067**) **29** Baa kuadi nuani lie lie ka falimi? Ama baa nuanyenga bi siiga ban baa tiipo ke yi Baa U Tieu ki bani. **30** To, yinba baa yi yudi, yi Baa bani ti coalin da maama. **31** Lanwani yin da jie mani pu kuli, yi pia mayuli ki cie i nuani boncianla. **32** Lani yaa po yua n tuo nni bi niba nintuali, n moko baa tuo o n Baa yua n ye tanpoli nintuali. **33** Ama yua n nia nni bi niba nintuali, n moko baa nia o n Baa yua n ye tanpoli nintuali. **34** Yin da tama ke n cua ki baa teni mi yanduanma n ya ye handuna nni ka. Mii cua ki baa teni mi yanduanma ka n yaa ye, ama n cuani bu toabu. **35** Kelima n cua ki baa teni ki bonjaga n paadi leni o baa, ki bonpuoga n paadi leni o naa, ki biyuuga n paadi leni o yaanaa. **36** O nilo yibalinba baa tie o

diegu nni yaaba. **37** Yua n bua o baa yaaka o naa ki cie mini, waa pundi ki yaa tie n hoadikoa. Yua n bua o bijua yaaka o bisalo ki cie nni, waa pundi ki yaa tie n hoadikoa. **38** Yua n kaa taa o dapoanpoanli ki bugi ki hoa nni, waa pundi ki yaa tie n hoadikoa. **39** Yua n bua ki kubi o miali baa biani li. Ama yua n baa biani o miali kelima mini yaa po baa le li. **40** Yua n ga yi cangu ga mini ya cangoe, yua n ga n cangu mo ga yua soani nni yaague. **41** Yua n ga o sawalipualo cangu kelima o tie sawalipualo po, baa baa o sawalipualo n baa baa yaa panpaani. Yua n ga o nitginkoa cangu kelima o tie nitenginkoa po, baa baa o niteginkoa n baa baa yaa panpaani. **42** N waani yi i moamoani, n hoadikaaba na siiga, baa yua ya jigidi n wa ki cie, yua n puni o mi ñinsoangima ke o ñuni kelima o tie n hoadikoa kuli kan luo o panpaani.

11 Jesu n den tundi o piiga n hoadikaliediba laa tundi ki gbeni, o den fii lankani ki suagi liiga, ki ban bangi U Tieu maama ki wang o laabaalihamo ya dogi n ye laa gaanilindima nni. **2** Jan n den lo li kadidieli nni ki gbadi Kilisiti n tiendi yaala, o den soani o hoadikaaba wani Jesu kani ki buali o: **3** Naani a tie yua n den baa cua bi, bi ti da go baa guudi nitoa yo? **4** Jesu den goa ki yedi ba: Guani mani ki ban togidi Jan yin gba ki go nua yaala: **5** A juama nuadi, a waba cuoni, a kpaada hanbidi, a woma gba, bi tinkpiba fii, a luoda mo gba o laabaalihamo. **6** Li pamanli ye leni min kaa tie yua yaa po tingbali bonla. Jan tondiba n den ñani Jesu kani ki ban caa yaa yogunu, **7** Jesu den maadi ku niligu Jan maama ki yedi: Yi den gedi mi fanpienma po ki baan la be? Yua n tie nani u faalu n liebi yaa ñimmuagu bi? **8** To, yi nan den gedi ki baan la be? Yua n bobti tiahandi bi? Yaaba n yie ti tiahandi wani ye bi badiba diedi nne. **9** Yi nan den gedi ki baan la be? O sawalipualo bi? Yeni de, ama n waani yi ke yi gedi ki ban la yua cie baa sawapualo. **10** Kelima li tie wani yaa po yo ke li diani ki yedi: Diid n soani n tondo a liiga. Ke wan hanbi a sanu. **11** N waani yi i moamoani, pua n mali yua kuli, yua n cie Jan Batisi daa mala, ama yua mo n wa ki cie tanpoli diema nni, wani n yaba ki cie o. **12** Ki cili Jan Batisi yogunu ki pundi hali moala, bi niba koa tanpoli diema nni leni u paalu. U paalu danba mo diedi ma. **13** Bi sawalipuuba leni li balimaama kuli den pua sawali ki maadi U Tieu diema maama ki ban pundi hali Jan Batisi yogunu. **14** Yi ya bua ki tuo, wani n tie

Elia yua n den baa cua yeni. **15** Yua n pia a tuba ki baa gbadi, wan gbadi. **16** N baa nandi moala na niba leni be? Bi tie nani yaa bila n kaa ki daaga nni ki maadi leni biyaba ki tua: **17** Ti piebi yipo mu yelimu, ke yii jeli ki ciaga. Ki yiini yipo yi kuyani, ke yi naa buuda. **18** Kelima Jan den cua, waa den di, waa den ñu mo, ke bi tua: O pia ki cicibiadiga. **19** O Joa Bijua mo cua ki di ki go ñu, ke bi tua: Diidi, o tie jejiedo leni dañolo, ki go tie bi lubigaaba leni i tagibiadi danba kuli danli. Ama mi yanfuoma doagidi mi teginma mi tuona nni. **20** Lanwani Jesu den funi leni wan den tieni mi bancianma boncianla yaa dogi nni, kelima laa dogi niba naa den lebidi bi yama. O den yedi: **21** Fala baa leni fini Kolasini dogu. Fala baa ye leni fini Betisayida dogu. Kelima yaa bancianma n tieni a niinni ne ya den tieni Tili leni Sidoni dogi nni, bi den baa la li paboanli tiadi, ki wuli mi fantanpienma bik yula po, ki doagidi ke bi lebidi bi yama hali yogu. **22** Lani yaa po n yedi yi, ti buudi daali, Tili leni Sidoni dogi ya fala kan yaa bia ki pundi yi yaa fala. **23** Fini Kapanayuma dogu moko, a tama ke a baa fiini a yuli hali tanpoli bi? Kalam, bi baa jiini a hali bi tinkpiba diema nni, kelima ya bancianma n den tieni a niinni ya den tieni Sodoma dogu nni, u bi baa ye hali dinla. (**Hadès g86**) **24** Li tie lani yaa po yo ke n yedi a, ti buudi daali Sodoma ya fala kan yaa bia ki pundi a yaa fala. **25** Lanyogunu Jesu den jaandi ki yedi: N Baa, fini yua n tie tanpoli leni ki tinga kuli Diedo, n pagi a kelima a doagini li naa bonla bi yanfodanba leni bi nunfandanba kuli po, ki doagidi la yaaba n tie a biwaala yaa po. **26** Yeni de, n Baa, n pagi a kelima li den mani a po ke a tieni yeni. **27** N Baa puni nni li bonla kuli bali. Oba kuli ki bani Bijua, li yaa tie Baa yaaka, oba kuli mo ki bani Baa, li yaa tie Bijua, leni wani Bijua n bua ki doagidi o yua yaa po yaaka. **28** Cua mani n kani, yinba yaaba n tugia a tugikpiaga ki coagi kuli, n baa pa yi mi fuodima. **29** La mani n naakpakpaadi-daagu, ki ga n bangima, keliman dingi ki pia li yumiinli, yeni yi baa baa mi fuodima yi naani po. **30** Kelima n naakpakpaadi-daagu faali, n tugili mo yua.

12 Laa yogunu Jesu den tagi ki poandi halikami kuanu nni mi fuodima daali. Mi koma den pia o hoadikaaba ki bi jobidi siandi ki mhani. **2** Falisieninba n den laa lani, bi den yedi Jesu: Diidi ki la, a hoadikaaba n tieni yaala kua mi fuodima daali. **3** Jesu den goa ki yedi ba: Naani yi daa cogi Dafidi n den tieni yaala mi

koma n den cuo o, wani leni yaaba n den ye leni o kuli yoo? **4** O den kua U Tieu diegu nni ki mhani o dupen bilikoa, baa ke li den kua wani leni yaaba n ye leni o kuli n mhani, kelima bi kopadianba bebe n den pia u sanu ki mhani o. **5** Bi, naani yii cogi li balimaama nni ke bi kopadianba tuuni U Tieu diegu nni mi fuodima daali ki midi li daali yeni kuali, ki naa pia lipo tagili yoo? **6** N yedi yi, yua n cie U Tieu diegu boncianla ye ne. **7** Yi ya bi bani ya maama n tie na bundima. Mi nihigbadima n mani npo, laa tie a pada ka, yi kan bi jaligi yaa niba n kaa pia tagili na. **8** Kelima o Joa Bijua n die mi fuodima daali. **9** Jesu den ñani lankani ki gedi ki ban kua li balimaama bangima dieli nni. **10** O joa den ye likani ke o nuu faani. Bi den buali Jesu: Naani li pia u sanu ki paagi o nilo mi fuodima daali? Li den tie ke ban fidi ki tabi o. **11** O den goa ki yedi ba: Yi niinni hme baa peyendi bebe wan baa ku buogu nni mi fuodima daali, ke o kan mubini o ki ñani o lienni? **12** Ama o nisaalo cie o pia boncianla. Lanwani li pia u sanu ki tieni yaala n hani mi fuodima daali. **13** Lani o den yedi o joa yeni: Tandi a nuu. O den tandi u ke u paagi cain nani u lielu yeni. **14** Falisieninba den ñani ki ban juogi ban baa tieni maama ki teni ban kpa Jesu. **15** Ama Jesu den bandila ki ñani likani. Bi niba boncianla den hoa o. O den paagi a yiama kuli, **16** ki teni ba li ñoabonli ke ban da ban waani wan tie yua. **17** O den tieni yeni ke o sawalipualo Esayi n den pua yaa sawalo n tieni: **18** Diidi min gandi n naacemo yua, wani n buado, n pali n mani yua yaa po boncianla. N baa kuani n Fuoma o niinni wan ya wang i nibuoli n teginma. **19** O kan koani leni oba. O kan tiani baa waamu. Bi kan gbadi o nialu i sani nni. O kan kua ki dudi yaa ñinkankagili n diegi. **20** O kan gbindi yaa fidisancabigu n hubidi. Hali wan baa teni mi teginma n paadi. **21** I nibuoli kuli baa bili bi suginma o kani. **22** Lani n pendi bi niba den cuani Jesu kani ya cicibiadiga daano n tie juamo ki go tie muulo. Jesu den paagi o, ke o muuli yeni maadi ki go nua. **23** Li den pakku niligu kuli ke bi yedi: One ki tie Dafidi Bijua kaa? **24** Falisieninba n den gbadi la, bi den yedi: O naa joa deli mu cicibiadimu kelima Belisebu yua n tie mu cicibiadimu bado ya paalu po. **25** Jesu den bani ban tie yaala yeni, ki den yedi ba: Yaa diema n boagidi ki tuogi leni mi tuli kuli baa bodi. Yaa dogu yaaka yaa diegu yaa niba n paadi ki tuogi leni biyaba kan ya ye. **26** Sutaani ya deli Sutaani, o tuogi leni o yuli. **27** Li ya tie ke Belisebu n puni nni

u paalu ke n deli mu cicibiadimu, yi ya hoadikaaba mo deli mu hme yaa yeli nne? Lani yaa po bi baa jia yi leni ti buudi. **28** Ama li ya tie U Tienu Fuoma Yua yaa paalu po yo ke n deli mu cicibiadimu lani U Tienu diema pundi hali yikani. **29** O nilo baa fidi ki kua o gbamandaano dieli nni lede ki fie o piama, kaa kpa paadi o ki loli o? Li yaa puole o baa fidi ki kua o dieli nni ki fie o piama. **30** Yua n ki taa npo kuli tie n yiekao. Yua n ki todii nni ke n taandi nan yadi wani. **31** Li tie lani yaa po ke n yedi yi, bi nisaaliba baa baa sugili tuonbiadi leni sugidi kuli po, ama yua n sugi U Tienu Fuoma Yua kan baa sugili. **32** Yua n maadi mini o Joa Bijua po yaala n bia baa baa sugili, ama yua n maadi U Tienu Fuoma Yua po yaala n bia kan baa sugili moala leni ya yogunu n kpendi kuli. (**aiōn g165**) **33** Tuo mani ke bu tibu hani ke bu bonluonkaala mo hani, yeni yaaka ke bu tibu ki hani ke bu bonluonkaala mo ki hani. Bi bandi tibu kuli bu bonluonkaala po yo. **34** Yinba, u waalabi-buolu na, yin bia maama na, yi baa ga lede ki fidi ki maadi ya maama n hani? O nilo maadi yaala n gbie o pali nne. **35** O nihamo ñandi yaala n hani o pali yaali n hani nni. O nibiado mo ñandi yaala n bia o pali yaali n bia nni. **36** N waani yi ke ti buudi daali, bi niba baa togidi ban den maadi ya mafanma kuli. **37** Kelima a maama po baa teni ban saa apo i moamoani, a maama po go baa teni ban bu ki cuo ha. **38** Li balimaama bangikaaba tianba leni Falisieninba tianba den yedi Jesu: Canba, ti bua han tieni tipo yaa bancianma n tie sinankeeni. **39** O den goa ki yedi ba: Moala na niba yaaba n bia, ki go ha U Tienu sanhoadima yeni miadi sinankeeni. Bi kan tieni bipo sinankeentoa li yaa tie o sawalipuali Jonasa yua yaaka. **40** Nani Jonasa n den tieni dana taa leni ñiadi taa o jamo tugu nni maama, o Joa Bijua moko baa tieni dana taa leni ñiadi taa kin tinga nni yene. **41** Ninife dogu yaaba moko baa taani ki fii ki sedi leni moala na niba ti buudi daali ki bu ki cuo ba kelima Jonasa n den waani ba U Tienu maama bi den lebidi bi yama. Ama moamoani, yua n cie Jonasa ye ne. **42** Yaa diema n ye nuganu po ya pobado moko baa taani ki sedi leni moala na niba ti buudi daali ki bu ki cuo ba, kelima o den ñani hahali foagima ki cua ki cengi Salomon yanfuoma maama, ama yua n cie Salomon ye ne. **43** Ki cicibiadiga ya ñani o nilo niinni, ki yen gedi ki ban yaa gaandi yaa fual i n ki pia ñima nni, ki lingi mi fuodima, ki nan kan baa. **44** Lanwani ki baa yedi: N baa lebidi ki guani n dieli po min den ñani

naani. Ki ya pundi, ki baa sua ke li tie dieyaanli ki pidi ki hanbi. **45** Lanwani ki baa gedi ki ban taa cicibiadimu lele, yaamu n bia ki cie kani kiba, mun yegi ki ban kua li niinni ki yaa ye. Laa nilo yeyuankaama baa bia ki cie mi kpiama. Li baa tua yeni moala na niba yaaba n baa bia po. **46** Jesu n den maadi leni ki niligu, o naa leni o waamu den cua ki se niinpo ki bua ki maadi leni o. **47** Niyendo den yedi o: A naa leni a waamu se niinpo ki bua ki maadi leni a. **48** Jesu den goa ki yedi yua n waani o yeni: Hme n tie n naa hmenba mo n tie n waamu? **49** O den tandi ki waani o hoadaikaaba ki yedi: Diidi, n naa leni n waamu nna. **50** Kelima yua n tuo ki tiendi n Baa yua n tanpoli ya yanbuuma, wani n tie n naataanjaga leni n naataapuoga leni n naa.

13 Laa daali Jesu den ñani deenni ki gedi ki ban kali mi ñincianma kunu. **2** Ku niligu den taani o kani boncianla, hali ke o kua ki kali ku ñinbiagu nni. Ku niligu yeni kuli den se li wali po. **3** O den pua ba mi kpanjama ki waani ba bonla boncianla. **4** O den cili ki yedi: O kpakpaalo den ñani ki baa coagi o bonbuoli. Wan den coagi, i tiami den baa u sankunu ke ti bonyugiditi cua ki dini yi. **5** I tiami den baa ku tancagu po, mi tama n ki yaba naani. Yi den pani tontoni kelima mi tama ki yaba likani. **6** Ama ki yenga n den paagi, yi den mali ki kuodi, kelima jiinmoani ki den ye. **7** I tiami mo den baa ti konkondi nni. ti konkondi den fii ki dini yi. **8** I tiami mo den baa ki tinhanga nni. I den loni, bonbiyenbu kobiga kobiga, i tiami piiliuba luoba, i tiami mo piitaa taa. **9** Yua n pia a tuba ki baa gbadu, wan gbadu. **10** Bi hoadaikaaba den nagini o kani ki bualo o: Be yaa po ke a poa ba mi kpanjama? O den goa ki yedi ba: **11** Kelima bi puni yinba yin bandi tanpoli diema bondoaginkaala. Ama bi naa puni bani ban bandi. **12** Bi baa pa ki pugini yua n pia, wan baa ki pugini, ama yua n ki pia wani, bi baa ga o kani baa wan pia yaala. **13** Lani yaa po yo ke n poa ba mi kpanjama, kelima baa ke bi nua, baa la liba, baa ke bi cengi mo, baa bandi liba, baa gba liba mo. **14** Esayi n den pua ya sawalo maama tieni ki dudi laa niba kani. O den yedi: Yi baa gba leni yi tuba ki nan kan ga liba, Yi baa nua leni yi nuni ki nan kan la liba, **15** Kelima bi naa niba pala juaga. Bi biini bi tuba ki hubini bi nuni ke ban da la leni bi nuni, ki da gbadu leni bi tuba, ki da ga leni bi pala, ke ban da ti lebidi bi yama min paagi ba. **16** Ama li pamanli ye leni kelima yi yaa nuni wani nua, yi tuba mo. **17** N waani i moamoa, bi sawalipuuba leni bi niteginkaaba

boncianla den bua ki la yin nua yaala ne, ki naa la la, bi den bua ki gbadi yin gba yaala ne, ki naa gbadi la. **18** Lanwani, cengi mani o kpakpaalo kpanjama bundima. **19** O nilo ya cengi U Tienu diema maama, ki naa ga man bua ki yedi yaala, o Biado cua ki ñani ban coagi yaama o pali nni. Lani n tie yua n baa yaa bonbulikaala n buli u sankunu. **20** Yi n den baa ku tancagu nni tie nani yua n gbadi mi maama, ki ga ma tontoni leni li pamanli. **21** Ama waa pia jiimmoani o pali nni. O kan fidji ki juuni ki sedi. Mi yebiadima ya cua, yaaka bi niba ya waani o fala kelima mi maama po, tontoni kali wan gbali ki baa. **22** Yi n den baa ti konkondi nni tie nani yua n gbadi mi maama, ama handuna yema yanyagidi leni halimani boandi kuli dini ma ki teni ke maa luoni liba. (aiōn g165) **23** Yi n den baa ki tinhanga nni mo tie nani yua n gbadi mi maama ki yen ga ma. O luoni li bonluonkaala, bonbiyenbu loni kobiga, bune piiluoba, bune mo piitaa. **24** Jesu go den pua ba kpanjatoama ki yedi: Tanpoli diema baa naani leni ya nilo n den buli yaa bonbulikaala n hani o kuanu nni. **25** Ama bi niba n den goa yaa yogunu, o yibali den cua ki buli o bonbulikaala yeni siiga ti moabiaditi ki lebidi ki kuni. **26** Halikama n den pani ki kpeli ki luoni, ti moabiaditi moko den kpeli. **27** Bi naacenba den cua ki yedi o koadaano: Canba, haa den buli yaa bonbuoli n hani ka a kuanu nni yoo? Be nan teni ke ti moabiaditi mo ye lienni? **28** O den goa ki yedi ba: Yibaloba n tieni laa bonla. **29** O naacenaba den yedi o: A bua tin gedi ki ban habi ti bi? O den yedi ba: A- a, cedi mani, ke yi ya habi ti moabiaditi, yin da ti taani ki habi leni halikama. **30** Cedi mani likuli n yaa taa ki kpeli hali ujetaagu yogunu n pundi. Laa yogunu n baa yedi bi dipeba: Yin kpa habi mani ti moabiaditi ki taani ki loli ban sia ti, ama yin taani ki kuodi halikama n senbili nni. **31** Jesu go den pua kpanjatoama ki yedi: Tanpoli diema naani leni ya nilo ya kpintiidi n yi mutaadi yaa bonbibu o kuanu nni. **32** Laa bonbibu wa ki cie i bonbi kuli, ama bu ya pana, bu yen kpeli ki cie ti kpintiidi kuli ki tua tibu, ke ti bonyugiditi kpendi ki tiendi bi tediti bu beni po. **33** O go den pua naa kpanjama: Tanpoli diema naani leni li daliali ke o pua taa ki buuni yonyiemu taa, ki sieni hali likuli n pili. **34** Jesu den waani ku niligu laa bonla kuli leni mi kpanjama. Waa den maadi leni ba kaa pua kpanjama. **35** O den tieni yeni ke o sawalipualo n den maadi yaa maama na n tieni: N baa yaadi ki maadi leni ba mi kpanjama nni, N baa doagidi yaa bonla n

wuo hali handuna tagima yogunu. **36** Li yaa puoli Jesu den cabi ku niligu ki kua deenni. O hoadaikaaba den nagini o kani ki yedi o: Bundi tipo yaa moabiaditi n ye u kuanu nni kpanjama. **37** O den goa ki yedi ba: Yua n buli yaa bonbuoli n hani tie o Joa Bijua. **38** U kuanu mo tie handuna. Ya bonbuoli n hani tie U Tienu diema bila. Ti moabiaditi tie o Biado yaa bila. **39** Yibali yua n buli ti moabiaditi tie Sutaani. U jetaagu yogunu tie handuna juodima. U jetaagu danba mo tie malekinba. (aiōn g165) **40** Nani ban yen habi ti moabiaditi ki sia maama, handuna juodima mo li baa tua yeni. (aiōn g165) **41** O Joa Bijua baa soani o malekinba ban taani ki ñani o diema nni yaaba n tulini bi niba kuli leni yaaba n tiendi mi biadima kuli, **42** ki lu ba ki buaga fantama nni, a bubula leni mi ñincegima n baa ye naankani. **43** Laa yogunu bi nitieginkaaba baa yendi nani ki yenga yeni bi Baa ya diema nni. Yua n pia a tuba ki baa gbadi wan gbadi. **44** Tanpoli diema go naani leni yaa halimano n wuo u kuanu nni yeni. O nilo den piidi o ki goa ki wuoni. Lanwani o pamanli po, o den gedi ki ban kuadi wan pia yaala kuli ki da laa kuanu. **45** Tanpoli diema go naani leni yaa kpendo n den lingi yaa lanbima n hani boncianla. **46** Wan den laa yaa lanbima ke mi dunga yaba boncianla, o den gedi ki ban kuadi wan pia yaala kuli ki da ma. **47** Tanpoli diema go naani leni ban luni yaa taalu mi ñima nni ki co i janbuoli kuli. **48** U ya gbie, bi yen dadi ki ñani u li boanjaali po, ki kali ki gandi yaa jami n hani ki tieni ti baabuodinni, ki lu yi n ki hani. **49** Handuna juodima li baa tua yeni. Malekinba baa cua ki paadi bi nibiadiba ki ñani ba bi nitieginkaaba siiga. (aiōn g165) **50** Ki lu bi nibiadiba ki buoga fantama nni, a bubula leni mi ñincegima n baa ye naankani. **51** O den buali ba: Naani yi gbadi laa bonla kuli bonhanla? Bi den goa ki yedi o: Mm. **52** O den yedi ba: Lanwani li balimaama bangikaaba siiga yua n tuo ki ga yaala n tie tanpoli diema bonla kuli, tie nani ya diedaano n ñandi o halimani nni li bonpanla leni li bonkpelila kuli. **53** Jesu n den pua laa kpanjama kuli ki gbeni, o den fii ki ñani lankani ki guani o dandogu nni. **54** O den kua ki bangi li balimaama ban gima dieli nni. Li den paki yaaba n gbadi o maama kuli ke bi tua: One mo baa mi naa yanfuoma leni mi naa banchianma kuli le? **55** Waa tie o kpagikpielo bijua kaa? Maliyama ka tie o naa? Jaka leni Josefi leni Simono leni Juda ka tie o waamu? **56** O naataanpolo mo kuli ki ye ti siiga kaa? O ñani li naa bonla kuli le? **57** Lani o den tie

bipo li tingbalibonla. Jesu den yedi ba: Bi kan fali sawalipualo kaanto ke laa tie o dandogu nni leni o diegu nni. **58** Waa den tieni mi bancianma boncianla likani kelima bi dandanluoma po.

14 Laa yogunu Elodo yua n den tie Galile diema gufeneelo den gbadie ke bi maadi Jesu maama, **2** o den yedi o badibaanba: Li tie Jan Batisi. O fii bi tinkpiba siiga. Lani n teni ke o tuunu leni u naa paaciamu ki tiendi mi bancianma yeni. **3** Kelima puoli po Elodo den cuo Jan ki loli o ki luoni o li kadidieli nni, kelima Elodiasa, o waalo Filipi pua yaa po. **4** Kelima Jan den tua Elodo: Laa pundi han taa o wan tua a pua. **5** Elodo den bua ki kpa o, ama o den jie ki niligu kelima bi den nua ke Jan tie sawalipualo. **6** Ama Elodo maadaali n den pundi, Elodiasa bisalo den jeli ki ciaga bi nitaankaaba siiga ki mangi Elodo pali, **7** hali ke o den poli ki niani ke o baa pa o wan mia o yaala kuli. **8** O jafaano den ga o naa tundi ki yedi: Pa nni nakanba Jan Batisi yuli ku traditinaligu nni. **9** O bado pali den biidi, ama kelima wan den poli yaa poli bi nitaankaaba siiga yeni po, o den yedi ke ban teni li o jafaano. **10** O den soani ke bi ban jia Jan Batisi yuli li kadidieli nni. **11** Bi den cuani li ku traditiali gu nni ki teni o jafaano, ke o taa li ki gedini o naa po. **12** Jan hadikaaba den cua ki taa o kpiemo ki ban piini, ki gedi ki ban waani Jesu. **13** Jesu n den gbadilaa laabaalo, o den kua ku ñinbiagu nni ki piadi ki gedi bi niba n ki ye naani. ku niligu n den bandi, ku den ñani i dogi nni ki cuoni ki hua o. **14** Wan den ñani ku ñinbiagu nni, o den laa ke bi niba ladi ki ban caa. Mi nihima den cuo o bipo ke o paagi bi yiama. **15** Ku yenjuagu n den baa, bi hadikaaba den nagini o kani ki yedi o: Ne tie fuali, ki yenga mo bua ki kua, cabi ku niligu ban gedi a dobila nni ki ban da bi bonjekaala. **16** Jesu den goa ki yedi ba: Laa tie tiladi ba fii ki fuadi. Pa ba mani yiba ban je. **17** Bi den yedi o: Ti nan pia dupen bonba muu leni jami lie bebe ne. **18** O den yedi ba: Cuani mani la npo na. **19** O den teni ke ku niligu kakali ti muadi po. Lani o den taa bi dupenmuudiba leni i janliedie ki yaadi ki noanli tanpoli po ki tuondi U Tieu. Lani o den cabidicabidi dupen yeni ki teni o hadikaaba ke bi boagidi ku niligu. **20** Bikuli den dini ki guo. Bi den taani ya boncaba n sieni ki gbieni piiga n baabuodi lie. **21** Yaaba n den dini den bua ki pundi jaba tudamuu, kaa taani bi puoba leni a bila. **22** Laa yogunu Jesu den fiini bi hadikaaba ke bi kua ku ñinbiagu nni ki ga o

liiga ki baa duodi ki gedi nepo yaa boanjaali hali wan baa cabi ku niligu. **23** Wan den cabi ba, o den piadi ki doni li juali po ki ban jaandi. Ku ñiagu den bii ke o ye likani obebe. **24** Ku ñinbiagu den cuoni ki bua ki pundi mi ñincianma siiga. A ñingola den lengidi gu kelima ku den tigidi u faalu **25** O kootonmua-yuamo Jesu dencuoni u ñingbanu po ki kpendi bikani. **26** O hadikaaba n den laa ke o cuoni u ñingbanu po yeni, ti jawaandi den cuo ba. Bi den yedi: Li tie jiingu. Ti jawaandi bi den buudi. **27** Jesu den jaligi ki yedi ba: Duani mani yi yama. Mine. Yin da jie mani. **28** pieli den goa ki yedi o: O Diedo, li yaa tie fine, teni min cuoni mi ñima po ki cua a kani. **29** O den yedi o: Cua ne. pieli den ñani ku ñinbiagu nni ki ya cuoni ki caa Jesu po. **30** Ama wan den sua ke u faalu yaba, ti jawaandi den cuo o ke o cili ki baa mili. O den tiani ki yedi: O Diedo, ga nni. **31** Jesu den jaligi ki tandi o nuu ki cuo o ki yedi o: Fini yua ya dandanli n ki yaba, be yaa po ke a yama lengidi? **32** Bi den kua ku ñinbiagu nni ke u faalu cuo ki sedi. **33** Yaaba n den ye ku ñinbiagu nni den cua ki labini ki kpiagi Jesu ki yedi: A tie U Tieu Bijua moamoani. **34** Ban den duodi mi ñincianma, bi den pundi Jenesaleti diema nni. **35** Lankani ya dotieba n den bandi Jesu, bi den soani i tondiba bi tinkundogi kuli nni ke bi cuanbi o kani a yiama kuli. **36** Bi den miadi o ke wan pa ba ban li sii o liadicuadi bebe. Yaaba n den sii o kuli den paagi.

15 Falisieninba leni li balimaama bangikaaba tianba den ñani Jelusalema ki cua Jesu kani ki yedi o: **2** Be yaa po ke a hadikaaba miidi ti nikpiaba bogida? Kelima bi ya baa je kuli, bi kan nidi bi nii. **3** Jesu den goa ki yedi ba: Be yaa po ke yi mo miidi U Tieu balimaama, ki bua ki kubi yi bogida? **4** Kelima U Tieu yedi: Jigini a baa leni a naa, ki go yedi: Yua n soli o baa yaaka o naa li pundi ban kpa o. **5** Ama yinba, yi yedi ke o nilo ya yedi o baa, yaaka o naa, ke wan den baa todii ba leni yaala tie yaa paabu n gagidi U Tieu po. **6** Yeni yi bolini U Tieu maama ki nan kubi yi bigida. **7** Yinba pala lie danba na, Esayi n den pua sawali yipo yaala na po tie moamoani: **8** Bi naa niba jigindi nni leni bi ñoacuuna, Ama bi pala foagi leni nni. **9** Bi jaandi fanma fanma kelima bi bangi yaa bangima n tie bi nisaaliba mabilikaama bebe. **10** Jesu den yini ku niligu ke ku nagini o kani ke o yedi ba: **11** Cengi mani ki gbadie. Laa tie yaala n koa bu ñoabu nni ka joagini o nisaalo, yaala n ña bu ñoabu nni n joagini o. **12** Li

yaa puoli o hoadikaaba den nagini o kani ki yedi o: Abani ke han maadi yaa maama yen i tie Falisieninba po tingbali bonla? 13 O den goa ki yedi ba: N Baa yua n ye tanpoli n kaa hu yaa tibu kuli, bi baa habi bu. 14 Cedi ba mani, bi tie yaa juama n dia a juama. Juamo ya dadi juamo mo, bani bilie kuli baa baa ku buogu nni. 15 Pieli den yedi o: A kan bundi tipo mi kpanjama yen i? 16 Jesu den yedi o: Yi moko yii pia yanfuoma yoo? 17 Yii bani ke yaala n koa bu ñoabu nni kuli caa ku tugu nni ki go baa ña kaa? 18 Ama yaala n ña bu ñoabu nni tie yaala n bi ye li pali nne ki ji ñani, lani n joagini o nisaalo. 19 Kelima ti yanmaalibidi leni mi kukpama leni mi conconma buoli kuli leni bu subu leni mi seedi faama leni ti sugidi kuli ña li pali nne 20 Lani n tie yaala n joagini o. Ama ki je kaa nidi kan joagini o nisaalo. 21 Jesu den fii ki ñani lankani ki gedi Tili leni Sidoni tinkundogi. 22 Yaa pua n den likani maabiga, ki tie Kanana yua, den cua o kani ki gbaani ki tua: O Diedo Dafidi Bijua, gbadi npo mi nihima. Ki cicibiadiga ye n bisalo niinni ki yagini o yama hali ke li bia. 23 Jesu naa den goa ki yedi o liba kuli. O hoadikaaba den nagini o kani ki yedi o: A kan cabi o, kelima o hoa ki kpaani ti puoli. 24 Jesu den goa ki yedi: Baa den soani nni nitoaba po kali Isalele buolu yaaba po, bani yaaba n tie nani ya pe n yaadi yени po. 25 Ama o pua yeni den cua Jesu kani ki gbaani o nintualiki yedi: O Diedo, todi nni. 26 Jesu den goa ki yedi o: Laa tiegi o nilo n taa a bila jiema ki lu a sangbanbila. 27 O puo yeni den yedi: Yeni de, n Diedo, de a sangbanbila yen di yaa jejoagidi n baali bi danba saajekaanu kani. 28 Jesu den yedi o: Pua, a dandanli yaba boncianla. Lan tieni apo nani han bua maama. Lanyogunu o bisalo den paagi. 29 Jesu den fii ki ñani lankani ki baali Galile ñincianma. O den doni ki kali li juali po. 30 Ku niligu den cua o kani boncianla, ki kpendifini a diama leni a juama leni a muula leni a woma leni a tadima leni yiantoana boncianla. Bi den cua ki duani ba Jesu taana kani ke o paagi ba. 31 Ku niligu n den laa ke a muula maadi, ke a tadima paagi, ke a diama cuoni, ke a juama mo nuadi, li den paki ba ke bi kpiagi Isalele yaaba Tieu. 32 Jesu den yini o hoadikaaba ki yedi: Mi nihima cuo nni ku naa niligu po, kelima dana nna ke bi ye n kani, baa go pia ban baa je yaala. Mii bua ki cabi ba leni mi koma, ban da ti gbali u sanu nni. 33 O hoadikaaba den yedi o: Ti baa tieni lede li naa fuali nni ki baa ya jiema n baa guoni ku naa niligu kuli? 34 Jesu den yedi ba: Yi pia dupen

bonba ha yo? Bi den goa ki yedi o: Bonba lele leni janbimuba. 35 Lani o den teni ke ku niligu kakali tiipo. 36 O den taa bi dupenlelediba leni i jami ki jaandi, ki cabidicabidi ki teni o h oadikaaba ke bi boagidi ku niligu. 37 Bikuli den dini ki guo. Bi den wodi yaa boncaba n sieni ki gbieni baabuociandi lele. 38 yaaba n den dini den pundi jaba tudana kaa taani bi puoba leni a bila. 39 Li yaa puoli Jesu den cabi ku niligu, ki kua ku ñinbiagu nni ki gedi Magadana tinga nni.

16 Falisieninbaleni Sadusieninba tianba den cua

Jesu ki bua ki biigi o. Bi den mia wan tieni yaa bancianma n baa tie sinankeeni ki doagidike o ñani U Tieu kani. 2 Jesu den goa ki yedi ba: Ku joafangu yi yen yedi: Mi yenma baa tieni saala, kelima tanpoli moandi. 3 Ku tasoangu mo yi yen yedi: Ki taaga baa mii dinla, kelima tanpoli moandi ki biigidi. Yi bani ki diidi tanpoli sinankeeninba ki bundi lan yedi yaala, ama yii bani ki diidi ya sinankeeninba n tiendi n bua ki yedi yaala. 4 Moala niba yaaba n bia ki go ha U Tieu sanhoodima miadi sinankeeni. Bi kan tieni bipo sinankeentoa kali Jonasa yua. Lani, o den fii ki ñani bikani ki ban caa. 5 Ban den duodi ki gedi nepo yaa boanjaali, bi hoadikaaba den sundi kaa taa dupen. 6 Jesu den yedi ba: Fangi mani yi yula bonhanla leni Falisieninba leni Sadusieninba daliali. 7 Bi hoadikaaba den bungi bi pala nni: Li tie kelima tin ki taa dupen yeni yaa po yo. 8 Jesu den bandi ban bungi yaala ki yedi: Yinba yaaba ya dandanli n ki yaba, be n teni ke yi bungi ke n maadi yeni kelima yii taa dupen yaa po yo. 9 Yi daa kpaagi ki bandi yo? Yii tiadi bi dupenmuudiba keni a nititudimuuda po leni yin den gbieni yaa baabuodi banlu? 10 Bi yii tiadi bi dupenleediba leni a nitudinaada po, leni yin go den gbieni yaa baabuodi banlu? 11 Li ga lede ke yii bandi ke min yedi yin fangi yi yula leni Falisieninba leni Sadusieninba daliali yeni, ke mii maadi dupen po ka? 12 Lanwani bi ji den bandi ke laa tie ke o yedi ban fangi bi yula leni dupen yaa daliali ka, ama ke li tie Falisieninba leni Sadusieninba bangime. 13 Jesu n den pundi Filipa diema ya Sesale, o den buali o hoadikaaba yaa buali n tie na: Bi niba tua ke mini o Joa Bijua tie hme? 14 Bi den goa ki yedi o: Bine tua ke a tie Jan Batisi, bine ke a tie Elia, bine mo ke a tie Jelemi, yaaka bi sawalipuuba siiga nni yendo. 15 O den goa ki buali: Yi mo te, yi mo nan yedi ke n tie hme yo? 16 Simono Pieli den goa ki yedi o: A tie U Tieu n Gandi Yua, U Tieu yua n fo Bijua. 17 Jesu

dengoa ki yedi o: Li pamanli ye leni a, Simono, Jonasa bijua, kelima nisaalo ka waani a la, n Baa yua n ye tanpoli n doagidi opo la. **18** N mo yedi a ke a tie Pieli. N baa maa min yini yaaba laa tangu po, baa mi kuuma diema paaciamu kuli kan fidi ki paadi gu. (**Hadēs g86**) **19** N baa teni atanpoli diema bonluoda. han baa loli yaala handuna nni kuli, li baa loli tanpoli po. Han baa lodi yaala mo handuna nni kuli, li baa lodi tanpoli po. **20** Lane o den maadi leni o hoadikaaba leni li bali, ki yedi ke ban da waani oba ke o tie U Tienu n Gandhi Yua. **21** Laa yogun u Jesu den cili ki doagidi ki wangi o hoadikaaba ke li tie tiladi wan gedii Jelusalema, ke Jufinba nikpeliba leni bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba n waani o fala boncianla, ke bi niba n kpa o, ama ke o baa fii bi tinkpiba siiga li dantaali daali. **22** Pieli den piadi o ki jaligi o ki yedi o: U Tienu n da cedi lan tieni a, o Diedo. Li kan pundi a kani. **23** Ama Jesu den jigidi ki yedi Pieli: ña n puoli, Sutaami, a tie npo tingbali bonla, kelima a yantiana naa tie U Tienu yaa yaa, ama bi nisaaliba ya yantiana. **24** Lani Jesu den yedi o hoadikaaba: Yua n baa ki yaa hoa nni kuli, wan yie o yuli ki taa o dapoanpoanli ki bugi, kinan yaa hoa nni. **25** kelima yua n baa ki ga o miali baa biani li, ama yua n baa biani o miali kelima mini yaa po kuli, baa goa ki la li. **26** O nilo ya baa ki diedi handuna kuli ke o naano nan bodi, li baa hanbi opo be? Bi o nilo baa pa ki lebidi o naano? **27** Kelima o Joa Bijua baa ti cua leni o Baa kpiagidi ki yegi leni n malekinba. Laa yogunu o baa guani yua kuli nani o tuona n tie maama. **28** N waani yi i moamoani, yaaba n ye nakanba tianba kan kpe kaa laa ke o joa Bijua cua o diema nni.

17 Dana luoba n den pendi Jesu den taa Pieli, leni
Jaka leni o waalo Jan, ki piadi leni ba ki doni ya
juali n kpeli yuli po. **2** O den lebidi bi nintuali. O
nunga den yendi nani ki yenga yeni, o tiayiekaadi
den pendi nani mi yenma yeni. **3** Musa leni Elia den
doagidi bi yula bikani, ki maadi leni Jesu. **4** Pieli den
yedi Jesu: O Diedo, li hani tin ya ye nakanba. A ya bua,
n baa pini diena taa nakanba, fini yenli, Musa yenli,
Elia mo yenli. **5** Wan den maadi yeni yaa yogunu, ya
tawaligu n yieni den libini ba. U nialu den maadi ku
tawaligu yeni niinni ki yedi: One n tie n Bibuadiga, n
pali n mani yua yaa po hali boncianla. Cengi mani
o. **6** Bi hoadikaaba n den gbadji laa maama, bi den
baa ki labini kelima ti jawaanciandi n den cuo ba

maama po. **7** Ama Jesu den nagini ki sii ba ki yedi:
Fii mani, yin da jie mani. **8** Ban den yaadi ki noanli,
baa den laa oba kuli kali Jesu bebe. **9** Ban den jiidi
li juali po, Jesu den teni ba li ñioabonli ki yedi: Yin
da waani niloba kuli yin laa bonla na hali o Joa Bijua
ya fii bi tinkpiba siiga. **10** Bi hoadikaaba den buali
o: Be yaa po ke li balimaama bangikaaba nan yedi
ke li tie tiladi Elia n kpa cua? **11** O den goa ki yedi
ba: Li tie moamoani ke Elia baa cua ki hanbi li bonla
kuli. **12** Ama n waani yi ke baa moala Eliua cua, de
bi niba naa bandi o, ama bi soani o ban baa maama.
O Joa Bijua moko baa le fala yene bi nuu nni. **13** Bi
hoadikaaba ji den bandi lanyogunu ke o maadi Jan
batisi yaa maame. **14** Ban den pundi ku niligu kani ya
yogunu, niyendo den cua ki gbaani Jesu kani ki yedi
o: **15** O Diedo, gbadji n biga po mi nihima, o pia mi
bisinbilima, ki laadi fala boncianla. Mi tianma o yen
baa mi fantama nni, mi tianma mo mi ñima nni. **16** N
bi cuani o a hoadikaaba kani, ama baa fidi ki paagi
o. **17** Jesu den yedi: Yinba moala na niba, yaaba n ki
pia dandanli ki go bia yeni, n baa taa ki ye leni yi ki
pundi u laa yogunu? N go baa juuni yipo ki pundi
u laa yogunu? Cuani mani ki biga n kani ne. **18** Jesu
den funi leni ki cicibiadiga, ke ki ñani ki biga kani,
ke o paagi lanyogunu. **19** Lane bi hoadikaaba den
nagini Jesu kani bani bi bebe, ki buali o: Be yaa po ke
tinba wani naa fidi ki deli ki naa cicibiadiga? Jesu den
yedi ba: **20** Li tie kelima yi dandanli n wa yeni yo. N
waani yi i moamoani, yin pia yaa dandanli ya pundi
baa mutaadi bonbibu n wa ki da maama, yi baa yedi
li naa juali: Fii ki fuadi likani, lin fii ki fuadi. Yi kan
gbali liba kuli. **21** Ama yaa cicibiadiga n tie na yaa
buolu kan ña kali jaandi leni ñoalolima. **22** Jesu leni o
hoadikaaba n den taa ki ye Galile nni, o den yedi ba:
23 Bi niba baa janbi o Joa Bijua, ki teni o bi nisaaliba
nuu nni. Bi baa kpa o, ama li dantaali daali o go baa
fii bi tinkpiba siiga. Bi pala den biidi boncianla. **24**
Ban den pundi Kapanayuma, yaa niba n den gaani U
Tienu diegu lubili den cua Pieli kani ki buali o: Naa yi
canba pa U Tienu diegu lubili? O den yedi: O pa. **25**
Ama wan den kua li dieli nni yaa yogunu, Jesu den
liidi o li buali: A tama be Simono? Handuna badiba
gaani hme yaa kane li bancanli leni li lubili, bi dotieba
kani bi, bi bi canba yaa kani? **26** O den yedi o: Bi canba
yaa kani, Jesu den goa ki yedi o: Lanwani bi dotieba
kan pa. **27** Ama ke tin da tua bipo tingbali bonla, han
gedi mi ñincianma po ki ban lu ki jandiaga, ki dadi ki

ñani yaa jamo n baa kpa cua, ki yaadi o ñoabu. A baa la li kujapienli. Han taab li ki teni ba mini leni fini po.

18 Lanyogunu bi hoadikaaba den naigini Jesu kani

ki buali o: Tanpoli diema nni hme n baa tugi li yuli? 2 Jesu den yini ki biwaaga ki sieni o bi siiga ki yedi: 3 N waani yi i moamoani, yi yaa lebidi ki tua nani a biwaala yeni yi kan kua tanpoli diema nni. 4 Yua n miini o yuli ki tua nani ya biwaaga n tie na kuli, wani n baa tugi li yuli tanpoli diema nni. 5 Yua n ga ki biwaaga nani one cangu kuli n yeli nni, ga mini yaa cangoe. 6 Ama yua mo n baa teni ke yaa bonwaala n daani nni na siiga baa yendo n tudi kuli, li bi baa hani ki cie landaano po ban lani o li naacianli, ki lu o mi ñiincianma nni wan mili ki bodi. 7 Fala baa ye leni handuna kelima li tingbali bonla yaa po. Kelima li kan tuo ke li tingbali bonla kan yaa ye. Ama fala baa ye leni yaa nilo n cuani la. 8 A nuu yaaka a taali ya tie tingbali bonla, han jia ki lu foagima. Kelima a ya baa yaa miali n kan gbeni leni taayenli yaaka nuyendu, li baa hani apo ki cie han yaa pia taana lie leni nii lie ban nan lu ha yaa fantama n ki pia gbindima nni (añños g166) 9 A nunbu n ya tie apo tingbali bonla, han logidi bu ki lu foagima, kelima a ya baa yaa miali n kan gbeni leni nuyendu, li baa hani apo li cie han yaa pia numi lie ban lu ha ku fantabuogu nni. (Geenna g1067) 10 Fangi mani yi yula ki da fali a bonwaala na siiga baa yendo, kelima n yedi yi ke tanpoli po bi malekinba ye baa yua n ye tanpoli nintuali yogunu kuli. 11 Kelima o Joa Bijua cua ki baa faabi yaaba n yaadi. 12 Yi tama be? O joa ya pia pe kobiga. Bi siiga yendo n yaadi, o baa tieni lede? Waa baa ha yaa piiyia n peyiadi n sieni bi yankpaakaanu a juana kani ki gedi ki ban lingi yua n yaadi yeni? 13 N waani yi i moamoani, o ya la o kuli, o baa mangi o pali boncianla kelima laa pia po ki cie yaa piiyadi n peyiadi n ki yaadi yeni. 14 Li tie yeni leni yi Baa yua n ye tanpoli, waa bua ke a bonwaala na siiga baa yendo n yaadi. 15 A lielo ya tieni ti tuonbiadi, gedi, fini leni wani yi lie lie, ki waani o o tagili. O ya tuo a tundi, a ga a lielo yeni. 16 Ama o yaa tuo a tundi, han taa yendi yaaka niba lie ke mi maama kuli n kadi seedinba lie yaaka seedinba taa yaa ñoabu nni. 17 O ya yie kaa cengi ba mo, han waani Kilisiti n yini yaaba taanli. O ya yie kaa cengi Kilisiti n yini yaaba taanli moko, han yaa nua o nani o nilamo leni o lubigaalo yeni. 18 N waani yi i moamoani, yin baa loli handuna nni kuli, li baa loli tanpoli po, yin

baa lodi yaala mo handuna nni kuli, li baa lodi tanpoli po. 19 N go waani yi, i niinni niba lie yaa taani ñoabu ki mia yaala kuli handuna nni. N Baa yua n ye tanpoli baa pa ba la. 20 Kelima niba lie bi niba taa yaa taani n yeli nni, n ye bi siiga. 21 Lani Pieliden nagini Jesu kani ki yedi o: N Diedo, n lielo ya tudi npo, n baa tieni opo sugili hali taalima ha? Hali taalima lele bi? 22 Jesu den goa ki yedi o: Mii yedi a hali taalima lele ka, ama n yedi a piilele hali taalima lele. 23 Kelima tanpoli diema tie nani ya bado n den bua o naacenba n waani o ban kubi opo ya ligi maama fuuli. 24 Wan den cili ki coadi yua kuli n kpendini yaa ligi, bi den cuani o kani yendo ke o pia li panli ke li tie ligiciami. 25 Wan ki den pia liba ki baa pa laa panli yeni, o canba den ban kuadi o, wani o pua leni o bila leni wan pia yaala kuli, ke li panli n gbeni. 26 O naacemo den gbaani o nintuali ki yedi: Canba, juuni npo n baa pa ha likuli. 27 Mi nihima den cuo o canba laa naacemo po ke o puni o sugili o panli kuli po ki cedi wan gedi. 28 Laa naacemo n den ñani, o den tuogi o lieba siiga yendo yua n den kubi opo kujapiena kobiga. O den bibi o ki cuo o niali ki yedi o: Pa nni n panli. 29 O lielo yedi den gbaani o taana kani ki mia o sugili ki yedi: Juuni npo, n baa pa ha. 30 Ama waa den bua ki tieni opo sugili o den taa o ki ban kuani o li kadidieli nni hali wan baa pa o panli kuli ki gbeni. 31 O lieba n den laa wan tieni yaala kuli, bi pala den biidi boncianla. Bi den gedi ki ban togidi bi canba yaala n tieni kuli. 32 Lanwani bi canba den yini o naacemo yeni ki yedi o: O naacenbiado na, n den cabi a leni a panli kuli kelima a den mia nni. 33 Laa pundi ke fini mo n gbadi o lielo po mi nihima nani min gbadi apo maama yeni? 34 O canba pali den beni boncianla. O den teni o li kadidieli jiidikaaba ban faligi o hali wan pa o panli kuli ki gbeni. 35 Jesu den juodi ki yedi: N Baa yua n ye tanpoli baa soani yi moko yene, yi siiga yua n kaa puni o lielo sugili leni payenli.

19 Jesu n den maadimaadi laa maama kuli ki gbeni, o den fii ki ñani Galile diema nni ki gedi Jude tinga yaaga n ye Judena kpenu kandima. 2 Ku niligu den hua o. O den paagi a yiama likani. 3 Falisieninba den tuogi o ki dia o ku madiagu ki yedi: Naani li balimaama tuo o joa n ñani o pua lan tie yaala kuli po bi? 4 O den goa ki yedi: Yii cogi ke mi cilima o Tagido den tagi o joa leni o pua? 5 Li go yedi: Li tie lani yaa po ke o joa baa ña o baa leni o naa kani ki taani leni o pua, bani niba lie yeni n tua gbannanyendi. 6 Yeni,

baa go tie niba lie ka, bi ji tie yende. U Tienu n taani yaala, o nisaalo n da paadi la. **7** Bi den yedi o: Be yaa po ke Musa nan den bili li balimaama nni ke o joa n teni opua li poñatili ki ñani o? **8** O den goa ki yedi: Li tie kelima yi pajuaga po ke Musa den tuo ke yin yaa ñandi yi puoba. Ama hali handuna tagima yogunu laa den tie yeni. **9** Mini, n waani yi ke yua n ñani o pua ke laa tie kelima mi conconma po, ki go taa potoa kuli, o combi. **10** O hadikaaba den yedi o: Li ya tie yeni o joa leni o pua siiga, laa hali o joa n taa pua. **11** O den goa ki yedi ba: Bi niba kuli ka baa fidi ki ga laa maama, kali U Tienu n puni yaaba li paalu bebe. **12** Kelima bi tianba ye ki tie moagilimu kelima bi mali ki tie yeni, bine mo tua moagilimu kelima bi niba n tieni ba la, bine mo tua yeni kelima tanpoli diema po. Yua n baa fidi ki ga laa maama, wan ga. **13** Li yaa puoli bi niba Jesu kani a biwaala ke wan maani o nii bipo ki go jaandi bipo. Bi hadikaaba denfuni leni yaaba n kpendifini ba. **14** Ama Jesu den yedi: Cedi mani a biwaala n cua n kani ki da deli ba, kelima tanpoli diema tie yaaba n tie nani a biwaala yeni yaa po. **15** O den maani o nii bipo ki fii ki fuadi likani. **16** O joa den cua Jesu kani ki buali o: Canba, n baa tieni be yaa bonhanle ki baa yaa miali n kan gbeni? (**aiōnios g166**) **17** Jesu den goa ki buali o: be yaa po ke a buali nni yaala n hani po? Yendo bebe n ye ki hani. A ya bua ki baa yaa miali n kan gbeni, han yaa tiendi li balimaama n bili yaala. O den buali o: Lile. **18** Jesu den goa ki yedi o: Han da kpa o nilo, han da combi, han da tieni mi seedifaama, han da su. **19** Han jigini a baa leni a naa, ki go bua a nisaalilieo nami han bua a yuli maama yeni. **20** O jawaalo yeni den yedi o: N kubi lankuli. N go poaudi be? **21** Jesu den yedi o: A ya bua ki yaa hani cain, han gedi ki ban kuadi han pia a luoda li ligi, lane a baa pia halimani tanpoil po. Lani, han cua ki hoadi nni. **22** O jawaalo yeni n den gbadilaa maamna, o den tagini ki ban caa leni li pabiidili kelima o halimano den yaba. **23** Lane Jesu den yedi o hadikaaba: N waani yi i moamoani, li baa pa boncianla o piado po wan kua tanpoli diema nni. **24** N go yedi yi, ku yuoyuogu n tagini mi kpalipienbonma nni dingi ki cie o piado n kua U Tienu diema nni. **25** Bi hadikaaban den gbadilani, li den paki ba boncianla ke bi yedi: Li yaa tie yeni, hme nan baa fidi ki tindi? **26** Jesu den diidi ba ki yedi: Bi nisaaliba n kan fidi la, ama U Tienu wani fidi li bonla kuli. **27** Lanwani Piel den yedi o: Diid ki la, ti den ha likuli ki hoadi a. Li nan baa tua tipo lede? **28** Jesu den goa ki yedi ba: N

waani yi i moamoani, li bonla kuli ya goa ki pandi yaa yogunu, ke o Joa Bijua mo kali o bali kalikaanu po leni ti kpiagidi kuli, yinba yaaba n hoa nni, yi mono baa kali piiga n bali kalikaani lie po ki jia Isalele piiga n buoliedi buudi. **29** Yua mo n fii ki ha o diena, yaaka o naataanjaba, yaaka o naataanpolo, yaaka o baa, yaaka o naa, yaaka o bila, yaaka o kuani kelima n yeli po, o baa baa likuli taalima kobiga kobiga, ki go baa yaa miali n kan gbeni. (**aiōnios g166**) **30** Ama liiga yaaba siiga boncianla baa tua puoli yaaba, puoli yaaba siiga mo, boncianla baa tua liiga yaaba.

20 Yeni de, tanpoil diema tie nani yaa koadaano n den ñani ku tasoanpanpangu ki baa taa bi tuonsoanba o duven tiidi kuanu tuonli po. **2** Wani leni bani den maadi ki dagini ke o baa pa ba kujapinyelenli daali kuli. Li yaa puoli o den cedi ke bi gedi o kuanu po. **3** Ki yenga n den paagi ke o go ñani, o den laa nitoaba ke bi ye ki daaga nni kaa tuuni liba. **4** O den yedi ba: Yi mo n gedi mani n kuanu po, n baa pa yi lan dagidi. **5** Bi den gedi. O go den ñani u yensiinu leni li yenlebidli kuli ki go tieni yeni. **6** Ki yenga n bua ki kua yaa yogunu, o den ñani ki laa nitoaba ke bi se ki daaga nni. O den buali ba: Be yaa po yo ke yi tundi ki se ne kaa tuuni liba? **7** Bi den goa ki yedi: Li tie oba naa taa ti tuonle. O den yedi ba: Yi mo n gedi mani n kuanu po. **8** Halimaali n den pundi, o koadaano den yedi tuonsoanjiido: Yini bi tuonsoanba na ki pa ba bi pani, ki cili leni yaaba n yuandi ki kua, ki ban juodi yaaba n kpa kua. **9** Yaaba n den kua ke ki yenga bua ki kua yeni den cua ki ga kujapiyenlenli-yenli. **10** Yaaba n den kpa kua mo den cua ki tama ke bi baa ga ki cie yeni, ama bimoko den ga kujapiyenlenli-yenli. **11** Ban den ga, bi den yenbidiyenbidi o koadaano po. **12** Ki tua: Yaaba n yuandi ki kua, soani u yogunu waamu bebe, ke a nan taani ki pani bani leni tinba kuli yenma, tinba yaaba n tundi ki tuuni ki yenbiadiga nni ki laadi fala. **13** O koadaano ki yedi bi siiga nni yendo: N danli, mii tudi apo. Tii bi maadi ki dagini ke n baa pa ha kujapiyenlenli kaa? **14** Ga han die yaala ki fuadi likani. N bua ki pa yua n yuandi na nani min pani a maama. **15** Mii pia u sanu ki tieni min die yaala min bua maama yoo? Li nunponli cuo ha kelima min hani yeni yoo? **16** Jesu den juodi ki yedi: Yene ke puoli yaaba baa ti tua liiga yaaba, liiga yaaba mo baa ti tua puoli yaaba. **17** Jesu n den do ki caa Jelusalema leni bi piiga n niliedibba, o den piadi leni ba. Li cenli siiga o

den yedi ba: **18** Cengi mani, ti do ki caa Jelusalema, bi baa cuo o Joa Bijua ki teni o bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba nuu nni. Bi baa jia o ti buudi ki bili ke ban kpa o. **19** Bi baa teni o bi nilanba nuu nni ban ŋuadi o, ki pua nni i baliji, ki kpa ki tabini nni li dapoanpoanli po. Ama li dantaali daali o baa fii bi tinkpiba siiga. **20** Li yaa puoli Sebede bijaba naa den nagini kani leni o bila yeni, ki gbaani o niutuali ki baa mia o bi miabu. **21** Jesu den buali o: A bua be? O den goa ki yedi o: N baa han bili ke a yaa ban kali ti gbandi po yaa yogunu, n bilieda na n yaa ka yendo a jieni, yendo mo a ganu. **22** Jesu den goa ki yedi: Yii bani yin miadi yaala. Yi baa fidji ki ño min baa ño yaa tadiñokaaga bi? Bi den yedi o: Ti baa fidji. **23** O den goa ki yedi ba: Moamoane ke yi baa ño min baa ño yaa tadiñokaaga, ama ki kaani o nilo n jieni yaaka n ganu, laa hoa mini, li tie n Baa n bili la yaaba yaa po yo. **24** Hoadikaaba piiga yaaba n sieni n den gbadilani, bi pala den beni bi naataanliediba yeni po. **25** Jesu den yini ba ki yedi: Yi bani ke yaa nibuolu n kaa tie Jufinba batieba mabindi ba, bi paatieba mo die ba leni u paalu. **26** Lan da tie yeni yinba yaa siiga. Yi siiga yua n baa ki tua niciamo kuli, wan tua yi naacemo. **27** Yua mo n baa ki tua liiga yua kuli, wan tua yi yonbo. **28** Lani n tie o Joa Bijua n cua ki tiendi maama. Laa tie nitoaba n ya tuuni opo ka, ama ke wan yaa tuuni nitoaba po, ki go pa o miali ki kpe, ki da ki faabi bi niba boncianla. **29** Jesu leni o hoadikaaba n den ña Jeliko dogu nni, yaa niligu n yaba den hoa o. **30** Juama lie den ka u sankunu. Ban den gbadji ke Jesu tagini ki pendi, bi den tangi: Ti Daano, Dafidi Bijua, gbadji tipo mi nihima. **31** Ku niligu den funi leni ba ki yedi ke ban suo, ama bi go den tangi ki pugidi: Ti Daano, Dafidi Bijua, gbadji tipo mi nihima. **32** Jesu den sedi ki yini ba ki buali: Yi baa min tieni yipo be? **33** Bi den goa ki yedi: Ti Daano, ti baa han pa ti ti nuni n ya nua. **34** Mi nihima den cuo Jesu ke o sii bi nuni. Lanyogunu ni nuni go den nua ke bi hoadi o.

21 Jesu leni o hoadikaaba n den nagidi Jelusalema, ki pundi Betifaje dogu nni, ki kuu O life Tiidi juali, o den soani hoadikaaba lie **2** ki yedi ba: Suagi mani ya dobiga n ye yi liiga na. Yi ya ban pundi ya yogunu, yi baa la ke o hunñua luo ki se leni o biga. Yin lodi ki cuani ba npo ne. **3** Nilo ya yedi yi liba, yin goa ki yedi o: Ti Daano n baa ba. Tontoni o baa cedi yin cuani ba. **4** Lankuli den tieni ke o sawalipualo n

den pua ya sawalo n tieni: **5** Waani mani Siyono dogu yaaba ke bi bado kpendi bikani na. O dingi boncianla, ki jagi o hunbo, Li tie hunbisaagili, o hunñua yaa biga. **6** Bi hoadikaaba den gedi ki ban tieni Jesu n waani ba maama. **7** Bi den cuani o hunñua leni li hunbisaagili ki maani bipo bi tiadi ke Jesu jagini. **8** Ku niligu siiga bi tianba boncianla den ladi bi tiadi u sankunu nni, bi tianba mo den pedi i tibensoangi ki ladi u sankunu nni. **9** Yaa niligu n ye Jesu liiga leni yaagu n hoa o puoli kuli den kpaani ki tua: Dafidi Bijua n baa ti pagidi. U Tienu n seligi yua n kpendi wani o Diedo yaa yeli nni. U Tienu yua n ye hali tanpojoma n baa ti pagidi. **10** Wan den kua Jelusalema, li den paki u dogu nni yaaba kuli ke bi tua: One tie hme? **11** Ku niligu den goa ki tua: Li tie Jesu, o sawalipualo, Galile ya Nasaleti yua. **12** Jesu den kua U Tienu diegu nni ki deli ki ñani yaaba n kuadi leni yaaba n da kuli lienni, ki tudi ki luni bi liglebidiba kpagidi leni a kpaajekuada bonkalikaala. **13** O den yedi ba: Li diani: Bi baa yi n diegu i jaandi diegu. Ama yinba wani teni li tua a concona wuonkaanu. **14** A juama leni a diama den nagini o kani U Tienu diegu nni ke o paagi ba. **15** Ama bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaba n den laa wan tieni ya bonlidikaala yeni, ki gbadji ke a bila kpaani U Tienu diegu nni ki tua: Dafidi Bijua n baa ti pagidi, Dafidi Bijua n baa ti pagidi, bi pala den beni boncianla. **16** Bi den yedi o: A gba ban maadi yaala? Jesu den goa ki yedi ba: Mm. Naani yi daa cogi ya maama n tie na: A teni ke o binwaala leni yaaba n daa haani kuli pagi a honhanla? **17** Jesu n den fii bikani, o den ñani u dogu nni ki gedi ki ban duani Betani. **18** Wan den goa u dogu ku tasoanpanpangu, mi koma den cuo o. **19** O den laa bu kankanbu u sankunu ki jadi ki gedi bukani. Ama waa den laa pu bupo kali ti faadi bebe. O den yedi bu: Han dan go luoni pu kuli hali abada. Lanyogunu bu kankanbu den kuodi. (*aiōn g165*) **20** O hoadikaaba den la lani, li den paki ba ke bi buali o: Be n teni ke bu kankanbu kuodi tontoni nanda? **21** Jesu den goa ki yedi ba: N waani yi i moamoani, yi ya pia li dandanli ki naa maliti yi pala nni ke li baa tieni bi li kan tieni, yi baa tieni ki cie min tieni bu kankanbu na yaala. Baa yi ya yedi li naa juali: Fii ki ban lu a yuli mi ñincianma nni, li baa tieni. **22** Yin baa jaandi ki mia yaala kuli leni li dandanli, yi baa baa la. **23** Jesu n den kua U Tienu diegu nni ki bangi bi niba, bi kopadicianba yudanba len i Jufinba nikpeliba kuli den cua ki yedi o: Li laa bali yaa po yo ke a tiendi li

naa bonla? Hme puni a laa bali? **24** Jesu den goa ki yedi ba: N moko baa buali yi bonyerla. Yi ya waani nni, n moko baa waani yi ya bali yaa po ke n tiendi laa bonla. **25** Jan n den batisti bi niba yeni, o den baa li bali tanpoli po bi, bi nisaaliba kane? Bi den juogi bi siiga ki yedi: Ti ya yedi ke o den baa li tanpoli po, o baa yedi ti: Be yaa po ke yii den daani o maama? **26** Ti yaa yedi: Bi nisaaliba yaa kane, ti jie ku niligu, kelima bikuli nua ke Jan den tie sawalipualo. **27** Lani yaa po bi den goa ki yedi Jesu: Tii bani ba. O den yedi ba: N moko kan waani yi yaa bali yaa po ke n tiendi laa bonla. **28** Yi tama be? O joa den pia bijaba lie. O den yedi o bijakpelo: N bijua, gedi ki ban soani dinla n duven tiidi kuanu nni. **29** O den goa ki yedi o baa: mii caa. Ama lan den yen waamu o den lebidi o yama ki gedi. **30** Laa joa den yedi o bijalielo mo yeni. Wani mo den goa ki yedi o: N Daano n baa gedi. Ama waa den gedi. **31** O leepo n tieni o baa n bua yaala? Bi den goa ki yedi o: O bonkpelo te. Lane Jesu den yedi ba: N waani yi i moamoani, bi lubigaaba leni a poconcona baa kua yi liiga U Tieu diema nni. **32** Kelima Jan den cua yikani ki wangyi mi teginma sanu maama, ama yii den tuo ki hoadi o maama. Bi lubigaaba leni a poconcona den tuo o maama, ama yinba n den la lani, yii den yuandi ki lebidi yi yama ki daani o maama. **33** Go cengi mani kpanjatoama. O diedaano den ye ki hu o duven tiidi kuanu. O den kpa li nagili ki lindi u, ki gbini ku buogu ku tangu po ban baa hanbidi duven naankani. Ki go paani li pagili o duven tiidi siiga. Lani o den guuni o kuanu bi koaguudiba, Ki fii ki gedi u dogu. **34** Li bonluonkaala n den beni ya yogunu, o den soani o naacenba bi koaguudiba kani ke ban gaa o kuanu bonluonkaala. **35** Bi koaguudiba den cuo o naacenba ki pua yendo ki kpa one, ki lugidi o taalo mo a tana. **36** O koadaano yeni go den soani naacentoaba, yaaba n yaba ki cie bi kpiaba. Bi koaguudiba den soani bani mo nani ban den soani bi kpiaba maama. **37** Lani o den yuandi ki soani o bijua bikani ki yedi: Bi baa fangi n bijua wani. **38** Ama bi koaguudiba n den la o bijua, bi den yedi biyaba: One n tie o faajielo. Cedi tin kpa mani ki diedi o faali. **39** Lani bi den cuo o ki ñiani o u kuanu puoli po ki kpa o. **40** Yeni o koadaano ya ti cua daa, o baa soani laa koaguudiba lede? **41** Bi den goa ki yedi o: O baa bolini laa nibiadiba ya bolinma n bia, ki go guuni o kuanu nitoaba, yaaba n baa tendi o kuanu bonluonkaala li yogunu ya pundi. **42** Jesu den yedi ba: Naani yi daa cogi i Diani nni ya

maama n tie na? Bi tanmaaba n den yie ki luni ya tanli tua li tanpuuli tanjigi. Likuli ñiani o Diedokani, li tie bonlidikaala ti nuni po. **43** Lani yuua po n waani yi, bi baa ga yikani U Tieu diema, ki teni ya nibuolu n baa baadi mipo li bonluonkaala. **44** Yua n baa laa tanli po kuli baa kuakua, lin baa yua yaa po mo baa tua wagima. **45** Bi kopadicianba yudanba leni Falisieninba n den gbadji Jesu n puapua yaa kpanjama, bi den bandi ke o maadi leni bane. **46** Baa ke bi den moandi ki baa cuo o, bi den jie ku niligu kelima ku den nua ke Jesu tie sawalipuale,

22 Jesu go den pua ba mi kpanjama ki yedi: **2**

Tanpoli diema baa tie nani yaa bado n den hanbi o bijua potaajiema. **3** O den soani o naacenba ban yini wan den yini yaaba laa potaajiema po, ama bi den yie baa cua. **4** O go den soani naacentoaba ki yedi: Yin waani mani min yini yaaba ke n hanbi mi jiema ki gbeni, ki kodin ne leni n yanwubiditi ki hanbi ki gbeni. Ban ji cua mi potaajiema po ne. **5** Ama wan den yini yaaba yeni den fali o yiinu, ki fii ki gedi bi kaani, one n gedi o kuanu po, one mo o kpenu, **6** yaaba n sieni mo den cuo o naacenba ki fiagi ba ki kpa ba. **7** O bado pali den beni boncianla ke o soani o toatieba ke bi kpa laa nikpaba kuli ki sia bi dogu. **8** Lanwani o den yedi naacentoaba: Mi potaajiema hanbi ki gbeni, ama min den yini yaaba naa pundi ki je ma. **9** Yin gedi mani ya sani n pia bi niba boncianla nni ki yini yin la yaaba kuli ban cua mi potaajiema po. **10** bi naacenba yeni den kua i sani nni ki taani ban laa yaaba kuli, bi nibiadiba leni bi nihanba kuli, yeni mi potaajiema dieli den gbie bi niba. **11** O bado n den kua ke o baa la yaaba n cua o yiini, o den la niyendo ke waa la mi potaajiema ya tiadi. **12** O den yedi o: N danli, a tiani lede ki kua ne kaa la mi potaajiema ya tiadi? O joa yeni naa den baa ki guani o liba kuli. **13** O bado den yedi naacenba: Loli mani o taana leni o buadi ki lu o niinnpo li biigili nni, a bubula leni mi ñincegima n baa ye naankani. **14** Jesu den juodi ki yedi: Ban yini yaaba yaba, ma ban gandi yaaba wa. **15** Lanwani Falisieninba den fii ki foagidi ki ban juogi ban baa tieni maama ki dia Jesu ku madiagu ki cuo o. **16** Bi den soani o kani bi hoadikaaba leni o bado Elodo ya buakaaba ke bi yedi o: Canba, ti bani ke a tie moamoandaano, ki bangi bi niba U Tieu sanhoodima leni i moamoani, haa jie oba kuli, haa gagidi kelima bi niba n nua ke o tie maama po. **17** Lani yaa po waani

ti amo n sua yaala. Naani li pia u sanu tin pa Loma badiciamo Sesa li lubili bi, bi laa pia? **18** Jesu den bani bi nunfanbiadibu ki goa ki buali ba: Yinba pala lie danba ne, be n teni ke yi dia nni ku madiagu yeni? **19** Min la yin baa pa yaa ligi li lubili yeni? Bi den teni o li kujapienli. **20** O den buali ba: Hme yaa nannanli leni hme yaa diani nne? **21** Bi den goa ki yedi o: Sesa yaali yo. Lani o den yedi ba: Lanwani, pa mani Sesa, yaala n tie Sesa yaala, ki pa U Tieu mo, yaala n tie U Tieu yaa yaala. **22** Ban den gbadu o maguankaama, li pakili den cuo ba ke bi den fii ki ñani o kani ki ban caa. **23** Landaali goga, Sadusieninba, yaaba n tua ke bi tinkpiba fiima ki ye, bi tianba den cua Jesu kani ki buali o i naa buali: **24** Canba, Musa den yedi: O nilo ya kpe kaa pia biga, o waalo n taa o kpepuoli ki baa o ciamo po u buolu. **25** To, ti siiga nni jaba lele den ye ki taa baayendo. O bonkpedo den taa o pua ki kpe. Wan ki den baa buolu yeni, o waalo den taa o kpepuoli. **26** Wani o bonlielo yeni moko den kpe kaa baa buolu, ke o bontaalo moko taa laa pua ke li tientieni yeni ki yaa caa hali o bonleeloo. **27** Bikuli n den kpekpe, o pua mo den yuandi ki kpe. **28** Lanwani, bi tinkpiba fiima yogunu, bani bonba lele yeni siiga, o pua yeni nan baa tie hme yaa yua yo? Kelima bi niinni yendo yendo kuli den taa o ke o tua o pua. **29** Jesu den goa ki yedi ba: Yi tudi kelima yii bani i Diani, yii bani U Tieu paaciamu mo. **30** Kelima bi tinkpiba fiima yogunu, bi jaba kan go taa puoba, puoba mo kan go kuni jaba, bi baa tie nani malekinba yeni tanpoli po. **31** Yaala n tie bi tinkpiba fiima yaa maama fuuli po mo, naami yii cogi U Tieu n yedi yaala ne: **32** N tie Abalahama Tieu, Isaaka Tieu leni Jakobo Tieu? To, U Tieu mo naa tie a kpiema Tieu ka, o tie yaaba n fo yaa Tieu yo. **33** Ku niligu den gbadu Jesu bangima ke li paki ba. **34** Falisieninba n den gbadu ke Jesu mubini Sadusieninba ñoana, bi den taani o kani. **35** Bi siiga nni yendo yua n tie li balimaama bangikaciamo den buali o ki bua ki dia ku madiagu ki yedi o: **36** Canba, li balimaama nni mile n cie? **37** Jesu den goa ki yedi o: Han bua o Diedo a Tieu leni a pali kuli, leni a miali kuli, li **38** balimaama nni mine n cie ki tie li mayuli. **39** Yaama n hua ma mo ki naani leni ma tie mine: Han yaa bua a nisaalilieo nani han bua a yuli maama yeni. **40** Li balimaama leni bi sawapuuba maama kuli maa laa maliedima po yo. **41** Falisieninba n den taani, Jesu den buali ba: **42** Yi tama be yo U Tieu n Gandhi Yua po? Bi den goa ki yedi o: O tie Dafidi bijua. **43** Jesu den

yedi ba: Li yaa tie yeni, li nan ga lede ke mi Fuoma den teni ke Dafidi maadi o maama ki yini o o Diedo, wan den yedi: **44** O Diedo den yedi n Diedo: Kali n jieno po hali min baa guli a yibalinba han hmaa ba. **45** Dafidi oba yini o o Diedo, li nan go ga lede ke o tie Dafidi bijua? **46** oba kuli ki den fidi ki guani Jesu baa mayenma. Hali landaali mo oba kuli ki den pia papaaali ki go buali o buali ba kuli.

23 Li yaa puoli Jesu den maadi leni ku niligu leni o hoadaikaaba ki yedi: **2** Li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pia li bali ki bangi Musa n den soagini yaa balimaama. **3** Lanwani yin yaa tuodi ki tiendi ban yedi yi yaala kuli. Ama yin da tuuni ki togidi bi bontienkaala, kelima bi maadi ki naa tiendi. **4** Bi luo a tugikpiaga ki tungi bi niba ki naa bua ki sii baa leni bi nubili. **5** Bi tiendi bi bontienkaala kuli ke bi niba n la. Yeni yaa po yo ke bi yabindi bi bonyilikaala, ki go foagidi bi liadicuadi. **6** Bi ya gedi mi jecianma kani bi lingi ki kali yaa kaani n gagidi, ki go bua ki ya ka i niciankali-kaani li balimaama bangima diena nni. **7** Bi bua bi niba n ya fuondi ki kpiagidi ba mu daamu nni, ki go yaa yi ba canba. **8** Ama yinba, yin da cedi ban ya yi yi: Canba. Kelima yendo bebe n tie yi canba, yikuli mo tie kpiiba leni yaba. **9** Yin da yini oba ki tinga nni yi baa, kelima yendo bebe n tie yi Baa, wani yua n ye tanpoli. **10** Yin da cedi ban yaa yi yi: Cabaanciamo, kelima yendo bebe n tie yi cabaanciamo, lani n tie U Tieu n Gandhi Yua. **11** Yi siiga nni yua n tugli yuli baa tie yi naacemo. **12** Yua n fiini o yuli kuli, U Tieu baa jiini o, yua n jiini o yuli mo kuli, U Tieu baa fiini o. **13** Fala baa ye leni yi, yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi luoni tanpoli diema kuama nitoaba po. yii kua yiba, yaaba n bua ki kua mo, yi kan cedi ban kua. **14** Fala baa ye leni yi, yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi fieni a kpepuona diema ki nan jaandi i jaandifoagi ki kpali ke yi tie jajaandimoana. Li tie lani yaa po, yi yaa buudi cuonu baa bia ki cie. **15** Fala baa ye leni yi, yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi duodi mi ñincianma ki gaandi ki tinga ki bua ki ban baa baa niyendo wan tua yi hoadikoa. Ama o ya tua yi hoadikoa yeni, yi yen teni wan tua ku fantanbuogu yua ki yaa ji bia ki cie yi taalima lie. (**Geenna g1067**) **16** Fala baa ye leni yi, a gobidika-juama na, yinba yaaba n yedi: Yua n poli leni U Tieu diegu, li kan cuo o,

ama yua n poli leni U Tienu diegu nni yaa wula, li baa cuo o. Bi yanluodanba leni a juama ne, li leepo n cie liyali, wula yenbi bi U Tienu diegu nni yaa wula, li baa cuo o. **17** Bi yanluodanba leni a juama ne, li leepo n cie liyala, wula yenbi bi U Tienu diegu yaala n gagidi ki hanbi laa wula yo? **18** Yi go yedi ke o nilo ya poli leni li padibinbinli, li kan cuo o, ama yua n poli yaa padili n ye li padibinbinli po, li baa cuo o. **19** Yinba, a juama ne, li leepo n cie li yali, li padili yenbi li padibinbinli yaali n gagidi ki hanbi li padile? **20** Yua n poli leni li padibinbinli poli leni lini, leni yaala n maa lipo kuli. **21** Yua n poli leni U Tienu diegu poli leni lini, leni wani U Tienu yua n ye li niinni. **22** Yua n poli leni tanpoli, poli leni U Tienu bali kalikaanu leni wani U Tienu yua n ka upo kuli. **23** Fala baa ye leni yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi coadi yaa kpinfiaadi n yi mendi leni anedi leni kumini ki ñandi li dim, ama yi fali li balimaama nni yaala n pia mayuli ki cie, lani n tie ki ya tiendi yaala n tiegi, ki ya gba mi nihima, ki ya go tie nidugikaaba mo. Lani n tie yin bi pundi ki ya tiendi yaala, ki nan da cedi yaala n sieni mo. **24** Yinba a gibidika-juama ne, yi gaadi ki ñandi ki siiga, ki nan nali ku yuoyuogu. **25** Fala baa ye leni yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi yen huudi ki tadiñokaaga leni ki tadtitaliga puoli po, ke mu tugu nni nan gbie leni yin fenli yaala yi bonbuaka-biadila po. **26** Fini o Falisiene-juamo, kpa hanbi yaala n ye ki tadiñokaaga leni ki tadtitaliga tugu nni, lanwani mu puoli po moko baa hani. **27** Fala baa ye leni yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi tie nani ban pendi yaa kakula ke a hani boncianla bi niba nuni po, ama ke a tugu nni nan gbie a tinkpikpaba leni joagindi buoli kuli. **28** Yi moko tie yeni, bi niba nuni po yi hani, ama yi pala nni gbie leni i boandi leni mi biadima. **29** Fala baa ye leni leni yinba li balimaama bangikaaba leni Falisieninba pala lie danba, kelima yi maa bi sawalipuuba po yaa kakula n hani, **30** ki hanbidi bi nitieginkaaba mo yaa kakula, ki nan yedi: Ti ya den ye ti yaajanba n den ye yaa yogunu, ti kan den taani leni ba ki kpa bi sawapualiba ki wuli bi soama. **31** Yi tiendi yi yula po seedi ke yi tie yaaba n den kpa bi sawalipuuba. **32** Lanwani, suagi mani ki dudi yi yaajanba n den cili ki tiendi yaala. **33** Yinba, i we, u waalabibuolu ne, yi baa tieni lede ki sani ki faabi leni ku fantanbuogu cuonu? (**Geenna g1067**) **34** Li tie lani yaa po ke n tuuni yipo bi sawalipuuba, bi

yanfodanba leni U Tienu laabaalihamo wangikaaba. Yi baa kpa bine, ki joani bine a dapoanpoana po, ki pua bine i baliji li balimaama bangima diena nni, ki yaa hoa ki wangi bine fala ban kua ya dogu nni kuli, **35** ke yaaba n ki den pia tagili soama yaama n den wuli ki tinga nni kuli, ki cili o nitieginkoa Abela soama, ki pundi hali Belekia bijua Sakali yaa soama yin den kpa yua U Tienu diegu nni u kaangagidihamu leni li padibinbinli siiga yenbi kuli baa jidi yi yaa yula po. **36** N kadi ki waani yi ke lani kuli baa jidi moala niba yula. **37** Jelusalema, Jelusalema, fini yua n kpa bi sawalipuuba, ki lugidi U Tienu n tuuni a kani yaaba a tana ki kpaani ba, taalima ha yo ke n den bua ki gobidi ki taani a bila nani o kooñua n yen hoagini o koobila o fiabi nni maama, ama a naa den bua. **38** Lanwani bi baa yi a diegu diegbengu. **39** N waani yinba Jelusalema yaaba, yi kan go la mni hali yin baa ti maadi n maama yaa yogunu ki yedi: U Tienu n seligi yua n kpendi wani o Diedo yeli nni.

24 caa, o hoadaikaaba den nagini ki baa waani o U Tienu diegu dieciama. **2** Jesu den yedi ba: Yi nua laa bonla kuli? N waani yi i moamoani, ke baa tanyenli kan sieni ki yaa maa li lieli po, ke a kuli naa padi ki baa. **3** Jesu n den ka Olife Tiidi juali po o hoadaikaaba den cua bani bi bebe ki ydi: Waani ti laa bonla n baa ti cua yaa yogunu, leni yaa sinankeeni n baa waani ti a cuama leni handuna juodima yogunu. (**aiōn g165**) **4** jesu den goa ki yedi ba: Fangi mani yi yula ke niloba n da boandi yi. **5** Kelima bi niba boncianla baa ti cua n yeli nni ki yedi: Mini n tie U Tienu n Gandi Yua. Lani bi baa boandi bi niba boncianla. **6** Yi baa gbadi ke bi maadi bu toabu maama, ki go gbadi ke bi maadi bu toabu laabaalo maama. Da yagi mani yi yama, kelima laa bonla baa cua tiladi. Ama li da kan tua mi juodima ka. **7** U nibuolu mo baa fii ki tuogi leni nibuoto, mi diema mo baa fii ki tuogi leni dietoama. Mi koncianma leni mi tindigibicianna baa tiendi i kaantiami. **8** Laa bonla kuli da tie nani u maditugikoanu cilima bebe yene. **9** Laa yogunu bi baa yaa wangi yi fala, ki kpaani yi. I nibuoli kuli baa nani yi kelima n yeli po. **10** Li baa tua li tingbalii bonla niba boncianla po. Bi baa janbidi biyaba ki nani biyaba. **11** Bi sawalipua-faadanba baa fii boncianla, ki boandi bi niba boncianla. **12** Mi biadima n baa pugini maama po, niba boncianla buama baa wadi. **13** Ama yaaba n juuni hali mi juodima baa tindi. **14** U Tienu diema laabaalihamo ne da baa kpa

pundi handuna kuli nni, ki tua seedi i nibuoli kuli po. Lani ya pendi mi juodima baa cua. **15** Lanwani yi ya ti la ke yaa cagindi n baa wudi bi niba gbani ye u kaangagidihamu nni, o sawalipualo Danieli n den maadi yaadi ya maama yua n cogi n kpaagi bonhanla. **16** Laa yogunu yaaba n baa ye Jude nni n sani ki gedi a juana po. **17** Yua n ye o doangu yuli po, n da jiidi ki kua deenni ki baa taa yaa tiadi n ye lienni. **18** Yua n ye o kuanu po mo n da lebidi ki guani o denpo ki baan taa o tiayiekaadi. **19** Fala baa ye leni yaa puoba n punbi, leni yaaba n da haandi la dana nni. **20** Mia mani U Tieu n ke yi nuama n da tua ku fawaagu yogunu, yaaka mi fuodima daali. **21** Kelima fala baa yabidi laa yogunu hali maama ke o buolu daa tieni ki cili handuna cilima ki pundi hali moala. O buolu kan go tieni mo. **22** U Tieu yaa bi wadi laa dana nisaaloba kuli kan bi tindi, ama kelima wan gandi yaaba po, o baa wadi laa dana. **23** Laa yogunu nili ya yedi yi: U Tieu n Gandi Yua ye ne, yaaka: O ye nepo, yin da daani o maama. **24** Kelima o tuonanda yaaba n yedi ke bi tie U Tieu n gand yaaba leni bi sawalipua-faadanba baa fii ki ya tiendi sinankeenciami leni li bonlidinkaala, hali ke bi yaa bi baa fidji bi baa boandi baa U Tieu n gandi yaaba moko. **25** N tuodi ki waani yi laa bonla. **26** Lanwani, bi ya ti yedi yi: O ye li fuali nni, yin da gedi. Bi ya ti yedi yi: O wuo a diena nni, yin da daani. **27** Kelima nani mi tañigima n yen ñia puoli ki yendi ki poandi ki gedi hali nintuali maama, o Joa Bijua cuama baa tua yene. **28** Li bonkpienla n ye naani kuli, i kaabi baa taani lankane. **29** Laa dana fala ya pendi yaa yogunu, ki yenga baa biigi, o hmaalo mo kan go yendi, a hmabila baa ñia tanpoli ki baali, tanpoli paaciami mo baa digibi. **30** Lani, o Joa Bijua sinankeeni baa doagidi tanpoli, handuna nibuoli kuli baa buudi. Bi baa la ke o Joa Bijua ye ti tawadi nni ki kpendi leni u paaciamu leni ti kpiagiciandi. **31** O baa soani o malekinba leni kakaci ban yaa piebi ki taani U Tieu n gandi yaaba handuna kaannaadi kuli nni, ki cili nepo ya bianu ki yaa caa hali upoyu. **32** Bandi mani bu kankanbu kpanjama n bangi yaala. Bu beni ya faadi ki cili ki bundi, yi bani ke ku siegu nagini. **33** Li go tie yeni, yi ya ti laa bonla kuli, yin bandi ke o Joa Bijua nagini, ki ye bu buliñoabu kani **34** N waani yi i moamoani, ke mi naa niftima kuli kan pendi ke laa bonla kuli ki tieni. **35** Tanpoli leni ki tinga kuli baa pendi, ama n maama kan pendi hali abada. **36** Oba kuli ki bani laa bonla n baa ti cua yaa daali leni

yaa yogunu, baa tanpoli malekinba ki bani, baa Bijua, kali Baa bebe. **37** Lan den tie maama Nowe yogunu, li go baa tie yeni o Joa Bijua cuama yogunu. **38** Hali ki tabolinkaaga n daa den cua, bi nisaaliba den di ki go ñu, ki taani bi puoba, ki puuni bi bisiaba bi jaba, hali Nowe n den ti kua ku ñinbiagu nni yaa daali. **39** Baa den faami liba kuli po hali ki tabolinkaaga n den ti cua ki koadi bikuli. Li go baa tie yene o Joa Bijua cuama yogunu. **40** Laa yogunu niba lie baa ye u kuanu nni, bi baa taa yendi ki ha yendo, **41** puoba lie baa naani li naali nni, bi baa taa yendo ki ha o lielo. **42** Lani yaa po yin yaa gu mani, kelima yii bani yi Diedo n baa cua yaa daali. **43** Yin bandi bonhanla ke o diedaano ya bi bani o sugido n baa cua ku ñiagu yaa yogunu, o baa gu ki kan cedi wan cibi o dieli. **44** Yeni, yi moko n bogini ki yaa gu, kelima o Joa Bijua baa cua yin ki daani o yaa yogunu. **45** Hme n tie yaa naacendugikoa n pia mi yanfuoma, ke o canba guuni o o ke wan yaa tendi ba mi jiema li yogunu ya pundi? **46** Li pamanli ye leni laa naacemo, o canba ya kpeni ki sua ke o tiendi yeni. **47** N yedi yi i moamoani, o canba baa guuni o o piama kuli. **48** Ama o ya tie naacenbiado ki yedi o pali nni: N canba waagi mi kpenma. **49** Ki cili ki poa o naacenlieba, ki di ki go ñu leni a dañogaada, **50** laa naacemo canba baa kpeni wan ki daani o yaa daali leni wan ki faami yaa yogunu. **51** O baa teni ban pua o hali ki poagili o, ki gedini o ki ban taani leni pala lie danba a bubula leni mi ñincegima n baa ye naankani.

25 Lani yaa po tanpoli diema baa tie nani powondiana piiga yaaba n den taa bi fidisanmu ki caa ki baan tuogi o pocaancalo. **2** Bi siiga nni bonba muu den tie yanpiidanba, bi muu mo n yaa tie yanfodanba. **3** Bi yanpiidanba n den taa bi fidisanmu, baa den taa kpama ki kubi. **4** Ama bi yanfodanba wani den taa bi fidisanmu ki go kubi mi kpama bi sanbuomu nni. **5** o pocaancalo n den waagi mi cuama, mi guama den cuo bikuli ke bi guoni. **6** Ku yagisiigu o nilo den kpaani ki yedi: o pocaancalo kpendi na, gedi mani ki ban tuogi o. **7** Lane o powandiana yeni kuli den fundi ki hanbi b i fidisanmu. **8** bi yanpiidanba den yedi bi yanfodanba: Pa ti mani yi kpama waamu, kelima ti fidisanmu bua ki gbindi. **9** Bi yanfodanba den goa ki yedi ba: Li fidi ke mi kan dagidi tinba leni yinba kuli, gedi mani yaaba n kuadi po ki ban da yi yula po. **10** Ban den caa yaa yogunu ki baan da, o pocaancalo den pundi. Yaa powandiana n bogini den yegi leni o ki kua mi pocaajiemka kani. Bu buliñoabu

den luoni. **11** Lan den pugini waamu, yaa powandiana n sieni den pundi ki yedi: Canba, canba, luodi tipo. **12** Ama o den goa ki yedi ba: N waani yi i moamoani, mii bani yi. **13** Lanwani Jesu den juodi ki yedi: Lani yaa po yin yaa gu mani, kelima yii bani li daali, yii go bani li yogunu mo. **14** Li go baa tie nani ya joa n den caa u dogu ki yini o naacenba ki guuni ba o piam. **15** O den teni yendo talininba muu, o lielo talininba lie, o taalo mo talini yendo, ki huadi yua kuli n baa fidji maama. Li yaa puoli o den fii ki gedi. **16** Yaa naacemo n den ga talininba muu den fii ki ban tieni u kpendu, ki baa talininba muu ki pugini. **17** Yua n den ga talininba lie moko den tieni yeni, ki mo baa talininba lie ki pugini. **18** Yua mo n den ga talini yendo bebe yeni den gedi ki ban gbini ku buogu ki tinga nni ki wuoni o canba ligi. **19** Lan den waagi boncianla, bi naacenba yeni canba den ti kpeni ki yini ba, ban waani o ban kubi opo yaa ligi maama fuuli. **20** Yua n den ga talininba muu yeni den cua leni wan den baa yaa talininmuudiba yeni ki yedi: Canba, a den teni nni talininba muu, diidi, n go baa bi muu ki pugini. **21** O canba den yedi o: Li hani, n naacendugikoa, a teni ke n dugi apo li bonaala po, n baa teni han diedi boncianla. Cua ki taani ki mangi a pali leni nni. **22** Yua n den ga talininba lie den cua ki yedi: Canba, a den teni nni talininba lie, diidi, n go baa bi lie ki pugini. **23** O canba den yedi o: Li hani, n naacendugikoa, a teni ke n dugi apo li bonaala po, n baa teni han diedi boncianla. Cua ki taani ki mangi a pali leni nni. **24** Yua n den ga talini yendo bebe mo den yuandi ki cua ki yedi: Canba, n den bani ke a pia ki mabinga, ki yendi han kaa buli naani, ki wodi han kaa lendi naani. **25** Lane ke ti jawaandi den cuo nni, ke n gedi ki ban wuoni a ligi ki tinga nni. Ga han die yaala. **26** O canba den goa ki yedi o: O naacenbiado leni o kpadijedaano ne, a den bani ke n yendi min kaa buli naani, ki wodi min kaa lendi naani, **27** li den baa hani han bili n ligi ku ligidieg nni, lani, n kpenma yogunu, n bi baa ga min die yaala leni ti ŋuadi. **28** Ga mani o kani o talini yendo yeni, ki teni yua n pia talininba piiga. **29** Kelima bi baa pa ki pugini yua n pia kuli o piam n yaa yaba. Ama yua n kaa pia wani, bi baa ga o kani baa wan pia yaala. **30** Lu mani yaa naacemo n tie fanma yeni niinnpo li biigili nni, a bubula leni mi ŋincegima n baa ye naankani. **31** O Joa Bijua ya cua o kpiagidi nni yaa yogunu, ki yegi leni o malekinba kuli, o baa kali o balikaanu yu n pia ti kpiagidi po. **32** I nibuoli kuli baa taani o nintuali.

O paadi bine leni biyaba nani o yankpaalo n paadi i pe leni i huabi maama. **33** Ki sieni i pe o jienu, i huabi mo o ganu. **34** Lane o bado baa yedi yaaba n ye o j ienu: Cua mani ne, yinba n Baa n seligi yaaba, ga mani wan den hanbi yipo ya diema hali handuna cilima. **35** Kelima mi koma den cuo nni ke yi puni nni ke n dini, u ŋuñuulu den cuo nni ke yi puni nni ke n ŋuni, n den tie caano ke yi ga n cangu, **36** n den ye mubili ke yi yieni nni, n den yia ke yi cua ki la nni, n den ye li kadidieli nni ke yi cua ki fuondi nni. **37** Bi niteginkaaba baa goa ki yedi o: Canba, ti den la ha be yogune ke mi koma pia ha ke ti puni a ke a dini? U ŋuñuulu den pia ha be yogune ke ti puni a ke a ŋuni? **38** Ti den la ha be yogune ke a tie caano ke ti ga a cangu? A den ye mubili be yogune ke ti yieni a? **39** Ti den la ha be yogune ke a yia, bi ke a ye li kadidieli nni, ke ti cua ki fuondi a? **40** Lani o bado baa goa ki yedi ba: N waani yi i moamoani, yaa yogunu ke yi den tieni la n kpiiba ne siiga baa yua ya kpiagidi n wa ki cie po, yi den tieni la n yaa po yo. **41** Li yaa puoli o baa yedi yaaba n ye o ganu: Fuadi mani n kani, yinba ti solindi yaaba, gedi mani yaa fantanbuogu n ki pia gbindima po, ban den gbini ku tuotabigu yudaano leni o yaa malekinba yaa po. (**aïōnios g166**) **42** Kelima mi koma den cuo nni ke yii puni nni ke n dini, u ŋuñuulu den cuo nni ke yii puni nni ke n ŋuni, **43** n den tie caano ke yii ga n cangu, n den ye mubili ke yii yieni nni, n den yia ki go ye li kadidieli nni ke yii cua ki la nni. **44** Bani moko baa goa ki yedi: Ti den la ha be yogune ke mi koma pia ha, bi ke u ŋuñuulu pia ha, bi ke a tie caano, bi ke a ye mubili, bi ke a yia, bi ke a ye li kadidieli nni, ke tii cua ki todii a? **45** O baa goa ki yedi ba: N waani yi i moamoani, yaa yogunu ke yii den todii yaaba n tie ne siiga baa yua yaa kpiagidi n wa ki cie, yii den todii mine. **46** Bi baa gedi ya fala n ki pia juodima kani, ama bi niteginkaaba baa gedi ya miali n kan gbeni yaa kane. (**aïōnios g166**)

26 Jesu n den maadimaadi laa maama kuli ki gbeni, o den yedi o hoadikaaba: **2** Yi bani ke mi pendima jaanma sieni dana lie, ke bi baa janbi o Joa Bijua ki teni ban cuo o ki joani o li dapoanpoanli po. **3** Laa yogunu bi kopadianba yudanba leni Jufinba nikpeliba den taani bi kopadianba bado yua n yi kayifa luolu nni. **4** Bi den jagi ki baa cuo Jesu leni bu nunfanbu ki teni ban kpa o. **5** Ama bi den yedi: Lan da tieni mi jaanma dana nni ke ku fuugu n da ti fii bi niba siiga. **6** Jesu den ye Betani o kpaado Simono deni. **7** Wan den ka u

saajekaanu kani ki di, o pua den cua o kani ki kubi yaa tiagu n tie alibati tanli, ke li gbie leni ya tulale n pia duncianga. O den wuli tulale yeni Jesu yuli po. 8 Bi hoadikaaba n den la lani, bi pala den beni ke bi yedi: Be yaa po ke o biani yaa tulale n tie na? 9 Bi baa fidi ki kuadi laa tulale yaa dunga n yaba, ki taa li ligi ki pa a luoda. 10 Jesu den bani ban maadi yaala ki yedi ba: Be n teni ke yi yagini o pua yeni yama? Wan tieni npo yaala ne hani. 11 A luoda ye leni yi yogunu kuli, ama mini wani kan yaa ye leni yi yogunu kuli. 12 Wan wuli laa tulale n gbannandi po yeni, o tieni la ki bogini nni mi piinma po. 13 N waani yi i moamoani, ban baa waani o laabaalihamo handuna nni naankani kuli, bi baa tiadi ki togidi o pua ne n tieni yaala. 14 Li yaa puoli bi piiga n niliediba siiga yendo, ke bi yi o Judasa Isikslioto, den gedi bi kopadicianba yudanba kani ki yedi: 15 Yi baa pa nni be min janbi o yipo? Bi den su o kujapiena piitaa. 16 Ki cili lanyogunu o den lingi wan baa baa yaa folu ki janbi Jesu ki teni ba. 17 Ya dupen n ki pia daliali jaanma cilidaali, bi hoadikaaba den nagini Jesu kani ki yedi o: A baa tin gedi lepo ki ban hanbi mi pendima jaanjiema? 18 O den goa ki yedi: Kua mani u dogu nni hme hme deni ki yedi o: Canba yedi daa: N yogunu nagini, baa jaani mi pendima jaanma leni n hoadikaaba a yaa dene. 19 Bi hoadikaaba den tieni Jesu n yedi ba yaala, ki hanbi mi pendima jaanjiema. 20 Ku juagu n den baa, o den ka u saajekaanu kani leni bi piiga n niliediba. 21 Ban den di yaa yogunu o den yedi: N waani yi i moamoani, yi siiga nni yendo baa janbi nni. 22 Bi pala den biidi boncianla ke yendo yendo yedi o: N Daano, li tie mini yoo? 23 O den goa ki yedi: Yua n taani ki tuuni leni nni ku saatiagu nni n baa janbi nni. 24 O Joa Bijua caa nani lan diani ki bili opo maama. Ama fala baa ye leni yaa nilo n baa janbi o Joa Bijua. Li den baa tu laa joa po bi yaa den mali o. 25 Judasa, yua n den baa janbi o yeni den yedi: Canba, li tie mini yoo? Jesu den goa ki yedi o: Fini n yedi yeni. 26 Ban den di ya yogunu, Jesu den taa dupen, wan den mia U Tieu seli, o den cabidicabidi ki teni bi hoadikaaba ki yedi: Ga mani ki hmani, line tie n gbannandi. 27 Lan pendi o den taa ki tadiñokaaga, wan den tuondi U Tieu, o den teni ba ki yedi: Yikuli n ño mani, 28 kelima line n tie n soama, o hantaadipaano ya soama yaama n baa wuli yaa niba n yaba po ke ban baa bi tuonbiadi sugili. 29 N waani yi ke moala liiga n kan go ño duven yua n tie ne hali min go baa ti taani leni yi n Baa

diema nni ki ño o bonpaano yaa daali. 30 Ban den yiini pisominba, bi den ñani ki gedi Olife Tiidi juali po. 31 Lani Jesu den yedi ba: Dinala ñiagu n baa tua yikuli po tingbali bonla. Kelima li diani: N baa pua o yankpaalo wan kpe, u pekulu mo baa yadi. 32 Ama n ya ti fii bi tinkpiba siiga, n baa ga yi liiga ki gedi Galile. 33 Pieli den goa ki yedi o: Baa yaala n baa tieni a ya baa tua tingbali bonla yaaba n sieni po, mini wani ka. 34 Jesu den yedi o: N waani a i moamoani ke dinla ñiagu ne liga, hali ke ku kootongu daa buudi, a baa nia taalima taa ke haa bani nni. 35 Pieli den yedi o: Baa li ya tie tiladi ke min taani ki kpe leni a, n kan nia ke mii bani a. Bi hoadikaaba kuli den yedi yeni. 36 Lani, Jesu den yegi leni o hoadikaaba ki pundi ban yi yaa kaanu Jetesamene. 37 O den yedi ba: Kali mani nakanba min suagi liiga ki ban jaandi. 38 O den taa Pieli leni Sebede bijaliediba ke bi yegi leni o. Li paboanli leni ti yanyagiciandi den cili ki cuo o. O den yedi ba: Li paboanli cuo nni hali ke li naani ke n baa kpe yeni. Sedi mani ne ki yaa ji leni nni. 39 Lani, o den suagi liiga waamu ki baa ki labini ki jaandi ki tua: N Baa, li ya baa tuo, han cedi yaa tadiñokaaga n gbie leni fala ne n lagidi ki ha nni. De lan da tua mini ka n baa maama, kali fini n baa maama. 40 O den guani o hoadikaaba kani ki sua ke bi goagoa, ke o yedi Pieli: Yii fidi ki jiidi leni nni baa waamu yo? 41 Yaa gu mani ki jaandi ke yin da ti kua mi tulinma nni. Li pali baa, ama tigbannandi nan tadi. 42 O go den piadi mi liema ki jaandi ki yedi: N Baa, li ya tie ke a kan ñani n kani yaa tadiñokaaga n gbie leni fala ne kali min ño, a yanbuama n tieni. 43 O go den guani bikani ki sua ke bi goagoa, kelima mi guama den gbadibaa. 44 O go den ha ba ki piadi ki go jaandi mi tataama, ki go togidi o makpiama. 45 Lani, o den guani o hoadikaaba kani ki tedi ba: Yi baa goa ki fuo yoo Diidi, u yogunu pundi ke bi baa janbi o Joa Bijua ki teni o ti tuonbiadi danba nuu nni. 46 fii mani tin gedi. Diidi mani, yua n baa janbi nni n kpendi yeni. 47 Jesu n da den maadi, Judasa, yua n den tie bi piiga n niliediba siiga yendo, den pundi o kani. Bi kopadicianba yudanba leni Jufinba nikpeliba den soani yaa niligu n yaba ke bi kukubi mu jugisiemu leni i gbiami ki yegi leni o. 48 Wani o jajanbido yeni den tuodi ki waani ku niligu yaa maalima n tie na ki yedi: Min baa gobini yua yeni, wani n yeni, yin cuo o mani. 49 Lanyogunu liga Judasa den nagini Jesu kani ki yedi o: Canba, n juadi a, ki gobini o. 50 Jesu den yedi: N

danli, tieni han cua ki baa tieni yaala. Lani bi niba yen den nagini ki bibi Jesu ki cuo o. **51** Yaaba n den ye leni Jesu siiga yendo den tandi o nuu ki nudi o jugisiega, ki pedi ki joandi bi kopadicianba bado naacemo tubili. **52** Jesu den yedi o: Goa ki huuni a jugisiega, kelima yua n baa taa jugisiega ki bolini kuli, jugisiega n baa bolini o. **53** Naani a tama ke mii pia sanu ki mia n Baa moalamoala bi? O baa pa nni ya malekinba n yaba ki cie piiga n toagola lie. **54** Ama n ya mia yeni, yaala n diani i diani nni ki yedi ke yaala n tie na kuli baa tieni tiladi, li baa tua lede? **55** Laa yogunu Jesu den yedi ku niligu: Yi cua ku kukubi mu jugisiemu leni i gbiami nani yi lingi o sanjalo yeni ki baa cuo nni. N den ka U Tieu diegu nni daali kuli, ki bangi U Tieu maama, ama yii den cuo nni. **56** Line kuli tieni ke bi sawalipuaba n den diani yaala n tieni ki dudi: Lani, bi hoadikaaba kuli den ha o ki sani. **57** Yaanba n den cuo Jesu den gedini o bi kopadicianba bado Kayifa kani, li balimaama bangikaaba leni biu nikpeliba n den tuodi ki taani naankani. **58** Pieli den hoa Jesu foagima hali ki ban pundi bi kopadicianba bado deni. O den kua u lowaaluu nni ki kali leni U Tieu diegu jjidikaaba, ki baa la lan baa juodimaama. **59** Bi kopadicianba yudanba leni bi cancannikpeliba kuli den lingi Jesu po mi seedifaama, yaama n baa pa ba u sanu ban cuo o. **60** Baa den baa, baa ke bi seedituofadanba den tieni li kani boncianla. Seedituofadanba lie den ti nagini ki yedi: **61** One yedi: N baa fidi ki mudi U Tieu diegu ki go maa gu dana taa siiga. **62** Bi kopadicianba bado den fii ki yedi o: A kan guani maamaba kuli? Yaa niba n ye ne tiendi po bee seedo na? **63** Jesu den hmimi suoo. Bi kopadicianba bado den yedi: Hali U Tieu yua n fo po, waani ti a ya tie U Tieu n Gandi Yua, U Tieu Bijua. **64** Jesu den goa ki yedi o: Fini n yedi yeni. N go waani yikuli ke moala liiga, yi baa ti la o Joa Bijua ke o ka u Paaciamu kuli Daano jienu po, ki go la o ke ñani lankani ki kpendi ti tawadi nni. **65** Lani bi kopadicianba bado pali den beni ke o cuo wani oba ya tiadi ki padi ki yedi: O sugi U Tieu. Ti go bua seedinba ki tieni be? Moala yi gbadji ke o sugi U Tieu. **66** Yi jagi be? Bi den goa ki yedi o: Li pundi wan kpe. **67** Lani bi den sii ti ñinsandi o nunga nni, ki kudi o a nikula. Bi tianba den pabini o, **68** ki yedi: Fini U Tieu n Gandi Yua, hme pua ha? Bandi o. **69** Pieli den kaa u lowaaluu nni. Jafanyendo yua n tuuni laa diegu nni den nagini o ki yedi: A moko den ye leni Jesu, Galile yua. **70** O den nia bikuli nintuali ki yedi: Mii bani han bagi

yaala. **71** O den gedi bu buliñoajabu kani ke jafantoa laa o, ki yedi yaaba n ye likani: One moko den ye leni Nasaleti yua Jesu. **72** O go den nia mi liema ki poli ki yedi ke waa bani laa joa. **73** Lan yen waamu yaaba n ye likani den nagini ki yedi Pieli: Moamoani lige, a moko tie bi jaba yeni siiga yua, kelima han maadi maama doagidi han tie naanpo yua. **74** Lani Pieli den nia leni ti solindi leni a pola: Mii bani laa joa. Lanyogunu ku kootongu den buudi. **75** Pieli ji tiadi Jesu n bi yedi o yaala: Hali ke ku kootongu daa buudi, a baa nia taalima taa ke haa bani nni. O den ñani ki ban buudi leni li paboanli.

27 Ku tisoanpanpangu, bi kopadicianba yudanba leni Jufinba nikpeliba kuli den taani ki juogi ke bi baa teni ban kpa Jesu. **2** Bi den lolii, ki gedini o ki ban teni o Pilata yua n den tie gufeneeli. **3** Jedasa, yua n den janbi Jesu n den la ke bi jia wani Jesu buudi ki kadi ke bi baa kpa o, o den mua ke o yaa bi janbi o, ki den taa a kujapien-piitaada ki gedini bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba kali ki yedi: N tieni ti tuonbiadi ki janbi yua n naa pia tagili. **4** Bi den goa ki yedi o: Lani mo nan hua tii? Li hua fine. **5** Judasa den luni i ligi yeni U Tieu diegu nni ki ñani ki gedi ki ban soadi o yuli. **6** Bi kopadicianba yudanba den gandigandi i ligi yeni ki yedi: Laa pundi laa ligi n kua U Tieu litiagu nni, kelima li tie mi soama yaa ligi. **7** Ban den juogi, bi den taa laa ligi ki da o maado kuanu, ke u tua bi canba kupiikaanu. **8** Lani yaa po ke bi yi laa kuanu mi soawulima kuanu hali dinla. **9** Lani, o sawalipualo Jelemi n den maadi ya maama den tieni: Bi den taa kujapiena piitaa, Isalele yaaba n den biigi ki sua ke o dunga pundi maama. **10** Bi den taa yi ki da o maado kuanu, Nani o Diedo n den yedi maama. **11** Jesu den sedi gufeneeli nintuali. Gufeneeli den buali o: A tie Jufinba bado bi? **12** Jesu den goa ki yedi: Fini n yedi yeni. Bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba den tabi o, ama waa den guani liba. **13** Lane Pilata den yedi o: Haa gba ban tabi a yaala kuli po? **14** Jesu naa den lebidi o maamaba. Li den paki gufeneeli. **15** Mi pendima jaanma kuli, gufeneeli den maani ki faabi kadibiyenga, ku niligu n mia wan faabi yua. **16** Laa yogunu bi den pia kadibiyenga ke bi yi o Balabasa ke bi niba kuli bani o biadima po. **17** Ku niligu n den taani, Pilata den yedi ba: Yi bua min faabi yipo hme, Balabasa bi, bi Jesu ban yi yua Kilisiti? **18** Kelima o den bani ke bi cuo Jesu ki cuani

o li bujiali kani kelima li nunponbiadili po. **19** Wan da den ka o bujioakaanu po mo, o pua den soani u tondu ki yedi o: Han da kua o naa niteginkoa maama nni, kelima ya ñiagu n pendi ne, n la fala boncianla ti dangidi nni kelima opo. **20** Bi kopadianba yudanba leni bi nikpeliba den tundi ku niligu ke bi mia Pilata wan faabi Balabasa ki teni ban kpa Jesu. **21** Gufeneeli Pilata go den yedi bi: Bani bonba lie siiga yi bua min faabi yipo hme? Bi den goa ki yedi o: Balabasa. **22** Pilata den yedi ba: N nan baa tieni Jesu, ban yi yua Kilisiti mo lede? Bikuli den goa ki yedi o: Ban joani o li dapoanpoanli po. **23** Gufeneeli den yedi: O tieni be biadime? Bi den tangi ke li pa ki cie: Ban joani o li dapoanpoanli po. **24** Pilata n den laa ke o maama ki baa sedikaanu lipo, o den taa mi ñima ki nidi ku niligu nintuali ki yedi: Mii pia tagiliba o naa niteginkoa soawulima nni. Li hua yinbe. **25** Ku niligu kuli den goa ki yedi o: O soama n baa tinba leni ti bila po. **26** Lani, Pilata den faabi bipo Balabasa. O den teni ke bi pua Jesu i baliji, ki teni o bi nuu nni ban ban joani o li dapoanpoanli po. **27** Gufeneeli Pilata minteela den kuani Jesu wani gufeneeli diegu nni wan ja ti buudi naani, ki taani bi cagili kuli ki lindi o. **28** Bi den landi o tiadi ki golini o bu kpalimoanbu. **29** Bi den taa i konkoni ki piani nani ki badifogiliga yeni ki cibini o, ki mubini o jieni li kankagili. Bi den gbaandi o nintuali ki ñuadi o nani o tie o bado yeni ki tua: Ti fuondi a, fini Jufinba bado. **30** Bi den siini opo ti ñisandi, ki taa li kankagili ki pua o yuli po. **31** Ban den ñuadiñuadi o yeni ki gbeni, bi den goliti bu kpalibi ki goa ki lani o o ya tiadi ki ñani o ki gedini o ki baan joani o li dapoanpoanli po. **32** Ban den caa, bi den tuogi Silena dogu yua ke bi yi o Simono, ki tieni o u paalu ke o bugi Jesu dapoanpoanli. **33** Bi den pundi ban yi ya kaanu Goligota, lani n bua ki yedi ku Yukuokuogu kaanu. Bi den teni Jesu ya duven n kali leni ya ñoagu n to ke wan ño. **34** Ama wan den leni o waamu, waa den ñuni. **35** Ban den joani o li dapoanpoanli po bi den taa o tiayiekaadi ki toani tiatia ki boagidi ti. **36** [Bi den tieni yeni ke o sawalipualo n den maadi ya maama n tieni: Bi den boagidi n tiayiekaada bi siiga, ki toani tiatia n liadicianli po.] Lani, bi den kali ki jii o. **37** Bi den kpa ki tabini ki yini o yuli po yaa diani n waani yaala yaa po ke bi cuo o: One n tie Jesu, Jufinba bado. **38** Bi den joani sanjabi lie a dapoanpoana po ki taani leni o, yendo o jieni po, o yua mo o ganu po. **39** Bi santagiba den sugidi o, **40** ki fegini bi yula ki tua: Fini

yua n baa mudi U Tieu diegu ki goa ki maa gu dana taa, ga a yuli naa. A ya tie U Tieu Bijua, han jiidi li dapoanpoanli po. **41** Bi kopadianba yudanba leni li balimaama bangikaaba leni bi nikpeliba kuli mono den ñuadi o yeni ki tua: **42** O den ga nitoaba ki nan kan fidi ki ga o yuli. O ya tie Isalele yaaba bado moamoani, wan jiidi li dapoanpoanli moala na, lanwani ti baa tuo ki daani o. **43** O dugi U Tieu po, U Tieu ya bua o moamoani, wan nan ga o moala. **44** Kelima o yedi: N tie U Tieu Bijua yo. Ban den taani ki joani o leni yaa sanjaba a dapoanpoana po moko den sugidi o. **45** Ki cili u yensiicocolu, li biigili den tieni ki tinga kuli ki ya caa hali li yenlebidili. **46** Li yenlebidili po yeni, Jesu den tiani boncianla: Eli, Eli lama sabakitani? Lani n tie: N tieu, n Tieu, be yaa po ke a haa nni? **47** Yaa niba n den ye likani bi tianba n den gbadi, bi den yedi: O yi o sawalipualo Elia. **48** Tontoni bi siiga nni yendo den sani ki ban taa u cietuogu ki pagini u mi ñimiligima nni ki fiini li kankagili, ki yugidi ki teni o ke wan ño. **49** O lieba den yedi: Cedi mani tin la Elia ya baa cua ki ga o. **50** Jesu go den tiani ke li pa, ki cabi o naano ki kpe. **51** Lanyogunu U Tieu diegu nni kpalidoaginkaabui den padi siiga nni, ki cili tanpoli ki ban jiidi tinga, ki boagidi kaani lie. **52** Ki tinga den digibi, a tana den yagidi. Akakula den yaadi, U Tieu nigagidihamba yaaba n den kpe siiga, boncianba den fii bi tinkpiba siiga. **53** Bi den ñani a kakula nni. Jesu fiima bi tinkpiba siiga puoli, bi den kua u dogagidiko nni ke bi niba boncianla laa ba. **54** Minteela kobiga yudaano leni yaaba n den taa leni ki ji Jesu kuli n den laa mi tindigibima leni yaala n tieni kuli, ti jawaandi den cuo ba boncianla, ke bi yedi: **55** Moamoani, one den tie U Tieu Bijua yo. Bi puoba boncianla moko den ye likani ki se foagima ki diidi, Jesu n den ñani Galile ke yaaba n ciani o ki todii o o yema po. **56** Li den pia bi siiga Magidala yua Maliyama, leni yua n den tie Jaka leni Josefi naa, leni Sebede bila yaa naa. **57** Ku joafangu yogunu ya piado n yi Josefi ki tie Alimate dogu yua den cua. O moko den tie Jesu hadikoa. **58** O den gedi Pilata kani ki baa mia o wan teni o Jesu o kpiemo, Pilata den yedi ban teni. **59** Josefi den taa o kpiemo ki bobini o len kpalipanbu, **60** ki duani o o kakupanli nni, wan den teni ke bi gbini yaala ku tangu nni. O den bindi ku tanpabigu ki biini li kakuli ñoabu ki ban kuni. **61** Magidala yua Maliyama leni Maliyama toa den ye likani ki ka ki tiegi li kakuli. **62** Lan fii ki fa, lani n tie li boginli daali fiifaama, bi kopadianba

yudanba leni Falisieninba den taani ki gedi Pilata kani ki yedi o: **63** Ti daano, ti tiadi ke laa boandi daano n da den fo yaa yogunu, o den yedi ke dana taa ya pendi ke o baa fii bi tinkpiba siiga. **64** Lani yaa po han teni ban ya ji li kakuli hali dana taa daali ke o hoadikaaba n dati cua ki su o, ki yedi bi niba ke o fii bi tinkpiba siiga. Laa boandiyumi ji baa bia ki cie li bonkpiala. **65** Pilata den yedi ba: No mani yaaba n ji nne. Gedi mani ki ban jiidi li kakuli yin fidi maama kuli. **66** Bi den gedi li kakuli po ki tieni ku tanpabigu yeni po ya maalima ke o nilo ya biidi bi baabandi, ki sieni bi jiidikaaba.

28 Mi fuodima daali n pendi, a danleeeda cilima daali, ku tasoanpanpangu Magidala ya Maliyama leni Maliyama toa den gedi ki baan la li kakuli. **2** Lanyogunu ki tinga den digibi boncianla. O Diedo maleki den ñani tanpoli ki jiidi, ki cua ki bindi ya tanpabigu n den piigi li kakuli buliñoabu ki kali kupo. **3** O kaami kuli den yieni nani mi tañigima yeni, o tiayiekaadi mo den pieni pai pai. **4** Ti jawaandi den cuo yaaba n ji li kakuli ke bi digibi ki baa ki bibili nani bi tinkpiba yeni. **5** Maleki yeni den yedi bi puoba: Yinba wani n da jie mani, n bani ke yi lingi Jesu ban den joani yua li dapoanpoanli po. **6** Waa go ye ne, kelima o fii bi tinkpiba siiga nani wan den yedi maama. Cua mani ki la wan den dua naankani, **7** ki gedi mani tontoni ki ban waani o hoadikaaba ke o fii bi tinkpiba siiga. O ga yi liiga ki caa Galile. Yi baan la o lanpo. N waani yi. **8** Baa ke ti jawaandi den pia bi puoba yeni, bi pala den mani boncianla, ke bi jaligi ki ñani li kakuli kani ki baan pa o hoadikaaba o laabaalo. **9** Ban den caa ya yogunu, Jesu den tuogi ba ki yedi: N faandi yi. Bi den nagini ki gbaani o nintuali ki cuo o taana ki kpiagi o. **10** Jesu den yedi ba: Yin da jie mani, gedi mani ki ban waani n kpiiba ke n gedi Galile, bi baan la nni lanpo, **11** Bi puoba yeni n den ye u sanu nni ya yogunu, yaaba n den ji li kakuli siiga bi tianba den kua u dogu nni ki ban togidi bi kopadianba yudanba yaala n tieni kuli. **12** Bi yudanba den taani leni bi nikpeliba ki juogi, ki teni a minteela i ligi boncianla, **13** ki yedi ba: Yin yedi mani ke o hoadikaaba n cua ku ñiagu ki suni o ke yi goa. **14** Gufeneeli ya bandi, ti baa duani o yama ki teni ke liba kuli kan tieni yi. **15** A minteela den ga i ligi ki ban tieni nani ban waani ba maama. Laa faama den yadi Jufinba siiga ki baa ye hali dinla. **16** Jesu hoadikaaba, bi piiga n niyendiba yeni, den gedi Galile, Jesu n den waani ba yaa juali

po. **17** Ban den laa o, bi den labini ki kpiagi o. Ama bi tianba yama den lengidi ke baa daani ke li tie wani. **18** Jesu den nagini ki yedi ba: U Tienu puni nni u paalu kuli tanpoli leni ki tinga nni kuli. **19** Lanwani, yin gedi mani ki tieni i nibuoli kuli bi hoadikaaba, ki batisti ba Baa yeli nni, Bijua yeli nni leni U Tienu Fuoma yeli nni, ki bangi ba ban yaa kubi min den yedi yi yaala kuli. **20** N baa yaa ye leni yi yaa yogunu kuli, hali handuna juodima. (aiōn g165)

Maka

1 Jesu kilisiti U Tienu bijua, ya laabaalihamo cilima.

2 Nani lan diani maama o saawalipualo Esayi tili maama ki yedi: N soani a liiga n mawangikoa wan bogini a sanu. 3 Li tie yua n kpaani mi fanpienma nni yaa nialu: Bogini mani o diedo sanu, ki piini ti sanbuodi. 4 Jan den doagidi mi fanpienma nni ki batisi bi niba ki tua: lebidi mani yi yama ki ha yi tuonbiadi. 5 Jude dogu nni yaaba leni yaaba n ye Jelusalema kuli den kpenda o kani ki doagidi bi tuonbiadi ki cedi ke o batisi ba Judana kpenu nni. 6 Jan den yie ti yuoyuokobidi ki luo ku gbanñagigu o den di i gbangbanli leni ti siadi. 7 O den maadi ki tua: nitoa hua n puoli yua n pia u paalu ki cie nni mii pundi ba yua n ba lodi opo o cacaabaabu. 8 Mini n batisi yi leni mi ñima ama wani o baa batisi yi leni U Tienu fuoma yua. 9 Laa yogunu Jesu den ñani Nasaleti ki gedi Galile ke Jan batisi o Judana kpenu nni; wan den ña mi ñima yaa yogunu tanpoli den luodi ke 10 U Tienu fuoma den jiidi opo nani ki kpajjiega 11 ke u nialu ñani tanpoli ki yedi: fini n tie n bijabuadiga n pali n mani yua yaa po. 12 Lanyogunu U Tienu fuoma yua den gedini Jesu mi fanpienma nni 13 wan den tieni naani dana piina ke Sutaani den tulini o, o den ye leni ti fuayandi malekinba den tuuni opo. 14 Ban den cuo jan Jesu den galile ki ban wang U Tienu laabaalihamo. 15 O den tua: u yogunu pundi U Tienu diema nagini lebidi mani yi pala ki daani o laabaalihamo. 16 Nani Jesu n den pendi Galile kpenu kani, o den la Simono leni o waalo Andile ke bi lu bi taalu mi ñima nni kelima bi den tie jankpaanla, 17 Jesu den yedi ba ñoadi mani nni n baa teni moala liiga yin yaa ji lingi npo bi niba; 18 lanyogunu bi den ña bi taali ki ñoadi o. 19 Wan den suagi liiga waamu o den la jika leni sebede bijua leni o waalo jan ke bani moko ñanbidi bi taalu. 20 Lan yogunu Jesu den yini ba ke bi ña bi ba sebede leni bi naacenga ku ñinbiagu nni ki hoadi o. 21 Bi den gedi kapenayuma U Tienu fuodima daali Jesu den kua li balimaama bangidieli nni ki bangi 22 o bangima den cuo bi pala kelima o den bangi leni li bali kaa ta leni li balimaama bangikaaba. 23 Li den sua ke li balimaama bangi dieli nni pia ya nilo n pia ki cicibiadiga ke o kpaani ki tua: 24 be n ye tinba leni fini siiga Nasaleti yua Jesu n bani han tie yua a cua ki ba bolini ti a tie U Tienu n gandi yua. 25 Jesu den funi leni ga ki yedi o: suo ki ña o joa ne

niinni; 26 ki den digibi leni u paalu leni ku fuciangu ki ñani o joa yeni niini. 27 Ti jawaaciandi den cuo bi kuli hali ke bi buali bi yaba be mo n yeni bangi canme kelima o maadi leni a cicibiada leni li bali ke bi tuodi ki tiendi wan yedi yaala. 28 Lanyogunu o laabaalo den pundi galile gaanilindima kuli. 29 Ban den ñani U Tienu diegu nni wan leni Jaka leni Jan den gedi Simono leni Andile denpo. 30 Simono cuadina den dua leni ti gbannanbiendi lanyogunu bi den maadi Jesu o maama 31 o den nagini o kani ki cuo o buagu ki fiini o, lanyogunu o gbannanbiendi den gbeni ke o ga bi cangu. 32 Ku yenjuagu ki yenga n den kua ya yagunu, bi den cuani Jesu kani a yiama leni o cicibiada n ye yaaba yaa niinni kuli. 33 U dogu nni yaaba kuli den taani Simono buliñoabu kani. 34 O den paagi bi niba boncianla yaaba n den pia yianbuolibuoli o go den deli a cicibiada ban ye yaaba ya niinni. waa den tuodi ke mu cicibiadimu maadi kelima mu den bani wan tie yua. 35 Lan den goa a yenda po, lan da den biigi ya yogunu Jesu den ñani ki gedi mi fanpienma po wan den jaandi naani. 36 Simono leni yaaba n den ye leni o kuli den cili ki lingi o. 37 Ban den ban la o, bi den yedi o bi niba kuli lingi a. 38 Jesu den yedi ba tin gedi mani i tinkundogi nni min ban waani bani moko o laabaali hamo kelima n ñani li yaa po yo. 39 O den goadi Galile diema nni kuli, ki koa li balimaama bangi diena nni ki wang U Tienu maama, ki go deli a cicibiada. 40 O kpaado den cua Jesu kani ki gbaani ki mia o ki yedi o: a yaa bua a baa fidi ki hanbi nni. 41 Mi njijima den cuo Jesu opo ke o tandi o nu ki sii o ki yedi: N bua hanbi. 42 Lanyogunu mi gbaadima den gbeni opo ke o ñanbi. 43 Jesu den maadi o leni li bali ki yedi: ñan kubi a yuli ki da waani niloba yaala n tieni 44 ama ñan gedi o kopadiciamo po ki ban padi a ñanbima po nani Musa n den diani maama lan tua bi po seedi. 45 Ama laa joa n den gedi o den ban kpaani laa bonla ñali maama ke Jesu kan den fidi ki kua laa dogu nni bi niba n nua o yaa yogunu. O den ye niini po mi fanpienma nni bi niba den ña i kaani kuli ki kpendi o kani.

2 Dana ba n den pendi, Jesu den guani kapenayuma dogu nni. Bi den gbadji ke o ye denpo, 2 ku niligu den taani ki yabi maama hali ke yaa fanma n ye u luolu nni kan den fidi ki ga ba bikuli. Jesu den wang U TIENU maama 3 Ku niligu den cua o kani, bi ni nni niba naa den tugi yua ya gbannandi nkpe. 4 Ku niligu den yabi maama ke bi kan fidi ki pundi okani,

lani bi den doni ki cibi wan ye yaa dieli po ki kuani o leni oduanu. **5** Jesu n den laa ban pia ya dandanli, o den yedi yua ya gbannandi n kpe: N biga a baa a tuonbiadi sugili **6**. Li bali maama bangikaaba yaaba n den ka likani den diidi bi yaba ki tua: **7** O joa na maadi lede? O sugidi u TIENU. Hee n ba fidi ki pa sugili ti tuonbiadi po li yaa ki tie U TIENU yaka. **8** Lanyogunu U TIENU fuoma den doagidi JESU po ban den maliti yaala bi pala nni, ke o yedi ba: Be ya po ke yi pia ya yankpaaga n yene yi pala nni? **9** JESU den guani ki yedi ba bee n faala ki cie ki yedi yua ya gbannandi n kpe a baa a tuonbiadi sugili bi fii ki taa a duanu ka cuona **10** Ke yin fidi ki bandi ke o Joa Bijoa pia li bali ki pa ti tuonbiadi sugili li handunli nni **11** n yedi yua yaa gbannandi n kpe yeni, fii ki taa a duanu ki ya kuni a denpo. **12** Lanyogunu o den fii ki taa o duanu ki cuoni ku niligu kuli nintuali ke li pakili cuo ba ke bikuli kpiagidi U TIENU ki tua ti daa bi kpa maani ki laa ya bonla n tie na. **13** JESU go den ñani ki gedi mi ñincianma kunu. Ku niligu kuli den cua o kani ke o bangiba **14**. JESU n den pendi o den laa Alife bijoa Lefi ke o kaa ki gaani li lubili ke o yedi o: Fii ki joaudi nni. Lefi den fii ki ñoadi o. **15** JESU n den kaa u sajekaanu kani Lefi diegu nni, bi lubigaaba leni i tagibiadi danba kuli den taani ki kaa u sajekaanu kani leni JESU leni o ñoadikaaba; kelima ku niligu den yabi ki go den ñua JESU. **16** Li bali maama bangikaaba leni falisielinba n den laa ke o di leni bi lubigaaba leni i tagibiadi danba, bi den yedi o ñoadikaaba: Bee ya po ke yi taa ki di ki go ñu leni bi lubigaaba leni i tagibiadi danba? **17** ojesu n den gbadu laa maama o den yedi ba: Laa tie yaaba n pia li laafiala ka bua logitoli kali yaaba n yia. Mii cua bi nitieginkaaba po ka ama ti tuonbiadi danba po. **18** Jan ñoadikaaba leni falisielinba den luo a ñoana. Bi den cua ki yedi Jesu be yaa po, ke jan ñoadikaaba leni falisielinba luo a ñoana ke a yaa ñoadikaaba wani naa luo? **19** JESU den guani ki yedi ba: naani o pocaano calo danlinba baa loli bu ñoabu ban taa ki ye leni o pocaano calo yaa yogunu? Ban taa ki ye leni o pocaano calo yaa yogunu bi kan loli bu ñoabu. **20** A dana kpendi ke o pocaano calo baa ña bi siiga, laa yogunu bi baa loli bu ñoabu. **21** Obakuli kan taa li cabipanli ki biini li liadikpeli; o yaa tieni yeni li cabipanli baa taa li cabikpeli boagidiyenma, yeni mi toadima ba yaa bia ki cie. **22** Oba mo kan taa o dunvenpaano ki piagi ti dayuakpedi nni, bi ya tieni yeni mo o duvenpaano ba

cibi ti dayuadi, o duven leni ti dayuadi kuli baa biidi. Ama han taa o duvenpaano ki piagi ti dayuapandi nni. **23** Danyenli mi fuodima daali Jesu leni o ñoadikaaba den poandi ñalikama kuanu nni ke o ñoadikaaba den jobidi ñalikama siandi. **24** Falisielinba den yedi o: Diidi, be yaa po ke a ñoadikaaba tiendi yaala n kua mi fuodima daali? **25** Jesu den guani ki yedi ba naani yii cogi Dafidi n den tieni yaala yaa yogunu ke wani leni o yegininlieba den coagi ki ye leni mi koma, **26** o den kua U TIENU diegu nni, li den tie o kopadiciamo Abiata yogunu ki ñmani ya dupen n gagidi ki teni o yegininlieba, ba ke li den kua nitoa n ñmani laa dupen li ya ki tie bi kopadianba ya ka **27** Lani o den yedi ba mi fuodima daali ye o nisaalo po yo, ama o nisaalo ka ye mi fuodima daali po, **28** lanwani o joa bijoa n die ba mi fuodima daali.

3 Jesu go den kua li balimaama bangima dieli nni o joa den ye lienni ke o o nu kuodi. **2** Bi niba den diidi o ki baa la o ya baa paagi o mi fuodima daali, li den tie kelima ban baa ki jaligi o. **3** Jesu den yedi ya joa yaa nu n kuodi fi ki sedi siiga nni; **4** o den buali ba naani li ñani ki tieni yaala n ñani bi yaala n bia mi fuodima daali, ki faabi o nilo bi ki kpa o. Bi den ñmini. **5** Jesu pali den biidi ke o diidi ba leni li pabiidili kelima bi pajuaga po Jesu den yedi yua yaa nu n kuodi: tandi anu o den tandi u ke u paagi. **6** Falisielinba den ñani ki ban juogi leni Elodo buakaaba ki lingi ban baa tieni maama ki kpa o. **7** Jesu leni o ñoadikaaba den gedi mi ñincianmb po. Yaa niligu n yaba den ñoa o. Galile yaaba, Jude yaaba, **8** Jelusalema yaaba, Idume yaaba leni Judena kpenu kandima yaaba, Tili leni Sidoni yaaba. Bi niba boncianla den gbadu wan tiendi yaala ki cua o kani. **9** Jesu den yedi o ñoadikaaba n sedi lan yaa pa u yogunu kuli. Jesu den kua ki ñinbiabiga nni lan baa ga maama bi niba n da mabini o, **10** kelima nani wan den paagi bi niba boncianla yeni, ayama boncianla den ñabigi o ki bua ki sii o. **11** Acicibiada n den la Jesu ya yogunu bi den gbaani o nuntuali ki kpaani: a tie U Tieu bijua, **12** arna Jesu den yie bi po ke ban da waani wan tie yua. **13** Li yaa puoli Jesu den doni li juali po ki yini wan bua yaaba ke bi cua o kani, **14** o den gandi piiga n niba lie yaaba n ba yaa ye leni o ki caa ki wang U Tieu maama **15** leni li bali ki go deli acicibiada. **16** Diidi wan den gandi yaa piiga n niliediba nne: Simono ke o den yini o Pieli. **17** Jaka leni owaalo Jan Sebede bijaba Jesu n den yini yaaba

Iboaneja lani n bua ki yedi a tapupuda, **18** Andile, Filipi, Batelemei, Matiyu, Toma, Jaka Alife bijua, Tade, Simono Kana yua **19** leni Judasa Isakalioto yua den yuandi ki janbi Jesu. Bi den guani ki kuni denpo. **20** Ku niligu den taani ñali maama ke baa den pia yogunu ki baa je **21** Jesu danba n den gbadi yaala n den tiendi bi den cua ki baa cuo o kelima bi den tua waa go pia yama. **22** Laa yogunu li bamaama bangikaaba yaaba n den ñani jelusalema ki cua o kani den yedi: mu cicibiadimu bado n puni o u paalu ke o deli a cicila. **23** Jesu den yini ba ki pua ba mi kpanjama ki yedi: naani Sutaanu baa deli Sutaani? **24** Yaa diema n boagidi ki tuogi mi yuli kan fidi ki yaa ye, **25** yaa diegu n boagidi ki tuogi ku yuli kan fidi ki yaa ye. **26** Lanwani Sutaani yaa fii ki tuogi leni o yuli oboagidi o kan fidi ki yaa ye. **27** Oba kuli kan fidi ki kua o gbamandaano diegu nni ki fie o piama kaa kpa loli laa gbamandaano li yaa puoli o baa fie o diegu nni piama. **28** N waani yi i moamoani bi niba baa ba sugili ban tiedi yaa tuonbiadi kuli po **29** ama yua n sugi U Tieu Fuoma yua kan ba sugili ñali abada, o tieni yaa tuonbiadi n kaa pia gbenma (**aiōn g165**, **aiōnios g166**) **30** Jesu den yedi yeni kelima bi den yedi ke o pia ki cicibiadiga. **31** Lanyogunu o na leni o waamu den se niimpo ki soani ban yini o. **32** Ku niligu den ka ki lindi o, bi den yedi o: diidi a na leni a waamu ye niimp o ki lingi a. **33** O den yedi yaaba n ye leni o ñme n tie n na, ñmenba mo n tie n waamu? **34** Lane o den diidi yaaba n ka ki lindi o ki yedi: diidi n na leni n waau nne. **35** Kelima yua n tiendi U Tieu yanbuama wani n tie nataanjoa, n nataanpua leni n na.

4 Jesu go tiedi obangima ku niligu boncianla go den taani okani o den kua ki kali ku ñinbiagu nni, mi ñima nni. ku niligu kuli den ka li gbanli po. **2** Oden bangiba bonla boncianla leni mi kpanjama, oden yedi ba obangima nni. **3** Cengi mani: o kpa kpaalo, den ñani ki baa coagi obon buoli, **4** wan den coagi yaa yogunu ibon bi tiami den baa usankunu, ti bon yugiditi den cua ki dini yi. **5** Ine mo den baa ki tancagi tinga po iden pani tonma kelima mi tama ki den yaba li kani. **6** Ama uyieni n den pudi yaa yogunu, iden mali ki kuodi, kelima yii den pia jiinn moani. **7** Ine mo den baa ti konkondi nni, ti konkondi den taani ki fii leni yi, ki dini yi, ki teni ke yii loni liba kuli. **8** Ine mo den baa ki tin hanga nni, iden pani ki kpeli ki loni bon yenbu pii taa, bon yenbu piiluoba bon yenbu kobiga kobiga. **9** oden yedi ba yua npia atuba ki ba bgadi wan bgadi.

10 Wan den piadi ku niligu kani ohoakaaba leni yaaba nye leni o, den buali o mi kpanjama yeni bundima, **11** oden yedi, bi puni yinba, yin bandi tanpoli diema hasiili, ama yaaba n sieni wani bi puaba mi kpanjama, **12** ke bi yaa nua leni bi nuni ban da le li ba bi ya gba leni bi tuba ban da ga li ba ke ban ti daani ki baa bi tuonbiadi sugili. **13** O goden yedi ba. Yii fidiki bandi yaa kpanjama n tieni bundima? yi baa tieni lede yo ki bandi yaa kpanjama n sieni kuli bundima, **14** o kpa kpaalo coagi mi maa **15**. Bi tianba tie nani u sankunu yeni bi ya gba mi maa rutaani yen cua ki ñani ma bi pala nni. **16** Bi tianba mo tie nani: ki tancagi tinga yeni, bi yaa gbadi mi maama bi yen ga ma leni li pamanli. **17** Ama baa baa pia jiinmoani, baa fidi ki baa juuni, fala yaa cua bi po, bi bi ya waani ba fala kelima mi maama yeni po tontoni se ban ñyjadi ki baa. **18** Bi nitianba mo tie nani: Yi konkonki tinga yeni bi yen ga mi maama, **19** Ama bi go yen cedi mi yema yanyangidi leni mi piama boandi leni ti gbannandi bon buakabiadila boandi dini ma bi pala nni ki teni ke maa fidi ki loni li ba kuli. (**aiōn g165**) **20** Bi nitianba mo tie nani: Ki tinhanga yeni bi yaa ga mi maama bi yen kubima hali ki ban luoni li bon luonkaala, bon bi yenbu kuli pitaa taa, pi luoba luoba leni kobiga kobga. **21** O go den yedi ba naani bi baa cuoni ki fitilisanga ki taa li sancianli ki hoagini ga? Bi ki kuani ga uduanu tiipo? Naani baa baa tuani ga ufitilisantuankaanu? **22** Kelima liba kuli ki ye ki duagi ki kan doagidi, li ba mo ki ye hasiilu nni, ki kan ña mi yenma nni. **23** Yua n pia a tuba ki baa gbadi wan gbadi. **24** O go den yedi ba: fangi mani yi yula leni yin gba yaala, kelima bi baa biigi yi po leni yin den biigi yaa bon biigikaala, ki yelegi yi po ki pugini. **25** Bi baa pa ki pugini yua n pia, ama yua ki pia wani bi baa gaa baa wan pia yaala. **26** O go den yedi, UTieunu diema tie nani: o nilo n buli obon bulikaala ki tinga nni yeni. **27** Wan goa leni wan nua kuli, u yensiinu leni ku ñiagu kuli, li bon bulikaala baa pa ke waa bani lan tieni maama. **28** Ki tinga n tuuni la, kani ki ba, ki yen cili leni ti muadi ki hoadi ti siandi leni ibonbi, li kuli mo yen cili ti siandi nne. **29** Li bonbulikaala yaa beni ujetaagu pundi. **30** O go den yedi, ti baa nandi UTieu diema leni be? bi ti doagidima leni be yaa nannanli? **31** Mi naani leni yaa kpintiigu n yi seneve bonbibu yeni, bu wa ki cie ti kpintiidi kuli, **32** ama bu yaa pani bu yen kpeli ki yabidi hali maama ke ti bon yugiditi yen tiedi bi diedi bu beni po. **33** Oden bangi ba bonla boncianla leni

mi kpajanma, nani: Ban baa fidi ki gaa maama. **34** Waa den maadi leni ba ke tie kpanjanma, ama ogo yen waani, o hoadikaaba li kuli nbua ki yedi yaala. **35** Laa daali, yen juagu o den yedi ba, tin duodi mani ne po yaa boanjaali. **36** Wan den cabi ku niligu bi den kua wan den ye yaa ñinbiagu nni, ñinbiatoadi den ye leni o, **37** ku faciangu leni a ñinguona den fii ki kandi ku ñinbiagu ki koa. hali ke ku bua ki mia. **38** Ama jesu den goa, kili o yuli li yukuli. Bi den fundi o ki yedi o, laa yia ha leni tin baa bodi yeni? **39** o den fii ki funi leni ufaalu ki yedi mi ñincianma sedi suo, li kuli den sedi suo, **40** Lani, o den yedi ba: Be n teni ke yi jie nanda be n teni ke yi luo li dandanli? **41** Ti jawaanciandi den cuoba, ke bi yedi bi yaba: O ne wani daa, o tie yme yo ke baa mi ñima leni ufaalu kuli tuo ki tie wan yedi yaala?

5 Bi den pundi nepo ya boanjaali, jelasa diema nni.

2 Jesu n den ñani ku ñinbiagu nni, o joa den ñani a kakula nni ki cua o nintuali ki pia a cicibiada o ni nni. **3** Laa joa den ye a kakula nni oba kuli kan den fidi ki loli o, baa leni i kuseseli. **4** Yenma yenma o den luo leni i kuseseli o taana kani, oba kuli ki den pia ya gbamanu n ba fidi ki sieni o. **5** O yen ye akakula nni leni a juana nni u yesiinu leni ku ñiagu kuli ki kuuda ki ja o yuli leni a tana. **6** Wan den laa Jesu foagima, o den sani ki cua ki gbaani o nintuali **7** Oden kpaani bojanla: bee n ye mini leni fini siiga, Jesu tanpojoma Tienu bijoa? n mia yaa U TIENU po, da yagi n yama. **8** kelima Jesu den tua o: ña o naa joa nni fini ki cicibiadiga ne. **9** O den buali o a yeli yi lede? o den guani ki yedi o n yeli yi ti yaba kelima ti coali yabi. **10** O den miadi Jesu ke wan da ñani o laa tinga nni. **11** Li juali den ye likani ke u duokulu kpaa li kani. **12** a cicibiada den miadi o ki tua soani ti u duokulu nni, tin ban kua u ni nni. **13** O den tuo ban yedi yaala. A cicibiada den ñana ki kua u duokulu nni, ke u duokulu den jaligi ki ñoadi mi tibidima ki ban kua mi ñincianma nni bi coali den bua ki pundi tudalie, bi kuli den mili mi ñincianma nni. **14** yaaba n den kpaa ba den sani ki ban waani i labaalai dociamli leni a dobila nni. bi nibaden gedi ki ban la yaala n den tieni. **15** bi den pundi Jesu kani ki la ki cicibiadiga n den ye yua ya ni nni ke o ka ki yie o tiadi ki go pia o yama ke ti jawaandi den cuo ba. **16** Yaaba n den la yaala n tieni kuli den togidi ba yaala n tieni ki cicibiadiga n den die yua leni u duokulu. **17** Lani yaa

po bi den miadi Jesu ke wan ña bi tinga nni. **18** Wan den ba kua ku ñinbiagu nni, a cicibiada n den die yua den mia Jesu n cedi wan ya ye leni o. **19** Jesu den yie o po, ama o den yedi o: gedi a denpo, a niba po ki ba waami ba o diodo n tieni a po yaala leni wan gbadia po ya ñimima. **20** O den gedi ki ban waani Jesu n tieni o po yaala dekapola dogu nni. Bi niba kuli den ye leni li pagili. **21** Jesu den kua ku ñinbiagu nni ki guani ki duodi ki gedi nepo ya boanjaali, ya niligu n yaba den taani o kani. O den ye mi ñincianma kunu. **22** Lanwani li balimaama bangikaaba diena yudanba siiga yendo ke o yi jayulisa n den la Jesu o den gbaani o taana kani **23** ki mia o boncianla ki yedi: n bisalo yia ñiali ki bua ki kpe, cua ki maani o po a nii ke wan paagi ki ya ye. **24** Jesu den yegi leni o. Ya niligu n yabi den yua Jesu ki miabi o. **25** Li den pia ya pua ke o soama wuliti ñiali piiga n bina lie. **26** O den la fala boncianla a lotola nu nni, o den biani wan den pia yaala kuli, ama leni lankuli laa den tungi o po li den biagidi ki go pugidi. **27** Wan n den gbadia ke bi maadi Jesu maama, o den cua ku niligu puolipo ki sii o tiayiekaadi. **28** Kelima o den tua n ya fidi ki sii o tiayiekaadi bebe n ba paagi. **29** Lanyogunu mi soawulima den sedi. O den bandi ke o faabi leni o yianu. **30** Jesu moko den bandi ke u paalu ñani o ni nni; o den jigidi ki noanli ku niligu ki yedi: ymee n sii n tiayiekaadi? **31** o ñoadikaaba den yedi o: A nua ku niligu n miabi a maama, ke a go yedi ymee n sii nni? **32** o den diidi o gaamilindima ki ba le yua n tieni la. **33** O pua den jie ki digibi, ki bandi yaala n tieni o ni nni, o den cua ki gbaani o taana kani ki waani o i moamoani kuli. **34** Ama Jesu den yedi o: n bisalo a dandanli faabi a; gedi leni mi yanduanma, a yianu n gbeni a po. **35** Wa n den maadi ya yogunu li balimaama bangima dieli yudaano niba den ñani o denpo ki cua ki tuogi o ki yedi o: A bisalo kpe be ya po ke a yagini canbaa yama? **36** Ama Jesu ki den cengi ban maadi yaala o den yedi li balimaama bangima yudaano: ñan da jie liba, daani bebe **37**. waa den tuo o ba kuli n yegi leni o li ya ki tie Pielai bi Jaka leni Jan, Jaka waalo. **38** Bi den pundi li balimaama bangima yudaano deni, Jesu den la yaa niligu n yaba ke bi tianba buudi ki kpaani boncianla. **39** O den kua ki yedi ba: Be yaapo ke yi tiendi bu lanbu, be yaapo ki buudi? ki biga naa kpe ama o goa **40**. Bi den ñuadi o. Lanwani o den ñani bi niba kuli ki taa ki biga baa leni ki biga naa leni yaaba n den yegi leni o ki kua ki biga n den ye naani. **41** O den cuo ki biga yeni nuu ki yedi

o: talita kumi, lani n bua ki yedi: O jafaano n yedi a fii. **42** Lanyogunu o jafaano den fii ki cili ki cuona; kelima o den pia piiga n bina lie. Li pagicianli den cuo ba. **43** Jesu den teni ba li ñoabonli ke ban da waani o ba kuli ya ntieni; o den yedi ke ban pa o jafaano yeni wan je

6 Jesu den ñani li kani ki guani odandogu nni
ohuadikaaba den yegi leni o. **2** Mi fuodima daali, n
den pundi o den bangi niba UTieu dieguni, yaa niba
nden gbadu obangima kuli li den pakiba, ke bi tua li
naabonla ñani le yo? o baa mi naa yanfuoma le yo? o
tieni lede yo ki tiendi mi naa banciamma leni nii, **3** o
kpagikpielo kaa? maliyama bi jua kaa? jaka, leni jose,
juda leni simono ciama kaa? o na taanbonpolu ka ye ti
siiga nne? o den tie bi po tungbali bonla. **4** Ama Jesu
den yedi ba bi kan fali sawalipualo kali odandoguni,
o niba siiga leni odiegua nni. **5** wa den tieni likani
banciamab ba kuli, ama o den sii ki paagi yiama
waamu bebe. **6** li den paki o leni bi pajaugima po.
Jesu den caa ya koajaana n den gaani ki lindi ki tiedi
obangima. **7** Lani oden yini piiga nhoadikayabalie, ki
soaniba ki puniba upaalu ban yaa deli acicibiada, **8** o
den yedi ke ban n da taa li bali kuli li sancenli po liyaa
ki tie jianu yaa ka, ki da taa jiema, ki da taa boagili, ki
da taa ligi bi huuni nni. **9** ki da taa cacaadi, ki da taa
liadmulie. **10** O den yedi ba: Yi ya kua yaa dieguni yin
yaa ye laani hali yin baan ña laa dogu nni yaa daali, **11**
naa n kani ke baa ga yi cangu, yi yaa ña lienni yin
yoagi ba yi taa tama lan tua bi po siedi. **12** Bi den gedi
ki ban wangji mi palebidima maama. **13** Bi den deli
acicibiada boncianla, ki suogi ayiamma boncianla mi
kpama ki paagiba. **14** Obado elodo den gbadu ke bi
maadi Jesu maama ki kpiagidi o, oden yedi jan babitisi
nfii bi tinkpiba siiga, lani teni ke otiedi mi bancianma.
15 Bi tianba mo den yedi elia yo, bi tianba mo den
yedi bi sawali puuba siiga yendo. **16** Ama elodo n den
gbadi ki yedi: Jan min den jia yua yuli yeni wani n fii.
17 Kelima wani Elodo, oba den cuo jan ki luoni o li
kadieli nni, kelima oden taa owaalo filipi pua alodiasa.
18 Jan den tua o laa hani, han taa awaalo pua ki tieni
apua. **19** Elodiasa pali den be jan po ke obua ki kpa
o. Ama okan den fidji. **20** Kelima elodo den jie jan ki
bani ke otie nitieginkoa ki go gagidi; o den gu o, o yaa
den gbadu jan tundi o yama den yagini, ama baa yeni
oden cengi o leni li pamanli. **21** Ama elodo maa daali
nden pundi, ke Elodiasa ba usanu ki baa tieni wan
bua yaala elodo den tieni mi jaanjiema boncianla,

ki yini okoanbala, leni otoatieba yudanba leni Galile
nukpiaga kuli. **22** Elodiasa bisalo den kua li nitaanli
yenii siiga nni ki jeli obado leni onitaanli kuli pala den
mani. O bado den yedi o, han mia nni yaala kuli nbaa
pa ha. **23** Oden poli ki yedi han mia yaala kuli nbaa pa
ha, baa li yaa tie n dogu boagidima. **24** O jafaano den
ñani ki ban buali ona min mia be? Ona den yedi omia
jan batisti yuli. **25** Lanyogunu ojafaano den gua ki kua
obdo kani ki mia o ki yedi n bua han panni jan batisti
yuli ku tadigu nni. **26** Obado pali den biidi bonciala
ama wan den poli li nitaanli nni yeni waa go den bua
ki yie opo. **27** Lanyogunu liga oden soani li minteeli
ke wan jia jan batisti yuli, ki cuani. Li minteeli yeni
den gedi ki ban jia jan yuli likadieli nni ki tieni ku
tadigunni ki cuani **28** ki teni o jafaano, ojafaana mo
den teni ona. **29** Jan hoadikaaba nden gbadu, bi den
cua ki ta okpiemo ki ban piini. **30** Jesu tondiba den
gua ki taani o kani ki togidi o, ban den tieni yaala
leni ban den bangi yaala kuli. **31** Yaaba nden ca bi
kani leni yaaba n gua den yaba hali maama ke baa
den pia yogunu ki baaje. Lani Jesu den yedi ba cua
mani tin gedi bi niba nki yaba naani yin ba ki fuodi
waamu. **32** Bi den kua ku ñinbiaguni ki gedi bi niba
nki ye naankani. **33** Bi niba boncianla den ke bi caa
ki bandi ba. Bi niba den ñani idogi kuli nni, ki gedi
ban caa naankani hali bi daa pundi. **34** Jesu den ñani
ku ñinbiaguni, oden laa ke bi niba yaba li kani hali
boncianla. Mi nihima den cuo o bi po kelima bi den tie
nani pe n kaa pia o yankpaalo yeni. Lan yogunu oden
bangiba bonla bonciala. **35** Ki yenga n den ki bua ki
kua ohadikaaba den nagini okaniki yedi o, ne tie fulai
ki yenga mo kua. **36** Cabiba ban gedi yaa koajaana
leni yaa dobila nkuu ki ban daa bi bonjekaaka. **37** Jesu
den yedi ba: yinba yiba npaba banje. Bi den yedi o:
naani ti baan daa kujapiena kobilie ki fidi ki dini ba?
38 Jesu den yedi ba: Yi pia dupe bonbiha yo? Gedimani
ki ban le. Bi den diidi ki sua ki dupe bonbimu leni
jamilie. **39** O den yedi ba teni mani ban kali caga caga
ti muadi po **40** bi den kali ki caligi caligi kobiga kobiga
leni piimu mu. **41** Jesu den taa bi dupenmuudiba leni
ijanliedji ki yaadi ki nualti tanpoli ki jaandi UTieu ki
cabidicabidi dupen ki teni ohoadikaaba ban boagidi
ku niligu. ogo den boagidi ijanliedji mo ke bikuli baa.
42 Bi kuli den dini ki guo. **43** Bi den wodi ban den
dini ki sieni ya dupencaba leni ajanjena ki gbieni
piiga nbaabuodilie. **44** Yaaba nden ñmani du pen yeni
den tiejaba tudamuu. **45** Lanyogunu Jesu den fiini

ohoadikaaba ke bi kua ku ñinbiagu nni ki gaa o liiga, ki baa duodi kigedi ne po yaa boanjaali betisayida dogu po, hali wan baa cabi ku niligu. **46** Wan den cabi ba, oden doni li juali po kibaa jaandi. **47** Ku ñiagu nden bii, bi hoadikaaba den ye ku ñinbiagu nni mi ñincianma nni siiga, ke Jesu ye li jaali po obebe. **48** Oden laa ke bi pegidi ku ñinbiagu leni fala kelima ufaalu den togidiba. Lan den bua ki pundi kootonmuayamo, oden cuoni u ñiningbanu po ki kpendi bikani ki balini ki baa pendi ba. **49** Ban laa ke ocuoni uñiningbanu po yeni, bi den tama ke li tie jiigo ke bi kuudi. **50** Kelima bikuli den nua o ke ti jawaandi cuoba. Jesu den jaligi ki yedi ba: Duan mamani yi yama. Mine. Yin da jie mani. **51** Oden kua bikani ku ñinbiagu nni ke ku faaligu sedi. Li den paki ba hali boncianla **52** kelima baa den tiadi ki kpaagi Jesu n den tieni yaa banciamma leni bi dupenmuudiba, kelima bi pala den juagi. **53** Ban den doni mi ñincianma, ki kua jelasa tinga nni bi den sieni ku ñinbiagu. **54** Ban den ñani ku ñinbiagu nni ya yogunu, bi niba den laa Jesu ki jaligi ki bandi o, **55** ki yadi mi diema nni ki taani ayiamma leni bi kaadi ki kpendini ban gbadji ke oye naankani kuli. **56** Wan den pundi naankani kuli adobila leni i dociami nni, baa ti koadiedi nni, bi den taana ayiamma ki kpendinni ki duandi ba mu daamu nni, ki miadi ke wan pa ba ban sii baa o liadi cuadi bebe. Yaaba nden baa ki sii ti kuli den paagi cain.

7 Falisiensi n ba leni libalimaama bangakaaba yaaba n den ñani jelisalema bi den taani ki cua Jesu kani. **2** bi den laa ke Jesu joadikaaba ke bi di kaa nidi. **3** ki sua falisiensinba leni jufinba kan je kaa nidi bonjanla nani kumaasuagu n bili maama. **4** bi ya ñani u dogu po, bi kan je kaa candi bi yula, bi go pia maasuadi bonbuolibuoliyaala n tie ku diegu nni ñintiadi kuli. **5** falisiensiba leni libali maama bangikaaba den buali Jesu: be yaa po ke a joadikaaba naa jioa ku maasuagu tuona baa yen nidi ki ba yuandi ki je **6** Jesu den yediba, yinba pala lie danba ne. Esayi den tuodi ki pua sawali i po ki yedi: ya nibuoli n yene, bi kpiagidi nni leni bi joana yo ama ke bi pala fuoagi leni nni. **7** laa ciagidi buolu tie famma kelima bi tuodi bi nisaaliba balimaama. **8** ki nan yie utienu yaa bali maama ama ki jioa binisaliba ya maasuagu. Jesu go den gua yedi ba, **9** ibonlindi utienu balimaama ki bua kaa tuniyi maasuagu tuona. **10** kelima musa den yedi, kpiagi a ba leni a na; yua nsuoli o ba lan ya ka o na bi ba kpa o. **11**

Ama yi yen yedi i yula yua n yedi o ba bi o na, min bi pia yaala ki bi ba todii ja tie Utienu yaali yo. **12** yi kan cedio wan n tieni liba o ba leni o na po. lani woni **13** yi bolindi Utienu maama kelma yi maasuagu po, yi go yen tiendi bonbotoe. **14** Jesu go den yini ku niligu ki yedi ba, yin cengi mani ki go bandi **15** yaala n ye nii ni ka ba joagini o nisaalo, ama yaali ñia o nii nni. **16** yua n pia a tuba ki ba cengi o n cengi. **17** O den foagidi leni ku niligu, ki kuni denpo, o joadikaaba den boali O laa kpandjama n bundi yaala, **18** O den yedi ba yi moko die pia yanfuoma? yii bani ke yaala n koa o nisaalo nni ka ba joagini o. **19** kelima li naa koa li pali nni ka, ama ku tugi nni yo, ki ban yaa ñia. **20** O go den yedi yaali n ña onisaali niini lani n ba joagini o. **21** kelima o nisaalo pali nne ke ti yantiabiadi ña, lani tie miconconma buoli kuli, mi nikpaanma, **22** bu subu, mi ligi boa kandikaama, ku tugitongu, i janbi, ti tuonjoagindi, li nunponbiadili, i kulinkundi, ti japaadi, mi yanluoma. **23** laa bonbiadila kuli ña o nisaalo nni, ki go joagindi o. **24** Jesu n den ñani likani ki den gedi Tili leni Sidoni yaa diema, O den koa diegu ba nni kaa boa o ba n bandi ke O ye likani. **25** kelima yaa pua ke ki cicibiadiga den ye o bisalo nni, den gaa Jesu laabaalo, ki cua ki ba O nintualu, ki miadi O, ke O, ke wan n deli ki ñani ga; o biga miali yema nni. **26** o pua yeni dentie gileka fenisa yua. **27** Jesu den yedi: cedi abila nda jee ki guo kelima laa ñani ban ta bi bonjekaala ki teni a sangbanbila. o pua yeni den yedi Jesu. **28** oo odiedo: ama asankpanbila yeni langi ya sajojogidi n baali abila taana tiipo. **29** Jesu d en yedi o laa maama po gedi ki ciciligi yeni ñani abisalo niini. **30** wan den kuni den po o den n ban sua ke obisaalo ciciliga ñani ke o dua uduanu po. **31** Jesu den ñani Tyli ki tagini ki caa sidoni galile kpennu Dekapola ya diemani **32** bi den cuani o kani o womo ke o go bidi. ki den mia O wan sii ki pagi o. **33** Jesu den ta o womo yeni ki piadi leni o, ki tieni o nabina o tubanni ki go si o lanbu leni o ñinsandi, **34** ki fuo ki jiini ki yedi Efalata; lani n bua ki yedi: luodi. **35** laa yuo laa yuo o tuba den luodi o lanbu n lodi, ke o ji den maadi bonjanla. **36** Jesu den yedi ba, yin da yedi li ba kuli o ba. ama baa den fidi ki kubi bi joana kelima **37** li den bagiba hali boncianla ke bi tua: o bontieni kaala kuli ñani, o teni ke a woma gba, ke amuula maada.

8 laa dana ya niini ku niligu go den taani, ama baa den pia bonjekaala. Jesu den yini O joadikaaba ki

yedi. 2 miniñima cuoni Ni kelima ku niligu ne po. dana ta ne, ke bi ye Ni kani, kaa pia bonjekaala mo kuli. 3 N ya yedi ban kuni leni mi koma, bi ba luo u fidu u sanu nni, kelima bini nni bi tiaanba ñani naani n foagi. 4 bi yoadikaaba den goa ki yedi O. ti ba tieni ledee ki dini ba, ban guo, mi fan pieema ni nni 5 Jesu den boali ba, i pia dupee ba ña yo? bi den goa yedi O bi lelee. 6 lanwani O den cedi ke bi kali, ke O taa bi dupee leledi bi yени, ki pagi Utieni ki cabidi cadidi, ki teni bi yoadikaaba ke bi boagidi ku niligu. 7 bi go den pia janbimu waamu, lani Jesu go den pagi Utieni ki go teni ke bi boagidiba. 8 bi den dini ki guo, ki go den sieni a dupee jena baabola lelee. 9 bi den nagini niba tuda na. li ya puoli, Jesu den cabi ba. 10 laayogunu, O den koa ku ñinbiagu nni leni O yoadikaaba ki gedi dalmaty jaali po. 11 falisieninba den cua O kani, ki cili mi maama leni O, ki boali ki biigi O. bi den mia ke wan tieni bipo sinankeene yua n ñani tanpoli. 12 Jesu den fuo ki jiini ki yedi. be n teni ke moala nne niba lingi sinankeene? 13 Imoamoani n yedi yi, bi kan ba sinankeene kuli. lani yaa puoli; O den ñani bi kani, ki kua ku ñinbiagu nni ki kandi ki gedi na po ya bonjaali. 14 bi yoadikaaba den sundi kaa taa dupee, bi den kubi yendo baba yo. 15 Jesu den teni ba, yaa ñoabonli n te ne. fangi mani i yula leni falisieninba, leni helodo daliali. 16 bi yoadikaaba den maadi bi siiga ki tua, kelima tii pia dupee yo dee. 17 Jesu den bandi, ki yedi ba, be ya po yo i tua, tii pia dupe? ii daa pia ya yanfuoma ba fidi ki gaa yo bi? bi i pala n joagi? 18 i pia i nuni, ii nua yo? i pia a tuba, ii gba yo? ii pia tiadima yo? 19 min den cabidi cabidi bi dupe muudiba, niba tudamu po yeni, i den tugi dupe jena babola ña yo? bi den yedi: piiga liee! 20 Min den cabidi cabidi bi dupe leleediba niba tuda na po yeni, i den tugi babola ña yo? bi den yedi: a lelee! 21 O den yedi ba hali moala ii gaa? 22 bi den gedi betesada, ke bi cuani o joamo, Jesu kani, ki mia O ke wan si o, 23 Jesu den muubi o buagu ki dadi ki ñano u dogu nni, ki tieni o nuni po ti ñinsandi, ki maani O nii o po, ki buali, o ya nua bonla baa? 24 o den nuali, ki yedi, n nua bi niba, ke bi nani nani i tiidi yeni ki cuona. 25 Jesu go den maani O nii o nuni po, lani, joamo yeni den nuaadi. 26 lanwani, Jesu den yedi o, kuni a denpo, ña n da kua u dogu nni ka. 27 Jesu den tagini ki ban ca leni O yoadikaaba sesale leni filipa yaa dogi nni. O den buali ba usanu nni, bi tua ke n tie ñyme yo? 28 bi den goa yedi O, Jan Baptis, tuaba tua Elia, tua ba mo tua ke bisawalipuuba nni

yendo yo. i mote? i mo tua ke n tie ñyme yo? pieli den goa ki yedi O. 29 A tie kilisti yo, Utieni n gandi yua. 30 Jesu den teni ba liñoabonli ke ban da waani la oba kuli. 31 lanwani, O den cili ki wangi ba ke O ba lee fala boncianla, ke bi nikpeliba leni bi kopadianba yudanba, leni li balimaama bangikaaba, ba yie O, ki kpa O, ama ke O ba goa fii li dantaali daali bi tinkpiba siiga. 32 wa n den kadi ki waan ba lani. pieli den dadi ki ñano ku niligu nni, ki funi leni O 33 ama, Jesu den jigidi ki nuali O yoadikaaba yaaba n sieni, ki funi leni pieli, ki yedi, foagidi leni nni suaani, kelima a gaani Utieni yantiali, fini wani li pia nissaali yantiali baba yo. 34 lanwani Jesu den yini ku niligu leni O yoadikaaba ki yediba. yua n bua ki yaa ñoa nni, kali wan yee o yuli, ki tuo ki tugi o dapoanpoanli ki yaa ñoa ni. 35 kelima, yua n bua ki faabi o miali, ba luo li, ama yua n luo li kelima n ya po leni o labaalijamo po kuli, ba faabi. 36 be ya todima n ye yua n ba li ñandunli nne bonla kuli po, o naano ya bodi. 37 o nilo ba fidi ki teni bee yo o naano faabima po? 38 kelima yua n jee mini leni n maama po ifee, ya yogunu tene nibiada ne siiga, O joa bijoa mo ba ti buli o nunga o po, O ya ti cua O Ba kpiagidi nni leni O maleki n ba.

9 O den yedi ba: Yi moamoani kani n yedi yi ke yi siiga bi tianba kan kpe kaa la, ke UTieni diema cua leni u paalu. 2 Dana luoba n den pendi Jesu den taa pieli, jaka leni jan ke bi doni li juacianli yuli po, Jesu den lebidi ke bi se li kani, 3 o tiadi den pendi ñali maama ke li buolu ki ye ñanduna nne niinni, o nunga n naani maama moko den lebidi cain. 4 Elia leni musa den cua bi kani ki maadi leni Jesu, 5 pieli den yedi Jesu canba li hani tin tieni ne diegu, ki tieni dienata, dieyenli a yaa po, dieyenli musa yaa po, dieyenli elia yaa po. 6 Kemali ti jawaandi po waa den bani wan baa yedi yaala. 7 Ku ta waligu den cua ki yini bi po, u nialu den maadi ku ta waligu yeni niinni ki yedi: O ne ntie n bi jua min bua yua ñali boncianla, yin cengi wan baa yedi yi yaala. 8 Laa yogun u bi huadikaaba den nuali bi gaani lindima ki sua ke Jesu bebe n se bi kani. 9 Ban den ji li juali po, yaa yogunu, Jesu den teni ba li ñoabonli ke ban da togidi oba kuli, ban la yaala, hali O JAO BI JUA yaa ban fii bi tin kpiba siiga yaa yogunu. 10 Bi den kubi laa maama bi pala nni, ki buali bi yula be n bua ki yedi hali o yaa ban fii bi tin kpiba siiga? 11 Bi yoadikaaba den buali Jesu une buali: 12 Be yaapo ke li bali maama bangikaaba yedi ke li tie ti lade elia nkpa cua 13 ? oden guani

ki yedi ba: Elia n kpa cua ki bogini li bonla kuli. Be yaa po yo ke bi yedi ke Ojoa bi jua, baa le fala hali boncianla ban go fali o? Ama n yedi yi ke Elia cua ke bi tieni o, ban bua yaala, nani lan den diani opo maama. **14** Wan den cua ohuadikaaba kani, o den sua ke li balimaama bangikaaba nia leni ba **15** ku niligu gaani ki lindiba ki maadi leni ba, li den ludi bi niba leni ban laa o, ke bi ki gedi ki faadi o. **16** O den buali ba: yi nia leni ba be yo? **17** Bi niba yeni siiga yendo den yedi o: canba n cuani bijua a kani ke o pia mi muuma ciciliga. **18** ki ya fii o po naankani kuli, ki yen guliti o tiipo wan yaa siini, ki ȳmani oñina, ki digibi, n bi mia a hoadaikaaba ke ban deli ga, ke baa fidi ga. **19** Jesu den yedi ba: Yinba yaaba n ki pia li dandanli yeni, n baa ya taa ki ye leni yi hali u laa yogunu yo? n baa yaa ye leni yi hali ki pundi ulaagunu? cuani abiga ne. **20** O den nagini o, o kani. Lan yogunu, lan yogunu **21** ki biga n den laa Jesu, ki ciciliga den digibi o, leni ugbammanu, ki biga den baa tiipo ki bili kilebidi ke oñinsandi wudi. **22** Jesu den buali ki biga baa: Laa bonla cili o ulaa yogunu? ki biga baa den guani ki yedi o: Hali o biwaama. Yogintiamu ki yen lu o, mi fantama nni leni mi ñima nni, ki bua ki kpa o. Ama a yaa baa fidi han paagi ti po o, gbadi ti po mi nihima ki faabi ti. **23** Jesu den yedi o: N yaa baa fidi? Yua n daani wani baa baa li bonla kuli. Lanyogunu. **24** Lanyogunu ki biga baa den kuudi ki yedi: N daani, tieni n po sugili n pajuagili po. **25** Jesu n den laa ke bi niba kpendi, ke o funi leni ki cicibiadiga, ki yedi ga: Fini yaa ciciliga n woma ki go muu, n yedi a, han ña ki biga na niinni ki da go kua abada. **26** Ki den tiani leni u paalu ki digibi ki biga hali boncianla ke ki baa ki tua nani: Ki kpe yени hali maama ke bi niba boncianla den yedi ke ki kpe. **27** Ama Jesu den mubini onuu ki fiini o, ke o sedi. **28** Jesu den kua deeni wani leni ohoadaikaaba, bani bi bebe, bi hoadaikaaba den buali o, be n nan teni ke ti mo gbalii ki deli ki ciciliga yeni? **29** O den yedi ba: Yaa ciciliga n tieni buolu kan ña kali jaandi. **30** Bi den ñani li kani, ki kandi Galile. Jesu ki den bua bi niba n bandi o, **31** kelima o den bangi ohoadaikaaba ki tuaba: Bi nibiadiba baa janbi Ojoa Bijua ki kpa o, de danata yaa pundi o baa fii bi tinkpiba siiga. **32** Ama bi hoadaikaaba ki den ga laa maama n bua ki yedi yaala, ama bi den jie kaa buali o. **33** Bi den pundi kapenayuma. Ban den kua deeni ya yogunu, Jesu den buali ba: Yi bi nia be yo usanu po? **34** Ama baa den liega, kelima usanu nni bi den nia leni bi yaba ki bua ki bandi bi siiga yua n

yaba ki cie olieba. **35** Lane o den kali, ki yini bi piiga n niliediba, ki yedi ba: Yi siiga yua n bua ki yaa pia ti kpiagidi, ki cie o lieba kali wan jiini oyuli bi niba kuli nintuali, ki go tuo ki yaa tuuni bi niba kuli po. **36** O den taa ki biga ki sieni ga bi siiga ki yuandi ki nuadiga ki kpabi oboababa po, ki yedi ba: **37** Yua nga abiwaala na siiga yendo kelima nyeli po, oga mini nba yo; Yua nga nmo yaa cangu, ga yua nsoani nni yaa cangu. **38** Jan den yedi o: Canba, ti laa nilo ke odeli acicibiada ayeli nni, ke ti yedi wan da go deliba, kelima waa hua ti. **39** Jesu den guani ki yedi ba, yin da go yie opo, kelima laa pia yua nba tieni mi banchianma n yeli po, ki go yuandi ki maadi npo ma biadima. **40** Yua nki yie ti po kuli taa ti po, **41** yua n puni yi mi ñima ke yi ñuni kelima yi tie kilisiti yaaba kuli n yedi yi imoamoani kani opia wan baa baa yaa panpaani. **42** Ama yua ntua yaa bila n daani nme siiga baa yendo po tungbali bonla libaa bia li daano po ki cie baa bi yaa lolii o li tan cianli ki luni o mi ñincianma nni. **43** A nuu nyaa baa kuani a ti tuonbiadi nni han jia u ki lu, kelima aya kua UTienu deni leni boa yengu, hani ki cie apo, han yaa pia buadilie ki kua mi fantama n kan gbindi naan kani. (**Geenna g1067**) **44** Asidibila n baa ȳmani bi niba naan kani ki kan kpe hali abada. **45** A taali yaa baa kuani a ti tuonbiadi nni han jiali ki lu, aya kua li miali n ye naani leni taa yenli cie han kua mi fantama nni leni taana lie, (**Geenna g1067**) **46** mi fantama n kan gbindi naan kani, ke asidibila mo kan kpe hali abada. **47** A nunbu yaa ba kuani a ti tuonbiadi nni han ñani bu ki lu, aya kua UTienu diema leni nunyenbu cie han kua mi fantama nni leni nunnlie. (**Geenna g1067**) **48** asibilan kan kpe naani kani, ke mi fantama mo kan gbindi hali abada. **49** Kelima mi fantama baa sia yaaba nkua likani kuli, **50** mi yaama mani ama mi yaa ti luo umanu naani li pia ban go baa taa yaala ki mangima? yaa pia mani u gban saagu yi niinni, ki yaa ye leni yi yaba leni mi yanduanma.

10 Jesu den ñani li kani ki gedi Jude tinga nni Judena kandima, ku niligu go den taani ke o cili ki bangi ba nani wan den maani ki tiendi maama. **2** Falisieninba den cua o kani ki bua ki biigi o ki buali o: naani li pia u sanu o joa n ñani o pua? **3** Jesu den yedi ba musa den diani yipo be yo? **4** Bi den goa ki yedi o: Musa den puni u sanu tin diani li tili ki ñani o pua, **5** Jesu den yedi ba li tie kelima yi pajuaga po yo ke Musa den puni u sunu yin diani li tili ki ñani o pua, **6** ama ȳali ȳanduna tagima yogunu U Tieu den tagi o

joa leni o pua. **7** Li tie lani yaapo yo ke o joa baa ña o ba leni o na kani ki loli o yuli leni o pua, **8** ban tua gbannanyendi kaa go tie niba lie bi ji tie niyendo. **9** Niloba kuli n da paadi U Tieu n taani yaala. **10** Ban den ye denpo o njoadikaaba go den buali o laa buali, **11** Jesu den yedi ba ya joa n ñani o pua ki ta potoa kuli conbi ki tudi wan den kpa pia yaa pua po. **12** Ya pua n ñani o calo kani ki kuni jatoa mo kuli kuli conbi. **13** Bi den cuani a biwaala Jesu kani ke wan si ba, ama o njoadikaaba den funi leni yaaba n cuani ba. **14** Jesu den la laa lani o pali den biidi o den yedi ba: cedi mani a biwaala ncua n kani ki da yie bipo. Kelima U Tieu diema ye yaaba n naani leni a biwaala yaapo yo. **15** N yedi yi i moamoani yua n kaa tuo U Tieu diema nani ki biwaaga yeni kan kua mi niinni **16** li yaa puoli o den kpabi ba ki maani o nii bipo ki seligi ba. **17** Jesu n den cuoni yeni o joa den sani ki cua ki gbaani o nuntuali ki buali o: a canbaanjamo n baa tieni be yo ki ba ya miali n kan gbeni? (**aiōnios g166**) **18** Jesu den yedi o be yo ke a yini nni yua n ñani? U Tieu bebe n ñani. **19** A bani li balimaama: ña da combi, ñan da kpa o nilo, ñan da su, ñan da tieni mi seedifaama, ñan da janbi oba, ñan jigini a ba leni ana. **20** O den goa ki yedi: canba n kubi lanwani ñali n biwaama nni. **21** Jesu den diidi o leni mi buama ki yedi o: bonyenla n poadi apo, gedi ki ban kuadi ñan pia yaala ki pa a luoda yeni a baa ba ñalimani tanpoli po li yaa puoli ñan cua ki njoadi nni. **22** Ama laa maama den biidi o pali ke o tagini ki ban ca leni li pabiidili kelima o piama den yaba. **23** Jesu den diidi yaaba n lindi o ki yedi o njoadikaaba: li baa pa leni yaaba n tie a piada n kua U Tieu diema nni. **24** Jesu n den yedi yeni li den paki o njoadikaaba. O go den goa ki yedi ba n bila, li ba yaa pa leni yaaba n puni bi yula bi piama n kua U Tieu diema. **25** Ku yuoyuogu n kua mi kpalipienbonma nni dingi ki cie o piado n kua U Tieu diema nni. **26** Li go den paki bi njoadikaaba ke bi yedi bi yaba: li yaa tie yeni ñyme n baa faaba? **27** Jesu den diidi ba ki yedi li pa bi niba yaapo yo, ama laa pa U Tieu po kelima li bonla kuli dingi U Tieu po. **28** Pieli den yedi o ti ña li bonla kuli ki njoadi a. **29** Jesu den goa ki yedi: n yedi i moamoani laa pia yua n baa ña o diegu, o nataanjaba, o nataanpola, bi o na, bi o ba, bi o bila, bi o tinmu kelima mini yaapo leni o laabaalinjamo po **30** ki kan ba li kuli taalima kobiga kobiga ki pugini ñanduna na niinni, ti diedi, leni bi naataanjaba leni a naataanpola leni naanba leni a bila leni mu tinmu ki

go ba bi niba n waani o fala boncianla ya yogunu n kpendi mo o go baa ba yaa miali n kan gbeni. (**aiōnios g165, aiōnios g166**) **31** Liiga yaaba boncianla ba ti tua puoli yaaba, puoli yaaba boncianla mo ba ti tua liiga yaaba. **32** Ban den ye u sanu nni ki do ki ca jelusalema Jesu den ga bi liiga ki cuona o njoadikaaba yama den yagi ke bi ñoja o leni ti jawaandi Jesu go den piadi leni bi piiga niliediba, ki cila ki wangí ba yaala baa cua o kani. **33** Didi mani ti do ki caa Jelusalema, bi ba cuo o joa bijua ki teni bi kopadicianba leni li bali mmaama bangikaaba nu nni bi baa jia o buudi ki bili ban kpa o, ki teni o bi nilanba nu nni, **34** yaaba n baa ñuadi o, ki sii opo ti ñinsandi, ki gbiami, ki kpa o; ama tana yaa pendi o baa goa ki fi bi tinkpiba siiga. **35** Sebede bijaba Jaka leni Jan den nagini Jesu kani ki yedi o: canbaa, ti bua ñyan tieni tipo tin ba mia ña yaala. **36** O den yedi ba: "Yi bua min tieni yipo be yo?" **37** Bi den yedi o a ya ti ban ye a kpiagidi nni yaa yogunu, ñyan pa ti tin kali yendo a jieni, yendo mo a ganu. **38** Jesu den goa ki yedi ba yii bani yin miadi yaala. Yi baa fidi ki ño min ba ño yaa tadiñokaaga, bi ki batise min batise ya batisima? **39** Bi den yedi o: ti baa fidi. Jesu den goa ki yedi ba: li tie moamoani ke yi baa ño min ba ño ya tadiñokaaga ke yi ba batise min ba batise yaa batisima. **40** Ama ki kaani o nilo n jieni bi n ganu, laa ñua mini, li tie U Tieu n bogini ki bili la yaaba yaa po yo. **41** njoadikaaba piiga yaaba n sieni n den gbadilani, bi pala den beni Jaka leni Jan po. **42** Jesu den yini ba ki yedi: Yi bani ke ban nua yaaba ke bi tie i nibuoli yudanba yeni mabindi ba, bi paatieba mo die ba leni u paalu. **43** Ama lan da tie yeni yinba yaa siiga, yinba laa siiga yua n bua ki tua niciamo kuli, wan tua yi naacemo. **44** Yua mo n bua ki tua yi liiga yua, wan tua yi kuli yonbo. **45** Kelima o joa bijua naa cua ke ban yaa tuuni opo ka, ama ke wan yaa tuuni nitoaba po, ki go pa o miali ki kpe, ki da ki faabi bi niba boncianla. **46** Jesu leni o njoadikaaba den pundi Jeliko dogu nni. Ban den ña laa dogu nni bi den yegi leni yaa niligu n yaba, ke o juanmiado, Time bijua yua n yi Batime den u sanu nni. **47** Wan den gbadilani ke yua n ba pendi tie Nasaleti yua Jesu, o den tangi: Jesu, Dafidi bijua, gbadilani npi mi niijima. **48** Yaa niba n yaba den funi leni o ki yedi wan suo, ama o go den tangi boncianla ki pugidi ki tua: Dafidi bijua, gbadilani npi mi niijima. **49** Jesu den sedi ki yedi: yini mani o na, bi den yini o juamo ki yedi o: paagi a pali, fii, o yi ña. **50** O juamo yeni den luni o kpalibú ki fii yenma ki cua Jesu kani. **51** Jesu

den buali o: a bua min tieni a po be? O juamo den goa yedi o: canba, n bua ñjan pa nni n nuni n nuadi. **52** Jesu den yedi o: Gedi, a dandanli paagi a. Lanyogunu o nuni ji den nua, ke o yua Jesu ki yegi leni o.

11 Jesu leni o yjoadi kaaba n den nagini jesusalema ban den ye betifaje leni betani naginma ki ku leni olife juali Jesu den soani noadikaaba lie ki yedi ba: **2** gedi mani yaa dogu n ye yi liiga yi ya kua lienni yaa yogunu yi ba la li yunbisaagili ke li luo, yaali nilo ba kuli daa jagini o yin lodi o ki cuani ne. **3** Nilo yaa buali yi be teni ke yi tieni line? Yin yedi o o diedo n bua o lani o baa teni yin cuani o. **4** Bi den gedi ki sua li yunbisaagili luo bu buliñoabu kani bi den lodi o. **5** Ya niba n den ye li kani den buali ba yi tieni be n yeni? **6** Bi den guani ba nani Jesu n den yedimaama lani bi den cedi ke bi gedini li. **7** Bi den cuani li yunbisaagili yeni Jesu kani ke bi niba den lugidi ki maani bi tiadi opo ke Jesu jagini li. **8** Bi niba boncianla den ladi bi tiadi u sanu nni bine mo i tibeni ban den ja yi i kuani nni. **9** Yaaba n den ye Jesu liiga leni yaaba n den yoa o puoli kuli den kpaani ki tua: ti pagi U Tieu, U Tieu n seligi yua n kpenda o diedo yeli nni. **10** U Tieu n seligi yaa bali n baa je ne, Dafidi n den kpa dini yaa bali. O diedo yeli n ba ti kpiagidi yjali tanpoli joma. **11** Jesu den kua U Tieu diegu nni o den diidi li bonla kuli nani ki yenga n den bua ki kua o den gedi Betani wan leni bi piiga n niliediba. **12** Lan den fii ki fa ke bi ñani Betani, mi koma den cuo Jesu. **13** Jesu den laa bu kankanbu yjali foagima ke bu pia ti faadi o den gedi ki baa la yjali o yaa baa ba bonla ba bu kani. Ama wan den nagini o den sua kali ti faadi bebe, kelima laa den tie a kankana lonma yogunu. **14** O den maadi ki yedi oba kuli nda go yjmani a bonluonkaala, o hoadaikaaba den gbadu wan yedi yaala. (*aïōn g165*) **15** Bi den pundi Jelusalema ke Jesu den kua U Tieu diegu nni o den deli a kpenkpenda leni yaaba n da U Tieu diegu nni. O den tudi ki luni bi liglebibia tabilinba leni yaaba n kuadi a kpajela kalikaani. **16** Waa den tuo ke nilo ba kuli n go tugi bonlaba kuli ki poandi U Tieu diegu nni. **17** O den bangi ba ki yedi: laa diani ke n diegu baa yi i jaandi diegu i nibuoli kuli po kaa? Ama yinba wan teni ke ku tua a sugida wuonkaanu. **18** Bi kopadianba leni li bali maama bangi kaaba n den gbadu laa maama bi den lingi ban baa tieni maama ki kpa o, bi den jie kelima o bangima den cuo bi niba kuli pala. **19** Ku yenjuagu n den pundi Jesu den ñani u dogu nni. **20**

Lan den fii ki fa ke bi goa u dogu nni, ban den poa da bu kankanbu yeni kani, bi den la ke bu kuodi ki taani leni bu jiini. **21** Pieli den tiadi yaala n den tieni ki yedi: canba diidi ñjan den soli yaa kankanbu yeni kuodi. **22** Jesu den taa mi maama ki yedi: ya pia mani li dandanli U Tieu po. **23** N yedi yi imoamoani o nilo yaa yedi li naa juali fii ki ban lu a yuli mi ñincianma nni kaa maliti o pali nni ama ki daani ke wan yedi yaala baa tieni o baa la ke li tieni. **24** Lani yaapo n yedi i moamoani yin ba jaandi ki miadi yaala kuli yin daani ke yi baa la lani yi baa ba la. **25** Yin se ki jaandi yaa yogunu kuli ki tiadi ki tiadi ke yi pia maama leni niloba yin pa mani o sugili ke yi ba yua n ye tanpoli n pa yi mo sugili yi yaa tuonbiadi po. **26** Ama yi yaa puuni yi lieba sugili, yi baa yua n ye tonpo moko kan pa yi sugili yi tuonbiadi po. **27** Bi go den gedi Jelusalema Jesu n den gaandi U Tieu diegu nni yaa yogunu bi kopadianba, li balimaama bangikaaba leni bi nikpejuoginkaaba den cua o kani. Bi den yedi o: **28** li laa bali po yo ke a tiendi yaa bonla n tiene, yme puni a laa bali ke a tiendi laa bonla? **29** Jesu den yedi ba: n moko baa buali yi u bualu yin guani npo lali n moko baa waani yi yaa bali po ke n tiendi laa bonla. **30** Jan n den batisti bi niba yeni o den ba li bali tanpoli po bi, bi bi nisaaliba kane? Waani nni mani. **31** Bi den tua bi yaba, ti ya yedi ke o den ba li bali tanpoli o ba yedi: be teni ke yii den daani o maama? **32** Ti ya yedi bi niba kani mo, ... bi den jie bi niba, kelima bi niba kuli den nua ke Jan tie sawalipualo. **33** Lanwani bi den goa ki yedi Jesu tii bani. Lani Jesu den goa ki yedi ba, n moko kan waani yi yaa bali yaa po ke n tieni laa bonla.

12 Jesu go den maadi leni ba leni mi kpanjama. O joa den ñuni o dunven kuanu. O den lindi u leni li konkonnagili, ki gbiidi ku buogu, ki maa u bilinu, ki guuni bi koaguudiba ki ñani u dogu nni. **2** O jetaagu yogunu o den soani o nacemo bi koaguudiba kani ke wan gaa u biinu u kuanu n luoni yaala. **3** Bi den cuo o ki puo o ki ja o i nikuomi. **4** O go den soani nacentoa bi kani ke bi pua o yuli ki poagili o. **5** O den soani o taalo ke bi ku o, ke o go soani toaba boncianla ke bi pua ba ki kpa ba. **6** O go den pia o bijoa buadiga; o den juodi ki soano ki yedi: Bi ba ya pia li fangili n bijoa po. **7** Ama laa koaguudiba den yedi biyaba: diidi ki le o faajielo n kpendi yeni, tin kpa o, ke li faali n tua ti yaali. **8** Lani bi den cuo o, ki ku o, ki kandi ki luni o o duven tiidi kuanu puoli

po. **9** Moala, o duven kuanu daano baa tieni be? O ba cua, ki bolini laa koaguudiba, ki teni o duven kuanu toaba. **10** Naani yi cogi laa maama i diani nni: ya tanli ke bi tanmaaba den luni n tua u tanjigu. **11** Li tie U TIENU yanbuama po yo ke laa tanli tua yeni, ti numi po mo li tie bonlidinkaala. **12** Bi den lingi ki bua ki cu o, ama ki nan jie ku niligu. Bi den bandi ke Jesu maadi laa kpanjama bi yapo yo. Bi den ñani o kani ki ban caa. **13** Bi den soami nitianba yaaba n tie falisieninba leni elodo buakaabajeju kani, ke ban ludi o o maceli nni. **14** Bi den cua ki yedi o: canbaa ti bani ke a tie moamoandaano, kaa go yagini a yama niloba kuli po; kelima ñaa nua bi nisaaliba n tie maama, ama a bangi U TIENU sani leni i moamoani. Naani li puni u sanu bi laa puni, tin pa Sesa ti lubidi? **15** ti baa pa, bi ti kan pa? Jesu den bandi bi yankpaagibiada, ki tuo bipo ki yedi: be jaapo ke yi bigidi nni? cuani mani n po li kujapienli ke min la li. **16** Bi den cuani yenli, Jesu den buali ba: ñmee nannanli leni ñmee ya diani yo? bi den guani ki yedi Sesa. **17** Lanwani o den yedi ba: teni mani Sesa wan die yaala, ki teni U TIENU mo wan die yaala. Lani bi den noanolu leni li paakili. **18** Sadusieninba yaaba n tua ke bi tinkpiba fiima ki ye den cua Jesu kani ki buali o ya buali n tie na. **19** Canbaa, diidi Muusa n diani ti po ya diani: O nilo cuamo ya kpe, ki ña o pua ki naa pia a bila, o waalo ba taa o kpepuoli ki baa o ciomo po o buolu. **20** Ki sua li den pia nataanjabo lele. O kpialo den ta pua ki kpe ki naa ña buolu. **21** Olielo den ta li kpepuoli ke li tua o pua, ki mo den kpe ki naa ña o buolu. Li den tua yenma o bontaalo po. **22** Bani bonbi lele yeni o ba kuli naa den ña buolu. bikuli ya puoli po o pua moko den kpe. **23** Bi tinkpiba fiima daali bi siiga ñme ba die o pua? kelima bani bonbi lele yeni kuli taa o ke o tua o pua **24** Jesu den guani ki yedi ba, yi ye mi tudima nni, kelima yii bani i diani, yii go bani u TIENU paalu. **25** Kelima bi tinkpiba fiima yogunu bi jaba kan go taa bi puoba bi puoba mo kan go kuni bi jaba, ama bi baa ya tie nani malekinba yени tanpoli po. **26** Yaala n tie bi tinkpiba fiima ya po, naani yii cogi muusa tili nni U TIENU n yedi o yaala yaala n tie ku fatuugu kani: n tie Abalahama TIENU Isaaka TIENU leni Jakoabo TIENU. **27** U TIENU naa tie yaaba n kpe TIENU ka ama yaaba n fo. Yi ye li tadianli nni. **28** Li balimaama dianko yendo n den gbadu ke bi nia, ki banidi ke Jesu den guani sadusieninba ke li ñani, o den nagini ki buali o: li bali maama nni mi le n tie mi kpiama? **29** Jesu den tuo o po: diidi mi

bonciama, cengi isalele, li Miali Diodo ti Tieu tie yendo. **30** ñjan bua li miali Diodo a TIENU leni a pali kuli leni a naano kuli leni a yantiali kuli leni a fidu kuli. **31** Diidi mi bonliema, ñjan bua a nisaalilielo nani ñjan bua a yuli maama. Laa pia ya balimaama n go yabi ki cie yaama n tie na. **32** Li balimaama dianko a yedi o: li ñani, canbaa a yedi leni i moamoani ke U TIENU tie yendo, ke toa ki ye kali wani. **33** ki bua O leni a pali kuli leni a yantiali kuli leni a naano kuli leni a fidu kuli, ki go bua a nisaalilielo nani a yuli yeni cie apadjukaana leni ban padi ya pada buolu kuli. **34** Jesu n laa ke o guani o leni mi yanfuoma, o den yedi o: ñaa foagi leni U TIENU diema. Obakuli ki go den tuo ki ba buali o mabuali ba. **35** Jesu den suagi o bangima u TIENU diegu nni ki yedi: li ga lede yo ke li balimaama diankaaba tua ke Kilisiti tie Dafidi bijoa? **36** Dafidi wani oba den gbie leni U TIENU fuomi yua ki yedi: oDiodo den yedi n Diodo: kali n jienu po, hali min ba teni a yibalimba n tua a tajmaakanu. **37** Dafidi wani oba yini o o Diodo, li nan ga lede yo ke o tie Dafidi biloa? lani ku niligu boncianla den cengi o leni li pamanli. **38** o den tua ba o bangima nni: fangi mani yi yula leni li balimaama diankaaba yaaba n bua ki ya goadi leni ya liada n foagi, leni ban ya go fuondi ba ku niligu nni; **39** yaaba n lingi u kaankpialu u TIENU diegu nni leni yi kaankpialu i badi nni; **40** yaaba n mudi a kpepuona diena ki nan jaandi i jaandifoagi ki bua ki doagidi bi yula. Bi ba jia bi po ya bujiali n bia ki cie. **41** Jesu den kali ki tiegi ku ligitiagu ki diidi ku niligu n kpiendi i ligi maama. Piada boncianla den kpiendi bojanla. **42** O kpepoluodo den cua ki kpieni tanmo lie ke li tie o piama boagidinaama. **43** Lanwani Jesu den yini o ñoadikaaba ki yedi ba: n yedi yi moamoani o kpepoluodo ne puni ki cie yaaba n kpieni ku ligitiagu nni kuli. **44** Kelima bikuli kpieni bi ligijodi yo, ama wan wani kpieni wan pia yaali kulio yema po.

13 Jesu n den ñani u TIENU diegu nni o ñoadikaaba siiga yendo den yedi o, canbaa, diidi ban maa li dieli ne leni ya tana. **2** JESU den yed: a nua ban maa ya dieciama? bi kan ña tanli ba kuli n ya maa li lieli po ki nan ka paadi ki ba. **3** Jesu den kali olife juali po ki tiegi u TIENU diegu. Lani Pieli Jaka leni Andilebebe den buali o ya bualu n tie na: **4** waani ti laa bonla n ba ti cua ya yogunu, leni ya maalima n ba waani ti laa bonla kuli n ba tieni ya yogunu. **5** Lani Jesu den yedi ba: fangi mani yi yula ke nilo ba n da boandi yi; **6**

kelima bi niba boncianla ba ti cua n yeli nni ki yedi mini n tie uTIENU. Bi ba boandi bi niba boncianla. 7 Yi ya ti gbadi ke bi maadi bu toabu maama leni bu toabu laabali yin da yagi mani yi yama, kelima li tie tiladi laa bonla kuli ncua, ama li kan ya tie mi juodima. 8 nibuolu ba fii ki tuogi leni nibotoe mi tindigibima ba ya tienda i kaantiammi mi koncianma ba ya ye. Lani da ba tie mi loma cilima. 9 Yin fangi mani yi yula. bi ba ti cuo yi ki gedini yi bi bujiaba kani. Bi ba pua yi i gbiani u Tieu diedi nni. Bi ba gedi yi gufeneelinba leni bi badicianba nintualu kelima n yapo ke lan tua siedi bipo. 10 Li tie tiladi o labaalijamo n kpa pundi i nibuoli kuli. 11 Bi ya ti caani yi li bujiali kani ya yognu yin da yagi mani yi yama yin ba yedi yaala yapo. Lanyogunu yin maadi yaala n ye yi pala nni, kelima laa tie yinba ka ba maadi, ama u TIENU fuoma yua. 12 Kpelo ba teni waalo ban kpa o; bi baa mo n teni o biga, a bila mo ba fii ki sedi bi danba po ki teni ban kpa ba. 13 Bi ba ya nani yi kelima n yeli po. Ama yua n juuni yjali mi juodima ba tindi. 14 Yi ya ti laa ti canginbiaditi yaadi n ba wudi bi niba gbani ye tin ki bi naani ki ya ye naani, yua n cogi n ya faami. Lanwani yaaba n ye jude nni n sani ki gedi a juana nni; 15 yua n ye li dieli tanpoli n da jiidi ki kua ki taa liba kuli o dieli nni; 16 yua n ye i kuani n da guani puoli ki ba taa o liadiga. 17 Fala ba ya ye leni ya puoba n punbi leni yaaba n yjaandi laa dana siiga. 18 Jaandi mani ki mia u TIENU laa bonla n da tua ku fawaagu. 19 Kelima laa dana ya pabiidili kaa naani leni liba kuli ki cili u TIENU ntagi li njandunli ya yognu ki pundi moala laa fala buolu kan go tieni. 20 Li miali Diodo ya ki bi wadi laa dana oba kuli kan bi faabi. Ama o wadi laa dana kelima wan gandi yaaba ya po. 21 Li ya tie ke o nilo yedi yi kilisiti ye ne yaka nepo, yin da dugi o po. 22 Kelima kisiti faadanba leni bi sawalipuafaadanba ba fii ki ya tie li bonlidinkaala leni mi bancianma ki ba boandi u TIENU n gandi yaaba li ya bi ba tuo. 23 Ya se mani ki guu ke lipa: n tuodi ki waani yi. 24 Laa dana nni, ti pabiidi yeni puoli ki yenga ba biigi, o ymaalo mo kan go ya yени; 25 ba a ymabilaa baa ña tanpoli ki baala, tanpoli paciammo ba digibi. 26 Lanyogunu bi ba le ke o joa bijoa kpendi ti tawadi nni leni paciammo leni kpiagidi. 27 Lani o ba soani malekinba ban taani wan gandi yaaba njanduna kuni naadi, ki gedi tanpoli ya kuni naadi. 28 Yin bangi mani ya bangima n ñani bu kankanbu kani. Bu beni ya bundi ya yognu ke bu faadi puudi, yin bandi ke ku siagu nagini. 29 Li

go tie yenma, yi ya laa ke laa bonla pundi, yin bandi ke o joa bijoa nagini o buliñoabu kani. 30 N yedi yi i moamoani, laa nifiiama kan go pendi ke laa bonla kuli ki tieni. 31 Tanpoli leni ki tinga ba pendi ama uTIENU maama kan pendi. 32 Yaala n tie li daali bi o yogunu oba kuli ki bani baa tanpoli maleekinba, ba bijoa, ama BAA bebe. 33 Ya guu mani, ki go jaandi kelima yii bani laa bonla n ba cua ya yogunu. 34 Li ba ya tie nani ya joa n den caa u dogu ki ja o diegu, ki puni o naacenba li bali. Ki waani yuakuli o tuonli, ki yedi o buliñoaguudo n ya guu bojanla. 35 Lawani ya guu mani yjanma, kelima yii bani o diedaano n ba guani ya yogunu, ku yenujuagu, bi ku yagisiigu, i kotonmoe, bi ku tasoangu yo? 36 Yin ya jie wan da ti sua ke yi goa o ya guani ki cua. 37 min yedi yaala, n yedi la yi kuli: ya guu mani.

14 Mi pendima jaanma leni yaa dupe n ki pia dabinli jaanma nsieni danalie, bi copadicianba yudanbaleni li balimaama bangikaaba den moandi ban baa tieni maama ki cuo Jesu leni bu nunfanbu ki kpa o. 2 Bi den tua: Lan da tieni mi jaanma dana nni, ke ku fuugu n da fii bi niba siiga. 3 Jesu den ye betani o kpaado simono deni. Wan den ka ki di opua den kua ki ya tiagu n tie alibati tanli, ke ku jie leni naadi moanmoani ya tulale ke oligi yaba hali boncianla. o den ta laa tulale ki wuli Jesu po. 4 yaaba n den ye li kani siiga bi tianba den maadi leni bi yaba leni li pabienli ki yedi: Be yaa po ke obiani n tieni? 5 Bi bi baa fidi ki kuadi o ya ligi n cie kujapiena kobitaa ki taa yi ki pa a luoda. Bi pala den beni o pua yeni po. 6 Ama Jesu den yedi: cedi o mani, be yaapo ke yi yagini oyama? O soa n po yaa tuonli n hana. 7 Kelima yi pia a luoda u yogu kuli yi siiga yi baa fidi ki tieni bi po yaala n hana yaa yognu ke yi bua. Ama yi kan yaa pia mini wani ya yognu kuli. 8 O tieni wan baa fidi yaala. O tuodi ki bogini n gbannandi piinma po yo. 9 N yedi yi imoamoani ban baa waani olaabaalihamo handuna nni naankani kuli, bi baa tiadi ki togidi opua na n tieni yaala. 10 Bi piiga n niliediba siiga yendo ban yi yua judasa isikaliyoto den gedi bi ckopacianba yudanba po ki bua ki janbi Jesu ban cuo o. 11 Ban den gbadilani bipla den mangi ke bi niani o ke bi ba suu o i ligi. Lani judasa den lingi wan baa ba yaa sanu ki janbi Jesu ki tieni ba. 12 Yaa dupe n pia daliali jaanma cilidaali ban yen kodi mi pendima jaanma pebiga yaa daali yeni Jesu hoadikaaba den buali o: A bua tin gedi

le yo ki ban hanbi ha po mi pendima jaanjiema, **13** o den soani huadikaaba lie ki yedi ba kua mani udogu nni yi baa tuogi ojoa ke o bugi li ñicuali yin huadi o mani. **14** Wan baa kua naan kani yeni yin yedi likani die daano: Canbaa yedi daa mini leni n huadikaaba n baa je mi pendima jaanjiema ya candiel nni ye le? **15** Obaa waani yi li die tuankaali yaali n yaba ki hanbi ke yaala n dagigidi kuli ye lienni yin hanbi mani ti po lankani, **16** O huadikaaba den fii ki kua u dogu nni ki ban sua ke li bonla kuli tie nani wan den waani ba maama. B i den hanbi mi pendima jaanjiema. **17** Ku yenjuagu n den baa Jesu leni piiga n liediba den cua li kani. **18** Ban den kaa u sajekaanu kani yaa yogunu ki di Jesu den yedi ba: N waani yi imoamoani yi siiga yendo yua n di leni nni baa janbi nni ki teni ban cuo nni. **19** Bi huadi kaaba pala den cili ki biidi ke yendo yendo kuli den yedi o: Li tie mini yo? **20** O den yedi ba li tie yinba bi piiga n liediba siiga yendo yua n taagi ki tungi leni nni. **21** O joa bi jua caa nani lan diani ki bili opo maama. Ama fala baa ye leni yua n baa janbi O joa bi jua li den baa hani laa jua po bi yaa den mali o. **22** Ban den di yayogunu Jesu den taa dupe ki tuondi UTienku cabidi ki teni ba ki yedi. Ga mani li ne n tie n gbannandi, **23** o go den taa ki tadiñokaaga ki tuondi UTienku teni ba ke bi kuli ñuna, **24** o den yedi ba yaa bonñokaala n tienku tie n soama yaama n teni ke UTienku hantaado kua, yaama nbaa wuli bi niba boncianla po. **25** N waani yi imoamo, n kan go ño duven hali min go baa ño obonpaano UTienku diema yaa daali. **26** Ban den yini pisoma nba yani ki gbeni bi den ñani ki gedi olifie tiidi juali po. **27** Jesu den yedi ba: Yi kuli baa haa nni kelima li diani nbaa pua oyankpaalo ipe n yadi. **28** Ama n yaa ti fi bi tinkpiba nba ga yi liiga ki gedi galile. **29** Pieli den yedi o: Baa yaaba n sieni kuli yaa ba ha ha mini wani ka. **30** Jesu den yedi o: n waani a imoamoani dinla ñiagu na hali ke ku kootongu daa mua milie a baa nia taalimata ke haa bani nni. **31** Ama pieli den nia hali boncianla ki yedi: baa li yaa tie tiladi min taani ki kpe leni a, kan nia ke mii bani a bi kuli den yedi yeni. **32** Jesu leni o hoadaikaaba den gedi ya kaanu nyi jetesamane nni. O den yedi ba: kalimani ne hali min baa jaandi. **33** O den ta pieli. jaka leni jan ke bi yegi leni o, ijeje leni li paboanli den cili ki cuo o, **34** oden yedi ba li paboanli cuo nni hali ke li naani nni ke n baa kpe yeni sedi mani kiyya gu. **35** Lani o den suagi liiga waamu ki baa ki labini ki jaandi ke li ya baa tuo ya yogunu nkpen di

na, n lagidi ki ha o. **36** O den tua nBaa, nBaa a fidi li bonla kuli, han ñani yaa tadiñokaaga n tienku min da ño. De lan da tua mini nbua yaala ama fini n bua yaala. **37** O den guani o huadikaaba kani ki sua ke bi goa ke o yedi pieli: simono a goa yo? haa fidi ki guudi ba waamu? **38** Ya guu mani ki jaandi ke yin da kua mi tulinma nni, li pali bua ama ti gbanandi tadi. **39** O go den piadi miliema ki jaandi nani mi kpíama yeni. **40** O go den guani bi kani ki sua ke bi goa goa, kelima mi goama den gbadibaa. Baa den bani ban baa guani ki yedi o yaala. **41** O go den guani mi ta taama ki yedi ba: Yi baa goa ki fuodi mani yo? Li dagidi u yogunu pundi ke bi ba janbi, o joa bi jua ki teni ti tuonbiadi danba nuuni. **42** Fii mani tin gedi, diidi mani yua n baa janbi nni, n kpendine. **43** Jesu n maadi ya yogunu, judasa yua n tie bi piiga n ni liedidiba siiga yendo, den pundi okani. Bi copadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba leni jufinba nikpeliba nden soani yaa niligu ke bi kukubi mugisiemu leni igbieni den yegi o. **44** Wani o jajanbido yeni den tuodi ki waani ku niligu yaa maalima n tienku: Min baa gobini yua yeni, wani n yeni, yin cuo o mani ki gedini owan da ciadi. **45** Wani judasa n den pundi li kani, lan yogunu liga o den nagini Jesu kani ki yedi o: Canba ki gobini o, **46** lani bi niba yeni den cuo Jesu. **47** Yaaba n den ye li kani siiga yendo den noadi ki jugisiega ki pedi ki joandi bi kopadicianba bado naacemo tubili. **48** Jesu den yedi ku niligu: Yi cua ki kukubi mu jugisiemu leni igbieni nani yi lingi o sanjalo yeni ki baa cuo nni bii? **49** N den ye leni yi UTienku diegu nni daali kuli ki bangi yi UTienku maama ama yii den cuo nni. Li tua yeni ke yaala n diani i diani nni n tienku ki dudi. **50** Lani bi huadikaaba kuli den ha o ki sani. **51** O jawaalo den hua Jesu ki goli bu kpalibebi, **52** Ban den cuo o, o den ha ke o kpalibebi, ki sani mubili. **53** Bi den gedini Jesu bi kopadicianba bado kani. Bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba leni libalimaama bangikaaba den taani lan kani. **54** Pieli den hua Jesu hali foagima hali ki ban pundi bi cokpacianba bado luoli nni. O den ka leni bi naacenba ki yie mi fantama. **55** Bi copadicianba yudanba leni jufinba cancannikpeliba taancianli kuli den lingi ya siedi n baa pa u sanu ki teni ban kpa Jesu. Baa den baa. **56** Bi niba boncianla den tienku Jesu po mi siedi faama. Ama bi siedi yeni ki den taa yenma. **57** Bi tianba den fii ki sedi ki tiendi opo yaa siedi faama ntienku ki yedi: **58** Ti den gbadibaa ke o yedi: N baa mudi UTienku diegu na, o nisaalo nuu n maa

yaagu, ki go maa UTienu diegu danata, nisaalo nuu n kaa maa yaagu. **59** Baa laa maama po bi siedi naa den taa yenma. **60** Lani bi copadicianba bado den fi ki sedi bi kuli siiga ki buali Jesu: A kan guani maama ba kuli? **61** Jesu den yjmini suo, waa guani li ba kuli. Bi kopadicianba bado go den buali o: A tie UTienu n gandi yua, UTienu yua n pia ti kpiagidi ya Bi jua bi? **62** Jesu den yedi o: n tie wane. Yi baa ti le ke ojoa bi jua ka UTienu Upacimu kuli daano jienu po, ki ke o ñani tanpoli ki kpendi ti tawadi nni. **63** Lane bi kopadicianba bado cuo wani oba yaa tiayiekaadi ki padi ki yedi: Ti go bua siedinba ki tieni be? **64** Yi gbadji ke o sugi UTienu. Yi jagi be? Bikuli den taani ki yedi ke li pundi wan kpe. **65** lani bi tianba, den cili ki siini O po, ki pigindi O yjuni ki go kudi O a nikula, ki tua: yjmee pua ja? bi naacenba mo den pbino O i tanpee. **66** pieli den ye tiipo bi kopadicianba bado luolu nni. **67** o kopadiciamo potuado yendo den laa o, ke o yie mi fantama ki nualo o, ki yedi, a moko den ye leni Jesu nasaleti yua yo. **68** o n nia ki yedi, mii bani ja n tua yaala, lani ki fii ki tagini ki ya ban ñia ki ban cia bu buliñuabu po. lanyogunu ku kotongu den mua. **69** o potuado yeni go den ban laa o, ki yedi ya niba n ye likani, yua n tene moko tie bi niba yeni siiga nni yendo yo. **70** pieli go den nia, yogin jenjenga n pugini, yaa ba n denye likani go den yedi pieli, laa pia kuli tama ke a moko tie bi niini yua yo, kelima a tie galili yua yo. **71** lanwani, o den cili ki solini o yuli ki polini, ki tua, mii bani ba, yi n maadi yua ya maama. **72** lanyogunu, mi taliema ku kotongu go den mua. lani pieli den tiadi, Jesu n den yedi o, yaala; hali ku kotongu ba mua taalima lie, a ba nia taalima te ke jaa bani nni. wan den tia lipo, o den buudi.

15 lan den fa ku tasoangu bikopadikianba liga yaaba, li balimaama bangikaaba nikpela leni acancan nikpela den taani ki juogi. bi den loli Jesu ki gedi ki ban teni pilata. **2** Pilata den buali o, moamoane ke a tie juifinba bado bii? Jesu den gua nni ki yedo: a yedi la. **3** bi kopadicianba nikpela den tabino bonli boncianla. **4** pilata go den gauni ki bualo: jaa tua li baa? nuanli ban tabina yaali kuli. **5** ama Jesu naa go den yedi li baa. **6** lan mo n bagi pilata. janmi kuli, kuniligu mia wan ja kadibi yenga. **7** li den pia niyendo ke yi o barabasa leni o juoginkaaba li kadidieli n ni kelima bi den kpa o nilo kufuguni. **8** kunulugu den doni ki miadi o wan tieni nani wan maani bi

po maama. **9** pilata den guanba; i bua min ja Jesu jufinba bado bii? **10** kelima o den bani ke ninponli n cedi ke bikopadicianba den cuani Jesu o kani. **11** ama bikopadicianba den tudi ku niligu ki boa pilata n ja bi po barabasa. **12** pilata den guani ki lebidiba, yua ke i toa o jufinba bado yeni, yi boa min tieni o ledee? **13** bi go den kpaani ki tua, kpa o lidapoanpoanli po **14** pilata den buali ba, o tieni i lee tagi yo?, bi go den kpaani ki pugini, kpa o lidapoanpoanli po. **15** kelima pilata den bua ku niligu pali mangi, o den ja barabasa. ki den cedi ke bi pua Jesu a gbabina, ki teni ba O ban ban kpa O lidapoanpoanli po. **16** a minteela den kuano u luolu nni, nani kani ke bi ja ti buudi yeni, ki taani a minteela kuli. **17** bi den golini O bu kpalimoanbu, ki luni i konkoni badifoliga ki cibini O. **18** bi ji den fuondi O, ki tua: ti fuondi ja, fini jufinba bado. **19** bi den pua O yuli po li kankagili, ki go siini o po ti ñisandi ki gbandi o nintuali ki pugi O. **20** ban den ñuadiñuadi O ki gbeni, bi den goliti O bukpalimoanbu yeni, ki guani ki lani O, O tiaadi ki ta O, ki ban kpa O lidapoanpoanli po. **21** bi den tieni u paalu simono, silena yua, yuan tie Alesandili leni rufisa ba, ke o ñani o kuanu po, ki cedi ke o tugi Jesu dapoanpoanli. **22** bi den gedini Jesu naani kani n yi golgota yanli n bundi ki yukolinkuoga. **23** bi den teni o yaa daama n kali ki taani leni mili ama waa den ñuna. **24** bi den kpa o lidapoanpoanli po, ki tuani o tiadi caca, ki ba bandi yua kuli n ba ba, ya biinu. **25** ban den joani o lidapoanpoanli po ya yogini den tie kudi yia. **26** ya diani n den waani ban kpa o yaala ya po n tie: jufinba bado. **27** bi den joano sugida lie siga. yendo, o gaanu, yendo ojieu. **28** yeni, li den tieni nani i diani n yedi maama: bi den cuadi ki taano leni a nibia. **29** bi santagiba den sugi o ki fegini bi yula ki tua, fini, fini yuan ba mudi utien diegu ki go maagu dana ta siga. **30** yan jiidi lidapoanpoanli po, ki faabi a yuli. **31** bikopadicianba leni libamaama bagikaaba liigi yaaba moko ji den yoadi o ki tua, oden faabi nituuba ki nan kan jii fidi ki faabi o yuli. **32** kilisiti, isaleelebi bado, wan jiidi lidapoanpoanli po moala nne tin n le, ki nan fidi ki daano. ban den kpa o leni yaaba moko den sugidi o. **33** li biigili den ciidi yjanduna kuli po, ki ciili u yen sicuocuolu ki ban pundi **34** li yenlebili po Jesu den tiani ki yedi: Eli, eli lamasabatani yaali n bundi: ntieu, ntieu bee yaa po yo kaa jaani. **35** bi tianba yaabi n den ye likani n den gbadji bi tua songi mani, o yi Eli **36** yaabi nye li kani bi niini yendo den sani ki ta ti kpacadi, ki fini

likankagili ki tuuni miñinmiliginni ki teni o ke wan ñuo. ki yedi cedi mani tin le Elia ya ba cua ki jiini o. **37** Jesu den tiani yemma ke o fuomi sedi. **38** li jandieli kpali pigini kaabu den padi, ki cili tanpoli ki ban jiidi tiipo. **39** miteela kobiga yudaano yuan den se ki ñua Jesu n den kpe maama den yedi, moamoamni oden li tie utienu bijoa yo. **40** li den pia ya puobi n se fuagima ki ñua. bi siiga den pia Malyama magidala yua, leni Malyama Jaka leni josie na, leni Salome **41** yaabin den ñua o ki go tuuni o po wan den ye galile, leni yaabi nden ñoadoo ki cua Jelusalema **42** ku yenjoagu n den pundi nani ban den boogindi mi fuodima daali yeni, **43** Josefi Arimate yua, yuan den tie bi cancannikpeliba siiga yua n pia ti kpiagidi, ki moko den gu utienu diema, den ta lijinali ki gedi pilata kani ki mia wan teni o Jesu gbanandi. **44** li den luudi pilata leni Jesu n kpe tomma. o den yini a miteela kobiga yudaano ki bualo hali li tie moamoane ke Jesu kpe tomma. **45** wan den bandi cuain keli tie moamoane ke Jesu kpe tomma, o den puni u sanu Josefi n ta jesu gbanandi.

46 Josefi den jiino lidapoanpoanli po ki wagino leni wan den daa ya kpaliplenbu. o den gedi ki ban kuani o yaa takuli n tie tangu yaa niini. ki bindi ku tangu ki pagini. **47** Mliyama magidala yua leni Malyama Josie na, den ñoa ban kuani o naani.

16 mi fuodima daali n den pendi, Malyama Magdalya yua, Malyama, Jaka na, leni Salome den da tulalee ki bua gedi ki ban tieni Jesu gbanandi po. **2** a dan leleeda daali tasoanpanpangu, **3** bi den fii ki ban ca li kuli po, ki nan buali bi yula, ki tua ñyme baan bindi ti po kutanpagidigu yeni. **4** ban den pundi ki yaadi ki nuaali, bi den sua ke ku tangu yeni bindi ki Ñani li kani. **5** bi den kua li kuli nni, ki sua ke jawaalo kaa, ki la ti tiapieendi, ke li cuo ba ti jawaandi **6** o den yedi ba, da jie mani i lingi Jesu, nasaleti yua yo, ban den kpa ki joani yua lidaapoanpoanli po. O fii, O naa ji yene. **7** ama gedi mani ki ban waani bi ñoadikaaba leni pieli ke O gaa liiga ki ca Galili. lanpo yo, ke i ba lee O. nani O den yedi maama. **8** bi den ñani ki sani, ti jawaandi leni ti yanyagti ya po, ba den yedi o ba kuli li ba. **9** (note: The most reliable and earliest manuscripts do not include Mark 16:9-20.) Jesu den fii, a dan leleeda cilima daali tasoangu, O da den doagidi o yuli, Malyama Magdala yua, O n den deli yua ya ni nni cicilimu lelee. **10** O den gedi ki ban waani laa labaalo, yaaba n den ye, leni li pabiili ki go den n buudi kelima Jesu kuuma po.

11 ba n den gbadu ke Jesu go fo, ke Malyama laa O; baa go den daani. **12** lani yaa puoli, O den doagidi o yuli o nani o nilamo yeni ñoadikaaba lie po u sanu nni. **13** bi den guani ki waani laa labaalo bi lieba ama bi naa den daani bi maama. **14** lani, Jesu go den doagidi o yuli o piiga n niyendiba yeni po ya yugunu ke bi di. O den fu leni ba, kelima bi pajoaga po, leni bi dandanluoma po, kelima ban den laa O, **15** kaa dani yeni ya po. O den yedi ba, gedi mani li ñandunli nni kuli, ki ban wani ba olaabaalijamo. **16** yua n daani, ki baptisi, ba faabi, ama yua ki daani, ti buudi cuonu ye o po. **17** ya sinankeene n ba n baa ya ñoa yaa ba n daani ne. bi baa deliti mu cicibiadimu, ki maadi mi malama n yeli nni b bi baa cuo i we, **18** baa bi ya ñuni ñoagbiadu li kan tieni ba li ba kuli. bi baa maandi bi nii a yiama po ke bi paagidi. **19** O Diedo n maadi laa maama, ki gbeni; O den doni tanpoli, ki ban kali Utienu najieni kani. **20** lani, bi den gedi ki ban wangí o labaalijamo, i kaani kuli. O Diedo den tuuni leni ba, ki saagi O maama po imoamoani leni sinankeneenba.

Luka

1 N buado Tewofila, bi niba boncianla den moandi ki diani yaala n den tientieni ti siiga ya togida. **2** Bi den diani la ki ḥoadi yaaba n den laa laa bonla leni bi nuni ḥali mi cilima, ki tua o laabaalirjamo wangikaaba n den togidi ti maama. **3** N den tagidi ki bandi laa bonla kuli borjanla ki cili ḥali li cilima. Min bandi li kuli yeni, n moko sua ke li ḥani min diani apo ki ḥoaroadi li fuuli, **4** ki teni ḥan bandi ke ḥan den baa ya bangima tie moamoani cain. **5** Elodo n den ka ti gbandi po Jude diema nni, U Tienu kopadicianba siiga yendo den ye ke bi yi o Sakali. O den tie U Tienu kopadicianba caga siiga cagiyenli yua, Abia ya cagili. O pua moko den tie Alono puolijuuanu ki yi Elisabeta. **6** Bani bonba lie yeni kuli den tiegi U Tienu nintuali. Bi den ḥua o Diedo balimaama leni o mabilikaama kuli cain kaa pia tagili. **7** Ama baa den pia biga, kelima Elisabeta den tie ḥoaliga. Bani bonba lie kuli den kpeligi. **8** Sakali den tuuni o kopadiciantuonli U Tienu nintuali kelima wan den ye ya cagili nni n baa soani ya yogunu pundi. **9** Bi den toani tiatia nani U Tienu kopadicianba n maani ki tiendi maama, ki gandi o ke o baa kua o Diedo dieli nni ki sia a dugibila. **10** Ban den juugi a dugibila ya yogunu, U Tienu niba nitaanli kuli den ye niini ki jaandi. **11** Lani o Diedo maleki den sedi a dugibila padibinbinli jienu po ki doagidi o yuli Sakali kani. **12** Sakali n den laa o, o yama den yagi ke ti jawaandi cuo o. **13** Ama maleki den yedi o: "Sakali, ḥan da jie, U Tienu ga a miabu, a pua Elisabeta baa ma apo bonjaga, ḥan yini o Jan. **14** O baa tie apo pamancianli, yaaba n baa mangi bi pala kelima o madi po baa yaba. **15** O baa tie niciamo o Diedo nintuali, o kan ño duven leni ya daama n bia kuli. O baa gbie leni U Tienu Fuoma Yua ḥali ki daa ye o naa tugu nni. **16** O baa gobidi ki guani Isalele buolu yaaba boncianla o Diedo bi Tienu kani. **17** O baa cuoni U Tienu nintuali leni Elia yantialli buolu leni o paalu, ki teni bibaanba n goa ki mangi leni bi bila. Ki teni bi niyiekaaba n goa baa bi nitieginkaaba yanfuoma. O baa bogini bi niba bi pala n tuo o Diedo po." **18** Sakali den yedi maleki: "N baa bandi lede ke lankuli tie moamoani? Kelima n kpeligi n pua mo podi." **19** Maleki den goa ki yedi o: "Mimi Gabiyeli, yua n ye U Tienu kani ki tuuni opo. O soani nni ke min maadi a ki waani a laa laabaalirjamo. **20** Nani ḥan ki dugi n maama po yaama n baa tieni mi yogunu yaa

pundi yeni, a baa tua muulo ki kan go fidi ki maadi ḥali laa bonla n baa tieni ya daali." **21** Bi niba yaaba n den ye niini yeni den ji Sakali ke li paki ba leni wan waagi U Tienu diegu nni maama. **22** Wan den ḥani, waa fidi ki maadi leni ba. Lane bi den bandi ke o laa li bonleakaala U Tienu diegu nni. O den maadi leni ba leni o nii, ki ji tie muulo. **23** Sakali tuonli U Tienu diegu nni dana n den gbeni, o den kuni o denpo. **24** Yogenuba n den pendu, o pua Elisabeta den punbi. O den ye deenni yogenuba kuli ḥali ḥmaali muu, ki maadi leni o yuli ki tua: **25** "O Diedo tieni npo line wan jagi ke o baa ḥani npo i fe ya yogunu bi niba siiga." **26** Sakali pua tugu ḥmaluobilo nni U Tienu den soani ya maleki n yi Gabiyeli Nasaleti, ya dogu n ye Galile diema nni. **27** O den soani o li powandiali kani. Yua n den tie ya joa n yi Josefi ya toginaa ki tie Dafidi diegu nni yua. Li powandiali yeni den yi Maliyama. **28** Maleki yeni den cua o kani ki yedi o: "N fuondi a, fini yua n baa li ḥanbili U Tienu kani. O diedo ye leni a." **29** Maliyama yama den yagi boncianla laa maama po, ke o buali o yuli laa fuondi n bua ki yedi yaala. **30** Maleki den yedi o: "Maliyama, ḥan da jie, kelima a baa li ḥanbili U Tienu kani. **31** Diidi, a baa punbi ki maa bonjaga. Han yini o Jesu. **32** O baa tie niciamo, bi baa yini o tanpojoma Tienu Bijua. O Diedo U Tienu n baa kaani o o yaaja Dafidi gbandi po, **33** wan ya die Jakobo buolu yaaba ḥali ya yogunu kuli, o diema kan baa juodima ḥali abada." **34** Maliyama den yedi maleki: "Min kaa bani joa yeni, lani mo baa ga lede ki tieni?" **35** Maleki den goa yedi o: "U Tienu fuoma yua baa cua a kani, tanpojoma Tienu paalu baa yini apo. Lanyaapo bi baa yini ḥan baa maa ya bigagidikaaga yeni U Tienu Bijua. **36** Diidi, a kpiilo Elisabeta, o moko punbi bonjaga o pociandi nni. Ban den tua yua ke o tie ḥoaliga o ji ye o ḥmaluobilo nni. **37** Kelima U Tienu ki pia wan kan fidi yaala." **38** Maliyama den yedi: "N tie o Diedo yonbo, lan tua npo nani ḥan yedi maama." Maleki den ḥani o kani. **39** Laa yogunu Maliyama den fii ki jaligi ki gedii ya dogu n ye a juana po, Jude diema nni. **40** O den kua Sakali deni ki fuondi Elisabeta. **41** Elisabeta n den gbadii Maliyama fuondi ya yogunu, o biga den jeli o tugu nni, U Tienu Fuoma Yua den gbienni Elisabeta **42** ke kpaani: "A baa li seli ki cie bi puoba kuli a tugu nni biga mo baa li seli. **43** Be n teni ke n baa ke fini n Diedo naa cua n kani? **44** Diidi, min gbadii a fuondi ya yogunu liga, ki biga ban jeli n tugu nni leni li pamancianli. **45** Li pamanli ye

leni a fini yua n daani ke wani o diedo n soani ke bi yedi a ya bonla baa tieni.” **46** Maliyama den yedi: “N kpiagi o Diedo, **47** n pali mani ɣali boncianla kelima wani U Tieu n candaano po, **48** Kelima o laa npo, mini o yonbo yua n tie taliga. Dinla liiga nifiima n tu nifiima kuli baa yedi li pamanli ye leni nni, **49** Kelima wani U paaciamu kuli daano tieni npo ya bonla n pia pakili o yeli gagidi ki ɣani. **50** O baa gba mi nijima yaaba n fangi o nifiima n tu nifiima kuli po. **51** O doagidi o nu paalu, ki yadi ti yantia-japaadi danba. **52** O jiini i paaciamu danba bi balikalikaani po ki fiimi taliginba. **53** O guoni a konkonba li bonjanla, ki cabi a piada u nukuomu. **54** O todii o naacemba Isalele yaaba. Waa sundi ki doagidi o ninjigbadima, **55** nani wan den yedi ti yaajanba maama, Abalanjama leni o puolijuani po ya yogunu kuli. (**aión g165**) **56** Maliyama den kali Elisabeta kani ke li bua ki pundi ɣmaalita, ki goa ki kuni o denpo. **57** Elisabeta mayogunu den pundi ke o mali bonjaga. **58** O yegininlieba leni o kpiiba den gbadii ke o diedo gbadii opo mi nijicianma, ki taani ki mangi bi pala leni o. **59** Li daniili daali bi den cua ki baa kuani ki canpandiga ku koanciagu. Bi den bua ki yini o o baa yeli Sakali. **60** Ama o naa den yedi: “Yeni ka, o baa yi Jan.” **61** Bi den yedi o: “A kpiiba siiga ki pia yua n yi laa yeli.” **62** Bi den maadi o baa mi muulima, ki bua ki bandi wan bua ki biga n ya yi maama. **63** Sakali den mia wan baa diani naani, ki diani lipo: “o yeli yi jan.” Li den paki bikuli. **64** Lanyogunu lanyogunu Sakali lanbu den tabidi, ke o fidi ki yaadi ki pagi U Tieu. **65** Ti jawaandi den cuo bi yieninlieba kuli. Yaaba n den ye Jude diema nni kuli den maadi laa bonla kuli bi siiga. **66** Yaaba n den gbadii likuli den kubi la bi pala ki tua: “Ki naa biga baa tua be.” Moamoani, o Diedo nu den kubi o. **67** Ki baa Sakali den gbie leni U Tieu Fuoma Yua ki pua sawali ki yedi: **68** “O Diedo Isalele Tieu n baa ti pagidi, kelima o laa o niba po ki da ki faabi ba. **69** Ki fiini tipo o naacemo Dafidi diegu nni ya candaano n pa. **70** O tieni wan den teni ke o sawalipua-gagidikaaba maadi yaala ɣali yogu. (**aión g165**) **71** O den niani ke o baa ga ti ti yibalinba nuu nni. **72** Yeni o gbadii ti yaajanba po mi nijima, ki tiadi o ɣantaado yua n gagidi ki ɣani po, **73** Wan den poli ki kuani yua leni ti yaaja Abalanjama, **74** Ke o baa ga ti ti yibalinba nuu nni ki teni tin ya jaandi o kaa jie, **75** Ki ya cuoni o nintuali leni mi gagidijanma leni mi teginma ɣali ti miali dana kuli. **76** Fini ki canpandiga bi baa yi ja Tieu yua

n ye ɣali tanpolijoma ya sawalipualo Kelimaa baa ga o Diedo liiga, ki ya ɣanbidi o sani, **77** Ki teni o niba n la o tindima, Kelima o tieni bi po sugili bi tuonbiadi po, **78** Kelima ti Tieu ya ninjigbadima yaapo o teni ke o yenma ñani tanpoli Ki yendi tipo nani u yieni n pudi maama yeni, **79** Ki baa yendi yaaba n ye li biigili nni Leni mi kuuma nni jinjingu nni po, Ki gobidi ti ke tin kua ki ya cuoni Mi yanduama sanu nni.” **80** Ki biga yeni den kpedi ki fandi bonjanla, ki ye li fuali nni ɣali ya daali ke o den ti doagidi o yuli Isalele yaaba po.

2 Laa yogunu Sesa Ogusita den ñani li ñoabonli ke li yadi i kaari kuli ki yedi ban coadi Loma diema yaaba kuli. **2** Laa coadikpiali den tieni Kilinusi n den tie Sili diema Gufeneeli ya yogunu. **3** Yua kuli den ca ke ban coadi o o dandogu nni. **4** Josefi moko den fii Nasaleti dogu nni yu n ye Galile diema nni, ki gedi Jude diema Dafidi maadogu Betelema nni kelima o den tie Dafidi puolijuani leni o diegu nni yua. **5** O den gedi ke ban ban coadi wani leni o toginaa Maliyama, yua n den punbi. **6** Ban den ye Betelema, o maayogunu den pundi. O den mali o posabiga, bonjaga. **7** O den bobini o ti canpanditiadi ki duani o ku yankpagu nni, kelima kaanu ki den ye bi po ku candiegu nni. **8** Laa tinkunu nni bi yankpaaba den ye ku muagu nni ki gu bi yandi ku ñiagu. **9** O diedo maleki den doagidi o yuli bi kani. O Diedo kpiagidi den yendi ki lindi ba ke ti jawaandi den cuo ba boncianla. **10** Maleki den yedi ba: “Da jie mani. Kelima n cuaani yipo o laabaalijamo, yua n baa tua bi niba kuli po pamancianli. **11** Lani n tie ke dinla, Dafidi dogu nni bi mali yipo o candaano, yua n tie Kilisiti, o Diedo. **12** Line n baa tie ya maalima n baa teni yin bandi o, yi baa le ki canpandiga ke bi bobini o ti canpanditiadi ki duani o ku yankpagu nni.” **13** Laa yogunu malekinba boncianla den doagidi bi kani ki taani leni maleki yeni ki pagi U Tieu ki tua: **14** “U Tieu n baa ti kpiagidi ɣali tanpolijoma, ya niba n mangi o pali ki tinga nni n ya pia mi yanduanma.” **15** Malekinba n den ñani bi kani ki goa tanpoli po, bi yankpaaba den yedi bi yaba: “Tin gedi mani tonma ɣali Betelema ki ban le yaala n tieni, o Diedo n waani ti yaala.” **16** Bi den jaligi ki gedi ki lingi ki laa maliyama leni josefi, ki go la ki canpandiga ke ki dua ku yankpagu nni. **17** Ban den laa likuli bi den togidi maleki n den waani ba yaala ki canpandiga po. **18** Bi yankpaaba n den togidi yaala den paki yaaba n den gbadii kuli. **19** Maliyama

den kubi laa togida kuli o pali nni ki kpaagi lipo. **20** Bi yankpaaba den lebidi ki goa ki kpiagidi U Tieu, ki go pagi o ban gbadi ki go laa yaala kuli po, ke likuli den tieni nani maleki n waani ba maama. **21** Ki canpandiga yeni madi daniili daali n den pundi, bi den kuani o ku koanciagu, ki cili o yeli Jesu, maleki n den waani ba ya yeli ḥjali ke o naa daa punbi o. **22** Bi walijanbima dana n den pundi nani Musa balimaama n bili maama, bi den gedini ki canpandiga Jelusalema, baan gagidi o o Diedo po, **23** nani lan diani maama o Diedo balimaama nni: Bonjakpiaga kuli baa gagidi o Diedo po. **24** Bi go den cuani nani o Diedo balimaama n bili ban baa padi U Tieu po, lani n tie kpajefanmu lie, yaaka kpajenaawuundi lie. **25** Li yogunu o joa den ye Jelusalema ke bi yi o Simeyono. O den tie nitieginkoa ki go fangi U Tieni, ki gu yua n baa baagi Isalele buolu yaaba. U Tieu Fuoma Yua den ye leni o. **26** Li den sua ke U Tieu Fuoma Yua den tuodi ki doagidi ki waani o ke o kan kpe kaa la o Diedo n gandi yua. **27** U Tieu Fuoma den fiini o ke o cua U Tieu diegu nni. Ki canpandiga Jesu danba n den cuani o ki baa tieni opo U Tieu balimaama n bili yaala, **28** Simeyono den ga o ki kpabi o, ki pagi U Tieu ki yedi: **29** “Moala n Diedo, ḥjan pa mini a naacemo n kuni leni mi yanduanma, kelima a kuani a ñoanianu. **30** Kelima n nuni laa ḥjan soami tipo ya faabima, **31** ḥjan bogini yaama ke ḥjanduna nibuoli kuli baa le, **32** yaama n tie yenma ki baa yendi i nibuoli kuli ki teni ban bandi a, ki go tie ti kpiagidi a niba Isalele buolu yaaba po.” **33** Li den paki Jesu baa leni o naa leni Simeyono n maadi ya maama opo. **34** Simeyono den gaali ba ki yedi o naa Maliyama: “Diidi ki le, U Tieu bili ke ki naa biga baa teni ke Isalele buolu yaaba siiga boncianla n ba, boncianla mo n fii. O go baa tie U Tieu sinankeeni bi nitianba n baa yie yua, **35** kelima o baa teni bi niba boncianla n jagi yaala bi pala nni n doagidi. Fini mo, ya paboanli n tie nani ki jugisiega baa muu a pali.” **36** O sawalipualo den ye ki yi Hana ki tie Fanueli bisalo Asela buolu yua o den kpeligi boncianla. O den tieni bina lele leni o calo ḥjali o jafandi nni. **37** O ji den tie kpepuoli ki pia piinii n bina naa. Waa den ḥna U Tieu diegu nni, o den tuuni U Tieu po u yensiinu leni ku ñiagu kuli leni mi ñoalolima leni i jaandi. **38** Lanyogunu ligi o den nagini bi kani ki pagi U Tieu ki maadimaadi yaaba n gu Jelusalema daafaabima kuli Jesu maama. **39** Josefi leni Maliyama n den tieni o Diedo balimaama n bili yaala kuli ki gbeni, bi den

lebidi ki guani Galile nni bi dogu Nasaleti po. **40** Ki biga den fandi ke o gbamanu pugidi. O den pia mi yanfuoma boncianla, U Tieu ḥjanbili mo den ye leni o. **41** Jesu danba den maani ki caa Jelusalema binli kuli mi pendima jaanma yogunu. **42** Jesu n den pia piiga n bina lie, bi den gedi Jelusalema laa jaanma po nani ban maani ki tiendi maama. **43** Mi jaanma dana n den pendi ke bi goa ki kuni, ki biga Jesu den sedi Jelusalema. O danba ki den faami. **44** Nani ban den tama ke bi ye leni bi santagilieba yemi, bi den cuoni danmunli ki lingi o bi kpiiba leni bi bankaaba kuli kani. **45** Ban ki den laa o, bi den lebidi ki guani Jelusalema ki baan lingi o. **46** Li dantaali daali bi den laa o U Tieu diegu nni, ke o ka U Tieu balimaama bangikacianba siiga, ki cengi bi maama ki go buali ba i buali. **47** Li den paki yaaba n gba o maama kuli kelima o yanfuoma leni o maguankaama po. **48** O danba n den laa o, li den paki ba boncianla, ke o naa yedi o: “N biga, be n teni ke a tieni ti line? Diidi a baa leni mini kuli den ye leni ti yanyangi ciandi ki lingi a.” **49** O den yedi ba: “Be n teni ke yi lingi nni? Yii bani ke li tie tiladi min ya ye n Baa dieli nni?” **50** Ama baa den ga wan yediba yaala. **51** O den yegi leni ba ki kuni Nasaleti, ki tuo ki ḥjua bi maama. O naa den kubi laa bonla kuli o pali nni. **52** Jesu den fandi ki go kpedi ke o yanfuoma pugidi. U Tieu pali leni bi niba ya pala kuli den mani opo ki pugidi.

3 Loma yaaba badiciamo Tibeli Sesa bali piiga n binmuuli binli, Ponisa Pilata den tie Jude diema gufeneeli, Elodo den die Galile diema, O waalo Filipi n ya die Itule leni Takonita diema, Lisaniasa mo n ya die Abilena diema. **2** Hana leni Kayifa den taani ki tie bi kopadicianba badiba. Laa binli Sakali bijua Jan den ye mi fanpienma nni, ke U Tieu den maadi leni o. **3** Lane o den caa ya dogi n baali Judana ki wangbi niba ke ban biidi bi pala bi tuonbiadi po ki lebidi bi yama wan batisi ba ban baa bi tuonbiadi sugili. **4** Nani lan diani maama o sawalipualo Esayi tili nni: O nilo Kpaani mi fanpienma nni ki tua: Yin bogini mani o Diedo sanu, ki naadi mani o sani. **5** Bi baa gbieni ti joaloandi kuli, ki jiini joacianli leni joabiga kuli ki dagini, ki naadi a sangoana, ki piini ti sanbuodi. **6** Nisaalo kuli baa la U Tieu faabima. **7** A nigola den kpendi Jan kani ke wan batisia. O den maadi ba ki tua: “Yinba u waalabibuolu na, ḥjme fandi yi yin sani ki ciadi U Tieu pabienli yaali n baa cua na?” **8**

Yin ya tuuni mani ya tuona n doagidi ke yi lebidi yi yama. Yin da tua yi pala nni: 'Ti pia Abalahama ke o tie ti yaaja.' N waani yi ke U Tienu baa fidi ki teni ya tama n tie na n tua Abalahama puolijuani. **9** Baa moala bi caani li yali i tijiini po. Ya tibu n ki luoni ya bonluonkaala n ñjani kuli, bi baa pedibu ki lu mi fantama nni." **10** A nigola den buali o ki tua: "Ti nan baa tieni lede?" **11** O den goa yedi ba: "Yua n pia liada lie, wan boagidi leni yua n ki pia, yua n pia mi jiema moko n tieni yeni." **12** Bi lubigaaba moko den cua ke wan batisi ba, ki yedi o: "Canbaa, ti baa tieni lede?" **13** O den goa yedi ba: "Yin da ga li lubili ki cie ban bili maama." **14** A minteela moko den buali o: "Ti mo baa tieni lede?" O den yedi ba: "Da tieni mani bi niba u paalu, ki da gaani suuli ki kuli oba. Yin mangi mani yi pala leni yi ñmapani." **15** Bi niba den gu ki sugini U Tienu n gandi yua cuama. Bi kuli den buali bi yula Jan ya tie U Tienu n gandi yua. **16** O den yedi bi kuli: "Mini n batisi yi leni mi ñima, ama yua n pia u paalu ki cie nni baa cua, mii pundi baa yua n baa loti o cacaabaabu. Wani, o baa batisi yi leni U Tienu Fuoma Yua, leni mi fantama. **17** O kubi o kaaligu o nuu nni, o baa ñanbi o jalu cain, ki lendi ki tigi ki wodi ki kuodi o buali nni ki nan sia mi fenma nni ya fantama n kaa pia gbindima." **18** Jan wangi bi niba o laabaalijamo ki go tundi ba tunditoe boncianla. **19** Ama wan den funi leni Elodo yua n die Galile kelima o waalo pua Elodiasa po leni wan tieni ya tuonbiadi kuli po, **20** Elodo go den pugini laa tuonbiadi kuli po tuonbiatoadi, ki luoni Jan li kadidieli nni. **21** Bi niba kuli den kpendi ke Jan batisi ba, o den batisi Jesu moko. Jesu n den jaandi ya yogunu, tanpoli den luodi **22** ke U Tienu Fuoma Yua ñnani lipo ke o nannanli naani leni ki kpaajiega ki jiidi ki jagini Jesu po. Bi den gbadu n nialu ke u maadi ñjali tanpoli po ki yedi: "A tie n Bijabuadiga n pali mani apo ñjali boncianla." **23** Jesu den cili o tuonli ki pia nani bina piita. Bi den nua ke o tie Josefi bijua. Josefi mo tie Heli bijua, **24** Heli mo tie Mata bijua, Mata mo tie Lefi bijua, Lefi mo tie Maliki bijua, Maliki mo tie Janayi bijua, Janayi mo tie Josefi bijua, **25** Josefi mo tie Matatiasa bijua, Matatiasa mo tie Amosi bijua, Amosi mo tie Nahumi bijua, Nahumi mo tie Esili bijua Nagayi bijua, **26** Nagayi mo tie mahati bijua, Mahati mo tie Matatiasa bijua, Matatiasa mo tie Semeyini bijua, Semeyini mo tie Joseki bijua, Joseki mo tie Joda bijua, **27** Joda mo tie Johana bijua, Johana mo tie Lesa bijua, Lesa mo tie Solobabeli bijua, Solobabeli mo

tie Salatieli bijua, Salatieli mo tie Neli bijua, **28** Neli mo tie Meleki bijua, Meleki mo tie Adi bijua, Adi mo tie Kosama bijua, Kosama mo tie Elimadama bijua, Elimadama mo tie Ela bijua, **29** Ela mo tie Jesu bijua, Jesu mo tie Elieseli bijua, Elieseli mo tie Jolima bijua, Jolima mo tie Mata bijua, Mata mo tie Lefi bijua, **30** Lefi mo tie Simeyono bijua, Simeyono mo tie Juda bijua, Juda mo tie Josefi bijua, Josefi mo tie Jonama bijua, Jonama mo tie Eliakimi bijua, **31** Eliakimi mo tie Meleya bijua, Meleya mo tie Mena bijua, Mena mo tie Matata bijua, Matata mo tie Jonatan bijua, Jonatan mo tie Dafidi bijua, **32** Dafidi mo tie Isayi bijua, Isayi mo tie Obedi bijua, Obedi mo tie Boasa bijua, Boasa mo tie Salimono bijua, Salimono mo tie Nasono bijua, **33** Nasono mo tie Aminadabi bijua, Aminadabi mo tie Adiminu bijua, Adiminu mo tie Alini bijua, Alini mo tie Esilomo bijua, Esilomo mo tie Peletisa bijua, Peletisa mo tie Juda bijua, **34** Juda mo tie Jakobo bijua, Jakobo mo tie Isaaka bijua, Isaaka mo tie Abalahama bijua, Abalahama Tela bijua, Tela mo tie Nahoda bijua, **35** Nahoda mo tie Seluga bijua, Seluga mo tie Lehu bijua, Lehu mo tie Peleka bijua, Peleka mo tie Ebeli bijua, Ebeli mo tie Sila bijua, **36** Sila mo tie Kayinama bijua, Kayinama mo tie Afakisada bijua, Afakisada mo tie Sema bijua, Sema mo tie Nowe bijua, Nowe mo tie Lemeka bijua, **37** Lemeka mo tie Matusalema bijua, Matusalema mo tie Enoka bijua, Enoka mo tie Jeleda bijua, Jeleda mo tie Maleleeli bijua, Maleleeli mo tie Kenama bijua, **38** Kenama mo tie Enosa bijua, Enosa mo tie Seta bijua, Seta mo tie Adama bijua, Adama mo tie U Tienu bijua.

4 Jesu den ñani Judana kani ki gbie leni U Tienu Fuoma Yua. Wani U Tienu Fuoma den gedini o mi fanpienma po **2** ke lankani, Sutaani den tulini o ñjali dana piinaa. Waa den dini liba laa dana nni. Laa dana n pendi mi koma den cuo o. **3** Lani, Sutaani den yedi o: "A ya tie U Tienu Bijua, ñjan yedi li tanli ne n tua jiema." **4** Jesu den goa ki yedi o: "Li diani: O nisaalo kan ya ye kelima mi jiema bebe yaapo." **5** Sutaani den gedini o ya kaanu n kpedi ki teni ke o laa ñjanduna diema kuli yenma, **6** ki yedi o: "N baa pa ñja laa bali kuli leni laa diema kuli leni mi kpiagidi, kelima bi puni nni li kuli, n mo baa pa la min bua yua kuli. **7** Lanwani a ya gbaani n nintuali, li kuli baa tua a yaala." **8** Jesu den goa ki yedi o: "Li diani: A baa kpiagi a Diedo a Tienu, ki ya tuuni wani bebe yaapo. **9**

Sutaani den gedini o Jelusalema, ki sieni o U Tieu diegu yuli po. O den yedi o: "A ya tie U Tieu Bijua ñan yugi ki ci tiipo, kelima li diani: **10** O baa puogi o malekinba ke ban guudi a. **11** Bi baa tiebi a leni bi nii ke a taali n da tuudi tanli." **12** Jesu den goa ki yedi o: "Li go yedi: Da biigi a Diedo a Tieu." **13** Sutaani n den tulini o laa tulinma kuli ki gbeni, o den foagidi o kani ñali yogunuba. **14** Jesu den guani Galile leni mi Fuoma paaciamu. O yeli den ñani laa diema nni kuli. **15** O den bangi li balimaama bangima diena nni ke bi niba kuli pagi o. **16** Jesu den gedi Nasaleti wan den fandi naani. U Tieu fuodima daali o den kua li balimaama bangima dieli nni, nani wan den maani ki tiendi maama. O den fii ki baa cogi U Tieu maama, **17** ke bi teni o o sawalipualo Esayi yaa tili, wan den gbabidi li, o den laa lan diani naankani ya maama n tie na: **18** O Diedo Fuoma ye n niinni kelima o gandi nni ke min ya wangi a luoda o laabaalijamo. O soani nni ke min kpaani i yonbi faabima. Ke min pa a juama mi nunnualima. O soani nni ke min ya faabidi ban miabi yaaba, **19** Ki kpaani ke o Diedo ñambili binli cua. **20** Jesu n den cogi laa maama, o den goa ki gbabi li tili ki teni li o jiidikoa, ki goa ki kali. Yaaba n den ye li balimaama dieli nni kuli den diidi o. **21** O den yedi ba: "Yin gbadu i Diani maama yaama ne tieni dinla." **22** Bikuli den tiendi opo seedi ki pagi o leni wan maadi ya marjanma, ki nua o leni li pakili. Bi den tua: "Laa tie Josefi bijua kaa?" **23** Jesu den yedi ba: "Laa pia kuli tama ke yi baa pua nni ya kpanjama n tie na: 'Fini lotoli, paagi a yuli,' ki go yedi: 'Ti gbadu ñan tieni yaala Kabenayuma po kuli, ñan tieni la nakanba mo a dandogu nni.'" **24** O den pugini ki yedi: "N waani yi i moamoani, bi kan ga sawalipualoba kuli bonjanla o dandogu nni. **25** N go waani yi i moamoani ke Elia yogunu, tanpoli n den luoni ke ki taaga ki mi ñali binata leni ñmaali luoba ke mi koncianma den ye mi diema nni kuli, a kpepuona den ye Isalele diema nni boncianla. **26** Ama baa yeni U Tieu ki den soani Elia bi niinni oba kuli kani kali Sidoni diema dogu Salepita ya kpepuoli kani. **27** A gbaada boncianla den ye Isalele diema nni o sawalipualo Elise yogunu. Baa yeni, bi niinni oba ki den paagi kali Naama Sili diema ya joa." **28** Yaaba n den ye li balimaama bangima dieli nni n den gbadu laa maama bi pala den beni boncianla. **29** Bi den fii ki deli ki ñani o u dogu nni, ki gedini o bi dogu n ye ya juali yuli po, ki baa lu o li yidima kani. **30** Ama Jesu den tagini ki cuoni bi siiga nni ki ñani ki ban

caa. **31** Jesu den gedi Galile dogu Kabenayuma. Mi fuodima daali o den bangi bi niba. **32** O bangima den paki ba kelima o den maadi leni li bali. **33** Li den sua ke ki cicibiadiga n ye ya joa ya niinni ye li balimaama bangima dieli nni. O den tiani boncianla ki yedi: **34** "Hain, fini Nasaleti yua Jesu, be n ye tinba leni fini siiga? A cua ki baa bolini ti. N bani ñan tie yua. A tie U Tieu Nigagidinjamo." **35** Jesu den funi leni ga ki yedi: "Suo ki ña o joa yeni niinni." Ki cicibiadiga den guli o joa yeni li nutaanli siiga ki ñani o niinni kaa tieni o bonbiadilaba kuli. **36** Li den paki yaaba n ye li kani kuli ke bi maadi leni bi yaba ki tua: mi naa maama te? O maadi mu cicibiadimu leni li bali leni u paalu ke mu ña mun ye yaaba niinni." **37** O yeli den ñani laa gaani lindima tinbuona nni kuli. **38** Jesu den fii ñani li balimaama bangima dieli nni ki gedi Simono denpo. Li den sua ke Simono cuadinaa dua li kani ke o gbannandi beni boncianla. Bi den mia Jesu ke wan paagi o. **39** O den gedi o kani ki yini opo, ki funi leni ti gbannandi leni li bali ke u kagidi opo. Lanyogunu o den fii ki ga bi cangu. **40** Ki yenga n den kua ya yogunu, yaaba n den pia a yiama kuli den cuani ba Jesu kani. Bi yianbuoli den kandi. Jesu den maani o nii yendo yendo kuli po ki paagi ba. **41** Mu cicibiadimu moko den ñani bi niba boncianla niinni ki tangi ki tua: "A tie U Tieu bijua." Ama Jesu den fu leni mu kaa tuodi ke mu maadi, kelima mu den bani ke o tie U Tieu n Gandi Yua. **42** Lan den fii ki faa Jesu den ñani ki gedi li fulai po. A nigola den lingi o. Ban den pundi o kani, bi den bua wan ya ye leni ba ki da ña bi kani. **43** Ama o den yedi ba: "Li tie tiladi min ya wangi dotoe mo U Tieu diema laabaalijamo kelima o den soani nni lani yaapo." **44** O den wangio laabaalijamo li balimaama bangima diena nni ya n ye mi diema nni kuli.

5 `Dayenli Jesu den se Jenesaleti ñincianma boanjaali po, ke ku niligu lindi o ki ñabi ki miabi o ki bua gbadu U Tieu maama. **2** O den laa ñinbiadilie u ñinkunu ke bi jankpaanba ñani lienni ki ñuudi bi taali. **3** O den kua ñinbiayengu nni, Simono ya yaagu, ki mia o ke wan piadi leni li wali waali. Lani Jesu den kali ku ñinbiagu nni ki bangi ku niligu. **4** Wan den maadi ki gbeni o den yedi Simono: "Suagi ki pundi mi ñima n ñua naani, ki lu i taali ki kpaani i jami." **5** Simono den goa ki yedi o: "Canbaa, ti den dua tuumi ñamungu kuli, tii baa pu, ama ñan yedi yeni n baa lu i taali." **6**

Ban den luni, bi den cuo i jami boncianla njali ke bi taali cenli, **7** ke bi kabini bi jankpaanlieba yaaba n ye ku ñinbialiegu nni ke ban cua ki todi ba. Bi den cua ki gbieni ti ñinbialiediti yeni kuli njali ke ti bua ki mia. **8** Simono Pieli n den laa lani, o den gbaani Jesu nintuali ki yedi o: "N daano foagidi n kani kelima n tie tuonbiadi daano." **9** O den maadi yeni kelima ti jawaandi den cuo o, wani leni yaaba n ye leni o kuli, kelima ban den cuo i jami boncianla maama. **10** Li go den tie yeni Sebede bijaba Jaka leni Jan po, bani Simono jankpaanlieba. Jesu den yedi Simono: "Da jie liba. Nani ñjan lingi i jami maama, dinla liiga a baa lingi bi niba U Tieu po." **11** Ban den gedini bi ñinbiadi li wali kani, bi den ña li kuli ki ñoadi Jesu. **12** Jesu n den ye doyendu nni, o joa den ye li kani ke o gbannandi kuli tie gbaadima. Wan den laa Jesu, o den labini o kani ki mia o ki yedi: "N daano a ya bua a baa fidi ki ñanbi nni." **13** Jesu den tandi o nuu ki sii o ki yedi: "N bua ñanbi." Lanyogunu mi gbaadima den gbeni opo. **14** Jesu den yedi o ke wan da togidi niloba yaala n tieni, ki go yedi: "Gedi ki ban waani a yuli o kopadiciamo ki padi a ñambima padili nani Musa n bili maama, lan tua bipo seedi ke a ñanbi." **15** Jesu yeli den ña ki pugidi. A nigola den kpendi o kani boncianla ki bua ki cengi o maama, ki go bua wan paagi ba bi yiani po. **16** Ama Jesu den maani ki ña ki caa a fuana nni ki ban jaandi. **17** Dayenli Jesu den bangi bi niba U Tieu maama, Falisieninba leni li balimaama bangikaaba bi tianba den ka likani. Bi den ñani Galile dogu nni leni Jude ya dogu nni kuli leni Jelusalema moko. O Diedo paalu den ye leni Jesu ke o paagidi a yiama. **18** Diidi ki le, bi niba den tugi o joa ke o dua ku kaagu po ke o gbannandi kpe. Bi den moandi ki baa kuani ki duani o Jesu nintuali. **19** Ban kaa den baa ban baa tagini naani ki kuani o kelima bi niba yabinu po, bi den doni ku doangu yuli po ki cibi ya bonli n yaba ki kuani o leni wan dua ya kaagu po kuli, ki jiini o ki duani o li nitaanli siiga Jesu nintuali. **20** Jesu n den laa bi dandanli, o den yedi o joa yeni: "A baa a tuonbiadi sugili." **21** Li balimaama bangi kaaba leni Falisieninba den bungi bi pala nni ki tua: "One tie ñjme ki maadi ki sugidi U Tieu nanda? wani U Tieu bebe yaaka, ñjme baa fidi ki pa bi niba bi tuonbiadi sugili?" **22** Jesu den bani ban bungi yaala, ki goa yedi ba: "Be n teni ke yi bungi yi pala nni yeni? **23** Maama lie na siiga, mile n dingi ki cie, ki yedi: 'A baa a tuonbiadi sugili' bi, ki yedi: 'Fii ya cuone'? **24** N bua yin le ki bandi ke o Joa

Bijua pia li bali ñanduna nni ki pa bi niba bi tuonbiadi sugili." Lane o den yedi yua ya gnannandi n kpe: "N yedi a, fii ki taa a kaagu ki ya kuni." **25** Lanyogunu ligi o den fii ki sedi bi kuli nunbu nni, ki taa wan bi dua ya kaagu ki ñani ki ban kuni ki kpiagidi U Tieu. **26** Li pakili leni li fangi den cuo bikuli ke bi kpiagi U Tieu ki tua biyaba: "Dinla ti laa yaala n pia ki lidiga." **27** Lani n pendi Jesu den ñani ki laa o lubigaalo ke bi yi o Lefi, ke o ka o tuonli kani ki gaani li lubili. Jesu den yedi o: "Hoadi nni." **28** O den fii ki ña li kuli ki ñoadi o. **29** Lefi den taani bi niba o diegu nni ki ñanbi mi jecianma Jesu po. Bi lubigaaba leni nitoaba boncianla den ka leni ba u sajekaanu kani. **30** Falisieninba leni bi siiga yaaba n tie li balimaama bangi kaaba den jaligi Jesu ñoadikaaba ki tua: "Be yaapo ke yi di ki go ñu leni bi lubigaaba leni i tagibiadi danba?" **31** Jesu den goa ki yedi ba: "Ya niba n pia laafia kaa bua lotoli, ama a yiama. **32** Mii cua ki baa yini yaaba n tiegi ka, kali ti tuonbiadi danba ke ban lebidi bi yama." **33** Bi niba den yedi Jan ñoadikaaba leni tinba falisienba ya yaaba kuli yen luo bu ñoabu ki go jaandi, ama a ya yaaba wani nan di ki go ñu." **34** Jesu den goa ki yedi ba: "Naani yi baa fidi ki teni o pocaancalo danlinba n loli bu ñoabu o pocaancalo n da ye leni ba ya yogunu bi? **35** A dana kpendi ke bi baa cuo o pocaancalo ki ñani o bi siiga, laa yogunu bi baa luo bu ñoabu." **36** Jesu go den pua ba mi kpanjama ki yedi: "Niloba kan padi li liadipanli ki ñani ki cabijenga ki baa biini li liadikpeli. O ya tieni yeni o padi, o padi li liadipanli ki go sua ya cabijenga n ñani yeni mo kan ya naani leni li liadikpeli. **37** Niloba mo kan didi taa duvenpaano ki piagi ki piagi ti dayuakpedi nni, o ya tieni yeni, o duvenpaano baa puuni ki teni ti dayuadi n padi duven n wuli, ti dayuadi yeni mo n bodi. **38** Tiladi ban piagi duvenpaano ti dayuapandi nni. **39** Yua n ñuni ya duven n kpeligi mo kan go ya bua ki ño ya duven n paani kelima o baa yedi: 'Ya duven n kpeligi mani ki cie.'"

6 Mi fuodima daali dayenli Jesu n den tagi ki ki poandi ñalikama kuani nni, o ñoadikaaba den jobidi ñalikama siandi ki nugi ki ñmani. **2** Falisieninba bi tianba den yedi ba: "Be n teni ke yi tiendi yaala n kua mi fuodima daali?" **3** Jesu den goa ki yedi ba: "Naani yii cogi Dafidi n den tieni yaala mi koma n den cuo o, wani leni yaaba n den ye leni o kuli yoo, **4** ke o kua U Tieu diegu nni ki taa dupen bilikoa ki ñmani,

baa ke li kua nitoa kuli n ñjmani dupen yeni li yaa tie kopadicianba yaaka? Ama Dafidi den taa ki ñjmani ki teni yaaba n yegi leni o moko.” 5 Jesu go den yedi ba: “O Joa Bijua n die mi fuodima daali.” 6 Mi fuodima daali datoali Jesu den kua li balimaama bangima dieli nni ki bangi bi niba U Tienu maama. O joa den ye likani ke o jienu kuodi. 7 Li balimaama bangikaaba leni falisieninba den kpaagi Jesu ki baa le o ya baa paagi o mi fuodima daali, ke ban baa ban baa fidi ki kuli o leni yaala. 8 Jesu den bani ban bungi yaala ki yedi yua ya nu n kuodi: “Fii ki sedi siiga nne.” O den fii ki sedi. 9 Jesu den yedi ba: “N buali yi naani li pia u sanu tin tieni yaala n ñjani bi yaala n bia mi fuodima daali, ki faabi o nilo bi, ki bolini o yo?” 10 O den diidi ki lindi bi kuli ki yedi: O joa yeni: “tandi a nuu.” O den tandi u ke u paagi. 11 Bi pala den beni ñjali ke li pend, ke bi juogi leni biyaba ban baa tieni Jesu yaala. 12 Laa yogunu Jesu den gedi li juali po ki baan jaandi. O den tieni ñamungu ki jaandi U Tienu. 13 Lan den fii ki fa o den yini o nooadikaaba, ki gandi bi siiga nni piiga n niba lie, ki yini ba bi tondiba. 14 Bi yela n tie na: Simono, Jesu n den yini yua Pieli leni o waalo Andile, leni Jaka leni Jan, leni Filipi leni Batelemi, 15 leni Matiyu leni Toma, leni Alife bijua Jaka leni Simono, ban den yi yua o yankuadaano, 16 leni Jaka bijua Jude, leni Judasa Isikalioto yua n den ti tua i janbi daano. 17 Jesu den jiidi li juali po leni ba, ki sedi u tialu po. O nooadikaaba toaba boncianla den ye li kani. Nitoaba moko den wuli ki ladi li kani, ki ñani Jedu nni kuli, leni Jelusalema, leni Tili leni Sidomi, ya dogu n baali mi ñincianma. Bi kuli den cua ki bua ki gbad o maama, ki go baa wan paagi ba bi yiani po. 18 Mu cicibiadimu n den ye yaaba ya niinni ki yagini bi yama moko den paagi. 19 Ku niligu siiga yua kuli den moandi ki bua ki sii o kelima u paalu den ña o niinni ki paagidi bikuli. 20 Lani Jesu den yaadi ki diidi o nooadikaaba ki yedi: “Li pamanli ye leni yinba yaaba n tie a luoda kelima U Tienu diema tie yi yaama. Li pamanli ye leni yinba, mi koma n pia yaaba moala kelima yi baa guo. 21 Li pamanli ye leni yinba yaaba n buudi moala na, kelima yi baa ti ya laa. 22 Li pamanli ye leni yimo bi niba ya nani yi, ki deli yi ki ñandi bi siiga, ki sugidi yi, ki sengi yi nani ti bonjoagindi yeni kelima o Joa Bijua yaapo. 23 Li ya tua yipo yeni ya daali, yin mangi mani yi pala ki ya yugi ki ciini li pamanli po kelima ya panpaani n bili yipo tanpoli po yaba. Kelima bi yaajanba moko den tuuni bi sawalipuuba yene. 24 Ama fala baa ye

leni yinba a piada, kelima yi mali ki baa yi yemanma no. 25 Fala baa ye leni yinba yaaba n pia ke li kandi moala na kelima mi koma baa ti gbad yi. Fala baa ye leni yinba yaaba n laa ti laadi moala na, kelima yi pala baa ti boandi yin ya mua ti ninsiidi. 26 Fala baa ye leni yi bi niba kuli ya ti pagi yi, bi yaajanba moko den pagi bi sawalipua-faadbanba yene. 27 Yinba yaaba n cengi n maama, n yedi line: ya baa mani yi yibalimba, ki ya tiendi yaala n ñjani yaaba n nani yi po. 28 Ya gaaliti mani yaaba n solini yi ki ya jaandi yaaba sugidi yi po. 29 Nilo ya pabi a kpianyendu po, ñjan pegidi ki teni o une mo. Nilo ya fie a liadicianli, ñjan da yie ke o kan ga a liaditediga mo. 30 Pa yua n mia ñja kuli. Nilo ya fie ñja ñjan die yaala, da goa ki buali o la. 31 Yin ya tiendi bi niba po nani yin baa ban ya tiendi yipo maama. 32 Yi ya baa yaaba n baa yi, bi baa pagi yi yeni mo lede? Baa ti tuonbiadi danba moko baa yaaba n baa ba. 33 Yi ya ñjanbidi yaaba n ñjanbidi yipo yaapo, bi baa pagi yi yeni mo lede? Ti tuonbiadi danba moko tiendi yene. 34 Yi ya ledi yin daani ke yaaba n baa goa ki pa yi yi ligi, bi baa pagi yi yeni mo lede? Ti tuobiadanba moko ledi bi tuonbia-danlieba bi ligi, ke ban goa ki pa ba. 35 Ama yin ya baa mani yi yibalimba, ya ñjanbidi mani bi niba po, ki ya ledi ba ki da daani ke yi baa goa ki ga bi kani liba. Yeni yi panpaani baa yaba, yi baa tie U Tienu yua n ye ñjali tanpolijoma bila, kelima wani, o ñjanbidi bi ñjanwaadanba leni bi nibiadiba kuli po. 36 Yin ya tiendi mani mi ñjanma nani yi Baa moko n tiendi mi ñjanma maama yeni. 37 Yin da ja mani ti buudi ke U Tieni n da ti jia leni yimo ti buudi. Yin da bu ki cuo oba ke ban da bu ki cuo yimo. Lani bi kan jia ki bili yimo ya cuonu. Ya tiendi mani yi nisaalilieba po sugili bi tagili po, Lani bi baa tieni yimo yaapo sugili yi ya tagili po. 38 Ya puuni mani, lani bi baa puuni yimo ki bigidi yipo bonjanla, ki ñiigi ki yegini ki kuodi ñjali lan cuudi. Bi baa taa yin bigidi nitoaba po leni ya bonbiigikaala, ki biigi yimo yaapo.” 39 Jesu den pua ba mi kpanjama ki yedi: “Naani o juamo baa fidi ki dadi o juana bii? Bani niba lie yeni kuli kan baa ku buogu nnii? 40 O nooadikoa ki cie o canbaa, ama ya nooadikoa n bangi ki gbeni, o baa naani leni o canbaa. 41 Be yaapo ke a nua ya muagu n ye a lielo nunbu nni, ki naa nua ya dajengu n ye a yaabu nni? 42 Liga lede ke a baa yedi a kpiilo: ‘N kpiilo, cedi min ñani ya muagu n ye a nunbu nni,’ fini yua n ki nua ya dajengu n duogi a yaabu nni? Fini pala lie daano, ñjan kpa ñani ya dajengu n duogi a

ya nunbu nni, lane a baa fidi ki la bonjanla ḷyan baa ñandi ya muagu n ye a lielo yaabu nni maama. **43** Tijanbu kan luoni ya bonluonkaala n ki ḷjani. Ya tibu n ki ḷjani mo kan luoni ya bonluonkaala n ḷjani. **44** Bi bandi tibu kuli kelima bu bonluonkaala poe. Bi kan sobidi a kankana ku konkongu po, bi kan go sobidi i cabi bu kpatanluanbu po. **45** O nijamo ñandi o pali bonjanla nni yaala n ḷjani, o nibiado mo ñandi o bonbiadila nni yaala n bia, kelima o nilo maadi yaala n gbie o pali nne. **46** Be n teni ke yi yii nni: 'O Diedo, o Diedo,' ki naa tiendi min yedi yaala? **47** N baa waani yi yua n cua n kani ki gbadi n maama ki tieni min yedi yaala kuli n naani leni yua. **48** O tie nani ya nilo n den bua ki maa li dieli. O den gbiidi ḷjali ke li ñuagi ki pundi ku tangu, ki pu li tanpuuli ku yaapo ki maa o dieli. Li ñingocianli n den cua ki puubi ki tugi li dieli yeni, maa den fidi ki ḷjmiagi li kelima li den maa ku tangu po. **49** Ama yua n gbadi n maama ki naa tieni man yedi yaala, omo tie nani ya nilo n maa li dieli ki naa kpa gbiidi ki pu li tanpuuli, ama ki pu ku tanbiigu po. Li ñingocianli n den puubi ki tugi li ya yogunu liga, li den baa. Li diali yeni mudima den bia."

7 Jesu n den maadi ya niba n maadi opo ya maama n tie na kuli ki gbeni, o den kua Kapanayuma dogu nni. **2** Mintela kobiga yudaano yendo den ye ki pia o naacemo ke o tie opo numoano, ke o yia ḷjali ki bua ki kpe. **3** O yudaano yeni n den gbadu ke bi maadi Jesu maama, o den soani Jufinba nukpeliba bi tianba o kani ke ban mia o wan cua ki faabi o naacemo. **4** Bi den pundi Jesu kani ki mia o ki moandi wan da yie ki yedi: "O joa yeni pundi ḷjan ḷjanbi opo, **5** kelima o bua ti buolu. Wani n maa tipo li balimaama bangima dieli." **6** Jesu den yegi leni ba ki caa. Wan den kuli a minteela yudaano diegu, o den tuogi wan den soani o danlinba yaaba o kani ke ban yedi o: "N daano, da coagi a yuli, mii pundi ḷjan kua n dieli nni. **7** Lanyaapo moko n teni ke mii sua ke li pundi min cua a kani mini nba. Maadi a maama bebe, n naacemo baa paagi. **8** Mini yua ke nitoaba die nni, n moko pia min die ya minteela. n yen yedi one: 'Gedi,' wan gedi, ki yedi o yua mo: 'Cua na,' wan cua. N yen yedi n naacemo: 'Tieni line,' wan tieni." **9** Jesu n den gbadu laa maama, li den tie opo bonlidinkaala, de ki mangi o. O den jigidi ki yedi ya niligu n ḷjua o: "N waani yi ke baa Isalele yaaba siiga, n daa laa ya dandancianli n yene buolu." **10** Wan den soani yaaba n den lebidi ki pundi

denpo, bi den sua ke ya naacemo n bi yia yeni pia laafia. **11** Lani n pendi Jesu den gedi Nayina dogu. O ḷjoadikaaba leni nigocianli den yegi leni o. **12** Jesu n den nagini u dogu bilinciamu buliñoajabu, o den tuogi yaaba n ñani lienni ki tugi o kpiemo ki baan piini. Yua n kpe yeni den tie o naa tugu nni bonjayenyenga, ke o naa mo tie kpепuoli. U dogu yaaba boncianla den yegi leni o. **13** O Diedo n den laa o, mi nijima den cuo o opo ke o yedi: "Da buudi." **14** O den nagini ki sii ku tinkpikpagu. Yaaba n tugi den sedi. O den yedi: "O jawaalo na, n yedi a: 'Fii.'" **15** Lani yua kpe yeni den fii ki kali ki maadi. Jesu den teni o o naa. **16** Li fangicianli den cuo laa niba kuli, bi den kpiagidi U Tieu n ki tua: "O sawalipuaciamo fii ti siiga. U Tieu goandi o nibuolu." **17** Jesu n den tieni yaala yeni kuli ya maama den yadi Jude nni leni ya tinmu n lindi kuli. **18** Jan ḷjoadikaaba den togidi o laa bonla kuli. **19** O den yini bi siiga ḷjoadikaaba lie ki soani ba Jesu kani, ke ban yedi o: "Naani a tie yua n den baa cua bi, bi ti da go baa guudi nitoa yo?" **20** Bi jaba yeni n den pundi Jesu kani bi den yedi o: "Jan Batisi n soani ti a kani ke tin buali a fini n ya tie tin gu yua ya cuama bi, bi ke ti da go ya baa daani nitoa yo?" **21** Lanyogunu Jesu den paagi a yiama leni a tadima leni mu cicibiadimu n die yaaba kuli boncianla, ki go noadi a juama moko boncianla. **22** O den goa ki yedi Jan tondiba: "Guani mani ki ban togidi Jan yin gba ki go nua yaala: A juama noadi, a waba cuoni, a gbaada ñanbidi, a woma gba, bi tinkpiba fiddi a luoda mo gba o laabaalinjamo. **23** Li pamanli ye leni min kaa tie yua yaapo tingbalu bonla." **24** Jan tondiba n den ñani Jesu kani ya yogunu, o den maadi ku niligu Jan maama ki yedi: "Yi den gedi mi fanpienma po ki ban laa be? Yua n tie nani u faalu n liebi ya ñinmuagu bi? **25** To, yi nan den gedi ki ban laa be? Yua n bobu ti tianjandi bi? Diidi ki le mani yaaba n yie ti tianjandi wani ye bi badicianba diedi nni. **26** Yi nan den li gedi ki baa le be? O sawalipualo bi? Yeni de, ama n waani yi ke yin ban laa yua cie ba sawalipualo. **27** Wani yaapo yo ke li diani ki yedi: 'Diidi, n soani n tondo a liiga, ke wan ḷjanbi a sanu.' **28** N go yedi yi ke pua n mali yua kuli, yua n cie Jan ki ye. Ama yua n wa ki cie bi kuli U Tieu diema nni, wani n yaba ki cie o. **29** Ya niba n den cengi o kuli leni bi lubigaaba kuli den saa U Tieu po moamoani ki cedi ke Jan batisi ba. **30** Ama Falisieninba leni li balimaama bangikaaba n den yie ke Jan kan batisi ba yeni, bi den yie U Tieu n den

jagi ki bili bipo yaala.” **31** Jesu den pugini ki yedi: “N baa nandi moala na nuba leni be? Bi naani leni be? **32** Bi naani leni ya bila n ka ki daaga nni ki yi bi yaba ki tua: ‘Ti piebi yipo mu yelimu, ke yii jeli ki ciaga. Ti yiini yipo i kuyani, yi naa buudi.’ **33** Kelima Jan Batisi cua, waa di jiema, waa ſu duven mo, ke yi tua: ‘O pia ki cicibiadiga.’ **34** O Joa Bijua mo cua ki di ki go ſu ke yi tua: ‘Diidi ki le, O tie jiechiedo leni dañolo, ki ti bi lubigaaba leni i tagibiadi danba kuli ya danli.’ **35** Yaaba n tuo U Tienu yanfuoma kuli saa i moamoani ke mi tiegi.” **36** Falisieninba siiga yendo den yini Jesu wan je leni o. Jesu den kua o diegu nni ki kali u saajekaanu kani. **37** O pua den ye u dogu nni ke o tagu bia. Wan den bandi ke Jesu ye Falisieni yeni deni ki di, o den taa ya tanli n yi alibati ya buteliga ke gbie leni tulale, **38** ki cua ki sedi Jesu puoli po o taana kani ke o kpaagi li bonkalikaala po. O pua yeni den buudi ke o ninsiidi cuudi ki soangi Jesu taana ke o duuni a leni o yudi ki waliti a ki suogi a tulale. **39** Ya falisieni n den yini Jesu n den laa lani, o den yedi o yama nni: “One ya bi tie sawalipualo moamoani o bi baa bandi ya pua n sii o na n tie yua, leni o tagu n tie maama, ke o tie tagibiadi daano.” **40** Lani Jesu den yedi Falisieni yeni: “Simono, n pia mi maama ki baa maadi a,” Simono den goa ki yedi o: “Canbaa, maadi.” **41** Jesu den yedi o: “O pandinlo den ye ki pia pandanba lie. One den kubi opo kujapiena kobi muu, o lielo mo kujapiena piimuu. **42** Ban kaa den pia liba ki baa pa, o den cabi bani niba lie yeni kuli bi pana. Bani niba lie yeni siiga, yme baa bua o ki cie o yua?” **43** Simono den goa ki yedi o: “N tama wan cabi yua ke o panli yaba ki cie yene.” Jesu den yedi o: “A saa i moamoani.” **44** Lani o den gbegi ki diidi o pua yeni ki go yedi Simono: “A laa o pua na? Min kua a dieli nni, yaa puni nni ñima ke n nigidi n taana, ama wani, o nigidi n taana leni o ninsiidi ki go duuni a leni o yudi. **45** Haa gobini nni leni mi buarma, ama wani, yali min kua, o li waliti n taana yo, waa cedi. **46** Haa wuli n yuli po kpama, ama wani, o suogi n taana leni tulale yua ya dunga n pa. **47** Lanyaapo n yedi a ke wan bua nni boncianla yeni doagidi ke o baa sugili o tuonbiadi yaadi n yaba po. Yua n baa sugili ya tuonbiadi n wa po mo bua waamu bebe.” **48** O den yedi o pua mo: “A baa a tuonbiadi sugili.” **49** Yaaba n den taani ki di leni o den maliti bi pala nni: “One tie yme ki puuni sugili ti tuonbiadi po?” **50** Jesu go den yedi o pua yeni: “A dandanli faabi a, fii ki ya caa leni mi yanduanma.”

8 Ya dana n yoa Jesu den goagoadi i dociami leni i dowaali nni kuli, ki kpaani ki wang U Tienu diema laabaalijamo. Bi piiga n niliediba den yegi leni o. **2** Bi potianba, mu cicibiadimu n den kpa ye yaaba ya niinni leni yaaba n den pia yiantoe ke Jesu paagi ba kuli, den cangi o. Bi siiga moyendo den yi Maliyama Magidala yua, cicibiadimu lele n den ñani yua ya niinni. **3** One jana, o bado Elodo ligikubilo Alikusa pua, one mo susana, leni potoaba boncianla, yaaba n den ñandi bi piama nni ki tod Jesu leni o noadikaaba yema nni. **4** Bi niba boncianla den ña i dogi kuli nni ki kpendi Jesu kani. Ku niligu n den taani boncianla, o den pua mi naa kpanjama: **5** “O kpakpaalo den ñani ki baa pagi o bonbuoli. Wan den pagini, i tiami den baa u sankunu. Bi den yma yi ke ti bonyugiditi mo dini yi. **6** I tiami mo den baa ki tancaliga po. Yin den pudi, yi den kuodi, kelima yii den pia soangima. **7** Yi tiami mo den baa ti konkondi nni. Ti konkondi den taani ki fii leni yi ki dini yi. **8** I tiami mo den baa ki tinnjanga nni ki kpredi ki loni bonbyenbu kuli kobiga kobiga.” Jesu n den maadi lankuli o den kpaani: “Yua n pia a tuba ki baa gbad, wan gbad.” **9** O yoadikaaba den buali o laa kpanjama bundima. **10** O den goa ki yedi ba: “Bi puni yinba yin bandi U Tienu diema bondoaginkaala, ama nitoba po, n maadi leni ba mi kpanjama ke ban ya nua leni bi nuni ki nan da le liba, ki ya cengi leni bi tuba ki nan da faami liba. **11** Cengi mani mi kpanjama yeni bundima. Yi bonbuoli tie U Tienu maama. **12** Yaaba n tie nani u sankunu tinga yeni tie yaaba n gba U Tienu maama ke Sutaani cua ki ñani ma bi pala nni, ke ban da daani ki baa mi tindima. **13** Yaaba n tie nani ki tancaliga yeni tie yaaba n gbad mi maama ki ga ma lanyogunu leni li pamanli. Ama baa pia jiimoani, bi daani u yogunu waamu bebe po ama mi tulinma ya cua ya yogunu, kali ban yaa li dandanli. **14** Ya bonbi n baa ti konkondi nni tie yaaba n gbad mi maama, ama bi ya suagi liiga, bi cedi ke bi yema yanyagidi leni yalimani leni mi yemanma yankuali dini laa maama, ke bi bonluonkaala liba kuli ki beni. **15** Ya bonbi n baa ki tinnjanga nni mo tie yaaba n gbad mi maama ki ga ma ya pala n tiegi ki yaa nni ki kpaagi mi po ki kubi ma bonjanla, ki juuni ki ban loni li bonluonkaala. **16** Niloba kan cuoni ki fidisanga ki taa li sancianli ki yoa gini ga, yaaka ki kubini ga u duanu tiipo, kali wan tuani ga u fidisantuankaanu, ke yaaba n kua li dieli nni o yaa nua mi yenma. **17** Liba kuli ki ye ki wuo ki kan wuodi. Liba kuli ki ye ki duagi ki kan doagidi bi

niba n bandi. **18** Lanyaapo yin fangi mani yi yula leni yin cengi maama, kelima bi baa pa ki pugini yua n pia, ama yua n ki pia wani, bi baa ga o kani baa wan nua ke o pia yaala.” **19** Jesu naa leni o waamu den cua ki baa le o ki naa fidi ki pundi o kani kelima bi niba n yabi maama. **20** Bi niba den yedi Jesu: “A naa leni a waamu se niinni po ki bua ki le ḥa.” **21** Jesu den goa ki yedi: “N naa leni n waamu tie yaaba n cengi U Tienu maama ki tiendi man yedi yaala.” **22** Danyenli Jesu leni o ḥoadikaaba den kua ku ḥinbiagu ke o yedi ba: “Tin duodi mani ki gedi nepo ya boanjaali.” Bi den fii ki caa. **23** Ban den ye ku ḥinbiagu nni ki pegidi ki caa ya yogunu, Jesu den guani. Ku faabidiagu den kua mi ḥincianma nni, ke mi ḥima bua ki gbie ku ḥinbiagu, ke li bia bipo. **24** Bi den nagini ki fundi Jesu ki yedi o: “Canbaa, canbaa ti bia.” O den fundi ki maadi leni ku faaligu leni ḥinguonpaala leni li bali ke li kuli duani suo. **25** O den yedi o ḥoadikaaba yi dandana ye le?” Ti jawaandi leni li pakili den cuo ba ke bi yedi bi yaba: “One wani daa, o tie ḥyme ki maadi ba ku faaligu leni mi ḥima ke li kuli tuo ki tieni wan yedi yaala? **26** Bi den duodi mi ḥincianma ki pundi Jelasa dogu tinbianu yu n tiegi Galile. **27** Jesu n den ḥani ku ḥinbiagu nni ki se li wali po, u dogu nni nilo, mu cicibiadimu n den ye yua ya niinni den cua ki tuogi o. Li den waagi ke o joa yeni ki go yie tiadi. Waa go den ye diedi nni, o ji den ye a kakula nne. **28** Wan den laa Jesu o den tiani, ki gbaani o nintuali ki kpaani boncianla: “Be n ye mini leni fini siiga, Jesu, U Tienu yua n ye ḥali tanpolijoma Bijua? N mia ḥa yan da faligi nni.” **29** O den yedi yeni kelima Jesu den yedi ki cicibiadiga kan ḥa o niinni, kani yaaga n den die o ke li waagi. Bi den luo o i kuseseli ki kpaagi o ti kukpaadi ki gu o, ama o den yen cenli li bonlolikaala ke ki cicibiadiga caani o li fualipo. **30** Jesu den buali o: “A yi lede?” O den goa ki yedi o: “Ku niligu.” O den yedi yeni kelima mu cicibiadimu boncianla den kua ki ye o niinni. **31** Mu den miadi Jesu ke wan da yedi mun gedi u kulu nni. (**Abyssos g12**) **32** Li den sua ke u dokuliciamu ye li juali po ki gbi i moajiini. Mu cicibiadimu den mia Jesu wan pa ba u sanu mun kua i duoli yeni niinni, ke o puni mu. **33** Lani mu cicibiadimu den ḥani o joa yeni niinni ki ban kua i duoli nni, ke u dokulu kuli digi ki jiidi ki baa mi ḥincianma nni ki bodi. **34** Yaaba n kpaaba n den laa yaala n tieni, bi den soani sani ki ban waani li laabaalo u dogu nni leni i tinkundogi nni. **35** Bi niba den ḥani ki gedi ki baan le yaala n tieni. Bi den pundi Jesu kani

ki laa mu cicibiadimu n den ḥani ya joa ya niinni yeni, ke o ka Jesu taana kani ki yie ti tiadi ki go pia o yama ke ti jawaandi cuo ba. **36** Yaaba n laa yaala n tieni kuli den togidi lan tieni maama ke mu cicibiadimu n den ye yua ya niinni paagi. **37** Lani Jelasa yaaba leni u tinkundogu nni yaaba kuli den taani ki mia Jesu ke wan bi kani kelima ti jawaanciandi den cuo ba. Jesu den kua ku ḥinbiagu nni ki baa gua ki duodi. **38** Mu cicibiadimu n ḥani yua ya niinni den miadi Jesu ke wan cedi wan ya ye leni o. Ama Jesu den cabi o ki yedi o: **39** “Lebidi ki guani a denpo ki ban togidi U Tienu n tieni apo yaala kuli.” O den gedi ki ban wangiu u dogu nni kuli Jesu n tieni opo yaala. **40** Jesu n den duodi ki pundi napo ya jaali ya yogunu, ku niligu den biali o kelima bi den gu o. **41** Ban den yi yua Jayilusa ke o tie li balimaama bangidieli yudaano den cua ki gbaani Jesu taana kani ki mia o wan cua o deni, **42** kelima o den pia bonpoyenyenga yua n pia nani piiga n bina lie ke o yia ki bua ki kpe. Jesu n den caa, ku niligu den miabi o. **43** O pua den ye li kani ke o soama wuliti kaa se ḥali piiga n bina lie, o den biani o piama kuli a logitola kani, oba kuli ki den fidi ki paagi o. **44** O den cua ki nagini Jesu puoli po ki sii o liadicuadi. Lanyogunu o soañakaama den sedi. **45** Jesu den yedi: “Hme n sii nni?” Bi kuli n den nia ke oba ki sii o, Pieli den yedi: “Canbaa, ku niligu lindi a ki miabi a.” **46** Jesu den goa ki yedi: “O nilo sii nni, kelima n bandi ke u paalu soani tuonliba.” **47** O pua yeni den sua ke waa wuo, o den cua ki digibi ki gbaani Jesu nintuali ki waani bi niba kuli wan bi sii o yaala yaapo, ki go waani ke lanyogunu liga o paagi. **48** Jesu den yedi: “N bisalo a dandanli paagi a gedi leni mi yanduanma.” **49** Jesu n den maadi ya yogunu, o nilo den ḥani li balimaama bangima dieli yudaano denpo ki cua bi kani ki yedi: “A bisalo yeni, waa ye da go coagini canbaa.” **50** Jesu n den gbadu lani o den yedi li balimaama bangima dieli yudaano: “Da jie liba, daani bebe, o baa paagi.” **51** Jesu n den pundi o joa yeni deni, waa den tuo nitoa kuli n yegi leni o ki kua, kali Pieli leni Jan leni Jaka leni ki biga yeni baa leni o naa. **52** Bi niba kuli den buudi buudi opo i kumoe. Jesu den yedi: “Da buudi mani, waa kpe ka, o goa yo.” **53** Bi den laa o ti laadi ki ḥuadi o kelima bi bani ke o kpe. **54** Jesu den cuo ki biga nuu ki kpaani: “Ki biga, fii.” **55** O naano den goa ki kua o niinni ke o fii lan yogunu liga. Jesu den yedi ba ban pa o wan je. **56** Li pakili den cuo ki biga danba. Jesu den ke ban da maadi niliba kuli yaala n tieni.

9 Jesu den yini ki taani bi piiga n niliediba ki puni ba u paalu leni li bali ban ya paani mu cicibiadimu kuli ki go paagidi bi niba ban yia ya yianbuoli kuli. **20** Den soani ba ke ban ya wangi U Tienu diema maama, ki go ya paagidi a yiama moko. **30** Den yedi ba: “Yin da taa liba li sancenli po, baa gbiamu, baa sancenboagili, baa jiema, baa ligi, ki da taa liada lie mo. **4** Yin kua ya diegu nni kuli, yin ya ye lankani njali yin baa fii. **5** Bi yaa tuo ki ga yi cangu naankani kuli, yi ya ñia laa dogu nni ya yogunu, yin kpia ba yi taatama, lan tua seedi bi yiema po.” **6** Lani bi ñoadikaaba den fii ki gedi ki goagoadi i dowaali nni ki wangi o laabaalinjamo, ki paagidi a yiama i kaani kuli. **7** Elodo yua n den die Galile diema den gbadji yaala n tieni kuli, o yama den lengidi kelima bi tianba den tua ke Jan Batisi fii bi tinkpiba siiga, **8** bine mo n ya tua ke o sawalipualo Elia n go doagidi o yuli, bine mo ke bi sawalipuuba siiga yendo n fii bi tinkpiba siiga. **9** Wani Elodo mo den tua: “N den teni ke bi jia Jan yuli, Lanwani min gba ke bi maadi yua yaapo li naabonla kuli tie ñyme?” O den moandi ki baa la o. **10** Jesu tondiba den guani o kani ki togidi o ban tieni yaala kuli. Lani o den taaba bi bebe ke bi gedi Batisayida dogu kunu po. **11** A nigola den bandi ki ñoadi o. Jesu den biali ba, ki waani ba U Tienu diema maama ki go paagi yaaba n ki pa. **12** Ki yenga n den bua ki kua, bi piiga n niliediba den nagini Jesu kani ki yedi o: “Cabi ku niligu ban yadi ki gedi ya dobila leni ya koajaana n kuu, ki ban baa u duankaanu leni li bonjekaala, kelima tin ye naani ne tie fuali.” **13** Jesu den yedi ba: “Pa ba mani yiba ban je.” Bi den goa yedi: “Tii pia liba kali dupen bonbimuu, leni jami lie, li yaa tie ke ti baa gedi ki ban da li bonjekaala ya niligu n tie na po yaaka.” **14** Kelima bi jaba bebe den bua ki pundi tudamuu. Jesu den yedi o ñoadikaaba: “Teni mani ban boagidi nani niba piimuu muu yeni, ki kali caga caga.” **15** Bi den tieni yeni ki kaani bi niba kuli. **16** Jesu den taa bi dupenmuudiba leni i janlied yeni, ki yaadi ki noanli tanpoli ki jaandi ki seligi la. Lani o den cabidi cabidi ki teni o ñoadikaaba ban boagidi ku niligu. **17** Yua kuli den dini ki guo. Bi den wodi ban dini ki sieni yaala ki gbieni piiga n baabuodi lie leni a boncaba. **18** Dayenli Jesu den piadi ki jaandi ke o ñoadikaaba bebe den ye leni o. O den buali ba: “A nigola tua ke n tie ñyme?” **19** Bi den goa ki yedi o: “Boncianla tua ke a tie Jan Batisi, bine Elia, bine mo ke bi sawalipuuba siiga nni yendo n fii bi tinkpiba siiga.” **20** O den yedi ba: “Yi mo te, yi mo nan

yedi ke n tie ñyme yo? “Pieli den goa ki yedi o: “A tie UTienu n Gandhi yua.” **21** Jesu den maadi leni li bali ki yedi ke ban da waani la niloba kuli. **22** O go den yedi ke li tie tiladi o Ja Bijua n la fala boncianla, ke Jufinba nikpeliba leni bi Kopadianba yudanba leni leni li balimaama bangikaaba n yie o, ki kpa o. Ama ke li dataali daali o baa fii bi tinkpiba siiga. **23** Lani Jesu den yedi bi niba kuli: “Yua n bua ki ya ñua nni kuli, wan yie o yuli, ki bugi o dapoanoanli daali kuli ki nan ya ñua nni. **24** Kelima yua n bua ki ga miali kuli o baa biani li, ama yua n baa biani o miali kelima mini yaapo kuli baa faabi li. **25** O nilo ya ba ki diedi ñanduna kuli ke o miali nan bodi, bi ki bolini o yuli, li baa ñanbi o po be? **26** Yua n jie i fe mini leni n maama kuli po, o Ja Bijua moko baa ti jie opo i fe o ya cua leni o kpiagidi leni Baa yaa kpiagidi ki yegi leni yaa malekinba n gagidi. **27** N waani yi moamoani, yaaba n ye nakanba, bi tianba kan kpe kaa laa UTienu diema.” **28** Jesu n den maadi la maama ke dana nii pendi, o den taa Pieli leni Jan leni Jaka ki doni li juali po ki baa jaandi. **29** Wan den jaandi ya gogunu, o nunga n naani maama den lebidi, o tiayiekaadi moko den lebidi ki pendi ñali ki ñuliti. **30** Jaba lie den maadi leni o. Li den tie, Musa leni Elia, ke bi doagidi bi yula ke, **31** tanpoli kpiagidi lindi ba, ke bi maadi leni Jesu wan baa kpe ya kuumu jelusalema nni po. **32** Mi guama den bgadi Pieli leni o lieba, ama bi den yie mi guama pokilaa Jesu kpiagidi leni ya jaliediba n se leni o. **33** Bi jaba yeni n den baa ñia Jesu kani ya yogunu, Pieli den yedi o: “Canbaa, li ñani tin ya ye ne. Tin tieni diena taa, fini yenli, Musa yenli, Elia mo yenli.” Waa den bani wan maadi yaala. **34** Wan den maadi yeni ya yogunu, ku tawaligun den jiidi ki libini ba. Bi ñoadikaaba n den laa ke bi kua kutawaligu nni, ti jawaandi den cuo ba. **35** U nialu den maadi kutawaligu nni ki yedi: “one n tie n Bijua, min gandi yua, cengi mami o.” **36** U nialu yeni n den maadi ki gbeni, bi sua ke Jesu ye o bebe. Bi ñoadikaaba den muubi bi ñoana, baa togidi oba laa yogunu ban la yaala. **37** Lan den fii ki fa, bi den jiidsi li juali po, ya niligu n yaba den tuogi Jesu. **38** O ja den kpaani ku nikigu siiga ki yeddi: “canbaa, n mia ñia ñan diidi npo n bi jua na, kelima o tie n bonjajenjenga. **39** Ki cicibiadiga n fii opo ya yogunu kuli, lanyogunu liga o yen kuudi, kan yaa digin o leni u paalu kikpalini o leni ti ñaminsanpunpudi ki faligidi o. Ki ñama o niinni pa opo. **40** N bi mia a ñoadikaaba ke ban deli ki ñani ga o kani, ke baa fidi.” **41** Jesu den goa ki yedi: “Yinba,

yaa nibuolu n luo li dandan ki go bia, n baa taa ki ye leni yi ki go juuni yipo ki pundi u laa yogunu? Cuani a bijua na.” **42** Ki biga n den nagini Jesu kani ya yogunu, ki cicibiadiga den guli o ki go digini o leni u paalu. Jesu den funi leni ga, ki paagi ki biga, ki teni o o baa. **43** U Tienu kpiagidi leni o paaciamu den paki yaaba n ye li kani kuli. Bi niba kuli n den laa Jesu n tieni yaala kuli ke li fangicianli leni li pakili cuo ba, o den yedi o joadaikaaba: **44** “Yinba, yin diadi mani yi tuba ki cengi mi naa maama bonjanla: Bi niba baa janbi o Ja Bijuaki teni o bi nisaaliba nuu nni.” **45** Ama bi joadaikaaba ki den ga laa maama n bua ki yedi yaala. Li den duagi bipo ke ban da ga ma. Bi den jie, baa bualsi Jesu lipo. **46** Mi niama den fii bi joadaikaaba siiga, ke ban bandi bi siiga yua n tugi li yuli. **47** Jesu den bandi ban maliti yaala bi pala nni, ki taa ki biwaaga ki sieni o o kani **48** ki yedi ba: “yua n ga ki naa biga n yeli nni ga mini nba yo, yua n ga mini mo, o ga yua n soani nni. Yi siiga yua n wa ki cie yikuli, wani n tugi li yuli.” **49** Jan den yedi: “Canbaa, ti den la ya ja n deli mu cicibiadimu a yeli nni ke ti yie opo, kelima waa taani leni ti ki yua nya.” **50** Jesu den goa ki yedi o: “Da go yie mani opo ke wan da go tieni la, kelima yua n kaa yie yipo kuli taa yi po.” **51** U yogunu n den nagini ke U Tienu baa ñani Jesu ñanduna nni ki duoni o tanpoli, Jesu den jagi ki bili ke o baa gedi jelusalema. **52** O den soani bi tondiba ke bi kua o liiga. bi den gedi ki ban kua Samali doyendu nni ki baa lingi o po ku candieu. **53** Ama baa den tuo Jesu cangu, kelima wan caa jelusalema yeni yaapo. **54** O joadaikaaba Jaka leni Jan n den laa lani bi den yedi: “Ti Daano, a bua tin yedi mi fantama n ña tanpoli po ki bolini ba bi?” **55** Jesu den jigidi ki noanli ba ki funi leni ba. kelima o Ja Bijua naa cua ki baa bolini bi nisaali miana ka, ama ki faabi ba yo. **56** Bi den suagi liiga ki gedi dotogu. **57** Ban ye u sanu nni o nilo den yedi Jesu: “N baa nya ja ñan caa naani kuli.” **58** Jesu den goa ki yedi: “I colo pia i fali, ti bonyugiditi mo pia ti tediti, ama o Ja Bijua wani naa pia wan baa dua naani.” **59** Jesu den yedi nitoa mo: “joaudi nni.” o den goa ki yedi o: “N Daano, pa nni min da kpa gedi ki ban piini n baa no.” **60** Jesu den yedi o: “Cedi bi tinkpiba n piini bi tinkpiba, ama fini, gedi ki ban ya wang U Tienu maama.” **61** Nitoa go den yedi o: “N Daano, n baa joaudi a, ama pa nni min ñda kpa gedi ki ban cabi n denpo yaaba.” **62** Jesu go den yedi o: “Yua n mubini ku naayaligu ki baa ya ko, ki go gbegidi ki nua puoli, waa dagidi U Tienu diema po.”

10 Lani yaa puoli o Diedo go den gandi ñuadikaaba pilele n bilie ki soani ba niba lielie ke bi kua o liiga, ki gedi wani oba n den baa gedi ya dogi leni ya kaani kuli. **2** O den yedi ba: “Ujetaagu yaba ama bi tuonsoanba nan wa. Lawani yin mia mani ujetaagu Diedo wan soani bi tuonsoanba ojetaagu po. **3** Gedi mani! Diidi ki le, n soani yi nani a pebila yeni i fuasangbanli siiga. **4** Yin da taa mani ligiboagili, baa sancenboagili, baa cacaadi, ki da sedi u sanu nni ki fuondi oba. **5** Yin kua ya diegu nni kuli, kpa fuondi mani ki yedi: “mi yanduanma n yaa ye ku naa diegu nni.” **6** Yua n bua mi yanduanma ya ye lienni, yin gaali o ya yanduanma yeni baa ye leni o. Yua n bua mi yanduanma yeni yaa ye li kani mo, yi gaali n guani yi ya kani. **7** Yin ya ye laa diegu nni ki di ki go ñu ban puuni yi yaala kuli, kelima o tuonsoanlo pundi ki baa o panpaani. Yin da ña diegu nni ki tuadi dietoagu. **8** Yin kua ya dogu nni ke bi ga yi cangu kuli, yin je mani ban puni yi yaala, **9** ki paagi ya yiama n ye likani ki yedi ba: ‘UTienu diema nagini yi kani.’ **10** Ama yin kua yaa dogu nni ke baa ga yi cangu kuli, yin ña ki sedi bi sani nni ki yedi: **11** Ti kpia baa yi dogu tama yaama n tabini yi taana yeni. Ama yin bandi boyanla ke U Tienu diema nagini.” **12** Jesu den pugini ki yedi o joadaikaaba: “n yedi ke ti buudi daali, Sodoma ya buudi kaa bia ki pundi laa dogu yaaba buudi. **13** Fala baa ye leni fini Kolasini dogu. Fala baa ye leni fini Betisayida dogu, kelima ya bancianma n tieni a niini ne ya den den tieni ñali yogu Tili leni Sidoni dogi nni, bi den baa laa li paboanli tiadi leni mi fantanpiema ki lebidi bi yama. **14** Lanyaapo, ti buudi daali Tili leni Sidoni dogi ya fala kan yaa bia ki pundi yi ya fala. **15** Fini, Kabenayuma dogu moko, a tama ke a baa fiini a yuli ñali tanpoli po bi? Aa a, bi baa jiini a ñali bi tinkpiba diema.” (**Hadës g86**) **16** Jesu go den yedi o joadaikaaba: “Yua n cengi yi maama cengi n yaama, yua n yie yi mo yie mini, yua n yie mini mo yie yua n soani nni.” **17** Hoadikaaba pilele n bilie yeni den guani Jesu kani leni li pamanli ki yedi: “Ti Daano, baa mu cicibiadimu moko tuodi ti maama a yeli nni.” **18** Jesu den yedi ba: “N den la Sutaani ñami tanpoli ki peli nani mi tañigima yeni ki baa. **19** N puni yi u paalu ke yi baa fidi ki ya ñmaadi i we leni i nami, ki ya paani yibali paciamu kuli. Liba kuli kan fidi ki tieni yi yaala n bia. **20** Baa yeni, yin da mangi mani yi pala kelima mu cicibiadimu tuo yi maama, ama yin mangi mani yi pala kelima bi diani yi yela tanpoli po.” **21** Lanyogunu

liga o U Tieu Fuoma Yua den teni Jesu pali mangi niali boncianla ke o yedi: "Baa, fini yua n tie tanpoli leni ki tinga kuli Diedo, n pagi a kelima a doagini li naa bonla bi yanfodanba leni bi nunfandanba kuli po, ki doagidi la yaaba n tie nani a biwaala yeni yaapo. Yeni de, Baa, li tie yeni kelima li yua a yanjagijanli." 22 Jesu den pugini ki yedi: "N Baa puni nni li bonla kuli bali. Oba kuli ki bani Bijua n tie yua kali Baa bebe, oba kuli mo ki bani Baa n tie yua kali Bijua leni wani Bijua n bua ki doagidi o yua yaapo." 23 Lani Jesu den jigidi ki noanli o yoadikaaba ki maadi leni bani bebe ki yedi: "Li pamanli ye leni yi kelima yin laa yaala po. 24 Kelima n yedi yi ke bi sawalipuaba leni bi badiba boncianla den bua ki le yin nua yaala na, ki naa laa la, bi den bua ki gbadu yin gba yaala na, ki naa gbadu." 25 U Tieu balimaama bangikaciamo yendo den fii ki bua ki biigi Jesu ki yedi o: "Carbaa, n baa tieni lede ki baa ya miali n kan gbeni?" (aiōnios g166) 26 Jesu den yedi o: "Be diani li balimaama nni? A cogi be lienni?" 27 O den goa ki yedi o: "ñan bua o diedo a Tieu leni a pali kuli leni a miali kuli leni a fidu kuli leni a yantiali kuli, ki go bua a nisaalilielo nani ñan bua a yuli maama." 28 Jesu den yedi o: "A guani ke li tiegi. Ya tiendi yeni, a baa ya ye." 29 Li balimaama bangikaciamo yeni den bua ki sa o yuli po i moamoani ki yedi Jesu: "ñyme nan tie n nisaalilielo?" 30 Jesu den goa ki yedi o: "O ja den ñani Jelusalema, ki jiidi ki caa Jeliko. O den ba bi sanjiaba siiga, ke bi bibi o, ki fie wan pia yaala ki go puapua o ki ja o ke wani leni mi kuuma ki foagi, ki ban caa. 31 Li den sua ke bi kopadicianba siiga yendo moko den jiidi ki tagi laa sanu. Wan den la o ja yeni, o den jadi ki balini ki pendu. 32 Lefi buolu yua moko n den jiidi ki pundi li kani ki laa o ja yeni, o den jadi ki pendu. 33 Ama, Samali yua, den caa u dogu ki cua likani. wan den laa o ja yeni, mi nijima den cuo o opo. 34 O den nagini ki tieni o nala mi kpama leni duven ki finfini a a caba, ki jagini o wani o ba ya boncaginkaala po, ki gedini o ki ban baa opo ku candieu ki kubi o. 35 Lan fii ki fa o den ñani kujapiena lie ki teni ku candieu daano ki yedi o: 'Ya kubi o, ñan baa biam opo yaala ki pugini li ne po, n ya lebidi ki guani, n baa pa ja.' 36 Lani Jesu den buali o ki yedi: "A yaa yama po, bi nitaadiba yeni siiga ñyme tie yua n den baa bi sanjiaba siiga yeni nisaalilielo?" 37 O den goa ki yedi o: "Yua n gbadu opo mijima yene." Jesu den yedi o: "A mo n gedu ki ban ya tiendi yeni. 38 Jesu go den taa u sanu, wani leni o yoadikaaba. O den kua

doyendu nni. Ya pua n yi Malata den ga o cangu. 39 O pua yeni den pia o waalo ke o tie pua ki yi Maliyama. wani Maliyama den kali Jesu taana kani ki cengi o maama. 40 Ku diegu tuonli den yagi Malata yama ke o cuoni ki lindi. O den cua ki yedi Jesu: "n Daano, naani n waalo n ja nni ke n tuuni n bebe yeni, laa yia ja? Yedi o wan todi nni." 41 O Diedo den goa ki yedi o: "Malata, Malata, a yagini a yama ki cuoni ki lindi li bonla boncianla po. 42 Ama bonyenla n tie tiladi, Maliyama gandi li bonjanla, ban kan fie o yaala."

11 Danyenli Jesu den jaandi kaanu ba. wan den jaandi ki gbeni, o yoadikaaba siiga yendo den yedi o: "N Daano, bangi ti tin baa jaandi maama, nani Jan n bangi o ya yoadikaaba maama." 2 Jesu den yedi ba: "Yi ya yen baa jaandi yin yedi: 'Ti Baa, a yeli n baa mi gagidima. A diema n cua. 3 Pa ti daali kuli ya jiema banlu n dagidi. 4 Tieni ti po sugili ti tuonbiadi po kelima ti moko tiendi sugili yaala n tudi tipo kuli po. Da tuo tin ba mi tulima nni.'" 5 O go den yedi ba: "Yi siiga yendo ya pia o danli ki gedi o kani ku yagisiigu ki yedi o: 'N danli, ledi mni dupen bonbitaa, 6 kelima n danli yendo fii li sancenli ki cua n kani ke n naa pia liba ki baa candi o.' 7 O danli yua n ye o dieli tugu nni yeni ya goa ki yedi o: 'Da yagini n yama, n luoni bu buliñoabu no, mini leni n bila kuli mo duani n kan go fidi ki fii ki pa ja.' 8 N yedi yi, baa o ya kan fidi ki fii kelima o tie o danli, o baa fii kelima o tigini o po, ki pa o wan luo yaala yeni kuli. 9 Lanyaapo n yedi yi, mia mani, bi baa pa yi, lingi mani, yi baa le, yedi mani: 'Gafala,' bu buliñoabu kani, bi baa luodi yipo. 10 Kelima yua n mia kuli baa baa, yua mo n lingi kuli mo baa le, bi baa luodi yua n yedi: 'Gafala,' ki bua ki kua kuli po mo. 11 Yinba bi baanba siiga, ñyme ya bijua n baa mia o dupen wan teni o li tanli, bi o ya mia o o jamo wan teni o o wa? 12 Bi o baa mia o li jenli wan teni o o namo? 13 Yinba yaaba n bia ya bani ki teni yi bila li bonjanla laa pia kuli tama ke yi Baa yua n ye tanpoli baa pa yaaba n mia o o Fuoma Yua." 14 Jesu den deli ki ñani o nilo niinni ya cicibiadiga n teni ke o tie muulo. Ki cicibiadiga yeni n ñani ya yogunu, o muulo den maadi ke li pakili leni li fangili cuo ku niligu. 15 Ama bi tianba den yedi: "Mu cicibiadimu bado Belisebu n puni o u paalu ke o fidi ki deli mu cicibiadimu bi niba niinni." 16 Bi tianba mo den bua ki dia Jesu ku madiagu, ki mia o ke wan tieni ya bancianma n baa doagidi ke o paalu ñani U

Tieu kani. **17** Jesu den bani ban maliti yaala ki yedi ba: "Ya diema n boagidi ki tuogi leni mi yuli kuli baa bodi, mi diena kuli mo baa baali a ya po. **18** Sutaani yaaba mo ya deli ki ñani Sutaani yaaba, o diema baa tieni lede ki ya ye? N yedi yeni kelima yi yedi ke mu cicibiadimu bado n puni nni u paalu ke n deli mu cicibiadimu. **19** Belisebu n ya puni u paalu ke n deli mu cicibiadimu, yi ya noadikaaba mo deli mu ñyme ya yeli nne? Lanyaapo bi baa jia yi leni ti buudi. **20** Ama li ya tie ke U Tieu nubili n puni nni u paalu ke n deli mu cicibiadimu, lanwani U Tieu pundi yi kani. **21** O gbamandaano ya kubi o jatiadi ki gu o diegu, wan pia yaala kuli, waa bangi lipo. **22** Ama yua n pa ki cie o ya cua ki baa o ki paadi o, o baa fie o jatiadi wan bi dugi yaadi yaapo kuli, ki taa o fagidi ki boagidiboadi. **23** Yua n ki taa npo kuli tie n yiekao. Yua n ki todi nni ke n taandi nan yadi wani. **24** Ki cicibiadiga ya ñani o nilo niinni, ki yen gedi ki ban ya gaandi ya fuali n ki pia ñima nni, ki lingi mi fuodima. O yaa la ki baa yedi: 'N baa lebidi ki guani n dieli po min den ñani naani.' **25** O ya pundi o baa sua ke li pidi ki ñanbi. **26** Lanwani o baa gedi ki ban taa cicibiamu lele yaamu n bia ki cie kani ki ba, mun yegi ki ban kua li niinni ki ya ye. Laa nilo yeyuankaama baa bia ki cie mi kpiamonda." **27** Jesu n den maadi yeni ya yogunu, o pua den kpaani ku niligu siiga ki yedi o: "Li pamanli ye leni ya pua n mali a leni ya biina n ñaani a kuli." **28** Jesu den goa ki yedi o: "Li pamanli ye leni yaaba n cengi U Tieu maama ki kubi ma ki cie." **29** A nigola n den taani boncianla ki ñabi ki mabindi Jesu, o den yedi: "Moala na niba tie nibiadiba. Bi miadi ya bancianma n tie sinankeene, ama bi kan tieni bipo sinankeentoa li yaa tie Jonas yua yaaka. **30** Nani Jonas n den tie sinankeeni Ninife dogu yaaba po maama, o Joa Bijua moko baa tua sinankeeni moala niba po yeni. **31** Ya diema n ye niganu po pobado baa taani ki sedi leni moana niba ti buudi daali, ki bu ki cuo ba, kelima o den ñani ñali ñali foagima, ki cua ki cengi Salimono yanfuomaama, ama moamoani yaala n cie Salimono ye ne. **32** Ninife dogu yaaba moko baa taani ki ffi ki sedi leni moala na niba ti buudi daali ki bu ki cuo ba, kelima Jonas n den waani ba U Tieu maama, bi den lebidi bi yama. Ama moamoani, yaala n cie Jonas ye ne. **33** Niloba kan cuoni fidisanga ki kuani ga ya kaanu n wuo, yaaka ki taa li sancianli ki ñoagini ga. Ama o baa taa ki tuani ga u fidisantuankaanu ke yaaba n kua li dieli nni kuli n ya nua mi yenma. **34** A nunbu tie a

gbannandi fidisanga. A nunbu ya ñani, a gbannandi nni kuli baa yieni borjanla. Ama a nunbu yaa ñani, a gbannandi kuli baa ye li biigili nni. **35** Lani yaapo ñan fangi ayuli ki da teni ke ya yenma n ye a niinni n tua biigili. **36** A gbannandi nni kuli ya yieni borjanla keli biigili ki ye kaanuba kuli nni, ti kuli baa yieni nani ki fidisanga n yen yieni apo ki yenma maama." **37** Jesu n den maadi ya yogunu, Falisieni yendo den yini o ke wan kua ki je o deni. O den kua ki kali u saajekaanu kani. **38** Falisieni yeni den laa ke waa nidi ki baa je, li den paki o. **39** O Diedo den yedi o: "Yinba falisieninba yi yen ñuudi ki ñanbi ki tadiñokaaga leni ku saajetadigu kuli puoli po, ama yi tugu nni nan gbie leni yin fenli yaala leni yin tiendi ya biadima. **40** Yinba, bi yanpiidanba yeni, yua n tagi puoli po, wan ka tagi tugu nni mo? **41** Pa mani a luoda yaala n ye yi pala tugu nni, yaala n sieni kuli baa ñanbi yipo. **42** Fala baa ye leni yi, yinba Falisieninba, kelima yi coadi ya kpinfoadi n yi menti leni lu, leni kpinfatoadi kuli, ki ñandi dim. Ama yi ña mi teginma leni U Tieu ya buama. Li pundi yin ya bi tiendi lani, ki nan da cedi yin maani ki tiendi yaala yeni mo. **43** Fala baa ye leni yi, yinba Falisieninba, kelima yi bua ki ya kaa yi niciankali-kaani li balimaama bangima diena nni, ki go bua bi niba n yaa fuondi yi ki kpiagidi yi mu daamu nni. **44** Fala baa ye leni yi kelima yi tie nani ya kula n ki ñi ke bi niba cuoni apo kaa faami." **45** Li balimaama bangikacianba siiga yendo den goa ki yedi o: "Canbaa, ñan maadi maama na a sugidi ti moko." **46** Jesu den goa ki yedi: "Fala baa ye leni yi moko, yinba li balimaama bangikacianba, kelima yi tundi bi niba a tugikpiaga, ya ke yinba yiba kan tuo ki sii ña leni yi nabiyenli. **47** Fala baa ye leni yi, kelima yi goa ki maa ki ñanbidi yi yaajanba n den ku ya sawalipuuba ya kula. **48** Yeni yi tiendi seedi ke yi yama dagidi leni yi yaajanba tuona, kelima bani, bi den ku bi sawalipuuba, ke yi mo maa bi kula po li bontiadikaala. **49** Li tie lani yaapo ke wani U Tieu yanfuoma po o maadi Jufinba maama ki yedi ke wani U Tieu n baa soani o kani o sawalipuuba leni o tondiba. Bi baa kpa bine ki faligi bine. **50** Lanyaapo U Tieu baa tuu moala na nuba bi yaajanba n den ku ya sawalipuuba ki wuli bi soama panli, ki cili leni Abela soama ñali ñanduna tagima yogunu, **51** ki pundi ñali Sakali ya soama ban kpa yua U Tieu diegu nni, li padibinbinli leni u kaangagijamu siiga. Yeni de, n yedi yi ke U Tieu baa tuu moala na niba laa kuuma kuli panli. **52** Fala baa ye

leni yi, yinba li balimaama bangikacianba, kelima yi tuudi mi bandima buliñoabu bonluodu. Yii kua yiba yi go yie yaaba n bua ki kua mo yaapo.” **53** Jesu den ñani li kani, li balimaama bangikaaba leni Falisienba den tigini o leni mi mapaaama ki bualo o ya bonla n yaba, **54** ki dia o ku madiagu, ki bua ki ba o ñoabu nni ya maama ke bi baa fidi ki gedini ma li balidanba kani.

12 Laa yogunu ku niligu den taani tuda tuda ñjali

ki ñmaadi bi yaba. Jesu den cili ki maadi leni o njoadikaaba ki yedi: “Fangi mani yi yula ki da kubi falisieminba dabinli, lani n tie palalie yantiali. **2** Liba kuli ki ye ki wuo ki kan wuodi. Liba kuli ki ye ki duagi ke bi kan bandi la. **3** Lanyaapo yin baa yedi yaala li biigili nni kuli, bi baa gbadi la u yensiinu. Yin baa soabidi yaala yi diena nni, bi baa kpaani la bi niba kuli n gbadi. **4** Yinba n danlinba, n yedi yi, yin da jie mani yaala n baa kpa yi gbannandi ki nan kan fidi ki tieni yi bontoala. **5** N baa waani yi yin baa jie yua. Ya jie mani yua n baa fidi ki kpa yi, ki go yuandi ki lu yi ku fantanbuogu nni. Yeni de, n yedi yi ke wani n tie yin baa jie yua. (**Geenna g1067**) **6** Baa kuadi nuani muu muu kaa kumu lie? Ama baa yeni, U Tieu kan sundi bi siiga nni ba yendo po. **7** Yinba wani, baa yi yudi, U Tieu bani ti coali n da maama da jie mani pu kuli, yi pia mayuli ki cie i nuani boncianla. **8** N yedi yi ke yua n tuo bi niba nintuali ke o tie n yua kuli, o Joa Bijua moko n baa tuo malekinba nintuali ke o tie n yua. **9** Ama yua n nia bi niba nintuali ke waa tie n yua, n moko baa nia o U Tieu malekinba nintuali ke waa tie n yua. **10** Yua n maadi o Joa Bijua po yaala n bia baa baa sugili, ama yua n sugi U Tieu Fuoma Yua kan baa sugili. **11** Bi ya gedini li balimaama bangima diena nni, yaaka bi bujiaba kani, yaaka paatietoaba kani, ki baa jia leni yi ti buudi, yin da yagi mani yi yama leni yin baa maadi maama ki baa ga yi yula, leni yin baa yedi yaala kuli po, **12** kelima lanyogunu lige U Tieu Fuoma yua baa bangi yi yin baa yedi yaala.” **13** Ku niligu siiga niyendo den yedi Jesu: “Canbaa, waani n kpelo wan boagidi ti baa n ñja ya faali ki teni nni n biinu.” **14** Jesu den goa ki yedi o: “N danli ñjme dini nni li bali min jia yipo yi maama, ki boagidi yi faali?” **15** O go den yedi bi niba kuli: “Fangi mani yi yula bonjanla leni mi ñalimanbuama, kelima o nilo miali ki ñua leni o ñalimano n yaba maama.” **16** Lani Jesu den pua ba mi kpanjama ki yedi: “O piado den ye ke o

kuanu loni boncianla. **17** O den kpaagi ki yedi o pali nni: ‘N baa tieni lede? Kelima mii pia min baa bili n kpaandi kuli naani.’ **18** O den goa ki yedi: ‘N bani min baa tieni maama. N baa mumudi n buabuana ki goa ki maa ya n yaba ki cie, ki taami n kpaandi leni n piama kuli ki kuodi lienni. **19** Lani n baayedu n yuli: A pia mi piama ke li kandi ya bina n yaba po, ya fuo ki di ki go ñu ki mangidi a pali.’ **20** Ama U Tieu den yedi o: O yanluodaano na dinla ya ñiagu liga n baa taa a naano ñjan bili yaala kuli baa tua ñjme ya yaala?’” **21** Jesu go den yedi: “Li tie yeni leni yua n taagi mi piama o yuceli po, ke o cima ki tie U Tieu po.” **22** Li ya puoli jesu den yedi o njoadikaaba: Li tie lani yaapo ke n yedi yi, da yagi mani yi yama yi miana yema po, yin baa di yaala, leni yi gbannandi po yin baa yie yaala. **23** Li miali cie mi jiema, ti gbannandi mo cie ti tiayiekaadi. **24** Diidi mani a kankala, baa coagi, baa yendi, baa pia bilikaanu, baa pia buabuana. Leni lankuli U Tieu dindi ba. Ama yinba, yi pia mayuli boncianla ki cie ti bonyugiditi. **25** Yi siiga ñjme yanyangidi n baa teni wan fidi ki foagidi o miali dana baa waanu? **26** Yi ya kan fidi ki tieni ya bonla n wa yeni, be yaapo ke yi bangi yaala n sieni kuli po. **27** Diidi mani mi moapuumma n ye maama, maa tuuni maa pia gaali, baa yeni, n yedi yi ke baa o bado Salomonu leni o kpiagi ciandi kuli, waa den pundi mi siiga baa yenma n bobu maana. **28** U Tieu ya bobindi ya muadi n ye ku muagu nni dinla ke bi baa fa ki taa ti ki cuoni mi fantama u fannu nni, laa pia kuli tama o baa yieni yi mo, yinba yaaba ya dandanli n ki yaba. **29** Da yagimi mani yi yama leni yin baa di yaala lingina leni yin baa ñu yaala lingima. **30** Kelima ya nibuoli n ki ñua U Tieu ñanduna nni kuli n kuandi bi yama laa bonla nni. Yi Baa bani ke laa bonla tie yipo tiladi. **31** Ama yin kpa lingi mani U Tieu diema nni lani laabonla kuli baa pugini yi po. **32** Da jie mani liba, fini ya yankulu n ki yaba, kelima li mani yi Baa wan pa yi mi diema. **33** Kuadi mani yin pia yaala, ki pa a luoda yin kuadi ki ba ya ligi. Hanbi mani yi yula po tanpoli po ya libigoagili n kan biidi leni ya ñalimani n kaa pia gbenma, a sugida n kan nagini naankani, ti lulugidi mo n kan lugì ki bolini naankani. **34** Kelima yi ñalimani n ye naankani yi yantiana mo baa ye lankane. **35** Ñagini mani yi ciamu ku gbanñagidigu ki teni yi fidisanmu n ya co. **36** Yeni de, ya tie mani nani ya naacenba n gu bi canbaa n ña mi pocaanjiema po ki kopeni, ke o ya pundi ki yedi: ‘luodi mani n po mani, ‘ban luodi opo tontoni. **37** Li

pamanli ye leni ya naacenba ke bi canba kpeni ki sua ke bi nua ki gu o yeni. N yedi yi i moamoani ke o baa ñagini o ciaga, ki teni ban kali u saajekaanu kani, wan teni ba mi jiema. **38** O ya kpeni o kootonmoa-kpialo, yaaka o kootonmoa-yuamo, ki sua ke bi nua ki gu, li pamanli baa ye leni ba. **39** Yin bandi bonjanla ke o diedaano ya bi bani o sugido n baa cua ya yogunu, o bi baa gu ki kan cedi o sugido n lugidi o dieli ki kua. **40** Yi moko n bogini ki ya gu kelima o Joa Bijua baa cua yin ki daani o ya yogunu.” **41** Pieli den yedi o: “N daano, a pua mi naa kpanjama tinba bebe po bi? Bi niba kuli po?” **42** O diedo den yedi: “Hme n tie ya tuonsoanjiidi-dugikoa n pia mi yanfuoma, ke o canbaa guuni o o niba ke wan ya tendi ba ya jiema n bili bipo? **43** Li pamanli baa ye leni laa naacemo o canbaa ya kpeni ki sua ke o tiendi yeni. **44** N waani yi i moamoani, o canbaa baa guuni o piama kuli. **45** Ama laa naacemo ya yedi o pali nni: ‘n canbaa waagi mi kpenna,’ ki ji pua bi tuonsoanba bi jaba leni bi puoba kuli, ki di ki go ñu ñiali ki guodi, **46** laa naacemo canbaa baa kpeni wan ki daani o ya daali leni wan ki faami ya yogunu. o baa teni ban waani o fala ñiali boncianla, ki gedi o ki ban taani leni yaaba n ki ñua U Tieu. **47** Ya naacemo n bani o canbaa n bua wan ya tiedi yaala ki naa bogidi liba, kaa tiendi nani o canbaa n waani o maama, bi baa pua o ya puadi n yaba. **48** De yua n kaa bani o canbaa n bua wan ya tiendi yaala, ki tiendi ya bonla n pundi ti puadi, o puadi kan ya yaba. Ban teni yua boncianla, bi baa bili ke wan guani boncianla. Ban piani yua ke li yaba bi baa bili ke wan guani yaala n yaba ki cie. **49** N cua ki baa lu mi fantama ñanduna nni. N bua ñali bonjanla ke li bi tuodi ki cuo no. **50** Ama bi baa kpa batisi nni ya batisima n tie fala. N yama yagini boncianla ñali lan baa tieni ki gbeni. **51** Naani yi tama ke n cua ki baa tieni mi yanduanma ñanduna nni bi? A-a, N cuani mi paadime. **52** Moala liiga niba muu dieyengu nni baa paadi leni bi yaba, niba taa baa koani leni niba lie, niba lie n koani leni niba taa. **53** Bibaa baa koani leni o bijua, ki bonjaga mo n ya n ya koani leni o baa, binaa n koani leni o bisalo, ki bonpuoga mo n koani leni o naa. Yaanaa baa koani leni o biyuaga, ki biyuaga mo n koani leni o yaanaa.” **54** Jesu go den yedi a nigola: “Yi ya laa ke ku tawaligu fii nintuali po, yi yen yedi tontoni ke ki taaga baa mi. Li yen tua yeni mo. **55** Yi ya laa ke u faalu ñani niganu po, yi yen yedi ke ku wuligu baa tieni. Li moko yen tua yeni. **56** Yinba pala

lie danba na, yi bani ki bundi tanpoli leni ki tinga sinankeeninba, be yaapo ke yi naa bani ki bundi ya yogunu n tie na ya sinankeeninba wani? **57** Be n teni ke yii kpaagi ki bandi yin baa tieni yaala lan ya tiegi? **58** Han yegi leni a koanginkoa ke yi caa li bujiali po ya yogunu, ñan moandi ki dagidi leni o u sanu nni wan da gedini a o bujialo kani, o bujialo n da teni a sandalima, sandalima mo n da luoni a li kpaadidieli nni. **59** N yedi a, a kan ña lienni kali a ban pani ki gbeni, kaa sieni baa tanga.”

13 Laa yogunu bi nitianba den cua ki togidi Jesu yaala n den tieni kuli Galile yaaba, yaaba n den cua ki baa padi U Tieu po, ke Pilata den teni ke bi kpa ba, ki wuli bi soama ke mi taani ki kali leni bi pada ya yaama. **2** Jesu den goa ki yedi: “Yi tama ke laa niba den laa fala kelima bi tieni ti tuonbiadi ki cie Galile yaaba kuli bi? **3** N yedi yi yeni ka. Yi yaa lebidi yi yama yi moko yi kuli baa bodi yene. **4** Bi, Silowe diefoagili n den baa ki kpa ya piiga n niliediba, yi tama ke bi den tudi U Tieu po ki cie Jelusalema yaaba kuli bi? **5** N yedi yi yeni ka. Yi moko yaa lebidi yi yama yi moko yi kuli baa bodi yene.” **6** Lani, Jesu den pua mi kpanjama ki yedi: “O joa den ñu bu kankanbu o duven tiidi kuanu nni. O den cua bu kani ki lingi a kankana kaa laa pu. **7** Lanwani o den yedi o koaguudo: ‘Diidi ki le, bina taa nne ke n kpendi ki lingi bu kankanbu ne po a kankana, mii laadi liba. Pedi bu. Be yaapo ke bu miabi u kaanu fanma fanma?’ **8** O koaguudo den goa ki yedi o: ‘Canbaa, cedi bu dunla da goga. N baa ko ki lindi bu ki tieni ti bugidi. **9** Daalinba jeli po bu baa luoni, lan yaaka, ñan pedi bu. **10** Mi fuodima daali dayenli Jesu den bangi bi niba li balimaama dieyenli nni. **11** O pua den ye lienni ki pia ki cicibiadiga, yaaga n den teni ke o yia ñali piiga n bina nii, ke o ciaga poali ke o gunbi ki kan fidi ki yaadi ki sedi. **12** Jesu n den laa o, o den maadi leni o ki yedi o: “O pua na, a paagi ki faabi leni a yianu.” **13** O den maani opo o nii ke lan yogunu liga o pua yени den yaadi ki sedi ki kpiagi U Tieu. **14** Ama li balimaama bangima yudaano pali den bidi Jesu n paagi o nilo mi fuodima daali yeni po, ke o yedi ku niligu: “Yi pia dana luoba ki baa tuuni yi tuona, yin ya kpendi mani laa danluobida ya niinni ban paagi yi.” **15** O Diedo den goa ki yedi o: “Yinba palie danba, naami mi fuodima daali yi siiga yua kuli ki yen loti o nua bi o ñunbo ki ñani o li yandieli nni ki ban ñuni o? **16** O pua na yua n tie Abalahama puolijuanu ke

Sutaani luo o ḷali piiga n bina nii na mo te? laa pundi min loti o laa lolima mi fuodima daali?" 17 Wan den maadi yeni ya yogunu, i fe den cuo o koangikaaba kuli. Ama ku niligu kuli pali den mangi leni wan tieni ya banma ke mi pia ti kpiagidi kuli. 18 Jesu go den yedi: "U Tieu diema naani be? N baa nandi ma leni be? 19 Mi tie nani ya kpintiidi ya bonbibu n wa ki cie ki yi mutaadi ke o nilo buli bu o kpintiidi kuanu nni ke bu pudi ki kpeli ki tua tibu. Ti bonyugidit den tieni bi tediti bu beni po." 20 O go den yedi: "N baa nandi U Tieu diema leni be? 21 Mi naani leni li dabinli ke o pua taa ki puuni yonyiemu taa, ki sieni ḷali li kuli n pili." 22 Jesu den suagi liiga ki poandi i dociamli leni i dowaali nni. Ki bangi bi niba o laabaalijamo ki caa Jelusalema. 23 O nilo den yedi o: "O Diedo, naani niba waamu bebe n baa tindi?" O den goa ki yedi yaaba n ye li kani: 24 "Moandi mani ki kua ya buliñoabu n miabi kani, n tuodi ki waani yi ke bi niba boncianla baa ti moandi ki baa kua lankani ki nan kan fidi. 25 O diedaano ya ti fii ki luoni bu buliñoabu ya yogunu, ke li sua ke yi sieni niinpo, yi baa cili ki ya pua bu buliñoabu kani ki tua: 'Canbaa, luodi tipo.' O baa goa ki yedi yi: 'mii bani yin ḷani naani.' 26 Lanwani yi baa ki yedi o: 'Ti den di den dini ki go ḷuni a kani, a go den bangi ti dogi sani nni moko.' 27 O go baa goa ki yedi yi: 'N yedi yi, mii bani yin ḷani naani, fuadi mani n kani yinba yaaba n tiendi mi biadima.' 28 Lankani yi ya ti laa Abalahama leni Isaaka leni Jakobo leni bi sawalipuuba kuli ke bi ye U Tieu diema nni ke yinba wani nan ye niinpo, yi baa buudi ki cegini yi ḷina. 29 Bi niba baa ti ḷa nintuali leni puoli po leni niganu leni nijieno po ki taani ki kali u saajekaanu kani U Tieu diema nni. 30 Diidi, bi nitianba yaaba n tie puoli yaaba moala baa ti tua liiga yaaba." 31 Laa yogunu bi tianba den cua o kani ki yedi o: "Ña ne ki gedi potogu kelima Elodo bua ki kpa ḷa." 32 O den goa ki yedi ba: "Gedi mani ki ban yedi o, wani o colo yeni, ke n deli ki ḷandi mu cicibiadimu bi niba niinno ki go paagidi bi niba dinla leni saala, li dantaali n baa soani ki dudi. 33 Li tie tiladi min suagi liiga dinla leni saala leni ya daali n ḷua, kelima laa dagidi sawalipualo n kpe kaa tie Jelusalema. 34 Jelusalema, Jelusalema, fini yua n ku bi sawalipuuba, ki lugidi U Tieu n tuuni a kani yaaba a tana. Taalima ḷa yo ke n den bua ki gobidi ki taani a niba n kani nani o kooñua n yen wuugi o koobila o fiabi nni maama, ama yii den bua. 35 Lanyaapo, yi diegu baa tua diegbengu. N waani yi, yi kan go le nni

ṣali yin baa ti yedi ya yogunu: 'U Tieu n seligi yua n kpendi wani o Diedo yeli nni.'" 14 Mi fuodima daali danyenli Jesu den kua Falisieninba yudaano yendo yua n den yini o o deni ki baa je. 2 Yaaba n go den cua ki baa je den kpaagi Jesu. U yianpiebiko daano den ka o nintuali. 3 Jesu den maadi leni li balimaama bangikaciamo leni Falisieninba yaaba n ye li kani ki yedi ba: "Naami li pia sanu ki paagi o nilo mi fuodima daali bi, bi laa pia yo?" 4 Bi den ḷymini suo. Jesu den tandi o nuu ki mubini o yiamon yeni ki paagi o ki cabi o. 5 Lani o den yedi ba: "Yi siiga ḷyme ya bijua, yaaka o nua, ya baa li caali nni mi fuodima daali, o kan jaligi ki dadi ki ḷani o?" 6 Baa den fidi ki guani o laa maama po liba. 7 Jesu den laa ke Falisieni yeni n yini yaaba ban cua ki je yeni lingi ya kalikaani n pia ti kpiagidi ki cie, o den pua ba mi kpanjama ki yedi: 8 "O nilo ya yini a mi pocajaime po, ḷan da gedi ki kali ya kaanu n kpiagi ki cie, lani n tie wan yini yaaba siiga n da ti pia yua ya jigidu n cie a yaadi, 9 ke yua n yini fini leni wani kuli ya cua, wan da ti yedi a: 'Teni one u kaanu.' Lani i fe baa cuo ḷa leni ḷan baa goa ki ban kali puoli po. 10 Ama bi ya yini a ke a pundi, ḷan ban kali puoli po ya kalikaanu. A ya tieni yeni yua n yini a ya ti cua o baa yedi a: 'N danli, cua ki kali ya kaanu n cie.' Lani li baa tua apo ti kpiagidi wan yini a yaaba kuli nintuali. 11 Yua n fiimi o yuli kuli, U Tieu baa jiini o, yua n jiini o yuli mo U Tieu baa fiini o." 12 Jesu go den maadi leni yua n yini o ki yedi o: "A ya yini bi niba ban cua ki je a deni, mi yensiijiema yaaka mi yenujujiema, ḷan da yini a danlinba, yaaka a kpelibaa leni a waamu yaaka yaaba n li kpi leni a kuli, yaaka a yieninlieba siiga yaaba n tie a piada, ke ban da ti goa ki mon yini a ki guani a a ḷanma. 13 A ya baa yini bi niba mi jaanjiema po, ḷan yini a luoda leni a tadima leni a waba leni a juama. 14 Lanwani U Tieu baa ḷanbi apo kelima bani wani kan fidi ki guani a a ḷanma. U Tieu ya ti fiini yaaba n tiendi wan bili yaala bi tinkpiba siiga, o baa guani a ma." 15 Yaaba n den ye u saajekaanu kani yendo n den gbadu laa maama, o den yedi Jesu: "Li pamanli ye leni yua n baa ba ki je U Tieu diema nni." 16 Jesu den goa ki yedi o: "O nilo den ḷanbi mi jecianma ki yini bi niba boncianla. 17 Mi jiema yogunu n pundi, o den soani o naacemo n ban yedi wan yini yaaba: 'Cua mani na kelima li bonla kuli ḷanbi ki gbeni no.' 18 Ama bi kuli yendo den

mia sugili. O nikpialo den yedi o naacemo: 'N daa u kuanu, kali min gedi ki ban la u, ḷan mia npo sugili.' **19** One mo den yedi: 'N da naakpakpaadi piiga, n caa ki baan biigi ba, ḷan mia npo sugili.' **20** Toa moko den tedi: 'N da taa n pua moala na, lani yaapo n kan fidi ki gedi.' **21** O naacemo den lebidi ki guani o canbaa kani ki waani o li kuli. Lani o diedaano yeni pali den beni, ke o yedi o naacemo: 'Kua u dogu daamu nni leni u sanu nni ki cuani a luoda leni a tadima leni a juama leni a waba na.' **22** Lan yen waamu o naacemo den goa ki yedi o: 'Canbaa, n tieni ḷan bi puogi nni yaala, ama u kaanu go sieni.' **23** Lani canbaa den goa ki yedi o: 'Ña u dogu nni ki gedi a sanbila nni leni a naga balinma, ki tigini bi niba ke ban cua ne ke n diegu n gbie.' **24** N yedi yi ke min den kpa yini yaaba yeni, bi siiga baa yendo kan leni n jiema' **25** A nigola boncianla den yegi leni Jesu o sancenli nni. O den jigidiki yedi ba: **26** "Yua n cua n kani, o yaa yie o baa leni o naa, leni o pua leni o bila, leni o kpeliba leni o waamu, baa o yuceli mo o kan tua n noadikoa. **27** Yua n ki bugi o dapoanpoanli ki yua nni kan fidi ki ya tie n noadikoa. **28** Yi siiga ḷyme baa bua ki maa ki maa li diefoagili ki kan kpa kali ki bandi wan baa biani yaala, ki le o ya pia ya ligi n baa dagidi wan gbeni. **29** O yaa tieni yeni, o ya pu li tanpuuli ki naa fidi ki juodi. Yaaba n baa le kuli baa ñuadi o ki yedi: **30** 'O jao na cili li diemalai ki naa fidi ki juodi.' **31** Bi o laa bado n baa ye ki bua ki tuogi bu toabu ki bua ki tuogi leni baditoo ki nan pia toatieba tudapiiga, naani waa ba kpa kali ki biigi o yaa fidi ki biigi o ya baa fidi ki tuogi leni yua n kpendi o kani ki pia toatieba tudapiilie? **32** O ya sua ke o kan fidi, o baa soani o tondiba hali ke yibalo daa ye foagima, ki mia o wan waani o wan bua yaala, ban mangi leni bi yaba. **33** Li tie yeni, yi siiga yua n ḷa wan pia yaala kuli kan tua n noadikoa. **34** Mi yaama tie ya bonla n mani, ama maa luo mi manu, bi baa taa be ki go mangi ma? **35** Maa pia mayuli ki tinga po, maa go pia mayuli ti bugidi po, kali ban lu ma bebe. Yua n pia a tuba ki baa gbadi wan gbadii."

15 Bi lubigaaba leni i tagibiadi danba den kpendi Jesu kani ki bua ki gbadi o maama. **2** Falisieninba leni li balimaama bangikaaba den yenbidi ki tua: "O joa na gaani i tagibiadi danba cangu ki go di leni ba." **3** Lani Jesu den pua ba mi naa kpanjama: **4** "Yi siiga yua pia pe kobiga ke yendo bia, naani waa baa ḷa ya piiyadi n peyiadi n sieni bi kpaakaanu li fuali nni ki

yoaudi yua n yaadi yeni hali ki ban le o? **5** O ya laa o o baa taa ki bugi o leni li pamanli. **6** O ya ban pundi o denpo, o baa yini o danlinba leni o yieninlieba ki yedi ba: 'Taani mani leni nni tin mangi ti pala, kelima n laa n pia, yua n den bia yeni.' **7** N yedi yi, li pamanli baa ye tanpoli po kelima ti tuonbiadi daano yendo yua n biidi o pali o tuonbiadi po ki lebidi o yama, ki cie nitieginkaaba piiyia n niba yia yaaba n kaa nua ke mi lebidima yeni tie tiladi yaapo. **8** Bi o pua ya pia kujapiena piiga ke yenli bia, naani waa baa cuoni ki fidisanga, ki pidi li dieli ki ya lingi li dindini hali ki ban le o cili? **9** O ya laa li, o baa yini o danlinba leni o yieninlieba ki yedi ba: 'Taani mani leni nni tin mangi ti pala kelima n laa n kujapienli yaali n bia yeni.' **10** N yedi yi, li baa tie yene tanpoli po. U Tieu malekinba baa mangi bi pala kelima ti tuonbiadi daano yendo yua n biidi o pali o tuonbiadi po ki lebidi o yama.' **11** O go den yedi: "O joa den ye ki pia bonjala lie. **12** O bonwaalo den yedi o baa: 'N baa, boagidi ḷan bili npo ya faali a piama nni ki teni nni.' O joa yeni den boagidi ba o piama. **13** Lan tieni dana waamu o bonwaalo den taa o ya biinu kuli ki gedi ya diema n foagi. O den biani o ya faali kuli kelima o bibiadima po. **14** Wan den biani likuli, mi konbiadima den baa mi diema yeni, ke o cili ki luo yaala n tie tiladi o yema po kuli. **15** Lani o den gedi ki mia li tuonli dotieyendo kani ke o gedini o kuanu po ke wan ban ya kpa i duoli. **16** Mi koma po o den bua ki ya di i duoli n di ya jiema, ama oba kuli ki puni o. **17** Lani o den kpaagi ki laa o yama nni ki yedi o pali nni: 'N baa tuonsoanba pia li bonjekaala ke li kandi ke mini ti ye ne ki kpe mi koma. **18** N baa fii ki guani n baa po, ki ban yedi o: N baa, n tudi U Tieu po leni a yaapo kuli. **19** Mii go pundi ban yini nni a bijua. Ya tuuni nni nani ḷan baa soani a tuonsoalo maama.' **20** Lani o den fii ki guani o baa po. Wan daa den ye hali foagima, o baa den laa o ke mi niñjima cuo o, ke o sani ki ban bibi o ki gobini o leni mi buama. **21** O bijua den yedi o: 'N baa, n tudi U Tieu po leni a yaapo kuli. Mii go pundi ban yini nni a bijua. **22** Ama o baa den yedi o naacenba: 'Jaligi mani ki cuani ya liadi cianli n ḷani ki cie ki lani o, ki pilini omi ñoagibima ki pilini o ti cacaadi moko. **23** Taa mani li naatonbiwubidili ki kodi li, tin je ki mangi bi pala. **24** Kelima n bijua na den kpe ki goa ki faadi, o den yaadi ke n goa ki laa o! Bi den cili ki mangidi bi pala. **25** Li den sua ke o bijakpelo ye u kuanu po. Wan den kpendi ki nagini ku diegu, o den gbadi ti baantiadi ke bi pua ki ciaga. **26** O den yini

naacenyendo ki buali o lan tie yaala. **27** O naacemo den yedi o: 'A waalo n goa ki kpeni, a baa n laa o leni laafia yene ke o kodi tin wubi ya naatonbiwubidili.' **28** Lani o bijakpelo yeni pali den beni, ke o yie ke o kan kua. O baa den ñani ki miamia ke wan kua. **29** O den goa ki yedi ba: 'Diidi ki le, n tuuni apo ñali ya bina n yaba, mii yie a ñoabonli liba kuli, ama ñaa puni nni baa ñoabiga ke mini leni n danlinba n taani ki je ki mangi ti pala. **30** Ama a bijua yua n ban dini a ñalimano leni a poconcona yeni n goa ki kpeni, wani yaapo yo ke a kodi tin wubi ya naatonbiwubidili.' **31** O baa den goa ki yedi o: 'N bijua, a ye leni nni yogunu kuli, min pia yaala kuli tie a yaala. **32** Li pundi tin je ki go mangi ti pala kelima a waalo na den kpe ki go faadi, o den yaadi ke ti goa ki laa o.'"

16 Jesu go den yedi o ñoadikaaba: "O piado den ye ki pia o ñalimankubilo ke bi ti cua o kani ki kuli o ñalimanikubilo yeni ke o biani o piama. **20** O den yini o ki yedi o: 'N gba ke bi maadi apo be n yeni? Doagidi ki waani nni a ñalimankubili tuonli fuuli, kelima a kan go baa ki ya tie n ñalimanikubilo.' **30** Ñalimankubilo yeni den yedi o pali nni: 'N canbaa baa ñani nni li ñalimankubili tuonli nni. N baa tieni lede? Ki ko bu kpaabu? N kan fidi. ki ya miadi? Bu miabu pia nni i fe. **4** N bani min baa tieni maama ke o ya ti ñani nni li ñalimankubili tuonli nni, ke n gedi ki cani yaaba kuli, ban ga n cangu.' **5** Lani o den yini o canbaa pandanba kuli yendo yendo. O den yedi yua n kpa cua: 'A pia n canbaa po i ña yo?' **6** O den goa ki yedi o: 'kpaboba kobiga.' O ñalimankubilo den yedi o: 'Ga a panli tili ki kali ki diani tontoni kpaboba piimuu.' **7** O den yedi toa mo: 'A pia n can baa po i ña yo?' O den goa ki yedi: 'Halikama kpalipadi kobiga.' O ñalimanbilo den yedi o: 'Ga a panli tili ki diani kpapadi piinii.' **8** O canbaa den pagi laa ñalimankubilo yua n kaa tiegi, kelima o den tieni u fanu.' Jesu den pugini ki yedi: "Handuna yaaba fani leni bi lieba ki cie yaaba n tie mi yenma yaaba. (aiōn g165) **9** N yedi yi ke yin taa mani ñanduna ñalimani yi n joagini yeni, ki baa danlinba, ke yi yaa ti pia yi ñalimani ya yogunu, ban n ga yi cangu naani ki pia juodima nni. (aiōnios g166) **10** Ban fidi ki dugi yua poli bonwaala po, bi go baa dugi o yaapo yo ya borla n yaba po. Yua n ki tiegi li bonwaala nni, o kan go ya tiegi ya bonla n yaba nni. **11** Lanwani bi yaa fidi ki dugi yipo leni yin kubi ñanduna ñalimani maama yi n pia i boandi, ñme baa piano yi o ñalimanmoano? **12**

Bi yaa fidi ki dugi yipo leni yin kubi nitoa ñalimano maama, ñme baa teni yi ya ñalimano n tie yi yua? **13** Naacemo ba kuli kan fidi ki yaa tuuni canbaanba lie po, kelima o yaa baa nani o canbaakpialo ki bua o canbaalielo, o nan baa taabi o bonkpialo ki fali o bon lielo wani. Yi kan fidim ki ya taa ki tuuni U Tieu po leni ñalimani po." **14** Falisieninba yaaba n den bua i ligi ke likandi den gbadu lankuli ki ñuadi Jesu. **15** O den yedi ba: "yinba yi moandi ke bi niba n ya nua ke yi tiegi, ama U Tieu wani n bani yi pala. Bi niba n nua ke yaala n pia ti kpiagidi yeni tie caginde U Tieu po. **16** Li balimaama leni bi sawalipuuba maama den die ki pundi ñali Jan Batisi yogunu. Ki cili lanyogunu bi wang U Tiennu diema laabaalijamo. Nilo kuli tieni u paalu ki bua ki kua lienni. **17** Tanpoli leni ki ting pendima dingi ki cie li balimaama nni ba dianfuudi yenga n bodi ki kan tieni. **18** Yua n ñani o pua ki go taa potoa kuli conbi. Yua mo n taa ban ñani yaa pua kuli, o conbi. **19** O piado den ye ki ye ki laa ti tiaciagidi, ki mangidi o pali daali leni o yeganma leni mi jemanma. **20** O luodo moko den ye ke bi yi o Lasala. O den yen dua o piado yeni diegu bulifioajabu nni ke o gbanandi kuli tie nala. **21** mi koma den kubi o ñali ke o den bua ki yaa di yaa jiema n joagidi o piado yeni saaje kaanu kani. Baa i sangbanli den kpendi ki liadi o nala moko. **22** To, o luodo den kpe ke malekinba taa o ki geni Abalanjama kani. O piado moko den ti kpe ke bi piino. **23** O den laadi fala bi tinkpiba n ye naankani. O den yaadi ki diidi ñalifoagima, ki ban laa Abalanjama leni Lasala ke o ye Abalanjama kani. (**Hadēs g86**) **24** O den tiani ki yedi: 'N baa Abalanjama, gbadu npo mi niijima ki soani Lasala wan tu mi ñima leni o nabiyuli po ki cua ki kuugi npo n lanbu, kelima n laadi fala boncianla mi fantama na niini.' **25** Abalanjama den goa ki yedi o: 'N biga, Tiadi ke a den baa yaala n ñani boncianla ñjan den ye ya yogunu, ke Lasala mo den laadi fala boncianla. Moala, o ye ne ke bi baagidi o, a mo laadi fala. **26** Lani bebe ka, ku buociangu ye tinba leni yinba siiga, ki teni ke yaaba n bua ki ña ne ki gedi yipo kan fidi, yaaba n bua ki ña yi yaapo mo ki cua ti yaa kani kan fidi.' **27** O piado den yedi: 'Lanwani n nan mia ña, 'yan soani Lasala n baa den denpo. **28** Kelima n pia waamu muu. Wan gedi ki ban tuodi ki waani ba ke bani wani n da cua o naa fala biado kaanu na niini.' **29** Abalanjama den goa ki yedi o: 'A waamu pia Musa leni bi sawalipuuba kuli, ban cengi ba.' **30** O piado den goa ki yedi: 'N baa Abalanjama, yeni ka, yua n kpe yaa

fii bi tinkpinba siiga ki gedi bi kani, bi baalebidi bi yama.' **31** Abalarjama den goa ki yedi o: 'Bi yaa yie kaa baa cengi Musa leni bi sawalipuaba, ba o nilo yaa fii bi bi tinkpiba siiga ki gedi bi kani, bi kan cengi o.'

17 Jesu den yedi o yoadikaaba: "Laa pia ke yaala n baa teni bi niba n yaa tiendi ti tuonbiadi kan yaa kpendi, ama fala baa ye leni ya nilo n cuani la. **2** Bi ya lani o li naacianli ki lumi o mi ñincianma nni wan bodi, lani n cie wan teni ya bonwaamu n tie na siiga baa yendo n tieni ti tuonbiadi. **3** Fangi mani yi yula. A kpiilo yaa tieni ti tuonbiadi, ñjan tundi o. O yaa ki lebidi o yama, ñjan pa o sugili. **4** O ya tudi apo taalima lele danyenli, ke taalima lele yeni o cua a kani ki yedi: 'N lebidi n yama' ñjan pa o sugili.' **5** Jesu tondiba den yedi o: "Ti Daano, pugini ti dandanli. **6** "O Diedo den goa ki yedi: "Yin pia ya dandanli ya pundi baa mutaadi bonbibu n wa ki da maama, yi bi baa fidi ki yedi bu naa sikomoli tibu: 'Habi aba ki ban ju aba mi ñincianma nni,' bu baa tuo. **7** Yi siiga ñyme baa pia o naacemo ke o ko, yaaka o kpa i pe, o ya ñani u kuanu po ki kpeni, naani o canbaa baa yedi o: 'cua moala ki je?' **8** Ama o baa yedi o: 'Hanbi n po mi jiema, ki boagidi aba ki yaa tendi nni ma ñali min je ki go ño ki gbeni no. N ya gbeni, a mo baa je ki go ño!' **9** Naani o baa pagi o o nacemo yeni kelima o tieni wan buogi o yaala bii? **10** Li tie yene yinba yi ba moko yaapo, yi ya tieni ban puogi yaala kuli, yin yedi mani! 'Ti tie ya naacenba n soani ti tuonli bebe, ti tieni lan pundi tin tieni yaala.'" **11** Jesu den kubi o cancelli ki caa jelusalenma, o den poandi Samali leni Galile diema siiga. **12** O den baa kua doyendu nni ke gbaada piiga den kpendi ki baa tuogi o. Bi den sedi foagima ki kpaani: **13** "Canbaa Jesu, gbadji ti po mi ninjima." **14** Wan den laa ba o den yedi ba: "Gedi mani ki ban waani yi yula bi kopadicianba." Ban den caa ya yogunu bi den paagi ki ñanbi. **15** Bi siiga yendo n den laa ke o paagi, o den lebidi ki goa ki kpaani ki pagi U Tieu. **16** O den labini Jesu taana kani ki tuondi o. O den tie Samali yua. **17** Jesu den yedi o: "Niba piiga yeni kuli ka paagi? bi niyiadiba ye le? **18** Naani oba ki lebidi ki cua ki ba pagi U Tieu kali o nilamo na bebe?" **19** Lani o den yedi o ja yeni: "fii ki gedi. A dandanli paagi a." **20** Falisieninba den buali Jesu U Tieu diema n baa cua ya yogunu. O den goa ki yedi ba: "U Tieu diema naa tie maama ke bi niba baa fidi ki le ma ka. **21** Bi kan yedi: 'Mi ye ne,' yaaka:

'Mi ye nepo.' Kelima U Tieu diema ye yi siiga baa moala." **22** Lani Jesu den yedi o yoadikaaba: "A dana kpendi ke yi baa bua ñali boncianla ki le o Ja Bijua dana siiga baa dayenli, ki kan ba ki le. **23** Bi baa ti yedi yi: 'O ye ne,' yaaka: 'O ye nepo,' yin da gedi mani, yin da sani ki ñoadi ba mani. **24** Kelima nani mi tañigiman yen ñuliti ki pelini nepo tinbianu, ki poandi ki ya caa ñali une maama yeni, li baa tua yene o Ja Bijua daali yaa cua. **25** Hali ke li daa tieni, li ti tiladi wan le fala boncianla, moala na niba mo n yie o. **26** Lan den tie maama Nowe yogunu, li go baa tie yene o Joa Bijua ya dana nni. **27** Bi nisaaliba den di ki go ñu, ki taani bi puoba ki puuni bi bisiaba bi jaba, hali Nowe n den ti kua ku ñinbiaciangu nni ya daali. Ki tabolinkaaga den cua ki bolini bi kuli. **28** Lan den tieni maama Loto yogunu, li go baa ti tie yene. Bi niba den di ki go ñu, ki da ki kuadi, ki coagi ti jaadi, ki maa a diena. **29** Ama Loto n den ñani Sodoma nni ya daali, mi fantama leni li cidibili den ñani tanpoli ki mini nani ki taaga yeni ki bolini bi kuli. **30** Li go baa tie yene o Joa Bijua n baa doagidi o yuli ya daali. **31** Laa daali yua n kaa o doangu yuli po, ke o tiadi ye deenni, wan da jiidi ki kua ki baa taa ti, yua n ye u kuanu po mo n da lebidi ki guani o denpo. **32** Tiadi Loto pua po. **33** Yua n bua ki ga o miali baa biani li, ama yua n baa biani li baa ga li. **34** N yedi yi, laa daali ñiagu niba lie baa dua duanyendu, **35** bi baa taa yendo ki ña o yua. Puoba lie baa taa ki naani, bi baa taa yendo ki ña o lielo. **36** Jaba lie baa taa ki ye u kuanu nni bi baa taa yendo ki ña o yua." **37** Bi yoadikaaba den yedi o: "Ti daano, line baa tieni ñali le?" O den goa ki yedi: "Li bonkpienla n ye naani, i kaabi baa taani lankane."

18 Jesu den pua ba mi kpanjama ki baa waani ba ke li pundi wan ya jaandi yogunu kuli ki da cedi bi gbani n wudi. **2** O den yedi: "O bujialo den ye u dogu nni kaa jie U Tieu, kaa fangi niloba mo. **3** Li kpepuoli moko den ye u dogu yeni niinni ki yen kpendi ki miadi o ki tua: 'Han tu npo n koaginkoa n panli!'" **4** O bujialo den waagi ki yedi. Li ya puoli o den ti maadi o yuli ki yedi: 'Baa ke mii jie U Tieu kaa fangi niloba mo, **5** li kpepuoli na coagini nni maama na, n baa tuu opo o panli, yeni yaaka, o li baa kpendi ki coagini nne!'" **6** O Diedo den pugini ki yedi: "Yi gbadji o bujia biado yeni n yedi yaala. **7** N buali yi, naani U Tieu kan tuu wan gandi yaaba po bi panli, bani yaaba n kpaani ki miadi o u yensiinu leni ki ñiagu kuli bi? Naani o baa waagi

ki kan todi ba? 8 N kadi ki waani yi, o baa jaligi ki tuu bipo bi panli. Ama naani o Joa Bijua yaa goa ki cua njanduna nni, naani o baa le li dandanli bi?" 9 Jesu go pua ba mi naa kpajama kelima bi nitianba yaaba n pagi bi yula ke bi tiega, ki fali yaaba n sieni yaapo. 10 O den yedi: "Niba lie den gedi U Tieu diegu nni ki baa jaandi. O yendo den tie Falisiensi, o lielo mo lubigaalo. 11 Falisiensi yen den sedi ki jaandi o pali nni ki yedi: 'U Tieu, n tuondi a kelima mii ta leni ya niba n sieni ki tie sugida, leni bi nibiadiba, leni mi conconma danba, n tuondi a ke mii taa leni ya lubigaalo n tie na moko. 12 Dana lele siiga kuli n luo bu ŋoabu dana lie. N ŋandi n dim n bonbaakaala kuli nni.' 13 O lubigaalo yen mo den poadi ki sedi foagima, kaa tuo ki baa yaadi ki noanli tanpoli. O den pua o benli ki yedi: 'U Tieu, gbadi npo mi njijima, mini yua n tie ti tuonbiadi daano.'" 14 Jesu den pugini ki yedi: "N waani yi i moamoani ke wani n den kuni o denpo ke U Tieu saa opo i moamoani ke o tiegi, ama Falisiensi yen wani ki den baa. Kelima yua n fiimi o yuli kuli, U Tieu baa jiini o, yua n jiini o yuli mo U Tieu baa fiini o." 15 Bi niba den kpendi nni a canpanda Jesu kani ke wan sii ba. O njoadikaaba n den laa lani bi den fu leni yaaba n kpendi nni ba. 16 Ama Jesu den teni ke bi cuani ba ki yedi: "Cedi mani a biwaala n cua n kani ki da deli ba, kelima U Tieu diema tie yaaba n tie nani a biwaala yene po. 17 N waani yi i moamoani ke yua n kaa tuo U Tieu diema nani ki biwaaga yen i kan kua lienni." 18 Jufinba yudaano yendo den buali Jesu ki yedi o: "O canbaanjamo, n baa tieni be ki baa ya miali n kan gbeni?" (aiōnios g166) 19 Jesu den goa ki yedi o: "Be yaapo ke a yini nni njijama? U Tieu bebe yaaka oba kuli ki ḥani. 20 A bani li balimaama n bili yaala: Han da combi, ḥan da kpa nilo, ḥan da su, ḥan da tieni mi siedi-faama, ḥan jigini a baa leni a naa." 21 O joa yen den goa ki yedi: "N kubi lankuli ḥali n biwaama nni." 22 Jesu n den gbadi lani o den yedi o: "Bonyenla n da go poadi a po. Han kuadi ḥan pia yaala ki boagidi a luoda li ligi, lane a baa pia ḥalimani tanpoli po. Lani ḥan cua ki njoadi nni." 23 O joa n den gbadi laa maama, o pali den biidi kelima o piama den yaba. 24 Jesu den laa ke o pali biidi ki yedi: "Li pa ḥali boncianla a piada n baa ki kua U Tieu diema nni. 25 Ku yuoyuogu n tagini mi kpaliipienbonma nni dingi ki cie o piado n kua U Tieu diema nni." 26 Yaaba n den cengi o maama yen den yedi: "Li ya tie yeni, ḥyme nan baa fidi ki tindi?" 27 O den goa ki yedi: "Bi nisaaliba n

kan fidi yaala U Tieu wani baa fidi la." 28 Lani, Pieli den yedi o: "Diidi ki le, tinba ti den fii ki ḥa tin pia yaala kuli ki ḥua ḥa." 29 Jesu den yedi ba: "N waani yi i moamoani ke laa pia ya nilo n fii ki ḥa o dieli, yaaka o pua, yaaka o kpiiba, yaaka o danba, yaaka o bila kelima U Tieu diema po, 30 ki kan baa moala na boancianla ki cie wan den ḥa yaala. Ya yogunu n kpenda mo, o baa baa ya miali n kan gbeni." (aiōnios g166) 31 Jesu den taa bi piiga n niliediba ki piadi leni ba ki yedi: "Cengi mani ti do ki caa Jelusalema ke bi sawalipuuba n den diani yaala ke li maadi o Joa Bijua maama kuli baan tieni ki dudi. 32 Bi baa cuo ki teni o bi nilanba. Bi baa ŋuadi o, ki faligi o, ki sii opo ti ŋinsandi, 33 ki pua o i baliji ki yuandi ki kpa o. Ama li dataali daali o baa fii bi tinkpiba siiga." 34 Bi njoadikaaba ki den ga liba kuli laa maama nni. O maama yen den boani ba. Baa den ga Jesu n maadi yaala n bua ki yedi yaala. 35 Jesu n den nagini Jeliko, li sua ke o juamo ka u sankunu ki miadi. 36 O den gbadi ke ku niligu pendi ke o den buali lan tie yaala. 37 Bi den waani o ke Nasaleti yua Jesu n tagini ki baa pendi. 38 O den kpaani: "Jesu, Dafidi Bijua, gbadi npo mi njijima." 39 Yaaba n den cuoni Jesu liiga den funi leni o ke wan suo, ama o go den kpaani ki pugidi ki tua: "Dafidi Bijua, gbadi npo mi njijima." 40 Jesu den sedi ki yedi ban cuani o o kani. O juamo n den nagini, Jesu den buali o ki yedi: 41 "A bua min tieni apo be?" O den goa ki yedi: "N daano, n bua ḥjan temi min go ya nua." 42 Jesu den yedi o: "A nuni n go ya nua, a dandanli paagi a." 43 Lanyogunu o nuni go den noadi, ke o njoadi Jesu ki pagi U Tieu.

19 Lani n pendi Jesu den kua Jeliko dogu nni ki cuoni ki poandi u niinni. 2 O ja den ye likani ki tie piado ke bi yi o Sake, ki tie bi lubigaaba yudanba siiga nni yendo. 3 O den moandi ki baa bandi yua n tie Jesu, ama wan koabi maama ke ku niligu mo nan yaba, waa den fidi ki baa la Jesu. 4 Lani o den sani ki ga liiga ki doni ya tibu n yi sikomoli ke o baa la Jesu, kelima o den baa tagi ki pendi lankane. 5 Jesu n den pundi li kani, o den yaadi ki diidi o ki yedi: "Sake, jiidi tontoni kelima li tie tiladi min tundi a denpo dinla." 6 O den jaligi ki jiidi ki ga o cangu leni li pamani. 7 Bi niba kuli den laa lani ki yenbidi ki tua: "O ja na gedi ki ban cani u tagibiadu daano: " 8 Sake den sedi O Diedo nintuali ki yedi o: "Canbaa, diidi, n baa pa a luoda n piama boagidima. N ya den janbi yua ki ga o kani

bonlaba mo, n baa guani o la taalima naa.” 9 Jesu den yedi o: “Mi faabima kua ku naa diegu nni dinla, kelima one moko tie Abalanjama puolijuanu. 10 Kelima o Ja Bijua cua ki baa lingi ki go faabi yaaba n yaadi.” 11 Bi niba n den cengi laa maama, Jesu go den pua ba mi kpanjama, kelima o den nagi leni jelusalema ke bi niba tama ke U Tienu diema baa doagidi lanyogunu liga. 12 Lanyaapo o den yedi: “O badija den gedi yaa dogu n fuagi, ki baan je li bali ki goa ki kopeni. 13 Hali ke o daa gedi, o den yini o naacenba siiga bonba piiga ki yedi ba: ‘ya kpendi mani nali min baa goa ki kopeni na.’ 14 Ama u dogu nni yaaba n den nani o ki yuandi ki soani o puoli bi tondiba ke ban ban yedi: ‘Tii bua ya ja n tie na n yaa die ti.’ 15 To, bi den dini o badija yeni li bali, ke o goa ki kopeni o dogu nni. o den yini bi naacenba yaaba ke den teni i ligi yeni, ki baa bandi ban den kpendi ki ba yaala. 16 O nikpialo den cua ki yedi: ‘N daano, a wula kujapienli cuani ti nuadi wula kujapiena piiga.’ 17 O bado yeni den yedi o: ‘Li njan, n naacenjamo a teni ke n fidi dugi apo li bonwaala nni, lanwani, n dini a li bali njan ya die dociami piiga.’ 18 O naacenlielo den cua ki yedi: “N Daano, a wula kujapienli cuani ti ūnadi wula kujapiena muu.” 19 O canbaa den o: “N dini a moko li bali njan ya die dociami muu.” 20 Naacentoa moko den cua ki yedi: “N Daano, ga a wula kujapienli, n den gbini li li cabili nni ki bili. 21 N den jie nja kelima a pia ki mabinga, a taani njan kaa bili yaala, ki yendi njan kaa buli yaala.” 22 O bado den yedi o: ‘o naacenbiado na, n cuo nja a maceli nni. A den bandi ke n tie ya nilo n pia ki mabinga, ki taani min kaa bili yaala. 23 Be nan teni ke njaan den bili n ligi ku ligidiegua nni ke n goakpenma min bi ga yi leni ti ūnadi?’ 24 Lani o den yedi yaaba n ye likani: ‘Ga mani o kani li wula kujapienli yeni ki teni yua n pia wula kujapiena piiga yeni.’ 25 Bi den goa ki yedi o: ‘Ti Daano, o pia wula kujapiena piiga no.’ 26 O den goa ki yedi: ‘N waani yi i moamoani ke bi baa pa ki pugini yua pia kuli, ama yua n kaa pia, bi baa ga o kani ba wan pia yaala. 27 N yibalinba mo, bani yaaba n kaa den bua nni leni li bali yeni, cuani ba mani ki kpa ba n nintuali. 28 Jesu n den maadi laa maama, o den ga liiga ki do ki caa Jelusalema. 29 Wan den nagidi Betifaje leni Betani ya dobila, ki kuu Olifie Tiidi juali, o den soani o njoadikaaba siiga bi lie ki yedi ba: 30 “Suagi mani ki gedi ya dobiga n ye liiga na. Yi ya baa kua lienni ya yogunu, yi ba le ya ūnvisaagili ke oba daa jagini li, ke li luo. Yin loti li mani ki cuani na. 31

Nilo ya yedi yi: ‘Be n teni ke yi loti o?’ Yin yedi mani daa: ‘Ti Daano n bua o.’” 32 Bi tondiba yeni den gedi ki ban sua ke likuli tie nani Jesu n bi yedi ba maama. 33 Ban den loti li ūnvisaagili ya yogunu, li danba den yedi ba: “Be n teni ke yi lodi li ūnvisaagili na?” 34 Bi den goa ki yedi: “Ti Daano n bua o.” 35 Lani bi den cuani o Jesu kani ki lu ki maani bi kpaliti opo, ki teni ke Jesu jagini. 36 Jesu den jagi ki suagi liiga, ke bi niba ladi bi tiadi u sanu nni. 37 Wan den nagini Jelusalema ki ji Olifie Tiidi juali, o njoadikaaba yaaba n yaba den ye leni li pamanli ki kpaani ki pagi U Tienu kelima ban laa ya banciamma kuli po. 38 Bi den tua: U Tienu n seligi o bado Yua n kpendi wani o Diedo yeli nni. Mi yanduanma n ya ye tanpoli po. U Tienu yua n ye nja tanpolijoma n baa ti kpiagidi. 39 Ama falisieninba tianba yaaba n den ye ku niligu siiga den yedi Jesu: “Canbaa, fu leni a njoadikaaba ban suoni.” 40 Jesu den goa ki yedi ba: “N waani yi, bi yaa suoni, a tana baa kpaani.” 41 Jesu n go den nagini Jelusalema ki pugidi ki laa u, o den buudi upo 42 ki yedi: “A moko ya bi bani dinli daali ya bonla n baa teni njan baa mi yanduanma. Ama moala li nan duagi a nuni po. 43 Fala dana baa cuu apo, a yibalinba baa kpa li nagili ki lindi ki cebini a ki baa nja, 44 ki bolini a, fini u dogu yeni leni a niba kuli, ki mudi a diena, ki kan nja baa tanyenli n ya maa li yali po. Lanikuli baa tieni kelima njaan den bani U Tienu n den cua ki baa faabi a ya yogunu.” 45 Jesu den kua U Tienu diegu luolu nni ki deli ki ūnani yaaba n kuadi 46 ki tua ba: “Li diani ki yedi: “N diegu baa tie li jaandieli, ama yinba yi teni ke li tua a sugida wuonkaanu.” 47 Daali kuli Jesu den bangi bi niba U Tienu diegu nni. Bi kopadianba yudanba leni li balimaamaa bangikaaba leni bi yudanba den lingi ki ba kpa o. 48 Ama baa den bani ban baa ga maama ki kpa kelima bi niba kuli den cengi o leni fangicianli.

20 Dayenli ke Jesu ka ki bangi bi niba U Tienu diegu nni ki wang o laabaalijamo, bi kopadianba yudanba leni li balimaamaa bangikaaba leni bi nikpeliba den cua o kani 2 ki yedi o: “Waani ti ya bali yaapo ke a tiendi li naa bonla. Hme n puni a li bali?” 3 Jesu den goa ki yedi ba: “N moko baa buali yi bonyenla, yin waani nni. 4 Jan n den batisti bi niba yeni, o den baa li bali tanpoli po bi, bi bi nisaaliba kane?” 5 Bi den bungi bi pala nni ki tua: “Ti ya yedi ke o den baa li tanpoli po, o baa yedi: ‘Be yaapo ke yii den daani o maama?’ 6 Ti ya yedi: ‘Bi nisaaliba ya kane’

mo, bi niba kuli baa lugidi ti a tana kelima bi nua ke jan den tie sawalipualo.” 7 Lanyaapo bi den goa ki yedi Jesu ke baa bani jan bali n ñani naani. 8 Jesu den yedi ba: N moko kan waani yi ya bali yaapo ke n tiendi laa bonla.” 9 Lani yaapuoli Jesu den pua bi niba mi naa kpanjama ki yedi: “O joa den ynu duven tiidi kuanu, ki guuni o kuanu bi koaguudiba ki fii ki gedi u dogu ki baan waagi lipo. 10 Li yogunu n den pundi, o den soani naacenyendo bi koaguudiba yeni kani, ke ban teni o biinu o kuanu bonbaakaala nni. Ama bi koaguudiba den pua o i gbiami, ki yaadi o nukuomu. 11 O go den soani naacentoa, bi den pua o moko i gbiami, ki fiagi o ki yaadi o nukuomu. 12 O go den soani o naacentaaloo mo. Bi den poagili o, ki deli o. 13 O koadaano den yedi o yuli: ‘N baa tieni lede? To, n baa soani n bijabuadiga, daalinba bi baa fangi wani wani.’ 14 Ama bi koaguudiba n den laa o bi den yedi bi yaba: ‘One n tie o faajielo, tin kpa o mani li faali n tua ti yaali.’ 15 Bi den luni o u kuanu puoli po ki kpa o. Lanwani o koadaano baa soani ba lede? 16 O baa cua ki bolini laa koaguudiba ki teni o kuanu nitoaba.” Ban den gbadu lani bi den yedi: “U Tienu n da tuo line n tieni.” 17 Jesu den diidi ba ki yedi: “lanwani yaala n diani na bundi be? Bi tanmaaba n den yie ya tanli lini n tua li tanpuuli tanjigi.” 18 Jesu den juodi ki yedi: “Yua n baa laa tanli po kuli baa kuakua, lin baa yua ya po mo baa tua wagima.” 19 Lanyogunu ligi bi kopadianiba yudanba leni li balimaama bangikaaba den moandi ki baa cuo Jesu, kelima bi den bandi ke o pua mi kpanjama yeni ki bagi bane, de bi den jie bi niba. 20 Bi den kpaagi Jesu, ki soani ya niba n kpali ke bi tiegi ki buali o moamoani, ke ban dia o ku madiagu ki cuo o leni maama ba ki teni bi bujiaba leni gufeneeli nuunni wan bu ki cuo o. 21 Laa niba den buali o ki yedi: “Canbaa, ti bani ke yan maadi ki bangi yaala tiegi, ñaa gagidi oba bi niba siiga, a bangi bi niba U Tienu sanjoadima leni i moamoani. 22 Naani li pia u sanu tin pa Loma badiciamo Sesa li lubili bi, bi laa pia?” 23 Jesu den bandi bi fanu ki yedi: “Min le li kujapienli. 24 Hme ya nannanli leni ñyme ya diani n ma lipo na?” Bi den goa ki yedi o: “Sesa yaali yo.” 25 O den yedi ba: “Lanwani pa mani Sesa, yaala n tie Sesa yaala, ki pa U Tienu mo, yaala n tie U Tienu yaala.” 26 Baa den fidi ki cuo o o maama nni bi niba nintuali. O maguankaama yeni den paki ba ke bi ñymini suo. 27 Sadusieninba yaaba n tua ke bi tinkpiba fiima ki ye, bi tianba den cua Jesu kani ki buali o ki yedi: 28 “Canbaa,

Musa den diani ki bili tipo li balimaama nni ki yedi: ‘O nilo ci amo ya kpe, ki pia pua kaa pia biga, wan taa o kpelo yeni pua ki baa o kpelo po u buolu.’ 29 To, jaba lele den ye ki taa baa. O bonkpialo den taa o pua ki kpe kaa pia biga. 30 O bonlielo den taa o kpemuoli ki kpe. O bontaalo mo den taa o. 31 Li den tua yeni, ke ban bonba lele yeni kuli den kpekpe kaa pia biga. 32 Li ya puoli o puoli o pua mo den ti kpe. 33 Lanwani bi tinkpiba fiima yogunu, o pua yeni baa tua ñyme ya yua yo? Kelima bani bonba lele yeni kuli yendo yendo taa o ke o tua o pua.” 34 Jesu den yedi ba: “Handuna na jaba taani bi puoba, bi puoba mo kuni bi jaba. (aiõn g165) 35 Ama yaaba n dagidi ki fii bi tinkpiba siiga ki kua ya yogunu n kpendi ya yema nni, bi jaba kan go taa puoba, bi puoba mo kan go kuni jaba. (aiõn g165) 36 Kelima bi baa tie nani malekinba yene, ki kan go kpe. Bi tie U Tienu bila, wan fiini yaaba bi tinkpiba siiga. 37 Yaala n tie bi tinkpiba fiima maama fuuli, Musa den maadi li maama wan togidi ya fatuugu n den co mi fantama ya yogunu, wan den yini o Diedo ya yeli n na: Abalahama Tienu, Isaaka Tienu leni Jakobo Tienu. 38 To, U Tienu naa tie kpiema Tienu, o tie yaaba n fo ya Tienu yo. Kelima o yaapo wani, bi kuli fo.” 39 Li balimaama bangikaaba siiga bi tianba den yedi: “Canbaa, a maadi bonjanla.” 40 Baa go den pia papaali ki go buali o bualiba kuli. 41 Jesu go den yedi ba: “Li ga lede ke bi niba tua U Tienu n gandi yua tie Dafidi bijua? 42 Dafidi wani oba maadi Pisoma tili nni ki yedi: ‘O Diedo den yedi n Diedo kali n jienu po, 43 ñiali min baa teni a yibalinba n tua a taajmaakaanu.’ 44 Dafidi oba yini o o Diedo, li nan go ga lede ke o tie wani Dafidi bijua?” 45 Ku niligu kuli n den cengi, Jesu den yedi o yoadikaaba: 46 “Fangi mani yi yula leni li balimaama bangikaaba bani yaaba n bua ki ya laa a liadiciam, ki go bua ban ya fuondi ki kpiagidiba mu daamu nni, ki go bua ki ya ka i niciankali-kaani li balimaama bangima diena nni, ki go bua ya kaani n gagidi mi jecianma kani. 47 Bi go janbidi a kpemuona ki fenli bi diena, ki go jaandi i jaandi foagi ki kpali ke bi tie jajaandimoana. Ti buudi ya yogunu bi ya cuonu baa gagidi ki ya bia ki cie.”

21 Jesu den diidi ki la ke a piada kpiendi bi paabu U Tienu diegu ligitagu nni. 2 O go den laa ke o kpemoluudo kpieni falino lie lienni. 3 O den yedi: “N waani yi i moamoani, o kpemoluudo puni ki cie yaaba n sieni kuli. 4 Kelima bi kuli ñani bi ñalimani nni bi

ligijodi ki kpieni, ama wani, leni o luoma kuli o ñani wan pia yaala ki baa je, ki kpieni.” 5 Bi nitianba den maadi U Tieu diegu maama, ban den maa leni ya tanjama, leni bi niba n den puni U Tieu ya paabu ki bogini gu. Jesu den yedi: 6 “A dana baa ti cua ke yin nua yaala na, bi kan ti ñja ba tanyenli kan sieni ki ya maa li lieli po, ke a kuli naa paadi ki baa.” 7 Bi den buali o: “Canbaa, u laa yogune ke li baa cua? Be n baa tua li sinankeeno ke li yogunu bua ki pundi?” 8 Jesu den goa yedi: “Fangi mani yi yula ke ban da boandi yi, kelima bi niba boncianla baa ti cua n yeli nni ki yedi: ‘Mini n tie U Tieu n Gandi Yua,’ ki go yedi: ‘U yogunu nagini.’ Yin da ñoaudi ba mani. 9 Yi ya ti gbadi ke bi maadi bu toabu maama, ki go gbadi ke bi maadi mi janjanma maama, yin da tuo lan jieni yi, kelima laa bonla baa kpa cua tiladi, ama lanyogunu da ka baa tua mi juodima.” 10 O go den yedi ba: “U nibuolu baa fii ki tuogi leni nibuoto, mi diema mo baa fii ki tuogi leni dietoama. 11 Mi tindigibicianma baa tiendi, mi koncianma leni yianbiadipuodike moko baa tiendi i kaantiami, li bonlidikacianla yaala n pia i jeje leni ya sinankeeni n yaba baa ña tanpoli ki tiendi. 12 Ama ñali ke lankuli daa tieni, bi yi ki waani yi fala, ki teni yi li balimaama bangima diena yudanba nu nni, ki kuani yi a kpaadidiena nni, ki gedini yi bi badicianba bujiali kani leni gufeelinba bujiali kani kelima n yeli po. 13 Li kuli baa pa u sanu yin tieni npo seedi. 14 Ama yin ya bani yi yama nni ke laa tie yin tuodi ki kpaagi yin baa ti maadi yaala ki ga yi yula. 15 Kelima minni baa baa ti pa yin baa maadi leni ya yanfuoma ke yi koanginkaaba siiga baa yendo kan fidi ki nia ki yie ma. 16 Baa yi danba leni yi kpeliba leni yi waamu leni yi kpiiba leni yi danlinba baa janbidi yi ki tendi yi yi yibalinba nuu nni, bi kpa yi siiga bi tianba. 17 Bi niba kuli baa nani yi kelima n yeli po, 18 de yi yudi baa ga yi miana. 20 Yi ya ti la ke bi toatieba lindi ki cebini Jelusalema, yin bandi mani ke laa yogunu ke u bodima nagidi. 21 Laa yogunu yaaba n baa ye Jude nni n sani ki gedi a juana po, yaaba n baa ye Jelusalema tugu nni n ña lienni ki foagidi, yaaba n ye i kuani po n da kua u dogu nni. 22 Kelima laa dana baa tie li pantuuli ya dana, ke yaala n den diani kuli n tieni ki dudi. 23 Fala baa ye leni ya puoba n punbi leni yaaba n da ñaandi laa dana nni, kelima o falaciamo baa tieni mi diema na niinni, U Tieu pabienli cuonu baa jiidi u naa nubuolu po. 24 Bi yibalinba baa kpa ba leni mu jugisiemu, ki gedini

yaaba n sieni ti yonbidi i nibuoli kuli nni. I nilanbuoli baa paadi Jelusalema, ki ñmaa u ñjali U Tieu n bili bi po ya yogunu n dudi. 25 Sinankeeniba baa tieni ki yenga nni leni o ñmaalo nni leni a ñmabilo nni kuli. Ki tinga nni mo ti yanyagiciandi baa tieni i nibuoli kuli n jie ki womi, kaa bani ban baa tieni yaala kelima mi ñincianma fuciangu po leni a ñinguona fiipuama po. 26 Tanpoli paaciamu mo baa digibi lanyaapo bi niba n yaa kpaagi yaala n baa tieni ñanduna nni, bi baa pabi ti jawaandi po. 27 Lani, bi baa le ke o Joa Bijua ye ku tawaligu nni ki kpendi leni u paaciamu leni ti kpiagiciandi. 28 Laa bonla ya cili ki tiendi, yin sedi mani ki yaadi yi yula kelima yi faabima nagidi.” 29 Lani Jesu den pua ba mi kpanjama ki yedi: “Diidi mani bu kankanbu leni ya tiidi n sieni kuli. 30 I beni ya bundi ya yogunu, yi bani ke ku siagu nagini no. 31 Li go tie yene, yi ya laa ke laa bonla tiendi, yin bandi ke U Tieu diema nagini. 32 N waani yi i moamoani ke mi naa nifiima kuli kan pendi ke lankuli ki tieni. 33 Tanpoli leni ki tinga kuli baa pendu, ama n maama kan pendu ñjali abada. 34 Fangi mani yi yula, ki da tuo mi jekandikaama leni li dañokandikaali leni mi yema yanyagidi n fie yi yantiana ki gulii yi ke laa daali n da cua ki ludi yi. 35 Kelima laa daali baa cua nani ku diagu yeni ki ludi ki cuo ya niba n ye ñanduna nni kuli. 36 Lanyaapo yin ya ji mani ki ya jaandi U Tieu ya yogunu kuli, ke yin fidi ki ña ya bonla n baa cua kuli nni, ki sedi o Joa Bijua kani.” 37 Daali kuli Jesu den bangi bi niba U Tieu diegu nni, ku ñiagu mo kuli o den ña ki caa ki ban dua ki ye Olifie tiidi juali po. 38 Bi niba kuli den yagidi ki kpendi o kani U Tieu diegu nni ki baa cengi o maama.

22 Ya dupen n ki pia dabinli jaanma, yaama n yi mi pendima jaanma, den nagini. 2 Bi kopadianba yudanba leni li balimaama bangikaaba den lingi ban baa tieni maama ki kpa Jesu, kelima bi den jie ku niligu. 3 Sutaani den kua Jesu pali nni, wani ban go yi yua Isikalio, yua n den tie bi piiga n niliediba siiga yendo. 4 O den gedi ki ban juogi leni bi kopadianba yudanba leni U Tieu diegu jiidi kaaba yudanba wan baa tieni maama ki janbi Jesu, ki teni ban cuo o. 5 Bi pala den mani boncianla, bi den niani o ke bi baa teni o i ligi. 6 O den tuo ki ji ya lingi wan baa baa ya folu ki janbi Jesu ki teni ba ke ku niligu ki bani. 7 Ya dupen n ki pia dabinli jaanma dana siiga, lan den bili ban kodi mi pendima jaanma pebiga ya daali den pundi. 8 Jesu

den soani Pieli leni Jan ki yedi ba: "Gedi mani ki ban ḷanbi ti po mi pendima jaanjiema tin je." 9 Bi den buali o: "A bua tin ḷanbi ma le?" 10 O den goa ki yedi ba: "Diidi mani, yi ya kua u dogu nni ya yogunu, yi baa tuogi o joa ke o bugi li ñincuali. Yin yoaudi o mani ki ban kua wan baa kua ya diegu nni, 11 ki yedi li kani diedaanoo: 'Canbaa yedi a daa: Mini leni n yoaudiakaaba n baa je mi pendima jaanjiema ya candielo nni ye le?' 12 O baa waani yi li dietuadili, yaali n yaba ke yaala n dagidi kuli ye lienni. Yin ḷanbi mani lankani." 13 Bi den gedi ki ban sua ke li bonla kuli tie nani wan waani ba maama. Bi den ḷanbi mi pendima jaanjiema. 14 U yogunu n den pundi Jesu den kali u saajekaanu kani, wani leni bi tondiba. 15 O den yedi ba: "N den bua ḷali boncianla ki taani leni yi ki je ya pendima jaanjiema tie na ḷali ki daa laa fala. 16 Kelima n kadi ki waani yi ke n kan go je ma ḷali man baa tieni ki dudi U Tieu diema nni." 17 Lani o den taa ki tadiñokaaga ki tuondi U Tieu ki yedi: "Yi kuli n ga mani li bonñokaala na ki boagidi. 18 N yedi yi moala liiga, n kan go ño duven, ḷali U Tieu diema n baa cua ya yogunu." 19 O go den taa dupen ki tuondi U Tieu ki cabidi ki teni ba ki yedi: "Line n tie n gbannandi min puni yaadi yipo. Ya tiendi mani yeni ki ya tiadi npo." 20 Ban den dini ki gbeni, o den taa ki tadiñokaaga ki teni ba ki yedi: "Ya bonñokaala n tie na tie n soama yaama n wuli yi po ki teni ke U Tieu ḷantaadipaano kua. 21 Ama diidi mani, yua n baa ḷanbi nni ya nuu n taani ki ye leni nni u saajekaanu na. 22 O joa Bijua caa nani nani lan diani ki bili opo maama. Ama fala baa ye leni ya nilo n baa ḷanbi o." 23 Bi den cili ki buali bi yaba, bi siiga yua n baa tieni laa bonla. 24 Mi niama moko den fii bi siiga ke bi bua ki bandi bi siiga yua n cie bi kuli. 25 Jesu den yedi ba: "I nilanbuoli badiba die ba leni u paalu, yaaba n mabindi ba mo teni ke bi yi ba bi nitodikaaba. 26 Lan da tie yeni yi ya kani. Ama, yi siiga yua n cie yi kuli n tua nani ki bonwaaga yeni, yua n tugi li yuli mo n tua nani o naacemo yeni. 27 Hme n cie o yua, yua n kaa u saajekaanu kani ki baa je bi, bi yua n tendi mi jiema? Yua n kaa ki baa je kaa? Ama mini wani n ye yi siiga nani yua n tendi mi jiema yeni. 28 Yinba, yi tie yaaba n den juuni ki ye leni nni n biigima kuli nni ki pundi ḷali moala. 29 Lanyaapo nani n Baa n bili ke n baa ke n baa je li bali maama, n moko bili ke li baa tua yi po yeni 30 ke yi baa ti yaa di ki go ñu n saajekaanu kani n diema nni, ki kaa i balikalikaani po, ki jia Isalele piiga n buoliedi buudi." 31 Jesu go den yedi: "Simono,

Simono, diidi, Sutaani den mia ke wan baa u sanu ki yagi yi kuli nani ban yagini ḷalikama maama yeni. 32 De n mia U Tieni apo ke a dandanli n da gbal. A ya ti lebidi ki guani n kani ḷan ya paagidi a kpiiba pala." 33 Pieli den goa ki yedi o: "N daano, n bogini ki baa ye leni a baa li kpaadi dieli po leni mi kuuma po kuli." 34 Jesu den yedi o: "Pieli, n waani a, dinla ñagu ḷali ke ku kootongu daa mua, a baa nia taalima taa ke yaa bani nni." 35 Lani Jesu den buali bi kuli: "Min den soani yi ke yii kubi ligiboagili, kaa kubi sancenboagili leni cacaadi yeni, yi den luo liba bi?" Bi den yedi o: "Liba kuli." 36 O den yedi ba: "Ama moala liiga, yua n pia ligiboagili, wan taa li, yua n pia sancenpoagili wani mo n taa li, yua n kaa pia jugisiega wan kuadi o kpalibu ki da. 37 Kelima n yedi yaala n diani npo kuli baa tieni ki dudi: 'Bi den coadi ki taani o leni bi nikpaba.' Li baa tieni ki dudi moala." 38 Bi den yedi o: "Ti daano, diidi ki le, jugisiemu lie ye ne." O den yedi ba: "Li dagidi." 39 Jesu den ḷani ki gedi olife tiidi juali po nani wan yen maani ki ca maama. O yoaudiakaaba den yegi leni. 40 Wan den pundi li kani, o den yedi ba: "Ya jaandi mani ke yin da ti kua mi tulinma nni." 41 Lani, o den piadi bi kani nani o nilo n baa lugidi li tanli lin baa ya biamu, ki gbaani ki jaandi ki tua: 42 "N Baa, a ya tuo, ḷan ḷani n kani ya tadiñokaaga n tie na min da ño, de lan da tua mini ka n baa yaala, kali fini n baa yaala." 43 Laa yogunu maleki den ḷani tanpoli ki doagidi owo o yuli. 44 Li paboancianli den kubi o ke o jaandi ki pugidi. O manmanñima den tua nani mi soama yeni ki condi tiipo. 45 Wan den jaandi ki gbeni, o den guani o yoaudiakaaba kani ki sua ke bi goagoa kelima bi paboanli po. 46 O den yedi ba: "Be n teni ke yi goa? Fii mani ki ya jaandi ke yin da kua mi tulinma nni." 47 Jesu n da den maadi, ku niligu den cua, ke ban yi yua Judasa, bi piiga n niliediba siiga yendo, ye bi liiga. O den nagini Jesu ki baa gobini o. 48 Jesu den yedi: "Judasa, a baa gobini o Joa Bijua yeni ki ḷanbi o?" 49 Yaaba n den ye leni Jesu n den laa yaala n baa tieni, bi den buali o ki yedi: "Ti daano, tin pedi ba mu jugisiemu bi?" 50 Bi siiga yendo den pedi ki joandi bi kopadianba bado naacemo jientubili. 51 Jesu den yedi: "cedi mani yeni." O den sii o joa yeni tubili ki paagi li. 52 Lani Jesu den yedi bi kopadianba yudanba leni U Tieu diegu jiidikaaba yudanba leni bi nikpeliba, bani yaaba n den taani ki cua ki baa cuo o: "Yi cua ki kukubi mu jugisiemu leni yi jiani nani yi lingi o sanjialo yeni? 53 Min den ye leni yi daali kuli U

Tienu diegu nni, yii den cuo nni, ama moala yi ji pia folu ke li biigili paaciamu mo n die.” **54** Bi den cuo jesu ki gedini bi kopadiciaba bado diegu nni. Pieli den jua foagima. **55** Ban den cuoni mi fantama u luolu siiga, ki taani ki ka ki yie, pieli den kali leni ba. **56** Yaa jafanba n tuuni ku diegu yeni niinni siiga yendo den laa o ke o ka mi fantama kani, ki noanli o ki yedi: “O joa na moko den ye leni o.” **57** Pieli den nia ki yedi o: “A-a, pua ne, mii bani o.” **58** Lan yen waamu, nitoa den laa o ki yedi: “A moko tie bi niba yeni siiga yua yo?” Pieli den goa ki yedi: “A-a mii tie.” **59** Lan den waagi waamu, nitoa moko den ñii ki yedi o: “Moamoani lige, o joa na moko den ye leni o, kelima o tie Galile yua yo.” **60** Pieli den goa ki yedi o: “A-a, mii bani ñjan maadi yaala.” Lanyogunu ñjali ke o daa maadi ku kootongu den mua. **61** O Diedo den jigidi ki diidi Pieli. Pieli ji den tiadi wani o Diedo n yedi o ya maama na: “Ku naa ñiagu, ñjali ke ku kootongu daa mua, a baa nia taalima taa ke jaa bani nni.” **62** O den ñani ki ban mua leni li paboanli. **63** Yaaba n den kubi Jesu den ñuadi o ki pua o **64** ki fini o nunga li cabili ki tua: “Hme pua ñja? Bandi o.” **65** Bi go den sugidi o sugitoadi boncianla. **66** Lan den yendi, Jufinba cancannikpeliba taancianli, lani n tie bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba leni bi nikpeliba, den taani ki gedini Jesu bi taanli kani ki yedi o: **67** “A ya tie U Tienu n gandi yua, ñjan waani ti.” Jesu den goa ki yedi ba: “N ya waani yi la yi kan dugi n maama po. **68** N ya buali yi liba mo, yi kan guani nni pu. **69** De moala liiga, o Joa Bijua baa yaaka u paaciamu kuli daano U Tienu jienu po.” **70** Bi kuli den yedi o: “Lanwani, a tie U Tienu Bijua yo?” O den goa ki yedi ba yinba yiba n yedi, n tie wane.” **71** Lanyaapo bi den yedi biyaba: “siedinba ki go tie tiladi. Tinba tiba ti gbadi la o ñoabu nni.”

23 Lani bi cancannikpeliba taanli kuli den fii ki gedini Jesu gufeneeli Pilata po. **2** Bi den cili ki kuli o ki yedi: “Ti den laa one ke o yaandi ti niba, ki tua ban da pa o badiciamo Sesa li lubili, ki go tua ke wani oba n tie U Tienu n Gandi Yua o bado.” **3** Pilata den buali Jesu: “A tie Jufinba bado bi?” Jesu den goa ki yedi o: “Fini n yedi yeni.” **4** Pilata den yedi bi kopadicianba yudanba leni ku niligu: “Mii laa ke o joa na tieni tagiliba kuli.” **5** Bi den nia ki yedi: “O den cili ñjali Galile po ki tagi Jude nni kuli ki pundi ñjali ne, ki bangi bi niba ki tigini ba ke ban yie li bali.” **6** Pilata n den gbadi ke bi maadi Galile maama, o den buali o

joa yeni ya tie Galile yua. **7** Wan den gbadi ke o tie Elodo ya diema yua, o den soani o Elodo po. Li sua ke Elodo ye laa diema laa dana. **8** Wan den laa Jesu, o pali den mangi boncianla kelima ñjali yogu o den bua ki le o, kelima o den gba ke bi maadi o maama ke o sugini wan tieni mi bancianma wan le. **9** O den buali Jesu i buali boncianla, ama waa den guani o maamaba kuli. **10** Bi kopadicianba yudanba leni li balimaama bangikaaba den ye li kani ki kuliti Jesu boncianla kaa cedi. **11** Elodo den taani leni a minteela ki fali o, ki ñuadi o ki lani o ti tiakiagidi, ki guani o Pilata po. **12** Hali yogu ti yibalindi den ye Elodo leni Pilata siiga, laa daali liga bi den danli leni biyaba. **13** Pilata den taani bi kopadicianba yudanba leni Jufinba yudanba leni ku niligu kuli **14** ki yedi ba: “Yi den cuani n kani o joa na ki yedi ke o yaandi bi niba ki tua ke ban yie li bali. To, n buali o yi nintualti ki sua ke waa tieni liba yin kuli o yaala kuli siiga. **15** Elodo moko naa sua ke o pia tagili, lane ke o guani o ti kani. O joa na ki tieni liba kuli yaala n pundi tin kpa o. **16** Lanyaapo n ya teni ke bi pua o n baa ñja o.” **17** Li den sua ke mi pendima jaanma kuli li tie tiladi Pilata n faabi kpaadi yenli ku niligu po. **18** Ku niligu kuli den taani ki tiani: “Teni ban kpa o joa na, ki faabi tipo Balabasa.” **19** Bi den kuani Balabasa li kadidieli nni kelima o den fiini mi janjanma u dogu nni ki go kpa o nilo moko. **20** Pilata den bua ki faabi Jesu. Lanyaapo o go den maadi leni ku niligu. **21** Ama bi den tangi ki tua: “Joani o li dapoanpoanli po, joani o li dapoanpoanli po.” **22** Pilata go den maadi ba mi tataama ki yedi: “O tieni be yo ke li bia? Mii laa ke o tieni ya bonbiadila n pundi mi kuuma. Lanwani n baa teni ban pua o ki ñja o.” **23** Bi go den ñii ki tangi ki tua ke ban joani o li dapoanpoanli po, ñjali ke bi tantani den paadi Pilata. **24** Lanyaapo Pilata den jia ti buudi ki kadi ke ban mia ban tieni Jesu yaala yeni baa tieni. **25** O den ñja ban den kuani ya joa li kadidieli nni keli mi janjanma po leni mi nikpama kuli po yeni nani ku niligu n mia maama, ki taa Jesu ki teni ba ke ban tieni o ban bua yaala. **26** Ban den ñani Jesu likani ki caani o ki baan kpa o, bi den tuogi Silena dogu yua ke bi yi o Simono ke o ñani i kuani po. Bi den cuo o ki bugini o li dapoanpoanli wan ya bugi ki ñjua Jesu. **27** Li nigocianli den jua o, bi siiga bi puoba den ye, ki pua bi bena ki mua Jesu po. **28** O den jigidi ki yedi ba: “Yinba, Jelusalema puoba, da mua mani mini yaapo, ya mua mani yi ya yula po leni yi bila po. **29** Kelima a dana baa ti cua ke bi baa yedi: ‘Li pamanli

ye leni mu porjoalimu, yaaba n ki mali leni yaaba n ki jaandi biga kuli po.' **30** Laa yogunu bi niba baa maadi leni a joaciamu ki tua: 'Baa mani tipo,' ki go ya maadi a joabila ki tua: 'Hoagini mani ti.' **31** Kelima bi ya tieni ku dasoagigu yeni, bi baa tieni ku dakuongu mo lede?" **32** Bi go den gedini nikpaba lie ki baa taani ki kpa ba leni Jesu. **33** Ban den pundi ban yi ya kaanu ku yukuokuogu, bi den joani Jesu li dapoanpoanli po, ki go joani bi nibiadiliediba a dapoanpoana po, yendo Jesu jieni po, o yua mo o ganu po. **34** Jesu den yedi: "N Baa, tieni bipo sugili kelima baa bani ban tiendi yaala." Bi den toani tiatia ki boagidi o tiayiekadi. **35** Ku niligu den se li kani ki diidi. Jufinba yudanba den ñuadi Jesu ki tua: "O den ga nitoaba, o ya tie Kilisiti U Tieu n Gaudi Yua, wan ga o yuli." **36** A minteela moko den ñuadi o ki cua o kani ki teni o mi ñinmiligima ki yedi: **37** "A ya tie Jufinba bado ñan ga a yuli." **38** Ya diani n tie na den taabi ki yiini o yuli po: One n tie Jufinba bado. **39** Bi nibiadiliediba yaaba n den juani a dapoanpoana po yeni siiga yendo den sugidi Jesu ki yedi: "Haa tie U Tieu n Gaudi Yua kaa? Ga a yuli ki nan ga ti mo." **40** Ama o lielo den funi leni o ki yedi: Haa jie U Tieu, fini yua n ta leni o joa naa? **41** Tinba yaapo, ya cuonu n tie na tiegi, kelima ti ga ti tuona panpaani, ama one naa tieni bonbiadilabu kuli." **42** Lani o den yedi: "Jesu ñan tiandi npo a ya ti cua ki diedi a diema nni ya yogunu." **43** Jesu den goa ki yedi o: "N waani a moamoani, ke dinla liga a baa ye leni nni ñalijani." **44** Lan den bua ki pundi u yensicocolu ki yenga den biigi, ke li biigili tieni ki tinga nni kuli ki ya caa ñali li yenlebidili. **45** U Tieu diegu kpalidoaginkaabu den padi siiga nni ki boagidi boaga lie. **46** Jesu den kpaani ki yedi: "N Baa, n teni n miali a nuu nni." Wan den yedi yeni, o den fuo ki jiini. **47** Minteela kobiga yudaano den laa yaala n tieni, o den pagi U Tieu ki yedi: "Moamoani, o joa na den tiegi lige." **48** Ya nigola n den taani likani ki diidi, n den laa yaala n tieni, bi den lebidi ki kuni ki pua bi bena. **49** Yaaba n den bani Jesu kuli leni ya puoba n den ciani o ñali Galile, den se ñali foagima ki nua yaala n tiendi. **50** Jufinba cancannikpeliba taancianli yaaba siiga yendo den ye ke bi yi o Josefi, ya nilo n ñani ki tiegi, **51** ki tie Jufinba dogu Halimate yua. O den gu ke U Tieu diema n pundi. Waa den taani leni o lieba bi jagili nni, leni ban den tieni yaala kuli nni. **52** Laa joa den gedi Pilata kani ki mia o ke wan teni o Jesu o kpiemo. **53** O den jiini li dapoanpoanli po, ki

bobini o bu kpalipienbu, ki duani o li kuli nni. Li den sua ke bi kpiedi li kuli yeri ku tangu po ki daa duani kpiemo kuli lienni. **54** Laa daali den tie li boginli daali U Tieu fuodima daali po, ke U Tieu fuodima daali cilima bua ki pundi. **55** Bi puoba, yaaba n den ñani Galile ki ciani Jesu yeri, ki laa li kuli leni wan duani Jesu o kpiemo maama. **56** Lani bi den guani bi denpo ki bogini ya tibidi n pia u nuulimanu, leni tulale. Mi fuodima daali bi den fuodi, nani li balimaama n bili maama.

24 A danleeeda cilima daali, ku tinjapanpangu, bi puoba yeri den taa ban tuodi ki bogini ya tibidi ke ti pia u nuulimanu yeri, ki goa gedi li kuli po. **2** Bi den sua ke ya tanpabigu n bii li kuli ñoabu den bindi ki pigidi. **3** Bi den kua li kuli nni ki lingi, baa den laa Jesu o kpiemo. **4** Ban kaa den bani ban baa maali yaala, jaba lie yaaba n laa ya tiadi n ñuliti den doagidi ki sedi bi kani. **5** Ti jawaanciandi den cuo ba ke bi tibini bi nummu ki nua tiipo. Bi jaba yeri den yedi ba: "Be yaapo ke yi lingi yua n fo yaaba n kpe siiga? **6** Waa go ye ne, o fii bi tinkpiba siiga. Tiadi mani ke wan den ye Galile po **7** o den yedi: 'Li tie tiladi ban cuo o Joa Bijua ki teni o ti tuonbiadi danba nuu nni, ban joani o li dapoapoanli po, ke li dantaali daali o baa fii bi tinkpiba siiga.'" **8** Lani bi puoba yeri den tiadi Jesu maama. **9** Bi den ñani li kuli kani, ki kuni ki ban togidi laa bonla kuli bi piiga n niyendiba leni yaaba n sieni kuli. **10** Ya puoba n den togidi Jesu tondiba laa bonla den tie Magidala dogu yua Maliyama, leni Jana, leni Jaka naa Maliyama, leni potoaba yaaba n den ye leni ba. **11** Jesu tondiba den tama ke ban togidi yaala tie mafanma. Baa den dugi bi maama po ke mi tie moamoani. **12** Ama Pieli den fii ki sani ki gedi li kuli po. O den buani ki noanli lienni, ki laa ban den finfini o kpiemo ya cabipiena bebe bili. O den lebidi ki kuni, ke yaala n tieni paki o boncianla. **13** Laa daali bi ñoadikaaba siiga niba lie den caa Emayusa dogu ke li foagi leni Jelusalema nani piiga n dajenbiyenga, **14** ki cuoni ki maadi leni bi yaba yaala n den tieni kuli. **15** Ban den maadi ki mia leni bi yaba ya yogunu, Jesu wani oba den nagini ki yegi leni ba. **16** Bi den laa o, ama li den duagi bipo ke baa bandi o. **17** O den yedi ba: "Yi cuoni ki boe be ke yi pala biidi nanda?" **18** Bi siiga yendo ke bi yi o Kileyopasa den goa ki yedi o: "Yaaba n ye Jelusalema siiga kuli fini bebe n ki bani ya bonla n tieni u niinni a dana ne?" **19** O den buali

ba: “be n yeni?” Bi den goa ki yedi o: “Ya bon n tieni Nasaleti yua Jesu, yua n den tie U Tieu leni bi niba kuli ya nintuali ya sawalipualo n pia u paaciamu a tuona po leni mi maama po kuli, **20** bi kopadicianba yudanba leni ti yudanba den cuo ki teni ke bi jia o buudi ki bili ban kpa o, ki den joani o li dapoanoanli po. **21** Tinba, ti den sugini ke wani n tie yua n bi baa faabi Isalele buolu yaaba. Ama dinla n tie dana taa leni laa bonla n tieni. **22** Ti siiga puoba mo bi potianba maadi ke li paki ti. Bi bi yagidi ki gedi li kuli po dinla ku tijaapanpangu, **23** kaa ban laa o kpiemo. bi guani ki yedi ti ke bi laa malekinba yaaba n doagidi bi yula bi kani ki waani ba ke Jesu fo. **24** Ti lieba bi tianba gedi li kuli po ki ban sua ke li bonla kuli tie nani bi puoba n yedi maama, de baa laa wani wani.” **25** Lani Jesu den yedi ba: “Yinba bi yanpidanba na, yaaba n ki jaligi ki baa daani bi sawapuuba n den yedi yaala kuli po. **26** Naani laa den tie tiladi ke U Tieu n Gandi Yua n le fala yeni ki kua o kpiagidi kaanu bi?” **27** Lani Jesu den cili leni Musa ya maama ku pundi bi sawalipuaba ya maama ki bundi bipo i Diani nni kuli yaala n den maadi o yaapo. **28** Ban den nagini ban caa ya dogu, Jesu den tieni nani o bua ki pendi ki suagi liiga. **29** Ama bi den yie opo ki yedi: “Sedi leni ti kelima ku yenjuagu pundi, u yienu ji bua ki kua.” Lani o den kua ki sedi leni ba. **30** Wan den kaa u sajekaanu kani leni ba, o den taa dupen ki tuondi U Tieu ki cabidi ki teni ba. **31** Lani bi nuni den yubidi, ke bi bandi o, ama o den yindi bi siiga ke baa go laa o. **32** Bi den yedi bi yaba: “Wan bi maadi leni ti u sanu nni ki bundi tipo i Diani n yedi yaala yeni, laa bi tie nani mi fantama n co ti pala nni yeni kaa?” **33** Lanyogunu liga bi den fii ki guani Jelusalema, ki laa ke bi piiga n niyendiba leni bi noadikalieba taani ki ka, **34** ki yedi: “O Diedo fii bi tinkpiba siiga moamoani lige. O doagidi o yuli Simono po mo.” **35** Bani bi niliediba yeni mo den togidi yaala n tieni u sanu po, leni ban bandi Jesu maama wan cabidi dupen ya yogunu. **36** Ban den maadi laa bonla ya yogunu, Jesu wani oba den doagidi ki sedi bi siiga ki yedi ba: “Mi yanduanma n ya ye leni yi.” **37** Li pakili leni ti jawaanciandi den cuo ba kelima bi den tama ke bi laa jiingoe. **38** Jesu den yedi ba: “Be n teni ke yi yama yagini yeni, be yaapo ke ya yanmaali buolu n tie na ye yi pala nni? **39** Diidi mani n nii leni n taana, mini lige. Sii mani n nii ki le, jiingu naa pia gbannandi leni kpaba nani yin nua ke n pia maama.” **40** Wan den maadi yeni, o den waani ba o nii leni o taana.

41 Nani bi pamancianli po n den teni ke bi daa den daani o maama ki go ye leni li pakili, o den buali ba: “Yi pia li bonjekaala nekanba bi?” **42** Bi den teni o li janjenjoabidili. **43** O den ga ki ymani bi nintuali. **44** Lani o den yedi ba: “Line n tie min da den ye leni yi ki wangyi yaala, ke li tie tiladi ke yaala n diani ki bili npo Musa balimaama nni leni bi sawalipuuba tila nni leni Pisominba nni kuli n tieni ki dudi.” **45** Lanwani o den libidi bi yantiana ke ban fidi ki gbadi i Diani n yedi yaala. Lani o den yedi ba: **46** Li diani ki yedi ke U Tieu n gandi yua baa le fala yeni, ki yuandi ki fii bi tinkpiba siiga li dataali daali, **47** ke bi baa cili Jelusalema na ki yadi ki gedi i nibuoli kuli po ki ban ya wangyi ke bi niba n lebidi bi yama ki baa sugili bi tuonbiadi po. **48** Yinba n tie laa bonla ya siedinba. **49** Mini n baa soani yipo n Baa n niani yaala. Ama yin ya ye mani u naa dogu nni yali tanpoli paaciamu n baa jiidi yipo.” **50** Lani ya puoli Jesu den nani ba u dogu nni ki gedini ba yali ki ban kuli Betani, ki yugidi o nii ki gaali ba. **51** Wan den gaaliti ba ya yogunu, o paadi leni ba ki doni tanpoli po. **52** Bani yaapo, ban den kpiagi o, bi den lebidi ki guani Jelusalema leni li pamancianli. **53** Bi den ye U Tieu diegu nni daali kuli, ki pagi U Tieu.

Jan Laabaalihamo

1 Hali mi cilima Mi maama den ye. Mi maama den ye leni U Tieu. Mi Maama yeni den tie U Tieu. **2** Mi den ye hali mi cilima leni U Tieu. **3** Yaala n ye kuli tie Mi yaa tagime, kelima li bonla kuli tie Mi yaa tagime. **4** Li miali den ye mi niinni, li miali yeni den tie mi yenma bi niba kuli po. **5** Mi yenma yendi li biigi nni, ama li biigili ki den gaama. **6** Jan den cua ki tie U Tieu tondo. **7** O den cua ki tie siedi, ki baa tiendi siedi mi yenma yeni po, ke bi niba kuli n daani kelima omaama po. **8** Wani ka, den tie mi yenma, ama o den cua ki baa tieni siedi mi yenma po. **9** Mi yenma yeni den tie mi yenmoanma ki cua handuna nni ki baa yendi nisaalimiali kuli po. **10** Mi den cua handuna nni kelima mani n den tagi handuna ama handuna naa go den bandima. **11** Mi den cua o yaaba siiga, ama o yaaba ki den gaama. **12** Ama yaaba n den gaama kuli ki daani o yeli nni mi dini ba libali ke bi tua U Tieu bila, **13** wan mali yaaba, ke laa tie leni soama ka, laa go tie gbannandi yanbuama, laa tie nisaali-yantiali, ama U Tieu wani o ba. **14** Mi maama yeni den tua gbannandi ki cua ti siiga ki gbie leni li hanbili leni imoamoani. Ti den laa okpiagidi wani ki bonjayenyenga yua n ñani Baa kani yaa kpiagidi. **15** Jan tieni opo siedi ki kpaani: Wani n tie min maadi yua yaa maama ki yedi: Yua n tieni n tie min baa yua cie nni, kelima o den ye hali ke mini daa ye. **16** Ti kuli baa o hanbili ki go baadi li ki pugidi pugidi. **17** Kelima Musa n den cuani li bali maama, ama Jesu kilisiti n cuani li hanbili leni imoamoani. **18** kelima oba kuli ki maani ki le U Tieu, ama obijua yua n ye okani yogunu kuli, n cua ki doagidi o niba siiga ki teni ke bi bandi o. **19** Jan n den cua ki tiedi laa siedi yaa yogunu, Jufinba yaaba n ye Jelusalema den soani bi kopadicianba leni lefi buolu yaaba, ke ban buali o yaa bualu n tieni: A tie ñjme yo? **20** Jan den doagidi ki waani ba imoamoani ki yedi: Mini ka tie Kilisiti. **21** Bi den buali o ki yedi anan tie ñjme? Elia bi? O den yedi: Mii tie Elia. Bi den buali o nan tie o sawalipualo bi? O den yedi ba: A-a. **22** Bi den yedi o: Lanwani a nan tie ñjme yo? K e ti bua ki ban waani yaaba n soani ti. A yedi ayuli po be? **23** O den yedi ke o tie Yua n kpaani mi fanpienma nni ki tua: «Naadi mani o Diedo sanu.» Nani Esayi n den yedi maama. **24** Ban den soani yaaba yeni den tie falisielinbe. **25** Bi go den buali o yaa buali n tieni: A yaa tie Kilisiti, kaa go tie Elia, ki naa go

tie o sawalipualo mo be yaapo ke nan tendi bi niba mi walima? **26** Jan den guani ki yedi ba: Mini wani n tendi mi ñima yaa batisima, ama onilo ye yi siiga ke yii bani o. O baa cua n puoli. **27** Mii pundi baa yua n gbaani ki lodi o cacaagbanslama. **28** Lankuli den tieni betani judana kpenu kandima, Jan n den batisi bi niba naankani. **29** Lan den fii ki fa Jan den laa ke Jesu kpendi o kani o den yedi: Diidi mani one n tie U Tieu pebiga yua n ñjandi handuna tuombiadi. **30** Wani n tie min den baa yua, nitoa ba cua n puoli ki cie nni yeni, kelima o den ye hali ke n daa ye. **31** Mii den bani, wan tie yua ama n cua ki batisi bi niba leni mi ñima ke wan doagidi Isalele yaaba po. **32** Jan den tieni yaa siedo n tieni: N den laa ke U Tieu fuoma yua ñani tanpoli, nani ki kpaajiega yeni ki jagini opo. **33** Mii kpa bani o, ama yua n den soani nni ke min batisi bi niba, mi ñima nni yeni den yedi nni: Han baa le ke U Tieu fuoma yua jindi ki jagini yua yaapo yeni wani n baa batisi bi niba leni U Tieu fuoma yua. **34** N laa yo ki tieni siedi ke o tie U Tieu Bijua. **35** Li fii faama Jan go di ye li kani leni o hoadikaaba siiga bonbalie. **36** ki laa ke Jesu cuoni ki baa pedi ke o yedi: One n tie U Tieu pebiga. **37** Jan hoadikalediba den gbadu wan yedi yaala ki fii ki hoadi Jesu. **38** Jesu den gbegidi ki nuali ki sua ke bi hua o, ke o yedi ba: Yi lingi be? Bi den guani ki yedi o labi, lani n tie canbaa a denpo ye le yo? **39** O den yedi ba: Cua mani yi baan le, bi den yegi leni o ki ban laa o deni n ye naani, li den tie liyenlebidili yogunu bi den sedi leni o laa juagu kuli. **40** Andile Simono Pieli waalo den tie yaa niliediba n den gbadu Jan maama ki hoadi Jesu yeni siiga yendo. **41** Wani n den kpa tuogi o ci amo Simono ki yedi o: Ti laa Mesia, lani n tie U Tieu n gandi yua. **42** O den gedini o Jesu kani. Jesu den nuali o ki yedi o: A tie Simono Jonasa bijua, a ji baa yi sefa yo yaala n bua ki yedi Pieli. **43** Lan den fii ki fa Jesu den jagi ke o baa gedi Galile. O den tuogi leni Filipi ki yedi o: ñoadi nni. **44** Filipi den tie Betisayida yua, Pieli leni Andile moko n den ñani yaa dogu. **45** Filipi n den tuogi leni Nataneli ki yedi o: Ti laa Musa n den diani yua yaa maama li balimaama nni yeni, bi sawalipuaba n den maadi yua yaa maama yeni lani n tie Jesu Nasaleti Josefi bijua. **46** Nataneli den yedi o: Naani yaala n hani baa fidi ki ñia nasaleti? Filipi den yedi o: Cua ki ban le. **47** Jesu den laa Nataneli ke o kpendi o kani, o den yedi one tie Isalele buolu yua moamoani tudima ki ye omiinni baa waamu. **48** Nataneli den buali o, a bandini

hali le? Jesu den guani ki yedi o: Hali ke Filipi ki yini a, han bi ye bu kankanbu tinga yeni n bi nua a. **49** Nataneli den guani ki yedi o: Labi lani n tie canbaa a tie U Tieu Bijua fini n tie Isalele yaaba bado. **50** Jesu den guani ki yedi o: Kelima n yedi a ke n bi nua ha bu kankanbu tinga lane ke a daani, ama a go baa la yaala n cie yeni. **51** O go den yedi o: Imoamoani imoamoani kani n yedi yi ke dinla liiga yi baa le ke tanpoli luodi ke U Tieu Malekinba do tanpoli ki go jii O joa Bijua po.

2 Danata n den pendi li potaali den tieni kana dogu nni Galile diema nni, Jesu naa den ye likani. **2** Bi den yini Jesu leni o hoadikaaba moko li hiiigili yeni. **3** Duven n den poadi, Jesu naa den yedi o: Baa go pia duven. **4** Jesu den guani ki yedi onaa, pua be n ye mini leni fini siiga, n yogunu daa pundi. **5** O naa den yedi yaaba n tuuni likani wan yedi yi yaala kuli yin tieni. **6** Li sua ke bonciamma luoba den ye likani, ki tie ban maa yaa leni ti tandi Jufinba nidihanhbima bogida po ke bonyenli kuli baa fidi ki gaa litidikobiga. **7** Jesu den yedi ba: Gbieni mani aboba ne kuli ñima bi den gbieni a kuli kali ki ban liadi cain. Jesu den yedi ba: **8** Kabidi mani ki ban teni mi pocaanjeima yudaano. Bi den kabidi ki ban teni o. **9** Mi pocaanjeima yudaano den wubi yaa ñima n lebidi ki tua duven yeni, kaa bani man ñani naani. Ama yaaba n teni wani den bani. **10** O den yini opocaano calo, Ki yedi o: Bi yaba kuli yen cuani bi canba po yaa duven n mani bohanla yo, bi yaa ñuni, banji yuandi, ki cuani yua ki mani bonhanla, ke amo anan bi wuoni o bonhamo, ki bancuan o moala ne. **11** Lan n tie Jesu n den cili ki tieni ya bancianma kana dogu nni Galile diema nni ki doagidi kpiagidi ke o hoadikaaba daani o. **12** Lani n pendi Jesu den gedi kapenayuma wani leni onaa leni owaamu leni o hoadikaaba, ki tieni likani dana waamu. **13** Jufinba Jaanma ban yi yaama paki, yaala n bua ki bundi mi pendima Jaanma n den nagidi Jesu den suagi ki gedi Jelusalema. **14** O sua U Tieu diegu nni yaaba n kuadi ine, yaaba n kuadi ipe, yaaba n kuadi mu kpaajiemu leni yaaba n lebidi iligi ke bi ye lienni. **15** O den taa u baabu ki lebini u ke u tua nani u balijo yeni, ki deli bani leni bi ne leni leni bi pe kuli ki ñani ba, ki tudi ki lunu bi ligi lebidiba kpagidi. **16** ki yedi akpjekuada ñani mani laa bonla nekanba ki da teni n Baa diegu n tua kpendi diegu. **17** O hoadikaaba den tiadi ke li diani ki yedi: A diegu yankuali cuo nni hali boncianla. **18**

Jufinba den taa mi maama ki yedi o: A baa tieni be bancianme ki doagidi ke a pia usanu ki ya tiendi han tiendi yaala ne? **19** Jesu den guani ki yedi ba: Mudi mani U Tieu diegu ne, n baa maagu ne leni danata siiga. **20** Jufinba den yedi o: Piinaa n binaluobe ke bi den maa ki fidi ki gbeni ku diegu ne, ke fini wani yedi ke a baa maagu ki gbeni ne leni danata siiga! **21** Ama Jesu wani den maadi o gbannandi maame. **22** Wan den fii bi tinkpiba siiga, o hoadikaaba den tiadi wan den yedi yaala ki daani idiani n yedi yaala leni Jesu n den maadi ya maama kuli. **23** Jesu n den ye Jelusalema pak jaanma yogunu yeni, lani tie mi pendima Jaanma bi niba boncianla den laa wan tiedi yaa bancianma ki daani o. **24** Ama Jesu ki den dugi bi po kelima o den bani bi kuli. **25** Laa den tie opo tiladi toa n waani o ban tie maama, kelima wani o baa den bani yaala n ye onisaalo pali nni.

3 Ama li den pia niyendo ke o yi Nikodema ki tie falisiensi, ki go tie Jufinba yudanba siiga yendo. **2** O den cua Jesu kani ku ñiagu ki yedi o: Canba ti bani ke a tie ya bangika n ñani U Tieu kani, kelima o bakuli kan fidi ki yaa tiendi han tiendi yaa banciamma ne li yaa tie U Tieu n ye leni yua. **3** Jesu den guani ki yedi o: Imoamoani imoamoani kani n yedi a, yaa nilo n ki mali mi maa panma kan fidi le U Tieenu diema. **4** Nikodema den guani ki yedi: Nikpelo mo daa, li baa tieni lede yo ban go maa o? Naani li baa tuo wan go guani kua o naa tugu nni wan maa o. **5** Jesu den guani ki yedi o: Imoamoani imoamoani kani n yedi a, yua n ki mali mi ñima leni U Tieu fuoma yua yaa madi, o kan fidi ki kua U Tieu diema nni. **6** Ti gbannandi n mali yua kuli pia ti gbannandi yaa miali buolu yo, ama U Tieu fuoma yua n mali yua kuli pia U Tieu fuoma yua miali. **7** Lan da bagi a, ke n yedi: Kali yin maa mi maapanma. **8** Ufaalu figi wun bua naani ke a gba u sagimu ama haa bani wun ñani naankani, haa go bani wun caa naani mo, U Tieu fuoma yua n mali yua moko tie yene. **9** Nikodema den buali Jesu, laa bonla mo baa tieni lede ki tieni? **10** Jesu den guani ki yedi o: Fini yua n tie isalele siiga bangikaciamo haa bani laa bonla? **11** N yedi a yi moamoani ti wangti tin bani yaala leni tin laa yaala, ama yii tuodi ki gaani ti siedi. **12** N ya maadi ki tinga nni bonla ke yii ga li fuuli, li baa ga lede yo, n ya maadi tanpoli bonla maama yin ga li fuuli? **13** O bakuli ki doni tanpoli, li yaa tie yua n ñani tanpoli ki jiidi, lani n tie O joa Bijua yua, n ye

tanpoli. **14** Nani Musa n den joani o kumoanwa mi fanpienma nni maama yen, kali ban joani Ojoa Bijua moko yen, **15** ke yua n daani o kuli n fidi ki baa yaa miali n kan gbeni. (**aiōnios g166**) **16** Kelima U Tieu den bua handuna hali boncianla, ki puni o bi ja yenysenga ke yua n daani o kuli n da bodi ama wan baa yaa miali n kan gbeni. (**aiōnios g166**) **17** Kelima U Tieu naa den soani o bi Jua handuna nni ke wan jia handuna buudi ka, ama ke wan faabi handuna. **18** Yua n daani o kuli bi kan jia o buudi, ama yua n ki daani o wani bi tuodi ki jia o buudi kelima waa daani U Tieu bon ja yenysenga. **19** Yaala n baa teni ban jia bi niba ti buudi tie ke mi yenma cua handuna nni, ama bi niba bua li biigili ki ha mi yenma kelima bi tuona bia. **20** Kelima yua n tiendi yaala n bia kuli o nani mi yenma waa bua ki cua mi yenma kani kelima ojje o tuona n da doagidi. **21** Ama yua n tuuni yi moamoani nni baa cua mi yenma kani kelima o bua o tuona n doagidi, kelima o tuona tie U Tieu yanbuame. **22** Lani n pendi Jesu ieni o hadikaaba den gedi jude tinga nni, o den ye leni o hadikaaba likani ki batisti bi niba. **23** Jan moko den ye Eno, ya dogu n kuu leni samali ki batisti bi niba, kelima mi ñima den yaba likani, bi niba kuli den kpendi ke o batisti ba. **24** kelima li sua ke bi daa kuani Jan li kadidieli nni. **25** Jan hadikaaba siiga bi tianba den nia leni jufi yendo yaala n tie mi walihanbima bogida po. **26** Bi den cua ki yedi Jan: Canba yua n den ye leni a judana kandima po yen, han den tieni yua yaapo siedi yen, o batisti bi niba, ke bi niba kuli caa o kani. **27** Jan den guani ki yedi ba: O nilo kan fidi ki baa li ba, kali U Tieu n den tuodi ki puni o yaala tanpoli po. **28** Yinba yiba tie n siedinba ke n yedi: Mini ka, tie Kilisiti «lani n tie U Tieu n gandi yua» Ama bi den soani nni o liiga. **29** Yua n die opocaano tie opocaano calo. Ama opocaano calo danli yua n ye o kani ya gbadi opocaano calo nialu, o pali yen mangi hali boncianla, kelima opocaano calo nialu po. Li yaa po n moko pia li pamanli cianli. **30** Kali wan yaa yabidi n mo min yaa wada. **31** Yua n ñani tanpoli ki cua cie nilo kuli, yua n tie ki tinga nni yua maadi nani ki tinga nni bonla yaa maama, ama yua n ñani tanpoli cie nilo kuli. **32** o tiendi siedi wan laa ki go gbadi yaala po, ama nilo ba kuli ki ga o maama. **33** Yua n ga o siedi saa yi moamoani ke U Tieu tie moamondaano. **34** Kelima U Tieu n soani yua maadi U Tieu maama, kelima U Tieu gbieni o, o fuoma yua. **35** Baa bua bi Jua ki tieni li bonla kuli bali o nuu nni. **36** Yua n daani

bi Jua pia yaa miali n kan gbeni, ama yua n ki daani bi Jua kan le li miali U Tieu pabienli cuonu bebe n baa jagi o yulipo. (**aiōnios g166**)

4 O Diedo den bandi ke faliseninba gbadi ke yaa niba n kpendi o kani ki gaani mi walima ki go hua o, yaba ki cie Jan yaaba. **2** Ama Jesu nan ka den batisti bi niba, o hadikaaba n den batisti ba. **3** O den ñani jude ki guani Galile. **4** Ama li den tie tiladi wan tagini samali. **5** O den pundi samali doyendu nni ke bi yi u sikali li kani den den kuu leni Jakobo n den puni o bijua Josefi yaa kuanu. **6** Jakobo n den gbini yaa caali den ye li kani, Jesu den cuoni ki coagi ki kali li caa gbanli po, li den bua ki pundi u yensiinu. **7** Samali pua den cua ki baa luuni mi ñima, Jesu den yedi o: Pa nni ñima min ño. **8** Kelima li den sua ke o hadikaaba kua udogu nni ki baan da mi jiema. **9** Samali pua den yedi o: Li ga lede ke fi yua n tie jufi nan mia mini samali pua mi ñima ki baa ño. O den yedi yeni kelima Jufinba leni Samali yaaba ki den pia mi tugimba bi siiga. **10** Jesu den guani ki yedi: A ya bi bani U Tieu paabu n tie yaala leni yua n tua ha: Pa nni min ño n tie yua, fini n bi baa mia o. Lani o bi baa pa ha yaa ñima n pia li miali. **11** O pua yeni den guani ki yedi o: o Diedo haa pia yaala n baa luuni ke li caali mo nan ñua, a baa ba yaa ñima n pia li miali le? **12** Atema ke ha cie ti yaa ja jakobo yua nden puni ti li naa caali, wani oba n den ñini naani leni obila leni oyandi? **13** Jesu den goani ki yedi o: Yua n ñuni mi naa ñima kuli ñu ñuulu go baa cuo o, **14** Ama yua n ñuni min baa pa o yaa ñima yeni ñu ñuulu kan go cuo o hali abada. Min baa pa o yaa ñima yeni baa tua ñinbunli o niinni ki yaa pudi ki puubi hali yaa miali n kan gbeni nni. (**aiōn g165, aiōnios g166**) **15** O pua yeni den yedi o: o Diedo pa nni laa ñima ke u ñuñuulu n da go cuo nni, ke min da go cua nekanba ki luni mi ñima. **16** Jesu den yedi o: Gedi ki ban yini a calo ki cuani ne. **17** O pua yeni den guani ki yedi o: N naa pia joa, Jesu den yedi o: Amaadi moamoani leni han yedi: N naa pia joa. **18** Kelima a den kuni ti jadi taalimamu, han ye leni yaa joa moala ne yeni mo naa tie acalo ka, han yedi yaala tie moamoani. **19** O pua yeni den yedi o: o Diedo n laa ke a tie sawalipualo. **20** Ti yaajanba den kpiagidi U Tieu li naa juali kane, ama yinba Jufinba mo yedi ke li tie tilade yaaba n baa kpiagidi U Tieu kuli kali Jelusalema. **21** Jesu den yedi o: O pua ne daani n maama u yogunu kpendi ke yaaba

n baa kpiagidi Baa kan go yaa kpiagidi o li naa juali po bi Jelusalema ka. **22** Yi kpiagidi yin ki bani yaala, ama tinba wani bani tin kpiagidi yaala kelima mi faabima ñani Jufinba kane. **23** Ama uyogunu kpendi ke yaaba n baa kpiagidi Baa baa kpiagidi o leni mi fuoma nni leni yi moamoani kelima Baa lingi landabe. **24** U Tieu tie fuome lanyaapo yo ke li tie tiladi yaaba n baa kpiagidi o n yaa kpiagidi o leni mi fuoma nni leni yi moamoani. **25** O pua yeni den yedi o: N bani ke Mesia ba cua ban yi yua Kilisiti yeni o ya cua obaa waani ti libonla kuli. **26** Jesu den guani ki yedi o: Mini yua n maadi leni a yeni tie wane. **27** Wan den boe leni o pua yeni yaa yogunu ohoadikaaba den cua, li den pakiba leni ban sua ke o maadi leni o, ama bi siiga obakuli ki den buali o, abua be yo? Bi be yaapo yo ke a maadi leni o? **28** O pua yeni den ha o cuali ki sani ki kua udogu nni, ki ban yini bi niba ki yedi ba **29**: Cua mani ne ki ban le ya nilo n fidi ki bandi min tieni yaala kuli, naani waa baa tie Kilisiti kaa? **30** Bi den ñani udogu nni cua o kani. **31** Laa yogunu den sua ke ohoadikaaba tigini o ke wan je ki tua: camba yi di. **32** Ama o den yedi ba: N pia yin ki bani yaa jiema ki baa je. **33** Bi hoadikaaba den tua bi yaba niloba nan cuani opo jiema bii? **34** Jesu den guani ki yedi ba: N yaa jiema tie min yaa tiendi yua n soani nni yanbuama ki soani o tuonli ki dudi. **35** Yii tua ke ymaalita ka sieni yin taani ti kpaandi? Ama mini wani n yedi yi baa moalane yaadi mani ki diidi, yi kuani pendi ki pundi ujetaagu. **36** Yua n yendi baadi opanpaani ki taagi ti kpaandi ya miali n kan gbeni po, ke yua n buu leni yua n yendi kuli n taani ki mangi bi pala. (*aiōnios g166*) **37** Kelima ban yedi yaala ne tie moamoani, one buu one mo yendi. **38** N soani yi yin ban yendi yin ki den soani naani, nitoaba n den soani li tuonli yi mo kua bi tuonli nni. **39** Samali yaaba siiga boncianla yaaba n ye laa dogu nni den daani Jesu kelima o pua yeni n den doagidi ki waani ba yaa maama ne «o bandi min tieni yaala kuli» **40** Samali yaaba, yaaba n den cua Jesu kani yeni den mia o, ke wan sedi leni ba, o den tieni li kani danalie. **41** Bi niba boncianla den daani omaama po. **42** Bi den yedi o pua yeni: Laa tie han bi waani ti yaa maama po ka ke ti daani o, kelima tinba yaaba gbadu wan yedi yaala, ti bandi ke o tie handuna candaano moamoani. **43** Danalie n den pendi Jesu den ñani likani ki guani Galile, **44** kelima wani o ba den tuodi ki yedi ke bi kan kpiagi Sawalipualo odandogu nni. **45** Wan den pundi Galile, Galile yaaba

den ga ocangu hali bohanla kelima ban moko den gedi Jelusalema mi jaanma yogunu ki laa wan den tiendi yaala. **46** O den guani kana Galile dogu nni wan den kpa lebidi mi ñima naani ke mi tua duven obado koanbali den ye kapenayuma dogu nni ke o bijua yia. **47** Wan den gbadu ke Jesu cua jude Galile diema nni o den fii ki gedi okani ki mia ke wan cua ki paagi opo obijua yua n den sieni waamu ki kpe. **48** Jesu den yedi o: Yi yaa laa mi bancianma leni libonpakikaala yaaka yi kan daani nni. **49** Obado koanbali den yedi o: Canba cua tin yegi ki gedi hali ke n biga daa kpe. **50** Jesu den yedi o: Kuni abiga baa laa fia. Laa joa den daani Jesu n den yedi o yaala ki gedi. **51** Wan den kuni o tuonsoanba den tuogi o usanu nni ki waani o yaa laabaalo n tieni: Abiga baa laa fia. **52** O den buali ba ki biga n li baa laa fia yaa yogunu cap, Bi den yedi o: Wenli kudlele yogunu ke ogbannanbiendi kagidi opo. **53** Ki biga baa den bandi ke li den tie laa yogunu yo cap ke Jesu den yedi o: Abiga baa laa fia. Wani leni odeni yaaba kuli den tuo ki daani Jesu. **54** Lan n tie Jesu n go den tieni mi bancianliema yaama wan den ñani Jude ki guani Galile yaa yogunu.

5 Li yaa puoli, Jesu go den doni ki gedi Jelusalema Jufinba jaanma siiga jaanyenma yaa badu. **2** Ki sua Jelusalema pia ku ñinbuugu ke ku kuu leni ipe buliñoabu Ebilunba maama nni bi yi ku ñinbuugu yeni Beteseda, ke ciadim se ki baali likani. **3** Ayiama boncianla den dua ti ciadi yeni soangu nni, bi tianba den tie juama, bine diama, bine waba, ke bi guu mi ñima n langidi. **4** Kelima yogunu yogunu Maleki yen jiidi ki langidi mi ñima yeni, o ya langidima ke yua n kpa kua wan pia yaa yianu kuli o yen paagi. **5** Jayendo den ye likani ki yia hali piita n bina nii. **6** Jesu den laa o, ke o dua likani, o den bani ke o waagi leni o yianu, o den buali o a bua ki paagi? **7** O yiamo den guani ki yedi o: o Diedo mii pia yua n baa todii nni, mi ñima ya langidi hali n baa kua toa yen kpa kua ki ha nni. **8** Jesu den yedi o: fi ki taa a kaagu ki ya cuoni. **9** Lanyaapo o joa yeni den paagi ki fii ki taa o kaagu ki cuona. **10** Ki sua li den tie mi fuodima daale, lanyaapo Jufinba den yedi yua n paagi yeni dinli tie mi fuodima daali laa pia sanu han tugiaakaagu. **11** O den guani ki yedi ba: Yua n paagi nni yeni wan nan yedi min taa n kaagu ki yaa cuoni. **12** Bi den yedi o: Laa Joa tie ñyme yo, wani yua n yedi han taa a kaagu ki yaa cuoni yeni. **13** Ama yua n den paagi yeni naa den bani Jesu

n tie yua kelima Jesu den kua ku niligu nni ke waa go laa o. **14** Ama Jesu go den tuogi leni o, U Tienu diegu nni ki yedi o: Diidi a baa laa fia han da go tieni tuonbiadi ke yaala n bia ki cie line n da cuo ha. **15** O joa yeni den gedi ki ban waani Jufinba ke Jesu n paagi o. **16** Lanyaapo Jufinba den hua Jesu leni ki nanga kelima o den tiendi laa bonla mi fuodima daale. **17** Jesu den yedi ba: N Baa tuuni ki pundi hali moala n moko tuuni. **18** Lanyaapo Jufinba den lingi ki pugidi ki bua ki kpa o, laa tie ke o miidi mi fuodima daali kuali bebe ka, ama kelima o den tua ke U Tienu tie o ba, ki nua ke o da leni U Tienu. **19** Lan wani Jesu den guani ki taa mi maama ki yedi ba: N yedi yi, yi moamoani yi moamoani kani Bijua kan fidi ki tieni li bakuli kelima o yuceli paalu po, ama o tiendi wan laa ke Baa tiendi yaala. Baa n tiendi yaala kuli Bijua moko tiendi lane. **20** Kelima Baa bua Bijua ki waani o wan tiendi yaala kuli, o go baa waani o yaa tuona n yaba ki cie, li ba paki yi. **21** Kelima nani Baa n fiindi bi tinkpiba ki go puuni li miali maama, yene ke Bijua moko puuni li miali wan bua yua kuli. **22** Baa kan jia o bakuli buudi, o teni li bujiali kuli o Bijua yaa nuu nne. **23** Ke nilo kuli n yaa kpiagidi Bijua nani ban kpiagidi Baa maama yeni, yua n ki kpiagi Bijua kuli waa kpiagidi Baa yua n soani o moko. **24** Yi moamoani yi moamoani kani n yedi yi yua n cengi n maama ki daami yua n soani pia yaa miali n kan gbeni, buudi cuonu ki ye o po, ama o ñani mi kuuma nni ki kua li miali nni. (**aiōnios g166**) **25** Yi moamoani yi moamoani kani n yedi yi, u yogunu kpendi upundi baa moala ne ke yaaba n kpe baa gbadi U Tienu Bijua nialu, yaaba n baa gbadi u mo kuli baa yaa fo. **26** Nani Baa n pia li miali ke li ye o niinni maama yeni, opuni o Bijua moko li miali yene lin yaa ye o niinni. **27** O puni o, u paalu ke wan yaa ja ti buudi kelima o tie Ojoa Bjua yo. **28** Laa bonla n da paki yi kelima u yogunu kpendi ke yaaba n kpe baa gbadi onialu, yaaba n gbadi u mo kuli baa ña a kula nni. **29** Yaaba n den tieni yaala n hani baa fii yaa miali n kan gbeni po, yaaba n den tieni yaala n bia baa fii li bujiali po. **30** N kan fidi ki tieni li bakuli n yuceli po, n ya ja ti buudi nani min gba U Tienu kani maama, n bujiali mo tiegi kelima mii lingi n yuceli yanbuama, kali yua n soani nni yaa yanbuama. **31** N ya tieni n yuli po siedi n siedi ki tie moamoani. **32** Toa ye yua n tiendi n po siedi, n bani ke wan tiendi npo yaa siedi tie moamoani. **33** Yi den soani u tondu Jan kani, o den tieni siedi yi moamoani po. **34** Mini wani nisaalo ka

tiendi n po siedi, n yedi yeni ke yin faabi. **35** Jan den tie yaa fitilisanga n co ki yieni. Yi den tuo ki mangi yi pala o yenma nni u yogunu waamu. **36** N pia yaa siedi n cie Jan n den tieni n po yaa siedi, Kelima Baa n teni nni yaa tuona ke min soani yeni n tuuni laa tuona yo, han tiendi n po siedi ke n tie Baa n soani yua. **37** Baa yua n soani nni yeni moko tiendi n po siedi, yii kpa gbadi o nialu, yii kpa laa o nunga mo. **38** O maama ki ye yi niinni kelima yii daani wan soani yua. **39** Yi lingi idiani nni bohanla ki tema ke yi baa ba lienni yaa miali n kan gbeni, ama ki sua idiani yeni tiendi n yaa siedi yo. (**aiōnios g166**) **40** Yi mo yii bua ki cua n kani ki baa li miali. **41** Mii lingi bi nisaaliba ka n kpiagi nni. **42** Ama n bani n ke yii pia U Tienu po buama yi pala nni. **43** N cua Baa yeli po ama yii ga n cangu ama toa ya cua o yuceli po yi baa ga o cangu. **44** Yii bua ki daani nni kelima yii lingi ya kpiagidi n ñani U Tienu kani, ama yi lingi ti kpiagidi yi yaba kane. **45** Yin da tama min wani baa jaligi yi Baa nintuali, yua baa jaligi yi tie Musa yo, yin bili yi suginma wani yua yaa niinni yeni. **46** Li ya tie ke yi daani Musa maama li bi hani yin daani n yaa maama moko, kelima Musa den diani n yaapo yo. **47** Ama yi yaa daani o diani, yi baa ga lede yo ki daani n mo yaa maama?

6 Li yaa puoli, Jesu den duodi Galile ñincianma ban go yi yaama Tibeliada. **2** Bi niba boncianla den hua o, kelima bi den laa wan tiendi yaa bancianma ki paagidi a yiama. **3** Jesu den doni ki kali lijuali po, wani leni ohoadikaaba. **4** Jufinba jaanma ban yi yaama mi pendima jaanma yeni den nagini. **5** Jesu n den yaadi ki la ke yaa niligu n yaba kpendi o kani, o den yedi Filipi: Ti baa daa mi jiema hali le bi naa niba kuli n baa ki je? **6** O den yedi yeni ki bua ki biigi ba, kelima o den bani wan baa tieni yaala. **7** Filipi den guani ki yedi o: Kujapiena kobilie kan dagidi bi kuli n baa waamu waamu. **8** Ohoadikaaba siiga yendo Simono pieli waalo Andile den yedi o: **9** Ojawaalo ye ne ki pia dupen bonbimu leni jamilie, ama lan mo baa tieni ku naa niligu kuli be? **10** Jesu den yedi: Cedi mani ban kali, ti moasoangidi den ye li kani ke bi kali ti po, bijaba den bua ki pundi tudamu (5000) **11** Jesu den taa bi dupenmuudi ba yeni ki tuondi U Tienu ki boagidi yaaba n ka likani, o go den boagidi ijami moko ke yua kuli baa wan bua yaa bianu. **12** Ban den dini ki guo, o den yedi ohoadikaaba: Gandi gandi mani yaa boncaba n sieni ke libakuli n da bia. **13** Lani bi den gandi gandi

yaa boncaba n sieni ki gbieni piiga n baa buodilie. **14** Bi niba yeni den laa Jesu n tieni ya bancianma ki yedi moamoani de one n tie yaa sawalipualo n den baa cua handuna nni. **15** Jesu den bani ke bi bua ki cuo o leni upaaloo ki dini o libali wan tua bi bado, o den fii ki ñani bi siiga ki doni li juali po wani obebe. **16** Ku yenjuagu n den baa o hoadikaaba den jiidi li juali po ki cua mi ñincianma kunu kani. **17** Bi den kua ku ñinbiagu nni ki baa duodi mi ñima ki gedi kapenayuma, ku ñiagu den bii ba, ke Jesu mo daa cua bi kani. **18** Ku faciangu den figi ke mi ñima langidi. **19** Ban den cuoni ki bua ki pundi kilo dajenamu bi dajenaluoba, bi den laa Jesu ke o cuoni uñingbanu po ki kpendi bi kani, ti jawaandi den cuoba. **20** Ama Jesu den yedi ba: Yin da jie mani mine! **21** Bi den bua wan kua ku ñinbiagu nni, ama lanyogunu yo ke bi go pundi ban caa naankani. **22** Lan den fii ki fa ya niligu n den ye ne po yaa boanjaali den sua ke ñinbiatoagu ki ye likani kali Jesu hoadikaaba n den kua yaagu, ke Jesu mo naa kua ke bi hoadikaaba bebe n kua ki gedi. **23** Ama ñinbiatoagu den ñani Tibeliada dogu po ki duodi ki nagini Jesu n den tuondi U Tieu mi jiema po naankani ke niba dini yeni. **24** Ama ku niligu n den sua ke Jesu ki ye likani ke o hoadikaaba moko ki ye likani, bi den kua ti ñinbiadi yeni niinni ki duodi ki gedi kapenayuma ki baan lingi Jesu. **25** Bi den laa o, mi ñima kandima po yaa boanjaali ki yedi o: Canba a cua ne kanba be daali? **26** Jesu den yedi: Yi moamoani yi moamoani yii lingi nni, kelima yi den laa mi bancianma ka, ama kelima yi den dini dupen ki guo. **27** Yin da tuuni mani ki baadi ya jiema n baa pendika, ama yin ya tuuni mani ki baadi ya jiema n puuni ya miali n kan gbeni, o Joa Bijua n baa payi yaali, kelima Baa tieni opo li maalima. (**aiōnios g166**) **28** Bi den yedi o: Ti baa tieni lede yo ki soani U Tieu tuonli? Jesu den guani ki yedi ba: **29** U Tieu tuonli tie ke yin yaa daani wani soani yua. **30** Bi den buani o: A baa tieni be bancianme tin le ki daani a? A baa tieni be? **31** Ti yaajanba den dini mana mi fanpienma nni, nani lan diani maama o den puni ba tanpoli ya jiema ke bi dini. **32** Jesu den guani ki yedi ba: Yi moamoani kani n yedi yi ke Musa ka puuni yaa jiema n ñani tanpoli po, ama Baa n puuni mi jemoanma yaama n ña tanpoli po. **33** Kelima U Tieu yaa jiema tie yua n ñani tanpoli, ki puuni handuna li miali. **34** Bi den yedi o: o Diedo ya puuni ti daali kuli laa jiema. **35** Jesu den guani ki yedi ba: Mini n tie limiali jiema. Yua n cua

n kani mi koma kan go cuo o, yua n daani nni mo ñuuulu kan go cuo o. **36** N den waani yi la, ama baa ke yi laa nni yii tuo ki daan nni. **37** Baa n puni nni yaaba kuli baa cua n kani, n kan deli yaaba n cua n kani siiga o ba kuli. **38** Kelima mii ñani tanpoli ki jiidi ki baa tiendi n yaa yanbuama ka, ama yua n soani nni yaa yanbuame n baa tiendi. **39** Ki sua yua n soani nni yanbuama mo tie ke min da biani wan puni nni yaaba siiga baa yendo ama ke min fiini ba li juodi daali. **40** N Baa yanbuama go tie ke yua n nuali Bijua ki daani o kuli n baa yaa miali n kan gbeni, min fiini o li juodi daali. (**aiōnios g166**) **41** Jufinba den yenbidi opo, kelima o den yedi ba: Mini n tie yaa jiema n ñani tanpoli po ki jiidi. **42** Bi den tua naani wani ka tie Jesu? Josefi bijua, o naa ka tie Maliyama? Ti bani o danba kuli, li nan ga lede yo ke o tua: Mini n ñani tanpoli ki cua. **43** Jesu den yedi ba: Da yenbidi mani yi siiga. **44** O bakuli kan cua n kani li yaa tie Baa yua n soani nni n dadi yua yaa ka, ke min fiini o li juodi daali. **45** Li diani bi sawalipuuba tila nni: U Tieu baa bangi o niba kuli, yua n gbadu Baa nialu ki ga o bangima kuli baa cua n kani. **46** O baa kuli ki laa Baa, yua n ñani U Tieu kani ki cua bebe n laa Baa. **47** Yi moamoani yi moamoani kani n yedi yi: Yua n daani nni kuli pia yaa miali n kan gbeni. (**aiōnios g166**) **48** N tie li miali jiema. **49** Yi yaajanba den dini mana mi fanpienma nni, ama bi nan kpe! **50** Mine n tie yaa jiema n ñani tanpoli ke yua n dini ma kuli n da kpe. **51** Mini n tie yaa jiema n ñani tanpoli ki fo. O nilo ya dini laa jiema o baa fo hali yaa yogunu kuli, min baa pa o yaa jiema yeni tie n gbannandi, min baa pa yaadi ke handuna kuli n baa limiali. (**aiōnios g165**) **52** Lanyaapo yo Jufinba den nia leni bi yaba ki tua o baa tieni lede yo ki pa ti o gbannandi tin ñmani? Jesu den yedi ba: **53** Yi moamoani kani n yedi yi, yi yaa ñmani o Joa Bijua gbannandi, kaa ñuni o soama yii pia li miali yi niinni. **54** Yua n ñmani n gbannandi ki go ñuni n soani o pia yaa miali n kan gbeni, n baa fiini o, bi tinkpibi siiga li juodi daali. (**aiōnios g166**) **55** Kelima n gbannandi tie jemoanma n soama moko tie bonñoka moanla. **56** Yua n ñmani n gbannandi ki go ñuni n soama kuli o ye n niinni mini moko ye o niinni. **57** Nani Baa yua n fo n soani nni maama ke n moko fo kelima o yaapo yeni, yua n ñmani nni kuli baa fo kelima n yaapo yene. **58** Mine n tie yaa jiema n ñani tanpoli ki jiidi, maa taa leni yi yaajanba n den dini yaama ki nan go kpe yeni ka, kelima mine wani yua n dini ma o baa fo hali yaa yogunu kuli. (**aiōnios g165**)

59 Jesu n den ye kapenayuma li balimaama bangima dieli nni yaa yogunu yo ke o den bangi laa bangima. **60** Yaa niba n den hua o siigga boncianla n den gbadila maama bi den yedi yaa maama n tienia juagi ijme baa fidi ki cengima? **61** Jesu wani o ba den bani ke huadikaaba yenbidi opo ke o yedi ba: Lani n tie yi po li tungbali bonla? **62** Yi yaa ti laa ke O joa Bijua guani ki doni wan den kpa ye naankani mo te? **63** U Tieu fuoma yua n baa teni o nilo n yaa fo. Min maadi yaa maama yeni tie mi fuoma leni limiali yaa maama. **64** Ama yi siiga pia yaaba n ki daani. Jesu den yedi yeni kelima hali mi cilima o den bani yaaba n ki daani o, leni yua n baa janbi o n tie yua. **65** O den pugini ki yedi: O bakuli kan fidi ki cua n kani li yaa tie ke n Baa puni o wan cua yaaka. **66** Lanyaapo yaa niba n den hua o, siiga boncianla den ha o, kaa go hua o. **67** Lane Jesu den yedi bi piiga n huadikaliediba yinba wani ki bua ki gedi yo? **68** Simono Pieli den guani ki yedi o: (**aiōnios g166**) **69** Ti bani ke fini n pia yaa miali n kan gbeni yaa maama. Ti daani ki go bani ke fini n tie Kilisiti U Tieu n gandi yua. **70** Jesu den guani ki yedi ba: Naani mini ka den gandi yinba bi piiga n niliediba? Ama yi siiga nni yendo tie cicibiadiga! **71** O den maadi Judasa simono bijua yaa maame wani yua n den tie bi piiga n niliediba siiga yendo ki nan go baa janbi o.

7 Li yaapuoli Jesu den guani Galile, waa go den bua ki yaa ye jude nni, kelima Jufinba den lingi ki bua kpa o. **2** Ki sua Jufinba jaanma ban yi yaama Asuga jaanma yeni den nagini. **3** Lanyaapo o waamu den yedi o: Han fii ki gedi Jude po, a huadikaaba moko n ban le han tuuni ya tuona. **4** Yua n bua bi niba n yaabani o kan yaa wuondi wan tiendi yaala. A ya baa tiendi yeni han teni handuna kuli n bandi. **5** Kelima o waamu ki den daani o. Jesu den yedi ba: **6** N yogunu daa pundi ama yinba wani yaapo yogunu kuli yenma. **7** Handuna yaaba kan fidi ki nani yi, ama mini wani bi nani nni kelima n wangki ke bi tuona bia. **8** Yin gedi mani mi jaanma ama mini wani daa kan gedi kelima n yogunu daapundi. **9** Wan den yedi ba yeri o go den sedi Galile. **10** O waamu n den gedi, wani o ba moko den yuandi ki gedi hasiliu nni ke bi niba ki bani. **11** Jufinba den lingi o, mi jaanma yogunu ki tua: O nan ye le yo? **12** Bi niba den soabidi soabidi boncianla, bine den tua: o tie nihamo, bine mo n yaa tua: O teni ke bi niba boncianla yaadi. **13** Ama bi niba kuli den jie Jufinba kaa bua ki maadi bi niba n gbadila.

14 Mi jaanma yeni dana siiga Jesu den gedi U Tieu diegu nni ki bangi bi niba. **15** Li den paki Jufinba ke bi tua o tieni lede yo ki bandi laa bonla ki naakua li cogu? **16** Jesu den guani ki yedi ba: N bangima ki ñani n yaa kani ka, mi ñani yua n soani nni yaa kane. **17** O nilo ya bua ki tieni U Tieu yanbuama o baa bandi n bangima ya ñani U Tieu kani bi n maadi n yuceli maame. **18** Yua n maadi o yuceli maama lingi oyuceli kpiagide, ama yua n lingi yua n soani o yaa kpiagidi o tie moamoandaano boandi ki ye oniinni ba waamu. **19** Musa ki den teni yi li balimaama kaa? Ama yi siiga baa niyendo ki den kubi li balimaama nbili yaala. Be yaapo ke yi lingi ki bua ki kpa nni? **20** Ku niligu den yedi o: A pia ki cicibiadiga! ijmenba n lingi ki bua ki kpa ha? **21** Jesu den guani ki yedi ba: N den soani tuonyenli ke li paki yi kuli. **22** Musa n den teni ku koanciagu balimaama, ama maa den cili o yaa kani ka, kelima mi den ñani yi yaajakpiaba kane lanyaapo yi yen kuani o nilo ku koanciagu baa U Tieu fuodima daali. **23** Li ya tie ke yi kuani o nilo ku koanciagu U Tieu fuodima daali ke yin da miidi Musa balimaama, be yaapo ke yi pala nan be leni nni kelima n yen paagi o nilo cain U Tieu fuodima daali? **24** Yin da ja ti buudi nani yin bua maama ka, ama yin yaa ja ti buudi ke li tiegi. **25** Jelusalema yaaba bi tianba den tua naani wani ka tie ban den lingi ki bua ki kpa yua yeri? **26** Diidi: O maadi bi niba siiga ke baa tua o li ba, naani ti yudanba tuo ke o tie U Tieu n gandi yua bi? **27** Ki sua one wani ti nan bani ñani naani, Ama U Tieu n gandi yua ya cua o bakuli kan bandi wan ñani naani. **28** Jesu n den bangi U Tieu diegu nni, o den kpaani ki yedi: Yi bani nni, yi go bani min ñani naani. Mii cua n yuceli po ka, yua n soani n tie o moamoani daano. Yi bani o. **29** Ama mini wani n bani o, kelima n ñani o yaa kane, wani n soani nni. **30** Bi den lingi ki bua ki cuo o, ama o bakuli ki den sii o, kelima o yogunu daa den den pundi. **31** Ku niligu siiga boncianla den tuo ki daani o. Ki tua: Naani U Tieu n gandi yua ya cua o baa fidi ki tieni yaa bancianma n cie one n tiendi yaama ne bii? **32** Falisieninba n den gbadila ke ku niligu soabidi leni bi yaba, ki maadi Jesu po laa maama, lane bi kopadianiba yudanba leni Falisieninba den soani U Tieu diegu jiidikaaba ke ban ban cuo o. **33** Jesu den yedi ba: N da ye leni yi yogunu waamu po, ama li yaa yanwaamu n baa guani ki gedi yua n den soani nni po. **34** Yi baa ti lingi nni yi kan le nni, yi kan fidi ki cua min ye naanpo mo. **35** Lanyaapo Jufinba den tua bi

yaba: O baa gedi hali le yo, ke ti kan go le o? O nan baa gedi yaa Jufinba n yayadi ki ye bi nilanba siiga yeni ki ban bangi bi nilanba yeni moko bii? **36** Wan maadi yaa maama ne bua ki yedi be yo? Yi baa ti lingi nni yi kan le nni. Yi kan fidi ki cua min baa ye naankani yeni mo. **37** Mi jaanma yeni badu dancianli daali yaali n tie li da juodikaali, Jesu den fii ki sedi ki kpaani ki yedi: ŋuñuuulu ya pia yua wan cua n kani ki ño, **38** Yua n daani nni li miali kpenciamu baa puubi ki ña o niini nani idiani n yedi maama. **39** Wan den yedi yeni, o den maadi U Tienu fuoma yua yaa maame. Yaaba n daani wani Jesu n baa ba yua, U Tienu fuoma yua daa den jiidi bi po, kelima Jesu daa den kua o kpiagidi nni. **40** Ku niligu siiga bi tianba den gbadilaa maama ki tua: One li tie sawalipualo moamoane. **41** Bi tianba den tua: Wan tie U Tienu n gandi yua, bi ne mo den tua naani U Tienu n gandi yua baa ña Galile yo? **42** Naani idiani ki yedi ke UTienu n gandi yua baa tie Davidi puoli huanu, ki go ña Betelema dogu nni kaa? Lan tie Davidi dogu. **43** Lanyaapo yo mi paadima den tieni ku niligu siiga kelima Jesu po. **44** Bi siiga bi tianba den bua ki cuo o, ama o bakuli ki den sii o. **45** U Tienu diegu jiidikaaba n den guani bi kopadianba yudanba leni Falisieninba yeni kani, bi den buali ba: Be n teni ke yii cuani o? **46** Bi jiidikaaba den guani ki yedi ba: Nisaalo bakuli ki maadi nani laa joa n maadi maama. **47** Falisieninba den guani ki buali ba: O boandi yi moko bii? **48** Naani li pia bi yudanba leni Falisieninba siiga yaaba n daani o bii? **49** Ama ku naa niligu yaaba n ki bani Musa balimaama tie ban soli yaaba. **50** Nikodemba bi siiga yua, yua n den kpa gedi Jesu kani ku ñiagu yeni den yedi ba: **51** Naani ti balimaama puni usanu ban jia o nilo buudi kaa kpa cengi o, ki bandi wan tieni yaala? **52** Bi den guani ki yedi o: Amoko tie Galile yua bii? han lingi idiani nni a kan le ke sawalipualo ñani Galile. **53** Yua kuli den guani ki kuni o den po.

8 Jesu den gedi olifie tiidi juali po. **2** Ama o den faa ki pigidi ki guani U Tienu diegu nni ke bi niba kuli den taani o kani, ke o kali ki bangiba. **3** Li balimaama bangikaaba leni falisieninba den cuani o kani ban cuo yaa pua ke o conbi. **4** Bi den sieni o bi niba siiga, ki yedi Jesu: Canba, bi cuo onaa pua wan conbi yaa yogunu. **5** Musa den bili tipo li balimaama nni ke bi yaa pigini yua ke o tiendi mi conconma tin lugidi o, a tana amo yedi lede? **6** Lankuli bi den li maadi ki bua ki jaligi o yo. Jesu den tibini ki dangi onabili tiipo. **7**

Ama nani ban den suagi liiga ki buali o yeni, o den yaadi ki nuali ba ki yedi ba: Yi siiga yua n ki kpa tieni, tuonbiadi n kpa lugidi o litanli. **8** O go den guani ki tibini o yuli ki dangi tiipo. **9** Ban den gbadilani bi pala siedi den cuo ba, ke bi cili ki ña yendo yendo, ki cili anikpela ki ban pundi hali abiwaala, ki ha Jesu bebe, leni ban bi cuoni yaa pua yeni ke o se ban bi sieni o, naankani. **10** Jesu go den yaadi ki nuali waa sua oba kali o pua yeni bebe, o den yedi o: O pua ne yaaba n bi kuliti a ye le? O bakuli ki fidi ki jia a buudi? **11** O den yedi o: Canba, o bakuli. Jesu den yedi o: N moko nan kan jia a buudi, ama kuni, de saala han da go tieni tuonbiadi. **12** Jesu go den maadi leni ba ki yedi: Mini tie handuna yenma yua n huani kuli kan go cuoni li biigili nni, ama obaa pia li miali ya yenma oniinni. **13** Lanyaapo falisieninba den yedi o: A tieni a yuli po siedi a siedi ki tie moamoani. **14** Jesu den guani ki yedi ba: Baa ke n tiendi n yuli po siedi n siedi tie moamoani, kelima n bani min ñani naani, n go bani min caa naani, ama yinba yii bani min ñani naani, yii go bani min caa naani mo. **15** Yi ja ti buudi leni li nisaali yantiale, ama mini mii ja o ba buudi. **16** N ya jia ti buudi mo n bujiali tie moamoani, mii ye n bebe, ama Baa yua n soani ye leni nni. **17** Li diani yi balimaama nni ke nibalie siedo tie moamoani. **18** N tiendi n yuli po siedi, Baa yua n soani moko tiendi n po siedi. **19** Bi den yedi o: A baa ye le: Jesu den guani ki yedi ba: Yii bani nni, yii bani n Baa mo. Yi ya bi bani nni, yi baa bani Baa moko. **20** Jesu den maadi laa maama U Tienu diegu nni. Wan den bangi niba yaa yogunu, ki kuu leni ban biliti U Tienu diegu bon piakaala naankani. O bakuli ki den cuo o, kelima o yogunu daa den pundi. **21** Jesu den yedi ba: N baa gedi. Yi baa lingi nni, ama yi baa kpe yi tuonbiadi nni, yi kan fidi ki cua min caa naanpo. **22** Lanyaapo Jufinba den tua o nan baa kpa o yuli bii? Kelima o yedi yi kan fidi ki cua min caa naanpo. **23** O den yedi ba: Yi tie ki tinga nni yaabe, n mo tie tanpoli yua, yi tie handuna yaaba, n mo mii tie handuna yua. **24** Lanyaapo n teni ke n yedi: Yi baa kpe yi tuonbiadi nni. Kelima yi yaa daani ke "N YE" yi baa kpe yi tuonbiadi nni. **25** Bi den yedi o: A tema ke a tie ñjme? Jesu den yedi ba: Hali mi cilima min den kpa waani yi ke n tie yua yeni. **26** N pia li bonla boncianla ki baa maadi leni yi, ki go jia yi ti buudi lipo. Ama yua n soani nni tie moamoandaano, min maadi yaa maama handuna nni moala ne tie min den gbadilani yaama okani. **27** Baa den bani ke o maadi

ba Baa yaa maame. **28** Lanyaapo Jesu den yedi ba: Yi ya yugidi o Joa Bijua yaa yogunu, yi baa bandi ke n ye, ke mii tiendi li bakuli kelima n yuceli po, ama ke n maadi Baa n den bangi nni yaala bebe. **29** Wan yua n soani nni yeni ye leni nni, waa ha nni n bebe. Kelima yogunu kuli n tiendi yaala mani opo. **30** Jesu n den maadi laa maama bi niba boncianla den tuo ki daani o. **31** Jesu den yedi yaa Jufinba n daani yeni: Yi ya kubi n maama yi tie n huadikaaba moamoani. **32** Yi baa bandi yi moamoani, yi moamoani yeni mo baa faabi yi. **33** Bi den guani ki yedi o: Tinba wani tie Abalahanma puolihuani yo, hali tin ye tii tua obakuli yonbi. Be yaa yaapo yo ke a yedi ti baa faabi. **34** Jesu den guani ki yedi ba: Yua n puni o yuli ti tuonbiadi po kuli o tie ti tuonbiadi yaa yonbo yo! **35** O yonbo n ye yaa diegu nni ka tie wan baa ye naani yogunu kuli, ama yua n tie laa diegu biga baa ye lienni hali yaa yogunu kuli. (**aiōn g165**) **36** Lanyaapo Bijua ya lodi yi, yi baa tua yaaba n diedi yi yula cain. **37** N bani ke yi tie Abalahanma puoli huani, ama baa yeni yi lingi ki bua ki kpa nni. Kelima n maama ki baa kaanu yi pala nni. **38** N wangyi min laa yaala n Baa kani, yi mo tiendi yin gbadi yaala yi mo yaa baa kani. **39** Bi den yedi o: Abalahanma n tie ti baa, Jesu den guani ki yedi ba: Abalahanma n ya tie yi ba, yi bi baa yaa tuuni wan den tuuni yaa tuona yo. **40** Moala yi lingi ki bua ki kpa nni, mini yua n wangyi min den gbadi yaa moamoani U Tieu kani, Abalahanma ki maani ki tieni laa bonla. **41** Yi tuuni yi baa tuonli. Bi den yedi o: Tii tie kpiaba ka, ti pia baa yendo lani tie U Tieu. **42** Jesu den yedi ba: U Tieu n ya tie yi baa, yi bi baa bua nni, kelima n ñani U Tieu kane ki cua, mii cua n yuceli po ka, wani soani nni. **43** Be n teni ke yii gaani n maama n bua ki yedi yaala, li tie kelima yi kan fidi ki cengi n maame. **44** Sutaani n tie yi baa, yi bua ki yaa tiendi o yaa yanbuame, waa ye yi moamoani nni, kelima moamoani ki ye oniinni. O ya pua mi faama o maadi o yantiali n tie maame, kelima o tie tuofaadaano ki go tie mi faama kuli yaa baa. **45** Li tie kelima n wangyi imoamoani po yo, ke yii daami n maama. **46** Yi siiga ñyme baa fidi ki tieni siedi ke n tieni tuonbiadi? Li ya tie ke n maadi moamoani be yaapo yo ke yii bua ki daani n maama? **47** Yua n tie U Tieu yua kuli baa bua ki cengi U Tieu maama, yii cengi n maama kelima yii tie U Tieu yaaba. **48** Jufinba den guani yedi o: Tii pia moamoani ka ki yedi ke a tie sutaani yua, ki go pia ki cicibiadiga? **49** Jesu den guani ki yedi ba: Mii pia

cicibiadiga, ama n kpiagidi n Baa yo, ke yi mo yie ke yi kan kpiagi nni. **50** Mii lingi kpiagidi n yuli po, ama yendo ye yua n lingi npo ti kpiagidi, ki go ja ti buudi. **51** N yedi yi moamoani, yi moamoani kani yua n kubi n maama o kan kpe hali abada. (**aiōn g165**) **52** Jufinba den yedi o: Moala wani ti bandi cain ke a pia ki cicibiadiga, Abalahanma kpe, bi sawalipuuba kpe a mo yedi: ke yua n kubi a maama kan kpe hali abada. (**aiōn g165**) **53** A cie ti yaa ja Abalahanma yua n kpe yo? Bi sawalipuuba moko kpe! Atema ke a tie ñyme yo? **54** Jesu den guani ki yedi ba: N ya kpiagidi n yuli, n kpiagdi tie fanma fanma. Ama n Baa n kpiagidi nni, yin tua yua yi Tieu yeni. **55** Yii bani o, ama min wani bani o, n ya yedi: Mii bani o, n baa tua faadaano nani yinba yeni, ama n bani o, n ku bi o maama. **56** Yi baa, Abalahanma den mangi o pali boncianla, ke o baa le n daali, o den laa li, ke li mangi o. **57** Lanyaapo Jufinba den yedi o: Fini yua n ki pundi baa bina piimu n laa Abalahanma? **58** Jesu den yedi ba: Yi moamoani, yi moamoani kani hali ke Abalahanma daa ye, li sua ke mini wani n ye yo! **59** Lanyaapo Jufinba den taa atana ke bi baa madi o, ama Jesu den wuoni ki ñani U Tieu diegu nni.

9 Jesu den cuoni ki baa pendi, yaa joa n den mali ki tie juamo. **20** Hoadaikaaba den buali o, yaa buali n tiene: Canbaa, ñyme n tieni ti tuonbiadi, o joa ne, bi o danbe, ke o mali ki tie juamo? **3** Jesu den guani ki yedi o: Laa tie ke o danba tieni tuonbiadi ka, wani o ba moko ki tieni tuonbiadi, ama li tie ke U Tieu tuonli n doagidi o niinne. **4** Kali min yaa tuuni yua n den soani nni tuonli hali ke u yensiinu daa pendi, kelima ku ñiagu ya bii oba kan go fidi ki soani tuonli. **5** Hali ke n da ye handuna nni n tie handuna yenma, **6** Wan den maadi laa maama yeni, o den sii o ñinsandi tiipo ki soagi ti tandi ki tieni, o juamo nuni nni. **70** Den yedi o: Gedi ki ban fa silowe ñinbuugu nni(silowe bundima tie U Tieu n soani yua) O den gedi ki ban fa ki guani ke onuni nuadi cain. **8** O yieninlieba leni yaaba n den kpa bani, ke o tie miado den tua: Naani one ka yen ka ki miada? **9** Bine den tua: Wane, bine mo den tua: Wani ka, bi naane, ama wani o ba den yedi mini lige! **10** Lane bi den buali o: A nan tieni lede yo ki nuadi? **11** O den yedi ba: Ban yi yua Jesu yeni, wani n buuni ti tandi ki suogi n nuni nni, ki yedi nni: Gedi silowe ñinbuugu po ki ban fa, n gedi ki ban fa lanpo yo ki ji sua ke n nua. **12** Bi den buali o: Laa joa ye le? O den guani ki yedi: Mii bani. **13** Bi den gedini, wani yua n

den kpa tie juamo yeni falisieninba kani. **14** Ki sua li den tie mi fuodima daale ke Jesu den sogi onuni nni ti tandi ki nuadi o. **15** Falisieninba moko den buali o, langa maama ke o nuadi. O den yedi ba: O suogi n nuni ti tande ke n fa ki ji nua. **16** Lanyaapo yo falisieninba siiga, bi tianba den tua: One ki ñani U Tieu kani, kelima waa kubi mi fuodima daali balimaama, bine mo den tua: Yua n tie tuonbiadi daano baa ga lede ki fidi ki tieni ya bancianma n tieni? **17** Lanyaapo mi paadima den tieni bi siiga, bi den buali o juamo: Amonan yedi opo be, wan nuadi a yeni? O den yedi: O tie sawalipuale. **18** Jufinba ki den daani ke o joa yeni mali ki tie juamo, ki yuandi ki nuadi, kali ban yini o danba. **19** Bi den buali ba: Naani one tie yi bi jua yo? Yin tua yua n mali ki tie juamo yeni? Li ga lede yo ke o nuadi? **20** O danba denyedi: Ti bani ke o tie ti bijua, ti go bani ke o den mali ki tie juamo. **21** Ama lan ga maama ke o nuadi leni yua n nuadi o, wani tii bani, buali o mani, o ba fidi ki waani lan tieni maama, kelima onan ji tie nikpelo yo. **22** O danba den yedi yeni kelima bi den jie Jufinba, kelima Jufinba den tuodi ki juagi ki bili ke yua n tuo ke Jesu tie U Tieu n gandi yua kuli. Bi baa deli ñani li daano, U Tieu balimaama bangima diegu nni. **23** Lanyaapo yo ke o danba den yedi: Buali o mani, wani oba, kelima o nanji tie nikpelo yo. **24** Falisieninba go den guani ki yini o joa yua n den kpa tie juamo yeni, ki yedi o: kpiagi U Tieu kelima ti bani ke o joa yeni tie tuonbiadi daano yo. **25** O den yedi ba: O ya tie tuonbiadi daano, o yaa tie, miibani. N bani bonyenla bebe, n den tie juamo moala n ji nua. **26** Bi den yedi o: A tieni be yo? O tieni lede yo ki nuadi a nuni? **27** O den guani ki yedi ba: N kpa waani yi ke yii cengi, be yo ke yi go buali nni. Yi moko bua ki tua ohoadikaaba yo? **28** Bi den sugidi o, ki yedi: Fini n tie ohoadikoa, timba wani tie Musa ya hoadaikabe. **29** Ti bani ke U Tieu den maadi leni Musa, Ama one wani tii bani wan ñani naani. **30** O den guani ki yedi ba: Li tie bonpakikaala leni yin ki bani wan ñani naani. Ama onan nuadi mini wani. **31** Ti bani ke U Tieu kan guani tuonbiadi daano miabu, ama oguandi yaaba n jigini o, ki tiendi o yanbuama yaa miabu. **32** Hali tin ye ti daa gbadi ke nilo fidi ki nuadi yua n mali ki tie juamo. (aiōn g165) **33** O joa ne yaa bi ñani U Tieu kani, o kan fidi ki tieni li bakuli. **34** Bi den yedi o, fini yua n mali ti tuobiadi nni, fini n baa bangi ti? Bi den deli ki ñani o U Tieu diegu nni. **35** Jesu den gbadi ke bi deli o, wan den tuogi leni o, o den yedi o: A daani U Tieu

Bijua bi? **36** O den guani ki yedi: O tie ñyme yo? o Diedo min baa ki daani. **37** Jesu den yedi o: A laa o, kelima mini yua n maadi leni a yeni, wani n yeni. **38** O den yedi: O Diedo n daani, ki gbaani o nintuali ki kpiagi o. **39** Lani Jesu den yedi: N cua handuna nni, kelima li bujiali po yo. Ke yaaba n joa n nuadi, yaaba n nua mo juani. **40** falisieninba tianba yaaba n den ye leni o, den yedi: Ti moko tie juama yo? **41** Jesu den guani ki yedi ba: Yi ya bi joa, yi kan bi yaa pia tuonbiadi. Ama yin tua ti nua yeni lani n teni ke yi pia ti tuonbiadi.

10 Imoamoani kani n yedi yi, yua n ki tagini bu buliñoabu kani ki kua li yanlolli nni, ama ki doni kaanto ki kua kuli tie sugido leni sanjalo. **2** Ama yua n tagini bu buliñoabu kani ki kua li yanlolli nni, tie ipe yankpaalo. **3** Bu buliñoabu jiidikoa luodi opo, ipe mo cengi o nialu. O yini wan die yaa pe, yua kuli leni yeli, ki ñani ba. **4** O ya ñani wani die ya pe yeni, o baa cuoni bi liiga ke bi hua o, kelima bi bani o nialu. **5** Bi kan hoadi caano, ama bi baa sani ki foagidi okani, kelima baa bani bi canba niali. **6** Jesu den puaba laa kpanjama, ama baa den bandi wan maadi ba yaala yaa maama. **7** Jesu go den yedi ba: N yedi yi imoamoani mini n tie bu buliñoabu ipe po. **8** Yaaba n den kpa cua ke n daa cua kuli tie sugida leni sanjabe, ama ipe ki den cengi ba. **9** Mini n tie bu buliñoabu. Yua n kua n kani kuli baa faabi o baa koa ki go ña ki baadi mi jiema. **10** O sugido cua ki bua ki su, ki kodi, ki bolini, ama mini n cua ke ipe n ba li miali ki ya pia li bonla kuli ke li dagidi bi po. **11** Mini n tie o yankpaahamo. O yankpaahamo puuni omiali ope po. **12** Ama o tuonsoanlo yua n ki die ipe, waa tie yankpaahamo, o ya laa ke ofuasangbanlo kpendi, o baa sani ki ha ipe. O fuasangbanlo baa cuo bi tianba ki yadi yaaba n sieni. **13** O tuonsoanlo baa sani kelima waa die ipe, lanyaapo waa yagimi o yama ipe. Mini n tie oyankpaahamo. **14** N bani n pe, n pe mo bani nni. **15** Nani Baa n bani nni, ke n moko bani Baa maama, n puuni n miali n pe po. **16** N pia yaa pe n kaa ye li naa yanlolli nni, n baa cuani bani moko, bi baa gbadi n nialu, n baa pia yangoyenli leni yankpaayendo. **17** Baa bua nni, kelima n puuni n miali, ki go baa guani ki gaa n cili. **18** O bakuli kanfie nni li, n pia upaalu ki baa pali, n go pia upaalu ki baa gaali, lani tie min den baa yaa ñoabonli n Baa kani. **19** Mi paadima go den tieni Jufinba siiga kelima laa maama po. **20** Bi siiga boncianla den tua: O pia ki cicibiadiga, o gaade, be

yaapo ke yi cengi o? **21** Bi tianba den tua: Cicibiadiga ka, cicibiadiga ba fidi ki nuadi juama? **22** Li den tie ku fawaagu yogunu, ke bi jaani yaa jaanma n yi U Tienu diegu gagidima jaanma Jelusalema po. **23** Jesu den cuoni ki gaandi U Tienu diegu nni, Salimono ciagu tinga. **24** Jufinba den taani ki lindi o, ki yedi o: Hali u laa yogunu yo ke a baa waani ti, ti yama n duani? A ya tie U Tienu n gandi yua han kadi ki waani ti. **25** Jesu den guani ki yedi ba: N waani yi, ama yii daani, min tuuni ya tuona, n Baa yeli nni tiendi n po siedi. **26** Ama yii daani kelima yii tie min die yaa pe siigs yaaba. **27** N ya pe cengi n nialu. N bani ba, ban mo huani. **28** N puuni ba yaa miali n kan gbeni. Bi kan bodi hali abada. O bakuli kan fieba n nuu nni mo. (aiōn g165, aiōnios g166) **29** N baa yua n puni nni ba cie yua kuli. O bakuli kan fidi ki fieba, n Baa nuu nni mo. **30** Mini leni Baa tie yendo. **31** Jufinba go den taa a tana ki baa madi o. **32** Jesu den yedi ba: N teni ke yi laa atuonhamma boncianla, yaa n ñani nBaa kani. Li laa tuonli yaapo yo ke yi baa madi nni atana? **33** Jufinba den guani ki yedi o: Ti kan madi a, atana kelima tuonliba po ka, ama han sugidi U Tienu yeni, kelima fini yua n tie nisaalo tua ke a tie U Tienu! **34** Jesu den guani ki yedi ba: Naani laa diani yi balimaama nni ki yedi: N yedi ke yi tie tieni? **35** Li ya tie ke U Tienu yedi ke wan maadini yaaba tie nani yi tieni yeni, ke ti bani ke idiani mo kanlebidi. **36** li nan gaa lede yo ke yi yedi: ke mini yua tie U Tienu n gandi ki gagidi yua ki soani o handuna nni sugidi U Tienu kelima n yedi ke n tie U Tienu Bijua po? **37** N yaa tuuni n Baa tuona yin da daani n maama. **38** Ama n ya tuuni o tuona, baa ke yii daani n maama, daani mani kelima min tuuni ya tuona po, yi bandi ki go ga ke Baa ye n niinni, ke n mo ye Baa niinni. **39** Lanyaapo bi go den lingi ki baa cuo o, ama o den ciadi bi nuu nni. **40** Lane Jesu go den gedi Judana kpenu kandima, Jan n den kpa batisti bi niba naankani, ki kali li kani. **41** Bi niba boncianla den kpendi o kani, ki tua: Jan ki den tieni bancianma ba. Ama wan den maadi yaa maama o naajoa po kuli tie moamooani. **42** Li kani bi niba boncianla den daani o.

11 Niyendo den ye ki yia, ke bi yi o Lasala. O den tie Betani yua. Betani yeni den tie Maliyama leni o nataanbonpuoga Malata dogu. **2** Laa Maliyama n tie yua n den wuli Jesu taana po tulale, ki duuni a leni o yudi. Lasala yua n den kpe yeni den tie onataanbonjaga. **3** A nataanbonpola yeni den soani

utondu Jesu kani ki yedi o: o Diedo, diidi han den bua yua yeni yiagi. **4** Jesu n den gbadu lani, o den yedi: Laa yianu kan tua kuuma, u cua ke U Tienu n ba tikpiagidi, ke o Bijua mo n baa tikpiagidi kelima uyaapo. **5** Ki sua Jesu den bua Malata leni o waalo leni Lasala. **6** Lanwani wan den gbadu ke Lasala yiá yeni o go den tieni danalie wan den ye naankani yeni. **7** Lane o den yedi, ohoadikaaba: Tin guani ki gedi mani Jude. **8** O hoadaikaaba den yedi o: Canba, daalinpo ne yo ke Jufinba den bua ki madi a, atana lipo ke a go yedi tin gedi lipo? **9** Jesu den guani ki yedi ba: Yentunmunli kuli ki pia piiga n leedo lie kaa? Yua n cuoni li yentunli nni kuli kan yaa tuudi, kelima o baa nua handuna yenma. **10** Ama yua n cuoni ku ñiagu kuli baa tuudi, kelima mi yenma ki ye o niinni. **11** Jesu n den maadi lani o go den yedi ba: Ti danli Lasala goa n baa gedi ki ban fundi o. **12** O hoadaikaaba den yedi o: o Diedo li ya tie ke o goa yo wani, o ba paagi. **13** Jesu den maadi Lasala kuuma maame, ama ohoadikaaba den tema ke o maadi goafanma maame. **14** Lane Jesu den yedi ba: Lasala kpe! **15** N pali mani ke mii den ye lipo, kelima yi yaapo. Ke yin daani nni, tin fii mani ki gedi lipo. **16** Lanyaapo yo Toma ban go yi yua lipoli yeni, den yedi: Hoadaikabalie, ti moko n gedi mani ki ban taani kpe leni o. **17** Jesu den pundi ki sua ke Lasala ye likuli nni hali dana naa. **18** Li sua ke Betani kuu leni Jelusalema nani dajenbilata. **19** Ke Jufinba boncianla den cua Malata leni Maliyama kani ki ba baagiba, kelima bi nataanjaga kuuma po. **20** Malata n den gbadu ke Jesu kpendi, o den ñani ki tuogi o, ama maliyama den kaa li dieli nni. **21** Malata den yedi Jesu: o Diedo a ya den ye ne yo, n ciamo kan den kpe. **22** Ama baa moala, n bani ke han mia U Tienu yaala kuli o baa tieni apo. **23** Jesu den guani ki yedi o: Aciamo baa fii bi tinkpiba siiga. **24** Malata den guani ki yedi o: N bani ke obaa fii, bi tinkpiba fiima li juodi daali wani. Jesu den yedi o: **25** Mini tie bi tinkpiba fiima leni limiali. Yua n daani nni, baa ya kpe o go baa fo. **26** Yua n daani nni ki fo mo kan kpe hali a bada. A dugi laa maama po bi? (aiōn g165) **27** Malata den yedi o: Mm, o Diedo n daani ke a tie U Tienu n gandi yua, U Tienu bijua yua n den baa cua handuna nni. **28** Wan den yedi yeni, o den gedi ki ban yini owaalo Maliyama hasili nni, ki yedi o: Canbaa, cua o yi ha. **29** Maliyama n den gbadu lani o den fii tontoni ki gedi Jesu po. **30** Kelima Jesu daa den kua udogu nni, o da den ye Malata n den tuogi o naankani yene. **31** Yaa Jufinba n den ka leni

Maliyama deeni, ki baagidi o, n den laa ke o fii tontoni ki ñani yeni bi den huadi o, ki tua: O caa likuli po ki baan buude. **32** Maliyama n den pundi, ki laa Jesu o den gbaani o taana kani ki yedi o: O Diedo a ya den ye ne yo, n ciamo kan den kpe **33** Jesu n den laa ke wani leni yaa Jufinba n yegi kuli buudi. Li paboanli den cuo o, hali boncianla ke o fuo ki jiini. **34** O den buali ba, yi piini o le yo? Bi den yedi o: O Diedo cua ki ban le. **35** Jesu den buudi. **36** Lanyaapo, Jufinba den yedi: Diidi mani wan den bua o, maama. **37** Bi siiga bi tianba den yedi: Wani yua n yen nuadi bi niba, naani o kan den fidi ki teni ke o joa ne kan kpe? **38** Li paboanli go den cuo Jesu ke o fuo ki jiini. O den pundi li kuli kani. Li kuli yeni den tie tanlongu ke tangu bii bu ñoabu. Jesu den yedi: **39** Pigidi mani ku tangu. Malata yua n kpe yeni, naantaanpuoga den yedi o: o Diedo li baa sua ke o nuugi, kelima hali ban piini o, dinla n koa dana naa. Jesu den yedi o: **40** Mii yedi a, ke a ya daani a baa le U Tienu kpiagidi? **41** Bi den ñani ku tangu. Jesu den yaadi ki nualti tanpoli ki yedi: N Baa n tuondi a, kelima a guani n miabu. **42** Mini n ba wani, n bani ke yogunu kuli a goangi n miabu, A ma n maadi yaa niba n gaani ki lindi nne yaapo yo, ke ban daani ke fini n soani nni. **43** Wan den yedi yeni, o den kpaani o nialu ki yedi: Lasala ña. **44** Yua n kpe yeni den ñani ke acaba finfini o nii leni o taanakuli, ke cabiyenli mo fini o nunga, Jesu den yedi: Findifindi o mani ki cedi wan gedi. **45** Yaa Jufinba n den cua Maliyama kani, ki laa Jesu n tieni yaala yeni, siiga boncianla den tuo ki daani Jesu. **46** Ama bi siiga bi tianba den gedi ki ban waani Falisieninba, Jesu n tieni yaala. **47** Lanwani bi kopadicianba yudanba leni falisieninba den taani, bi cancellnikpeliba ki yedi: Ti baa tieni lede? Kelima o joa yeni tiendi mi bancianla boncianla. **48** Ti ya cedi ke o tiendi yeni bi niba kuli baa daani o, yeni mo Loma yaaba baa cua ki bolinni ti dogu leni ti buolu. **49** Bi siiga nni yendo yua n yi Kayifa, ki tie bi kopadicianba bado laa binli den yedi ba: **50** Yii bani li ba, yi ya kpaagi, yi baa sua ke li tie yi hamu po yo, niyendo n kpe ti buolu kuli po, laa cie ti buolu kuli n bodi? **51** Waa den maadi laa maama o yama po ka, wan tie bi kopadicianba bado laa binli yeni n teni ke o pua sawali, ke Jesu baa kpe bani Jufinba nibuolu kuli po. **52** Laa tie Jufinba buolu po bebe ka, ama okuumma baa taani U Tienu bila yaaba n yayadi ikaani kuli, ban taani ki tua yenma. **53** Ki cili laa daali, bi den jagi ki bili ke bi baa teni ban kpa o. **54** Lanyaapo Jesu ki go

den goadi Jufinba siiga, ama o den ñani li kani, ki gedi yaa dogu n kuu leni mi fanpienma, ban yi yu Efilayima. O den ka lanpo yo leni ohoadikaaba. **55** Jufinba paki jaanma ban yi yaama mi pendima jaanma yeni den nagini. Bi niba boncianla den ñani yi dogi nni ki caa Jelusalema, ki baan gagidi ki hanbi bi yula hali ke paki jaanma daa cua. **56** Bi den lingi Jesu. Ban den ye U Tienu diegu nni, bi den tua bi yaba: Yi tama be? O nan ko baa tuo ki cua mi jaanma na bi? **57** Li sua ke bi kopadicianba yudanba leni falisieninba den ñani li ñoabonli ke yua n bani Jesu n ye naani wan waani ba ke bi baan cuo o.

12 Dena luoba n den sieni mi pendima jaanma n pundi, Jesu den gedi Betani, Lasala wan den fiini yua bi tinkpiba siiga n ye ya dogu nni. **2** Bi den hanbi opo mi jiema li kani. Malata den tendi ba mi jiema. Lasala den tie yaaba n ka ki di leni Jesu siiga yendo. **3** Maliyama den taa ya tulale n yi naadi kilo boagidima, ke li dunga yaba boncianla, ki wuli Jesu taana po ki duuni a leni o yudi. Tulale yeni nuulu den yadi ki gbieni li dieli kuli. **4** Judasa isikalioto, Jesu hoadaikaaba siiga yendo, yua n den baan ti janbi o, den yedi: **5** Be yaapo ke baa kuadi laa tulale, ku japiena kobita, ki puni aluoda yi ligi? **6** Wan den maadi yeni, laa tie ke o baa aluoda ka, ama kelima o den tie sugido, wani n den kubi bi ligiboagili ki yen ñadi ban ciendi yaala lienni o yuli po. **7** Jesu den yedi o: Han cedi o, o kubi laa tulale n piiinma daali po yo. **8** Aluoda ye yi siiga ya yogunu kuli, mini wani kan yaa ye yi siiga yogunu kuli. **9** Jufinba boncianla n den gbadu, ke Jesu ye Betani, bi den cua likani. Baa den cua Jesu wani oba bebe po ka, ama bi go den bua ki le Lasala wan den fini yua bi tinkpiba siiga moko. **10** Bi kopadicianba yudanba den juogi ki bili ke bi baa kpa Lasala. **11** Kelima Lasala po, Jufinba boncianla den ha ba ki daani Jesu. **12** Lan den fii ki fa yaa niligu n den cua, ki baa jaani, mi jaanma den bandi ke Jesu kpendi Jelusalema. **13** Bi den pedi ikpakpabensoangi, ki tuogi o ki kpaani ki tua: U Tienu n ba ti pagidi, U Tienu n seligi yua n kpendi, o Diedo yeli nni, wani isalele yaaba bado. **14** Jesu den ba li hunbisaagili ki jagini li, nani idiani n yedi maama, **15** han da jie fini siyono dogu kelima abado kpendi na, ki jagi li hunbisaagili. **16** Jesu hoadaikaaba, daa den bandi laa bonla, n baa ki yedi yaala, ama yaa yogunu ke Jesu den baa ti kpiagidi, bi den tiadi ke laa bonla kuli den diani ki maadi o yaapo yo. Lanwani bi den

sua ke kuli tieni cebini opo. **17** Yaaba n den ye leni Jesu, wan den yini Lasala yaa yogunu, ke o fii ki ñani likuli nni, ki fii bi tikpiba siiga kuli den tiendi opo siedi. **18** Ku niligu boncianla, den ñani ki tuogi o, yeni kelima bi den gbadu ke o tieni bancianma. **19** Falisieninba den tua bi yaba: Yi laa ke yin tieni maam kuli yi kan fidi, kelima handuna kuli hoadi o. **20** Yaaba n den cua ki baa kpiagi U Tieu, mi jaanma yogunu yeni, siiga bi tianba den tie Gilekinba, **21** bi den cua Filipi kani ki yedi o: Canbaa, ti bua ki le Jesu, Filipi yeni den tie Galile yaa Betisayida dogu yua. **22** Filipi den gedi, ki waani Andile ke Andile leni Filipi kuli den yegi ki gedi, ki ban waani Jesu. **23** Jesu den guani ki yedi: O joa Bijua n baa ba ti kpiagidi yaa yogunu pundi. **24** Yi moamoani yi moamoani kani n yedi yi, ke mi dibima yaa kua ki tinga nni, ki kpe mi li baa ye bonyenme, ama mi ya kua ki tinga nni ki kpe lane mi baa pa ki luoni boncianla. **25** Yua n bua o miali baa biani li, ama yua n nani o miali handuna nni, o baan le li tanpoli, yaa miali n kan gbeni po. (**aiōnios g166**) **26** Li ya tie ke onilo tuuni n yaapo, kali wan yaa hua nni, kelima min ye naankani n tuonsoanlo moko, baa ye lankane. Yua n tuuni n po kuli, Baa baa kpiagi o. **27** Moalane n yama yagi. Naani n baa yedi Baa faabi nni leni yaa yogunu n tieni fala bi? Ki sua laa fala po, n cuani nni ke n ye handuna nni hali moane. **28** Baa, kpiagi a yeli. U nialu den ñani tanpoli ki yedi: N kpiagili, n go baa kpiagili. **29** Ya niligu n ye likani n den gbadu unialu yeni, bine den yedi: Ki taaga n duni, bine n yedi: Maleki n maadi leni o. **30** Jesu den yedi ba: Laa tie mini yaapo ka, ke unialu maadi, ama u maadi yi yaapo yo. **31** Moala handuna buudi jia. Moala bi baa lu handuna bado, niinpo. **32** Bi ya yugidini, ki tinga po, n baa dadi bi niba kuli yama ban cua n kani. **33** Wan den maadi yeni, o den maadi wan baa kpe yaa kuuma, yaa maame. **34** Ku niligu den guani ki yedi o: Ti gbadu ke Kilisiti baa ye hali yaa yogunu kuli, U Tieu balimaama tili nni, n waani ti la. Be yaapo yo ke fini mo nan yedi: Ke bi baa yugidi o Joa Bijua? **35** Jesu den yedi ba: Mi yenma daa go baa ye yi siiga yogunu waamu po. Yin ya cuoni mani yaa yogunu kuli, ke yi pia mi yenma, ke li biigili n da cua ki ludi yi. Kelima yua n cuoni li biigili nni, naa bani wan caa naani. **36** Mi yenma da ye yi siiga, daani mani mi yenma yeni, ke yin fidi ki tua mi yenma bila. **37** Baa ke o den tieni mi bancianma, boncianla bi siiga baa den daani o. **38** Li

den tua yeni ke osawalipualo Esayi n den maadi yaa maama, n tieni, O Diedo ñjme n daani ti maama? Fini o Diedo nuu paalu den doagidi ñjme yaapo yo? **39** Ama bi kan den fidi ki daani, kelima Esayi go den yedi: **40** U Tieu juani bi nuni, ki juagi bi pala, ke ban da le leni bi nuni, ki da ga leni bi pala. Ke ban da lebidi ki ha bi tuonbiadi. Min paagiba. **41** Esayi den yedi laa bonla, yaa yogunu ke o den laa okpiagidi, ki den maadi omaama. **42** Baa leni lankuli, Jufinba yudanba siiga boncianla den daani Jesu. Ama baa den tuo ki doagidi ke bi hoadi o, kelima bi den jie Faliiseninba ke ban da deli ki ñani ba, li balimaama bangima dieli nni. **43** Bi den tieni yeni kelima bi den bua bi nisaaliba kani ti kpiagidi ki cie U Tieu yaa kpiagidi. **44** Jesu den kpaani ki yedi: Yua n daani nni, waa daani mini bebe ka, o daani yua n soani nne. **45** Yua n laa nni, laa yua n soani nni. **46** Mini n cua ki tie mi yenma handuna nni, ke yua n daani nni, n da go ye li biigili nni. **47** Yua n gbadu n maama, ki yie kuli mini ka baa bu leni o, kelima mii cua ki baa jia handuna buudi ka, ama n cua ki baa faabi ba. **48** Yua n yie nni kaa ga n maamakuli pia o bujialo. Min maadi ya maama yeni, mani n baa jia obuudi li juodi daali. **49** Kelima mii maadi n yuceli maama ka, Baa yua n soani nni, wani n tuodi ki bili min baa maadi yaa maama leni min baa maadima maama. **50** N bani ke o mabilikaama yeni tie yaa miali n kan gbeni. Lanyaapo n teni min maadi yaa maama kuli tie Baa n waani nni, min maadi yaame. (**aiōnios g166**)

13 Hali ke mi pendima jaanma daa pundi, Jesu den bani ke wan baa ña handuna nni, ki gedi Baa po yaa yogunu pundi, o den bua ohoadikaaba yaaba n ye handuna nni. Lanyaapo, o den bua ki teni ba, yaa maalima n waani, ke o bua ba hali mi juadima. **2** Jesu leni ohoadikaaba den dini mi yenjoajiemma. Li sua ke sutaani den kuani Simono isakalio bijua Judasa pali nni, li yanjagili no, ke wan janbi Jesu. **3** Jesu yua n den bani, ke Baa tieni li bonla kuli paalu o nuu nni, ki bani ke o den ñani U Tieu kani, ki go baa guani ki gedi U Tieu kani. **4** O den fii usaajekaanu kani, ki landi o tiadi, ki taa li cabili ki ñagini o ciaga. **5** O den pundi mi ñima ku tiagu nni, ki cili ki nigidi ohoadikaaba, taana, ki duuni a leni ocabíñaginkaali. **6** O den pundi Simono pieli kani, Pieli den yedi o: o Diedo fine n nigidi n taana? **7** Jesu den guani ki yedi o: A daa bani min tiendi yaala moalane, ama li ya pugini waamu a

baa bandi. **8** Pieli den yedi o: A kan nigidi n taana hali abada. Jesu den guani ki yedi o: N yaa nigidi a taana, haa go pia tuginma leni nni abada. (aiōn g165) **9** Simono pieli den guani ki yedi o: o diedo da nigidi n taana bebe ka, nigidi n nii leni n yuli kuli. **10** Jesu den yedi o: Yua n wali waa go bua ki wali, kali wan nigidi o taana ki yaa hani. Yi hani ama yi kuli ka! **11** Kelima o den bani yua n baa jabi o. Lanyaapo ke o den yedi ba: Yi kuli ka hani. **12** Wan den nigidi bi taana ki gbeni, o den guani ki taa o tiadi ki lani, ki guani ki kali usaajekaanu kani, ki yedi ba: Naani yi bandi min tieni yi po yaala ne, n bua ki yedi yaala? **13** Yi yi nni, yi canba leni yi leni yi Diedo. Yi maadi moamoani, kelima n tie yeni lige. **14** To, mini yua n tie yi Diedo leni yi canba, N nigidi yi taana. Lanwani kali yi moko n yaa nigidi yi yaba taanana. **15** Kelima n ha yi po bontogidikaala, ke yi mo n yaa tiendi nani min tieni yi po maama yeni. **16** N yedi yi moamoani, o tuonsoanlo kan cie o canba, o tondo mo kan cie yua n soani o. **17** Yi ya bani lani ki tieni la, yi baa pia li pamanli. **18** Mii maadi yeni, ki baa yi kuli ka, n bani min gandi yaaba. Ama kali idiani n yedi yaala n tieni: Yua n taa ki di leni nni lugidi nni, U danbu. **19** N tuodi ki waani yi la, hali ke li daa tieni, ke li ya ti tieni, yaa yogunu yin daani ke (N YE). **20** N yedi yi moamoani yua n gaa n tondo cangu kuli, o ga mini ba yaa congoe. Yua n gaa n yaa cangu mo gaa yua n soani yaagu. **21** Jesu n den maadi yeni, o yama den yagi. Ke yedi ba: Yi moamoani kani, yi siiga yendo baa janbi nni. **22** Ohoodikaaba den diidi, bi yaba kaa bandi wan baa yua. **23** Bi hadikaaba siiga Jesu n den bua yua yeni, den kpaagi ki kuu leni o. **24** Lane Simono pieli den waani onuu ke wan buali Jesu, n maadi yua yaa maama. **25** Laa hadikoa n den tabini Jesu ki buali o: N Diedo yme yo? **26** Jesu den guani ki yedi: Min baa teni yua li saaboali yeni, wani yeni. Jesu den cabidi li saboali ki teni Judasa isikalioto. Simono bijua. **27** Jesu n den teni o li saboali yaa yogunu, rutaani den kua opali nni, Jesu den yedi o: Jaligi ki tieni han bi baa tieni yaala. **28** Ama yaaba n den ye usaajekaanu kani siiga baa yendo, ki den bani yaala yaap, ke Jesu yedi o yeni. **29** Nani Judasa n den kubi bi ligibagoagili yeni, bi tianba den tama ke Jesu yedi o: Han daa tin baa bua yaala kuli, mi jaanma po, Bi yaaka: Han ñani iligi ki pa aluoda. **30** Judasa, n den ga li saboali yeni, li sua ke ku ñiagu bii o den ñani. **31** Judasa n den ñani, Jesu den yedi: Moala ojoa Bijua ba tikpiagidi, U Tieu mo

baa ti kpiagidi kelima o yaapo. **32** U Tieu yaa baa ti kpiagidi kelima o bijua yaapo, omo baa teni wan baa ti kpiagidi o yaa kani. **33** N bibuadimu n go baa ye leni yi uyogunu waamu po. Yi baa lingi nni, ama n waani yi moko nani min den waani Jufinba maama, n go wangyi moko moala ke yi kan fidi ki cua min caa naanpo. **34** N teni yi balimapinanman n tie na: Yin ya bua mani yi yaba, nani min bua yi maama, yi moko n ya bua mani yi yaba yeni. **35** Yi ya bua yi yaba lani baa teni bi niba kuli n bandi ke yi tie n yaa hoadikaaba. **36** Simono pieli den buali o: o Diedo a caa le yo? Jesu den guani ki yedi o: A kan fidi ki gedi min caa naanpo moala ne, ama a baa ti yuandi ki hoadi. **37** Pieli den yedi o: o Diedo be yaapo ke n kan fidi ki hoadi amoala ne, baa li yaa tie n miali, n baa pa kelima a po. **38** Jesu den guani ki yedi o: A baa pa amiali kelima n po! N yedi a, imoamoani hali ke ku kootongu daa mua, a baa nia taalimata ke haa bani nni.

14 Yin da cedi ti yanyangidi n cuo yi, daani mani U Tieu, daani mani mini moko. **2** N Baa diegu nni pia yi ye kaani boncianla, li yaa bi tie yeni, naani n bi baa yedi, n caa ki baan hanbi yipo ukaanu? **3** N ya ban hanbi ki gbeni n baa guani ki cua ki taa yi tin yegi, yeni min baa ye naani yeni, yi moko baa ye lankane. **4** Yi bani min caa naani yi go bani lipo sanu mo. **5** Toma den yedi o: o Diedo tii bani han caa naanpo, ti ba tieni lede yo ki bandi lipo sanu? **6** Jesu den yedi o: Mini n tie usanu leni imoamoani leni limiali, o bakuli kan pundi Baa kani, kaa tie o tagini n yaa kani. **7** Yi ya bani nni, yi bi baa bani nBaa, ama yi bani o, yi go laa o mo. **8** Filipi den yedi o: o Diedo waani ti Baa bebe li baa dagidi tipo. **9** Jesu den yedi o: Filipi min ye leni yi ke li waagi maama ne haa bandi nni, yua n laa nni kuli laa Baa, be yaapo ke a go yedi waani nni Baa? **10** Haa daani ke n ye Baa niinni, ke Baa moko ye n niinni yo? Min wangyi yaa maama yeni maa ñani n yaa kani ka, Baa yua n ye n niinni yeni wani n tuuni o tuona. **11** Daani mani ke n ye Baa niinni, ke Baa moko ye n niinni, lan yaa ka daani kelima yaa tuona n tieni po. **12** N yedi yi imoamoani moamoani kani, yua n daani nni, o baa tuuni min tuuni yaa tuonane, o baa soani baa yaa cie yeni, kelima n caa Baa po. **13** Yin baa mia Baa yaala n yeli nni kuli, n baa tieni la ke n Baa, n baa tikpiagidi kelima Bijua yaapo. **14** Yi ya mia bonla ba, kelima n yeli po, n baa tieni la. **15** Yi ya bua nni, kubi mani n balimaama. **16** N baa mia Baa wan payi toe

yua n baa tie yi todikoa. wan yaa ye leni yi hali yaa yogunu kuli. (aiōn g165) 17 Yi moamoani fuoma yeni, handuna yaaba kan fidī ki ga o cangu, kelima baa nua o, baa bani o, ama yinba wani yi bani o, kelima o ye leni yi, ki ye yi niinni. 18 N kan ha yi nani akpienbila yeni, n go baa cua yi kani. 19 Li yaa pugini waamu handuna yaaba kan go le nni. Ama yinba wani baa le nni, kelima n ye ki fo, yi mo baa ye ki fo. 20 Laa daali yi baa bandi cain ke n ye n Baa niinni ke yi mo ye n niinni, ke n mo ye yi niinni. 21 Yua n tuo ki ga n balimaama ki kubima, wani n tie yua n bua nni, yua n bua nni, n Baa moko baa bua wane, mini n ba moko n bua o, n go baa doagidi opo min tie yua cain. 22 Jude den buali o, laa tie Judasa isikalioto ka, ama Jude n den buali o, ki yedi o: o Diedo be cedi ke a baa doagidi a yuli ti yaapo, ki nan kan doagidi handuna yaapo wani? 23 Jesu den guani ki yedi o: Yua n bua nni o baa kubi n balimaama, n Baa baa bua o, Ti baa cua ki ya ye leni o, ki tieni ti yekaanu o deni. 24 Yua n ki bua nni, kan kubi n maama. Yin gba ya maama yeni maa ñani n yaa kani ka, mi ñani Baa yua n soani nni yaa kane. 25 N wangyi lankuli hali ke n daa ye leni yi. 26 Ama o todikoa, U Tienu fuoma yua, Baa n baa soani yua, kelima n yeli ni yeni, o baa bangi yi li bonla kuli. O go ba tiadi yi min den bangi yi yaala kuli. 27 N ha yi po n yanduanma, n puni n yanduanma, mii puuni yi nani handuna n puuni maama ka, yin da go yagi yi yama, yin da go jie. 28 Yi gbadi ke n yedi yi, n caa, ki go baa guani ki cua yi kani. Yi ya buani moamoani yi baa mangi yi pala, kelima n caa Baa po, kelima n Baa cie nni. 29 Moala n tuodi ki waani yi la hali ke li daa cua, ke li ya ti cua yin daani. 30 Mii go pia u yogunu ki baa maadi leni yi, kelima handuna bado cua, ama waa pia n po paalu ba kuli. 31 Ama ke handuna n bandi ke n bua Baa, ki go tuuni nani wani Baa n teni nni li ñoabonli maama. Fii mani tin fuadi nekanba.

15 Mini n tie li hianmoanli, n Baa mo n ñundili. 2 Yaa benu n tuugi leni nni kaa luoni kuli, o baa pedi u. Ama yaa benu n luoni kuli, o baa kpendi ki hanbidi u. Wun yaa luoni ki pugidi. 3 Yi gagidi ki hani moala, kelima min maadi yi yaa maama hanbi yi no. 4 Yaa tuugi mani leni nni, n moko baa tuugi leni yi, kelima u benu n kan fidī ki luoni u yuceli po maama, kali wun yaa tuugi leni li hiali yeni, li tie yenme leni yinba, yi yaa tuugi len nni, yi kan fidī ki tieni li bakuli. 5 N tie li hiali yi mo tie yi beni. Yua

tuugi leni nni, ke n mo tuugi leni o kuli, baa luoni li bonluonkaala boncianla, kelima n yaa tuugi leni yi, yi kan fidī ki tieni li bakuli. 6 Yua n kaa tuugi leni nni kuli, bi baa lu o niinpo. Nani ban luni ubenu maama ke u kuodi yeni, bi ba taani yaa beni n kuodi kuli ki lu mi fantanma nni. Yin cuo ki buodi. 7 Yi ya tuugi leni nni, ke n maama ye yi niinni, yin bua yaala kuli yin mia, yi baa baala. 8 Yi ya luoni li bonluonkaala, boncianla n Baa, baa baadi ti kpiagidi lipo. Yeni yi go baa doagidi ke yi tie n hadikaaba moko. 9 Nani n Baa n buani maama, n moko bua yi yene. Yin ya ye mani n buama nni. 10 Yi ya kubi n balimaama, yi ye n buama nni, nani n moko n kubi n Baa balimaama ki ye o buama nni, maama. 11 N maadi yi, laa maama ke yin yaa pia n ya pamanli buolu, Ke yi pamanli n pugini ki dagidi cain. 12 Line n tie n balimaama: Yin ya bua mani yi yaba nani min bua yi maama yeni. 13 Laa pia ya buama n cie onilo n pa o miali o danlinba po. 14 Yi tie n danlinba, li ya tie ke yi tuo ki tiendi, min bili yipo yaala. 15 N kan ya go yi yi n naacenba ka, kelima o naacemo ki bani o canbaa, n tiendi yaala. Ama n baa yi yi n danlinba, kelima n waani yi min den gbadī yaala n Baa kani kuli. 16 Laa tie yinba ka den gandi nni. Ama mini n den gandi yi, ki go gagidi yi, ke yin gedī ki ya luoni li bonluonkaala. Ke yi bonluonkaala mo n ya ye. Lanwani yin baa mia Baa yaala n yeli nni kuli o baa pa yi la. 17 Min bili yi po, yaa balimaama tie line: Yin yaa bua mani yi yaba. 18 Handuna yaaba ya nani yi, yin tiadi ke bi den kpa nani mine, hali ke bi daa nani yi. 19 Yi ya bi tie handuna yaabe, handuna bi baa bua yi, ama min gandi yi ke yii go tie handuna yaaba yeni, lani n teni ke bi nani yi. 20 Yin tiadi mani min den maadi yi yaa maama, o tuonsoanlo kan cie o canba, bi yaa den kubi n maama, bi baa kubi yi yaa maama moko. 21 Bi baa tieni yi lan kuli kelima n yeli po, kelima baa bani yua n soani nni. 22 N yaa bi cua ki maadi leni ba, bi kan yaa bi pia tuonbiadi. Ama moala bi kan baa ki nia ke baa pia tuonbiadi. 23 Yua n nani nni, nani n Baa moko. 24 N yaa den soani bi siiga nitoa kuli n ki soani yaa tuonli. Bi kan bi ya pia tuonbiadi, ama moala bi la laa tuona ki go nani mini leni n Baa kuli. 25 Bi tieni yeni ke yaa diani n ye bi balimaama nni, n tieni ki dudi. Bi den nani nni fanma fanma. 26 O todikoa ya cua, min baa soani yua yi po yeni, wani imoamoani fuoma, yua n baa ña Baa kani ki cua yeni wani n baa tiendi n po siedi. 27 Yinba moko yi baa

tiendi n po siedi, kelima yi den ye leni nni hali mi cilima.

16 N waani yi lani, ke lan da ti tua yipo tungbali borla. **2** Bi baa ñani yi li balimaama diena nni. U yogunu kpendi ke yua n baa kpa yi, baa nua ke o kpiagidi U Tiene. **3** Bi baa tiendi yi lani kuli, kelima baa bani Baa, baa bani mini moko. **4** N waani yi lani ke li yogunu yaa ti pundi yin tiadi ke n den waani yi la. Mii den waani la hali mi cilima. Kelima n den ye leni yi. **5** Moala n caa yua n soani nni kani, ama yi siiga o bakuli naa buali nni, a caa le yo? **6** Li paboanli cuo yi boncianla, kelima n waani lani. **7** Li baa hani yipo min gedi, kelima n yaa gedi o todikoa kan cua, ama n ya gedi n baa soani yipo o todikoa. **8** O ya cua o baa paadi handuna ti tuonbiadi po, mi tegima leni li bujiali. **9** Ti tuonbiadi po kelima baa daani nni. **10** Mi teginma po kelima n caa Baa po ke yi kan go le nni. **11** Li bujiali po kelima handuna bado buudi jia no. **12** N pia mi maama boncianla, ki baa waani yi, ama yi kan fidi ki gama moala. O baagikoa, imoamoani fuoma yua, **13** o ya cua o baa gobidi yi, yin bandi imoamoani kuli, kelima o kan maadi o yuceli maama, ama o baa taa wan gbadi yaale ki waani, yaa bonla n baa cua. **14** O baa kpiagidi nni, kelima o baa taa min pia yaale ki yaa wangi yi. **15** Baa n pia yaala kuli ye n ya niinne, lanyaapo n teni ke n yedi: O baa taa min pia yaala ki yaa wangi yi. **16** Li ya pugini waamu, yi kan go le nni, ama li yaa yanwaamu yi go baa le nni. Kelima n caa Baa po. **17** Lanyaapo ohoadikaaba siiga bi tianba den tua bi yaba: Wan tua li yaa pugini waamu yi kan go le nni, ama li ya go yanwaamu, yi go baa le nni, kelima n caa Baa po yeni mo bua ki yedi be yo? **18** Bi den tua: Lanwani be n bua ki yedi: Yogunu waamu yeni. Tii bani wan maadi yaa yaala. **19** Jesu den bani ke bi bua ki buali o, lane o den yedi ba: Yi buali yi yaba yaala n bua ki yedi: Li ya pugini waamu, yi kan go le nni ama li yaa yanwaamu yi go baa le nni. **20** N waani yi, imoamoani yi baa buudi ki go mua, ama handuna yaaba baa mangi bi pala, yi pabiidili baa lebidi ki tua pamanli. **21** O pua yaa baa maa yaa yogunu o yen le ti yanyagidi kelima o maa yogunu pundi, ama o ya mala waa go tiadi ofala po. Kelima o mala nisaalo handuna nni. **22** Li tie yene leni yinba moko, li pabiidili cuo yi, ama n go baa le yi ke yi pala baa mangi, o bakuli kan fie yi kani laa pamanli. **23** Laa daali ya pundi yi kan go buali nni li bakuli, n yedi yi imoamoani, yin baa mia

Baa yaala n yeli nni kuli o baa payi la. **24** Hali moala yi daa mia li bakuli n yeli nni. Mia mani yi baa ba, ke yi pamanli n dagidi cian. **25** N maadi yi lankuli leni mi kpanjama. Yogunu kpendi ke n kan go maadi yi leni kpanjama, ama n baa yaa maadi yi n Baa maama ke li doagidi cain. **26** Laa daali ya pundi, yi baa miadi o n yenli nni. Mii yedi yi ke n baa mia Baa yipo, **27** kelima Baa wani o ba bua yi, kelima yi den bua nni, ki daani ke ñani U Tienu kani. **28** N ñani Baa kani ki cua handuna nni, moala n ña handuna nni ki caa Baa po. **29** O hoадикааба den yedi o: Moa a maadi ke li doagidi cain, haa taani leni kpanjama. **30** Moala ti bandi ke a bani li bonla kuli, laa tiladi han guudi ke nilo ba n buali a, bonla bakuli, lanyaapo yo ke ti daani, ke ha ñani U Tienu kani ki cua. **31** Jesu den yedi ba: Yi daani moala. **32** Diidi u yogunu kpendi ke yi baa yadi ki ha nni, yua kuli n gedi o kaanu, ama n kan yaa ye n bebe, kelima Baa ye leni nni. **33** N waani yi lani ke yin baa mi yanduanma n niini. Yi baa le ofalabiado handuna nni. Ama yin paagi yi pala kelima mini paadi handuna.

17 Jesu n den maadi lani o den yaadi ki nuali tanpoli ki yedi: Baa uyogunu pundi, kpiagi abijua ke abijua mo n kpiagi a. **2** Kelima adini o li bali ke o die bi nisaaliba kuli, ke wan fidi ki pa han puni o yaaba kuli yaa miali n kan gbeni. (aiōnios g166) **3** Ki sua ya miali n kan gbeni mo tie ban bandi fini yua bebe n tie U Tienu imoamoani leni han soani yua Jesu Kilisiti. (aiōnios g166) **4** N kpiagi a ki tinga nni, n soani ki dudi han puogi nni yaa tuoli kuli. **5** Baa kpiagi nni anintuali moala nani min den kpa pia yaa kpiagidi hali ke handuna daa tagi, anintuali. **6** N teni ke han puni nni yaaba, handuna siiga kuli bandi ayeli, bi den tie a yaaba ke a taa ba ki puni nni, bi kubi a maama. **7** Moala bi bandi ke han puni nni yaala kuli ñani a yaa kani, **8** kelima n caaba a tondu, bi mo gaa ki bandi ke n ñani a kani moamoani, ki go daani ke fini n soani nni. **9** N miadi a bi yaapo yo. Mii miadi a handuna po ka, n miadi a han puni nni yaaba yaapo yo, kelima bi tie a yaaba. **10** Min die yaala kuli tie a yaala, han die yaala mo kuli tie n yaala. N baa ti kpiagidi kelima bi yaapo. **11** N kan go yaa ye handuna nni, ama ban wani baa ye handuna nni, n kpendi a kani, Baa yua n gagidi, kubi han puni nni yaaba yeni kelima a yeli po. Ke ban tua yendo nani mini leni fini n tie yendo maama. **12** Min den ye leni ba handuna nni yaa yogunu n den kubi ba

kelima a yeli po. N den kubi han puni nni yaaba yeni ke bi siiga baa yendo n ki bodi, yua n den baa bodi i diani n kua yaaka. **13** Moala n kpendi a kani, n maadi laa maama ki da ye handuna nni, ke ban baa n yaa pamanli buolu cain. **14** N waani ba a maama, handuna yaaba nani ba kelima baa go tie handuna yaaba, nani min ki tie handuna yua maama yeni. **15** Mii mia han ñani ba handuna nni ka, ama han kubi ba ke o biado n da paadi ba. **16** Baa tie handuna yaaba, nani min ki tie handuna yua maama yeni. **17** Gagidi ki hanbi ba imoamoani nni kelima a maama tie imoamoani. **18** Nani han den soani nni handuna nni maama n moko soani ba handuna nni yene. **19** N gagidi ki hanbi n yuli apo bi nintuali, ke bani moko n gagidi ki hanbi bi yula apo imoamoani nni. **20** Mii mia ha bani bebe yaapo ka, ama n mia ha leni yaaba n baa tuo bi maama ki daani n yeli nni kuli yaapo. **21** Ke ban tua yendo nani fini Baa han ye n niinni ke n mo ye a niinni maama, bani moko ntua yendo yeni ke handuna yaaba n daani ke fini n soani nni. **22** N puni ba han puni nni yaa kpiagidi ke ban tua yendo nani tin tie yendo maama. **23** N ye bi niinni amo ye n niinni ke ban tua yendo cain, ke handuna yaaba n bandi ke fini n soani nni, ki go bandi ke a bua ba nani han bua nni maama. **24** Baa, n bua ke min ye naani han puni nni yaaba yeni moko n yaa ye lankani, ke ban yaa nua n kpiagidi, han puni nni yaa kpiagidi kelima ha den bua nni hali ke handuna daa tagi. **25** Baa yua n gagidi handuna yaaba ki bani a, ama mini wani bani a, bi ne bandi ke fini n soani nni. **26** N teni ke bi bandi a yeli n go baa teni ban bandili ki pugini ke han bua nni yaa buama n dagidi bi pala nni, ke mini mo n yaa ye bi niinni.

18 Jesu n den maadi laa maama wani leni ojooadikaaba den ñani ki duodi sedilo fuanu. Sadinga den ye li kani. Jesu leni ojooadikaaba den kua lienni. **2** Judasa yua n den baa janbi o den bani li kani kelima Jesu den maani ki caa lipo leni ojooadikaaba. **3** Judasa den baa aminteela cagiyenleni U Tienu ddieg jiidikaaba bi kopadicianba yudanba leni falisieninba n soani yaaba. O den gedini ba li kani, ke bi kubi mu fitilisanmu leni ifantankadi leni ti toatiadi. **4** Jesu den bani yaala n baa tieni o kuli, ke o caadi ki yedi ba: yi lingi ñme yo? **5** Bi den goa ki yedi o: Jesu nasaleti, o den yedi ba: Mini nna. Judasa yua n den baa janbi o den ye bi siiga. **6** Jesu n den guani ki yedi ba mini nna yeni bi den guani puoli ki

ba yanyanli. **7** Ogo den guani ki buali: Yi lingi ñme yo? Bi den yedi o: Jesu nasaleti. **8** Jesu den guani ki yedi ba: n waan yi ke mini nne. Li yaa tie ke yi lingi mine wani yin cedi yaaba ntieno wani ngedi. **9** O den yedi yeni ke wan den kpa maadi ya maama n tieni, mani nna: mii biani han puni nni yaaba siiga baa yendo. **10** Simono pieli yua n den pia ki jugisiega den noadiga, ki pedi ki jia bi kopadicianba bado naacemo tubili. O naacemo yeni den yi malikusa. **11** Jesu den yedi pieli guani ki huuni a jugisiega ku tuagu nni. Naani n kan ño Baa npuni nni ya tadiñokaaga bi? **12** Aminteela cagili yeni leni bi yudaano leni jufinba n den soani U Tienu diegu jiidikaaba yaaba yeni den cuo Jesu ki loli o. **13** Bi eden kpa gedini o Hana kani, kelima wani Hana yeni den tie kayifa cuadiba, kayifa mo den tie bi kopadicianba bado laa binli. **14** Wani Kayifa yeni tie yua n den kpa teni jufinba yaa tundi n tiene: Li baa hani niyendo n kpe bi buolu yaaba po. **15** Simono pieli leni hoadikatoa den hua Jesu. Bi kopadicianba bado den bani laa hoadikoa. Lanyaapo o den baa ki yegi leni Jesu ki kua bi kopadicianba bado luolu nni. **16** Ama pieli den se niinpo bu buliñoaibu kani. Jesu hoadika bi kopadicianba bado n bani yua yeni, den guani ki maadi leni ya jafaano n guu bu buliñojabu yeni ki teni ke pieli kua. **17** Lane ojafaano yeni, den yedi Pieli: Amoko ki tie Ojoa ne huadikaaba siiga yua ka? o den yedi: Mii tie. **18** Bi tuonsoanba leni bi jiidikaaba den cuoni mi fantama ki yie, kelima ti wadi den ye, Pieli moko den cua ki taani ki yie leni ba. **19** Bi kopadicianba bado den buali Jesu o hoadaikaaba maama leni o bangima maama fuuli. **20** Jesu den guani ki yedi: N den maadi asala nni ke bi niba kuli gba, daali kuli n yen maadi, li balimaama bangima diena nni, leni U Tienu diegu nni jufinba kuli n taagi naakani, mii wuoni li ba kuli. **21** Be yaapo ke abuali nni? Buali yaaba n den cengi bani wani bani min den maadi yaala. **22** Wan den maadi yeni bi jiidikaaba siiga yendo den pabi Jesu ki yedi naani abaa guani bi kopadicianba bado yeni yoo? **23** Jesu den guani ki yedi o: N ya maadi ki tudi, waani nni n tudima ama n ya maadi ke li tiegi be yaapo yo apua nni? **24** Lane Hana den loli o, ki teni ke bi gedini o bi kopadicianba bado kayifa po. **25** Li sua ke Simono pieli se li kani ki yie mi fantama. Lane bi den yedi o: Amoko tie o huadikaaba siiga yua yo de! O den nia ki yedi: A - a mii tie. **26** Bi kopadicianba bado naacenba siiga yendo pieli n den pedi ki joandi yua yaa tubili yeni yaa kpiilo, moko den

yedi o: Mii bi laa ke ha yegi leni o sadinga nni. **27** Pielango den nia lanyogunu ku kootongu den mua. **28** Bi den ñani Jesu Kayifa kani ki gedini o Gufeneeli Pilata bu jiali kani. Li den tie ku ti haa panpangu. Bani bi ba ki den kua li bu jiali kani ke ban da ti joagini bi yula, ki baa ki je mi pendima jaanjiema. **29** Lane Pilata den ñani ki gedi bi kani ki yedi ba: Yi yedi ke o naa joa tieni be? **30** Bi den guani ki yedi o: O yaa bi tie nibiado ti kan bi cuo o ki cuani akani. **31** Lanyaapo Pilata den yedi ba: Yinba yi ba n taa o, ki jia o ti buudi leni yi balimaama. Jufinba den guani ki yedi o: Tii pia usanu ki jia nilo buudi ki kpa o. **32** Li den tieni yeni ke Jesu n den maadi okuumma maama yaama ntieni ki dudi. **33** Pilata den guani ki kua o bu jiakaanu ki yini Jesu ki yedi o: Naani fini n tie jufinba bado bi? **34** Jesu den guani ki yedi fini aba n maadi yeni bi, bi nitoa n yedi a la? **35** Pilata den guani ki yedi: Naani n mo tie jufi yoo? A Nibuolu yaaba leni bi kopadicianba n cuo ha ki cuani n kani! **36** Jesu den guani ki yedi; N diema naa tie handuna na niinni ka, n diema ya bi tie handuna handuna nne n naacenba bi baa koani ki gaa nni jufinba nuu nni, ama n diema naa tie handuna nne niinni ka. **37** Pilata den yedi o: Lanwani a tie bado yo? Jesu den guani ki yedi: A yedi n tie bado. N den cua handuna nni ki baa tiendi siedi imoamoani po yo. Yua n tie imoamoani yua kuli baa cengi n maama. **38** Pilata den yedi o: Be n tie imoamoani? Wan den yedi lani o den ñani ki gedi jufinba kani, ki yedi ba: Mii laa tagiliba o niinni. **39** Ama nani lan tie yi bogida ke min faabi yipo niyendo paki jaanma yogunu yeni (lani n tie mi pendima jaanma) Yi baa min faabi yipo jufinba bado bi? **40** Bikuli go den taani ki kpaani: A-a wan ka, Banabasa. To, ki sua Banabasa yeni mo den tie sanjiale.

19 Lane Pilata den taa Jesu ki teni ba ke bi pua o, ijiani. **2** Aminteela den taa ikonkoni ki piani nani ki fogiliga yeni ki cibini Jesu yuli po, ki go taa bu kpalimoanbu ki golini o, **3** lani bi den kpendi okani, ki tua o, ti fuondi a jufinba bado ki pabini o. **4** Pilata go den ñani ki gedi jufinba kani ki yedi ba: N baa teni ban ñani o, yi kani yin bandi ke mii laa tagiliba kuli o kani. **5** Lane Jesu den cua bi kani ki ciibi ikonkoni fogiliga ki goli bu kpalimoanbu. Pilata den yedi ba: Noa mani ojoa na. **6** Bi kopadicianba yudanba leni bi jiidikaaba n den Jesu bi den kpaani ki tua: joani o li dapoanpoanli po, joani o, li dapoanpoanli po. Pilata

den yedi ba: Yinba yiba n taa o, ki joani li dapoanpoali po, kelima mini, mii laa ke o tieni liba yaala baa teni min cuo o. **7** Jufinba den guani ki yedi o: Tinba wani ti pia li balimaama, laa balimaama nni mo li bili ke wan kpe, kelima o den yedi ke o tie U Tienu bi jua. **8** pilata n den gbadi laa maama ojawaandi den pugini. **9** O den guani ki kua obujiakaanu kani ki bualu Jesu añani le yo? Jesu ki den guani o li ba kuli. **10** Pilata den yedi o: Mini n maadi ke ajmini nni? Haa bani ke n pia upaaluk ikaa fidi ki teni ban joani a ku daagu po, yaaka ki faabi a yo? **11** Jesu den guani ki yedi o: Akan baa bali ba kuli npo, bi yaa den puni a li tanpoli po. Lanyaapo n teni ke yua n cuo nni ki cuani akani yeni opia itagili boncianla. **12** Lanyaapo Pilata den lingi wan baa tieni maama ki faabi Jesu, ama jufinba den tua: A ya faabi onaa joa haa go tie Sesa Danli kelima yua n yedi ke otie bado kuli fiini mi yiema Sesa po. **13** Pilata n den gbadi laa maama o den ñani Jesu niinpo, ki guani ki kali o bujiakaanu po ke u ye yaa kaanu n yi ti tanpabidi luolu, Ebilu maama nni u yi Gabata. **14** Laa daali den tie paki bogidili daali, pilata den yedi jufinba diidi mani yi bado nna. **15** Bi den tiani ki tua kpaa o, kpaa o, joani o li dapoanpoanli po! Pilata den yedi ba: Min joani yi bado li dapoanpoanli po bi? Bi kopadicianba yudanba den guani ki yedi o: Tii pia baditoa kali Sesa. **16** Pilata den teni ba Jesu ban joani o li dapoanpoanli po, bi den taa Jesu ki gedini o. **17** Jesu den bugi o dapoanpoali ki ban pundi ban yi yaa kaanu ku yukolinkuogu, Ebilu maama nni bi yi li kani Goligota. **18** Bi den joani o lan kane li dapoanpoanli po, bi go den joani nitoaba bombilie, yendo o jienu olielo mo organu ke Jesu ye bi siiga. **19** Pilata den diani idiani ki tabini Jesu dapoanpoanli, diidi wan den diani yaa maama: Jesu nasaleti jufinba bado. **20** jufinba boncianladen cogi idiani yeni kelima ban den joani Jesu naankani den kuu leni udogu, ban den diani yaa mabuolu nne: Ebilunba, Gileka leni latena maama nni. **21** Jufinba kopadicianba badi ba den yedi Pilata: Da diani jufinba bado ka, ama han diani ke o yedi o tie jufinba bado. **22** Pilata den guani ki yedi ba: Min diani yaala n diana. **23** Yaa minteela n joani Jesu den boagidi otiadi kaani naa Ban bonba naa yeni yua kuli den taa kaanyendu, bi go den taa o liadicianli yaali n ki den pia hialu baa kaanyendu kelima li den tie cabiyenli hali tanpoli ki ban jiidi tiipo, bi den yedi bi yaba, **24** tin da padili, ama tin puali caaca, ki le yua n baa diedili, li den tieni yeni ke idiani n yedi

yaala n tieni: Bi boagidi n tiayiekaadi bi siiga, ki pua n liadianianli caaca, lani n tie aminteeela n den tieni yaala. **25** Jesu naa leni onaa waalo bonpuoga leni Maliyama, kilopa pua leni Maliyama Magidala yua, den se ki kuu Jesu dapoanpoanli **26** Jesu den laa o naa leni wan bua yaa hoadikoa ke o se ki kuu o kani, o den yedi onaa: Pua nualni abi jua nne. **27** Oden yedi ohoadikoa yeni nualni anaa. Lane o hoadikoa yeni den taa Jesu naa ki ban kubi o, o den po. **28** Lani yaa puoli Jesu den bani ke li bonla kuli tieni ki dudi, o den yedi uñuñuulu pia nni, o den yedi yeni ke yaala n den diani idiani nni n tieni ki dudi. **29** Ku ñintiagu den se li kani ki gbie leni mi ñinmiligima. Niyendo den taa ucietuogu ki pagi lieni ki fini isope benu ki gedini Jesu ñoabu kani. **30** Jesu n den fua mi ñinmiligima yeni o den yedi li bonla kuli tieni ki dudi, lane o den tibini ki cabi onaano ki kpe. **31** Li den sua ke li tie li bogidili daali ki baa fii ki faa U Tienu fuodima daali, yaali n gagidi ki tie jaancianma. Jufinba naa den bua akpiema n yaa baa ki ye a dapoanpoana po, laa daali. Lanwani bi den mia Pilata wan cedi ban kuakua yaaba n ye adapoapona po taana ki ñani ba likani. **32** Lanyaapo aminteeela den gedi likani ki kua onikpialo yaa taana leni lielo ban den joani yaaba adapoanpoana po leni Jesu. **33** Ban den pundi Jesu kani ki sua ke okpe baa den kua otaana. **34** Ama minteeela siiga yendo den taa okpaanli ki muu ki kadi Jesu logili ke mi soama leni mi ñima den ña ki wudi. **35** Yua n den laa wani ntieni lipo siedi, osiedi tie moamoani, obani ke li tie moamoani, otieni siedi yeni ke yi moko n tuo ki hoadi Jesu ki dugi op. **36** Lani kuli den tieni ke idiani n yedi yaala n tieni ki dudi. Bi kan kua o kpaba siiga baa bonyenli. **37** I diani go yedi kaanto: Bi baa diidi ban den muu yua. **38** Li yaa puoli Alimate dogu yua Josefi, yua n den tie Jesu hoadikoa hasili nni, kelima o den jie jufinba, den mia Pilata wan pa o, Jesu gbannandi Pilata den puni o usanu ke o taa Jesu. **39** Nikodemaya n den kpa gedi Jesu kani ku kani ñiagu moko den cua ki taani leni Josefi, ki cuani mili leni alowesi ki kakali ki taani ke li kpiagu den pundi kilo piitaa. **40** Laa jaliediba n den taa Jesu ki fini o acabipiena leni tulale nani Jufinba n maani ki tiendi maama. **41** Ban den joani Jesu naankani yeni den kuu leni sadinga ke li kakupanli ye lieni yaali ke baa piini kuli toa lieni. **42** Nani lan den tie jufinba n baa bogini mi fuodima daali yaa daali yeni bi den piini Jesu lankani kelima lankani n den kuu.

20 A denleeeda cilima daali, ku ti haapanpangu, ke li daa yendi, Maliyama Magidala den gedi likuli po. O den sua ke bi fuadi litanli likuli ñoabu kani. **2** O den sani ki gedi Simono pieli leni Jesu n den bua yaa hoadikoa yeni kani, ki yedi ba: Bi ñani o Diedo likuli nni, tii bani ban gedini onaami. **3** Pieli leni ohoadikalielo den ñani ki caa likakuli po. **4** Bani bonbilie yeni kuli den tiini, ama ohoadikalielo den sani ki ciadi Pieli ki pundi likakuli kani ki ha o. **5** O den diidi likakuli nni ki laa acabipiena bebe, ama waa den kua. **6** Simono pieli den pundi ki kua likakuli nni ki sua acabipiena ke aye tiipo. **7** Leni ban den fini Jesu yuli yaa cabili, ke li gbabi ki bili li yaa kaanu. **8** Lane ohoadikalielo moko den kua likakuli nni, wani yua n den pundi ki ha Pieli. O den laa ki daani. **9** Kelima bi daa den bandi idiani n yedi yaala ke li tie tiladi Jesu n fii bi tinkpiba siiga. **10** Li yaapuoli bi hoadaikaaba yeni den kuni bi den po. **11** Maliyama den se likakuli niinpo ki buudi, wan den buudi yeni o den buani ki diidi likakuli nni, **12** O den laa Malekinba bonbilie ke bi yie ti tiapiendi, Jesu gbannandi n den dua naankani, yendo oyuli po, o yua mo o taana po. **13** Bi den yedi o: Pua be yaapo ke a buudi, o den guani ki yedi o: kelima bi ñani n Diedo likakuli nni, mii bani ban duani o naani. **14** Wan den yedi yeni, o den gbegidi ki diidi ki sua ke Jesu se, ama waa den bani ke li tie Jesu. **15** Jesu den yedi o: Pua be yaapo ke a buudi, a lingi ñjme yo? O den tema ke li tie o koadaane, o den yedi o: Li ya tie fini n taa o han waani nni, wan ye naankani min ban taa o. **16** Jesu den yedi o: Maliyama, o den gbegidi ki nual o, ki maadi Ebilu maama nni, ki yedi labuni, lan n tie canbaa. **17** Jesu den yedi o: Da sii nni kelima n daa doni ki gedi n Baa po ama gedi n kpiiba po ki ban yedi ba: ke n baa do ki gedi n Baa yua n tie yi moko yaa Baa leni n Tienu yua n tie yi moko yaa Tienu yeni po. **18** Maliyama magidala den gedi ki ban waani bi hoadaikaaba ke o laa o Diedo, ki waani ba wan yedi o yaala. **19** Laa daali yaa ñiagu, dana lele cilima daali yeni, bi hoadaikaaba den ye li dieli nni, ke li buliñoana lo kelima bi jie jufinba. Jesu den cua ki sedi bi siiga ki yedi: Mi yanduanma n yaa ye leni yi. **20** Wan den yedi yeni, o den waana ba o nii leni o logili, bi hoadaikaaba pala den mangi kelima bi laa o Diedo. **21** Jesu go den yedi ba: Mi taaliema mi yanduanma n yaa ye leni yi, nani Baa n soani nni maama, n moko soani yi yene. **22** Laa maama pendima, o den suo bi po ki yedi: Gaa mani U Tienu fuoma yua. **23** Yin puni yaaba sugili kuli

baa ba sugili, ama yin ki puni yaaba sugili, kan baa sugili. **24** Toma, yua n go yi li poli ki tie bi piiga n niliediba siiga yendo, waa den ye bi siiga Jesu n den doagidi bi po yaa yogunu, **25** o hoakalieba den yedi o: Ti laa o diedo. Ama o den yedi ba: N yaa laa ban den kpaa o nii naami yeni, ki tuuni n nubili lienni ki go laa o logili ki tuuni n nubili lienni n kan daani. **26** Dana nii n den pendi Jesu hoadikaaba go den ye li dieli nni ke a buliñoana lo, Toma den ye leni ba, Jesu den doagidi bi siiga ki yedi ba: Mi yanduanma n yaa ye leni yi! **27** Lani o den yedi: Toma tandi a nubili ki tuuni n nii nni, go tuuni n logili nni moko ki da luo li dandanli, ama han daani. **28** Toma den guani ki yedi o: N Diedo leni n Tieu, Jesu den yedi o: **29** Kelima a laa nni lani n teni ke a daani, li pamanli ye leni yaaba n daani ki daa laa. **30** Jesu go den tieni bancianma boncianla o hoadikaaba nuntuali, yaama n kaa diani li naa tili nni, **31** Ama yaama n tieni diani ke yin daani, ke Jesu tie Kilisiti yaala n bundi U Tieu n gandi yua, U Tieu Bijua ke yi ya daani yin baa li miali o yeli po.

21 Lani n pendi Jesu go den doagidi o yuli, o hoadikaaba po tibeliada ñincianma boanjaali po. Didi wan den doagidi o yuli bi po maama: **2** Simono Pieli, Toma ban go yi yua li poli, Nataneli Galile yua, leni Sebede bi jaba leni Jesu hoadikaaba toaba bonbilie, den taa ki ye. **3** Simono Pieli den yedi ba: N baa gedi u jankpaanu. Bi den yedi o: Ti moko baa yegi leni a. Bi den ñani ki kua ku ñinbiagu nni ki gedi u jankpaanu, ama laa ñiagu baa den baa li ba kuli. **4** U yienu n den pudi yaa yogunu Jesu den se li boanjaali po, ama bi hoadikaaba ki den bandi ke li tie Jesu yo. **5** Jesu den yedi ba: N bila yii pia bonjekaala? Bi den guani ki yedi o: Tii pia li ba. **6** Oden yedi ba: Lu mani yi taali ku ñinbiagu jieno po yi baa ba. Lane bi den luni utaalu ki cuo yi jami hali maama ke baa fidi ki baa dadi u. **7** Lane Jesu n den bua yaa hoadikoa yeni den yedi pieli: O diedo yo de! Pieli n den gbadie li tie o Diedo, o den ñani ki taa o tiadi ki yie kelima o den ye mubile mi ñima nni. **8** Yaa hoadikaaba n sieni den cua leni ku ñinbiagu ki dadi yi taali ke yi gbie leni ijami ki ñani li gbanli po, kelima bani leni li gbanli foagimu ki den cie nukpanduna kobilie. **9** Ban den ñani ku ñinbiagu nni ki sedi li boanjaali po bi den sua ke mi fantama co likani ke ijami huaba ke dupen mo ye. **10** Jesu den yedi ba: Cuani mani yin cuo yaa jami yeni ne. **11** Simono Pieli den cua ku ñinbiagu nni, ki

dadi yi taali ki cuani li boanjaali po, ke yi gbie leni yaa jangbenga n pundi kobiga n piimu n bonbitaa, ama baa ke yi jami den yaba bi taali naa den padi. **12** Jesu den yedi ba: Cua mani ki siibi, ama bi siiga baa yendo ki den buali o, a tie ñyme yo? Bi den bani ke li tie o Diedo. **13** Jesu den nagini ki taa dupen ki teni ba ki go teni ba ijami moko. **14** Lani n den tie mi tataama ke Jesu doagidi o yuli, o hoadikaaba po, o fiima bi tinkpiba siiga puoli. **15** Ban den dini ki gbeni Jesu den yedi simono pieli: Jonasa bijua Simono, a buani ki cie yaaba n tiene bi? O den guani ki yedi o: Mm, n Diedo a bani ke n bua ha. Jesu den guani ki yedi o: Yaa kpaa n pebila. **16** O go den yedi o mi taaliema, Jonasa bijua Simono ha buani? Pieli den guani ki yedi o: Mm, n Diedo a bani ke n bua ha. Jesu den yedi o: Yaa kpaa n pe. **17** O go den yedi o mi tataama: Jonasa bijua Simono a bua nni? Lanyaapo Pieli yama den yagi leni wan buali o, hali taalimata ha bua nni, lane o den guani ki yedi o: o Diedo a bani li bonla kuli, a bani ke n bua ha. Jesu den yedi o: Yaa kpaa n pe. **18** N waani a imoamoani han bi tie jawaalo a bi yie ki ñagindi a gbanñagidigu fini a ba ki caa han bua naani. Ama a yaa ban podi a baa tandi a nii, nitoa n ñagini apo, ki go dadi ki gedini a, han ki bua naani. **19** O den maadi yeni ki waani pieli n baa kpe yaa kuuma lan kpiagi o Diedo, lani o den yedi pieli hoadi nni. **20** Pieli den jigidi ki laa Jesu n bua yaa hoadikoa yeni ke o kpendi bi kani, wani n tie yua n den duani ki paani o yuli Jesu benli po ban den janbi o yaa ñiagu yeni, ki buali o: o Diedo ñyme n baa janbi a? **21** Pieli n den laa o, o den yedi Jesu: N Diedo one mote? li baa tua opo lede? **22** Jesu den yedi o: N yaa bua wan yaa ye hali min baan guani ki cua, lan tie maama kuli fini wani li huadini de! **23** Lane mi maama den yadi bi kpiiba siiga, Jesu yedi laa hoadikoa kan kpe ka, ama o den yedi o: N yaa bua wan yaa ye hali min baa guani ki cua, li hua ha bi? **24** Laa hoadikoa n tiendi yaa bonla n tieni siedi ki go diani la, ti bani ke osiedi tie moamoani. **25** Jesu go den tieni bontoala boncianla, bi ya bi diani li kuli bonyenla yenla, handuna na niinni kan bi yaa pia yaa kaanu n baa fidi ki ga ban diani yaa tila.

Jesu Tondiba Tuona

1 Tewofila min den kpa diani ya tili nni n den togidi Jesu n den cili ki tiendi yaala ki go bangi yaala. **2** Hali ki pundi ya daali ke o den doni tanpoli. Hali ke o daa doni, U Tienu fuoma yua paaciamu po, o den o den teni o ñoabona o tondiba wan den gandi yaaba. **3** O fala puoli o den doagidi o yuli bipo ki fo ki waani ba yaa bonla n yaba ki tie seedi ke laa pia niama ke o ye ki maadi leni ba U Tiema maama fuuli. **4** Dayenli wan den ye leni ba o den teni ba li ñoabonli ki yedi ba: yin da ña Jelusalema ama yin guudi baa n den niania ya ñoanianu yin den gbadie n maadi yaala ya maama. **5** Kelima Jan den batisi leni mi ñima ama yinba wani li kan cie danaba ke yi baa ba U Tienu fuoma yua ya batisima. **6** Bi ñoadikaaba n den taani, bi den buali o ki yedi: o diedo naani yaa yogunu n tie na yo ke I salele nibuolu ba goa ki diedi bi diema? **7** O den goa ki yedi ba: laa tie yinba ka n bandi baa n bili yaa yogini leni ya dana kelima wani oba ya bali po. **8** Ama yi baa ba u paalu U Tienu fuoma yua ya jiidi yipo ya yogunu, yi baa tie n seedinba Jelusalema nni, Jude po, leni Samali kuli ñali ki pundi ñanduna banlu kuli. **9** Jesu n den yedi yeni o den doni tonpoli ban se ki diidi ya yogunu, ku tawaligu den pigini o bi nuni po. **10** Wan den ca ya yogunu ke bi ñoadikaaba se ki diidi tanpoli, jaba lie yaaba n yie ti tiapiendi bi yula bipo ki yedi ba: **11** yinba Galikle yaaba be ya po ke yi se ki diidi tanpoli nanda? Wani Jesu yua n ñani yi siiga ki gedi tanpoli yeni baa goa ki cua nani yin la ke o ca maama. **12** Lani bi den jiidi Olife tiidi juali po ki guani Jelusalema. Li juali yeni leni Jelusalema banli den tie Kilo dajenbiyenga. **13** Ban den pundi, bi den kua li dieli nni ki doni li dietuadili po ban den maani ki taagi naankani. Li den ti Pieli, Jan, Jaka leni Andile, Filipi, leni Toma, Batelemi, leni Matiyu, Alife bijua Jaka, leni Simono ban yi yua o yankuadaano, leni Jaka bijua Jude. **14** Bikuli den pia yanyenma ki taagi ki jaandi kaa cedi, bani bi puoba, leni Jesu na Maliyama leni Jesu waamu. **15** Laa dana nni Pieli den fi ki sedi o kpiiba siiga bani yaaba n den taani ki bua ki pundi niba kobjga n piilie ki yedi: **16** n kpiiba li den tie tiladi ke i diani n kua, ke U Tienu fuoma yua n den tuodi ki maadi yaala Dafidi ñoabu nni n tieni. O den tuodi ki maadi Judasa maama. Wani yua n den gobidi yaaba n den n den cua ki cuo Jesu. **17** Judasa den tie ti siiga yua ki ta leni ti tuonyenli. **18** O den da u kuanu

leni wan den tieni mi biadima ki ba ya pani ki baa li kani ki tandi ke o siiga pudi ke o nuadi yayadi. **19** Jelusalema yaaba kuli den bandi ke li tieni yeni ñali ke bi yi laa kuanu bi maama nni Akelidema lani n tie mi soama kuanu. **20** Kelima li diani Pisominba tili nni: o diegu n tua diegbengu oba kuli n da go ye lienni ke nitoa mo n ga o tuonli. **21** Kali yaaba n den yegi leni ti siiga ti diedo n den ye leni ti ya yogunu ki cili Jan n den batisi ya yogunu ki pundi ñali wan n den ñani ti siiga ki doni tanpoli ya yogunu. **22** Li tie tiladi ke bi siiga yendo n taani leni ti ki ya tiendi seedi ke Jesu fi bi tinkpiba siiga. **23** Bi den bili niba lie yela; Josefi ban go yi yua Basabasa ki go yi o Jusitusa. **24** Li yaa puoli bi den tieni jaandi n tie na: O diedo fini yua n bani nilo kuli pala waani ti bi naa niliediba siiga yan gandi yua, **25** ke wan tua Jesu tondo ki ya tugigilu li naa tuonli nni. **26** Bi den toani tiatia ke li baa Matiasa po, ke o taani leni bi piiga n dondiyendiba.

2 Li danpiili jaanma n pundi, Jesu ñoadikaaba kuli den ta ki ye kaanyendu. **2** Lanyogunu lanyogunu ku fuugu den ñani tanpoli po ki naani leni ku faciangu, ki gbieni ban ka ya dieli nni. **3** Bi den laa ya landi naani leni mi fatanlanma ke yi paadipaadi ki maani yua kuli po. **4** Bikuli den gbie leni U Tienu fuoma ki cili ki maadi mabotoe nni nani mi fuoma n puni ba ban maadi maama. **5** Li sua ke ya Jufinba n fangin U Tienu ki ye ñanduna nibuoli kuli siiga da den cua ki ye Jelusalema. **6** Ban den gbadie ku fuugu yeni, bi den taani ki yaba. Li den paki ba boncianla kelima yua kuli den gba ke bi maadi o mabocele nni. **7** Ki yanlidiga leni li pakili den cuo ba ke bi tua: yaaba n maadi ne baa tie Galile yaaba kaa? **8** Li nan tie lede ke ti gba ke bi maadi yua kuli mabocele nni? **9** Tinba yaaba Pati leni Medi yaaba, leni Elama yaaba, ki go tie yaaba n tie Mesopotami, leni Jude, leni Kapadosi leni Ponita leni Asi. **10** leni Filiji, Panfili, Ejibiti leni Silena ya tin buoli kuli, leni ti siiga yaaba n ñani Loma ki cua ke bi tianba tie Jufinba, bi tianba mo tie nilanba yaaba n lebidi ki ñoadi U Tienu, leni Kileta yaaba leni Alabi yaaba. **11** Li ga lede ke tikuli yua kuli gba ke bi maadi o mabuolu ki togidi U Tienu n tieni ya bancianma. **12** Li pakili den cuo bikuli ke baa bani ban maadi yaala. Bi den buali biyaba line bua ki yedi be? **13** Bi tianba mo den ñuadi ba ki tua: Bi ñuni duven ki gaadi. **14** Lani, Pieli den sedi leni bi piiga tondiyendiba ki kpaani ki yedi: yinba Jufinba leni yaaba n ye Jelusalema ne kuli

cengi mani n maama bojanla ki bandi line: **15** duven kaa cuo ya jaba n tieni nani yin tama maama. Kelima u yieniu daa paagi. **16** Line tie o sawalipualo joeli n den maadi yaala ya maama ki yedi: **17** U Tienu yedi daa: a juodi dana yogunu n baa teni n fuoma n jiidi ki yayadi bi nisaaliba kuli po. Yi bijaba leni yi bisaiba baa pua sawali, yi jawaaba baa ba li bonlekaala, yi jakpela mo baa dangi ti dangidi. **18** Yeni de, laa dana mni n baa teni n fuoma jiidi, ki yayadi n naacenga leni n potuada po, ke ban pua sawali. **19** N ba tieni li bonlidinkaala tanpoli, ki go tieni sinankeeninba ki tinga nni. Mi soama, mi fantama leni a muñijuana. **20** U yieniu baa lebidi ki biigi, o ymaalo moko baa lebidi ki moandi nani mi soama yeni. Hali ke O diedo daali ya dacianli npia ti kpiagidi yeni daa cua. **21** Lani yua n jaandi ki mia O diedo yeli nni kuli baa faabi. **22** Yin Isalele yaaba, cengi mani mi naa maama. Nasaleti yua Jesu, U Tienu n den tieni yua yaapo seedi yi kuli nintuali kelima wan den tieni yaa bancianma leni yaa bonlidinkaala leni yaa sinankeeninba yi siiga yeni, nani yinba yiba n bani maama. **23** Bi den laa joa ki teni o yi nuu nni nani U Tienu n den lagi ki bili maama ki tuodi ki bani ke li baa tieni yeni. Yi den kpa o ki teni ke yaaba n kaa fangi U Tienu den joani o li dapoapoanli po. **24** U Tienu den fiini o bi tinkpiiba siiga, ki faabi o leni mi kuuma lolima, li kan den tuo mi kuuma n yaa muubi o moko. **25** Kelima Dafidi den yedi opo line: N den nua o Diedo n kani yogunu kuli. O ye n jieniu ke n yama n da yagini. **26** Lani n teni ke n pali mani, ke n lanbu maadi li pamanli maama, n gbannandi mo baa ye leni mi suginma. **27** Kelima fini U Tienu kan ja nni bi tinkpiba diema nni. A kan tuo ke a nigagidinjam o la mi bedima. (**Hades g86**) **28** A teni ke n bandi li miali sanu, a go baa teni n pali n yaa mani boncianla kelima a ye leni nni. **29** Pieli go den yedi: N kpiiba n baa fidi ki kadi ki waani yi ti yaaja Dafidi maama. O den kpe ke bi piini o, o kuli mo ye ti siiga yali dinla. **30** Kelima o den tie sawalipualo ki pua sawali, ki bani ke U Tienu niani o o ñoanianu ki poli ke o baa teni o puolijuani siiga yendo n ti kali o gbandi po. **31** Lani yaa po o den maadi ki tuodi ki waani U Tienu n gandi yua fiima bi tinkpiba siiga maama fuuli. Moamoani U Tienu ki den ja o bi tinkpiba diema nni, o gbannandi mo ki bedi. (**Hades g86**) **32** U Tienu den fiini o bi tinkpiba siiga. Ti kuli tie lipo seedinba. **33** U Tienu n den duoni o o jieniu po ki kpiagi o, o den baa wani Baa kani U Tienu Fuoma Yua nani U Tienu n den

niani maama, ki yayadi o tipo, nani yin nua ki go gba maama. **34** Dafidi naa den doni ki gedi tanpoli po ama o nan yedi: O Diedo U Tienu den yedi n Diedo: Kali n jieniu po, **35** yali min baa gul a yibalinba yaa yma ba. **36** Pieli go den yedi: Lani yaa po yinba Isalele yaaba kuli, yin bandi mani bojanla ke U Tienu teni ke Jesu, yin den joani yua li dapoanli po, tie o Diedo leni U Tienu n gandi yua. **37** Ban den gbadu mi naa maama mi den cuo bi pala ke bi yedi pieli leni o tondilieba: Ti kpiiba, ti baa tieni lede? **38** Pieli den goa yedi ba: Lebidi mani yi yama, yi siiga yua kuli n batisti leni Jesu Kilisiti yeli nni, ke yin baa sugili yi tuonbiadi po. Lani yi baa ba U Tienu paabu yaabu n tie U Tienu Fuoma Yua. **39** Kelima U Tienu ñoanianu yeni tie yinba yaapo leni yi bila yaa po, ki go tie yaaba n ye yali foagima yaa po, o Diedo ti Tienu n baa yini yaaba kuli. **40** Pieli den maadi matoama boncianla ki pugini, ki tiendi seedi Jesu po ki tundi ba ki yedi ba: Sani mani ki faabi yi yula leni bi naa nibiadiba. **41** Bi den batisti yaaba n den ga o maama. Laa daali yaaba n den pugini bi yjoadikaaba po den bua ki pundi niba tudata. **42** Bi den kuani bi yama ki gaani Jesu tondiba bangima, ki taagi li dandanli yaaba taanli nni, ki taandi ki taani dupen ki go jaandi yogunu kuli kaa cedi. **43** Li fangili den cuo nilo kuli. Jesu tondiba den tiendi mi bancianma leni li bonlidinkaala boncianla. **44** Yaaba n den daani Jesu kuli den ye kaanyendu, ki taani bi bonpiakaala ke li tie bi kuli yaala. **45** Bi den yen kuadi bi kuani leni bi loagi, ki boagidi laa ligi bi siiga nani yua kuli n luo maama. **46** Daali kuli bi den taagi U Tienu diegu nni leni yanyenma kaa cedi, ki caa bi yaba deni ki taandi ki taani dupen, ki boagi bi jiema leni biyaba leni li pamanli leni li paddingili, **47** ki pagi U Tienu ki baadi li seli bi niba kuli nuntuali. Daali kuli o Diedo go den faabidi nitoaba ki pugidi Kilisiti n yini yaaba.

3 Pieli leni Jan den caa uTIENU diegu po i jaandi yogunu: li den tie li yenlebidili yogunu. **2** li den pia joa yua n mali ki tie wabo, ke bi den tugi ki caani o u yogunu kuli u TIENU diegu buliñoabu yaabu n yi bu buliñoajanbu. ke wan ya miadi yaaba n koa u TIENU diegu nni. **3** laa joa n den la Pieli leni Jan ke bi ba kua u TIENU diegu nni o den mia ba bu miabu **4** Pieli leni Jan den noanli o ki yedi: noanli ti. **5** lani o den noanli ba ki tama ke o ba baa bikani bonla ba. **6** Lani Pieli den yedi o: mii pia ligi, mii pia wula mo, ama min pia yaala n puni a la: jesu kilisiti nasaleti yua yeli

po, fii ki ya cuoni. **7** Lani o den cuo o jienu ki fiini o lanyogumu o taana leni o tuga kuli den paagi. **8** O den yugi ki sedi yenma ki ji cuoni. O den yegi leni ba ki kua u TIENU diegu nni ki cuoni ki yugi ki ciina ki pagi U TIENU. **9** Bi niba kuli den laa o ke o cuoni ki pagi u TIENU. **10** Bi den bandi ke li tie yua n den kaa u TIENU diegu buliñoarjanbu kani ki miadi mi todima, li pakicianli den cuo ba leni yaala n tieni o. **11** Nani wan ki den tabidi Pieli leni Jan, li pakili den cuo bi niba kuli ke bi sani ki gedi bikani Salomono ciagu kani. **12** Pieli n den laa bonla, o den yedi ku niligu: yinba Isalele yaaba, be yaapo ke yaali n tieni ne paki yi? be yaapo ke yi nua ti nani li tie tinba n teni ke o joa na cuoni kelima ti paalu po yaka kelima tin fangi u TIENU maama yaa po? **13** Abalahama, Isaaka leni Jakoabo TIENU, wani ti yaajanba TIENU, den kpiagi o nacemo Jesu, yin den yie yua yeli ki go teni o Pilata, yua n den jagi ke ban ja o. **14** yi den yie wani o nigagidinjamo leni o nitieginkoa, ki den mia ban faabi yi po o nikpaloo. **15** Yi dn ku li miali ya diedo, u TIENU n den fiini yua bi tinkpiba siiga; ti tie siedinba laa bonla po. **16** Li tie li dandanli Jesu yeli po n teni ke ya joa n tie na, yin nua ki go bani yua, pagi kelima Jesu yeli po. Li tie li dandanli wani Jesu po n teni ke o joa ne paagi cain yikuli nintuali. **17** moala n kpiiba, n bani ke yinba leni yi yudanba den tieni lankuli kelima yii den bani yin tieni yaala. **18** AMA u TIENU den kuani yeni, wan den tuodi ki teni ke o sawalipuuba pua sawali ki waani yaala. Lani n tie ke wan gandi yua den ba la fala. **19** Lebidi mani yi yama ki daani u TIENU ke wan duuni ki ñani yipo yi tuonbiadi, **20** lanwani o diedo ba cuani mi fuodima yogini, ki soani Jesu kilisiti wan den tuodi wan den tuodi ki jagi ke o ba soani yipo yua. **21** Wani Jesu ba ye tanpoli ñali li yogunu n ba ti pundi ke u TIENU baa guani ki ñanbi li bonkla kuli nani wan den tuodi ki teni ke o sawalipuuba yaaba n gagidi pua sawali ki yedi yaala ñali yogu. (aión g165) **22** Muusa den yedi: li miali Diedo yi TIENU baa fiini yi buolu siiga o sawalipuali nani mini yeni; yin cengi mani wan ba yedi yi yaala kuli. **23** lanwani yua n yie o kan cengi laa sawalipulo kuli bi ba ñani o uTIENU niba siiga ki bolini o. **24** Ki cili Samueli leni bi sawalipuuba yaaba n joadi o ki soagini u TIENU maama kuli, den tuodi ki waani ya dana n tie na maama fuuli. **25** Yi tie bi sawalipuuba bijaba leni wan go den kuani ya ñantaado leni ti yaajanba, ki yedi Abalahama: ñanduna nibuoli kuli ba baa li seli kelima a puoli ñuani yaa po. **26** u

TIENU den fiini o nacemo Jesu ki kpa soani o yinba yaa kani ke wan seligi yi ki teni yuakuli n lebidi ki ja o tuonbiadi.

4 Pieli leni Jan n den maadi leni bi niba yeni, bi kopadianba leni u TIENU diegu guudikaaba yudaano leni sadusienimba den cua likani. **2** pi pala ki den mani Pieli leni Jan n bangi bi niba ki wangi ba ke bi tinkpiba kuli ba fii kelima Jesu den fii bi tinkpiba siiga. **3** bi den cuo ba ki kuani ba li kpaadidieli nni. Hali lan ba fii ki faa kelima u yieni den bua ki kua. **4** Ba yeni yaaba n den cengi bi maama siiga boncianla den daani Jesu ke bi coali den bua ki pundi jaba tuda mu. **5** lan den fii ki faa jufinba yudanba leni bi nikpeliba leni li bali maama bangikaaba den taani jelusalema. **6** Bi kopadianba bado hana, leni kayifa, leni jan, leni alesanda leni yaaba n sieni ki tie bi kopadianba buolu kuli. **7** bi den teni ke Pieli leni Jan sedi bi siiga ke bi buali ba: u laa paalu bi ñyme ya yeli nni ke yi tiendi yeni? **8** Lani u TIENU fuoma den gbieni Pieli ke o den yedi ba: yinba bi patieba leni isalele nikpela, **9** yi buali dinla ya tuonjanli n tieni o na wabo po maama fuuli, leni lan ga maama ke o paagi. **10** TO, yinba yaaba n yene kuli leni isalele yaaba yaaba nsieni kuli, yin bandi mani ke li tie nasaleti yua Jesu kilisiti ya yeli po, yin den joani tua li dapoanpoanli po, ke u TIENU fiini o bi tinkpiba siiga, ke ya joa n tie na paagi cain ki se yi nintuali. **11** Wani Jesu ntie yinba bi tanmaaba n den luni ya tanli, lini n tua li tanpuuli tanjigi. **12** mi tindima ki ye nitoa kuli kani, kelima yetoali ki ye ñanduna nni tin ba tindi kelima yaali po tiladi. **13** Ban den laa Pieli leni Jan pia ya papaali, li den paaki ba kelima bi bani ke bi taliginba kaa kua cogu, bi den bandi ke bi tie yaaba n den taa ki ye leni Jesu. **14** Ban den nua ke ya joa n paagi se Pieli leni Jan kani, baa den fidi ki guani ba liba. **15** Bi den teni ke bi ñani bi cancannikpeliba taanli nni ke bi lebidi ki juogi ki yedi: ti ba tieni bi naa jaba lede yo? **16** kelima jelusalema yaaba kuli bani ke bi tieni mi bancianma, ti moko nan kan fidi ki nia. **17** Ama ke laa maama n da yadi bi niba siiga ki pugini, tin fu leni ba ki yie bi po ke ban da go maadi oba kuli laa yeli nni. **18** Lani bi den guani ki yini ba ki ba ki yie bi po cain ke ban da go maadi ki bangi bi niba Jesu yeli nni. **19** Pieli leni Jan den guani ki yedi ba: biigii mani ki le li ya tiegi, u TIENU po ke tin tuo yi yaama ki cedi wani u tienu yaama. **20** Kelima tin kan fidi ki kan maadi tin laa yaala ki go

gbadi taala. **21** Bi cancannikpeliba go den funi leni ba ki yuandi ki nya ba. Baa den laa ban ba cuoba kelima yaala yapo, kelima bi niba kuli den kpiagidi u TIENU kelima yaala n tieni po. **22** Kelima ban den tieni ya joa po mi banchianma ke o paagi den kpeliga ki cie bnia piina. **23** Ban den nya ba ke bi nya bi den gedi bi lieba po, ki ban waani ba bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba n yedi ba yaala kuli. **24** Ban den gbadilani, bi den taani ki jaandi ki mia uTIENU ki yedi: Ti diedo, fini n tagi tanpoli, ki tingi, mi nincianma, leni yaala n ye mi ni nni kuli. **25** A den maadi ke u TIENU fuomi yua teni ke ti yaaja Dfidi a nacemo soagini a maama ki yedi: Be n teni ke bi nilanba fii ki tiendi ku fuugu, ke i nibuoli mo pia la yantiabiada. **26** ke ki tingi badiba kuli fii ki sedi. bi badijaba mo taani ki tu ñoayenbuki fii ki sedi o diedo po leni wan gandi yua. **27** Moamoani o bado elodo leni ponisa pilata den taani yanyenma leni yaaba n kaa tie isalele yaaba len i salele yaaba kuli u naa dogu nni ki juogi ban ba tieni maama ki cuo uTIENU nacengagidinjamo Jesu ñjan gandi yua. **28** ban den taani yeni, bi den tieni ñjan den lagi ki bili yaala kelima a paciamu po. **29** Moala o diedo cengi ban fu leni ti maama ki paagi tinba a naacenba tin ya wangi a maama leni li papaali, **30** tandiua nuu ke tin ya taagi a nacengagidinjamo Jesu yeli nni ki paagidi bi niba, ki tiendi sinankeninba leni mi banchianma. **31** ban den jaandi yeni, ban taani naankani den digibi, bi den gbie leni u TIENU fuoma yua ke bi wangi u TIENU maama leni li papaali. **32** Yaaba n den daani kuli den pia yanyema leni yanjagiyenli, oba kuli naa den yedi ke wan pia yaala tie wani bebe n ba die yaala, nili kuli den tuo ke o piama tie o lieba kuli po. **33** Jesu tondiba den tieni siedi wani o diedo Jesu fiima bi tinkpiba siiga po leni u paaciamu. u TIENU sela mo den ye leni bi kuli. **34** Bi siiga luodo ki den ye, kelima yaaba n den pia i kuani bi ti diedi den kuadi ki kpendi nni bi ligi. **35** ki biliti Jesu tondiba taana kani. bi den ñandi lieni ki boagidi ki tendi yuakuli nani o luoma n tie maama. **36** Josef Jesu tondiba n den cili yua ya yeli banabasa, yaala n tie: yua n paagidi bi niba pala. o den tie lefi buolu yua ki nya sipila diema nni. **37** O moko den pia u kuani ki kuadi u ki cuani ki bili wan ba yaa ligi Jesu tondiba taana kani.

5 Ama niyendo, yua n yi Ananiasa, leni o pua Safila, den kuadi bi piama. **2** Ki boagidi yi ligi siiga ke o pua wuoni yi, o den taa yi n sieni ki cuani Jesu

tondiba kani ki tieni ba. **3** Pieli den yedi o: Ananiasa, be yaa po ke a luodi a pali rutaani po hali ki ban pua U Tienu fuoma yua mi faama, ki kubi u kuanu yenyi ligi boagidima? **4** A bi baa fidi ki yaa kubi a kuanu, bi ki kuadi ki tieni han bua yaala, li tieni lede yo ke ha lagi apali nni yaa jagili n tieni? nya pua bi niba ka mi faama a pua U Tienel! **5** Ananiasa n den gbadilaa maama o den baa ki kpe. Ti jawaanciandi den cuo yaaba n gbadilaa maama kuli. **6** Bi jawaaba den fii ki bobini o bu kpalibui taa o ki ban piini. **7** Lan den waagi nani leedi bonbitaa yenyi o pua den kua kaa bani yaala n tieni. **8** Pieli den yedi o waani nni naani u kuanu yenyi, yi den kuadi u yaa ligili n tieni banlu yo? oden guani ki yedi o yi kuli n yenyi. **9** Lane Pieli den yedi o: Be n teni ke yi taani ki juogi ki bua ki biigi o Diedo fuoma? Diidi yaaba n ban piini acalo ye bu buliñoabu po, bi baa cua ki taa amoko. **10** Lani yogunu liga o den baa bi tondiba nintualki kpe. Bi jawaaba den kua ki sua **11** ke o kpe ke bi taa o ki ban piini o, o calo kani. Ti jawaandi den cuo li nitaanli kuli leni yaaba n gbadilaa bonla kuli. **12** Jesu tondiba den tiendi mi banchianma leni sinankeeninba boncianla bi niba siiga, leni bi nii. Yaaba n den daani Jesu kuli den maani ki taandi kaanyendu, U Tienu diegu nni salimono ciagu kani. **13** Nitoaba kan den tuo ki taani leni ba. Ama bi niba kuli jigindiba boncianla. **14** Yaaba n den daani Jesu coali den pugidi daali kuli bi jaba leni bi puoba. **15** Bi niba den kpendi nni a yiama isani nni ki duandi ba ti duankaadi po ke pieli yaa tagini ki baa pendi baa o junjungu n yini bi tianba po. **16** Bi niba boncianla den ña jelusalema gaanilindima dogi nni, ki kpendi nni bi yiama leni mu cicibadi mu n ye yaaba yaa niinni ki yagini bi yama kuli. Bi kuli den paagi. **17** Lane li nunponbiadili den cuo bi kopadicianba bado leni yaaba n den ye leni o, lani n tie sadusieninba. **18** Bi den cuo Jesu tondiba ki kuani ba li kadidieli nni. **19** Ama ku ñiagu O Diedo maleki den luodi li kadidieli buliñoana ki nya ba lien nni ki yedi ba: **20** Gedi mani ki ban sedi U Tienu diegu nni, ki yaa wangi yaaba n ye lien nni li naan miali maama fuuli kuli. **21** Ban den gbadilani, bi den kua U Tienu diegu nni ku ti ñaapanpangu ki cili ki bangi bi niba. Bi kopadicianba bado leni yaaba n ye leni o n den cua, bi den yini isalele yaaba nikpeliba kuli, bi cancannikpeli ba taanli po. Bi den soani li kadidieli po ke ban cuani Jesu tondiba. **22** U Tienu diegu jiidikaaba n den gedi li kadidieli po, baa ban laa ba, bi den guani ki yedi:

23 Ti pundi ki sua ke li kadidieli lo bohanla, ke li jiidikaaba mo se a buliñoana kani, ama tin luodi tii laa baa niyendo lien nni. **24** U Tienu diegu jiidikaaba yudaano leni bi kopadicianba yudanba n den gbadilaa maama, baa den bani ban baa tia bi tondiba po yaala leni yaala n baa yuandi ki tieni. **25** Nilo den cua ki yedi ba: Yin den kuani yaaba li kaddidieli nni yени se U Tienu diegu nni ki bangi bi niba. **26** Lani U Tienu diegu jiidikaaba yudaano leni olieba den gedi ki ban cuani Jeau tondiba kaa tieni ba paalu, kelima bi den jie bi yula po ke bi niba n da lugidi ba atana. **27** Ban den cuani ba, bi den kuani ba bi cancannikpeliba yeni kani. Bi kopadicianba bado den buali ba yaa buali n tieni: **28** tii den kuani yi cain ke yin da go bangi bi niba laa yeli nni? Diidi yi teni ke jelusalema gbie leni yi bangima yeni, yi go bua ki teni laa joa soaman baa ti po. **29** Pieli leni o tondilieba den guani ki yedi ba li tie tiladi tin tuo ki yaa tiendi U Tienu n yedi yaala, ki cie bi nisaaliba n yedi yaala. **30** Ti baan ba Tienu fiimi Jesu yin den joani yua ku daagu po ki kpa o yeni bi tinkpiba siiga. **31** U Tienu kpiagi o ki teni ke o ye ojienu kani ki tie yudaano leni candaano ke wan pa isalele yaaba ban lebidi bi yama ki baa sugili bi tuonbiadi po. **32** Ti tie siedinba laa bonla kuli po, U Tienu fuoma yua U Tienu n puni yua yaaba n tuo ki hua omaama kuli moko tieni li po siedi. **33** Bi cancannikpeliba n den gbadilaa maama kuli bi pala den beni hali boncianla ke bi bua ki kpa Jesu tondiba. **34** Ama bi siiga yendo yua n tie falisieni ki yi gamalieli ki go tie bi niba n jigindi yua, den fii li nitaancianli siiga ki yedi ke ban ñani Jesu tondiba hali lan yen waamu. **35** Lani o den guani ki yedi ba: yinba isalele yaaba, yin fangi mani yi yula leni yin bua ki tieni bi naa jaba yaala. **36** Kelima laa waagi ke ban den yi yua tudasa fii ki jigini o yuli ke o tie niciamo, ke yaa niba n bua ki pundi niba kobinaa den taani ki huadi o. Bi den kpa o, ke yaaba n den tuo ki hua o kuli den yayadi. Laa juodi li ba kuli. **37** O yaa puoli, li coali yogunu, galile yua judasa den fii ki baa bi niba ke bi huadi o. O moko den kpe, ke yaaba n tuo ki hua o kuli yayadi. **38** Lani yaa po n yedi yi cedi mani yaa jaba n tieni n gedi ki da tieni ba li ba. Ban jagi yaala leni ban tiendi yaala yaa ñani bi nisaaliba kani li baa bodi, **39** ama li ya ñani U Tienu kani yi kan fidi ki bolini la, li go baa fidi mo yin ti sua ke yi tuogi leni U Tienu. **40** Bi cancannikpeliba taanli yaaba den ga o tundi, ki yini Jesu tondiba. Bi den teni ke bi puaba ijiani, ki kuani ba, ke ban da

go maadi Jesu yeli nni, hali abada ki haaba. **41** Jesu tondiba den ña bi cancannikpeliba taancianli kani, ki mangi bi pala leni U Tienu n sua ke li dagidi ban le ife O Diedo yeli po. **42** Daali kuli U Tienu diegu nni leni bi niba diedi nni kuli bi tondiba den bangi bi niba ki wang ba Jesu kilisiti laa baalihamo, kaa cedi.

6 Laa dana nni, Jesu hoadikaaba coali den pugida, ke yaa jufinba n maadi gileka maama den yenbidi jufinba po, kelima bi den fali bi kpepuona daali kuli jiema boagidima po. **2** Bi piiga n niliediba den yini ku niligu ki yedi: Laa dagidi tin ha U Tienu maama ki yaa boagidi mi jiema. **3** Lani ya po n kpiiba gandi mani yi siiga jaba lele, ban tiedi yaaba yaa po o siedi-hamo, ki gbie leni U Tienu Fuoma yua leni mi yanfuoma, tin tuni ba laa tuonli. **4** Ama tinba wani ti baa pati yula i jaandi leni U Tienu maama wangima po. **5** Laa jagili den mangi li nitaanli kuli. Bi den gandi Etiena yuan gbie leni li dandanli leni U Tienu Fuomi yua. Filipi, Pilokolo, Nikanola, Timono, Pamenasa leni Nikolasa yua n den tie nilamo Antiosa yua. **6** Bi den cuani ba bi tondiba kani, ban den jaandi ki gbeni bi den maani bi nii bipo. **7** U Tienu maama den yayadi ki pugidi, Jesu hoadikaaba den pugida hali boncianla Jelusema, bikopadicianba siiga mo boncianla den tuodi ki hoa Jesu. **8** Etiena den gbie leni U Tienu hanbili leni u paalu, ki tiedi bi niba siiga mi bancianma leni sinankenciami. **9** Bi nitianba yaaba n tie li balimaama bangima dieyenli yaaba, ban yi yaaba bi nifaabikaaba, den fii ki nia leni Etiena. bi den tie ya jufinba n ñani silena leni Alesandili dogu nni, leni yaaba n ñani silisi leni Asi ya diema nni kuli. **10** U Tienu Fuoma den puni Etiena mi yanfuoma ke o maadi ke bi kan den fidi ki nia leni o. **11** Lane bi den suu bi jaba li suuli ke bi pua o po mi faama ki yedi: Ti gbadilaa ke o maadi ti masugidi Musa po leni U Tienu po. **12** Bi den lengidi bi niba leni bi nikpeliba leni li balimaama bangikaaba yama. Lani bi dencua ki bibi Etiena ki cuo o ki gedini o bicancannikpeliba taancianli po. **13** Bi go den teni ke bi siedi-faadanba pua o po mi faama ki yedi: O naajoa sugidi u naa kaangagidi hamu, ki go sugidi li bali maama kaacedi. **14** Ti go den gbadilaa ke o yedi ke Jesu, Nasaleti yua yeni, baa bolini U Tienu diegu na ki lebidi Musa n den bili ti po yaa bogida. **15** Bi cancan-nikpeliba yaaba n den kabibi taancianli kani kuli den diidi Etiena, ki la ke nunga tie nani maleeki yaa nunga yeni.

7 O kopadiciamo den yedi Etiena: yeni li tie moamoane bii? **2** Etiena den guadi ki yedi o: n kpiba bi jaaba leni n baanba, cengi mani; Ti kpiagidi tienu den doagidi O yuli Abalahama ya yogunu ke o den ye mesopotami hali ki daa kaali halana. **3** Oden yedi o: ña a danba kani leni a dandoguni ki gedi ya dogu ke n batí waani ña. **4** o den tuo ñani ya dogu ke bi yi kalide ki ban kali halana. lan kani o ba kuumi puoli Otieno den gedini o ya dogu ke i jii kaa moala. **5** Otieno naa den punio tin diedi kaaga ba taapuogu n ba ñmaa naani. ama O den niani ke O batí teni o laa kaanu ban diedi wani leni opuolijoani o yaa ti ye. ba yeni wan kaa pia biga. **6** Utieno den yedi o yaali tie na: Abalahama puolijoanu ba ti fa tua canba ya dogu n kaa tie bi dogu. laa diemani yaaba ba teni ban tua bi yonbi, ki go wani ba fala bina kobina. **7** Ama otieno yedi: ya dogu n ba ti taaba ban tua yonbi, mini utieno n ba jia u buudi. lan yaa puoli nba ti ñanba laa dogunni, ban ban suani n po. **8** Utieno go den teni Abalahama ku koanciagu ñantaado. Abalahama mali Isaka ki kuano o madi dan niili daali. Isaka n ma Jakobo ki koani o moko. Jakobo den mali piiga njabi lie lan n tie tie yajaanba, o den kuani ban moko. **9** Ti yaajanba den kuadi bi waalo Josefi ke bi gedini o Ejibiti ti yonbidi, kelima bi den pia li nunponli o po. **10** Ama Utieno den yee leni o ki den ga o fala buoli kuli nni, O go den puni o miyanfuoma ke cedi ke Ejibiti bado Falono pali den mani o po, ke o den cedi ko tua Ejibiti kuli liiga yua leni wani Falono diegu nni kuli. **11** Mikoncianma den baa Ejibiti dogu kuli, leni Kanana dogu li den tie falaciama. baa den pia bonjekaala. **12** Jakoabo den gaa laabali ke mijiemra den ye Ejibiti lan wani ke o den kpa suani ti yaajanba yenma. **13** ban guani ki gedi mi ta liema Josefi den doagidi o yuli o kpelibra kani, lani ke Falono moko den bandi wan tie ya nibuolu yua. **14** lani Josefi den suani ban wolo o po, o ba leni o diegu nubi kuli. bi kuli cuali den fii nubi piileele. **15** Jakoabo den jiidi Ejibiti leni ti yaajanba. **16** ban kaa den yee bi den gedini bi kuli Sikema ki ban piiniba naani ke Abalahama den daa leni i ligi Hamola bijabi kani. lan n tie Sikema yaajanba. **17** utieno nden niani Abalahama ya ñoanianu nden nagida ki baa ba migbienma ti buolu den maa ki pugida bonciala Ejibiti dogunni. **18** Li den pundi ya yogunu ke badi toa yua kaa bandi Josefi den dini libali **19** Laa bado den janbi ti buolu ki den wangti yaajanba fala, ki teni ke bi lu bi canpanda leni u paalu ke ban da ya yee. **20** Laa

yogunu yo bi den mali Musa. o den ñani o tieno po. o danba den kubi o deeni ha li ñmali ta. **21** Ban den luni o ya yogunu Falona bisalo den piidi o ki wubi o nani o bimaadi ga yeni. **22** bi den cogini o Egibiti yaaba banma leni li yanfuoma kuli, o go den pia u paalu mi maama nni leni a tuonjama nni. **23** Wan den ba li yankuali ya yogunu ki ba gedi ki ban lee o buolu nuba o den pia bina piina. **24** Wan den pundi li kani o den sua ke Ejibiti nulo den wangidi fala o buolu nulo yendo, o den ga o koanli ki pua ki kpa Ejibiti yua. **25** o den tamake o kpiiba Isaleelenba yaaba ba bandi ke lenio yaa nu yo, ke Utieno baa faabiba leni fala. ama baa den faami ki bandi. **26** Laa daali ya fifama, o den laa ke Isaleele yaaba siiga nibi lie ke bi kuani ki pua bi yaba. o den tundi ba ki bua ban mangi, o den yedi ba: i kuli tie buolu yendu bee n teni ke yi wangidi yi lieba fala? **27** Ama yua n den paani o lielo yeni den yedi: ñme dini ña li bali ke ñjan tua ti yudaano leni ti bujialo? **28** A bua ki kpa n moko nani wonli ñjan den kpa Ejibiti yua maama yeni bii? **29** Laa maama po, Musa den sani ki gedi ya dogu ke yi Madiana, li po o den mali bonjala lie. **30** Bina piina puoli Maleki den doagidi o Sinayi joali fanpienmanni o den la ya fatuugu yaa niini ke mifantama co yeli yeli. **31** Musa n den laa, laa bondoagidi kaala, li den lidini o. wan den nagida ki bua ki diidi bonjanla, o den gbadu O diedo nialu **32** N tie a yaajanba tienu Abalahama, Isaka leni Jakoabo tienu. Musa den digibi kaa tuo ki yaadi ki diidi. **33** O diedo den yedo: pidi a cacaadi kelima ñjan se ya kaanu yeni tie tingagidi kaaga. **34** N laa n nubi n laadi yaa fala Ejibiti diema nni N go gbadu bi dunli moala n ñjidi ki ba faabiba. gedi moala n ba suana Ejibiti. **35** Musa yua ke bi den yie o, ki den tua: ñme dini ña libali ke ñjan tua ti yudaano leni ti bujialo, wane ke o tieno go den suani wan tua bi yudaano leni bi faabi ka leni Maleki yua den doagido ku fatuugu nni yaa todima. **36** Wani go den ñani ba Ejibiti leni mi bancianma leni sinakeene, Ejibiti nni mi ñincianmoama siiga, mi fanpiencianmani hali bina piina. **37** wan Musa n go den yedi isaleele bila: Utieno baa ñani i siiga o sawali pualo nani mini. **38** ya yogunu ke isaleele yaaba den taani ku fanpienciagun ni, Musa n den ye leni ba, ki go den gaani utieno Maleko n den maadi o yaala Sinayi juali leni ti yaajanba, o den soangidi ti po yaa maama n tie limiali maama, yaama n ñani Utieno kani. **39** Ti yaajanba, baa den tuo wan yedi yaala. bi den yie o, ke bi yantiana leni bi paala go

den jigidi ki nuanli Ejibiti po. **40** Bi den yedi Alonso: duadi ti po i buli, ya buli n baa cuoni ti liiga; kelima Musa yua n ñani ti Ejibiti dogu yeni, tii bani yaali n tieno. **41** bi den duadi laa dana nni bulo ke naanini ki naabiga. ki paadi li padili o po, ki mangidi bi pala leni ban fidi ki suani yaa tuonli leni bi nii. **42** Lan wan Utieno den ñaabaa ki cedi ke bi kpiagidi tanpoli ñabili, nani lan diani bi sawalipuaba tili n ni maama: naani yi den padi n po ti yandi, yaa yogunu ke n den ye leni yi bina biina mi fanpiencianma n ni bii? yinba isaleele ba yaaba. **43** Yi den tugi ya bulo n yi Moloko gbandiel, leni ya bulo n yi Lefana ñmabiliga. laa bon naani kala kuli yi den tieni ki ba ya kpiagidi. lan yaa po yo, ke n cedi ke yi gedi ti yonbidi hali Babilona diema yaa kandima. **44** Ti yaajanba den pia siedi gbandiel mi fanpiencianma n ni. nani Utieno n den puogi Musa wan tieni maama. Musa den tieni nani Utieno n den cili wani o ya nananli. **45** Lan ya puoli, Josue den gobidi ti yaajanba ke bi den kuani laa siedi gbandiel ya diema ya niini ke Utieno den teli yaa nubi n den cili ki kaa likani. bi den kali laa dogu n ni ki ban pundi hali Dafidi yogunu. **46** Dafidi den ba Utieno ñanbili, ke o den mia Otieno ki bua ki maa Jakoabo Tieno po ku diegu. **47** Ama, Salomo n den maa ku diegu. **48** Ki naa ña tanpoli joma Tieno ki ye bi nisaaliba n ma ya diegu ya niini, nani nani o sawali pualo n yedi maama. **49** O diedo yedi: tanpoli tie n bali kali kaanu, ki tinga mo tie n taajmakaanu. be ya diebuolu ke yi ba ma, n po? bi lee n tua n po fuodi kaanu? **50** Naani n yaa nu cele kaa tagi lan kuli? **51** Tupaalu danbane; ya nusaala kaa tuo ki lebidi bi pala ke bi tuba go juagi, yi yaajanba n den tie maama yi moko tie yene kelima yi yiedi yogunu kuli Utieno fuomi yua. **52** O lee sawapuale ke yi yaajanba ki waani o fal? bi den ku yaabi n den tuodi waani O tegini ka cuama. moala ke yi janbi o ki teni ke bi kpao, lani n bundi ke yi den tua nikpanla. **53** Yi den ba Utieno balimaama yaama ke Malekinba den suagini yi po. ama yii tuo ki kubima. **54** Ban den gbadu Etiena n maadibi maama, bi pala den beni hali boncianla, ke bi cegini bi ñina o po. **55** Ama Etiena den gbie leni Otieno fuomi yua. o den yaadi ki nuanla tanpoli po ki la Otieno kpiagidi ke Jesu se Utieno najieno. **56** O den yedi: diidi mani, n nua ke ke tanpoli luodi ke O joa bijoa se Utieno najieno. **57** Bi tangi boncianla ki biindi bi tuba, ki taani ki libi o li kani. **58** Bi den fuli o, ki ñani o u dogu n ni ki ban madi o a tana. siediba den landi bi tiadi ki bilita ya

jawalo yaa kani ke den yi o Polo. **59** Ban den madi o tana ya yogunu, Etiena den jani ki yedi: O diodo Jesu, ñjan ga n naano. **60** Lan ya puoli, o den gbaani o duna po ki tiani yenma ki yedi: O diedo, ñjan pa ba laa tuonbiadi sugili. laa maama puoli o den gbindi.

8 solo den maangi o pali, etiena kuuma po. laadaali bi niba den cili ki yie kilisiti n yini yaaba nitaanli jelusalema nni ki wangiba ofala biado. bi tondiba yaa ka, yaaba n sieni kuli den yayadi jude leni samali diema nni. **2** yaaba n fangi Utieno den piini etiena, ki mua o kuuma po hali boncianla. **3** solo den moandi ki ba bolini, kilisiti n yiini yaaba nitaanli. ki kua ti diedi nni, ki cuo bi jaba leni bi puoba, ki kuaninba a kadidiena nni. **4** yaaba n den yayadi yeni den cia ikaani boncianla ki wangi olaabaajamo maama. **5** filipi den jiidi samali dogu nni ki den waani Kilisiti laabaalijamo. **6** A nigola n den gba, ki go laadi filipi n den tiedi ya sinankeene nba, bikuli den se suoo ki cengi o. **7** kelima mucicibiadimu den tangi ki ña ban den ye yaaba ya ni nni. yaaba yaa gbanandi n den faani leni a waba boncianla den paagi. **8** lani, li paman-cianli den tieni laa dogu nni. **9** li den sua ke nilo den ye udogu yeni nni ke li waagi ke bi yi o simono. **10** bi niba kuli, a bila leni a nikpela den gaani o maama ki tua. one n tie Utieno paalu, ban n yi yu upaaciamu. **11** bi den cengi o hali boncianla, kelima wan den tiedi yaa buligbandi den baginba ke li waagi. **12** ama filipi n den wangi baa, Utieno die ma laabaalijamo leni Jesu-Kilisiti yeli. bi den daani o maama ke o batisti ba, bani bi jaba leni bi puoba kuli. **13** simono wani oba den daani, ke bi den batisti o, o den taabi leni filipi, ki mua wan tiedi yaa sinankeeneba leni yaa bancianma ke li bagini o. **14** Jesu tondibah, yaaba n den sieni Jelusalema n den gbadu ke samali yaaba gaa Utieno maama, bi soani pieli leni jan lipo. **15** ban n pundi samali, bi den jaandi bipo ke ban baa Utieno fuoma yua. **16** kelima, Utieno fuoma yua daa den jiidi oba kuli po. bi da den batisti Jesu yeli nni bebe yo. **17** lanwani pieli leni jan n den maani bi nii bi niba po, ke bi baa Utieno fuoma yua. **18** simono n den laa, ke bi baa Utieno fuoma yua kelima bi tondiba nii maama po, o den cuani bipo iligi. **19** ki yedi ba. pa mani n moko li paalu, yeni n moko yaa yen maani n nii yua yaa po wan ba Utieno fuoma yua. **20** pieli den yedi o, a ligi n bodi leni ña, kelima a tama ke Utieno paabu daa leni i ligi yo. **21** ñaa pia biinu ba kuli, laa

tuonli yaa niinni, kelima a pali ki tiegi Utienu nintuali. **22** biidi a pali, ki ja mi biadima, ki mia o Diedo li yaa baa tuo wan tieni a yantiadili nne po sugili. **23** kelima n nua ke mi biadima gbie a niinni, ke a ye ti tuonbiadi lolima nni. **24** simono den yedi, mia mani n po, yinba iba o Diedo, ke liba kuli n da baani. **25** ban den teni siedi, o Diedo po, ki go waani o maama samali dojaana nni boncianla, bi den gua kuni jelusalema. **26** O Diedo maleki den maadi leni filipi ki yedi o. fii ki gedi ganu po ya sanu n poandi mi fanpiemini ki ñiani jelusalema, ki caa gasa dogu po. **27** o den fii ki gedi, o den ban sua ke kadasi, etiopi pobado koanbali, ke o tie moagiliga, ki go tie o ligi kubido, ke o den gedi jelusalema ki baan kpiagi Utienu. **28** ke o lebidi ki gua o denpo, ki kaa o tanbiagu nni, ki cogi o sawalipualo esañe tili. **29** Utienu fuoma den yedi filipi. nagini ki pundi ya tanbiagu n tene. **30** filipi den sani ki pundi, ki gbadji ke etiopi yua yeni cogi o sawalipualo esañe tili, ke o buali o, a gaani ja n cogi yaala? **31** o den gua yedi filipi, n baa tieni lede ki gaa, o ba yaa bundi n po. lani, o den mia filipi n kua ki kali leni o ku tanbiagu nni ban yegi. **32** wan den cogi naani kani nne! biden dia ki caano nani o pia yени, u yankodikaanu po, nani ya pebiga n jini yua moagidi o kobidi kani yeni, o naa den yaadi o ñooabu. **33** o miidima nni bi den ja o po ya budi n ki tiegi. ñyme n ba ti fidi ki togidi o puolijuuanu maama? kelima bi ñani o miali li ñandunli nni. **34** ki moagiliga den buali filipi, n mia ja, o sawalipualo nne maadi ñyme yaa maama yo? o yuli maama yo, bii, nitua yaama yo? **35** lanwani filipi den cili leni laa maama, ki waani o Jesu labaalijamo. **36** nani ban den jua bi sanu yeni, bi den laa mi ñiima, ki moagiliga den yedi o. mi ñiima nne! bee baa yee n po ke n kan batisi? **37** filipi den yedi o. a yaa daani leni a pali kuli, liba tuo. o den gua ki yedi o, n daani ke Jesu-kilisiti tie Utienu bijua yo! **38** o den sieni ku tanbiagu, ke wani leni filipi jiidi mi ñiima nni, ke filipi batisi o. **39** ban den ñani mi ñiima nni, o Diedo Fuoma den taa filipi, ke ki moagiliga yeni, naa go den laa o, ki moagiliga yeni den suagi liiga o sancenli nni leni li pamanli. **40** filipi den ban sua ke ye asota dogu nni, ki ban caa sesale ki wangti o labaalijamo wa n tagini ya dogi kuli nni.

9 ama solo go den baa pia lipabienli leni mi kuuma yantialli o Diedo joadikaaba po, ke o den gedi bi kopadicianba bado kani. **2** ki ban mia o, wan diani a tila li balimaama bangima diena yudanba yaaba ye damasa po, ke yeni, o yaa ban laa lipo, bi jaba leni bi

puoba yaaba n joa laa bangima canma, wan loliba ki cuani jelusalema. **3** nani wan daa den ye u sanu nni, ki nagidi leni damasa, lanyo lanyo mi yenma yaama ñuliti den ñani tanpoli po ki jiidi ki lindi o. **4** o den baa tiipo, ki gbadji ke u nialu yedi o. solo, solo be yaa po yo ke a wangini fala? **5** o den goa yedi, n Daano, a tie ñyme yo? o Diedo den yedi o. N tie Jesu yo, ñjan wangti yua fala. li baa pa a po. ñjan pua li bonmuukaala u danbu. **6** ti jawaandi leni migbandigibima den cuo o. ke o yedi. n Diedo a bua min tieni be? lani o Diedo den yedi o, fii ki kua u dogu nni, bi baa waani a, ñjan baa tieni yaala. **7** ya jaba n yegi leni o, den sedi suo, bi den gba u nialu, ama baa den nua oba kuli. **8** solo den fii ki sedi, ba ke o nuni den yubidi, waa den nua liba. bi den cuo o nu, ki dadi ki gedini o damasa. **9** o den tieni dana taa kaa nua, waa dini, waa ñuni. **10** li den sua ke damasa dogu nni, pia Jesu ñoadika, ke bi yi o ananiasa. o Diedo den maadi leni o, li bonlekaala nni. ananiasa den yedi. mini nna n Diedo. **11** o Diedo den yedi o, fii ki gedi ya sanu n yi u sansiedu ki ban pundi yua n yi judasa diegu, ki lee ban yi yua solo, tarise yua. **12** kelima o jaandi, ki laa li bonlekaala nni joa ke bi yi o ananiasa, ke o kua ki maani o nii o po ke wan ba ki ya nua. ananiasa den goa ki yedi. **13** n Diedo, bi niba boncianla wani nni o joa yeni n tieni a nigagidiyanba yaaba n ye jelusalema yaa biadima kuli. **14** Bi kopadicianba yudanba puni o li bali u naa dogu nni ke wan cuo ki loli yaaba n jaandi a yeli nni kuli. **15** Ama o diedo den yedi. gedi, kelima n gandi laa joa ke wan ya tuuni n po, ki gedini n yeli inilanbuoli po leni ñanduna badicianba po, leni isalele yaaba kuli po. **16** n baa waani o, wan baa le ya fala kuli kelima n yeli po. **17** Ananiasa den ñani ki gedi, wan den pundi ki kua ku diegu yeni nni, o den maani o nii solo po, ki yedi o, n kpiilo solo, o Diedo Jesu, yua den doagidi o yuli a po, ñjan den ye u sanu nni ki kpendi yeni, n soani nni a kani ke ñjan go baa ki le, ki go gbie leni Utienu Fuoma yua. **18** lanyogunu bonla den ñani solo nuni nni ki baa, ke o go nuadi. o den fii, ke bi batisi o. **19** wan den dini, o den baa u fidu. solo go den tieni dana wamu leni bi joadikaaba yaaba n ye damasa. **20** lanyogunu o den cili ki wangti li bali maama bangima diena nni ke Jesu tie Utienu Bijua. **21** Li den pia li pakili yaaba n gba o maama kuli po, Ke bi tua: wan ka tie yua n den wangti fala yaaba n jandi Jesu yeli nni ki ye jelusalema? wa den cua ne ki ba loli ba, ki gedini ba jelusalema bi kopadicianba yudanba

po kaa? **22** ki sua solo, den paagidi o ba ki pugidi, pugidi, ki maadi ki guliti jufinba yaaba n ye damasa, ki wangi cañ ke Jesu n tie Utieno n gandi yua. **23** dana boncianla, n den pendi, jufinba den juogi ke bi ba kpa o. **24** solo den bandi bi juogi biadu; kelima bi den gu a bulñoana yensiinu leni ñiagu, kuli, ki bua ki kpa o. **25** ama, ñayengu nni, bi ñoadikaaba den kuani solo ku baabuociangu nni ki jiini o u dogu bilincia mu puoli po. **26** solo n goani jelusalema, o den moandi ki baa taani leni Jesu ñoadikaaba, ama bikuli den jie o, kaa dani ke o tua ñoadikaa. **27** lani banabasa den taa o, ki gedini o Jesu tondiba kani; ki togidi ba solo n den laa o Diedo u sanu po maama, leni o Diedo n den maadi leni o maama, leni solo n den maadi maama leni li papaaJesu yeli nni. **28** o den taani leni ba, ki guadi leni bi tondiba jelusalema nni kuli, ki maadi o Diedo Jesu yeli nni leni li papaaJesu. **29** o den maadi leni yaaba n maadi gilekinba maama mo ko, ki nia nia leni ba, ama bi den li lingi ki ñiani o miale. **30** bi kpibaa n den bandi lipo, bi den ta o ki gedinni o sesale, ki ban pendi, ki ban caa tasa dogo po. **31** Kilisiti nitaanli den ye leni miyanuanma jude nii, leni galili nni, leni samali nni kuli. li den pugidi, pugidi li cuali nni, ki go paagidi bi lieba yala o Diedo sanjoadima nni leni utieno fuoma yua todima. **32** nani pieli n goadi ki lindi ki fuondi bi nigagidjanba kuli yeni, o den jiidi ki gedi yaaba n ye lida dogu po moko. **33** likan den pia joa ke bi yi o Ene, ke o gbanandi kpé, ke o dua ku kaagu po binanii. **34** pieli den yedi o, Ene, Jesu kilisiti paagi a. fii, ki taa a kaagu! lanyugunu Ene den fii. **35** Lida leni solono yaaba kuli den laa o, ki lebidi ki ñoadi o Diedo. **36** o pua den ye jafa dogu nni ke bi yi o Tabita, yaali n bundi Dokasa: o den tiendi a tuonjama, ki puuni a luoda mo mi todima boncianla. **37** laa dana nni o den yiagi ki kpe, ban den wali o bi den duoni o li dietuadili nni ki duani o. **38** nani lida n ki den foagi leni jafa yeni, Jesu ñoadikaaba yaaba n ye jafa den gbadu ke pieli ye lida, bi den soani jaba lie ke ban ban mia o, ke wan jaligi ki cua bi kani. **39** pieli den fii, ki gedi leni bi jaba yeni, wan den pundi bi den ciani ki duoni o lidetuadili leni po, a kpepuona kuli den nagini ki lindi, ki gani o, ki mua, ki go wangia Dokasa n den ñali bipo yaa tiyekaadi leni yaa tialakaadi, wan den ye leni ba ya yogunu. **40** pieli den ñani bikuli, ki gbaani, ki jaandi, li ya puoli, o den pegidi ki nuali o tinkpilo, ki yedi: Tabita fii! o pua yeni den ñubidi o nuni ki la pieli, o den fii ki kali. **41** pieli den cuo o nuu

ki fiini o ke o sedi. lani o den yini bi nigagidjanba leni a kpepuona ki doagidi o, ke o fo. **42** jafa yaaba kuli den gbadu laa labaalo, ke bi siiga niba boncianla den daani o Diedo. **43** pieli den tieni dana waamu jafa, ki ye o jabido simono deni.

10 neya. o den tie Loma yaaba Miteela kobiga yudaano. **2** Laa joa den joa Utieno ki go pia O fangili wani leni o diegu yaaba kuli. o den tiendi mi ñanma a luoda po, ki go yen jandi o yogunu kuli. **3** Li yenzualebidi po, o tieni Maleki den doagidi o yuli o po. o den laa ke o kua o dieli n ni ki yedi o: Koneya **4** o den nuanli Maleki ti jiwandi den cuo o wan yedi: O diedo bee yo? Maleki den gua ki yedi; a jandi leni a ñanma pundi Utieno kani. o tiadi a po. **5** Moala ñan soani ban yini a po Simono; o yee Jopa ya diemani. **6** O cana o jabido Simonodeni, ke o diegu baali miñincianma **7** Maleki yua n den maadi leni o yeni n den fuadi koneya den yiini o naacenba siiga nibi lie, leni o miteela siiga yaabin guuo bi niini yendo yua ye leni o yogunu ki go pia o tieni fangili. **8** O den togidiba yaali n den tieni, li puoli o den soani ba Jopa. **9** laa daali ya fiifama ya yogunu ke bi tondibi den ye usanunni ki nagidi laa dogu, uyensiinu po li den sua ke Polo den doni ki ba jandi. **10** Mi koma den cuo o ke o den bua ki je. ban den bogidi o po mi jiema ya yogunu, **11** o den laa li bondoagidi kaala. o den laa ke tanpoli luodi ke libonli naani nni nani bu kpalibu ke bu luo kaani na. ki jiidi tiipo. **12** Bonfuodi buolu kuli den ye bu kpalibu yeni niini; yaa bonfuoda n pia tanana, yaadi n balina leni yaadi n yugi. **13** U nialu den yedi o: Pieli fii ki kpa ki ñamani **14** Ama Pieli den yedi: O diedo, n kan tieni lani, kelima baa yenma mii ñamani yaali n tie kuali bi yaali n joagini. **15** Mi liema o go den gbadu u nialu ke u yedi: Utieno yaali n ñani ñan da nuala ke li joagini. **16** Laa bonla den tieni o po taalimi taa. li yaa puoli, li goani ki doni tanpoli. **17** Nani Pieli n den kpagidi kaa bani laa bondoagidi kaala n bundi yaala, laa yyogunu Korneya den cua ki sedi bu bulijoabu kani, **18** ki kpeli bi nialu ki buala hali li ya tie ne yo ke Simono yua ke bi yi o Pieli yeni yaa ye. **19** yaa yogunu ke Pieli den kpagidi ki bua ki bandi wan la yaali yeni n bundi yaala, Otieno fuomi yua den yi o, Jabi ta ye niini ki bualai ña po. **20** Fii ki jiidi ki gedi leni ba ki da bangidi li ba. kelima mini n suani ba. **21** Lan wani Pieli den jidi ki yedi bi Jabi yeni: mini n tie yua ke yi lingi. be n cuani? **22** Bi den yedi: a miteela kobiga

yudaano Koneya n suani ti a kani, yua n pia mitegima ki fangi Utieno, ki go pia o siedi ḥamo jufinba diemanni kuli. Utieno Maleki den doagidi o po ki wani o wan suani ban yini a, ḥan cua o deni wan cengi ḥan ba yedi o yaala. **23** Pieli kuani deeni ki den ga bi cangu. lan den fii ki fa o den gedi leni ba. o den pia yaaba n ciani o, o kpiiba Jopa yaaba siiga. **24** li dan lieli daali bi den pundi Sesale. bi den sua Koneya leni o diegunni yaaba leni o bua kaaba kuli den guuba. **25** Pieli n den kua ya yogunu, Koneya den sani ki cua o kani ki bialo ki go gbani o nintuali **26** Ama Pieli den muubi o ki fiini o ki yedi n moko li tie nisaalo nani fini yensi. **27** Bi den bona lan wani ki tagini ki kua deeni. Pieli den sua ke biniba boncianla den taani. **28** o den yedi ba yi bani li tie kuali yo ke jufi n taani yensi nilamo bi ki kua o deni. ama O tieno doagidi ki wani nni min da noanli o ba kuli ke o joagini O tieno po. lan yaapo, mii bangidi yaali n tie n cuama ḥa deni. **29** moala n bua ki bandi yaali ya po ke ḥa suani ban yinimmo. **30** Koneya den yedi o: dinla dana na, yaa yogunu tie n po ke n den ye n dielinni ki jandi li yenlebidili po ke nden laa nilo ke o la yaa tiadi ḥuliti, ke o cua n nintuali ki yedi **31** Koneya O tieno gbadu ḥa jandi ki go tiadi a ḥanma a luoda po. **32** suani ban yini ḥa po Simono yua ke bi yi o Pieli; o cana o jabido Simono deni ke diegu baali o ḥinkpenu. **33** laa yogunu n den suani a tonda a kani. a ḥanbi leni ḥan cua. moala ti kuli ye Otieno nintuali ki ba gbadu O diedo n puogi ḥa, ḥan yediti yaala. **34** lan wani Pieli den yaadi ḥoabu ki yedi: moamoani n bandi cain ke Otieno waa pia gagidima biniba leni bi yaaba, **35** Ama yua n pia Otieno fangili ki go tiendi yaali n tiega wan tie yaa nibuolu yua kuli, o dagidi Otieno po. **36** Utieno den suani O maama isalelenba bila po. o den waani ba yaa yanduama n ye kilisiti niini wan yua n tie yua kuli tiedo. **37** Yi bani yaali n den tieni Jude diemanni ki cili Galile, Jan den teni yaa bagima n tuugi leni mi batisima. **38** Yi bani ke Otieno den gbieni Jesu leni O tieno fuomi yua leni o paalu wani Jesu kilisiti Nasaleti yua ke Oden ca i kaani kuli ki tiendi mi ḥanma ki paagidi a yiama ki go faabidi yaabi n den ye sutaani yonbidinni kelima Otieno den ye leni o. **39** Ti kuli tie siedi leni wan tieni yaala Jufinba leni Jelusalema. bi den joani o li dapoanpoanli po ke o den kpe. **40** Ama li dantaali daali Otieno den gua fiini o bi tinkpiba siga ki cedi ke o doagidi o yuli. **41** ama waa den doagidi o yuli yua kuli po ka ama ya siedinba ke o den tuodi ki gandi; tinba yaaba den taani ki dini

ki go ḥuni leni O wan den gua ki fi bi tinkpiba siiga ya yogunu. **42** lan wani Jesu puogiti ke tin yaa wangidi o labaali ḥamo bi nibi kuli po, ki ya tiendi siedi ke wanee ke U tieno dini libali wan tua bujialo yaabn fo, leni yabin kpe kuli po. **43** Bi sawali puabi kuli teni o siedo ke yua daano kuli baa ba O yaa yelinni o tuonbiadi sugili. **44** yaa yogunu ke Pieli den maadi kaa gbeni Otieno fuoma den jiidi yaabinden cengi o kuli po. **45** Li den lidini yaabin den daani ki den yegi leni Pieli ki cua ki tie jufinba, leni O tieno Fuomi yua paabu n jiidi bi nilanba po. **46** Kelima bi gba ke bi maadi mi malanma ki kpiagidi O tieno. **47** Lan wani Pieli den yedi: naani ti ba fidi ki yie mi batisima leni miñima yaa niba ba Otieno fuoma yua nani tinba. **48** Pieli den cedi ke bi batisiba Odiedo yelinni. li po, bi den mi o wan sedi leni ba dana waamu.

11 Jesu tondiba leni bi kpiiba yaaba n sieni ki ye jude nni den gbadu ke bi nilanba tuo ki ḥoadi U Tieno maama. **2** Pieli n den guani jelusalema po, yaaba n den daani siiga, yaaba nñii ku koanciagu maama den funi leni o, **3** ki yedi o: A den cani ajufola ki go dini leni ba. **4** Pieli den cili ki doagidi bi po lan ḥoadi maama kuli, **5** ki yedi: N den ye jafa ki jaandi ke li tua npo nani ti dangidi yensi, ke n laa li bonlekaala nni ke yaala n tie nani bu kpalicianbu yeni ḥani tanpoli po ke bi muubi bu ḥoakunnaadi kuli ki jiidi hali ki pundu n kani. **6** N den diidi bu niinni bohanla ki laa handuna yandi, ti fuanyandi, yaala n balini leni ti bonyugiditi. **7** N den gbadu unialu ke u tua nni: Pieli, fii ki kpa ki ḥmani. **8** Ama n den guani ki yedi: A a, o Diedo kelima yaala n joagini leni yaala n ki gagidi ki hani kuli daa kpa kua n ḥoabu nni. **9** Unialu yensi go den maadi tanpoli po mi liema ki yedi: U Tieno ya yedi ke yaala n gagidi ki hani, han da nua ke li joagini. **10** Li den tieni yensi hali taalimataa. Li yaa puoli li kuli den guani ki doni tanpoli po. **11** Lanyogunu lanyogunu nibata den cua min ye yaa diegu nni. Bi den soani ba ke bi ḥani sesale ki cua n kani. **12** U Tieno fuoma yua den yedi nni ke min yegi leni ba ki da yagini n yama li ba kuli po. Ti kpiiba yaa niluobidiba n tiene den yegi leni nni ke ti pundi ki kua koneya diegu nni. **13** Laa joa den togidi ti wan den laa ke maleki doagidi oyuli opo odieli nni maama ki yedi o han soani jafa po ban yini simono ban go yi yua pieli wan cua akani. **14** O baa waani a han baa tieni maama ki faabi fini leni adiegu nni yaaba kuli. **15** To, min den cili ki maadi

yaa yogunu, U Tienu fuoma yua den jiidi bipo, nami mi kpiama wan den jiidi tipo maama yeni. **16** Lane n den tiadi o Diedo maama yaama n tien po: Jan den batisti yi leni mi ñima ama U Tienu baa batisti yi leni U Tienu fuoma yua. **17** To, U Tienu ya den puni bani moko yaa paabu n da leni wan den puni ti yaabu, tin den daani o Diedo Jesu kilisiti yaa yogunu, n mo tie ñjme ki baa yie U Tienu po? **18** Ban den gbadu lani bi den cedi, ki kpiagi U Tienu ki yedi: Lanwani UTienu puni bi nilanba moko ke bi baa usanu ki lebidi bi yama ki baa li miali. **19** Yaaba n den yayadi kelima yaa falabiado n den tieni Etiena kuuma yogunu yeni, den gedi hali fenisi diema leni sipila kpendedegili leni antiosa nni kuli. Baa den wangi nitoaba kuli U Tienu maama kali jufinba bebe. **20** Ama bi siiga bi tianba, yaaba n tie sipila yaaba leni silena yaaba den gedi antiosa, ki maadi leni yaaba n kaa tie jufinba moko ki wangiba o Diedo Jesu laa baalihanmo maama fuuli. **21** O Diedo nuu den ye leni ba ke bi niba boncianla den daani kilebidi ki hoadi o Diedo. **22** Li laabaali den pundi Kilisiti n yini yaaba jelusalema po ke bi soani Banabasa antiosa. **23** Wan den pundi ki laa U Tienu hanibili, opali den mangi. O den tundi bi kuli ke ban yaa hua o Diedo leni payenli. **24** Kelima o den tie nihamo, ki gbie leni U Tienu fuoma yua leni dandanli moko. Bi niba boncianla den lebidi ki tuo ki hoadi o Diedo. **25** Lani n pendi Banabasa den fii ki gedi tasa dogu ki baan lingi solo. **26** Wan den laa o, o den cuani o antiosa. Hali binmunli bi den taagi leni kilisiti n yini yaaba taanli li kani, ki bangi bi niba bancianla. Li den tie antiosa yo ke bi cili ki yini bi hoakaaba Kilisiti yaaba. **27** Laa yogunu bi sawalipuuba den ñani jelusalema ki cua antiosa. **28** Bi siiga nni yendo ke bi yi o Agabusa den fii ki puasawali kelima U Tienu fuoma yua paalu po, ki yedi ke mi koncianma baa baa handuna kuli nni. Mi den baa kiloda n den tie badiciamo ya yogunu. **29** Jesu hoadikaaba den jagi ki bili ke bi siiga yua kuli baa todii wanfidi maama ban taani ki soani bi kpiiba yaaba n ye jude dogu nni po. **30** Bi den tieni yeni ki soani Banabasa leni Solo, ke bi gedini mi todima yeni ki ban teni jude nikpeliba.

12 Laa yogunu o bado Elodo den cili ki wangí kilisiti nitaanli yaaba bi tianba fala. **20** Den teni ke bi kpa Jaka, Jan ciomo leni ki jugisiega **3** Wan den laa ke laa bonla mangi Jufinba pala, o go den teni ke bi cuo PIELI. Li den tieya dupen n ki pia daliali jaanma

dana. **4** Wan den cuo PIELI ki kuani o li kadidieli nni, o den puogi minteela caga naa ke ban ya guu o. Cagiyenli kuli den pia niba naa ke bi guudi ki lebidi. Elodo den jagi ke mi pendima jaanma ya pendi, o ba jia PIELI buudi bi niba kuli nintuali. **5** Bi den guu PIELI li kadidieli nni; ama KILISITI nitaanli den miadi opo U TIENU kaa cedi. **6** Ya ñiagu ke li ba faa Elodo n jia PIELI buudibi niba kuli nintuali, PIELI den luo leni kuseseli lie, ki dua ki goa minteela lie siiga; ya minteela n guu mo den se li kadidieli buliñoabu kani. **7** Lani o DIODO maleki den doagidi PIELI po ke mi yenma yendi li kadidieli nni. Maleki den maa PIELI kalu ki fundi o ki yedi o: Fii jalijali! i kuseseli den pidi o nii kani ki baa. **8** Lani maleki den yedi o: loli a gbanñagidiguki pili a cacaadi. o den tieni yeni. maleki den yedi o: goli a kpalibu ki njoadi nni. **9** Pieli den ñani ki ñjua o kaa bani maleki n tieni yaala ya tie moamoani, o den tama ke o laa li bonlekaala yeni. **10** Ban den pendi o jiidikapialo, leni yua n Hjuu, bi den pundi ya buliñoabu n luo ti kuboandi bonluodigu, ki tiegi o dociamu, bu buliñoabu den luodi buni buba bi po. Bi den ñani ki tagi u sanu. Lanyogunu maleki den ñjaa Pieli **11** Pieli yama n den gumi o den yedi: n bandi moala ke n Diodo n soani o maleki ki gaa nni Elodo nuu nni, leni jufinba n bua ki tieni nni yaala kuli po. **12** Wan den bungi yaala n tieni yeni, o den gedi Jan ban go yi yua Maka yaa naa Maliyama denpo naan kani ke niba boncianla den taani ki miadi U Tienu. **13** Pieli den pua bu buliñoajabu, ya jafaano n tuuni ku diegu nni ke bi yi o Loda den nagini ki ba cengi. **14** O den bandi Pieli nialu, o pamanli po waa den luodi bu buliñoabu, o den sani ki ban waani ke Pieli ye bu nuliñoajabu kani. **15** Bi den yedi o: a gadi, ama o waani ke wan maadi yaala yeni tie moamoani. **16** Lani bi den yedi: li tie o maleki yo. Ama Pieli n den suagi ki pua bu buliñoabu, bi den luodi ki la o ke li pakili cuo ba. **17** Pieli den tia ba o nuu ban ñjmini, ki togidiba o Dielo n den ñani o li kadidieli nni maama. o go den yedi: yin waani mani Jan leni ti kpiiba yaaba n sieni. Lani o den ñani ki gedi potogu. **18** Lan den fii ki fa, a minteela yama den yagi boncianla ke bi bua ki bandi PIELI n den tua yaala. **19** Elodo n den teni ke bi lingi o kaa laa o, o den buni ti buudi li kadidieli guudikaaba, ki jia bi buudi ke ban ñani ba ki kpa ba. Lani n pendi o den ñani Jude dida nni ki gedi Sesale ki ban ye lanpo. **20** Elodo den pia li koanli leni Tili yaaba leni Sidoni yaaba. Ama bi den taani ki cua o kani ki boadi o ku

danligu leni Elodo badibaanlo yua n yi Balutusa, bi den mia o mi yanduanma, kelima bi diema jiema den ña Elodo ya diema nne. **21** Elodo n den bili ya daali mi taanma po n den pundi, o den bobo o baditiadi ki kali o balikalikaanu po ki maadi ke li waagi. **22** Ku niligu den kpaani: u tienu ya nialu n maadi laa tie nisaalo nialu ka. **23** Lanyogunu, o Diodo maleki den pua o kelima waa den teni u Tienu ti kpiagidi. A sidibila den lugi o ke o kpe. **24** Lani U Tienu maama den pugidi, ki yadi i kaani kuli, ke bi nojadikaaba coali den pugidi. **25** Solo leni Banabasa n den caa ba bi tondu, bi den taa Jan ban go yi yua Maka ke o yegi leni ba ki fii Jelusalema ki guani ki kuni.

13 Kilisiti n yini yaaba yaaba n ye Antiosa den pia
bi sawalipuuba leni bi bangikaaba. Bi yela den tie Banabasa, Simeyono ke bi go yi o Nijeli, (lani n tie o niboano), leni silena yua Lusiyusa, leni Manayena yua n den taani ki fandi leni Elodo leni Solo. **2** Ban den taani ki jaandi O Diedo ki luo buñoabu U Tieu Fuoma Yua den yedi: Gagidi mani n po Banabasa leni Solo ke ban yaa tuuni min yini ba yaa tuonli po. **3** Lane, bango den loli buñoabu ki jaandi ki mia U Tieu, bi den maani bii bi jaba yeni po ki cabiba ke bi gedi. **4** U Tieu Fuoma Yua den soani Banabasa leni Solo yeni ke bi gedi Selusi dogu nni ki kua ku ñinbiagu nni ki duodi ki gedi Sipila kpendedigli po. **5** Ban den pundi Salamina dogu nni, bi den wang U Tieu maama li bali maama bagima diena nni, jufinba n den taagigi naankani. Bi den pia Jan ke o tie bi todika. **6** Bi den goagoadi li kpendedigli yeni nni kuli ki ban pundi pafoso dogu nni, bi den la o buligbandaan ke o tie jufi sawali-pua faadaano ke bi yi o Bali Jesu. **7** O den ye leni gufeneli Sejiyusa Polusa. Gufeneli yeni den tie yanfodaano. O den yini Banabasa leni Solo, ki waani ke o pia li yankuali U Tieu maama gbadima po. **8** Ama Elimasa o buligbandaan, den yie bi po, ki moandi ke gufeneli n da tuo li dandanli. **9** Lane Solo Ban go yi yua Polo, yuan gbie leni U Tieu Fuomi Yua, den noali o **10** ki yedi o: Fini yua n gbie leni bu nunfanbiadibu kuli leni i janbi buoli kuli, ki tie Sutaani bijua, ki tie mi teginma kuli yibali, a kancedi ki da goli ni O Diedo janjaga? **11** Moala o Diedo baa pua ñja ñjan tua juamo ki kan la u yienu hali danaba. Lanyugunu liga Elimasa nuni den biigi ke o juani cain. O ji den baaliti ki lingi yua n baa dadi o. **12** Gufeneeli n den laa yaala n tieni yeni, o den daani kelima o

Diedo maama bangima n den cuo maama po. **13** Polo leni o yegi nin lieba den ñani Pafoso ki kua ku ñin biagu nni ki doni ki gedi Panfilii diema ki pundi mi dogu peja. Jan den paadi lenba ki guani Jelusalema. **14** Bi den fii Peja ki suagi pundi Pisdi ya Antiosa. Mi den kua li balimaama bangima dieli nni ki kali. **15** Ban den cogi li balimaama leni bi sawalipuuba maama ki gbeni, Li balimaama bangima dieli yu danba den soani ban yediba: **16** polo den fii ki tia ba u nuu ke bi suo, ke o yedi ba: Isalele yaaba leni yinba yaa nilanba n huadi U Tieu ki fangi o kuli, cengi mani. **17** Isalele yaaba Tieu den gandi ti yaajanba, ki teni ke biyabidi ban den ye Ejipiti diema nni yaa yogunu. O den ñani ba mi niinni leni o paaciamu, **18** ki juuni leni ba mi fanpienma nni ke li bua ki pundi bina piina. **19** Lani yaa puoli o den bolini nilanbuolil lele kanaana diema nni ki puni o nibuolu ke u diedi mi diema. **20** Laa bina kuli coali den bua ki yaa tie kobinaa n bina piimuu. Lani yaa puoli U Tieu den teni ke bi bujiba diedi ba hali ki pundi o sawalipualo Samieli yogunu. **21** Lani bi den mia o bado, ke U Tieu den dini bi po Kisa bijua Sayula, Benjamina buolu yua, ke o tua bi bado ki die ba bina piina. **22** U Tieu den dindi o ki gandi bi po Dafidi ki dini o li bali ki tieni o po yaa siedi n tieni: N laa ke Isayi bijua Dafidi tie yaa ja n tie n pali n bua maama ki baa tiedi n yanbuama kuli. **23** U Tieu den tieni wan den niani ya ñoania nu ki teni ke bi mali Jesu ke o tie Dafidi puoli huanu ki tie candaano Isalele buolu yaaba po. **24** Hali ke Jesu daa cua, Jan den wang Isalele yaaba kuli ke ban lebidi bi yama wan batisi ba. **25** Jan tuonli n den bua ki gbeni o den yedi: Mii tie yin tama yua ka, diidi ki le mani, nitoa baa cua n puoli yua ke mii pundi baa ki lodi o cacaagbansiam. **26** N kpiiba, yinba Abalahama puolihuani leni yi siiga yaa nilanba n hoadi U Tieu ki fangi o kuli, li tie tinba yaapo yo ke U Tieu soani O tondu, yu n tie O tindima maama fuuli. **27** Jelusalema dotieba leni bi yudanba naa den bandi Jesu n tie yua, baa go den ga bi sawalipuuba maama, ban maani ki cogi yaama mi fuodima daali kuli moko. Ban den jia Jesu buudi bi den kuani laa maama den yedi yaala ki dudi. **28** Baa ke baa den laa ke Jesu tieni yaala n bia ki pundi mi kuuma, bi den mia Pilata wan teni ban kpa o. **29** Ban den kuani i diani n den maadi o po ya maama kuli ki dudi bi den joandi o ku daagu po, ki ban duani o li kakuli nni. **30** Ama U Tieu den fiimi O bi tinpkiba siiga. **31** O den doagidi O yuli dana boncianla yaaba den taani

ki ñani Galile ki yegi leni O ki gedi Jelusalema po. Moala bi tie siedinba Isalele yaaba po. **32** Tinba tiba wangi yi laa laabaalihamo. U Tieu n den niani ti yajanba ya ñoanianu, **33** O kuani u tinba yaaba n tie bi puoliuhani yeni po, ki fiini Jesu bi tinkpiba siiga. Lidiani pisoma tili nni diani lie kani ya maama n tie na: A tie n Bijua, Mini n mali a dinla. **34** O den fiini Jesu bi tinkpiba siiga ke O kan go bedi hali abada. O den maadi lani yaapo yo wan den yedi: N ba pa yi min den niani Dafidi yaa sela, yaa n gagidi ki hani, ki kan gbali tienma. **35** Lani yaapo O go yedi kaanto: A kan tuo ke A nigagidihamo n bedi, **36** to, Dafidi n den tieni U Tieu n den jagi ki bili o po yaala o nifima siiga, o den kpe ke bi piini o ke o taani leni o baanba ki bedi. **37** Ama U Tieu n den fiini yua bi tinkpiba siiga yeni, waa bedi. **38** Lanwani n kpiiba, yin bandi cain ke li tie wani Jesu ya po ke bi wangi yi ti tuonbiadi sugili maama. Musa balimaama naa den fidi ki teni ke yi ba li moamoansaali. Ama kelima Jesu ya po, **39** yua n tuo ki daani kuli pia li moamoansaali. **40** Lani yaa po fangi mani yi yula ke bi sawalipuuba n den yedi ya maama n da baa yipo: **41** Diidi mani, yinba li ñuali danba, li pakili n cuo yi, yin bodi mani, kelima n ba tieni li bonla yi dana nni, ya bonla ke yi kan bi tuo ki gaa ke li tie moamoani. Baa bi ya togidi yi la. **42** Polo leni Banabasa n den ñani, bi niba den mia ba ke ban gua ki maadi bipo laa maama mi fuodima daali yaali n hua. **43** Li nitaanli yeni yaaba n den yadi, Jufina boncianba leni ya nilanba n den lebidi ki hoadi U Tieu nani Jufinba yeni den hoadi Polo leni Banabasa. Bi go den maadi leni ba ki tundi ba ke ban ya se U Tieu hanibili nni. **44** U Tieu fuodima daali yaali n hua, li den bua ki tua nani u dogu yaaba kuli n den taani ki ba cengi o Diedo maama. **45** Jufinba n den laa ku niligu yeni, li nunponli den cuo ba boncianla ke bi sugidi Polo ki nia wan yedi yaala. **46** Polo leni Banabasa den paagi bi pala ki yedi ba: Li den tie tiladi ke U Tieu maama n kpa pundi yinba ya kani, ama kelima yi yie yi ga ma, yi nua ke yii pundi ki baa ya miali n kan gbeni. Lani yaapo ti ba lebidi ki gedi bi nilanba po. (**aiōnios g166**) **47** Kelima o Diedo puogi ti ki yedi ya maama n tie na: N gandi a ke han tua mi yenma i nibuoli po. Ke han ya caani mi faabima yaaba n ye hali handuna banlu kuli po. **48** Bi nilanba n den gbadu mi naa maama, bi pala den mangi ke bi pagi o Diedo maama. U Tieu den n gandi yaaba ke ban ba ya miali n kan gbeni kuli den tuo ki daani. (**aiōnios g166**) **49** o Diedo maama den yayadi

laa diema nni kuli. **50** Ama Jufinba den moandi ki fiini ya puoba n tie bi nilanba ki pia ti kpiagidi pala, bani yaaba n lebidi bi sanjoadima ki ñoadi U Tieu nani Jufinba yeni, leni u dogu nicianba kuli pala. Bi den fiini bi niba pala ke bi faligi Polo leni Banabasa ki deli ki ñani ba bi diema nni. **51** Polo leni Banabasa den kpia bi po bi taatama lan tua siedi bi tudima po, ki fii ki gedi Ikoniyuma dogu nni. **52** ya ñoadikaaba n den ye Antiosa po den ye leni li pamancianli ki go gbie leni U Tieu fuoma yua.

14 Ikoniyuma po moko, Polo leni Banabasa den kua jufinba balimaama bangima dieli nni. Ban den maadi maama den teni ke jufinba leni gilekinnba tuo ki daani. **2** Ama jufinba siiga yaaba n denyie kaa daani den fiini bi nilanba pala ki teni ke baa go mani leni li dandanli yaaba. **3** bi den kali ki waagi Ikoniyuma ki maadi leni li papaali ki dugi o Diodo po. wani yua n den saagi o ñanbili maama yeni po i moamoani ki teni ke bi tiendi li bonlidinkaala leni mi bancianma. **4** U dogu yeni niba den paadi leni biyaba: bine n taa jufinba po, bine n ya taa jesu tondiba po. **5** Bi nilanba leni jufinba den juogi leni bi yudanba ki ba faligi Polo leni banabasa ki lugidi ba a tana ki kpa ba. **6** Polo leni Banabasa n den bandi laa bonla, bi den sani ki gedi Likoani, Lisitaleni Deba ya tinkundogik po ki ciadi. **7** Bi den ban wangi o labaalijamo laa dogi nni. **8** O joa den ye Lisita dogu nni ki tie wabo kaa fidi ki cuoni hali wan mali. **9** O den cengi Polo n maadi yaala. Polo den noanal o ki sua ke o pia ya dandanli n ba teni wan paagi. **10** O den kpaani ki yedi o: fii ki sedi a taana po. O den fii yenma ki cuoni. **11** Ku niligu n den laa Polo n tieni yaala, bi den maadi likoami mabuolu nni; tin jua ki kpiagidi ya buli kpandi ki tua nani bi nisaaliba yeni ki cua ti siiga. **12** Bi den yini Banabasa Seyusa ki yini Polo mo Elimasa kelima polo n den maani ki maadi. **13** Seyusa kopadiciamo yua ya jandieli n den ye u dogu buliñoabu kani den lani a naatona mi puuma ki cuani a u dogu buliñoajabu kani, ki bua ki taani leni bi niba ki padi laa natona bipo li padili. **14** Bani bi tondiba yaaba n tie: Polo leni Banabasa n den gbdii lani, bi den toadi bi tiadi bani biba ki doagidi bi pabiidi ki sani ki kua ku niligu siiga. **15** Bi den kpaani ki yedi: be yapo ke yi tiendi yeni? timoko tie nisaaliba nani yinba n tie maama. ti wangi yi o labaalijamo ke yin lebidi ki ña ya bonla n tie fanma fanma ki ñoadi u TIENU yua n fo, ki tagi tanpoli, ki tinga, mi ñincianma

leni yaala n ye lieni kuli. **16** Hali u yogunu kpelu, u TIENU den cedi ke o nibuolu njua bi yuceli jaanbuolu. **17** Baa yeni o tiendi siedi o yuli po kaa cedi leni wan yanbidi maama ki puuni yi ku siagu leni ujetaagu yogini ni kuli, ki go puuni yi mi jiema ke li kandi, ki go puuni yi li pamancianli yeni. **18** Ba ke bi den maadi yeni, bi den yie ke ku niligu kan padi bipo li padili. **19** Lani yapuoli jufinba tianba den ñani Antiosa leni Ikonyuma ki cua ku niligu kani. Ban den lugidi Polo a tana ki fuli ki ñani o u dogu nni ki tama ke o kpe. **20** Ama Jesu noadikaaba n den sedi ki lindi o, o den fii ki sedi, ki kua u dogfu nni. Lan den fii ki faa o den yegi leni Banabasa ki gedi Deba dogu nni. **21** Ban den wang U Tieno labaalijamo Deba ki baa bi noadikaaba boncianla, bi den guani Lisita leni Ikonyuma leni Pisili ya Antiosa. **22** Bi den paagidi yaaba ndaani pala, ki tundi ba ke ban sedi bojanla li dandanli nni ki tua ba: li tie tiladi tin kpa la, fala ki yuandi ki kua U Tieno diema. **23** Kilisiti nitaanli yenli yenli kuli nni bi den gandi ki puogi yaaba n baa tie bi nikpeliba. Ban den loli bu ñoabu ki jaandi ki mia U Tieno bi den taa bikuli ki piani o Diodo ban den daani yua, ke wan ya kubi ba. **24** Lani yapuoli bi den poandi Pisili diema nni ki pundi panfili ya diema nni. **25** Ban den waani Peja dogu yaaba U Tieno maama, bi den suagi liiga ki gedi Itali dogu nni. **26** Lankani bi den kua ku ñinbiagu ki duodi ki gedi Antiosa, likani yaaba n den daani den mia ke U Tieno n ya yanbidi bipo kelima ban soani ki gbeni o tuonli yaali moala yeni po. **27** Bi cuama puoli po bi den taami kilisiti n yini yaaba ki togidiba U Tieno n den tuuni leni ba ki tieni yaala kuli, leni wan den luodi li dandanli buliñoabu bi nilanba mo yaapo maama. **28** Bi den waagi ki ye likani leni bi noadikaaba.

15 Bi nitianba yaaba n den ñani Jude ki cua Sili ya Antiosa den bangi ti kpiiba ki tua: Yi yaa kua ku koanciagu nani Musa n bili maama yi kan tindi. **2** Polo leni Banabasa den yie bipo ki waagi ki nia leni ba leni u paalu. Lani yaapo li kani yaaba den jagi ki bili ke Polo leni Banabasa leni bi siiga bi tianba baa gedini laa maama Jelusama Jesu tondiba leni li kani nikpeliba po. **3** Kilisiti n yini yaaba Antiosa po den todi ba li sancenli po. Bi den poandi Fenisi leni Samali diema kuli ki togidi bi nilanba n den lebidi ki daani maama ki teni ke lanpo bi kpiiba kuli pala mangi hali boncianla laa maama po. **4** Ban den pundi Jelusalema, Kilisiti n yini yaaba, bi tondiba leni bi

nikpeliba den biali ba. Bi den togidi U Tieno n tuuni leni ba ki tiendi yaala kuli. **5** Li sua ke Falisieninba cagili siiga, bi tianba yaaba n den daani den fii ki yedi ke li tie tiladi bi nilanba n kua ku koanciagu ki go waani ba ban kubi Musa balimaama. **6** Jesu tondiba leni bi nikpeliba den taani ki baa juogi laa maama po. **7** Ban den juogi juogi ñali boncianla Pieli den fii ki yedi ba: N kpiiba yibani ke li waagi leni U Tieno n den gandi nni yi siiga, ke min yaa wangi bi nilanba o laabaalijamo maama, ke ban tuo ki daani. **8** U Tieno yua n bani bi niba pala kuli den tieni bi po seedi wan den puni ba U Tieno Fuoma Yua nani wan den puni ti moko maama. **9** Waa den tieni gagidima ba kuli tinba leni bani siiga kelima o den ñuudi ki yanbi bani moko yaa pala kelima ban den daani yeni po. **10** Lanwani be yaa po ke yi moadi ki baa biigji U Tieno, ki bua ki tuni bi noadikaaba ya tugili ke tinba leni ti yaajanba kuli n kaa fidi ki tugi yaali. **11** Ama ti daani ke ti tindi kelima ti Diedo Jesu kilisiti yanbili po nani bani moko yeni. **12** Li nitaanli yeni kuli den ñymini suo ki cengi Banabasa leni Polo n bi togidi U Tieno n den teni ke bi tieni ya bancianma leni ya bonlidinkaala bi nilanba siiga. **13** Ban den maadi ki gbeni, Jaka den yedi: **14** N kpiiba, cengi mani nni. Simono togidi U Tieno n den kpa noanli ki laa bi nilanba po maama, ki gandi bi siiga ya niba n baa tie o nibuolu. **15** Laa maama taa leni bi sawalipuuba maama nani lan diani i diani nni maama ki yedi: **16** Lani yaa pendi n baa goa cua ki go sieni Dafidi diegu yaagu n baa. N baa fiimi ku diegbebuona, ki go maa ki sieni gu. **17** Lanwani yaa nisaali n sieni kuli baa lingi o Diedo, bani min yini yaaba ke ban tua n niba yeni. **18** O Diedo, yua n tiendi wan jagi yaala, ñali yogu yeni n yedi yeni. **(aión g165)** **19** Jaka den pugini ki yedi: Lani tin sua yaala tie ke tin da bili bi nilanba po yaala n pa, bani yaaba n lebidi ki noadi U Tieno yeni. **20** Ama tin diani ki waani ba ke ban kubi bi yula, ki da biidi bi yula ki je i buli padijiema kuli, ki go kubi bi yula leni mi conconma buoli, ki da ñymani ti yansoadikaadi ki da ñymani mi soama. **21** Kelima ki cili ñali yogu li den pia dogu nni kuli yaaba n wangi Musa balimaama, kelima bi den cogi ma mi fuodima daali kuli li balimaama bangima diena nni. **22** Lane Jesu tondiba leni bi nikpeliba leni kilisiti n yini yaaba kuli den sua ke li pundi ban gandi bi siiga bi nitianba, ki soani ba ban yegi leni Polo leni Banabasa ki gedi Antiosa. Bi den gandi Jude ke bi yi o Basabasa, leni Silasa bani bi kpiiba n den jigindi yaaba. **23** Bi den

soani ba leni li tili ke li yedi: Tinba, yi kpiiba, Jesu tondiba leni bi nikpeliba, ti fuondi yinba yaaba n tie nilanba ki tie kpiiba ki ye Antiosa, Sili, leni Silisi yaa diema nni kuli. **24** Ti gbadie ke ti siiga yaaba bi tianba den gedi yipo, ti ki den teni yaaba ñoabonli ba kuli, ke bi ban maadi ya maama n yagi yi yama ki jieni yi. **25** Li tie lani yaapo ke ti kuli taani yanyenma ki sua ke li ñjani tin gandi bi niba ki soani ba ban yegi leni ti buakaaba Banabasa leni Polo, **26** yaaba n den luni bi miana ti Diedo Jesu Kilisiti yaa yeli po. **27** Lani yaa po ti soani yi kani Jude leni Silasa ke ban yaadi ki maadi leni yi tin diani yaala li naa tili nni. **28** U Tieu Fuoma Yua leni tinba kuli taa yanyenma ki sua ke li ñjani tin da tuni yi tugitoali kali yaali n tie tie tiladi na. **29** Lani n tie yin kubi yi yula ki da je i buli padjiema ki da go ñjmani mi soama, ki da ñjmani ti yansoadikaadi, ki go kubi yi yula ki da conbi conconbuoluba kuli. Li baa ñjani yipo yin yaa kubi yi yula ki da tieni lankuli. U Tieu n waani ti tiyaba! **30** Lani Kilisiti n yini yaaba den cabi bi tondiba yeni ke bi guani Antiosa. Bi den teni li tili yaa nilugu n den taani yeni. **31** Bi den cogi li ke li mangi ba ki go paagi bi pala. **32** Jude leni Silasa, yaaba n tie bani biba sawalipuaba, den tundi bi kpiiba ki paagi bi pala ke ban yaa se ke li pa li dandanli nni. **33** Ban den tieni li kani danaba, bi kpiiba den cabi ba leni mi yanduanma ke ban lebidi ki guani yaaba n den soani ba po. **34** Ama Silasa den sua ke li ñjani wan go sedi li kani waamu. **35** Polo leni Banabasa den waagi Antiosa, bani leni nitoaba boncianla ki bangi ki go wang o Diedo maama. **36** Danaba n den pendi, Polo den yedi Banabasa: Tin guani tin den wang o Diedo laabaalijamo yaa dogi nni kuli, ki ban le lan tie ti kpiiba po maama. **37** Banabasa den bua ki ta Jan ban yi yua Maka wan yegi leni ba. **38** Ama Polo den sua ke laa pundi ban go taa yua n den paadi leni ba Panfila diema nni kaa go ciani ba bi tuonli nni. **39** Mi niama den tieni bi siiga ñjali ke bi paadi leni bi yaba. Banabasa den ta Maka ke bi duodi ki kua ku ñinbiagu ki duodi ki gedi Sipila kpendegili po. **40** Polo den gandi Silasa wan yegi leni o. Bi kpiiba den mia o Diedo wan yaa ñjanbidi bi po, ke o fii ki gedi lipo. **41** O den goagoadi Sili diema nni leni Silisi yaa diema nni kuli ki pugindi Kilisiti nitaanli li papaaali.

16 Polo den gedi Deba dogu nni ki suagi ki pundi Lisita. Likani den pia Jesu hoadikoa yendo ke bi yi o Timote, o naa den tie Jufi ki tuo ki daani, o

baa den tie kileka **2** Ti kpiiba yaaba n den ye Lisita leni ikoneyuma kuli den tiendi opo o seedihamo. **3** Polo den bua ki taa o wan yegi leni o, lane o den kuani o ku koanciagu kelima yaa Jufinba n den ye likani po, kelima bi niba kuli den bani ke o baa tie gileka. **4** Bi den goadi i dogi nni ki caagi Jesu tondiba leni Jelusalema nitaanli nikpeliba n den juogi ki bili yaala ke ban kubi la. **5** Lani Kilisiti nitaana den se li dandanli nni ke li pa, ke a coali mo yabidi daali ki pugidi. **6** U Tieu Fuoma naa den puni ba u sanu ban kua Asi diema nni ki waani U Tieu maama. Lani yaapo bi den poandi Filiji diema leni Galati diema. **7** Ban den nagidi Misi diema banlu, bi den moandi ki ba kua Bitini diema nni ama Jesu Fuoma den yie bipo. **8** Lane bi den pendi Misi ki gedi Tilowasa dogu nni. **9** Ku juagu Polo den baa li bonlekaala ke Maseduana diema yua se o kani ki miadi o ki tua: Han duodi ki cua Maseduana po ne ki todii. **10** Polo n den laa li bonlekaala yeni, tontoni ti den lingi ya ñinbiagu n baa gedini ti Maseduana, kelima ti den sua ke U Tieu yini ti tin ban yaa wang o laabaalihamo lankane. **11** Ti den kua ku ñinbiagu nni ki Jan Tilowasa ki duodi ki pundi Samotasa kpendegili. Lan den fi ki fa, ti go den kua ku ñinbiagu nni ki duodi ki gedi Maseduana dogu Neyapolisa. **12** Ti den fi lankani ki cuoni ki gedi Filipa dogu nni, yu n den tie Maseduana cagiyenli nni dogu. Loma yaaba n den diedi naani. Ti den kali likani danaba. **13** Mi fuodima daali, ti den Jan ya bilinciamu n lindi u dogu yeni buliñoajabu kani ki gedi u kpenu po, tin den tema ke Jufinba jaandi kaanu ye naanpo. Ti den kali ki maadi leni yaa puoba n taani likani. **14** Bi siiga poyendo yua n den fangi U Tieu ke bi yi o Lidi. O den tie tiatila dogu yua, ki tie kpendo ki kuadi ya caba n moani ki caadi. o Diedo den luodi o pali ke o tuo ki ga Polo n maadi o yaa maama. **15** Tin den batisti o, wani leni o deni yaaba kuli, o den mia ti ki yedi: Yi y sua ke n dugi o Diedo po moamoani, yin kua mani ki yaa ye n diegu nni. Wan den tigini ti maama po, ti den tuo. **16** Danyenli tin go den caa i jaandi kaanu yeni, o potuado den tuogi ti ke ya cicibiadiga n teni ke o bu ku baagu den ye o niinni ki teni ke o canbaaba baadi i ligi boncianla kelima o den bu ku baagu bi niba po. **17** O den cili ki hoa Polo leni tikuli ki kpaani: Yaa jaba n tie na tie U Tieu yua n te hali tanpolijoma naacenba. Bi wang o yi U Tieu diema sanu maame. **18** O den tiendi yeni dana boncianla ke li yagi Polo yama boncianla hali ke o den ti jigidi ki maadi leni

ki cicibiadiga yeni ki yedi: Jesu Kilsiti yeli po n yedi a han ña ki haa o. Lanyogunu liga ki den ñani ki ha o. **19** O potuado canbaanba n den la ke yaala n baa kpendinni bipo i ligi yeni gbeni, bi den cuo Polo leni Silasa ki gedini ba ki daaga po u dogu bujiaba kani. **20** Bani mo den gedini ba u dogu yudancianba kani ik yedi: Bi naa jaba yagini ti dogu yaaba yama. **21** Bi tie Jufinba ki wangi ti yaa bogida n kua tipo tinba Loma yaaba n ka tuo ya, ki kan tienai a mo **22** Ku niligu moko den taani leni ba ki tuogi leni Poli leni Silasa. Lne bi yudancianba den teni ke bi landi bi tiadi ki pua ba i baliji. **23** Ban den puapua ba boncianla, bi den kuani ba li kadidieli nni ki mia li kadidieli guudikoa wan ya gu ba bonhanla. **24** O guudikoa n den gbadila maama, o den kuani ba li kadidieli tugu nni ki kpa bi taana ti kpaadi. **25** Lan den bua ki pundi ki yagisiigu, Polo leni Silasa den jaandi ki yiini ki pagi U Tieu, ke a kadibila cengi. **26** Lanyogunu lanyogunu mi tindigibicianma den tieni hali ke li kadidieli tanpuuna kuli den begibi. Yaa kuesesli n den luo a kadibila kuli den lodi. **27** Li kadidieli guudikoa den fundi. Wan den la ke li kadidieli buliñoana kuli ya, o den tama ke a kadibila kuli sani, ke o noadi o jugisiega ki baa kpa o yuli. **28** Ama Polo den tiani ki yedi: Da tieni a yuli liba kelima tikuli ye ne. **29** O guudikoa yeni den teni bi cuoni opo ki fidisanga ke o sani ki kua Polo leni Silasa n ye naankani ki jie hali ki digibi, ki gbaani bi nintuali. **30** O den ñani ba niinpo ki yedi ba: N danba n baa tien be ki tindi? **31** Bi den yedi o: Daani o Diedo Jesu a baa tindi, fini leni a diegu nni yaaba kuli. **32** Lani bi den waani o o Diedo laabaalimo, wani leni yaaba den ye o deni kuli. **33** Lanyogunu, ku ñiagu yeni liga, o den gedini ba ki huudi bi sinala. **34** O den kuani ba o dieli nni ki puni ba mi jiema. Wani leni o deni yaaba kuli pala dn mangi hali boncianla kelima bi den tuo ki daani U Tieu. **35** Lan den yendi, bi yudancianba den soani a minteela yudaano li kadidieli guudikoa kani ki yedi o: Faabi bi jaba yeni. **36** O den togidi laa maama Polo ki yedi o: Bi yudancianba soani ke min faabi yi. Lanwani yin fi ki ña ki gedi leni mi yanduanma. **37** Ama Polo den yedi a minteela: Bi den pua tinba Loma yaaba i gbiani bi niba nintuali ki naa kpa jia leni ti ti buudi ka no, ki go kuani ti li kadideli nni. Moala bi bua ki ñani ti hasili nni. Li kan tuo ki tieni yeni, kali ba cua ki faabi ti. **38** A mintela yudanba den ban togidi bi yudancianba laa maama. Ban den gbadil ke bi tie Loma yaaba ti jawaandi den cuo ba. **39** Bi den cua

ki mia ba sugili ki ciani ki ñami ba li kadideli nni ki mia ba ban Ja u dogu nni. **40** Polo leni Silasa n den ñani li kadidieli nni, bi den guani Lidi denpo. Bi den laa ti kpiiba likani ki paagi bi pala, ki ñani likani ki suagi liiga.

17 Polo leni silasa nden ca tesalonika, bi den tagini ki ñani amifipolisa dogu mni, leni apoloni dogu nni, ki ban pundi tesalonika, naani ke jufinba den pia li balimaama bangima dieli. **2** nani polo n den maani maama, o den kua ki taani leni ba. polo den boe leni ba, mi fuodima dana nni, dana taa leni yaala n diani, i diani nni. **3** O den bundi ki wangi ke U Tieu n gandi yua ba le fala ki kpe, ki go fii bi tinkpiba siiga. o den yedi ba, min wangi i jesu yua yaa maama yeni, wani n tie U Tieu n gandi yua. **4** bi siiga nni bi tianba den tuo ki gaa laa maama ki taani polo leni silasa po. gilekinba siiga yaaba boncianla moko, yaaba n fangi U Tieu leni yaa puoba n pia ti kpiagidi yaa siiga den tuo ki gaa mi maama yeni. **5** Ama jufinba nunponbiadili den fii ke bi taani leni u dogu nibiada, ke bi fiini ku fuugu leni ku yanyagu u dogu nni. bi den tugi biyaba ki gedi jasono denpo, ki woli polo leni silasa, ki bua ki ñani baa ki gedi n baa ku niligu nintuali. **6** Ban ki den laa ba, bi den fuli jasono leni o kpiiba tianba, ki gedi ni ba u dogu bujaba po, ki taangi ki tua yaa niba n yagini li ñandunli yama yeni, cua ne moko, ke jasono gaa bi cangu. **7** Bikuli yeedi sesa balimaama, ki tua ke baditao ye, ke bi yi o Jesu. **8** Amaama den yagi ku niligu leni u dogu bujaba yama **9** bi den teni ke jasono leni o lieba pani i ligi yo ke bi ña ba **10** Ku ñiagu n den bii, ti kpiiba den gedini polo leni silasa bele dogu nni, lankani bi den gedi jufinba n taandi ya balimaama bangima dielinni. **11** Laa jufinba wani den tie nimoanba ki cie tesalonika yaaba. bi den gaa U Tieu maama leni li yankuali ki lingi daali kuli i diani nni ki baa le ban bangi baa yaala, ya tie moamoani. **12** Bi siiga boncianla den daani, leni gileki yaaba siiga yaa puoba n pia ti kpiagidi leni bi jaba boncianla moko den daani. **13** Ama tesalonika jufinba n den gbadil ke polo wangi bele yaaba moko U Tieu maama, bi den gedi lanpo moko, ki ban yagi ku niligu yama. **14** Lanwani ti kpiiba den gedini laayogunu polo nepo yaa kpenuolu, ama silasa leni timote den sedi bele. **15** yaaba n den ciani polo den pundi o atena dogu nni, ki lebidi, ki ban ca polo tondu, silasa leni timote, ke polo yedi ban ñoadi o ke laa wagi. **16**

nani polo n den gu baa atena yeni, o den laa ke ibuli naanana den gbie laa dogu ni, ke o yama yagi hali boncianla. **17** o den boe leni jufinba, leni yaa jaba n fangi Utieno li balimaama bangima dieli nni, leni wan togidi leni yaaba daali n kuli. **18** Yaa yanfodanba n den joa Epikule bangi ma bi tianba leni sitoyisieninba ya bangima yaaba tianba den taani ki nia leni polo ki tua. O maciendaano ne bua ki yedi be? Bi tianba n den gba ke o maadi Jesu labaali yamo leni bi tinkpiba gua fiima yeni, bi den tua: Li nani o maadi buciammi yaa maama yo! **19** Lanwani, bi den taa polo, ki gedi nni o u dogu nikpela po, ki tua: Naani ti ba baa bandi jan maadi ya bangi panma ne bi. **20** Kelima a teni ke ti gba boncianla yo, lanwani ti bua ki bandi laa bangima n bua ki yedi yaala. **21** Li den sua ke atena dotieba, leni yaa cianba n ye likani kuli, yen taani bi yogunu, ki maadi, bi ki cengi li boncianla. **22** Polo den fii ki se aleyopaja nitaali siiga ki yedi ba, atena yaaba, n laa ke yi kuani yi yama mi jaama nni hali boncianla. **23** Min goadi ki gaandi u dogu niine, n laa yin pia ya buli kuli, ki padi a pada, hali n ban laa, padibinbin yenli po ya diani te na: Line tie, tin kaa bani ya tienu po" yin kpiagidi yua kaa bani o yeni, n maadi yi o yaa maame. **24** U Tieno yua tagi lijandunli leni yaala n ye lienni kuli, wani yua die tanpoli leni ki tinga, waa ye bi nisaali ba n maa ya jandiena nni ka. **25** Lisaali nii ki tuuni o po, nani o bi luo bonliba yeni kelima wani n puuni bi niba kuli ke bi ye ki fo, ki pia ban pia yaala kuli. **26** Teni ni ke bi nisaaliba kuli, ñani ja yendo yaakani. ke bi ye ki tinga kuli po, ki bili yua kuli po, o miali dana banlu, wan ye naani kani. **27** O den bua ban lingi wani o Diedo, bi ya tie ania bi tatanmi nni, ba ke waa foagi leni ti niinni o ba. **28** Li miali, ti sancienli, leni ti yema kuli ye o yaa niinne. i baantiadi nni, bi tianba den yedi ke ti tie o puoli yaoam yo. **29** li ya tie ke ti tie U Tieno puoli yaoani yo, laa pundi tin go daani ke o naani leni bi nisaaliba n fidi ki taa wula, bi yjanjilifa, bi li tanli ki tagi ya nannanli kelima bi banma leni bi yanfuoma po. **30** U Tieno n ki cuadi bi nisaaliba yanpiima, ya yogu nni n den pendi, moala o wang'i bi niba kuli, i kani kuli ke li pundi ban bidi bi pala ki daani. **31** kelima o bili, wani ba jiaa li yjanlunli buudi yaa daali, leni mi tegimma. Lani mo baa tieni leni wan gandi yua ki teni o yaa siedo n tie mi kpe fiima yua kuli nintual. **32** Ban den gbadji, ke o maadi a tinkpila fiima maama bi tianba den ñuadi o, bine mo n yedi o: ti go ba cengi a cima dantuali. **33** Lan polo

den ñani li nitaanli siiga. **34** Bi tianba den taani o po, ki tuo ki daani, denisa aleyopaja nitaanli yaabi siiga, yendo. Puo yendo ke bi yi o damalisa-leni nitoaba moko.

18 Lan ya puoli, Polo den ñani Atena ki gedi Kolinta.

2 Lan po, o den sua Jufi yendo ke bi yi o Akilasa

Pono yua, ke o den cua cancani Italia yeni o pua Pricila kelima loma bado kiloda den cedi leni u paalu ke bi ñani jufinba kuli loma diemani. Nani bi kuli n den pia tuonbuo yendu yeni, **3** Polo den kali bi deni, ke bi ji den taa ki tuuni. bi den tagi ti gbandiedi. **4** Mi fuodima daali kuli, Polo yen maadi U Tieno maama U Tieno dieli nni, o maama den siiga jufinba leni gelekinba pala. **5** Ama Silasa leni Timote n den pundi Meseduna bi den puni bi yula Utieno maama wangima. ki tiendi siedi jufinba po, ke Jesu n tie Kilisiti U Tieno n gandi yua. **6** Lan yaapo jufinba den fii ki pani bi po, ki sugidiba. Polo den fegi o yuli ki mii o tiayiekaadi ki yedi: yi soama n gua ki wuli yi yula po min wani ñana. ki cili leni dinla n baa cili kaa wangidi o labaali yamo bi nilanba po. **7** Wan den ñani lan kani o den kua ya joa ke yi o Jusitusa deni, laa Joa den pia Utieno fangili. o diegu den taabi libali maama bagima dieli. **8** Kilisipusa libalimaama bangima dieli yudaano den tuo ki daani Jesu leni o diegunni yaaba. Kolinta yaaba yaabini den cengi Polo maama moko den tuo ki daani Jesu ki go den gaa mi batismi. **9** Nayengu Odiedo den doagidi Polo o guaminni ki yedi o: ñan da jie liba, ñan yaa maadi ki da cedi, **10** kelima n ye leni ña. o ba kan sii ña bi ki tieni ña yaali n bia, n pia n niba yaa doguni tieno niini. **11** Polo den tieni lan kani binli leni yñmali luoba Kolinta yaaba siiga ki den wangiba U Tieno maama. **12** Yaa yogunu ke Galiyo den tie Akayi diema Gufeeneli, jufinba den taani noabu ki yie Polo ki den gedini o Gufeeneli bujiali kaanu kani **13** Ki yedi: Yaa joa yene bangi bi niba ki go tigini ban ya yoa U Tieno nami libalimaama n kaa bili mama. **14** Yaa yogunu ke Polo den yaadi o yoaabu ki baa maadi; Galiyo den yedi jufinba: li yaabi tie tagili ba bii tuongunda ba nba bi tieni ania ki cengi yi maama. **15** Ama li ya tie ke yi nia mimaama po, bi a yela lan ya ka yin yoa yaa balimaama po, lan wan ñua yi. mii bua, ki tua yi bujialo laa bonli po. **16** Galiyo den telu ba, ki yedi ba ban fuadi li bujiali kaanu kani. **17** Lane ke bi den taani ki cuo sositena yua n tie li balimaama bangima dieli yudaano, ki pua o li bujiali kaanu kani. Galiyo, naa

den yagi o yama li po. **18** Polo den go kali ki waagi Kolinta; li puoli o den cabi o kpiiba ki fii. o den kua ku ñindabiagu ki caa Sili diema, wani leni Pilisila leni Akilasa. o den cedi ke bi kuo o yuli Sankelita dogunni kelima o den niani O tienu u ñoanianu. **19** Ban den pundi Efesa, Polo den ña o yegininkaaba. o den kua libali maama bangima dielinni ki boe leni jufinba. **20** Bi den mia o wan sedi leni ba dana ba bolee. **21** Ama waa den tuo. o den cabiba ki yedi; li tie tiladi min jaani ya janmin kpendi ne Jelusalema. n ba gua ki cua ki lee yi U Tienu yaa bua. o den ñani Efesa. **22** O den pundi Sesala leni ku ñindabiagu; ki pendi ki gedi Jelusalema. o den fuondi li jandieli yaaba ki go den suagi ki gedi Antiosa. **23** Polo den tieni yogunu ba bolee. Antiosa wan den ñani lan lan kani o gedi Galata leni filigi diemani ki gaami ki fuondi o kpiiba lidandanlinni ki go den paagi bi paala. **24** Laa yogunu Jufi yendo ke bi yi o Apolosa, ke o tie Alesandili dogu yua. o den cua cancanni Efesa. **25** laa joa den bani mi maama leni i diani bonjanla. Bi den bangi o o diedo sanwadima. o den maadi leni liyankuali ki wangidi O tienu maama ki go congidi bonjanla ya maama n tuugi leni Jesu, baa leni wan bani Jan ya batismava baba. **26** O den kua libalimaama bangima dielinni ki maadi leni li papaali. Akilasa leni Plisila n den cengi o maama, bi den ta o ke o ye leni ba ke bi doagidi o po Utienu sanjoadima. **27** Nani wan n bi bua ki tagini Akayi diemani, o kpiba Jesu nni yaaba n den ye Efesa den paagi o pali. bi go den diani li tili Jesu ñoadi kaaba yaabin den ye Akayi, ki ban ga o cangu. wan den pundi Akayi leni U Tienu ñyanbilo po, o den todi boncianla yaabin den tuo ki daani Jesu. **28** bi kuli nintuali o den nia leni jufinba, ki doagidi ki waani i dianinni ke Jesu n tie Kilisiti U tienu n gagidi yua.

19 Apolosa n den ye konlinta ya yogunu, Polo den tagini ki poandi Asi diema yaama npia ajuana ki pundi Efesa. O den la Jesu yaaba waamu li kani, **2** ki bualu ba: Yin den daani yaa yogunu, naani yi den ba U Tienu Fuoma Yua bi? Bi den guani ki yedi o: ti naa gbadu baa ke U Tienu Fuoma Yua ye moko. **3** O den yedi ba: Bi nan b atisi yi mi laa batisme? Bi den guani ki yedi o: Jan yaa batisma. **4** Polo den yedi: Jan den teni mi palebidima yaa batisme ki yedi ke bi niba n daani yua n baa yuandi ki cua opuoli, lani n tie Jesu. **5** Laa maama po bi den ga mi batisma o Diedo Jesu yeli po. **6** Polo n den maani onii bi po yaa yogunu,

U Tienu fuoma yua den jiidi bipo, bi den maadi mi malanma ki go pua sawali. **7** Bikuli den bua ki pundi piiga n jaba lie. **8** Polo den caa li balimaama bangima dieli nni ki maadi ba leni li papaali ñali ñmaalita, ki moandi ke ban tuo ki ga U Tienu diema maama fuuli. **9** Ama bi nitianba pala den juagi, ke baa tuo ki ga ke omaama tie moanmoani. Bi go den sugidi oDiedo Jesu sanjoadima bi niba kuli nintuali. O den paadi leni ba ki ta bihoodikaaba, ki bangi ba daali kuli yua n yi Tilanus cogidieli nni. **10** Polo den caa li kani daali kuli ki maadi leni bi niba hali binalie, yaaba n ye Asi nni kuli, jufinba leni Gilekinba kuli den gbadu oDiedo maama. **11** U Tienu den teni ke Polo tiendi leni onii bi niba siiga ya bancianma npia li pakili. **12** Baa bi yaa den taa ya tiayiekaadi, yaaka, ya cabimu n sii Polo ki maani ayiamu po kali bi yiani n kagidi bi po. Mu cicibiadimu mo den ña mun ye yaaba yaa niinni. **13** Jufinba bi tianba den ye ki goadi ki deli mu cicibiadimu bi niba kani. Bi den moandi ki baa taa oDiedo Jesu yeli ki maadi mu cicibiadimu danba ki yedi mu cicibiadimu. kelima Jesu yeli po, Polo n wangy yua yaa maama yeni, n yedi yi yin ña bi naa niba niinni. **14** Yaaba n den tiedi yeni den tie bi copadicianba yudanba siiga yendo ke bi yi o Sefa, yaa bi jabe, bonbilele. **15** Ki cicibiadiga den guani ki yedi ba: N bani Jesu, n bani Polo mo n tie yua, ama yi mo tie ñymenta? **16** Lani ki cicibiadiga n ye yaa joa niinni yeni den bibi ba ki paadi bikuli leni upaalu, ki poagiliba ke bi ñani li dieli yeni niimni ki poagilipoagili ki sani mubila. **17** Jufinba leni Gilekinba yaaba n ye Efesa kuli den gbadu li laabaalo ke ti jawaandi cuo bi kuli hali bonciala. O Diedo Jesu yeli den baa ti kpiagiciandi. **18** Yaaba n den tuo ki daani siiga boncianla den kpendi ki togidi bi niba nintuali ban den tieni yaala. **19** Bi siiga ñioagibiadi danba boncianla den cuani bi tila ki sia ha mi fantama nni bi niba kuli nintuali. Bi den coadi atila yeni kuli dunga ki sua ke li bua ki pundi kujapiena tudapiimu (50 000) **20** Yeni yaapo oDiedo maama den kpedi ki pugidi leni upaalu leni ubgamamnu. **21** Lani n den tieni ki pendu, Polo den jagi ki bili ke obaa tagini ki poandi Maseduana leni Akayi ki gedi Jelusalema. O den yedi: N yaa gedi laa diema kuli li tie tiladi min yuandi ki gedi ki ban le Loma moko. **22** O den soani otodikaaba siiga nibalie, Timote leni Elasita, Maseduana po, wani oba den go kali dana waamu Asi nni. **23** Laa yogunu ti yanyangiciandi den fii Efesa po kelima oDiedo sanjoadima po. **24** O maano

den ye ki yi Demetilusa, ki duadi Atemisa jaandieli nannana leni ḥanjilifa, ki kuadi ki teni ke otusoanba den baa libaali boncianla ku maagu yeni po. **25** O den yini otusoanba leni yaaba n taa ki tuuni ku maagu tuonli kuli, ki yedi: Yikuli bani ke ti baali ūnku maagu na niinne. **26** Yi nan laa ki go gbadi Polo yen i tiedi yaala. O teni ke bi niba boncianla ki yaadi, baa go hua ibuli, laa tie nekanba Efesa niinni bebe ka, li bua ki yaa tie yene Asi nni kuli. **27** Lan baa cuani yaa pakili ki tie ke bi niba baa fali ti tuonli yaali n tie loagu bebe ka; Li baa teni ke ti bupua Atemisa kan go yaa tie li ba kuli. Lani mo Asi yaaba leni handuna niinni yaaba kuli kan go yaa jigini o, kelima okpiagidi baa bodi. **28** Ban den gbadia laa maama, bi pala den beni ke cili ki tangi ki tua: Efesa yaaba bupua Atemisa pia ti kpiagidi. **29** U dogu yaaba kuli yama den yagi. Bi den cuo Gayusa leni Alisitaka, Polo yieninlieba, Maseduana yaaba yen i fuli ba ki jaligi ki gedini ba utaankaanu kani. **30** Polo den bua ki gedi li kani ki maadi leni li nitaanli yen i, ama bi noadikaaba den yie opo. **31** Baa Asi bali danba siiga bi tiamba yaaba n den tie Polo danlinba den soani okani ki tundi o ke wan da gedi li taanli yen i po. **32** Li nitaanli yen i siiga bi ne den tangi ban bua maama ke bi ne moko tangi ban bua maama bi niba kuli yama den yagi, bi niba boncianla mo ki den bani ban taani yaala yaapo. **33** Bi nitianba den ūnani Alesanda ku niligu siiga, ke jufinba den tudi o ke wan sedi bi kuli nintuali. O den diiba onuu ke ban sedi ki cengi ke obua ki maadi leni ku niligu. **34** Ama ban den bandi ke o tie jufti, bikuli den taani niali yendu ki tangi ki tua Efesa bupua Atemisa pia ti kpiagidi, hali ke libua ki pundi leedimunalie. **35** Lani wani Efesa dogu yudaano duogili den teni ke li nitaanli suo, ke o yedi ba: Efesa yaaba ḥyme ye kaa bani ke udociamu Efesa kubi Atemisa yaa bupua n pia ti kpiagidi yaa budieli, leni onannanli yaali n den ūnani tanpoli po ki baa? **36** Lan ki pia niama yen i, li hani yin jiini yi yama ki da tieni li ba leni mi yan jegibima. **37** Kelima yi cuani bi naa jaba yaaba n ki pia tagili ba baa suni yi budiela nni li ba, baa sugi yi bupua mo. **38** Lani wani li ya tie ke Demetilusa leni otusoanlieba pia mi maama leni nilo ba, ti buudi dana ye, bi bujiaba mo ye. Ban yini bi yaba ti buudi laa dana. **39** Yi ya go pia matoama mi baa jia yaa taanli npia li sanu kani. **40** Li baa fidi ban ti jaligi ti ki yedi ke dinli fuugune tie bali yiema, kelima ti kan fidi ki waani tin taani yaala yaapo. **41** Wan den yedi yen i, o den cabi li nitaanli.

20 Laa fuugu nden suoni, Polo den taani bi hoadikaaba ki paagi bi pala ki cabi ba, ki fii ki gedi maseduana. **20** Den poandi mi diema yen i niinni, ki tundi bi hoadikaaba tundi boncianla. **30** Den suagi ki gedi Gilesi diema nni. O den tieni li kani ḥmaalita. O den bogini ki ba kua ku ūnbiagu ki gedi sili diema nni, ama oden bandi ke jufinba bogini ijanbi ki baa cuo o, lanyaapo oden jagi ke o baa lebidi ki tagini maseduana. **40** Den ba yaaba n yegi leni o ki gedi Asi diema nni, lani n tie: Bele yua Sopate pilusa bijua, Tesalonika yaaba Alisitaka, Segondusi, Deba yua Gayusa, Timote leni Tikika leni Tilofima. **5** Bani n den ga ti liiga ki gedi tilowasa ki guudi ti li kani. **6** Yaa dupen nki pia da binli jaanma n den pendi, ti den kua ku ūnbiagu Filipi dogu nni ki tieni dana muu ki nandi ti lieba yen i Tilowasa. Ti den tieni li kani danalele. **7** A danleleda cilima daali, ti den taani ki baa cabidi dupen kelima Polo den jagi ke o baa faa ki fii. Lanyaapo o den maadi ki waagi hali ki pundi ku yagisiigu. **8** Mufitili sanmu den yaba tin den taani yadietuaadili nni. **9** Ki sua ke jawaalo den ye li kani ki yi yutikusa, ki ka li diebonlipo. polo den waagi ki maadi hali ke mi guama den gbadia ojawaalo yen i ke o guani cain, lane o den ūnani li dietuadi taali tanpoli ki baa tii po. Bi den yua o, ki sua ke o kpe. **10** Ama polo den jiidi ki yini opo ki nuadi o, ki yedi: Yin da jie mani onaano ye oniinni. **11** Wan den guani ki doni, o den cabidi dupen ki dini ki go waagi ki maadi hali ke li ban fa, lane o den cabi ba ki ban caa. **12** Bi den kulini ojawaalo yen i oden po ke o fo, li den baagi ba hali boncianla. **13** Ama tinba wani ti den kua ku ūnbiagu ki ga Polo liiga ki ban guudi o, asoso, kelima o den ba cuoni otaale ki cua. **14** Wan den nandi ti asoso, o den kua ku ūnbiagu nni, ke ti yegi ki gedi Mitileena. **15** Ti go den ūnani li kani ki suagi liiga mi ūnima po, li fii faama ti den pundi kiyosa, ya daali n hua ti den balini samoso, li dantaali ti den pundi Mile. **16** Polo den jagi ke obaa tagini Efesa nintuali po ki pendi, kelima waa den bua uyogunu npendi ke o ye Asi nni, kelima o den jaligi ke li yaa baa tuo li danpiimuuli jaanma n sua ke o ye jelusalema. **17** Polo n den Mile ya yogunu o den soani ban yini Efesa po li jaandielni nikpela. **18** Ban den cua o kani, o den yedi ba: Yi bani n tagu n den tie maama kuli yi siiga hali min kua Asi diema yaa yogunu, **19** yi bani ke nden tuuni o Diedo po leni li yumiinli leni ti nunsidi, leni ya biigima n den kpendi npo yogunu kuli, kelima jufinba den fiindi ijanbi ki

bua ki cuo nni. **20** Yi go bani ke min den wangi yi o laabaalihamo ki go bangi yi a sala nni leni ti diedi nni kuli, mii den wuoni yi yaala nbaa hani po kuli siiga baa bonyenla. **21** N den wangi jufinba leni Gilekinba kuli, ke ban lebidi bi yama U Tienu po, ki tuo ki daani ti Diedo Jesu. **22** Moala diidi mani, U Tienu fuoma yua tigini nni ke n caa jelusalema, mii bani yaala n baan tieni nni lipo; **23** Ama doggu ki cua dogu kuli U Tienu fuoma yua yen tuodi ki wangi nni, ke mi lolima leni fala bili ki guu nni, **24** Ama mini yaapo mii lingi ki kubi n miali nani li tie npo li bonmoanla yeni. Yaala ntugi npo mayuli tie ki tuoni nuama bianu leni li pamanli, ki taa ki bancebini o Diedo Jesu n puogi nni yaa tuonli lan tie ki yaa wangi U Tienu hanbili yaa laabaalinjamo. **25** Ama moala diidi mani, min den gaandi yinba yaaba yaa siiga ki wangi U Tienu diema maama yeni kuli, yi kan go le n nunga hali abada. **26** Li tie lanyaapo yo ke n kadi ki waani yi dinla ke yi siiga obakuli soama ki go maa nyuli po. **27** Kelima n den waani yi U Tienu tundi kuli mii wuoni yi liba. **28** Lanwani yin kubi mani yi yula, ki go kubi uyankulu U Tienu fuoma yua n kaani yi yaaba yaa siiga ke yin ya tie bi gobidikaaba, ki tie nani bi yankpaaba yeni, ki ya kpaa oDiedeo jaandieli wan den daa yaali leni o soaceli. **29** N bani ke n ya fii, yaaba n tie nani ifuasangbanbiadi yeni baa kua yi siiga. Bi kan cedi uyankulu. **30** Bi tianba ba fii yi siiga ki ya bangi yaa bangima n ki tie bangimoanma, ki dadi bi hadikaaba bi yula po. **31** Lanwani yin yaa guu mani, ki yaa tiadi ke hali binataa banlu n tuodi ki tundi yi siiga nni yua kuli leni ti nunsiodi ku ñiagu leni u yensiinu kuli mii cedi. **32** Moala n taa yi ki piano U Tienu leni ohanbili maama yaama n baa fidji ki teni yin yaa kpediti ki pugidi osanhudima nni, ki go teni yin baa u biinu wanbili yaa halimani onigagidihanba kuli po nni. **33** Mii den kuani n yama oba kuli ligi nni, yaaka owula nni, yaaka otiasi nni. **34** Yi bani ke n den tuuni leni n nii ki baadi min luo yaala leni nyieninlieba n luo yaala. **35** N den waani yi li bonla kuli nni ke yi baa tuuni yene ki todii atadima, ki tiadi o Diedeo n den yedi yaa maama ne: ki pa bu paabu n pia li pamanli ki cie ki gaabu. **36** Wan den maadi laa maama oden gbaani ki taani ki jaandi leni bi kuli. **37** Bikuli den buudi leni ti nunsiodi ki gobini Polo leni mi buama. **38** Yaala n den biidi bi pala ki ban cie tie ke o den yedi ba, yi kan go le n nunga. Bi den piadi o ki pundi hali ku ñinbiagu kani.

21 Tin den paadi leni ba ki Ki kua ku ñinbiagu nni, ki telo koso, li jiifaama ti den suagi liiga ki pundi Lode, ti den ñani lankani ki gedi Patala. **2** Ti den baa ya ñinbiagu n baa duodi ki gedi Fenisi, ke ti den kua ki gedi. **3** Tin den laa Sipila diema, ti den ha ma ti ganu po ki telo Sili ñinkunu ki pundi ki sedi Tili dogu nni, naankani ke bi den baa jiini bi tuga. **4** Ti den laa bi hadikaaba, ki tieni likani dana lele. U Tienu Fuoma Yua den doagidi bi hadikaaba po ke ban waani Polo ke wan da gedi Jelusalema **5** Ama dana lele n den pendi, ti den suagi ti sancenli, bani leni bi puoba leni bi bila kuli den piadi ti hali ki ñiani ti u dogu nni. Ti kuli den gbaani u ñinkunu, ki jaandi. **6** Tin den cabi ti lieba, ti den kua ku ñinbiagu nni, ke bimo lebidi ki kuni. **7** Tin den jiidi ku ñinbiagu nni Tili dogu nni, ti den suagi ki gedi Polema, lankani ti den laa ti kpiiba Jesu yaaba, ki sedi leni ba danyenli. **8** Lan den fii ki faa, ti go den fii ki gedi Sesale. Lankani ti den cani Filipi, o laabaalihamo wangikoa, ban den gandi ya nileediba siiga yendo. **9** O den pia bisaiba naa, ke bi tie powondiana, ke bi moko den pua sawali. **10** Tin den ye likani dana baa, o sawalipualo yua ke bi yi o Agabusa, den ñani Jude, ki cua tikani. **11** O den taa Polo gbanñagidigu, ki loli o taana leni o buadi ki yedi: Diidi mani U Tienu Fuoma Yua n doagidi ki yedi yaala: Yaa nilo n die ku naa gbanñagidigu, Jufinba baa loli o yene Jelusalema po ki ha o bi nilanba nuu nni. **12** Tin den gbadu laa maama, tinba leni yaaba n den ye likani kuli den mia Polo n da gedi Jelusalema. **13** Lawani o den yedi: Be n teni ke yi buudi ki bua ki biidi n pali? N baa tuo ban loli nni baa ki kpa nni O Diedeo Jesu yeli po Jelusalema. **14** Nani wan kaa den bua ki tuo ti maama, tii den yie opo, ti den yedi: O Diedeo yanbuama n tieni! **15** Laa dana n den pendi ti den bogini ti tiadi ki baa ña Sesale ki gedi Jelusalema. **16** Jesu hadikaaba siiga tianba den ciani ti, ki gedimi ti Minasono denpo, tin den baa caani yua. **17** Tin den pundi Jelusalema, ti kpiiba den ga ti cangu leni li pamanli. **18** Li daali fii faama Polo den yegi leni ti ki gedi Jaka denpo, Kilisiti n yini yaaba nikpeliba den cua ki taani likani. **19** Polo den fuondi ba, ki togidi U Tienu n tieni yaala bi nilanba siiga kelima o yaa tuonli po. **20** Ban den gbadu o maama, bi den kpiagi U Tienu. Lani bi den yedi o: Ti kpiilo, a bani ke Jufinba siiga yaaba n tuo ki daani pundi niba tudatuda, ama bi kuli nan baa pia li yankuali li balimaama kubima po. **21** To, bi gbadu ke a bangi yaa Jufinba n yayadi ki

ye bi nilanba siiga ke ban yie Musa balimaama, ki go tua ba ban da kuani bi bila ku koanciagu, ki da go hua Jufinba maasuagu. **22** To, ti baa tieni lede? Laa pia kuli tama ke ku niligu baa taani bi ya gbadi ke a cua. **23** Lanwani, han tieni tin baa yedi a yaala. Ti siiga niba naa ye yaaba n tieni u ñoanianu leni U Tieu; **24** han taa ba ki taani leni ba ki wali ki ñani li kuali, ki pa ban bili yaa panpaani ban baa ki kuo. Lani n tie ban bandi ke ban tua a po yaala ki tie moamoani, ki go bandi ke a moko baa hua li balimaama. **25** Bi nilanba siiga yaaba n tuo ki daani yaapo, ti den diani bipo li tili ki yedi ke ti jagi ki bili ke ban kubi bi yula ki da je i buli padijiema kuli, ki da ñmani mi soama, ki da ñmani ti yansoadikaadi, ki go kubi bi yula leni mi conconma. **26** Lan den fii ki faa, Polo den taa bi jaba yeni, ki taani leni ba ki wali ki ñani li kuali. lani, o den kua U Tieu diegu nni ki waani bi hanbima dana ban baa gbeni ya daali, ban baa padi yua kuli po ya padili. **27** A danleeeda n den bua ki pundi, yaa Jufinba n den ñani Asi nni ki cua Jelusalema den laa Polo U Tieu diegu nni. Bi den maadi ki fiini ku niligu pala ki cuo Polo, **28** ki tangi ki tua: Isalele yaaba, cua mani ki todi ti. Ya joa n tie ne caa i kaani kuli ki bangi bi niba kuli ke tinba Jufinba leni li balimaama leni u naa kaanu kuli ki pia mayuli. O kuani baa Gilekinba U Tieu diegu nni mo, ki joagini u naa kaangagidhamu. **29** Kelima bi den kpa laa wani leni Tilofima yua n tie nilamo ki tie Efesa yua, Jelusalema dogu nni, bi den tama ke Polo kuani o U Tieu diegu nni. **30** U dogu nni yaaba kuli yama den lengidi, ke bi niba ñani i kaani kuli ki sani ki taani. Bi den cuo Polo ki fuli ki ñani o U Tenu diegu nni. Lanyogunu bi den luoni ku buliñoajala. **31** Ban den lingi ki bua ki kpa Polo, li maama den pundi Loma minteela yudanciamo kani ke Jelusalema yaaba kuli den digi. **32** Lanyogunu o den taa a minteela leni minteela kobiga yudanba tianba ki sani ki gedi ku niligu kani. Ban den laa ba, bi den cedi kaa go pua Polo. **33** Lanwani a minteela yudanciamo den nagini ki cuo Polo ki teni ke bi loli o kuseli lie. Lani o den buali o wan tie yua leni wan tieni yaala **34** Ku niligu siiga bine den tangi mine, bine mo n yaa tangi mine. Wan kaa den fidi ki bandi i moamoani kelima ku niligu fuugu po yени, o den yedi a minteela ban kuani Polo li diepaali nni. **35** Polo n den pundi u hmaadokaanu kani, tiladi a minteela den yua o kelima ku niligu pabiencianli po. **36** Kelima ku niligu den hua o ki tangi ki tua: Teni ban kpa o! **37** Ban den bua ki

kuani Polo li diepaali nni ya yogunu, Polo den yedi a minteela yudanciamo: Naani li pia u sanu min maadi bonla ba bi? Aminteela yudanciamo den gua ki yedi o: Naani a gba Gileki maama bi? **38** Lanwani haa tie nani Ejipiti yua, yua n den fiini mi badiyiema ke laa waagi ki den gedini niba tudanaa mi fanpienma po ka? **39** Polo den gua ki yedi o, n tie Jufi, ki tie Silisi diema Tasa dogu yua, ya sigu n pia mi yulolima yua. N mia ha han cedi min maadi leni ku niligu na. **40** O yudanciamo den tuo, Polo den se u hmaadokaanu po ki tia ba o nuu ban suo. Ban den suo, Polo den maadi Ebilu maama nni ki yedi:

22 N kpiiba leni n baanba cengi mani min pia ya maama moalene ki ba maadi ki gaa n yuli! **2** ban den gba ke o maadi leni ba ebulu maama nni bi den ñystone suo. lani Polo den yedi ba: **3** N tie jufi ki mali Tasa dogu nni Silisi diema nni. Ama n den fandi u naa dogu nni, n den kua Gamalieli cogidieli. Ke o bangi nni ti yaajanba balimaama cap. N den pia li yankuali U Tieu po nani yikuli n tie maama dinni. **4** N den waani yaaba n yua Jesu sanjoadima fala ñali ki ku ba, n den loli bi puoba leni bi jaba ki kuani ba a kadidiena nni. **5** Bi kopadianba bado leni bi cancannikpeliba taancianli kuli den tie n po siedinba. Bi den teni nni tisoankaana ke min ban teni ti kpiiba yaaba n ye Damasa, min den gedi naanpo ki baan loli yaaba n ye lipo ki yua mi naa sanjoadima ki cuani ba Jelusalema na ki baa teni ban waani ba fala. **6** Min den ye u sanu nnin, ki nagidi Damasa, ke li bua ki pundi u yensiinu, lanyogunu mi yenycianma den ñani tanpoli ki jiidi ki lindi nni. **7** N den baa tiipo ki gbadi u nialu ke u yedi nni: Solo, Solo, be yapo ke a wanginni fala? **8** n den yedi: a tie ñmee yo n Diodo? lani o den yedi nni: n tie jesu Nasaleti yua ñjan wangi yua fala. **9** Yaaba n den yegi leni nni den laa mi yenma yeni ñanma, ama baa den gbadi yua n maadi leni nni nialu. Lani n den yedi n Diodo n baa tieni be? **10** o Diodo den yedi nni: fii ki gedi Damasa, lankani bi ba waani a ñjan baa tieni yaala kuli. **11** Nani min ki den nua liba kelima mi yenma yeni n den yendi maama, yaaba n den yegi leni nni den cuo n nuu ki dadi nni ke n pundi Damasa. **12** O joa den ye Damasa ki yi Ananiasa o den yua U Tieu ki fangi o ki kubi o balimaama. Ya jufinba n den ye Damasa kuli den tiendi o po o siedinjam den cua n kani. **13** O den yedi nni: N kpiilo Solo, guani ki ya nua. Lanyogunu n den guani ki noanli ki laa o. **14** O

den yedi nni: ti yaajanba U Tienu, tuodi ki gandi a ki bili ke ḷjan bandi o yanbuama, ki le o nitenginkoa ki gbadi o ḷnoabu nni maama. **15** Kelima a baa tie o siedo, bi nisaaliba kuli poi, ki wangi ba ḷjan laa ki go gbadi yaala. **16** Moala a go jii be? fii ki teni ban batisi a, a tuonbiadi n ḷjuudi ki ḷña, kelima a jaandi o Diodo yeli nni. **17** Min den guani Jelusalema ki ye U Tienu diegu nni ki jaandi U Tienu, n den laa li bonlekaala. **18** N den laa o Diodo ke o yedi nni: fii ki ḷña jelusalema ne tontoni kelima bi kan gaa ḷjan tiendi npo ya siedo. **19** N den yedi: n Diedo, bani biba bani ke n den caa li balimaama diena nni ki co bi siiga nni yaaba n tuo ki daani a, ki kuandiba a kadidiena nni ki tendi ke bi pua ba i gbiani. **20** N den taa leni yaba n den wuli a siedo Etiena soama ki ku o, ki saa bipo i moamoani ke li pundi, ki se ki guu yaaba n ku o tiayiekaadi. **21** Lani o Diedo den yedi nnifii ki gedi kelima n ba soani a ḷjali foagima, bi nilanba po. **22** Bi den cengi Polo ḷjali ke o maadi ki pundi laa maama. Lane bi den tangi ki tua: kpa o mani. Laa pundi ya nibuolu n tie ne n ya ye leni miali. **23** Bi den tangi ki pugidi, ki luni bi tiadi, ki yadi mi tama tanpoli. **24** A minteela yudanciamo den yedi ke ban kuani Pololi diepaali nni ki pua o i balijoe ki buali o ki bandi yaala n teni ku niligu tangi opo yeni. **25** Ban den loli o ki baa pua o ya yogunu, Polo den yedi miteela kobiga yudaano yua n den se likani: Naani yi pia u sanu ki pua Loma yua i balijoe ki daa buni leni o? **26** Minteela kobiga yudaano n den gbadi laa maama, o den gedi ki ban waani a minteela yudanciamo ki yedi: A baa tieni be? o joa yeni tie Loma yua yo. **27** A minteela yudanciamo den cua Polo kani ki yedi o: waani nni, a tie Loma yua yo? o den guani ki yedi o yeni de. **28** A minteela yudanciamo den yedi o: N den pani ligiciame ki tua Loma yua. Polo den guani ki yedi o, mini wani n mali ki tie yene. **29** Lanyogunu yaaba n den ba pua o wan maadi den fuadi o kani. A minteela yudanciamo mo den jie boncianla kelima o teni ke bi loli Polo yua n tie Loma yua leni i kuseseli. **30** Lan den fii ki fa, ke minteela kobiga yudaano den li bua ki bandi jufinba n den li kuliti Polo yaala ya po, o den teni ke bi lodi Polo, ki go teni ke bi kopadicianba yudanba leni bi cancannikpeliba taancianli kuli n taani. Lani o den gedini Polo ki sieni o bi nintuali.

23 Polo den nualbi cancannikpeliba taancianli ki yedi ba: N kpiiba n ye U Tienu nintuali leni yaa pali seedi n ḷjani ḷjali dinla. **2** Bi kopadicianba

bado Ananiasa den yedi yaaba n nagi polo n pua o ḷñoabu. **3** Polo den yedi o: U Tienu baa pua ḷja fini u balikalikaanpienu na. A ka u bujiakaanu ki baa jia n buudi nani li balimaama n bili maama, ki nan miidi li balimaama ḷjan teni ke bi pua nni yeni. **4** Yaaba n se li kani den yedi Polo: A sugidi bi kopadicianba bado yoo? **5** Polo den yedi: N kpiiba mii bi bani ke o tie bi kopadicianba bado. Li diani i diani nni ki yedi: Han da maadi a buolu yudaano po yaala n bia. **6** Polo den bandi ke bi cancannikpeliba taancianli yeni siiga bine tie Sadusieninba, bine mo Falisienba. Lani o den kpaani li taanli yeni niinni ki yedi: N kpiiba n tie Falisieni n yaajanba mo den tie Falisieninba. Bi cuo nni ki baa bu leni nni kelima n sugini ke bi tinkpiba baa fii. **7** Wan den yedi yeni Falisieninba leni Sadusieninba den cili ki nia leni bi yaba, ke mi paadima den tieni li taancianli siiga. **8** Sadusieninba maadi ke bi tinkpiba fiima ki ye, ki go maadi ke malekinba leni a cicila ki ye. Ama Falisieninba wan maadi ke lankuliyi. **9** Ku fuugu den tieni boncianla. Libamaama bangikaaba bi tianba yaaba n tie Falisieninba den fii ki nia leni u paalu ki yedi: Tii sua ke o joa ne pia tagili. Daalinba ciciliga yaaka malekoba n maadi leni o. **10** Mi niama den biagidi ki pugidi ḷjali ke a minteela yudanciamo den jie ke bi baa ti papadi polo. Lani yaa po o den waani a minteela ban jiidi ki kua li nitaanli siiga, ki cuo Polo ki ḷnani o ki kuani o li diepaali nni. **11** Yaa ḷniagu n den ḷjua o Diedo den cua ki sedi Polo kani ki yedi o: Paagi a pali nanijan tieni npo seedi Jelusalema na maama, a go baa tieni npo Loma po moko tiladi. **12** Lan den fii ki fa, Jufinba den taani ki juogi, ki poli ke bi kan je, bi kan ḷno bi yaa kpa Polo. **13** Yaaba n den taani ki jagi ki bili yeni cie niba piina. **14** Bi den gedi bi kopadicianba yudanba leni bi nikpeliba kani ki yedi: Ti taani ki poli ke jiema kan kua ti ḷnoana nni kali ti kpa Polo. **15** Lanwani, yin taani mani leni bi cancannikpeliba taancianli yaaba, ki soani a minteela yudanciamo kani ki mia o ke wan cuani Polo yi kani nani yi bua ki bandi o maama fuuli ki pugini yeni. Tinba mo ti bogini ki baa kpa o hali ke o daa pundi yi kani. **16** Ama Polo naataanpuoga bijua den gbadi ban jagi yaa jagibiadili ki gedi ki kua li diepaali ki waani Polo. **17** Polo den yini minteela kobiga yudanba siiga yendo, ki yedi o: ciani o jawaalo na yi yudanciamo kani kelima o pia mi maama ki baa waani o. **18** Minteela kobiga yudaano den ciani o jawaalo yeni a minteela yudanciamo kani ki yedi o: Yaa kadibiga n yi Polo yini nni ki mia nni

min ciani o jawaalo na a kani, kelima o pia mi maama ki baa waani a. **19** A minteela yudanciamo den cuo o jawaalo nuu ki piadi o ki buali o: a pia be maame ki baa waani nni? **20** O den yedi o: Jufinba juogi ki bili ke bi baa mia ja jan cuani Polo saala bi cancannikpeliba taancianli kani nani bi bua ki buali o o maama fuuli ki pugini yeni. **21** Han da tuo bi miabu kelima yaa niba n cie piina wuoni ki bua ki bibi o. Bi poli ke jiema yaaka bonñokaala kan kua bi ñioana nni kali bi kpa o. Bi bogini ki ji gu ke fini n tuo bi po bi miabu bebe. **22** O yudanciamo den tundi o jawaalo ke wan da maadi oba kuli wan cua ki waani o yaala, ki cabi o. **23** Lani o den yini minteela kobiga yudanba bilie ki yedi ba: “Teni mani minteela kobilie leni tandanba piilele leni kpandanba kobilie n bogini, ke dinla u duanyogunu yaa pendi waamu yi baa gedi Sisale. **24** Yin bogini mani yi taami Polo moko yaa po ki gedini o gufeneeli Felisi po leni laafia.” **25** O den diani yaa tili n tie na: **26** “Mini Kiloda Lisisasa n fuondi a, fini ti yudaano gufeneeli Felisi. **27** Jufinba den cuo o naa joa ki bua ki kpa o. N den cua leni a minteela ki ga o bi nuu nni kelima n den bani ke o tie Loma yua. **28** N den bua ki bandi bojanla ban den kuliti o yaala yaa po ke n geni o bi cancannikpeliba taancianli kani. **29** N den sua ke ban kuli o yaala po hua bi balimaama, ama ke waa tieni yaala n pundi ban kpa o, baa ki kuani o li kadidieli nni. **30** Min den bandi ke Jufinba lagi opo li jagibiadili, n den jaligi ki soani o a kani, ki go waani yaaba n kuliti o, ban cuani ban kuliti o yaala po a kani U Tienu n waani ti tiyaba.” **31** A minteela den tieni wan puogi ba yaala. Ku ñiagu yeni bi den taa Polo ki gedini o Antipatilisa dogu nni. **32** Lan den fii ki fa a taacenda den lebidi ki guani Jelusalema diepaali po, ke bi tandanba soagini Polo liiga. **33** Bi den pundi Sesale ki teni gufeneeli li tili yeni, ki go teni o Polo moko. **34** Gufeneeli n den cogi li tili, o den buali Polo n tie yaa diema yua. Wan den bandi ke o tie Silisi diema yua, **35** o den yedi o: “Yaaba n kuliti a yaa cua, n baa songi a maama.” O den puogi a minteela ban yaa ji Polo Elodo dieciangu nni.

24 Dana muu n den pendi, bi kobadianiba bado Ananiasa den yegi leni bi nikpeliba leni maliiga yudaano yendo ke bi yi o Tetusa ki jiidi ki cua Sesale. Bi den maadi Gufeneeli ban pia ya maama leni Polo. **2** O den yini Polo, ke Tetusa cili ki maadi ki tabi o ki yedi: **3** Fini ti yudaano Felisi, tikuli ye leni mi yanduanma

cain kelima a yaapo. Fini n teni ke ti diema lebidi ki hanbi. I kaani kuli leni i yogini kuli ti pala mani leni han tieni yaala yeni ke ti jaandi a likuli po hali boncianla. **4** Mii go bua ki pugini mi maama ki coagi a. N mia ha han cengi ti u yogunu waamu bebe. **5** Ti sua ke o naa joa tie nani u yianu, ki fiindi mi janjanma Jufinba siiga ban ye naankani kuli handuna nni. O tie Nasaleti yaaba jaanbuolu yudanba siiga yendo. **6** O den moandi ki baa joagini U Tienu diegu ke ti cuo o. Ti den bua ki bu leni o nani ti yaa balimaama n bili maama. **7** Ama a minteela yudanciamo Lisisasa den tieni u paalu ki fie o ti nuu nni, ki yedi ke yaaba n pia mi maama leni o n cua a ya kani. **8** Fini aba baa fidi ki buali o ki bandi tin pia leni ya maama kuli ya tie moamoani. **9** Yaa Jufinba n den ye likani den saa Tetusa maama po i moamoani, ki yedi ke wan maadi Polo po yaala kuli tie yeni. **10** Gufeneeli den yugidi o nuu ki puni Polo u sanu ke wan maadi, ki yedi: N bani ke a tie ti buolu bujialo yaa bina n yaba lane n pali mani ke n ye a nintuali ki baa maadi ki ga n yuli. **11** Laa cie piiga n dana lie ke n den gedi Jelusalema ki baan kpiagi U Tienu. A ya bua a baa fidi ki buali ki bandi. **12** Baa den la ke n nia leni niloba U Tienu diegu nni, yaaka ke n fiini ku niligu pala li balimaama bangina diena nni leni u dogu nni kaanuba kuli. **13** Bi kan fidi ki ba yaa seedi n baa doagidi ke ban maadi npo ya maama a kani moala tie moamoani. **14** Ama ban yini yaa jaanma jaabocaanu yeni, n tuo a nintuali ke n hoa ma ki jaandi ti yaajanba Tienu, ki go dugi yaala n diani li balimaama nni, leni bi saawalipuuba tila nni kuli po. **15** N sugini nani bani yaaba n ye ne n sugini maama ke bi tinkpiba fiima ye, yaaba n tiegi leni yaaba n ki tiegi kuli po. **16** Lani n teni ke n moandi yogunu kuli ke n pali seedi n da bu leni nni kelima tagili ba po. U Tienu kani leni bi niba kani kuli. **17** Min kaa den ye Jelusalema binaba, n den guani likani ki baa cuani mi todima n buolu yaaba po, ki pa U Tienu bu paabu. **18** Min den tieni lani, yaa Jufinba n ñani Asi nni den laa nni U Tienu diegu nni. N den wali ki hanbi nba. **19** Mii den taani niligu, mii den tieni fuugu mo. Jufinba ya pia npo liba, li bi pundi bani n ya ye ne ki maadi laa maama a nintuali. **20** Lani yaaka li pundi yaaba n ye ne n waani ban laa ke n pia yaa tagili min den sedi bi cancannikpeliba taancianli kani. **21** Li yaa ki tie min den kpaani bi siiga ki yedi: Yi ja leni nni dinla ti buudi kelima bi tinkpiba fiima yaapo. **22** Lani Felisi, yua n den bani Jesu sanhoodima maama

bonhanla den sieni mi maama yeni hali dantoali, ki yedi Polo: A minteela yudanciamo Lisiasa ya cua n baa jia a maama. **23** O den puogi minteela kobiga yudaano n ya guu Polo ki pa o mi yudiedima ki cedi o danlinba n ya kpendi o kani ki todii o. **24** Danaba n den pendi Felisi den cua leni o pua Dusila, yua n tie Jufi. O den teni ke bi cuani Polo o kani ki cengi Polo n maadi opo li dandanli Jesu Kilisit nni n tie yaala. **25** Ama Polo n den maadi mi teginma, li yukubili leni U Tieu buudi yaadi n baa cua ya maama fuuli yeni, ti jawaandi den cuo Felisi ke o yedi o: Moala po a baa fidi ki ñia. N yaa go ti baa u yogunu n baa yini a. **26** O den pia mi suginma ke Polo baa pa o i ligi. Lani yaapo, o den tuuni ke bi yi o yogunu boncianla ke o maadi leni o. **27** Bina lie n den pendi ke li tie yeni, Felisi den baa o lebidu ke bi yi o Posiyusa Fesitusa. Nani Felisi n den bua ki mangi Jufinba pala yeni, o den ha Polo ke o baa ye li kadideli nni.

25 Fesitusa n den cua laa dogunni, da na taa puoli, o den fii ki ñiani cesale ki gedi jelusalem. **2** Bi kopadianba yudanba leni jufinba nikpela, den cua o kani ki wani o ban pia ya mama leni polo. Leni ki nanga yantiali. **3** Ki den miadi o, ki go tigini o wan ñanbi bipo, ki cedi polo cua jelusalem. ama bi den pia li djagibiadili, ki bua kpa o u sanu ni. **4** Fesitusa den yedi ba, ke bi kubi o cesale, ke wani o ba, mo ba guani lipo likan waagi. **5** o den yedi ba, yiniini ya pia nikpela n pia ban kuti o yaala, ban cua tin gedi. **6** Fesitusa, naa den kali, bi siiga yala cie dana nii li dana jiiga, ki den lebidi goani cesale. lan den fii fa wan den ka u bujiakaanu, o den yedi ke ban cuani polo. **7** Wan n den cua. Jufinba nikpela yaaba n den ñiani jelusalem den lindi o, ki kuliti o leni li bonla boncianla yaala n bia, ki nan kan fidi ki doagidi ke li tie moamoani. **8** polo den cili ki maadi biba ga o yuli ki yedi mii tieni yala bia jufinba po, bi U Tieu diegu po, bi o bado sesa po. **9** Fesitusa n den bua mangi jufinba pala, den yen polo: A bua ki gedi jelusalema leni, nni, ban ba jia ti buudi n nintuali laa bonla kuli po? **10** Polo den yedi: n se sesa bujia kaanu kani, nanin pundi ban jia buudi, mii tieni tagili ba jufinba po, nani ñan bani la, maama bonjanla. **11** N ya bi tieni tagili biadi ke pundi kuuma, n kan yie ki kpe, ama ban kulidi nni yaa la yaa tie faama, o ba kuli ki pia ya sanu n taani ki teni ba. n bua n buudi n tieni sesa po. **12** Fesitusa leni o nijuoginkaaba n den juogi ki gbeni laa

maama po. o den yedi ke a bua a buudi n tieni sesa po, to, lanwani o ba gedi sesa po. **13** Dana wamu n den pendi, o bado agilipa leni belenisa den cua sesale ki ba fuondi fesitusa. **14** nani ban den tieni dana wamu, Fesitusa den waani o bado yeni polo maama fuuli ki yedi: ja yendo ye li kadi dieli nni, ne, ke felisi n fii ki ñia o. **15** M-in den gedi jelusalema, bi kopadianba yudanba leni jufinba nikpela den maadi nni o maama ki mia ke min jiaa o buudi ki teni ban kpa o. **16** n den waani ba, ke laa tie loma yaaba bogida nni ki teni o nilo ban kpa o, ke waa baa ki maadi yaaba n kulido nituanli ki gaa o yuli. **17** Lani bi den cua ne, mii den waagi, lan den fii fa, n den kali n bujiakaanu, ki den teni ke bi cuani o joa yeni. **18** Yaaba den kuliti o n den sedi ki togidi, baa den fidi ki togidi ki waani, min den tama ke o pia ya tagili. **19** Bi den nia leni o, ya maama n nua leni bi jaanma sanjoadima fuuli leni yaa nilo n yi Jesu, yua n den kpe, ke o mo tua ke o fo. **20** Min ki den bandi, min baa jaa li maama, maama, n den buali o, o ya bua ki gedi jelusalema ban, ban jiaa o maama lanpo. **21** Ama, nani wan den yedi, ke o bua ke o buudi n gedi sesa o badiciamo po yeni, lanwani n den teni ke bi gu o li kadi dielini, kali min ba fidi ki gedi nni o sesa po. **22** Agilipa den yedi fesitusa: N moko bi bua ki gbadi o joa yeni maama. Fesitusa den yedi o, saala a ba gbadi o maama. **23** Lan den fii fa, agilipa len belenisa den cua ki kua u bujiakaanu leni ti kpiagidi, leni a minteela yudaano, leni u dogu nikpela. festisa den teni ke bi cuani polo. **24** lanwani festusa den yedi: O bado agilipa leni yinba yaaba n ye ne leni ti kuli. i nua ke ya joa tene yaapo ke jufinba kuli, yaaba n ye ne leni jelusalema kuli taani ki tua ke laa pundi wan go ya ye leni miali. **25** Mini yaapo, mii den laa ke o tieni yaa tagili n pundi ban kpa o, ke wani o ba mo den mia ke o bua ki gedi o badiciamo sesa po. n den bili ke n ba gedini o. **26** Mii pia min n baa diani yaala o maama po, ki soani o badiciamo po. lani yaapo yo ke n teni ke bi cuani o fini obado agilipa nintuali, leni yinba kuli nintuali. yeni ti kuli yaa taani ki biigi o, min baa, min baa diani yaala. **27** Kelima n sua ke li tie yanfoluoma yo ke min soani ki kadi-biga, kaa waani ban kuli o yaala.

26 Agilipa den yedi Polo: Li tuo han maadi ki ga a yuli. Polo den tandi o nuu ki baa maadi ki ga o yuli ki yedi: **2** O bado Agilipa, n pali mani ke n baa fidi ki maadi a nintuali dinla ki ga n yuli, ki nan doagidi ke Jufinba n tabi nni yaala yaapo yeni naa tie moamoani.

3 Kelima fini aba bani Jufinba bogida cain leni ban nia yaala yaapo. Lanwani, n mia ha han juuni ki cengi n maama. **4** Jufinba kuli bani n yema n den tie maama hali n biwaama yogunu leni hali mi cilima n maadogu nni, leni Jelusalema nni. **5** Bi bani nni hali ke li waagi, ki bani ke n tie Falisieni, yaa cagili n ñii ti jaanma po, leni tidanbogida po ki cie. Bi yaa bua bi baa fidi ki tieni seedi lipo. **6** Moala n se ne u bujiakaanu kani kelima n sugini ke U Tieu baa kuani wan den niani ti yaajanba ya ñoanianu. **7** Ti buolu yaaba, bani i piiga n buoliedi yeni, yaaba n tuuni U Tieu po u yensiinu leni ku ñiagu kuli, n moko sugini laa ñoanianu kuama. O bado, li tie kelima laa suginma po yo ke Jufinba tabi nni. **8** Yinba, be n teni ke yi nua ke li kan tuo U Tieu n fiini bi tinkpiba? **9** Moamoani mini nba den tama ke li pundi min tieni min fidi yaala kuli ki yie Nasaleti yua Jesu yeli po. **10** N den tieni yeni Jelusalema, ki baa bi kopadianba kani li bali ki kuani bi nigagidihamba a kadidiena nni. Ban den jia leni ba, n den taa leni yaaba n den sua ke li pundi ba kpa ba. **11** N go den caa li balimaama bangima diena nni ki wangi ba fala, ki tiendi ba u paalu ban sugi U Tieu. N pabienkandikaali den teni ke n caa baa i dolami nni ki fagidi ba. **12** Li tie lani yaa po ke n den baa bi kopadianba yudanba kani li bali leni u sanu ki fii ki caa Damasa ki baan tieni yeni lanpo mo. **13** O bado, u yensiinu ke n ye u sanu nni n den laa ya yenma n ñuliti ki cie ki yenga yenma, ke mi ñani tanpoli po ki yendi ki lindi nni, mini leni n yegininlieba. **14** Tikuli den baa tiipo. N den gbadu ke u nialu maadi leni nni Ebilu maama nni ki yedi: Solo, Solo, be yaa po yo ke a faligidi nni? Li baa pa apo han yiadi u danbu ki pua li bonmuukaala. **15** N den yedi o: A tie hme? O Diedo den yedi nni: N tie Jesu, han faligidi yua. **16** Fii ki hma ki sedi. N doagidi a po n yuli kelima n gandi a han yaa tie n naacemo leni n seedo, ki yaa wangi bi niba han laa yaala na leni min go baa waani a yaala. **17** N baa ga ha Jufinba leni yaaba n kaa tie Jufinba kuli nuu nni min baa soani a yaaba ya kani. **18** N soani a bikani ke han hubidi bi nuni, ki ñani ba li biigili nni ban kua mi yenma nni, ki ñani ba Sutaami paalu nni ban cua U Tieu kani. Lani ban baa bi tuonbiadi sugili, ki baa U Tieu n gagidi ki hanbi yaaba kelima li dandanli po ya siiga. **19** Lanwani o bado Agilipa, den yie ke n kan tuo ki tieni min den laa tanpoli bonlekaala yaala yeni n puogi nni yaala. n **20** den kpa wangi Damasa yaaba, ki yuandi ki wangi Jelusalema yaaba, leni Jude ya diema

nni yaaba kuli. N go den wangi bi nilanba moko, ke ban lebidi bi yama ki hoadi U Tieu, ki yaa tuuni yaa tuona n doagidi ke bi lebidi. **21** Li tie lani yaa po ke Jufinba den cuo nni U Tieu diegu nni ki moandi ki baa kpa nni. **22** Ama kelima U Tieu todima po n ye hali dinla ki tiendi seedi taliginba leni bi paatieba kuli po. Min yedi yaala taa yenma leni bi sawalipuaba leni Musa kuli n den pua sawali ke yaala n baa tieni yeni po, mii pugini lipo liba. **23** Lani n tie ke U Tieu n Gandi yua baa la fala tiladi, ki tua U Tieu n kpa fiini yua bi tinkpiba siiga. O baa yaa wangi Jufinba leni bi nilanba kuli mi yenma maama. **24** Polo n den maadi yeni ki baa ga o yuli, Fesitusa den kpaani ki yedi: Polo, a gaadi, a cogiciamu teni ke a gaadi. **25** Polo den goa ki yedi o: Ti yudaano Fesitusa, mii gaadi ka. Min maadi yaama tie moamoani ki go tie yandanmaama. **26** O bado Agilipa ma bani laa borla maama fuuli. Lani n teni ke n maadi o kani leni li papaali, kelima n bani ke laa maama siiga baa mayenma ki boani o, kelima laa den tieni wuoli nni. **27** Fini o bado Agilipa, naani a dugi bi sawalipuaba maama po bi? N bani ke a dugi mipo. **28** Agilipa den goa ki yedi Polo: Li sieni waamu han teni min tua Kilisiti yua. **29** Polo den goa ki yedi o: Li yaa tie moala, bi li yaa baa waagi, min miadi U Tieu yaala tie ke lan da tua fini bebe ka, ama yinba yaaba n ye ne ki gba n maama kuli, n tua nani min tie maama ki yaa tie n kado bebe ne yaaka. **30** O bado leni gufeneeli leni Belenisa leni yaaba n den taani ki ka leni ba kuli den fii. **31** Ban den ña, bi den maadi leni biyaba ki tua: O naa joa naa tieni yaala n pundi ban kpa o, baa ban kuani o li kadidieli nni moko. **32** O bado Agilipa den yedi Feasitus: O joa na ya den soagini o buudi Sesa po, a bi baa fidi ki faabi o.

27 Ban den jagi ki bili ke ti baa kua ku ñinbiagu nni ki gedi Itali diema nni, bi den teni a minteela yudaano ban yi yua Juliyusa n yaa gu Polo leni kadibitoana. **2** Ti den kua ya ñinbiagu n ñani Adamita dogu nni ki baa gedi ya dogu n yi Asi nuganu po. Ti den fii ki caa, ke Akilitaka, Maseduana diema Tesalonika dogu yua yegi leni ti. **3** Lan den yendi, ti den pundi Sidoni ki sedi. Juliyusa den kubi Polo leni mi buama, ki puni o ke o ñani ku ñinbiagu nni, ki gedi ki fuondi o dalinba ki baa mi todima bikani. **4** Ti den fii lankani ki suagi liiga ki balini Sipila kpendegili kelima u faalu den togidi ti. **5** Ti den suagi liiga ki poandi mi ñinciamma, ki balini Silisi leni Panfili diema,

ki sedi Mila dogu nni. **6** Lankani aminteela yudaano den laa ñinbiatoagu, yaagu n ñani Alisandili dogu nni ki baa gedi Itali, ki kuani ti ku niinni. **7** Ti den suagi ki cuoni dindini danaba ki nagini Sinida dogu leni fala. U faalu n go den togidi ti ke tii den fidi ki suagi liiga, ti den lebidi ki balini Kileta kpendegili ki teli Salimone po. **8** Ti den suagi liiga leni fala hali ki ban balini ki pundi ya dogu n yi ti ñinbiadi sedikaanhamu yu n ku leni Lase dogu ki sedi. **9** Ti cenli den waagi hali ke li den ban pundi yaa yogunu ke ku ñinbiagu cenli biagidi kelima mi ñaoalolima yogunu den pendi. Lane ke Polo den tuodi ki waani ba. **10** Ki yedi: N sua ke ti ya suagi liiga ku ñinbiagu cenli baa biagi. Laa tie ku ñinbiagu leni kun tugi yaa tuga bebe ka baa bodi, ti miana moko baa ti taani lienni. **11** Ama a minteela yudaano den dugi ku ñinbiagu gobidikoa leni ku daano po ki cie Polo maama. **12** Kelima ban den ye yaa ñinbiadi sedikaanu yeni naa den dagidi bipo ban ya ye likani hali ku fawaagu. Lane ti siiga yaaba, yaaba n den yaba ki cie den yedi ke li baa hani tin go fiini a cabiciama ki ña likani ki moandi ki la ti yaa baa fidi ki suagi ki pundi Fenikisi dogu ki sedi lankani hali ku fawaagu yogunu n pendi. Fenikisi yeni den tie Kileta ñinbiadi sedikaanu ki tiegi jienu ki goa nintuali po, leni ganu ya nintuali po. **13** Yaa faalu n ñani ganu den figi waamu waamu ke bi tama ke bi baa fidi ki tieni nani ban den jagi maama. Bi den fiini ku ñinbiagu kubikpiagili yaali n sieni gu ki suagi ki balini Kileta kaa foagi leni li jaali. **14** Ama la den yen waamu puoli faaligu den ñani li kpendegili po ki figi boncianla. **15** Ku faaligu yeni den taa ku ñinbiagu ke ku naa go fidi ki baa togidi gu. Lane ti den cedi ke ku faaligu taa gu ki gedini kun bua naani. **16** Ti den balini li kpendegili ke li wa ki yi Kiloda ganu po. Nani lin den sieni tipo ku faaligu waamu yeni, ti den fidi ki cuo ki ñinbiabiga, ama leni fala. **17** Bi den yugidi ga ki kuani ga ki ñinbiabiga nni. Li yaa puoli bi den soали i baabi ku ñinbiagu tiipo ki loli bonhanla. Bi den jie ke u faalu baa tudi ki gedini ti Libi boanjaali ya tanbitinga po. Lane, bi den jiimi ku dagbeegu, ki cedi ke u faalu tudi ki gedini ti. **18** Kelima u faalu n go den waani ti fala boncianla maama po, lan den yendi bi den cili ki luni a tugitiama mi ñima nni. **19** Li dantaali daali bani biba den taa ku ñinbiaciangu tuonsoantiadi ki luni mi ñima nni. **20** Dana boncianla den pendi ke ki yenga leni o hmaalo naa den ñani. Ku faaligu den figi ki bia hali boncianla ke tii go den daani ke ti baa ye leni miali. **21**

Li den waagi danaba ke niloba kuli ki den dini. Lani Polo den sedi bi siiga ki yedi ba: Li den baa hani yi yaa den cengi n maama kaa den fii Kileta. Ti kan bi lu ti tuga ki go la yaa fala n tie na. **22** Moala n waani yi ke yin paagi mani yi pala, kelima yi siiga oba kuli kan bodi kali ku ñinbiagu bebe. **23** Kelima U Tieu yua n die nni ke n tuuni opo yeni yaa maleki doagidi o yuli npo ku naa ñiagu. **24** Ki yedi nni: Polo han da jie liba. Li tie tiladi han pundi ki sedi Sesa nintuali. U Tieu go hanbi opo ki puni a ke yaaba n ye leni a ku ñinbiagu na niinni kuli siiga, baa yendo kan bodi. **25** Lanwani yin paagi mani yi pala, kelima n pia li dandanli U Tieu po ke li baa tua nani wan yedi nni maama. **26** De tiladi ti baa tuoni kpendegiliba jaali kani. **27** Li piiga n dannaali daali ñiagu, u faalu den pengipengi ti ki caani ganu leni jienu Adiliatika yaa ñincianma po. Ku yasiigu ku ñinbiagu tuonsoanba den tama ke ti nagini tingaba. **28** Bi den luni mi ñincianma bonbiigikaala, ki sua ke mi ñima ñua ki pundi nukpanduna piiyia. Lan pendi waamu, bi gi den biigi ki sua ke mi ñua ki pundi piiluoba n nukpanduna muu. **29** Bi den jie ke ku ñinbiaciagu baa kpaabi ya tanciamma n ye likani mi ñima nni, ke bi taa ya kubikpiaginaada n ye ku juodima ke kun da go cuoni. Lani bi den miadi lan fa, ki gu leni mi yanjegibima **30** Ku ñinbiagu tuonsoanba den tieni nani bi baa jiini yaa kubikpiaga n ye ku yuli po yeni, ama bi go den jiini ki ñinbiabiga mi ñima nni ki baa kua ki niinni ki ha ku ñinbiaciangu ki sani ki ciadi. **31** Polo den yedi a minteela yudaano leni a minteela kuli: Bi jaba yeni yaa sedi ku ñinbiagu nni, yi kan ciadi. **32** Lanwani a minteela den jia ya baabi n doali ki ñinbiabiga leni ku ñinbiaciangu, ki cedi ke ki baa, ke mi ñima taa ga ki gedini. **33** Lan den bua ki fa Polo den mia bikuli ban je waamu, ki yedi ba: Dinla n tie piiga n dana naa ke yi ji leni fala ki naa dini jiemaba kuli. **34** N mia yi yin je mani, lan baa todi yi yin ciadi. Yi siiga baa niyendo yuyengu kan bodi. **35** Wan den yeni, o den taa dupen ki tuondi U Tieu bikuli nintuali ki cabidi ki hmani. **36** Lane bikuli den baa li papaali ki dini. **37** Tinba yaaba n den ye ku ñinbiagu yeni niinni kuli den pundi kobiga n piilele n niba luoba. **38** Ban den dini ki dagidi, bi den luni ban tugi ya halikama mi ñima nni ke ku ñinbiagu yuagi. **39** Lan den fa, baa den bandi ban baali yaa tinga, ama bi den laa ku kpenkadigu ke ku jaali tie tanbitinga. Bi den jagi ke li ya baa tuo ban nagini ku ñinbiagu ki sieni gu lankani. **40** Bi den jia yaa baabi n kubi a

kubikpiaga kuli ki ha ha mi ñima nni, ki go lodi yaa baabi n luo ku ñinbiagu bonpegidikaala. Lani bi den yugidi ya cabicianli n ye ku ñinbiagu yuli kani ke u faalu tudi ku ñinbiagu ke ku teli li jaali po. **41** Ban den pundi ya tanbijuali n ye m ñima nni, ku ñinbiagu den kpaabi li ki sedi. Ku ñoabu den feli mi tanbiima yeni niinni jinjini, a ñinguona den poa ku puoli po leni u paalu hali ki teni ke ku kuakua bonjenajena. **42** A minteela den jagi ke bi baa kpa a kadibila, kelima baa den bua bi siiga baa yendo n kua mi ñima nni ki dugi ki ciadi. **43** Ama bi yudaano yua n den bua ki ga Polo miali, den yie bipo ke ban da tieni yeni. O go den yedi ke yaaba n bani li ñindugili n kpa yugi ki baa mi ñima nni ki dugi ki pundi li jaali. **44** O go den yedi yaaba n sieni ma, bi tianba n cuo ti dapagidi, bi tianba mo n cuo ku ñinbiagu n mudi ki ha yaa dajena, ki hoadi ba. Bi den tieni yeni ke bikuli den pundi li jaali po leni laafia.

28 Tin den pundi li jaali leni laafia, ti den bandi ke bi yi li kpendedigli yeni Malita. **2** Likani yaaba, den hanbi tipo ke li kandi. Ki taaga den mii, ti wadi mo den ye boncianla, ke bi cuoni tipo mi fantama, ki yini tikuli ke ti nagini ki yie. **3** Polo den wodi ti dabidi ki baa tieni mi fantama nni. Ku fantanwuligu den tuogi li waalabili ke li ñani ti daadi nni ki joani Polo nuu. **4** Laa dogu yaaba n den la ke li juani Polo nuu yeni, bi den yedi biyaba: Moamoani o naa joa baa tie nikpale. Baa ke o ciadi mi ñincianma nni, U Tieu teginma naa cedi o wan yaa ye. **5** Ama Polo den cia o nuu ke o wa baa mi fantama nni ke liba kuli ki tieni Polo. **6** Yaaba n ye likani den gu ki tama ke o nuu baa moali, yaaka ke o baa baa ki kpe lanyogunu. Ama ban den guudi ki sua ke liba kuli ki tieni o, bi den lebidi bi yantiali ki yedi ke o baa tie buloba yo. **7** Li kpendedigli yudaano den yi Pupiliyusa. O diegu den kuu leni tin ye naankani. O den cua ki biali ti ki gedini ti o denpo ki ga ti cangu hali dana taa leni ki nunmanga. **8** Li den sua ke o baa dua ke o gbannadi beni ke o go pia puhaankaaga. Polo den gedi o kani ki maani opo o nii ki jaandi ki paagi o. **9** Lani yaa po li kpendedigli yaaba, yaaba n yia kuli den cua o kani ke o paagi ba. **10** Bi den jigini ti bonhanla. Tin baa fii yaa yogunu, bi den puni ti tin luo yaala kuli. **11** Li den sua ke ñinbiatoagu ñani Alisandile ki pundi tin ye ya kpendedigli hali ke u faalu daa fii ya yogunu, ki sedi ki gu hali ke u faalu yogunu n pendi. Bi den yi gu Diyosikuli. Tin den tieni

hmaali taa likani, ti den kua gu niinni ki fii. **12** Ti den duodi ki pundi Silakusa dogu, ti den tieni likani dana taa. **13** Ti den suagi liiga ki balini mi ñincianma jaali ki pundi Lejiyo. Lan den fii ki faa, ganu po faalu den fii ki tudi ti ki teni ke ti pundi Pusoli li danlieli daali. **14** Ti den lingi ki laa ti kpiiba likani ke bi mia ti ke ti kali leni ba dana lele. Ti sancenli den tientieni yene ke ti gedi Loma. **15** Hali ke ti daa den pundi Loma, li den sua ke ti kpiiba yaaba n ye Loma den gaa ti laabaalo ki tuogi ti Apiyusa daaga kani. Nitoba mo den cua hali yaa candiegú n yi a candietaada ki tuogi ti lankani. Polo n den laa ba, o den tuondi U Tieu ki paagi o pali. **16** Ti den pundi Loma, a minteela yudaano den teni a kadibila o yudanciamo nuu nni, ama bi den puni Polo ke o baa li dieli wan baa ye naankani o bebe ke minteeli yenli gu o. **17** Dana taa n den pendi, Polo den yini Jufinba nikpiaga kuli. Ban den taani, o den yedi ba: N kpiiba, mii tieni liba ti buolu po, nii yie ti yaajanba bogida mo, baa yeni bi den kuaní nni li kadidieli nni Jelusalema, ki go teni nni Loma yaaba nuu nni. **18** Loma yaaba den bualí nni ki bua ki bandi min pia yaa tagili, bi den bua ki ha nni kelima baa laa ke n tieni liba yaala n pundi ban kpa nni. **19** Ama Jufinba n den yie, n den sua ke li tie npo tiladi min soagini n buudi Sesa kani. Mii tieni yeni kelima n bua ki tabi n buolu tuotabiguba kuli ka. **20** Lani yaa po ke n mia ki bua ki la yi ki go maadi leni yi. Kelima li tie Isalele yaaba suginma po ke n luo leni i kuseseli na. **21** Bi den goa ki yedi o: Yii baa tiliba kuli ke li ñani Jude diema po ki maadi a maama. Ti kpiiba siiga mo oba naa ñani lipo ki cua ki maadi apo yaala n bia. **22** De ti bua ki gbadí a kani han sua yaala, kelima ti bani ke bi yie u naa jaanbuolu i kaani kuli. **23** Bi den bili ban baa goa ki taani yaa daali. Li daali n den pundi bi tianba den taani wan cani naani ki yaba. Bi den cua ku tasoangu ke Polo den maadi leni ba ki yaa caa hali ku yenujuagu, ki bundi bipo ki tieni seedi ke U Tieni diema pundi. O den togidi ba yaala n diani Musa balimaama nni leni bi sawalipuuba tila nni ki maadi Jesu maama fuuli, ki moandi ki baa dadi bi yama ban tuo ke Jesu maama tie moamoani. **24** Bi nitianba den tuo ke wan maadi yaa maama tie moamoani, bi nitianba mo den yie baa tuo. **25** Ban den ña o kani ki niania leni biyaba, Poli den maadi mayenma ki pugini ki yedi: U Tieu Fuoma Yua den pia moamoani wan den teni ke o sawalipualo Esayi maadi leni yi yaajanba yaa maama ki yedi: **26** Gedi u nibuolu na po

ki yedi ba: Yi baa gbadì bonhanla, ama ki nan kan bandì liba, Yi baa noanli bonhanla, ama ki nan kan la liba. **27** Kelima u nibuolu na pala juagi, Bi biini bi tuba ki hubini bi nuni. Ke ban da ti la leni bi nuni, ki da gbadì leni bi tuba, ki da ga bi pala nni, Ke ban da ti lebidi bi yama min paagi ba. **28** Polo den pugini ki yedi: Lanwani yin bandì mani ke U Tienu den soani o tindima maama yeni bi nilanba po yo. Bani wani baa cengi. **29** Polo n den yedi yeni, Jufinba den ñani ki nia leni biyaba boncianla. **30** Lan pendi Polo den ye wan den pa i ligi ki ye yaa dieli nni obebe yeni binmuna lie. O den bialiti yaaba n kpendi a kani ki baa la o kuli. **31** O den wangì ba U Tienu diema maama, ki go bangì ba o Diedo Jesu Kilisiti maama fuuli leni li papaali boncianla. Oba kuli ki den yie opo wan da maadi.

Loma

1 Mini Polo yua n tie JESU Kilisiti nacemo, U TIENU denyini ki gandi nni ke n tua o tondo o labaalijamo wangima po. **2** Laa laabaalijamo, U TIENU den niani O sawalipuaba n diani O diani yi n gagidi ki ḷjani niinni. **3** O labaalijamo maadi o Bijua maama, wan mali yua Dafidi puolijuana nni yi gbanandi po. **4** Li doagidi leni U TIENU fuoma yua paaciamu po ke o tie U TIENU Bijua kelima o fiima bi tinkpiba siiga yaa po: wani n tie ti Diedo JESU Kilisiti. **5** Kelima o ya kani yo ti baa li ḷjanbili paabu ki tua o tondiba, ki ba cuani o yeli po ti jigidi lio dandanli nni i nibuoli kuli siiga **6** yi moko tie laa niba siiga yaaba, yinba JESU Kilisiti n yini yaaba. **7** N diani yi po yinba yaaba n ye Loma ki tie U TIENU buakaaba kuli, wani yini yinba yaaba ke yi gagidi O po. Ti BAA U TIENU leni o Diedo JESU Kilisiti n pa yi li ḷjanbili leni mi yanduanma. **8** N da kpa tuond U TIENU yi kuli po JESU Kilisiti ya yeli nni, kelima bi maadi yi dandanli maama ḷjanduna nni kuli. **9** U TIENU, min tuuni yua po leni payenli, ki wangí O bijua yaa laabaalijamo, tie n siedo ke n taagi yikuli yela yogunu kuli. **10** N miadi U TIENU n jaandi nni ki naa cedi, ke li ya tie O yanbuama, min baa u sanu moala ki cua yi kani **11** kelima n bua ḷjali borjanla ki la yi, ki boagidi leni yi U TIENU fuoma n puni ya paabu, ke yin ya se ki pa. **12** Bi mo, n yaa cua yi kani ti kuli n baa li papaali kelima tin taani ki pia ya dandanli yaa po. **13** N kpiiba mii bua ke lan ya boani yi, yogini yi n yaba n den lagi ki baa cua yi kani, ke min fidi ki baa bonluonkaala yi siiga nani min den baa nibuote siiga maama; ama ḷjali moala bonla ba yen pigini n sanu ke mii fidi ki cua. **14** Li tie tiladi min gedi bi nunfandanba leni bi yanluodanba po, yaba n pia mi banma leni yaaba n ki pia mi banma kuli po. **15** Lani yaa po n bua ḷjali boncianla ki ya wangí o laabaa; lijambo yinba yaaba n ye Loma moko. **16** Kelima mii jie i fe o laabaalijamo wangima po. Li tie U TIENU paalu yaaba n daani kuli ya tindima po, ki cili jufinba ki joaudi bi nilanba. **17** U TIENU teginma doagidi ke o nisaalo tiegi kelima li dandanli yaa po, leni li dandanli bebe yaa po, nani lan diani maama: O niteginkoa baa ye kelima li dandanli po. **18** U TIENU pabienli doagidi tanpoli po, ki ba cuo yaaba n yie O ki tiendi yaala n ki tiegi kuli, bani yaaba n moandi ki ñii kí moamoani leni mi biadima. **19** Kelima o nilo n ba fidi ki bandi yaala kuli U NTIENU kani doagidi bi po, kelima U

TIENU doagidi la bi po. **20** U TIENU gagidijanma ban ki nua yaama leni u paaciamu yu n ki pia gbenma leni wan tie maama kuli doagidi ke bi nua la ḷjali ḷjanduna tagima yogunu, li ya tie ke ti kpiagidi O o tuona nni. (äudios g126) **21** Bi tie ban kan pa yaaba sugili, kelima ban bandi U TIENU, baa kpiagi O nani TIENU yeni, baa go tuondi O nani lan pundi maama, ama bi yaadi bi yankpaagifana nni. Bi yanpiima teni ke bi kua li biigili nni **22** Baa ke bi kpiagidi bi yula ke bi tie yanfodanba, bi tua yanluodanba. **23** bi lebidi U TIENU yua n kan kpe ya kpiagidi, ki kpiagidi a nannana, yaa n naani leni o nisaalo yua n ba kpe, leni ti bonyugiditi, ti yandi leni li bonbalinkaala. **24** Li tie lani yaa po ke U TIENU mo ḷjya ba ke bi pala n bua ban ya tiendi ya bonjoagindi kuli diedi ba. Lani bi jigidi bi yula hali ki tiendi yaala n pia i fe bi gbanandi po **25** bani yaaba n lebidi ki ḷjya U TIENU n tie maama moamoani ki yua mi faama. Bi kpiagidi U TIENU n den tagi yaala, ki ḷjya wani O tagido oba, yua n pundi ki ya baadi ti pagidi ḷjali ya yogunu kuli. AMINA! (aión g165) **26** Li tie lani yaa po ke U TIENU mo ha ba ke bi gbanandi fiima, yaama n tie ti cangidi ki teni ke baa jigini n paadi ba. **27** Bi jaba moko ḷjya U TIENU n bili ke ban ya taagi leni bi puoba maama. bi gbanandi fiima co nani mi fantama yeni jatoaba po, ki teni ke bi cagini leni jatoaba. Lani wani bi baadi bani bi ba ya panpaani n dagidi bi yaadima po. **28** Nani ban den sua ke laa pundi ban bandi U TIENU yeni, U TIENU mo ḷjya ba ke bi yantiana paadi ba, ke bi tiedi yaala n ki pundi **29** Yaala n kaa tiegi kuli gbie bi pala nni, yaala n bia, leni mi ḷjalijabuama, mi biadima, li nunponli, mi kukpama, li koali, mi niama, bu nunfanbiadibu, leni ku tugitongu. **30** Bi go tie bi ñoakpalidanba ki maadi bi lieba po yaala n bia leni U TIENU yiekaaba leni bi yusiedanba, leni bi japaadanba, leni yaaba n pagi bi yula. Bi go cili ya biadima n kaa den kpa ye, ki tie bi danyiekaaba moko. **31** Baa pia yanfuoma, baa kuandi ban niani ya ñoanianu, baa pia nitoaba po paddingili leni niñingbadima. **32** Ba ke bi bani U TIENU mabilikaama yaama n tiegi ki yedi ke li pundi ke yaaba n tieni laa bonbiadila buolu n kpe. Ama bi tiendi la bani biba, ki go saagi yaaba n tiendi yeni po i moamoani.

2 ḷjan tie yua kuli ki ja a lielo buudi, a kan baa sugili. kelima ḷjan ja ti buudi leni nitoa yeni a cuo a yuli, kelima a moko tiendi nani bani yeni. **2** Ti bani ke

U TIENU buudi, yaaba n tiendi laa bonla po tie i moamoani. 3 Naani a tama ke fini yua n ja ti buudi leni yaaba n tiendi laa bonbuolu, ki nan tiendi la fini aba yeni ke a baa ciadi U TIENU bujiali po bii? 4 Bi a fali o yambicianli leni o yansoangima leni o juunli ki naa bani ke U TIENU tieni a po li yambili ki bua ki gobidi a yjan tuo ki lebidi a yama yoo? 5 Ama yjan juagi a pali kaa go tuo ki lebidi yeni a taagi a yuli po ya piama n tie pabienli U TIENU pabienli leni o bujiali yaali n tiegi n baa doagidi ya daali. 6 Yaa daali ke U TIENU ba pa nilo kuli nani o tuona n tie maama. 7 Yaa miali n kan gbeni ye yaaba n tiendi yaala n yani kaa cedi, ki lingi U TIENU kani ti kpiagidi leni ti jigidi. (aiōnios g166) 8 Ama U TIENU buudi leni pabienli ye yaaba n pia mi niama yantiali ki yie kaa tuo ki jua i moamoani ki jua yaala n ki tiegi ki tiendi yaala n bia kuli po. 9 Yaaba n tiendi mi biadima kuli, ki cili jufinba ki joaudi Grekinba baa le fala leni ti yanyagidi. 10 U TIENU ba pa yua n tiendi yaala n yani kuli ti kiagidi, ti jigidi leni mi yanduanma ki cili Jufinba ki joaudi Grekinba. 11 Kelima U TIENU ya kani, gagidima ki ye bi niba leni bi yaba siiga. 12 Yaaba n tiendi ti tuonbiadi kaa pia U TIENU balamaama kuliba bodi kaa pia li balimaama, ama yaaba n tiendi ti tuonbiadi ki pia li balomaama kuli, U TIENU ba jia ba leni ti buudi nani O balimaama n bili maama. 13 Kelima laa tie yaaba n cengi li balimaama ka tiegi U TIENU nintuali, ama yaaba n tiendi li balimaama n bili yaala n ba baa li moamoansaali. 14 Yaaba n tie bi nilanba ki naa pia li balimaama ya tiendi li balimaama n bili yaala kelima bi yama po, bi bili li balimaama bi yula po baa ke ba pia li balimaama. 15 Bi doagidi ke li balimaama n bili yaala diani bi pala nni, bi pala siedi moko yen bu leni ba bi ki saagi bi po i moamoani. 16 Lani n ba doagidi U TIENU n ba teni JESU n jia ti buudi leni bi nisaaliba n wuoni yaala kuli yaa daali. Min wangi ya labaalijamo moko yedi ke li baa tie yeni. 17 Fini yua n yedi ke a tie Jufi, a jigi co U TIENU balimaama nni, ki kpiagi a yuli kelima yjan pia ya njantaado leni U TIENU. 18 Fini yua n bani O yanbuama, ki go bani ki gandi yaala n yani ki cie kelima bi den bangi a li balimaama. 19 Fini yua n nua a yuli ke a tie gobidikoa a juama po, leni mi yenma yaaba n ye li biigili nni po. 20 A go nua a yuli ke a tie tundikoa bi yapiidanba po, leni bangikoa a biwaala po. Kelima a nua ke a pia li balimaama nni yaala n wangi mi bandima leni i moamoani kuli. 21 Lani wani fini yua n bangi nitoaba,

ŋaa bangi a yuli! Fini yua n wangi nitoaba ke ban da su, a moko nan su. 22 Fini yua maadi nitoaba ke ban da conbi, a moko nan conbi! Fini yua n sengi i buli, a su yaala n ye a budiena nni! 23 Fini yua n kpiagi a yuli ke a pia li balimaama, a teni ke bi niba sugidi U TIENU kelima a miidi li balimaama. 24 Nani lan diani maama: yinba yaa po n teni ke bi nilanba sugidi U TIENU yeli 25 Moamoani ku koaciagu pia mayuli a ya tiendi li balimaama n bili yaala. Ama a ya miidi li balimaama a tua nani li jifoli yeni ba ke a tie jungili. 26 Yua n tie jifoli ya tiendi li balimaama n bili yaala, li ba tua o po nani li juginli yeni, baa ke o tie jifoli. 27 Yua n tie jifoli buolu ya tiendi li balimaama n bili yaala, o ba bu leni a, fini yua n pia li balimaama leni ku koaciagu ama ki nan miidi li balimaama. 28 Jufi naa tie yua n pia li nannanli ka, li jungili moko naa tie yua n pia li maalima o gbannandi nni ka. 29 Ama Jufi tie yua n tie yeni yali o pali tugu nni; ku koanciagu moko jua U TIENU Fuoma n tieni yaala o nilo pali tugu nni, ke laa jua li balimaama ka. Yua n tie yeni naa baadi ti pagidi bi niba kani ka, ama U TIENU kani.

3 Lanwani Jufinba pia be ke li teni ke be cie yaa nibuolu n sieni, ki kua ku koanciagu mo pia be fuome? 2 Lankuli pia mayuli boncianla li bonla kuli po, li bonkpiala tie ke U TIENU den piani Jufinba yo O maama. 3 Ba ke bi siiga bi tianba ki tie dugikaaba, nani li ba teni ke U TIENU kaa tie dugikoa? 4 Lani ki ye U TIENU tie moamoandaano, nisaalo kuli mo tuofaadaano nani lan diani maama: li tie tiladi ban bandi ke a tiegi a maama nni, a ya buni leni bi niba mo, a ba paadi. 5 Lanwani ti biadima ya teni ke U TIENU teginma doagidi, ti ba yedi lede? Naani U TIENU ki tiegi o pali ya beni kelima ti biadima yeni po bii? N maadi nani bi nisaaliba n nua maama. 6 Yeni ka! U TIENU ya ki tiegi, O ba ga lede ki jia ti buudi leni yanduna yaaba? 7 Li ya tie ke n faama teni ke U TIENU moamoani doagidi ki tie O kpiagidi po, be yaa po ke O ba bu ki cuo nni nani n tie tuonbiadi daano yeni? 8 Nani bi nitianba yaaba n maadi mi mabiadima ki yieni ke ti tua, be yaapo ke ti ka tiendi yaala n bia ke yaala n yani n yuandi ki cua? Laa niba ya cuonu tiegi. 9 Lanwani lede! ti tie nimoanba ki cie nibuotoe bii? Baa waamu. Kelima ti maadi ki doagidi ke grekinba leni Jufinba kuli tie ti tuonbiadi n die yaaba. 10 Nani lan diani maama: oba kuli ki tiegi, baa niyendo. 11 Oba ki tie yanfodaano, nilo ba ki lingi U TIENU. 12 Bi

kuli yaadi, ki taani ki biidi bi yula, yua n tiendi yaala n ñjani naa ye, ba niyendo. **13** Bi niabonma kuli tie nani ya kula n yaa yeni, bi boandi bi niba leni bi landi, ya maama n ñia bi noacuuna nni bia nani o duduuno loabidi yeni. **14** Bi ñoana gbie leni ti solindi leni ki nanga. **15** Bi pia ya taana n jaligi mi soawulima po, **16** ban tagini naani kuli, bi ñja dagbendi leni falabiado. **17** Baa bandi mi yanduanma sanu, **18** baa nua U TIENU leni li fangili. **19** To, ti bani ke U TIENU balimaama n yedi yaala kuli tie li balimaama n die yaaba po, ki ba teni nilo kuli ñoabu n mubini, ke bi niba kuli n tuo ke bi pia i tagili U TIENU nintuali. **20** Kelima nilo ba kan baa li moamoansaali U TIENU kani kelima o tiendi li balimaama n yedi yaala, kelima li balimaama n teni ke o nisaalo bandi ti tuonbiadi. **21** Ama moala, U TIENU n saa i moamoani maama ke bi nisaaliba doagidi, ke li naa ñjoadi li balimaama kubima nani li balimaama leni bi sawalipuuba kuli tieni li po siedi. **22** Bani Yaaba n tuo ki daani kuli ya po, U TIENU saagi i moamoani ke bi tiegi kelima li dandanli JESU kilisiti nni yaa po. **23** Mi gagidima ki ye bi niba leni bi yaba siiga, bi kuli tieni ti tuonbiadi ki poadi U TIENU kpiagidi. **24** Ama kelima U TIENU ñanbili paabu yaa po, bi nisaaliba baa li moamoansaali kelima JESU Kilisiti daafaabima yaa po. **25** U TIENU den tuodi ki bili ke wani JESU baa tua i candanbaani padili yaaba n pia li dandanli o soama po kuli yaa po. U TIENU tieni yeni ke wan fidji doagidi O teginma, kelima O den juuni leni bi niba n den tieni ya tuonbiadi u yogunkpelu kaa cuo ba ti po. **26** O den bua ki doagidi O teginma moala po, ke bi niba n bandi ke o tiegi ki go tie yua n puuni li moamoansaali yua n daani Jesu kuli. **27** Lanwani o nisaalo ba kpiagi o yuli kelima be yaa po? Waa go pia li sanu. Mi laa balimaama po? A tuona po bii? A-a, ama li dandanli yaa po. **28** Kelima ti sua ke o nilo baa li moamoansaali kelima lio dandanli yaa po, ke laa tie li balimaama kubima po. **29** UTIENU tie TIENU jufinba bebe po bii? naani waa tie UTIENU bi nilamba mo ko yaa po? O tie UTIENU bi lamba moko po saa. **30** Kelima Tienyendu bebe n ye, yua nba saa i moamoani yaaba n kua ku koanciagu po kelima bi dandanli po, ki go saa yaaba ntie jifola po moamoani kelima bi moko yaa dandanli yaa po. **31** Naani ti ba bolini li balimaama kelima li dandanli po bii? Kalam, ti doagidi li bali maama n pia yaa ma yuli moamoani.

4 Ti baa yedi lede Abalahama po? wani yua n tie ti yaaja ti gbannandi nni. o den baa be? **2** li ya tie ke o den baa li moamoansaali kelima otuona po oden ba fidi ki kpiagi o yuli. ama o kan kpiagi o yuli u TIENU kani. **3** Lan yaa po i diani mo yedi lede? li yedi: Abalahama den daani uTIENU ke u TIENU den coadi o po la ke li tie teginma. **4** Yua n soani li tuonli kuli ba baa o panpaani, o kan yaa nua ke o panpaani yeni tie paabu, li tie pani. **5** Ama yua n ki soani a tuona, ki nan daani u TIENU yua n saagi i moamoani ti tuonbiadi daano po, u TIENU ba coadi o po o dandanli yeni ke li tie teginma. **6** Yeni moko, DAFIDI doagidi ya pamanli n ye leni u TIENU n coadi yaaba ya teginma ke laa ñjoadi leni a tuona. **7** Li pamanli ye leni yaaba n baa sugili bi biadima po, leni uTIENU n piini ya tuonbiadi. **8** li pamanli ye leni o DIEDO n kan coadi yua yaa po o tuonbiadi. **9** Naani laa pamanli baa ye yaaba n kua koanciagu bebe ya po bi, bi yaaba n ki kua ku koanciagu ya po yo? kelima ti yedi moala na: ABALAHAMA n daani u TIENU ke wani uTIENU den coadi o po la ke li tie teginma. **10** Abalahama den tie lede u TIENU n den coadi o po la ya yogunu? O den kua ku koanciagu bi? bi O daa den kua? O daa den kua. **11** O den kua ku coanciagu ke lan tua mi maalima ke o ba li moamoansaali kelima o dandanli yaa po wan da den tie jifoli yaa yogunu. lanwani Abalahama tie yaaba n daani kuli yaa Baa, ba ke bi tie jifola ke u TIENU n coadi bani moko yaa po bi teginma. **12** O go tie yaaba n kua ku koanciagu moko yaa ba bani yaaba n ki sedi leni ku koanciagu bebe ka, A ma bi moko yua Abalahama dandanli fuuli. **13** Li naa tie kelima li balimaama kubima po ka ke u TIENU den niani Abalahama leni o buolu kuli ki ba teni ban diedi handuna, Ama li tie wan den ba ya moamoansaali li dandanli ya po. **14** Li ya tie kelima li balimaama kubima yaa po yo ke bi tua bi faajieba, lanwani li dandanli tua fanmafamna, u TIENU ñoanianu moko naa pia mayuli. **15** kelima u TIENU balimaama ba cuani u TIENU pabienli cuonu. Li balimaama yaa ye li balimaama miidima moko ki ye. **16** Lanwani yaaba n ba baa u TIENU n den niani ya ñoanianu, ba baa u kelima li dandanli ya po, kelima u TIENU bua ban baa u ñoanianu kelima o hanbili paabu po bebe o bili ke o ñoanianu baa ye Abalahama puoli ñuani kuli po. laa tie yaaba n yua li dandanli bebe ya po ka, ama yaaba n daani u TIENU nani Abalahama n den daani maama. wani Abalahama tie tikuli yaaja. **17** nani lan

diani maama: n teni ke a tua ni buoli boncianla ba. u TIENU, Abalahama nden daani yua yeni, nua wani Abalahama yua ntie ti kuli ba, wani yua n teni ke bi tinkpiba go ye ki fo, ki go teni ke yaa bonli n ki ye n tua yaali n ye. **18** Abalahama den daani u TIENU ki pia mi suginma baa ke o suginma naa go den pia man baa fidi ki sedi naani. Lani yaa po O den tua i nibuoli boncianla Baa nani u TIENU n den maadi o maama ki yedi: a puoli yuani baa yaba yeni. **19** Abalahama den bua ki pundi bina kobiga, ama O dandanli ki den tadigi baa ke o laa ke o gbannandi tie nani ti kpe yeni, ke Sala mo pendi ti madi. **20** Baa yeni o yama ki den lengidi ke o luo li dandanli o TIENU po ki nua ke o kan kuani wan den niani yaa ñoanianu. Ama O dandanli den paagi O ke O kpiagi o TIENU. **21** O den daani ki go bani ke u TIENU n niani yaala, ki go pia li fidu ki ba kuani O ñoanianu. **22** Kelima lani yaapo u TIENU den coadi la o po ke li tie teginma. **23** Laa tie Abalahama bebe yaapo ka ke li diani; u TIENU den coadi opo la. **24** Ama li diani tinba yaa po moko, u TIENU n ba coadi yaaba yaa po ke li tie teginma, tinba yaaba n daami u TIENU, wani yua n den fiini ti Diedo bi tinkpiba siiga. **25** Bi den cuo o kelima ti ya tagili po ke o go fii bi tinkpiba siiga ke tin baa li moamoansaali.

5 Nani tin baa li moamoansaali kelima ti dandanli yaa po yeni, ti pia mi yanduanma leni u TIENU kelima ti DIEDO JESU KILISITI yaa po. **2** Li tie kelima li dandanli JESU po nteni ke ti baa u TIENU ñanbili, tin se yaali ya in nni bojanla. Ti go pia li pamancianli kelima ti sugini ke ti baa taani leni u TIENU O kpiagidi nni. **3** Yala n ñani ki pugida tie ke ti go kpiadi ti yula baa o fala nni, ki bani ke o fala baa cuani mi sedijanma. **4** Mi sedijanma doagidi mi teginma, mi teginma mo doagidi mi suginma. **5** Mi suginma yeni kan boandi ti kelima u TIENU ya buama gbiensi ti pala kelima u TIENU fuoma yua, wan puni ti yua yaapo. **6** U TIENU n den bili ya yogunu n den pundi, yin kaa den pia u fidu yaa yogunu, Kilisiti den kpe ti tuonbiadi danba po. **7** Laa yaba o nilo n tuo ki kpe baa o nitieginka po. Daalinba nilo ba baa pia li papaali ki tuo ki kpe o niñamo po. **8** Ama o yaa po, u TIENU doagidi o buama tipo tin da den tie tuonbiadi danba ya yogunu, KILISITI den kpe tipo. **9** Tin baa li moamoansaali kelima KILISITI soama po yeni, laa pia kuli tama ke ti baa faabi leni u TIENU pabienli kelima wani KILISITI yaa po. **10** Tin den tie u TIENU yibalinba

yaa yogunu, O den teni ke ti mangi leni O kelima O bijua kuuma po. Lanwani moala ke ti mangi leni O, laa pia kuli tama ke ti baa tindi kelima O ya miali po. **11** Laa tie lani bebe ka, ama ti pia li pamanciali u TIENU nintuali kelima ti Diedo JESU KILISITI po, yua n teni ke ti mangi leni u TIENU. **12** Ti tuonbiadi den kua ñanduna nni kelima niyendo yaa po, ti tuonbiadi yeni mo den teni ke mi kuuma kua; li tie yeni ke mi kuuma de pundi bi nisaalib kuli, kelima bikuli tieni ti tuonbiadi. **13** ñali ke u TIENU daa den bili o balimama, ti tuonbiadi den ye ñanduna nni. Ama ti tuonbiadi naa pia buudi li balimaama ya ki ye. **14** Baa yeni, ki cili ADAMA yogunu ki ya caa ñali Muusa ya yogunu, mi kuuma den die bi niba kuli, baa yaaba n ka den tieni ti tuonbiadi nani ADAMA yeni. ADAMA tie yua n den ba cua ya nannanli. **15** Ama laa taa yenma li ñanbili leni ti tuonbiadi panpaani. Bi niba boncianla n kpe kelima o niyendo yeni tuonbiadi po, laa pia kuli tama ke bi niba boncianla ba baa u TIENU ñanbili leni o paabu yaabu n yaba kelima o niyendo ya ñanbili po, lani n tie JESU KILISITI. **16** U TIENU paabu mo n cuani yala ki naani leni o niyendo yeni yaa tuonbiadi n cuani yaala. Kelima o niyendo yeni yaa tuonbiadi den cuani u TIENU buudi leni O cuonu. Ama ti tuonbiadi n den yabidi naani kani, u TIENU ñanbili paabu den cuani li moamoansaali. **17** Li ya tie ke o niyendo yeni n den tieni ya tuonbiadi po, mi kuuma den die bi niba kuli ke bi kpe kelima laa niyendo po, lanwani laa pia kuli tama ke yaaba n baa u TIENU ñanbicianli, ki go baa ya paabu n tie li moamoansaali baa pia li miali ki die kelima laa niyendo yua n tie JESU KILISITI ya po. **18** Nani o niyendo yeni tuonbiadi n teni ke u TIENU cuonu cua bi niba kuli po maama, li go tie yeni, o niyendo tuonteginkaali mo teni ke li moamoansaali yaali n puuni li miali mo cua bi niba kuli po. **19** Nani niyendo ya yiema n den teni ke bi niba boncianla tua ti tuonbiadi danba maama, li go tie yeni, niyendo ya tuon ba teni niba boncianla n baa li moamoansaali. **20** U TIENU balimaama den yuandi ki bili ki ba teni i tagili n yabidi, ama ti tuonbiadi n den yabidi naani kani, u TIENU ñanbili den yabidi likani ki cie. **21** Lanwani, nani ti tuonbiadi n den die bi niba ki teni ke bi ku maama, li go tie yeni, uTIENU ñanbili mo die bi niba kelima wani uTIENU puni ba li moamoansaali, ki caani ba ya miali n kan gbeni po kelima ti Diedo JESU KILISITI yaa po. (aiōnios g166)

6 Lanwani ti ba yedi lede? naani tin suagi ki ya tiendi ti tuonbiadi ke u TIENU ḷanbili n ya yabi tipo bii? **2** Kalam tinba yaaba n den kpe ki paati leni ti tuonbiadi, ti ba ga lede yo ki ya go ye ti tuonbiadi nni. **3** Yii bani ke tinba yaaba n den batisti JESU Kilisiti nni kuli, li tie ke o kuuumma nni ke ti den batisti? **4** Lanwani tin den batisti yeni, bi den taani ki piini ti leni o O kuuma nni, ke nani kilisiti n den fii bi tinkpiba siiga kelima ti Baa UTIENU kpiagidi paalu po maama, timoko baa ye leni li miapanli yene. **5** Moamoani, ti ya taa leni o O kuuma nni, ti go baa taa leni o O fiima bi tinkpiba siiga nni moko. **6** Ti bani ke bi den joani ti tagikpelu leni Kilisiti li dapoanpoanli po ke u kpe, ke ti gbannankpiadi, ti tuonbiadi n die yaadi, kan go fidi liba, ke tin da go tie ti tuonbiadi yonbi. **7** Kelima yua n kpe kuli ñani ti tuonbiadi nni. **8** Li ya tie ke ti den kpe leni Kilisiti, ti daani ke ti baa ye ki fo leni O moko. **9** Ti bani ke Kilisiti n den fii bi tinkpiba siiga yni, O kan go kpe; mi kuuma naa go pia bali O yaa po. **10** Kelima O den kpe, li tie ti tuonbiadi ya po yo ke O den kpe yenma ke li dagidi u yogunu kuli po. Ama moala wan go ye ki fo yeni, O ye ki fo u TIENU po. **11** Yi moko n ya nua mani yi yula ke yi kpe ki paadi leni ti tuonbiadi, ki nan ye ki fo u TIENU po JESU Kilisiti nni. **12** Yin da go yuo mani ti tuonbiadi n ya die yi gbannandi yaadi n ba kpe. Yin da go tuo mani ki ya tiendi yi gbannandi bonbuakabiadila. **13** Yin da go teni ti tuonbiadi n diedi yi gbannanbuoli, ki tieni nani ti toatiadi yeni mi biadima po, ama yin teni u TIENU yi yula nani yaaba n fii bi tinkpiba siiga ki go ye ki fo yeni. Yin pa mani u TIENU yin gbannanbuoli nani ti toatiadi yaala n tiegi po. **14** Ti tuonbiadi kan go ya die yi, kelima li balimaama ki go die yi ama u TIENU ḷanbili n die yi. **15** Ti ba yedi lede? moala ti baa tiendi ti tuonbiadi kelima li balimaama ki go die ti ama li ḷanbili n ji die ti? yeni ka. **16** Yii bani ke yin teni yua yi yula nani yi yonbi yeni ki tuo ki ḷua o maama kuli, yi tie o yonbi kaa? li ya tie ti tuonbiadi yaadi n ba yuandi ki cuani mi kuuma, bi u TIENU tuoma yaama n ba yuandi ki cuani yi po li moamoansaali. **17** Ama kelima u TIENU yaa po, ba ke yi den kpa tie ti tuonbiadi yonbi, yi den tuo leni payenli ki ḷoadi ban den bangi yi ya bangima. **18** Lanwani yi den faabi leni ti tuonbiadi yonbidi ki tua mi teginma ya yonbi. **19** N maadi nani bi nisaaliba n maadi maama kelima yi gbannandi tadingu po, ke yin fidi ki gbadji. Nani yin den kpa puni yi gbannanbuoli ke yi tua ti cagindi leni mi mabiadima yonbi ki baa

tiendi ti tuonbiadi maama, moala yin ya puuni mani yi gbannabuoli yin ya tie mi teginma yonbi, ke yin fidi ki pundi mi gagidijanma u TIENU po. **20** Kelima yin den tie ti tuonbiadi yonbi ya yogunu, mi teginma ki den die yi. **21** Yi luoni bee tibibuolu yo? ya tibila n pia yi moala yi fe, kelima laa bonluonkaala juodima tie mi kuuma. **22** Ama moala ke yi faabi leni ti tuonbiadi yonbidi ki tua u TIENU yonbi, yi bonluonkaala tie mi gagidijanma, yaala n tie mi juodima po mo ya miali n kan gbeni. (aiōnios g166) **23** Kelima ti tuonbiadi panpaani tie mi kuuma; ama u TIENU ḷanbili paabu tie ya miali n kan gbeni ti Diedo JESU Kilisiti nni (aiōnios g166)

7 Laa boani yi n kpiiba, n maadi leni ya niba n bani li balimaama fuuli. Li balimaama die o nilo ḷali wan ye ya yogunu kuli. **2** Li tie nani li balimaama n loli o pua leni o calo ḷali on calo miali banlu kuli maama. Ama o joa ya kpe, o pua yeni faabi leni ya balimaama n luo o yeni. **3** Lanwani o ya kuni joatoa ke o calo da ye, bi baa yi o li poconconli. Ama o calo ya kpe ya kpe, o pua yeni faabi leni libalimaama yeni, o ya kuni joatoa waa tie poconconli. **4** N kpiiba, li tie yenma yi moko yaa po. Kelima Kilisiti kuuma o gbannandi nni ya po, yi kpe yaala n tie li balimaama po. Moala nitoa n ji die yi, lani n tie Kilisiti u TIENU n den fiini yua bi tinkpiba siiga, ke tin ya tiendi yaala n pia mayuli u TIENU po. **5** Li nisaali yantiali n den die ti ya yogunu, li balimaama den fiini li bonbuakabiala ti gbannanbuoli kuli nni, ki teni ke ti luoni ya bonluonkaala n tie mi kuuma po. **6** Ama moala, ti faabi leni li balimaama kelima ti kpoe ki paadi leni yaala n den kpa luo ti nani a sugida yeni. Lani yaa po u TIENU fuoma gobidi ti ke tin ya tuuni u TIENU po leni yantiapanli ke laa go taa leni tin den moandi ki baa ḷoadi yaala n diani li balimaama nni maama. **7** Lanwani ti ba yedi lede? li balimaama tie tuonbiadi bii? yeni ka, n kan den bandi ti tuonbiadi ntie yaal kali li balimaama n den waani nni. n kan den faami ke li nunponbiadili tie tagili li yaa tie ke li balimaama den yedi: ḷan da pia li nunponbiadili. **8** ti tuonbiadi den ba u sanu kelima li balimaama po ki fiini li nunponli buoli kuli n pali nni, kelima li balimaam ya ki ye, ti tuonbiadi kpe. **9** Mini ya po, min ke den pia li balimaama ya yogunu n den ye ki fo ama li balimaama n den cua ti tuonbiadi den faadi, ke n mo kpe. **10** yeni li balimaama yaama n den baa cuani nli miali n den cuani n po mi kuuma. **11** Ti tuonbiadi den ba u sanu kelima li balimaama po ki

boardinni ki kpa nni. **12** baa yeni li balimaama gagidi ki ḷjani, mi mabilikaama moko gagidi ki ḷjani ki tiegi ki go pia mayuli. **13** Naani yaali n pia mayuli yeni n teni ke kpe bii? kalam. ti tuonbiadi den tieni la, ki ta li balimaama yaami n pia mayuli ki kpa nni. lanwani kelima li balimaama ya po li doagidi ti tuonbiadi n bia ke li pendi maama. **14** ti bani ke li balimaama ḷjani u TIENU kani. Ama mini wani ytie nisaalo ki ḷjua n gbanandi nbua yaala, ki tie nani bi kuadi nni ti tuobiadi po yeni. **15** Mii bani kuli min tiendi yaala, kelima mii tiendi min bua ki ya tiendi yaala, ama n tiendi min nani yaala. **16** N yaa tiendi min ki bua ki yaa tiendi yaala yeni n tuo ke li balimaama ḷjani. **17** Lanwani laa go tie mini n ba ka tiendi yeni, Ama li tie ti tuonbiadi yaadi n ye n ni nni n tiendi la. **18** n bani ke yaala n ḷjani ki ye n nii nni ba waamu, lani n tie min tie nisaalo maama po. N bua ki tieni yaala n ḷjani, ama mii pia li fidu. **19** Mii tiendi min bua ki ya tiendi ya bonjanla, ama n tiendi mi biadima min ki bua ki ya tiendi yaama. **20** N yaa tiendi min ki bua ki tieni yaala, laa go tie mini ka tiendi la, li tie ti tuobiadi yaadi n ye n nii nni n tiendi la. **21** N la ke ya bali n tie na miabi nni, n ya bua ki tieni yaali n ḷjani. Ti tuonbiadi tabini nni. **22** N pali tugu nni u TIENU balimaama mani n po. **23** Ama n go laa batoali n gbannanbuoli nni, yaali n moa lenin yantiali ya baliki teni ke n tua ti tuonbiadi bali yaali n tuuni n gbannanbuoli nni ya kadibiga. **24** Fala ye leni nni boncianla. ḷjme ba faabi nni leni n gbanandi yaadi n caani nni mi kuuma nni? **25** n tuondi u TIENU, kelima ti Diedo JESU Kilisiti po. Lanwani mini n baa n yantiali nni, n tuo ki ḷjua u TIENU balimaama, ama n gbanandi nni n ḷjua ti tuonbiadi ya bali.

8 Lanwani moala buudi cuonu ba ki go ye yaaba n ye JESU Kilisiti nni po. yaaba n cuoni u TIENU fuomi yua gobidima nni, kaa cuoni ti gbanandi bonbuakaala nni. **2** Kelima U TIENU Fuoma yaama n puuni li mialijESU nni yaa bali faabi nni leni ti tuonbiadi leni mi kuuma kulyaa bali maama. **3** Li balimaama n kaa den fidi ki tieni yaala kelima ti gbanandi tadingu po, U TIENU den tieni la, O den soani O Bijaceli kelima ti tuonbiadi po, ke o taa ya gbannandi n naani leni ti tuonbiadi n diedi yaa gbannandi. Wani den tieni yeni O den buni ki cuo ti tuonbiadi ti gbannandi nni. **4** U TIENU den tieni lankuli ke li balimaama n bili ya teginma n tieni ti nii nni, tinba yaaba n tiendi U

TIENU Fuoma n bua yaala, ki naa tiendi ti gbannandi n bua yaala. **5** Moamoani yaaba n tiendi ti gbannandi n bua yaala kuandi bi yama ti gbannandi n bua yaala niinni. Ama yaaba n tiendi u TIENU Fuoma n bua yaala kuandi bi yama u TIENU Fuoma n bua yaala niinni. **6** Yua n kuandi o yama ti gbanandi bonbuakaala nni, li ba gedini o mi kuuma po. Ama yua n kuandi o yama u TIENU Fuoma n bua yaala yaa niinni, li baa gobidi ki gedini o limiali leni mi yanduamma kuli po. **7** Kelima ti gbanandi n bua yaala tie ti yibalindi leni u TIENU, kelima laa tuo ki tiendi u TIENU balimaama n bili yaala, li kan fidi moko. **8** Yaaba n cuoni ti gbanandi bonbuakaala nni kan fidiki mangi u TIENU pali. **9** Yinba yaa po, ti gbanandi bonbuakaala ki die yi, ama mi Fuoma n die yi kelima u TIENU fuoma ye yi niinni. Yua n kaa pia Kilisiti fuoma, waa tie KILISITI yua. **10** LI ya tie ke KILISITI ye yi niinni, li tie moamoani ke yi gbanandi kpe kelima ti tuonbiadi po. Ama mi fuoma tie li miali yi niinni kelima li moamoansaalipo. **11** U TIENU yua n den fiini JESU bi tinkpiba siiga ya fuoma ya ye yi pala nni, Wani yua n den fiini JESU Kilisiti bi tinkpiba siiga yeni go ba pa yi gbanandi, yaadi n ba kpe li miali, kelima O fuoma yaama n ye yi niinni yaa po. **12** Lani yaa po nkpiiba, ti tie yaaba n kubi li panli, ama tii kubi li ti gbanandi bonbuakaala po ka, ḷjali yaala ke ti go ba tiendi tin bua yaala. **13** Yi yaa tiendi ti gbanandi n bua yaala, yi ba kpe; ama yi ya teni ke mi fuoma paalu ku yi gbanandi bontienkaala yi baa yte. **14** Kelima mi fuoma n gobidi yaaba kuli, bani n tie U TIENU bijaba. **15** Yi naa ba ya fuoma n teni ke yi tie yonbi ki go baa ye i jeje nni ka, ama yi baa U TIENU fuoma yaama n puuni yi mu bimoanmu yaa bali ke ti kpaani ki tua u TIENU: ti BAA, ti BAA. **16** U TIENU Foma mani miba tiendi siedi ti yantiana nni ke ti tie u TIENU bila. **17** TI ya tie u TIENU bila, ti go tie bi fajieba moko, ti tie u TIENU fjeiba, ki baa taani leni KILISITI ki je li faali kelima ti ya taani leni Kilisiti O fala nni, ti go ba taani leni o O kpiogidi nni moko. **18** Lani yaapo n bani ke tin laadi ya fala ya yogunu n tie na kan fidi ki nandi nni leni u TIENU n baa doagidi O kpiagidi yaadi n baa ye. **19** Mi tagima kuli guu leni mi suginma u TIENU n baa doagidi O bila ya yogunu. **20** Mi tagima n den tua fanma bonla yeni, laa den tie ke mani n bua ki tua yeni, ama u TIENU n den bua yeni. **21** Ama mi tagima yeni pia yaa suginma n tie na: ke danyenli u TIENU n faabi ma ke mi kan go bedi, ki teni man taani leni u TIENU bila faabima yaama n pia

tikpiagidiyyaa niinni. **22** U TIENU bani ke ɣali moala mi tagima kuli ye leni fala ki duni nani u maditugukoanu n cuo yaa pua yeni. **23** Lani bebe ka, tinba yaaba n pia u TIENU paakpiabu, yaabu n tie O Fuoma, ti moko duni ti pala nni, ki guu u TIENU n baa ti teni tin tua O bimoanmu cain yaa yogunu, ki fabi ti gbanandi. **24** U TIENU den faabi ti ke ti pia laa suginma. Ama o nilo yaa laa wan sugini yaala, laa go tie suginma. kelima o nilo ya laa wan sugini yaala, be yaa po ke o go baa sugini ke li baa cua. **25** Ama ti ya sugini tin kaa nua yaala, ti baa guu leni li juunli. **26** Li tie yeni, mi fuoma moko todii ti tadingu nni, kelima tii bani lan punti tin mia u TIENU ya miabu ti jaandi nni. Ama mi fuoma mani miba miadi u TIENU ti po ki duni yaa dunli n kaa pia maama. **27** Wani yua n bigidi bi niba pala bani yaala n ye O fuoma yantiali nni, kelima O fuoma miadi wani u TIENU nigagidirjanba po nani wani u TIENU n bua maama. **28** Ti bani ke u TIENU tuumi li bonla kuli nni yaba n bua O yaa ɣamu po, bani wan yini yaaba o yanjagili po. **29** U TIENU n den tuodi ki bani yaaba, O go den tuodi ki gandi ba ki baa teni ban tua nani O bijua yeni, ke O bijua n tua O bijakpelo, o waamu u TIENU bila boncianla siiga. **30** Lanwani u TIENU den ini wan den tuodi ki gandi yaaba wan den yini yaaba, O go den puni ba li momoansaali. wan den puni yaaba li moamoansaali, O teni ke bi baa ti kpiagidi moko. **31** Lan tie mama yeni, ti baa yedi lede? U TIENU yaa ki tie ti po, ɣmee baa fidi ki sedi tipo? **32** wani u TIENU, yua n kan den yie ke O bijua n da le fala, den soani o ki teni o bi niba nuunni ke o kpe tikuli po. Lani li ba ga lede ke O kan pa ti li bonla kuli leni wani o bijua leni ti bulicindi? **33** ɣmee baa kuli u TIENU n gandi yaaba? oba kuli, kelima u TIENU wani oba n tie o moamoansaalo. **34** ɣmee baa jia leni ba ti buudi ki cuoba? oba kuli, kelima jesu kilisiti kpe, li cie yeni. O go den fii bi tinkpiba siiga. O ye u TIENU jienu po ki miadi O ti po. **35** ɣmee n ba paadi ti leni kilisiti yaa buama? naani fala bii? bi mi koma, bi mi luoma, bi ya fala n baa fidi ki cuani mi kuuma, bi ki jugisiega n baa paadi ti leni O buama? **36** Nani lan diani maama: a yaa po n teni ke bi kpaani ti daali kuli, ki nua ti nani ban kodi ya pe yeni. **37** Ama laa bonla kuli siiga, yua n den bua ti yeni tendi ke ti paadi li kuli cain. **38** Moala n bani cain ke bonla ba kuli kan fidi ki paadi ti leni u TIENU buama, baa mi kuuma, baa li miali, baa malekinba, baa mi fawaama paaciami danba, baa yaala n ye moala na, baa yaala n ba ti cua **39** baa i

paciami, baa yaaba n ye tanpoli, baa yaaba n ye tiipo, mi tagima kuli nni liba kuli kan fidi ki paadi tileni U TIENU n pia tipo ya buama yaama n den doagidi ti DIEDO JESU Kilisiti nni.

9 Nmaadi moamoani Kilisiti nni mii pua faama, U

TIENU Fuoma yua teni ke n pali siedi moko saa li po moamoani. **2** N ye leni ti pabiidiciandi leni ti yanyagiciandi yogunu kuli. **3** Kelima n bi baa sugini ki tua ti solindi yua ki paadi leni Kilisiti n kpiiba ya po, yaaba n kpi leni nni ti gbanandi nni. **4** ISALELE buolu yaaba, U TIENU n den gandi ya nibuolu ki teni ke bi tua o bimoanmu, ki doagidi bi po O kpiagidi, ki kuani o ɣantaado leni ba ki teni ba O balimaama, ki doagidi bi po ban baa jaandi O maama, ki niani ba u ɣoanianu. **5** Li tie ti yaajanba puoli ɣuani, KILISITI moko den mali bi ya buolun nne ti gbanandi po, wani yua n die li bonla kuli; U TIENU n baa li ɣali ya yogunu kuli. AMINA! (aiõn g165) **6** Laa go tie ke U TIENU maama ki go pia mayuli ka. Kelima yaaba n mali ki tie ISALELE puoli ɣuani, bi kuli ka tie ISALELE buolu yaaba moamoani. **7** Kelima bi tie ABALAHAMA puoli ɣuani yeni naa teni ke bi tie o bimoanmu. Kelima U TIENU den yedi ABALAHAMA: Isaaka puoli ɣuani baa tie a buolu. **8** Lani n bua ki yedi ke laa tie yaaba n mali nani bi nisaaliba kuli mali maama ka tie U TIENU bila. Ama yaaba n mali nani U TIENU ɣoanianu n bili maama n tie O buolu moamoani. **9** Diidi U TIENU ɣoanianu n tie na: u naa yogunu ya punti n ba guani ki cua, Sala baa maa bonjaga. **10** LANI bebe ka, Lobeka moko yaapo li den tie yeni leni O bilieda yaaba n den pia baa yendo, lani n tie ti yaaja Isaaka. **11** ɣali ke bi daa den mali laa bila ke bi daa tieni yaala n ɣani bi yaala n bia, ke U TIENU den tuodi ki jagi yaala n ya ye, ki ɣua O gandima **12** ki naa nojadi a tuona, ama ki ɣua U TIENU yiinu, U TIENU den yedi Lobeka: **13** Han baa yuandi ki maa yua baa die ɣan baa kpa maa yua, nani lan diani maama: N den bua Jakoabo ki nani Esayu. **14** Ti ba yedi lede? U TIENU ki tiegi bii? yeni ka. **15** Kelima O den yedi Muusa: N baa gba mi niñima min bua ki ya gba yua yaa po mi niñima, N baa ya dingidi n pali min bua ki ya dingidi n pali yua ya po. **16** Lanwani laa ɣua o nilo n bua yaala, laa ɣua o mondili mo, ama li ɣua U TIENU niñingbadima. **17** Li diani Falono moko yaa po ki yedi: min yini a ki teni ke a tua badiciiamo yaala yaapo tie ke n bua ki doagidi n paalu kelima a yaapo ki go teni n yeli n ña ɣanduna

kuli nni kelima a yaapo. **18** Lanwani U TIENU gba mi niñima wan bua ki ya gba yua yaapo mi niñima, ki go juagi wan bua ki juagi yua ya pali. **19** Dalinba yi siiga yendo baa guani ki yedi nni: be yaapo ke U TIENU go fu leni ti? kelima ñmee n ba fidi ki yie U yanbuama. **20** Fini o nisaalo a tie ñmee ki ba nia leni U TIENU? naani ban maa ya tiagu ba yedi yua n maa gu: be yaapo ke a maa nni nanda? **21** O maado ki pia li bali ki taa ku yoagu ki tieni wan bua yaala yo? O kan ñani yoagikonyenli nni ki ma ya tiagu n baa ye li tuonkpiagili po leni ya tiagu n baa ye li tuonfanli po yoo? **22** U TIENU mo den bua ki doagidi O pabienli ki teni bi niba n bandi O paalu. Lani yaapo n den juuni ke li waagi leni ya niba n tie nani ya tiadi n tie li tuonfanli po bani yaaba n den pundi U TIENU n cuo ki bolini ba. **23** U TIENU den tieni yeni ki baa doagidi O kpiagidi n yaba maama ya niba n tie nani wan den gbadì ya tiadi po mi niñima ya po wan den tuodi ki ñjanbi yaaba ke ban taani leni o O kpiagidi nni? **24** Lani n tie tinba wan yini yaaba. Waa yini ti yaaba n tie jufinba siiga bebe ka. Ama o go yini ti yaaba n kaa tie jufinba moko yi siiga. **25** Nani wan yedi maama Ose tili nni: yaa nibuolu n kaa den tie n nibuolu, n baa yi ba n nibuolu, min kaa den bua ya nibuolu yeni, n baa yi ba n buakaaba. **26** Ban den tua ya nibuolu siiga, yii tie n nibuolu, lankani lige bi baa yi ba U TIENU yua n fo ya bijaba. **27** O sawalipualo Esayi moko kpaani ki maadi Isalele buolu maama ki yedi: ba Isalele buolu yaaba ya yaba nani mi ñincianma tanbiima yeni, nitianba bebe n baa faabi. **28** Kelima O DIEDO baa tieni wan den yedi yaala ki tinga nni ki juodi ke li kan waagi. **29** Li baa tie nani Esayi n kpa yedi maama: O Diedo U TIENU bi toatieba yudaano ya ki den cedi ti siiga nitianba sieni, ti den ba tua nani Sodoma yaaba yeni, ki go tua nani Gomola yaaba yeni. **30** Lanwani ti baa yedi lede? bi nilanba yaaba n kaa longi mi teginma, bani n baa li moamoansaali kelima li dandanli yaa po. **31** Ama Isalele buolu yaaba, yaaba n den lingi ki bua ki baa li moamoansaali kelima li balimaama kubima yaa po naa baa. **32** Be yaapo, kelima baa den lingi ki baa baa kelima li dandanli yaa po, ama bi den lingi ki bua ki baa li kelima bi tuona po. Lani bi den tuudi li tantuudikaali. **33** Nani lan diani maama: Diidi n bili Siyono kani li tantuudikaali, yaa tancianli n ba teni bi niba n baa yeni. Ama yua n dugi o po kuli kan le i fe njali abada.

10 N kpiiba, n pali buama leni n miabu U TIENU kani bi po tie ke ban faabi. **2** N tiendi bi po siedi ke bi pia li yankuali U TIENU sanjoadima po, ama baa pia mi bandima. **3** Ban ki bani U TIENU teginma yeni, li teni ke bi lingi bi yula po li moamoansaali ki naa miini bi yula U TIENU teginma nni. **4** Kelima Kilisiti n teni ke li balimaama kua, ke yaaba n daani kuli n baa li moamoansaali. **5** Muusa diani yaa teginma n baadi kelima li balimaama kubima po ki yedi: yaa nilo tiendi man yedi yaala kuli baa ye kelima mi yaa po. **6** Ama diidi yaa moamoansaali n ñani li dandanli kani n maadi maama: ñjan da yedi a pali nni: ñmee n ba do tanpoli? lani n tie ki ban teni KILISITI n ña lipo ki jiidi. **7** ñjan da go yedi mo: ñmee n baa jiidi ki gedi u kulu nni? lani n tie ki ban teni KILISITI n ña likani ki fii bi tinkpiba siiga. (*Abyssos g12*) **8** Lanwani bi yedi lede? U TIENU maama ye ki kuu leni yi borjanla, ki ye yi ñoana nni, leni yi pala nni. Mani n tie li dandanli ya maama, tin wangi yi yaama. **9** A ya doagidi ki waani KILISITI n tie yua a ñoabu nni, ki daani a pali nni ke U TIENU den fiini o bi tinkpiba siiga, a baa faabi. **10** Kelima li tie li dandanli a pali nni n ba teni ñjan baa li moamoansaali. A ñoabu tuoma bi nisaaliba nintuali mo n baa teni ñjan baa mi tindima. **11** Nani i diani n yedi maama: yua n daani O kan le fe. **12** Lanwani mi gagidima ki ye jufi leni gileki siiga, bikuli ta Diediyendo, wani yua n seligidi yaaba n jaandi ki miadi O kuli boncianla. **13** Kelima yua n jaandi ki mia o Diedo yaa yeli nni kuli o baa faabi. **14** Bi baa mia ban ka daani yua lede? Bi baa tuo ki daani ban daa kaa gbadì yua ya maama lede? oba kuli yaa wangi ba? **15** Li baa ga lede U TIENU mawangikaaba n yaa ye, bi yaa ki soani ba? Nani lan diani maama: Diidi mani bi cenli n ñjani maama, bani yaaba n cua ki wangi o laabaalijamo. **16** Ama bikuli naa den tuo ki ñoadi o laabaalijamo. ESAYI den doagidi la ki yedi: O DIEDO, ñmee daani ti maama? **17** Lanwani li dandanli ña tin gba yaala ya kane, tin gba yaala mo tie KILISITI maama. **18** Ama n yedi: naani baa gbadì bii? bi gbadì saa! bi niali yayadi ki tinga nni kuli, bi maama mo yayadi hali ñanduna banlu kuli. **19** Ama n yedi: Isalele buolu yaaba naa den bani yoo? Muusa yua n tie o kpialo yedi: n baa teni yaaba n kaa tie nibuolu n ya ñundi yi li mutuoli. Yeni de, n baa teni ya nibuolu n kaa pia mi yanfuoma n fiini yi pala. **20** ESAYI den pia li papaali ki cie ki yedi: Yaaba n kaa lingi nni, bani n laa nni, n den doagidi n yuli bani yaaba n kaa lingi nni

po. 21 Ama Isalele buolu po O yedi: Daali kuli n tiani n nii ki bua ki mangin leni yaaba n tie niyiekaaba leni tupaaluu danba.

11 Lanwani n yedi: U TIENU luni O nibuolu Isalelenba bii? Kalam! mini n baa, n tie Isalele buolu, ABALAHAMA puoli ḷuanu leni BENJAMINA buolu yua. 2 U TIENU naa luni O nibualu wan den tuodi ki bani yaaba. yii bani i diani n yedi yaala naani kani ke ELIA den yenbidi U TIENU kani ISALELE buolu yaaba po ki yedi: 3 N DIEDO bi kpa a sawalipuuba ki go tudi ki luni a padibinbina; MINI N bebe n sieni, ke bi go lingi ki ba ñani n moko ya miali. 4 Ama U TIENU den guani o be? O den guani ki yedi o; n kubi n yuli po niba tuda lele, yaaba n daa gbaani ki pugi baali. 5 Li go tie yenma moala na, nitianba sieni, U TIENU n gandi yaaba kelima o ḷanbili po. 6 Lanwani li yaa tie ke o gandima ḷua o ḷanbili, laa ḷua a tuona. Lani yaka o ḷanbili ki go tie ḷanbili. Li yaa tie leni a tuona, laa go tie ḷanbili, lani yaaka a tuona ki go tie tuona. 7 Lankuli doagidi be? ISALELE buolu yaaba naa baa ban den lingi yaala leni li yankuali. Ama U TIENU n gandi yaaba bebe n baa la, yaaba n sieni kuli ya pala den juaga. 8 Nani lan diani maama: U TIENU kuani bi niinni mi guama yantiali ke bi gonbidi. Bi pia i nuni ki naa nua liba, bi pia a tuba moko ki naa gba liba ki taa ki pundi ḷali dinla. 9 DAFIDI moko yedi: bi sajekaani n tua bi po diagu, leni taalu leni tingbali bonla. ban baa bi biadima panpana. 10 Bi nuni n tadigi ki da go nua, bi ciamu n poali ki buani ya yogunu kuli po. 11 Lanwani n yedi: Naani bi tuudi ki baa yoo? yeni ka. Ama bi tingbali teni ke bi nilanba fidi ki baa mi tindima ke lan ya ñundi bani Isalelenba li mutuoli. 12 TO, Isalele buolu yaaba tingbali ya cuani a sela ḷanduna kuli po, ke bi gbalima mo teni ke bi nilanba mo baa a sela, laa pia kuli tama bi ya guani U TIENU kani bi baa cuani ḷanduna kuli po ya sela n yaba ki cie. 13 Moala n maadi leni yinba bi nilanba kelima n tie U TIENU tondo bi nilanba po; n jigini min pia ya tuonli bi nilanba siiga. 14 Ke li ya baa tuo min yaa ñundi n buolu yaaba li mutuoli ki nan fidi ki faabi bi siiga bi tianba. 15 Kelima U TIENU n da den yie Isalele buolu yaaba yeni yaa den teni ke ḷanduna yaaba mangi leni o, O yaa guani ki tuo bipo li baa tua lede? li baa tie nani bi tinkpiba n guani ki baa li miali yeni. 16 Li bonluonkakpiala ya gagidi ki ḷani, li jiema moko gagidi ki ḷani, bu tibu jiinu yaa

gagidi ki ḷani U TIENU po, bu beni moko gagidi ki ḷani opo. 17 Ama li ya tie ke i bentiami jia ki ñani, ke fini, yua n tie olife tilanbu yaa benu tugini laa beni kaanu ki baadi olife tijukaabu yaa jiinu n puuni yaa sinma. 18 Da kpiagi a yuli ki fali ban den jia ki ñani ya beni. A ya kpiagi a yuli, ḷan bandi ke fini ka tugi u jiinu, ama u jiinu n tugi a. 19 Lanwani a baa yedi: bi den jia ki ñani i benmoani ki baa tugini mini. 20 Li tie moamoani; bi den jia ki ñani bani kelima bi dandanluoma po, fini mo ye lieni kelima li dandanli yaapo. Lanwani ḷan da kpiagi a yuli, ama ḷan ya jie. 21 Kelima U TIENU yaa ki den cedi i benmoani yii n den ye yi kaanceli, O kan cedi fini moko. 22 Lanwani ḷan kpaagi U TIENU ḷanbili leni O mabinli po. O den mabini yaaba n den baa, ki ḷanbi a yaa po. ḷan ya se laa ḷanbili nni, lani yaaka O baa jia ki ñani a moko. 23 Li tie yenma bi yaapo moko, bi ya cedi ki naa go suagi liiga bi dandanluoma nni, bi baa guani ki tugini ba bu tijanbu nni, kelima U TIENU pia u paalu ki baa guani ki tugini ba. 24 LI ya tie ke fini yua n tie olifi tilanbu ya benu den jia ki tugini yaa olife tibu n tie tijukaabu ki naa tie a yaa buolu kani, lanwani laa pia kuli tama ke bani moko baa fidi ki goa ki tugini bani biba yaa tibu kani nani bu buolu n tie maama. 25 N kpiiba mii bua yaa bondoaginkaala n tie na n ya boani yi, ke yin da nua yi yula ke yi tie yanfodanba. Isalele buolu siiga bi tianba pala juagi ḷali bi nilanba n baa kua U TIENU tindima nni ki pundi ki dagidi cain. 26 Yeni Isalele buolu yaaba kuli ba tindi nani lan diani maama: O faabikoa baa ña Siyono po, ki ñani U TIENU yiema kuli Jakoabo puolijuani pala nni. 27 Lani n baa tie n ḷantaado leni ba min ñani bi tuonbiadi ya yogunu. 28 Yaala n tie o labaalijamo maama po, bi tie U TIENU yibalinba yinba bi nilanba ya ḷamu po. Ama U TIENU gandima po, bi tie U TIENU buakaaba kelima bi yaajanba po. 29 Kelima U TIENU paabu leni o yiinu naa pia lebidima. 30 Yaa yogunu n pendi yinba bi nilanba den yie ki naa tiendi U TIENU n bili yaala. Ama moala Isalele buolu yaaba yaa yiema po, yi baa ke O gbadi yipo mi niñima. 31 Li go tie yeni, Isalele buolu yaaba yie ki naa tiendi U TIENU n bili yaala ke bani moko n baa U TIENU n gbadi bipo mi niñima nani wan gbadi yi mo yaapo mi niñima maama. 32 Kelima U TIENU luoni bi nisaaliba kuli bi yiema nni ki baa yuandi ki gbadi bikuli po mi niñima. (eleesē g1653) 33 U TIENU ḷalimani, O yanfuoma leni O banma yaba ki ñua ki pendi bi nisaaliba bandima kuli. O yanjaga

pendi bi nisaaliba n fidi ki kpaagi yaala. Baa fidi ki bandi yaala yaapo ke O tieni wan tiendi yaala. **34** ñmee n bandi O DIEDO yankpaagili, bi ñmee n tua O tundikoa. **35** ñmee n den kpa cili ki puni U TIENU bu paabu, ke wani U TIENU mo baa guani o tiladi? **36** Li bonla kuli ñani O yaa kani, wani n kubi likuli, likuli mo ye O yaa po. WANI n yaa baadi ti kpiagidi ñali ya yogunu kuli. Amina! (aiõn g165)

12 Lani yaapo n kpiiba n mia yi ki go tundi yi kelima

U TIENU niñingbadima yaa po, ke yin pa yi yula U TIENU nani ya padili n fo ki gagidi ki mani O po. Lani n tie lan pundi yin ya kpiagidi O maama. **2** Da taa mani leni ñanduna ne niinni yaaba, ama yi yantiana pandima n teni yin lebidi ki gagidi ki bandi U TIENU yanbuama lani n tie yaala n ñani, ki mani O po ki dagidi cain. (aiõn g165) **3** L eni min baa yaa ñanbili paabu yaa po, n yedi yi kuli yendo yendo yin da nua yi yula ke yi cie yin tie maama yin ya ñua li yumiinli ki cuo ki dagini nani U TIENU n biigi ki puni yua kuli ya dandanli banlu. **4** Kelima nani tin pia yi gbananbuoli ke yi yaba gbananyendi nni maama ke yi gbananbuoli yeri ki taa tuona, **5** li go tie yeri leni tinba yaaba n ye kilisiti nni. Ba ke ti yaba tikuli tie gbananyendi ki tuugi leni tiyaba nani i gbananbuoli n tuugi leni i yi maama. **6** Ama tin pia ya paabu ki ta taa nani U TIENU n puni yua kuli li ñanbili maama. Lani wani yua n pia sawalimaama paabu wan ya wangí ma ke li ñua leni li dandanli. **7** Yua n pia o lieba todima paabu mo wan ya todi leni yantianenli, yua n pia mi bangima paabu mo wan ya bangima. **8** Yua mo n pia ki ya paagidi o lieba pala ya paabu, wan ya paagidi bi pala yua n pia ki ya puuni yaaba n luo bu paabu mo, wan ya puuni ba leni ti bulicindi. Yua n baa mi gobidima ya paabu mo wan ya gobidi leni li yankuali. Yua mo n baa mi niñingbadima ya paabu, wan ya pia li pamanli lipo. **9** Yin da bua yi lieba mo leni pala lie. Yin ya nani mani yaala n bia, ki ya kubi yaala n ñani ke li pa. **10** Yin ya bua mani yi yaba nani yaaba n kpi yeri. Ya jigini mani yi yaba. **11** Ya tuuni mani leni li yankuali ki da pia yi kpadije, yi pala n ya tuoni yi tuonli po kelima yi tuuni O DIEDO po. **12** Yin ya mangidi yi pala yi suginma nni yin ya pia li juunli o fala nni. ki ya se yi jaandi nni ke li pa. **13** Yin todi mani bi nigagidinbanha leni ban luo yaala ki ya gani bi canba cangu bohanla. **14** Ya gaali ti mani yaaba n wangí yi fala po, gaali ba mani ki da soli ba. **15** Yin mangi mani yi pala leni yaaba n pia li

pamanli, ki go buudi leni yaaba n buudi. **16** yin ya pia mani yantianenli leni yi yaba yin da bua ki ya tie niciama yin da fiini yi yula ama yin cedi li yumiinli n diedi yi. Da nua mani yi yula ke yi tie yanfodanba. **17** Yin da guani o ba mi biadima kelima wan tieni ya biadima po. Ya lingi mani yaala n ñani bi niba kuli nintuali. **18** Yin moandi mani yin fidi maama kuli kr li ya ñua yinba, yin ya ye leni mi yanduanma leni bi niba kuli. **19** N kpiiba da tuu mani i biadipanpani yi yula po. Ama yin cedi mani U TIENU pabienli daali n cuu kelima li diani: Mini n tie O pantuulo mini n baa tuu i biadipanpani O DIEDO nyedi. **20** Mi koma ya pia a yibali ñjan pa o wan je, u ñuuñuu ya pia o ñjan pa o wan ño. Kelima a ya tieni yeri a dogin o yuli po a fantankuanmoana. **21** ñjan da tuo ke mi biadima n paadi a ama han paadi mi biadima kelima mi ñanma tienma po.

13 Nilo kuli n tuo ki miini o yuli mi diema bali danba n bili ya balimaama kani, kelima bali kuli ki ye kaa ñani U TIENU kani U TIENU n dini ya bali danba n ye kuli. **2** LANI yaa po yua n yie li bali danba maama yie U TIENU ñoabonli, yaaba n yie ma baa cuani bi yula po u cuonu. **3** Yua n tieni yaala n ñani kan ya jie mi diema balidanba, se yua n tiendi yaala n bia. A bua ki da jie li balidaano bi? ya tiendi yaala n tiegi, yeri o baa pagi a. **4** Kelima o tie U TIENU naacemo yua n tuuni o ñamu po ama a tiendi yaala n bia ñan ya jie, kelima wan bali ki juguisiega yeri laa tie fanma fanma po ka. O tie U TIENU naacemo ki ba teni yaaba n tieni mi biadima ki fiini U TIENU pali n baa bi biadima panpani. **5** Lani wani li ñani yin tuo ki miini yi yula laa tie kelima bi baa fidi ki cuo yi bebe ka, ama yi pala siedi moko yaa po. **6** Li tie lani yaa po yo ke yi pa ti lubidi. Mi diema bali danba tie U TIENU naacenba laa tuonli po. **7** Lani wani yin teni yua kuli wan die yaala. Li ya tie o lubigaalo yin pa ti lubidi, li ya tie li bancanli danba, yin pa ba li bancanli. Yua n pundi ki baa li fangili yin fangi o. Yua n pundi ki baa ti jigidi yin jigini o. **8** Yin da pia panli oba kuli po, li yaa tie ya panli n tie yin ya bua yi yaba yaa ka. Yua n bua o lielo kubi U TIENU balimaama n bili yaala cain. **9** Kelima uu TIENU mabilikaama yaama n yedi: ñjan da conbi, ñjan da kpa o nilo, ñjan da su, ñjan da tieni mi siedifaama, ñjan da pia li nunponbiadili leni ya mabilikaama n sieni kuli, taani ya mabilkayenma n tie na ya niinni: ñjan bua a nisaalilieo nani ñjan bua a yuli

maama. **10** Yua n bua o nisaalilielo kan tieni o yaala n bia, mi buama tie balimaama kuli ya tiemna. **11** Yin ya tiendi mani yeni ki cie kelima yi bani tin ye ya yogunu li tie tin ji baa fundi ti guama nni ya yogunu, kelima mi tindima yogunu nagini moala ki cie tin den daani ya yogunu. **12** Ku ñagu bii ke li waagi li daali nagini. Tin landi mani lio biigili ya tuobiada ki nan la mi yenma yaa tuonjama nani ti toatiadi yeni. **13** Tin ya cuoni leni mi tegimma nani u yensiinu yeni, ki da tuo mi jiema n diedi ti yantiana ki foagidi leni li dañoli, mi conconma, ti cagindi, mi niama leni li nunponli. **14** Yin la mani O DIEDO JESU KILISITI ya tagu, ki da cedi yi gbanandi bonbuakaala n dadi yi.

14 Ya gaani mani yaaba n tadi cangu bohanla li dandanli nni ki da nia leni o wan tama yaala po. **2** One tama ke o pia u sanu ki ya di li bonla kuli, yua n tadi mo ñymani ti kpinfoadi bebe. **3** Yua n di libonla kuli n da fali yau n kaa di jetianma, yua n kaa di jetianma mo n da jia ti buudi leni yua n di li bonla kuli yeni kelima U TIENU tuo o. **4** A tie ñymee? fini yua n ja ti buudi leni nitoa naacemo? o ya se borjanla leni o ya baa, laa bonla tie o canbaa maama. Ama o baa se kelima O DIEDO pia u paalu ki ba kubi o. **5** One nua ke daali ba cie li yali, one mo nua ke a dana kuli tie yenma. Nilo kuli kpaagi ki bandi cain wan daani yaala. **6** Yua n sua ke daali ba gagidi ki cie li yali tieni yeni ki baa kpiagidi O Diedo. Yua n di lan tie ya jiema kuli di ki baa kpiagidi O Diedo, kelima o tuondi U TIENU o jiema po. Yua n kaa di jetianma moko tieni yeni ki baa kpiagidi O Diedo ki tuondi U TIENU. **7** Oba kuli ki ye o yuceli po, oba kuli mo kan kpe o yuceli po. **8** Kelima ti ya ye ti ye O Diedo po, ti ya kpe mo ti kpe O Diedo po. Lani wani ti ya ye leni ti ya kpe kuli, ti tie O Diedo yaaba. **9** Kelima Kilisiti den kpe ki go fii ki fo ki baa tie yaaba n kpe leni yaaba n fo kuli yaa Diedo. **10** Lani wani fini, be yaa po ke a ja leni a lielo ti buudi? Be yaapo ke a fali a kpiilo? Ti kuli ba sedi U TIENU bujiali kaanu kani. **11** Kelima lio diani: O Diedo yedi: N ye ki fo, dunli kuli baa gbaani n nintuali, lanbu kuli baa kpiagi U TIENU. **12** Lani wani ti siiga yua kuli baa togidi U TIENU wan den tieni yaala kuli. **13** Tin da go jia ti buudi leni tiyaba abada; ama yin jagi mani ki bili ke yi kan tieni yaala n ba tua yi kpiilo po tantuudikaali bi tingbali bonla. **14** N bani ki daani cain O Diedo JESU nni ke liba kuli ki joagini li yuli po. Ama o nilo ya nua ke bonla joagini, li joagini

laa nilo yaa po. **15** ñyan di ya jiema ya yagini a kpiilo yama, ñaaa go tuuni leni mi buama. Da tuo a kpiilo Kilisiti n kpe yua yaa po n bodi kelima ñyan di ya jiema po. **16** Da tuo mani ke yaala n ñani yi po n pa bi niba u sanu ban sugi la. **17** Kelima U TIENU diema naa tie mi jiema leni li bonñokaali bebe ka. Ama mi teginma, mi yanduanma leni li pamanli U TIENU fuoma yua n teni ke ti pia yaala. **18** Yua n tuuni Kilisiti po yeni, U TIENU pali baa mani leni o, bi nisaaliba mo baa saa o po i moamoani. **19** Lani wani tin ya lingi yaala n baa cuani mi yanduanma leni mi taanyenma leni tiyaba. **20** Mi jiema po ñyan da bolini U TIENU tuonli. Moamoani mi jiema kuli ñani, ama o nilo ya dini ya jiema n ba tua o kpiilo po tantuudikaali o pia li po i tagili. **21** Li ñani ñyan cedi ki da ñymani nandi, ki da ño duven mo, ki da tieni yaala n sieni ki baa tua a kpiilo po tingbali bonla. **22** ñyan pia ya dandanli, kubi li a yuli po U TIENU nintuali. Li pamanli ye leni yua n ki buni ki cuo o yuli wan saa yaala po i moamoani nni. **23** Ama yua ya yama n lengidi wan di yaala po pia u cuonu li po, kelima waa tieni nani o dandanli n waani o maama. Yaala n kaa jua li dandanli kuli tie tuombiadi.

15 Tinba yaaba n pa U TIENU sanjoadima nni n juuni leni yaaba n tadi lienni, ki ya todii ba bi tadingu nni, ki da lingi yaala n mani ti yucela po. **2** Ti siiga yua kuli n ya tiendi yaala n ba mani o nisaalilielo po, ki tiendi o po yaala n ba toi o wan suagi liiga U TIENU sanjoadima nni. **3** elima baa Kilis **4** iti naa den lingi yaala n mani o, ama nani lan diani maama: Ban den sugidi a ya sugidi baa mini ya yuli po. To yaala n den kpa diani kuli den diani ke lan bangi ti, ke i diani n puuni ya juunli leni ya baagiyaa po, tin fidi ki baa mi suginma. **5** U TIENU yua n tie li juunli leni i baagi daano n teni yin ya pia yantiayenli leni yi yaba nani JESU Kilisiti n baa maama. **6** Ke yin taani yantiayenli leni ñoayenbu ki ya kpiagidi ti Diedo JESU Kilisiti TIENU leni o BAA. **7** YIN ya gaani mani bi canba cangu nani Kilisiti n den gaa yi maama U TIENU ya kpiagidi po. **8** N waani yi ke Kilisiti den tua a jifola naacemo ki ba doagidi ke U TIENU tie dugikoa ki teni ba U TIENU n den niani bi baanba ya ñoanianu; **9** nani bi nilanba moko n kpiagidi U TIENU O niñingbadima po, nani lan diani maama: Li tie lani yaa poke n baa pagi a i nilanbuoli siiga, n baa yiini ki kpiagi a yeli. **10** Li go yedi: yinba i nilanbuoli, taani mani ki ya mangidi yi pala leni O nibuolu. **11** Li go yedi: Pagi mani O Diedo,

yinba i nilanbuoli kuli, kpiagi O mani, yinba i nibuoli kuli. **12** Esayi moko yedi: li benkpeli ba pudi Isayi jiinu nni, yua n ba fii ki diedi i nibuoli kuli; i nibuoli ba bili bi suginma O ya kani. **13** Misuginma TIENU n gbieni yi pala leni li papaali leni mi yanduanma li dandanli nni. UTIENU fuoma yua paaciamu n teni yin ya pia mi suginma ki pugidi pugidi. **14** Y aala n nua yi ya po n kpiiba, mini n ba n bani cain ke yi gbie leni li yanbili ki go bani yin baa tiendi yaala kuli ki fidi ki tundi yi yaba **15** Ba yeni, n diani yi po bonyenla yenla leni li papaali, ki bua ki tiadi yi yin bani yaala kelima U TIENU n puni nni yaa yanbili yaa po, **16** ki teni ke n tua JESU Kilisiti naacemo bi nilanba siiga; n tuuni ya tuonli n gagidi ki wangi ba U TIENU labaalijamo ke bani bi nilanba n tua nani U TIENU n ba tuo ya padili ke li mani o po yeni, U TIENU fuoma yua n gagidiyaala wani U TIENU po. **17** Lani wani n ba fidi ki kpiagi n yuli JESU Kilisiti nni kelima n tuuni U TIENU po. **18** N kan tuo ki maadi matoama kuli kali Kilisiti n den taa nni ke min ya gobidi bi nilanba ban tuo ki yoadi U TIENU kelima n maama leni n tuona po. **19** N den baa U TIENU fuoma yua paalu ki tieni bi siiga sinankeninba leni mi bancianma. N den cili ki wangi Kilisiti laabaalijamo Jelusalema, ki yuandi ki wngi li maama i kaani kuli hali ki ban pundi Itili diema. **20** N den bua ki tieni bonyenla, lani n tie ki ya wangi Kilisiti laabaalijamo yaaba n daa kpa gbadio, ke min da yuani nitoa tanpuuli po. Nani lan diani maama: **21** Ban ki den kpa waani yaaba O maama fuuli, bani n baa le, bani yaaba n ki den kpa gbadio O maama ba bandima. **22** Lani n den yiedi n po yaa yogini n yaba ke n daa cua yi kani. **23** Ama moala, mii go pia tuonsoankaanu ya dogi n lindi ne kuli nni, bina boncianla n pia li yankuali ki ba cua yi kani, n ya caa Espagne. **24** N sugini ke n ya ba pendi min la yi, n ya mangi n pali leni yi dana ba, n sugini ke yi ba ciani nni min gedi lipo. **25** Moala n caa jesusalema bi nigagidijanba ya todima po. **26** Kelima Maseduanli leni Akayi diema yaaba bua ki taani mi todima, ki soani bi nigagidijanba siiga yaaba n tie luoda ki ye jesusalema po. **27** Bi den tieni yeni bi yama po, li pundi ban tieni yeni moko kelima bani bi nilanba ya dn taani leni jufinba ki boagidi U TIENU sela, li pundi bi nilanba n boagidi bi yema bonbakaala leni jufinba. **28** N ya caa ba laa tondu, ki teni ba ban taani bipo yaa paabu ki dudi, n baa tagi yi kani ki gedi Espagne diema. **29** N bani ke nyaa kpendi yi kani, n baa gedi ki gbie

leni kilisiti yeli **30** N kpiiba n mia yi kelima ti DIEDO JESU Kilisiti yaa po leni U TIENU fuoma ya buama yaa po, ke yin taani leni nni min moa ya mualii nni, ki ya jaandi U TIENU ki miadi O leni li yankuali, **31** ke mikn faabi leni yaaba n ye Jude diema po ki naa tuo ki daani. N go mia yi yin yaa miadi ke min baa ki gedini ya todima Jelusalema po, baa mangi bi nigagidijanba li po. **32** Lani wani, U TIENU yaa bua, n baa pundi yi kani leni li pamanli ki go baa yi siiga fuodima. **33** Mi yanduanma TIENU n ya ye leni yi kuli! AMINA!

16 N bua ki waani yi ke ti kpiilo Fobe, Kilisiti n yini yaaba Sarkele dogu nni todikoa tie yin ba fidi ki dugi yua ya po. **2** Yin gaa o cangu O Diedo nni nani lan pundi bi nigagidijanba n ya tiendi maama, ki todii leni wan ba bua yi todima ya banlu kuli, kelima wanim o ba todii niba boncianla leni mini moko. **3** Yin fuondi mani Pilisila leni Akilasa, yaaba n tie n tuonsoanlieba JESU Kilisiti tuonli nni. **4** Yaaba n den lumi bi yula ki gaa n miali, laa tie mini bebe ka tuondi yi li po, Kilisiti n yini ya nitaanli bi nilanba siiga kuli tuondiba li po. **5** Yin fuondi mani Kilisiti nitaanli yali n ye bi diegu nni. Yin fuondi mani n buado Epayimeta yaaba n den kpa daani JESU Asi diema nni. **6** Yin fuondi mani Maliyama yua n den soani ki todii boncianla. **7** Yin fuondi mani n kpiiba Andonikusa leni Juniasa mini leni yaaba n den taani ki ye li kpaadidieli nni. Jesu tondiba siiga bi tie ban jigini yaba po boncianla. Bi den daani Kilisiti ki yaa nni. **8** Yin fuondi mani Anpiliatusa wani yua n tie n buado o DIEDO nni. **9** Yin fuondi mani Ulibana ti tuonsoanlielo Kilisiti nni, leni n buado Sitakisa. **10** Yin fuondi mani Apelesa wani yua n doagidi ke o se Kilisiti nni ke li pa. yin fuondi mani Alisitobula diegu yaaba. **11** Yin fuondi mani n kpiilo Olodieno. Yin fuondi mani Nasisa diegu yaaba, yaaba n tie O Diedo yaaba. **12** Yin fuondi mani Tilifena leni Tilifosa, ya puoba n tuuni o Diedo tuonli boncianla. Yin fuondi mani Pesida ti danlibuado yua n soani o DIEDO tuonli yali boncianla. **13** Yin fuondi mani Lufusa o DIEDO n gandi yua, leni o NAA yua n tie n moko ya NAA. **14** Yin fuondi mani Asinkilita, Filego, Emesa, Patilobasa, Emasa leni ti kpiiba yaaba n ye leni ba. **15** Yin fuondi mani Filologo leni Julia, Nela leni o nataanpuoga Olimpa leniya nigagidijanba n ye leni ba kuli. **16** Yin fuondi mani yi yaba ki gobini yi yaba leni mi buama. Kilisiti n yini ya nitaana kuli fuondi yi. **17** N kpiiba n tundi yi ke yin fangi mani

yi uyla leni yaaba n fiindi mi paadima ki go ki go tie tingbalii bonla bonla yi siiga, ki naa nua yin den baa ya banginma, yin foagidi mani leni ba mani. **18** Kelima laa nibuolu naa tuuni ti Diedo Kilisiti po ka, bi tuuni bi tugidi po yo. Bi maadi mi madingima leni mi mamanma ki boandi yaaba n ki fani. **19** Ama yinba wani bi niba kuli bandi yi tuoma, lani ya po n mangi n pali yi po, n bua yin ya fani yaala n ñani tienma po, ki da pia tagili ba kuli yaala n bia ya tienma nni. **20** Li kan waagi ke mi yanduanma TIENU ba paadi rutaani ki madi o yi taana tiipo. O Diedo JESU ñambili n ya ye leni yi. **21** N tuonsoanlielo Timote fuondi yi. N kpiiba Lusiyusa, Jasomo leni Sosipateli moko fuondi yi. **22** Mini Tetiyusa yua n diani li naa tili o Diedo nni mo fuondi yi. **23** Min cani yua gayusa Kilisiti n yini yaaba n taagi yua yaa diegu nni fuondi yi. Elasita, yua n kubi u naa dogu ligituonli fuondi yi, wani leni ti kpiilo Kalitusa kuli. **24** Ti Diedo JESU Kilisiti ñambili n ya ye leni yi kuli. AMINA! **25** Tin ya kpiagidi mani U TIENU yua n ba fidi ki teni yin ya se ke li pa O sanjoadima nni nani min wangti ya laabaalijamo, ki wangti JESU Kilisiti maama n yedi yaala. N wangti nani U TIENU bondoaginkaala yaala n den duagi ñasiili nni hali yogu n doagidi maama moala. (*aiōnios g166*) **26** U TIENU yua n ye yogunu kuli ñani O ñoabonli ki yedi ke O bondoaginkaala n doagidi i nibuoli kuli po kelima O sawalipuuba n diani ya tila ya po. U TIENU tieni yeni ki bua i nibuoli kuli n tuo li dandanli. (*aiōnios g166*) **27** U TIENU bebe n die mi yanfuoma ti kpiagidi Jesu Kilisiti nni ya yogunu ki tuu ya yogunu kuli. AMINA! (*aiōn g165*)

1 Kolinta

1 Mini polo, U Tieu n den yini yua kelima o yanbuama po ke min tua Jesu kilisiti tondo n taami leni ti kpiilo Sositena **2** Ki diani li tili U Tieu n yini yaaba, yaaba n ye kolinta dogu nni po. O den gagidi ki Hanbi yi Jesu Kilisiti nni, ke yin ya tie o nigagidihamba. N fuondi yi leni yaaba n jaandi ki miadi ti Dieodo Jesu kilisiti i kaani kuli, wani yua tie bi Diedo leni ti ya Diedo. **3** Ti baa U Tieu leni o Diedo Jesu kilisiti n pa yi li hanbili leni mi yanduama. **4** Yogunu kuli n tuondi U Tieu yipo kelima yin baa ya hanbili o kani Jesu Kilisiti nni. **5** Kelima o ya niinni, yi den baa li seli li bonla kuli nni, lan tie mi maama leni mi bandima kuli po. **6** Lan n tie yin den gbadu ya siedi kilisiti po den pu ki go se yi siiga ki pa. **7** Yeni U Tieu paabu kuli siiga, ban bonyenbu ki poadi yipo yin gu ke U Tieu baa doagidi ti Diedo Jesu kilisiti yaa yogunu. **8** Waani U Tieu n baa teni yin ya se ki pa hali mi jodima yogunu ke bi kan fidi ki kuli yi liba kuli ti Diedo Jesu kilisiti cuama daali. **9** U Tieu tie tin fidi ki dugi yua yaapo, wani yua n den yini yi ke yin ya pia yanyenma leni o Bijua Jesu kilisiti ti Diedo. **10** N kpiiba, n mia yi ki tundi yi kelima ti Diedo Jesu kilisiti yeli po ke yi kuli n ya mani leni iyiyaba, ke paadimaba kuli n da ya ye yi siiga, ke yin ya taa yenma yi yantiana leni yi yanjaga kuli nni. **11** N kpiiba, Kilowe diegu yaaba dan waani nni ke mi niama ye yi siiga. **12** Min bagi yaala tie yi siiga one Tua: "Mini wani hua Polo," one "Mini wani hua apolosa," one: "mini wani n hua sefa," one mo: "Mini wani n hua kilisiti." **13** Naani kilisiti boagidi yoo? naani bi den kpaa polo yo li dapoanpoanli po ki baa faabi yi? bi den batisti yi polo yeri yoo? **14** N tuondi U Tieu ke mii den batisti yi siiga obakuli, kali kilisipusa leni gayusa. **15** Lanwani oba kuli kan yedi ke bi den batisti o mini ya yeli nni. **16** Moamoani, n den batisti Sitefana leni o deni yaaba moko, mii tiani n ya go den batisti nitoa. **17** Kilsiti naa den soani nni ke min ya batisti bi niba ka. Ama o den soani ke min ya wangti o laabaalihamo, ke laa tie min ya wangti leni mi yanfodanmaama ka ke kilisiti dapoanpoanli n da tua fanma. **18** Kelima li dapoanpoanli ya mawangima tie yanluoma yaaba n ba bodi po. Ama tinba yaaba n tindi po, li tie U Tieu paaciamu. **19** Li diani ki yedi: "N baa bolini bi yanfodanba yanfuoma, ki biani bi nunfandanba nunfanbu." **20** Lanwani o yanfodaano ye le? Li balimaama bangika go ye le? U naa yogunu

nianiado go ye le? Naani U Tieu ki doagidi ke handuna yanfuoma kuli tie mi yanluoma ka? (aiōn g165)

21 Kelima bi nisaaliba leni bi ya yanfoceli naa fidu ki bandi U Tieu leni wan doagidi o yanfuoma maama. Lanwani U Tieu den jagi ke o baa faabi yaaba n daani leni o laabaalihamo wangima yaama n tie nani mi yanluoma yeri. **22** Jufinba miadi mi banciamu, Gilekinba mo lingi mi yafuoma. **23** Ama tinba wani wangti Kilisiti, ban den kpaa yua li dapoanpoanli po. Laa maama tie tingbali bonla Jufinba po, li go tie yanluoma bi nilanba po. **24** Ama U Tieu n yini yaaba po, ban tie Jufinba bi ban tie Gilekinba, kilisiti tie U Tieu paaciamu leni U Tieu yanfuoma. **25** Kelima U Tieu yaluoma fani ki cie bi niba yanfuoma, U Tieu tadingu mo pa ki cie bi nisaaliba ya paalu. **26** N kpiiba, kpaaagi mani U Tieu n den yini yaaba n tie maama. Yi siiga yaaba n tie yanfuodanba naa yaba, yaaba n tie paatieba leni yaaba n tie bulicinba moko naa fuu. **27** Ama U Tieu gandi bi nisaaliba n nua yaala ke li tie yanluobonla, ki baa wani bi yanfodanba i fe. O go gandi bi nisaaliba n nua yaala ke li tadinbonla, ki baa waani bi paatieba i fe. **28** O go gandi bi nisaaliba n nua yaala ke tie bonfanla ki fali la, leni yaala n ki tie pu, ki baa bolini ban n nua yaala ke li tie bonmoanla. **29** Otieni yeri ke nisaaloba kuli n da kpiagi o yuli wani U Tieu kani. **30** Ama yinba, U Tieu teni ke yi ye Jesu Kilisiti nni. O go teni ke Jesu tie tipo mi yanfuoma, leni mi tegima, leni mi gagihanma, leni mi daafaabima. **31** Lanwani, nani lan diani maama: "Yua n bua ki jigini o yuli, Wan jigini li o Diedo nni."

2 N kiiiba, min den cua yikani ya yogunu ki wangti yi U Tieu moamoani yi duagi, mii den cua leni mi mabanma, bi leni mi yanfocianma ka. **2** Kelima n den jagi ki sua ke laa tie tiladi min bandi bontoala kuli yi siiga, kali Jesu Kilisiti, ban den kpaa wani yua li dapoanpoanli po yeri. **3** N den ye yi siiga leni ku tadingu ki digibi kelima ti jawaandi po. **4** N mawangima leni n bangima naa hua bi nisaaliba mabanma ka. Ama li den tie leni U Tieu Fuoma leni o paaciamu doagidima yaapo, **5** ke yi dandanli n da se kelima bi nisaaliba yanfuoma po, ama U Tieu ya paaciamu po. **6** Baa yeri, ti wangti ya maama n tie yanfomaama yaaba kpeligi ki dagidi li dandanli po ya siiga. Laa yanfuoma naa tie o naa jamaano yaama ka, laa tie handuna bali danba yaaba n ye mi bodima sanu nni yanfuoma mo ka. (aiōn g165) **7** Ti wangti U

Tieu ya yanfuoma maame, yaama n doagidi ki wuo bi nisaaliba po, U Tieu n den tuodi ki bili yaama ke man ya tie tipo ti kpiagidi. (aiōn g165) 8 Handuna bali danba siiga oba kuli naa den bani laa yanfuoma. Bi ya den bandi ma, bi kan den kpaa ti kpiagidiciandi Diedo li dapoanpoanli po. (aiōn g165) 9 Nani lan diani ke yedi maama: "Nunbu n daa laa yaala, Tubili n daa gbadi yaala, O nisaalo n daa kpaagi yaala mo, U Tieu tuodi ki hanbi lankuli Yaaba n bua o yaapo." 10 U Tieu teni ke o Fuoma doagidi la tinba yaapo. Kelima o Fuoma bigidi li bonla kuli, baa U Tieu yanjaga ya n wuo ki ñua. 11 Bi nisaaliba siiga hme bani o nisaalilo pali tugu nni bonla, li yaa tie o nisaalo yantiaceli yaali n ye o niinni? Likuli yenma leni U Tieu. Oba kuli ki bani U Tieu pali tugi nni bonla, kali U Tieu Fuoma. 12 Tinba, tii baa handuna yantiali, ama ti baa ya Fuoma n ñani U Tieu kani, ke tin fidi ki bandi U Tieu n puni ti yaala kelima o hanbili po. 13 Tii maadi laa bonla nani mi nisaali-yanfuoma n bangi yaala ka, ama nani o U Tieu Fuoma n bangi ti yaame ki doagidi li moamoani yaaba n pia U Tieu Fuoma po. 14 Ama li nisaali-yantiali n die yua, kan fidi ki ga ya bonla n ñani U Tieu Fuoma kani, kelima li tie opo yanluobonla. O kan bandi la kelima li bigidi leni U Tieu Fuoma yua ya yantiale. 15 U Tieu Fuoma yua yantiali n diedi yua bigidi li bonla kuli. Ama oba kuli kan fidi ki biigi ki bandi wani. 16 Li diani: "Hme bani o Diedo yantiali? hme baa fidi ki bangi o?" Ama, tinba ti pia Kilisiti ya yantiali.

3 N kpiiba mii den fidi ki maadi leni yi nani yi tie
U Tieu Fuoma n die yaaba, ama n den maadi leni nani yi da hua li nisaali-yantiali, nani a campanda yeri Kilisiti nni. 2 N den ñundi yi mi naahamma yeni, ki naa tendi ya jiema n juagi, kelima yi kan den fidi ki ga ma. Baa mola yi daa fidi ki ga ma, kelima yi da hua li nisaali-yantiali. 3 Nani li nunponli leni li koanli n da ye yi siiga yeni, laa doagidi ke yi hua li nisaali-yantiali ki tiendi nani bi nisaaliba n tiendi maama kaa? 4 Ya yogunu ke yi siiga one tua: "MIni wani n hua Polo," ke one mo tua: "Mini wani n hua Apolosa," 5 yii hua li nisaali-yantiali kaa? Apolosa tie hme? Polo tie hme? Ti tie o Diedo naacerba bebe, yaaba n den cuani yipo o laabaalihamo, ke yi daani nani o Diedo n puogi yua kuli maama. 6 Mini n den buli ke Apolosa mo den kpidi. Ama U Tieu n teni ke li kpedi. 7 Lanwani yua n buu ki tie pu, yua n kpidi mo ki tie pu, Kali U Tieu

yua n tendi ke li kpidi, wani n tie likuli. 8 Yua n buli leni yua n kpidi kuli da yenma, yua kuli baa baa o panpaani nani o tuonli tie maama. 9 Kelima ti taa ki tuuni leni U Tieu. Yinba tie U Tieu kuanu. Yi go tie U Tieu diegu. 10 Nani U Tieu n puni nni ya hanbili po, n den pu li tanpuuli nani o diemaa-yanfodaano yeni, ke nitoa mo huandi lipo. Die yua kuli n fangi o yuli leni o huandi lipo maama. 11 Kelima oba kuli kan go puu tanputoali, ke laa tie yaali mali ki puu, lan tie Jesu kilisiti. 12 O nilo ya huani laa tanpuuli wula, yaaka hanjilifa, yaaka ya tana ya dunga pa yaaka ti daadi yaaka ti muadi yaaka a kankanga, yua kuli tuonli tie yaali n baa doagidi, 13 kelima ti buudi daali baa wani la. Mi fantama baa doagidi yua kuli n soani yaala. Mi baa bigi yua kuli tuonli ki wani lan tie yaala. 14 Yua kuli n huani yaala li tanpuuli yuli po ya fidi ki ñani mi fantamaki cia yeri 16 Yii bani ke yi tie U Tieu diegu ke o fuoma ye yi niinni yoo? 17 Yua n bolini U Tieu diegu kuli, U Tieu baa bolini o. Kelima U tieunu dieli gagidi ki hani, yinba n tie laa dieli. 18 Oba kuli n da boandi o yuli. Yi siiga oba ya tama ke o tie yanfodaano nani handuna n nua maama wan tua yanluodaano ke wan baa ki tua o yanfodaano (aiōn g165) 19 . Kelima handuna na ya yanfuoma tie yanluoma U Tieu po. Lidiani yeri ki yedi: «O co bi yanfodanba bi nunfanbu nni.» 20 Li go diani ki yedi: «O Diedo bani bi yanfodanba yanmaalima. O bani ke mi tie fanma fanma» 21 Lanwani oba kuli n da jigini o yuli bi nisaaliba po. Kelima li bonla kuli tie yi ya yaala. 22 Li ya tie Polo li ya tie Apolosa, li ya tie sefa, li ya tie handuna, li ya tie li miali, li ya tie mi kuma, li ya tie ya yogunu n tie na, li ya tie ya yogunu n baa ti cua, likuli tie yi ya yaala. 23 Yi mo tie kilisiti yaaba. Kilisiti mo tie U Tieu ya yua.

4 Lanwani li pundi ban ya nua ti ke ti tie Kilisiti naacenba. U Tieu n puogi yaaba ban ya wangti o bondoaginkaala. 2 Bi ya puogi o nilo li tuonli, ban lingi yaala o kani tie wan ya tie nidugika. 3 Mini yaapo, yi ya jia npo ti buudi, laa tie npo liba. Li bali danba mo ya ya jia nni ti buudi laa tie npo liba. 4 Mini nba mo ki jia n yuli buudi. Npali siedi mo ki bu leni nni liba kuli po. Ama lani ka doagidi ki sa n po imoamoani. Yua n jia n buudi tie o Diedo. 5 Lanyaapo yin da ja ti buudi liba kuli po hali ke li yogunu daa

pundi. Ya gu mani o Diedo cuama, wani yua n baa yendi yaala n wuo li biigili nni, ki go doagidi yaala n den wuo a pala nni. Laa yogunu nilo kuli baa baa U Tieu kani lan pundi wan baa ya pagidi. **6** N kpiiba n maadi mini leni apolosa maama na nani mi kpanjama yeni, ki baa todii yi yin bandi tikani ki da pendi yaala n diani ki bili ya bianu. Min maadi yaala tie ke yin da pia ti japaadi ki kpiagi niyendo ki fali o lielo. **7** Hme teni ke a cie a lieba? A pia be ke U Tieu ka puni a? Li ya tie yeni, be n teni ke a kpiagi a yuli nani U Tieu ka puni a la yeni? **8** Moala ke yi pia ke li dagidi! Moala ke yi tua piada! Yi cili ki diedi ke tii ye lienni. N bi sugini yin bi ya die moamoani, ke ti moko bi baa taani leni yi ki ya die. **9** Ama li tie npo nani U Tieu bili ke tinba o tondiba n ya tie puoli yaaba, nani yaaba ya buudi n kadi ke bi baa kpa yeni. Kelima bi sieni ti asala nni handuna, malekinba leni bi nisaaliba kuli nuni po. **10** Tinba ti tie yanluodanba kelima wani kilisiti yaapo, ama yinba wani tie yanfodanba kilisiti nni. Ti tadi, ama yinba wani pa. Bi kpiadi yinba ama bi yuandi tinba. **11** Hali moala ti ye leni mi koma leni ñunñuuu leni ti cadi leni ti puadi ke ti go tie lianliama. **12** Ti tuumi leni ti nii hali ki coagi. Bi niba ya sugi ti, ti gaali ba. Bi ya waani ti fala, ti juuni. **13** Bi ya kuli ti, ti guani ba leni mi madingima. Ti tie nani handuna baadi yeni, ki tie nani bi niba kuli n lu yaala hali moala **14** Laa tie ke n bua ki fiagi yi ka ke n diani yipo, ama n tuodi ki tundi yi kelima yi tie n bibuadimu. **15** To baa yi ya pia gobidikaaba tudapiiga kilisiti nni, yii pia baanda wani boncianla. **16** Lanwani yin mia yi ki tundi yi ke yin ya hua ya fuuli. **17** Lanyaapo yo ke n soani Timote yikani yua n tie n bibuadiga ki tie nidugika o Diedo nni. O baa tiadi yi min hua kilisiti maama, nani min bangi kilisiti nitaana ya ye i kani kuli maama. **18** Yi siiga bi nitianba fiini ti japaadi ki tama ke n kan go cua yikani. **19** To, o Diedo ya bua, n baa cua yikani ke li kan waagi. Lanwani n kan bandi bi japaadanba yeni maadi ya maama bebe ka, n baa bandi ban pia ya paalu tie yu. **20** Kelima U Tieu n diema naa doagidi mi maama nni bebe ka, ama u paalu nni. **21** Yi bua be? Ke min cua yikani leni u febu bi? Bi min cua leni mi buama leni li padigile?

5 I kaani kuli bi niba tua ke mi conconma ye yi siiga, ya conconma buolu n kaa ye baa bi nilanba siiga. Lani n tie ke yi siiga o niyendo ye leni o baa pua. **2** Ama baa yeni, yi gbengidi yi yula, kaa biidi yi pala ki mua nani i kumoe yeni ki ñani yi siiga yua n tieni

laa cagindi. **3** Mini yaapo, baa ke n foagi leni yi n gbanandi nni, n ye leni yi n yantiali nni. N mali ki jia yua n tieni laa bonla yeni buudi nani n ye leni yi yeni. **4** O Diedo yeli nni leni o paalu po, yikuli ya taani, ke n moko ye leni yi n yantiali nni, **5** Yin teni laa nilo sutaani, ke wan bolini o gbanandi ke o naano n tindi o Diedo Jesu n baa cua ya daali. **6** Yin gbengidi yi yula maama, laa hani. Yii bani ke li dablinli waamu bebe baa teni ti yonbudi kuli n pili yoo? **7** Yin ñani mani yi siiga li dabinkpeli, ki tua nani ti yonbupandi yaadi n ki pia dablinli yeni. Moamoani yi tie laa yonbudi, kelima kilisiti yua n tie ti Pendima jaama pebiga padi no. **8** Lanwani tin jaani laa jaama ke laa tie leni li dabinkpeli lani tie mi conconma, ama leni ya dupen n ki pia dabindi lani n tie li papienli leni i moamoani. **9** N den diani yipo li tili ki wami yi ke yin da pia hantaado leni mi conconma danba. **10** Mii baa ke yin da pia hantaado baa kuli leni handuna yaaba, yaaba n tie mi conconma danba, leni bi halihabuuba, leni yaaba n bua ki ya di bi lieba, leni yaaba n hua i buli, kelima li ya tie yeni kali yin nan ña handuna nni. **11** Min den diani ki bua ki wani yi yaala tie line: yin da pia hantaado leni yua yedi ke o tie yi kpiilo ki nan conbi, yaaka ki tie halihabuado, yaaka yua n hua i buli, yaaka o nisugido, yaaka o dañogaado yaaka yua n bua ki ya di o ileba. Yin da tuo baa ki taani ki je leni laa nibuolu. **12** Naani li tie mini hantaado yo ki jia ti buudi leni niinpo yaaba? Laa tie yi siiga nni yaaba ya buudi ka ke yi baa jia? **13** Ama niinpo yaaba U Tieu baa jia leni ba ti buudi. Deli mani ki ñani o ninbiado yi siiga.

6 Yi siiga hme n baa tuo ki gedini o lielo handuna yaaba, yaaba n ki daani bujiala kani? O ya pia maama leni o lielo, wa baa gedini ma bi nigagidahanba kani? **2** Yii bani ke bi ni gagidahanba baa jia ti buudi leni handuna yoo? Lamwani li la tie ke yi baa jia ti buudi leni handuna yi baa gbali ki jia tibuwaadi bii? **3** Yii bani ti baa jia ti buudi leni malekinba yoo? Lanwani laa pia kuli tama ke ti baa fidji ki jia ti buudi ya jamaamo n tie na ya maama po. **4** Lanwami yi ya pia o naa jamaano ya maama leni yiyaba, yi yen taa kilisiti n yini yaaba n ki pia leni yaaba hantaado yeni ban tua yi bujiala. **5** N yedi yeni ki bua i fe n cuo yi. Naani yii pia yi siiga baa niyendo yua n pia mi yanfuoma ki baa fidji ki jia ti buudi o kpiiba siiga? **6** Naani yi siiga yua pia mi maama leni o kpiilo baa

gedini o ti buudi po, yaaba n kaa daani kani yoo? 7 Baa yin pia ti buudi leni yiyyaba yeni, li daogidi yi gbalima. Laa baa hani ki cie yin juuni leni yi kpiiba n tieni yi ya bonbiadilaka? Laa baa hani ki cie yin tuo ban je yi kaa? 8 Ama yinba n tiendi laa bonbiadila, ki di nitoaba, bani yaaba n tie yi kpiiba yeni 9 Yii bani ke yaaba n ki tiegi kan ba biinu U Tieu diema nni yoo? Yin da boandi yi yula. Yaaba n tiendi ti cagindi, leni i buuli danda, leni mi conconma danba, leni yaaba n biidi bi yula, leni ya jaba n taagi leni bi yaba kuli, 10 leni a concona leni halihabuada, leni a doñogaada, leni a nisugida, leni yaaba n di bi lieba kuli kan baa biinu U Tieu diema nni. 11 Yii siiga bi nitianba den tie laa nibuolu, ama U Tieu huudi yi o gagidi yi ki puni li moamoasaali o Diedo kilisiti yeli po leni U Tieu fuoma tuonli po. 12 Bi tianba yi siiga tua: «Mii go kua liba, » ama li bonla kuli ka hani. N ba fidi ki yedi, «Mii go kua liba kuli, » ama n kan tuo liba kuli n diedi nni. 13 Yi go tua: «Mi jema ye ku tugu po, ku tugu mo ye mi jema po.» U Tieu baa ti bolini likuli yenma. Ama ti gbanandi naa ye mi conconma po ka, ti ye o Diedo yaapo, o Diedo mo ye ti gbanandi yaapo. 14 U Tieu, yua n den fiini o Diedo bi tinkpiba siiga, o go baa fiini ti mo kelima o paalu yaapo. 15 Yii bani ke yi gbanandi tie kilisiti gbanandi ka yoo? Naani n baa taa kilisiti gbanandi ki teni tin tua li poconconli gbananbuolu bi? Kalam. 16 Yii bani ke yua n taani leni li poconconli tua gbanayendi leni o kaa? Kelima li diani: Bani niba lie baa tua gbananyendi. 17 Yua taabi o Diedo tua yendo leni o. 18 Yin sani ki foagidi mani leni mi conconma. Tuonbiatoadi kul ye o gbanandi niinpo, ama yua n puni o yuli mi conconma po, tudi o gbanandi po yo. 19 Yii bani ke yi gbanandi tie U Tieu fuoma yua dieli, yua n ye yi niinni, U Tieu n puni yua ke yii go die yi yula? 20 Moamoani o da yi leni ya dunga pa. Lanwani yin ya kpiadi mani U Tieu yi gbanandi nni lani yaala n tie U Tieu n die yali.

7 Moala n bua ki maadi yin den diani ki buali nni ya maama. li hani ke o ja n da taa pua. 2 Ama kelima mi conconma n yaba maama, li pundi ja kuli n ya pia o pua, pua mo kuli ya pia o calo. 3 O ya ya tiendi no pua po yaala n pundi, o pua moko ya tiendi o calo po yeni. 4 O pua ki die o gbanandi, o calo n die, o ja moko ki die, o gbanandi, o pua n die. 5 Yin da yie mani yiyyaba po, kali yikuli ya juogi ki tuo ki bili u yogunu waamu i jaandi po. Lani ya pend, yin goa ki taani leni yiyyaba ke sutani da tulini yi kelima yi gbalima.

i gbanandi kubima. 6 Min madi yeni, laa tie ke n bili yipo yin baa tiendi yaala ka, li yie sanbili yo. 7 N bua ke nilo kuli n ya tie nani min tie maama na. Ama nilo kuili baa U Tieu kani ya paabu n ki taa leni o lielo, niyendo ba ki baa fidi ki tieni lene, nitoa mo lene. 8 Moala n maadi yaaba n daa tieni ñiigili, Bi jaba leni bi puaba, leni a kpepuana mo po, li baa hani bi po ban ya tie ban tie maama, nani moko n tie maama. 9 Ama bi ya kan fidi ki kubi bi gbanandi, ban tieni li ñiigili, kelima bi ya tieni li ñiigili hani ki cie bi gbanandi n ya fiidi bipo nani mi fantama n co tieni, ki paadi ba. 10 N bili mi naa maama yaaba n tieni li ñiili po. Mini ka bili ma o Diedo n bili maa. O pua n da ña o calo kani. 11 O ya ñani o kani wan da kuni jatoa, wan ya ye obebe, yaaka wan go mangi leni o calo ki goa o kani, ja mo n da ñani o pua 12 Moala n maadi yaaba n sieni po, mini n maadi, o Diedo ka. Ti kpiilo yendo ya pia ya pua n ki daani, ama ki tuo ki ye leni o, wan da ñani o. 13 Ya pua n pia o calo ke waa tuo ki daami, ama ki tuo ki baa ye leni o, wan da ña o kani. 14 Kelima ya calo n ki daani baa mi gagidihanma kelima o pua po. Ya pua n ki daani mo baa mi gagidihanma kelima o calo po. Lani yaaka yi bila bi baa joagini, ama lan tie maama yeni, bi gagidi. 15 Ama yua n ki daani ya bua ki ña, ban cedi wan ña. O ya ñani, ti kpiiba, lan tie ja bi pua, faabi leni laa lolima, kelima U Tieu yini ti ke tin ya ye leni mi yanduanma. 16 Fini o pua, a bani lede a ya baa faabi a calo? Fini o ja mo, a bani lede a ya baa faabi a pua? 17 Lanwani bonyenla bebe n ye, yua kuli ya ye nani o Diedo n puni o maama, ki hoadi wan den tie maama U Tieu n yini o ya yogunu. Lan tie min biliti yaala Kilisiti n yini yaaba i kaani kuli po. 18 O nilo ya den kua ku koanciagu U Tieu n yini o ya yogunu, wan da lingi ki bolini ku koanciagu maalima, o nilo yaa den kua U Tieu n yini o yogunu, wan da kua. 19 O nilo ya kua leni o yaa kua, laa tie pu, ama U Tieu mabilikaama kubima n tie li kuli. 20 Nilo kuli n ya tie wan den tie maama U Tieu n den yini o ya yogunu. 21 A ya den tie yonbo U Tieu n yini a ya yogunu, lan da yagi a yama. Ama a ya baa fidi ki faabi, han moandi. 22 Yua n tie yonbo o Diedo n yini o ya yogunu, o Diedo faabi o ke o tua o yua. Yua n die o yuli mo U Tieu n yini o ya yogunu tua kilisiti yonbo. 23 U Tieu den da yi ya dunga n pa, lanwani da tua mani bi nisaaliba ya yonbi. 24 N kpiiba yua kuli n ya tie U Tieu kani wan den tie maama U Tieu n den yini o ya yogunu. 25 Yaala n tie yaaba n kaa tieni

ñiigili nani yin den buali nni maama po, mii pia o Diodo mabilikaama laa maama po. Ama n baa waanni yi min sua yaala, miini yua ke o Diedo teni ke n tua nidugika kelima o niñingbadima yaapo. k 26 elima ya fala n kpendi yaapo, n sua ke li baa hani o nilo n ya tie wan tie maama. 27 A pia pua bi? han da moandi ki bua ki ñani o. Haa pia pua? Da lingi ki taa. Ama a ya taa pua, han tieni tuonbiadi. O jafaano mo ya kuni ja, waa tieni tuonbiadi. 28 Ama yaaba n tieni li ñiigili baa laadi fala u naa yogunu yema nni, li tie lanyaapo ke n bua ki todi yi yin da kua laa fala nni. 29 N kpiiba min baa yaala tie ke ya yogunu n sieni koabi. Lanwani dinla liiga yua n pia pua n ya ye nani waa pia yensi. 30 Yaaba n buudi n ya ye nani baa buudi yensi. Yaaba n pia li pamancianli n ya ye nani baa pia yensi. 31 Yaaba n da bonla n ya ye nani baa die ban da yaala. Yaaba n pia i hantaadi leni handuna bonla n ya ye nani laa bonla ki tie bipo tiladi, kelima handuna yua n ye moala na pendi ki baa juodi. 32 N bua yin ya ye ki da pia yanyagidi. Yua n kaa pia pua kuandi o yama o Diedo hantaadi nni, ki lingi wan baa mangidi o Diedo pali maama. 33 Yua n pia pua mo kuandi o yama handuna na hantaadi nni ki lingi wani baa mangidi o pua ya pali maama. 34 Lani n teni ke o podaano yama boagidi kaani lie. O pua moko, yua n kaa pia ja, leni yua n daa bani ja, bi moko kuandi bi yama o Diedo hantaadi nni, ki moandi ki gagidi bi gbanandi nni leni bi yantiali nni kuli. Yua n kuni o ja kuandi o yama handuna hantaadi nni ki lingi ki baa mangidi o calo pali. 35 N maadi lankuli ki bua ki todi yi. Laa tie ke n bua ki dia ku diagu ka. N bua yin ya hua o Diedo nani lan pundi maama, ki bua o ki taabi o leni payenli. 36 O nilo ya pia o toginaa ke o dagidi li calinkpenli ke o sua ke li pundi wan kuni o ja mo, ke o sua o tudi leni wan yie opo, wan tieni wan sua maama, waa tieni tuonbiadi, wan cedi wan kuni. 37 Ama yua n den jagi ki bili o yama po ke o baa kubi o toginaa wan da kuni ja, o ya sua ke o baa fidi ki tieni nani wan den jagi maama, o hanbi leni wan teni ke o toginaa kan kuni ja. 38 Lanwani yua n cedi ke o bisalo kuni, o tieni yaala n hani, ama yua n kuni o bisalo ke waa kuni, wani n tieni yaala n hani ki cie. 39 O pua luo leni o calo o colo n ye ya banlu kuli, ama o calo ya ti kpe, o pua yensi faabi ki baa fidi kuni wan bua yua kuli, ama kali wan ya tie o Diedo yua. 40 O ya tie wan tie maama kaa go kuni jatoa n baa mani opo ki cie. lani tie mini n sua maama, n tama ke n pia U Tieu Fuoma moko

8 Moala yaala n tie ti padinandi po. Yi tua: «Tikuli pia mi bandima.» Mi bandima kpendinni ti japaadi, ama mi buama todi mi kpedima li dandanli nni. 20 nilo ya tama ke o bani li bonla, o daa bandi nani lan pundi wan bandi maama 3. Ama yua n bua U Tieu kuli, U Tieu mo bani wane. 4 To, moala n baa madi ti padinandi maama. Ti bani ke bulo naa ye handuna nni se U Tieu yendo bebe n ye. 5 Kelima baa ke ban yi yaala i buli yaba lan tie tanpoli bi ki tinga nni, li tie moamoani ke i buli yaba ke bi diediba moko yaba. 6 Ama tinba wani yaapo Tieu yendum bebe n ye, yua n tie baa. O den tagi li bonla kuli, tinba mo ye o yaapo. Diediyendo bebe moko n ye, Jesu Kilisiti, li bonla n den tagi kelima o yaapo ti moko ye kelima o yaapo. 7 Ama bi niba kuli daa pia laa bandima. Bi nitianba n den maani i buli hoadima maama teni baa moala bi ya di laa nandi bi di ki nua maama ki mi tie padinandi o bulo po, Lanwani bi pala siedi ya n tadi yen joagini lienni. 8 To, laa tie mi jiema ka baa teni tin nagini U Tieu. Ti yaa dini li kan wadi tipo liba, ti ya dini mo, li kan pugini ti liba. 9 Ama yin fangi mani yi yula ke yin pia u sanu ki tieni yaala n da tua tanduudikaali yaaba n tadi yaapo. 10 Kelima o nilo ya laa ke fini yua n pia mi bandima ka li budielu nni ki di ti padinandi, wani yua ya pali siedi n tadi, li kan teni wan baa li papali ki hmani ti padinandi yoo? 11 Lanwani a kpiilo yua tadi, wani kilisiti n den kpe yua yaapo baa bodi kelima a bandima yaapo. 12 Yi ya dudi yi kpiiba po yensi, ki lengidi bi pali siedi yaali n tadi, yi tudi kilisiti po. 13 Lanwani jiembaya baa guli n kpiilo, n kan go je laa jiema hali abada, ke min da guli kpiilo. (aiōn g165)

9 Mii die n yuli kaa? Mii tie Jesu tondo kaa yoo? Mii den laa ti Diedo Jesu kaa? Yii tie min den soani o Diedo po ki baa yaaba kaa? 2 Baa nitoaba yaa nua ke n tie o Diedo tondo yinba wani nua ke n tie yensi, kelima yinba n tie ya maalima n doagidi ke n tie o Diedo tondo. 3 Lani n tie min maadi maama ki baa ga n yuli leni yaaba n kuliti nni. 4 Naani tii pia li bali ki ya baadi ti jiema leni tin baa ñu yaala? 5 Tii pia li bali ki taa pua yua n daani Jesu nani Jesu tondiba yaaba n sieni, leni wani o Diedo waamu leni pieli n tiendi maama? 6 Bi mini leni banabasa bebe n baa tuuni li tuonli tiladi ki ya baadi li bonjekaala ti yema po. 7 Hme baa kua minteela leni o yuceli piama? Hme baa hu i tilondi ki nan kan hmani li bonluonkaala? Hme baa kpaa u naakulu ki nan ño mi naahanma?

8 Min maadi ya maama yeni, naani n maadi nani bi nisaaliba n nua maama bebe bi? Li balimaama wani ki yedi yeni kaa? **9** Li diani Musa balimaama nni ki yedi: han da yilini o nua ñoabu takunkumi wan hmaadi ti disiandi ya yogunu. Naani U Tieu den yagini o yama i ne po yoo? **10** Bi o maadi tinba bebe yaapo? Li diani yeni timba yaapo saa. Li pundi ke yua n ko bu kpaabu leni yua n hmaadi ti siandi kuli n ya sugini ke bi baa baa bi biinu lienni. **11** Ti ya den buli yi kani ya bondi n tie U Tieu Fouma bonla, nani li baa bia ti ya yendi yi kani yi bonpiakaala? **12** Nitoba ya pia li bali ki baa ga yi kani handuna bonla, tinba kaa pia ki cie yoo? Ama tii den ga yi kani nani tin pia li bali ki baa ga maama. Ti den tuo ki ga fala buolu kuli ki juuni li po, ke bonlaba kuli n da pigini kilisiti laabaalihamo po. **13** Yii bani ke yaaba n tuuni U Tieu diegu tuonli baa baadi bi jiema U Tieu diegu nni kaa yoo? Ke yaaba n tuuni li padibinbinli kani baadi bi biinu baa padi yaala nni? **14** Likuli yenma o Diedo bili ke yaaba n tuuni o Laabaalihamo tuonli n ya baadi yaala n dagidi bi yema po o Laabaalihamo tuonli nni. **15** Ama mii tieni nani n bali n puni nni u sanu maama baa waamu. Min diani yipo ya maama moala na mo, laa tie ke min baa liba ka. N ya kpe, lani n mani n po ki cie min tieni yeni. Niloba kan fie nni min kpiagidi n yuli yaala yaapo. **16** Min wang o laabaalihamo yeni, n kan kpiagi n yuli lipo, kelima li tie n po yiladi. Fala n baa n po n ya wang o laabaalihamo. **17** N ya bi wang o laabaalihamo n yama po, n bi baa ga i panpaani, ama min wang o laabaalihamo tiladi ke laa tie n yama po yeni, n tuuni U Tieu n piani nni ya tuonli. **18** Lanwani n panpaani tie be? I tie line, ke n wang o laabaalihamo lingi panpaaniba kuli, ki naa baa o laabaalihamo tondo n pia li bali ki ya baadi yaala. **19** Baa ke n die n yuli kaa tie oba kuli naacemo, n puni n yuli ki tua bi niba kuli naacemo, ki baa dati min fidi ya bianu kuli ban cua o Diedo kani. **20** N ya ye jufinba siiga, n tie nani n tie jufi yeni, ke min fidi ki dadi ba. N ya ye bani li balimaama n die yaaba siiga, n tua nani li die n moko yeni, ke min fidi ki dadi ki cuani li balimaama n die yaaba. **21** Li balimaama n kaa die yaaba moko ya siiga, n tua nani maa die nni yeni, baa ke mi die nni, kelima kilisiti balimaama die nni, ke min fidi ki dadi li balimaama n kaa die yaaba. **22** N ya ye yaaba n tadi U Tieu sanhoodima nni siiga, n tie nani yua n tadi yeni, ke min fidi ki gobidi ki cuani baa o Diedo kani. N moandi yeni li bonla kuli

nni ki ya tie nani bi niba kuli n tie maama, ke lan tie yaala kuli nni min fidi ki faabi bi nitianba. **23** N tiendi lankuli o laabaalihamo po, ke min fidi ki baa n mo ya biinu o laabaalihamo halimani nni. **24** Yi bani ke yaaba n boagidi ki baa sani mi nuama kuli yen sani, ama niyendo bebe n baa baa i panpaani, bi yeni kaa? Sani mani maama ke yi mo baa ba i panpaani. **25** Yua n bua ki tua liiga yua jelibuolu kuli nni yen kubi li kuali o gbanandi po li bonla boncianli po. O tiendi yen kelima o bua ki baa ya panpaani n baa pendi po. Ama tinba wani tiendi yeni ki bua ki baa ya panpaani n kan pendi hali abada. **26** Lanwani n tiini mi nuama, ama mii tiini yaali ka, n go tie nani yua n tiendi ya jeligu n tie ki kubi a nikula, mii kubi mi fawaama ka. **27** N wang o gbanandi fala ki paani ti cain, kelima mii bua ki waani nitoola o laabaalihamo, ki yuandi ki sua ke bi yedi ke mini nba ki dagidi, ki ñani nni.

10 N kpiiba mii bua ke yaala n den tieni ti yaajanba n ya boani yi: Ku tawaligu den yiini bikuli po, bikuli den duodi mi ñincianma. **2** Bikuli den baa mi batísima Musa niinini ku tawaligu nni leni mi ñincianma nni. **3** Bikuli den di jeyenma yaama n ña U Tieu kani, **4** ki go ñu bonñokayenla yaala n ña u Tieu kani, kelima bi den ñu ya tangu ya ñima n ñani U Tieu kani, yaagu n den yegi leni ba. Laa tangu den tie kilisiti. **5** Ama bi siiga boncianla ki den mangidi U Tieu pali, lani n teni ke bi den kpe mi fanpienma nni. **6** Lankuli tie ti po li bonbangikaala, ki bua ki tuodi ki bangi ti ke tin da bua yaala n bia nani bani yeni. **7** Yin da hoadi i buli nani bi siiga bi tianba n den tieni maama. Nani lan diani maama: «Bi den kali ki dini ki go ñu, lani n pendi bi den fii ki jeli ki ciaga.» **8** Tin da pa ti yula mi conconma mo nani bi siiga bi tianba n den puni bi yula mipo maama, ke piilie n niba tuda taa den kpe dayenli. **9** Tin da biig o Diedo nani bi siiga bi tianba n den tiedi maama ke i we ku ba. **10** Yin da yenbidi mo nani bi siiga bi tianba n den yenbidi maama, ke mi kuuma maleki den ku ba. **11** Laa bonla kuli den baa bipo ki baa tie bi niba kuli po li bonbangikaala. U Tieu den teni ke likuli diani ki baa tie tipo i dundi, tinba yaaba n ye handuna juodima dana siiga. **(aión g165)** **12** Lanyaapo yua n tama ke o se wan fangi o yuli ki da baa. **13** Tulinmaba kuli kan cua yi kani kaa tie yaama n kpendi bi nisaaliba kuli po. U Tieu tie dugika, o kan tuo ya tulinma n cie yi fidu bianu n cua yi kani. Ama mi biigima ya cua yi

kani, o baa hanbi yipo u sanu ke yin fidi ki juuni ki ña lienni **14** Lanyaapo n buakaaba, yin sani mani ki foagidi leni i buli hoadima. **15** N maadi leni yi kelima yi tie yanfodanba, yin bigi mani mi maadi yaama na. **16** Li seli tadiñokaaga tin tuondi U Tieu yaaga yaapo, naani kaa tie mi taanyenma leni Kilisiti soama po kaa? Tin cabidi ya dupen, naani tii tie mi taanyenma leni Kilisiti gbanandi po kaa? **17** Dupen tie yendo, tinba yaaba n yaba moko tie gbananyendi, kelima tikuli taani ki boagidi laa dupen yendo **18** Kpaagi mani Isalele yaaba po, bi ya dini tipadijiedi, naani baa pia taayenma leni U Tieu kaa? **19** N bua ki yedi be? Ke o bulo tie bonmoanla bi? Bi ke ban padi yaala o bulo tie bonmoanla bi? Kalam. **20** N bua ki yedi ke yaaba n padi i buli yeni padi mu cicibiadimu po yo, baa padi U Tieu po ka. Mii bua ke yin ya pia hantaado leni mu cicibiadimu. **21** Yi kan fidi ki ño o Diedo tadiñokaaga ki go ño mu cicibiadimu ya tadiñokaaga. Yi kan taani ki je o Diedo jiema, ki go taani li je mu cicibiadimu mo ya jiema. **22** Ti baa tieni yeni ki ñuuni o Diedo li mutuoli bii? Ti pia o fidu ki cie o bi? **23** Yi tua: «Liba kuli ki go kua» yeni, ama li bonla kuli ka hani, «Li ba kuli ki go kua, ama li bonla kuli ka todì. **24** Oba kuli da lingi o yuceli bebe ya hamu, ama wan ya lingi yaala n tie o lieba moko yaapo. **25** Yi pia u sanu ki hamani ya nandi kuadi ki daaga nni kuli, ki da tuo yi pala siedi n ya bangi liba kuli po, **26** kelima li diani ki yedi: «O Diedo die ki tinga Leni yaala n ye ki niinni kuli.» **27** Yua ki daani ya yini yi ke yin cua ki je leni o, ke yi bua ki gedi, je mani wan teni ya jiema kuli, ki da buali kelima yi pali siedi po. **28** Ama o nilo ya yedi yi: «Ya nandi n tie na tie padinandi,» da je mani kelima ya nilo n waani yi la po, leni li pali siedo po. **29** N baa ya nilo n waani yi yeni ya pali siedo, mii maadi yi ya pali siedo ka. Be yaaapo ke nitoa pali siedi ba bu leni min pia u sanu ki tieni yaala yaapo? **30** N ya tuondi U Tieu n jiema po, be yaapo ke bi baa jaligin nni min tuondi U Tieu ya jiema po? **31** Lani, yi ya baa je, leni yi ya baa ño, leni yin baa tieni yaala kuli, tieni mani li kuli U Tieu ya kpiagidi po. **32** Yin da tieni mani yaala n baa teni Jufinba leni yaaba kaa tie Jufinba leni U Tieu n yini yaaba n tuudi ki baa ti tuonbiadi nni. **33** N moko moandi ki tiendi yeni ki baa dagidi leni bi niba kuli min tiendi yaala kuli nni. Mii tiendi yeni ki bua ki lingi yuceli hamu kaa, n lingi yaaba yaba ya hamu po, ke ban baa ki tindi

11 Yin ya hua mani n fuuli mani min hua kilisiti fuuli maama. **2** N pagi yi kelima yi tiani npo libonla kuli nni, ki go hua min den bangi yi ya bangima mo. **3** Baa yeni n bua yin bandi ke kilisiti tie ja kuli yudaano, o ja mo tie o pua yudaano, U Tieu mo tie kilisiti yudaano. **4** Ya ja n jaandi bi ki wangí U Tieu maama ki ciibi kuli, o jigidí o yudaano **5** Ama ya pua n jaandi bi ki waangi U Tieu maama ki naa yili, jigidí o yudaano. Likuli tie yenma leni wan kuo o yudi. **6** O pua ya kan yili, wan moagi o yudi. Ama i fe ya pia o pua wan kuo oyudi, bi wan moagi ti, li pundi wan yili. **7** Laa pundi o ja n ya ciibi, kelima o tie u tieni nannanli leni o kpiagidi. O pua mo n tie o ja ya kpiagidi. **8** Moamoani, o ja naa den ñani o pua niinni, ama o pua n den ñani o ja niinni **9** U Tieu naa den tagi o ja kelima o pua po ka, ama o den tagi o pua kelima o ja yaapo. **10** Lani yaapo, leni malekinba yaapo, li pundi o pua n yili. **11** Yaala n tie o Diedo nni yaapo, o pua yema kan dagidi se ja n ya ye, o ja mo yema kan dagidi se o pua ya ye. **12** Kelima nani o pua n den ñani n ja niinni maama, likuli tie yenma leni moala, ja kuli mali kelima o pua po, ama li bonla kuli ñani U Tieu kani **13** Yinba yiba n biigi mani ki le li ya hani ke o pua n jaandi U Tieu kaa yili. **14** Naani mi tagima mani miba ki wangí ke o ja ya pia ti yuciandi ke li pia i fe? **15** Ama o pua wani ya pia ti yuciandi, li tie opo ti kpiagidi, kelima U Tieu puni o ti yuciandi tin ya tie opo nani li cabiyilikaali yeni. **16** O nilo ya bua ki nia laa maama, wan bandi ke tinba leni U Tieu n yini yaaba kuli siiga tii pia laa bogidili. **17** Ya maama n baa hua yaapo, mii pagi yi ba, kelima yi ya taani laa hanbi yipo liba, li biidi yi bebe. **18** Min da baa kpa maadi yi yaala n tie n gba ke yi ya taani mi paadima ye yi siiga. N daani li waamu. **19** Kelima li tie tiladi mi paadima n ye yi siiga, ke yaaba n se i moamoani nni doagidi. **20** Yi ya taani, li naa tie o Diedo jiema po ka ke yi taani. **21** Kelima yi ya kali ki baa je, yua kuli yen cili ki ya di wani oba ya jiema kaa gu o lieba, ke mi koama pia tianba, ke tianba mo ñu hali ki gaadi. **22** Yii pia yi denpo yin baa di ki go ñu naani yoo? Bi yi fali U Tieu n yini yaaba, ki fiagi bi siiga yaaba n ki pia liba yoo? Min yedi yi lede? Min pagi yi bi? N kan pagi yi lanyaap o. **23** Kelima n den baa o Diedo kani min bangi yaala. Ban den janbi o janbi o ya ñiagu, o den taa dupen **24** ki tuondi U Tieu, ki cabidi ki yedi: «Line n tie n gbanandi yaadi n cabidi yipo. Ya tiendi mani yeni ki tiani npo.» **25** Ban den dini ki gbeni ya yogunu,

o den taa ki tadiñokaaga ki yedi: «Ya dadiñokaaga n tie na tie o hantaadipaano yua n kua kelima n soama yaapo. Ya tieni mani yeni ki tiani npo yin baa ño ya yogunu kuli.» **26** Lanwani ya yogunu kuli ke yi hmani dupen ki go ñuni ki tadiñokaaga nni na, yi wangi o Diedo kuma, hali wan go ba cua. **27** Laniyaapo yua n hmani o Diedo dupen ki go ñuni o Diedo tadiñokaaga nni kaa dagidi, o pia i tagili o Diedo gbanandi leni o soama po. **28** Lanwani nilo n ka biigi o yuli, lani ya puoli wan hmani laa dupen ki ño laa tadiñokaaga. **29** Kelima yua n hmani ki go ñuni ki naa laa ke o Diedo gbanandi ye lienni hmani ki go ñuni o yuli po ti buudi. **30** Lani n teni ke a yiama leni a tadima yaba yi siiga, ke niba boncianla kpe. **31** Ti ya den biigi ti yula, U Tieu kan bi bu leni ti. **32** Ama o Diedo bu leni ti ki tundi leni fala yeni, ke wan da di taani ki bu ki cuoti leni handuna. **33** Lanyaapo n kpiiba yi ya taani ki baa je o Diedo jiema, yin guudi mani yiyiaba. **34** Mi koma ya pia yua, o kpa je o denpo ki nan cua ke yin da taani yi nitaanli nni ki cuani yi yula po ti buudi. N baa hanbi ya maama n sieni kuli ya ti cua ya yogunu

12 N kpiiba, yaala n tie U Tieu Fuoma paabu yaapo, mii bua lan ya boani yi. **2** Yi bani ke yin den tie nilanba ya yogunu, yi den tuodi ke bi dia ki caani yi i buli yi n ki maadi po. **3** Lanwani n kadi ki waani yi ke U Tieu Fuoma n gobidi yua kuli kan yedi: Jesu tie ti solindi yua, oba kuli mo kan yedi: «Jesu n tie o Diedo, » kali U Tieu Fuoma yua gobidi o. **4** Bu paabu buoli yaba, ama Fuoma yendo n puuni likuli. **5** I todibuoli moko yaba ama o Diedo yua n die likuli tie yendo. **6** I tuonbuoli yada, ama U Tienyendu n tuuni laa tuona kuli bi niba kuli nni. **7** Yua kuli baa U Tieu Fuoma doagidima li nitaanli kuli todima po. **8** O Fuoma puni niyendo mi yanfomaama. Mi Fuoma yenma yeni go puni nitoa mi bandima maama. **9** Mi Fuoma yenma yeni n puni niyendo li dandanli, ki go puni nitoa mo wan ya paagidi a yiama. **10** O puni niyendo ke o baa fidi ki ya tiendi mi bancianma, ki go puni nitoa ke o baa fidi ki ya wangi U Tieu maama, ki puni nitoa goga U Tieu Fuoma leni mu cicibiadimu gagidima paabu. O puni mi malanma paabu ki go puni nitoa mi malanma soaginma paabu. **11** Laa Fuoma yenma n tuuni laa bonbuoli kuli, ki puuni nilo kuli oba nani wani oba n bua maama. **12** Kelima, nani ti gbanandi n tie yenma ki nan pia ya gbananbuoli n yaba maama, ama baa ke ti buoli yaba

yeni, tikuli taani ki tie gbananyendi. Li moko tie yene leni kilisiti. **13** Ti kuli den batisi mi Fuoma yenma yeni ya niinni, ke tin tua gbananyendi, lan tie Jufinba leni bi nilanba, lan tie i yonbi bi yaaba n die bi yula, U Tieu puni tikuli ke ti baa ki ñuni Fuoma yenma ya kani. **14** Lanyaapo, ti gbanandi naa tie gbanan - buoyendu bebe ka ama gbananbuoli boncianla. **15** Li ya tie ke li taali yedi: «Min ki tie nu yeni, mii n taa ti gbanandi nni, » lani kan teni ke li kaa taa ti gbanandi nni. **16** Li ya tie ke li tubili mo yedi: «Min ki tie nunbu yeni, mii taa ti gbanandi, » lani kan teni ke li kaa taa ti gbanandi. **17** Li ya tie ke ti gbanandi kuli bi tie nunbu bebe, mi gbadima bi baa ye le? Bi ti kuli ya bi ti tubili bebe, ti baa gba u nuulu lede? **18** Moamoani U tieu bili gbananbuolu kuli uba uba ti gbanandi nii nani wan bua maama. **19** I gbananbuoli yeni kuli ya bi tie gbanan-buoyendu bebe, ti gbanandi bi baa ye le? **20** To, baa ke i gbananbuoli yaba, ti gbanandi tie gbananyendi. **21** Lanwani bu numbu naa pia sanu ki yedi u nu: «Min pia leni a hantaado.» Li yuli mo naa pia sanu ki yedi a taana: «Mii pia leni a hantaado.» **22** Ama ya gbananbuoli n naani ke i tadi ki cie moko tie tiladi. **23** Ya gbananbuoli n kaa pia jigidi ti gbanandi nii, ti jigindi ti boncianla. Ya gbananbuoli n kaa pia jawaama, ti tiani ipo ki kubi i leni li fanginli. **24** Ya gbananbuoli n pia mi jawaama mo, yii bua pugima. U tieu den tagi ti gbanandi ki taani ti buolu, ki teni ke ya gbananbuoli n kaa pia jigidi n baa ti jigidi ki pugini. **25** O den tieni yeni ke mi paadima da ye ti gbanandi nii, ama gbananbuoli kuli ya bua ki todii iyenma. Gbanan - buoyendu ya laadi fala, i gbananbuoli kuli taani leni u laa fala nni. **26** Gbanan- buoyendu ya baa ti jigidi, i gbananbuoli kuli mangi i pala lieni. **27** Yinba kuli taani ki tie kilisiti gbanandi, yi siiga yua kuli tie o gbananbuolu, **28** U tieu kpa bili Kilisiti n yini yaaba siiga bi tondiba miliema bi mawangikaaba, mi taama bi bangikaaba. Li yaapuoli li pia yaaba n tiendi mi bancianma, tianba ke bi baa paagidi a yiama, tianba mi todima paabu, bi tianba mi gobidima paabu, tianba malanma maama paabu. **29** Bikuli tie tondiba bi? Bikuli tie mawangikaaba bi? Bikuki tie bangikaaba bi? Bikuli tiendi mi bancianma bi? **30** Bi kuli baa a yiama paagima paabu yoo? Bi ki maadi mi malanma yoo? Bi ki fidi ki soangindi mi malanma yoo? Yeni ka. **31** Lawani yin ya bua mani ya paabu n hani ki cie. N go baa waani yi ya sanu n hani ki cie likuli.

13 Ba n ya bi maadi bi nisaliba mabuoli Leni malekinba ya mabuoli kuli, ki naa pia mi buama, N baa tie nani ya kudi n mua bi nani ban pua ya longa ke ki tiendi ku fuugu yeni. **2** Ba n ya bi baa mi mawangima paabu, ki go bandi yaala n duagi kuli, ki go baa mi bandima kuli, Baa n ya pia ya dandanli n baa fidi ki fuadi a juana, N ya pia mi buama mii tie pu. **3** Baa n ya bi boagidi n piama kuli ki puni a luoda, Baa n ya bi baa teni n gbanandi Ban ju mi fatama, N yaa pia mi buama, li kan todi nni liba. **4** Mi buama pia li junli ki go hanbidi. Mi buama ki pia nunponli. Maa kpiagidi mi yuli, Maa gbengidi mi yuli mo. **5** Maa pia boandi, Maa lingi yaala hani mi yuli po bebe, Maa fiindi mi pali, Maa kpaagi yaala n bia. **6** Maa mangidi mi pali leni yaala ki tiegi, Ama mi mangidi mi pali leni i moamoani. **7** Mi buama tiendi sugili li bonla kuli po. Mi pia li dandanli leni mi suginma Leni li junli li bonla kuli nni. **8** Mi buama ki pia gbenma. Mi mawangima baa pendi, Mi malanma baa gbeni, Mi bandima moko baa pendi. **9** Kelima moala ti bandima tie bonjenga bebe, Ti mawangima moko tie bonjenga bebe. **10** Ama yaala n tie bonmunli ya ti cua ki bonjenga baa pendi. **11** Min den tie biga ya yogunu, N den maadi nani ki biga yeni, Ki bungi nani ki biga yeni, Ki go kpaagi nani ki biga yeni, Ama moala ke tua ja, N cedi li bonwaabonla. **12** Moala ti laa likui nani tin nua ti nannanli ki maduubiga nni maama, Ke laa doagidi cain. Laa yogunu, ti baa le likuli ki nunga leni kiyaga. Moala, yin bani bonjega, Li bonmunli ya ti cua ya yogunu N baa bandi cain nani U tieni n bani cain maama, **13** Moala bonla taa n ye ki kan pendi, Lani n tie li dandanli, mi sugima leni mi buama, likuli siiga yaala n cie tie mi buama.

14 Yin moandi mani ki ya pia mi buama. Yin ya lingi mani U tieni fuoma paabu moko, ama yin ya lingi mani mi mawangima ya pabu ki cie. **2** Kelima yua n maadi mi malanma, waa maadi leni bi niba, o maadi leni U tiene, kelima niloba kuli ki gba wan tua yaala. U tieni fuoma paabu n teni ke o maadi U tieni bondoaginkaala. **3** Ama yua n wangi U tieni n yedi o yaala maadi leni bi niba, ki todi ba ke bi suagi liiga, ki tundi ba ki go paagidi bi pala, ki baagi baa mo. **4** Yua n maadi mi malanma todi o yuli bebe. Ama yua n wangi U tieni n yedi o yaala todi Kilisiti n yini yaaba kuli **5** N bua ke yikuli ya maadi mi malanma, ama n bua yin ya wangi U tieni n yedi yaala ki cie. Yua n wangi U tieni

yedi yaala cie yua n maadi mi malanma, li yaa tie ke o soagini wan yedi yaala ke Kilisiti n yini yaaba n baa mi tdodima lienni yaaka. **6** N kpiiba, li baa pia yipo bee fuome n ya cua yikani ki maadi yi mi malanma, ki naa doagidi yipo bondoaginkaala, yaaka bandimaba, yaaka U tieni n yedi yaala, yaaka bangimaba? **7** Baa ya bonla n kaa fo ki nan pia u nialu nani ki yeliga leni ku kogidigu, li ya tiendi ya fuugi n kaa pia gbadima, bi niba baa ga lede ki bandi ban piebi yaala, bi ban pua yaala? **8** Yua n piebi kakaci yaa piebi ke li gagidi bu toabu po, hme n baa bandi ki bogini bu toabu po? **9** Likuli tie yenma leni yinba. Yi ya maadi mi malanma kaa maadi ban baa fidi ki gbad yaala, bi baa gbad yin maadi yaala lede? yi baa maadi mi fawaama nni bebe. **10** Baa ke i mabuoli yaaba handuna nni, ya maama n ki pia budima ki ye. **11** O nllo ya maadi min kaa bani ya mabuolu, n baa ya tie opo nilamo, o moko baa ya tie n po nilamo. **12** Lanwani yinba mo, kelima yi lingi U tieni fuoma paabu leni li yankuali, lan ya tie Kilisiti n yini yaaba todima po yo ke yi linga ki baa boncianla. **13** Lanyaapo, yua n maadi mi malanma n mia U tieni wan pa o wan fidi ki bundi wan yedi yaala. **14** Kelima n ya jaandi ki maaadi mi malanma n pali ye i jaandi nni ama n yantiali naa ye lienni. **15** Lanwani n baa tieni lede? N baa jaandi len U tieni fuoma, ama n baa jaandi leni n yantiali mo. **16** A ya tuondi U tieni a pali nni, yua n kua yi nitanli nni ki naa bani laa bonla baa ga lede ki ga “Amina” kelima o naa banni han tua yaala? **17** Moamoani a tuondi U tieni bonhanla, ama laa todi a lielo wan suagi. **18** N tuondi U tieni ke n maadi mi malanma ki cie yikuli. **19** Ama Kilisiti n yini yaaba siiga, n ya maadi maama mmu ke mi pia mi bundima ki baa fidi ki bangi nitoaba, lani n cie npo min maadi malanma maama tudapiiga. **20** N kpiiba da kpaagi mani nani a biwaala yeni. Li bonbiadila yaapo, yin ya tie nani a campanda yeni, ama yi kpaagili nni yin ya tie nani binikpeliba yeni. **21** I Diani waani ke o diedo yedi mine: «N baa soani nibuotoe n niba kani, ki teni bi nilanba n maadi ba mi maalanma, ki ya wang ba n maama. Baa yeni bi kan cengi n maama.» **22** Lanwani mi maaalanma tie sinankeeni yaaba n daa tuo ki daani po yaapo, maa tie yaaaba n daani yaapo, ama mi mawangima tie sinankeeni yaaba n tuo ki daani yaapo. **23** Lanwani Kilisiti n yini yaaba kuli ya taani ki maadi mi malanma, yaaba kaa bani laa bonla leni yaaba n daa tuo ki daani ya kua yi siiga baa baa yedi ke yi gaadi kaa? **24** Ama li ya tie ke bikuli wangi

U tienu maama ke yua ki tuo ki daani bi yua bani kua yi siiga, li baa doagidi opo ke o tie ti tuonbiadi daano, wan gbadu yaala baa cuo o pali. **25** Yaala n wuo o pali nni kuli baa wuodi. Lanwani o baa labini U tienu nintuali ki kpiagi o li yedi ke U tienu ye yi siiga moamoani. **26** N kpiiba ti baa tieni lede? Yi ya taani, one baa pia bu yanbu, one pia mi bangima, one mi doagima, one mi malanma, one ma malanma soagima. Likuli n tieni ke Kilisiti n yini yaaba n baa mi todima. **27** Li ya tie ke bi niba cili ki maadi mi malanma, niba lie, bi niba taa, baa fidu ki maadi yendo yendo ki hoadi biyaba, niyendo mo soagini. **28** Li yaa pia yua baa soagini yua n bua maadi mim malanma ya hmini Kilisiti nitaanli nni, ki maadi ma o yuceli po leni U tienu po **29** U tienu mawangikaaba moko, niba lie, yaaka niba taa, n ya wang U tienu maama, yaaba n sieni ya bigidi ban yieni yaala. **30** Yaaba n ka ki cengi yeni siiga, niyendo ya baa doagima, yua bi kpa maadi n hmni. **31** Yi kuli baa fidu ki waani U tienu maama yendo yendo ki hoadi yiyaba, ke yi kuli baa mi bangima leni i tundi U tienu sanhoodima nni. **32** Bi mawangikaaba n die bi yama, **33** kelima U tienu naa tie sindi sindi Tienu kaa. Nani lan tie maama bi nigagidhanba taana kuli nni, **34** li pundi bi puoba n ya hmni a taana nni, kelima baa pia sanu ki maadi lienni. Ama ban ya miindi bi yula nani li balimaama moko n bili maama. **35** Bi ya bua ki bandi bonlaba, kali ban bualu bi ciaba bi denpo, kelima laa pundi o pua maadi Kilisiti n yini yaaba siiga. **36** U Tienu maama den ſianhi ya kani yo? Bi mi den cua yinba bebe ya kani yoo? **37** Niloba ya tama ke o tie mawangika, bi ke U Tienu Fuoma ye o niinni, wan faami bonhanla ke min diani yipo yaala na tie o Diedo ñoabonli. **38** O ya yie kaa tuo, cedi o mani. **39** Lanwani n kpiiba ya kuandi mani yi yama ki bua ki baa ki ya wang U tienu maama. Yin da yie mi malanma maama mo. **40** Ama li bonla kuli n ya tiendi ke li hua li fuuli, ki da cuoni sisindi sindi

15 N kpiiba n bua ki go tiadi yi min den kpa waani yi ya laabaalihama, yin den ga yua, ki se lienni bonhanla. **2** Yi tindi kelima o laabaalihamo yeni yaapo, li ya tie ke yi kubi o nani min den waani yi maama. Yeni yaaka yi dandanli moko tie fanma fanma. **3** N den kpa waani yi mini nba n den baa ya bangima, lani n tie ke kilisiti dan kpe ti ya tuonbiadi po nani i Diani n yedi maama. **4** Ke bi den piini o, ke li dataali daali o den fii bi tinkpiba siiga, nani i Diani n yedi maama. **5** O den doagidi o yuli Sefa po, ki doagidi bi

piiga n niliedidi po, **6** Lani n pendi o go den doagidi o yuli ti kpiiba yaaba nden taani ki cie niba kobimuu po. Bi siiga boncianla da ye, ama bi tianba wani kpe. **7** Lani n pendi o go den doagidi o yuli Jaka po, ki yuandi ki doagidi li bi tondiba kuli po. **8** O den juodi ki doagidi o yuli mini momyaapo, mini yua n tie nani ki bikaaga yeni. **9** Moamoani n tie Jesu tondiba kuli siiga puoli yua, mii pundi ban yini nni Jesu tondo moko kelima n den wang U Tienu n yini yaaba fala. **10** Kelima U Tienu hanbili po yo ke n tua min tie yua na. O hanbili npo naa tua fanma, li teni ke n soani ki cie Jesu tondiba kuli. Laa tie mini nba ka soani yeni, ama U Tienu hanbili n tuuni leni nni. **11** Lanwani lan tie mini, lan tie bani, tikuli wang yi laa laabaalihamo, yi mo den tuo ki daani wane. **12** Lanwani, li ya tie ke ti wang ke kilisiti fii bi tinkpiba siiga, li ga lede ke yi siiga tianba nia ke bi tinkpiba fiima ki ye? **13** Bi tinkpiba fiima yaa ye, kilisiti moko naa den fii bi tinkpiba siiga. **14** Kilisiti yaa den fii mo, ti mawangima tie fanma fanma, yi dandanli moko tie fanma fanma. **15** Yeni moko ti tie siedi tuofaadamba U Tienu po, kelima ti tieni opo siedi ke o fiini kilisiti bi tinkpiba siiga, ke o naa fiini o, li ya tie ke bi tinkpiba kan fii. **16** Kelima bi tinkpiba ya kan fii, Kilisiti moko naa den fii bi tinkpiba. **17** Kilisiti mo yaa den fii bi tinkpiba siiga, yi dandanli tie fanma fanma, yi da ye yi tuonbiadi nni, **18** Yaaba n daani Kilisiti ki kpe moko bodi. **19** Li ya tie ke ti suginma Kilisiti po tie o naa jamaano bebe po, ti yema pia mi niñima ki cie bi niba kuli. **20** Ama moamoani, Kilisiti fii bi tinkpiba siiga ki tie o kpialo ki tie siedi ke yaaba n kpe kuli ba fii. **21** Lanwani kelima mi kuuma n den cua kelima o nisaalo yaapo, yeni moko bi tinkpiba fiima cua kelima niyendo yaapo. **22** Nani bi niba kuli n kpe kelima Adama po maama, yeni bi niba kuli go baa baa li miali kelima Kilisiti yaapo. **23** Ama yua kuli o kaanu, Kilisiti o kpialo, li yaapuoli, wan cua ya yogunu, yaaba n tie o yaaba baa fii. **24** Li yaapuoli mi juodima yogunu baa cuo. Kilisiti baa paadi ki bolini batoali kuli leni paato kuli leni paacianto kuli ki teni U Tienu n yaa tie Baa mi diema kuli nni. **25** kelima li tie tiladi ke Kilisiti n ya die hali U Tienu n teni wan hmaa o yibalinba o taana tiipo. **26** Wan baa juodi ki bolini ya yibalo tie mi kuuma. **27** Moamoani U Tienu den teni ke Kilisiti die li bonla kuli ki hmaa la o diedi likuli, ama w lan yedi ke o teni ke Kilisiti die li bonla yeni, li doagidi ke yua n teni ke o die li bonla kuli naa taa laa bonla nni. **28** Li ya tie ke

Kilisiti diedi li bonla kuli yaa yogunu, wani U Tieu
Bijua baa miini o yuli ki tuo ke yua n den teni ke o die
li bonla kuli yeni n ya die o, ke U Tieu n ya tie likuli
li bonla kuli nni. **29** Bi tinkpiba fiima yaa ye, yaaba n
batisi kelima yaa niba n kpe po baa baa lipo be? Li ya
tie moamoani ke bi tinkpiba kan fii, be yaapo nitoaba
batisi bani yaaba n kpe yaapo? **30** Tinba mo, be yaapo
ke ti ye mi yebiadima nni yogunu kuli? **31** N kpiiba li
tie moamoani ke n ye mi kuuma nni daali kuli nani
lan tie ke n pia li pamancianli ti Diedi Jesu Kilisiti
kani kelima yi yaapo maama. **32** Li ya ke bi niba n nua
maama. Li yaa tie kebi niba n nua maama bebe yaapo
ke n den koani leni ti moayandi Efesa po, n den baa be
ñuadi lienni? Li yaa tie ke bi tinkpiba kan fii, lanwani:
Tin je mani ki go ño, kelima saala ti baa kpe. **33** Lan da
boani yi: U yeginunbiadu n baa biidi li yantiahanli. **34**
Yin go baa mani li yantiahanli nani lan pundi maama,
ki cedi ki da go tiendi ti tuonbiadi, kelima yi siiga
tianba naa bani U Tieu. N maadi yeni ke i fe n cuo
yi lipo. **35** Daalinba niloba baa buali: Bi tinkpiba baa
fii lede? Bi baa goa cua leni be ya gbannanbuolu?
36 Fini o yanpiidaano, han buli yaala yaa kpe, li kan
pudi. **37** Han buli yaala ke li tie bonbibu, bi dibima, bi
bonbuotoe, laa tie han go baa la yaala. **38** U Tieu
puuni bonbibu kuli wan bua ya gbannandi buolu. O
puuni bonbibu kuli bu gbanandi buba. **39** Ti gbanandi
buoli kuli naa tie yenma. Bi nisaaliba gbannandi
ye tiba, ti yandi gbannandi ye tiba, ti bonyugiditi
gbannandi ye tiba, i jami ya gbannandi mo ye tiba. **40**
Tapolli ya yaadi ye, ki tinga mo ya yaadi ye. Tapolli
ya yaadi kpiagidi naa taa leni ki tinga ya yaadi ya
kpiagidi. **41** Ki yenga pia ki kpiagidi kiba, o hmala
pia o kpiagidi oba, a hmabilia pia a kpiagidi aba. A
hmabilia moko naa taa kpiagidi buolu leni aya. **42** Bi
tinkpiba fiima mo baa tie yene. Bi buli ti gbannandi
ke ti tie bonbedikaadi, ama ti go baa fii kaa go pia
bedima. **43** Bi buli ti ke ti gundi, ama ti baa goa ki fii
ki pia ti kpiagidi. Bi buli ti ke ti tadi, ama ti baa goa ki
fii ki pia u fidu. **44** Bi buli ti ke ti tie nisaali gbannandi,
ama ti baa fii leni U Tieu Fuoma ya miali. Li ya tie ke
ti nisaali gbannandi ye, ya gbannandi n pia U Tieu
Fuoma miali moko ye. **45** Li tie yeni ke li diani ki yedi:
O nikpalii Adama den tua ya miali n fo. Ama Adama
juodikoa tie ya Fuoma n puuni li miali. **46** Laa tie
tapolli yua ka den kpia, ama ki tinga yua, ke tapolli
yua yuandi ki cua. **47** O nikpialo den ñani ki tinga
tama nni ki tie ki tinga yua, o nilielo ñani tapolli. **48**

Tinga nni yua n tie maama, tinga nni yaaba mo kuli
tie yeni, tanpoli po yua n tie maama, tanpoli yaaba
mo kuli tie yeni. **49** Nani tin pia ki tinga yua nannanli
yeni, ti go baa baa tanpoli po yua ya nannanli yene.
50 N kpiiba, min yedi yaala tie ke ti gbannandi leni
mi soama kan je li faali U Tieu diema nni, yaala n
baa bedi mo kan je yaala n kan bedi faali. **51** Diidi
mani, n baa doagidi yipo li bondoaginkaala. Tikuli ka
baa kpe. Ama tikuli baa lebidi. **52** Li baa tieni yenma
nani ku nungbangu kabima yeni, o kakaci-ciamo ya
piebi ya yogunu. Kelima kakaci ya piebi yaaba n kpe
baa fii ki kaa go pia mi bedima, lani ti mo baa lebidi.
53 Li tie tiladi ti naa gbannandi yaadi n baa bedi n
lebidi ki tua yaadi n kan bedi. Li tie ti naa gbannandi
yaadi n baa kpe n lebidi ki tua yaadi n kan kpe. **54**
Lanwani ya gbannandi n baa bedi ya lebidi ki tua
yaadi n kan bedi, ke ya gbannandi n baa kpe mo lebidi
ki tua yaadi n kan kpe, laa yogunu ya maama n diani
ne baa tieni ki dudi: **55** Mi kuuma, a paani be? Mi
kuuma, a bonjunkaala go ye le? (**Hadēs g86**) **56** Mi kuuma
bonjunkaala tie ti tuonbiadi, ti tuonbiadi paalu mo tie
li balimaama yaapo. **57** Ama tin tuondi mani wani U
Tieu yua n teni ke ti paani li bonla kuli kelima ti
Diedo Jesu Kilsiti po. **58** Lanwani n kpibaudiba yi ya se
mani bonhanla ki da lengidi. Yi ya suagi mani liiga o
Diedo tuonli nni ya yogunu kuli, ki bani ke yi tuonli o
Diedo po kan tua fanma.

16 Yaala n tie mi ligitaanma bi nigagidihanba todima
po, yi moko tieni nani min den bili Kilisiti n yini
yaaba, yaaba n ye Galati diema nni maama. **2** Ahada
daali kuli, yi siiga yua kuli n yen bili o denpo wan
fidi maama nani o bonpiakaala n pundi maama, ki da
guudi o cuama yogunu ki tieni mi ligitaanma. **3** N ya
cua, n baa diani a tila Jelusalema yaaba po, ki teni
yin gandi ya nigagikaaba, ki soani ba ban gedini yi
paabu Jelusalema. **4** Li ya pundi mini nba n gedi, n
baa bi baa yegi leni nni. **5** N ya poandi Maseduana
diema nni, n baa cua yi kani. Kelima n jagi ke n baa
poandi Maseduana diema nni. **6** Daalinba n baa waagi
leni yi, li fidi min pundi ti wadi yogunu, ke yin tod
nni leni n cenli, min baa gedi naankani kuli. **7** Kelima
mii bua ki la yi moala ki pendii tontoni, ama o Diedo
ya tuo, n sugini ki waagi leni yi waamu. **8** Ama daa
baa ye Efesa ne hali li Danpiimuuli jaanma n pundi,
9 kelima u sanu luodi npo yaala n tie n tuonli po, ama n
yibalinba moko yaba. **10** Li ya tie ke Timote cua yi

kani yin ga o cangu bonhanla ke wan da bangi liba yi siiga, kelima o tuuni o Diedo tuonli nani mini yeni. **11** Oba kuli n da fali o. Yin todii o cenli nni ki cabi o leni mi yanduanma wan goa ki cua n kani. Kelima n gu wan taani leni ti kpiiba ki cua. **12** Ti kpiilo Apolosa ya maama po, n den tigini o ke wani leni ti kpiiba n yegi ki gedi yi kani, ama waa bua ki cua yi kani moala, o ya baa u sanu o baa cua. **13** Yin yaa gu mani, ki ya se ke li pa li dandanli nni, tua mani jaba, paagi mani yiba. **14** Yi siiga li bonla kuli n ya tiendi leni mi buama. **15** N kpiiba n go pia mayenma. Yi bani ke Sitefana leni o deni yaaba kuli tie yaaba n den kpa daani Jesu Akayi diema nni. Yi go bani ke bi puni bi yula ki todii bi nigagihanba. **16** Yin miini mani yi yula laa nibuolu kani leni yaaba n kuani bi yama ki tuuni o Diedo tuonli kuli. **17** N pali mangi leni Sitefana leni Fotunata leni Akayikusa cuama, bi tieni npo yin bi baa tieni npo yaala kuli. **18** Bi duani n yama ki mangi n pali ki go tieni yeni yi moko yaapo. Yin pagi mani laa nibuolu. **19** Kilisiti n yini yaaba Asi diema nni kuli fuondi yi. Akilasa leni Pilisila, leni Kilisiti n yini yaaba, yaaba n taagi bi diegu nni fuondi yi o Diedo nni. **20** Ti kpiiba yaaba n ye nakanba kuli fuondi yi. Fuondi mani iyiyaba ki gobini iyiyaba leni mi buamoanma. **21** Mini Polo n diani n fuondi ne leni n nuceli. **22** Yua n kaa bua o Diedo kuli wan tua ti solindi yua. Ti Diedo han cua. **23** O Diedo Jesu ya hanbili n ya ye leni yi. **24** N buama ye leni yikuli Jesu Kilisiti nni.

2 Kolinta

1 Mini polo, Jesu Kilisiti tondo kelima U tienu yanbuama po, leni ti kpiilo Timote, ti taami diani yinba Utienu nitanli yaaba n ye Kolinta, leni Utienu nigagidijanba yaaba n ye Akayi diema nni kuli. **2** Utienu ti ba leni Jesu Kilisiti yjanbili leni Oyanduanma n yaa ye leni yi. **3** Utienu n baa ti kpiagidi wani yua n tie Jesu Kilisiti ba, mi ninningbadima ba leni i baagi kuli yaa ba. **4** Wani n baagiti falabuolu kuli n ni ke ti moko n tua baagi kaaba yaaba n ye fala tiamo nni leni tin ba yaa baagi Utienu kani. **5** Nani tin laadi yaa falaciamo kelima kilisiti po n yaba maama yeni, tin baadi yaa baagi Kilisiti kani moko yabi ki da yene. **6** Ti yaa laadi fala li tie kelima ti bua yin paagi yi ba mi tindima ya sanun ni, ti yaa baadi yi baagi li tie ke yi moko n ba i baagi, li tie yin baa li juunli li yaa tie ke yi moko laa tin laadi yaa fala. **7** Ti pala pa yi po boncianla kelima yi yaa tuo fala, i baagi moko baa tua yi biinu. **8** N kpiiba li tie ke tii bua wuoni li ba kuli leni tin laa yaa fala biado Asi diema nni. laa fala biado den kpiagi ki pendti fidu banlu hali ke ti den taama ke ti kaa pia miali. **9** Ti den nua cain nani bi tianba, ke ti kuumi yogunu pundi hali ke ti den bangi ke ti kan yaa dugi ti yucela po ka, ama ti baa yaa dugi Utienu po wan yua fiindi a tinkpila. **10** Wani n den faabi ti, ki go baa faabi leni laa kuubuolu. ti tama ke O go baa faabi ti. **11** Yinba yi moko n yaa todii ti i jaandi nni, yaa niba kaa wa tuondi Utienu leni O yjanbili ti po kelima niba boncianla den jandi ti po. **12** Kelima tin pia yaa jigidi tie ke ti pala siedo doagidi ke ti ye yanduna nni leni yaa tagu n gagidi leni yaa yantugupiengu n nani Utienu kani. yaala n cie mo n tie ke ti tagu den tie yene yi siiga. tii den pia laa tagijamu kelima o nisaalo yanfuoma po ka, ama li tie kelima Utienu yjanbili po. **13** Tii diani yi po bontoala kaa tie yin cogi yaala ki go ban yaala. n sugini yin bandi la ki pugini hali ki ban bandi cain. **14** Nani yin bandi waamu maama, ke ti yi jigidi nani yi moko n ba ti tua maama O Diedo Jesu cuama daali. **15** Min den bandi cain ke li baa tie yene yi po, lan yaa po n den jagi ke n baa cua i kani lani n tie yin baa li yjanbili ki pugini. **16** N bi bua ki tagini yi kani ki yuandi ki suagi Maseduana diema nni. n yaa gedi Maseduana ki guani yi kani, yin ciani nni min gedi Jude diemann. **17** Min den bua ki tieni maama yeni, naani li tie ke mii nuanli la bonmoanli bii? bi min jagi maama yeni tie

nisaali yanjagili yo? ke n niini pia yantiana lie «nm» leni «aa» a. **18** U tienu tie siedi ke tin den waani yi yaa maama yeni, naa den tie «nm» ki go tie «aa a». **19** Mini leni Silivin leni timote n den wangi yi yua yaa maama yeni lan tie Jesu Kilisiti Utienu bijua naa tie «nm» ki go tie «aa a». ama «nm» bebe n ye O kani. **20** Kelima Utienu yjanbianu kuli «nm» bebe n ye. wan yaa po yo ke ti gani «amina» O yeli kpiagidi po. **21** Yua n teni ke tinba leni yinba se ke pa Kilisiti nni tie Utienu wani yua n go gandi ti. **22** O go den tieni ti po O maalima, yaa maalima n tie Utienu Fuomi yua ti pala nni. **23** Utienu tie n siedo, ke mii pua faama li yaa tie moamoani won ta n miali; mii den guani ki gedi Kolinta, kelima mii den bua ki cuagi yi. **24** Laa tie ke tinba gobidi yi dandanli ka, ama li tie ki todii yi yin yaa pia li pamanli kelima yi se ke li pa li dandanli nni.

2 Lan wani n den jagi n yaa ba, ke n kan gedi i poo leni li pabili. **2** Kelima n yaa biidi i pala, yme n baa fidi ki mangi n pali? li yaa tie min biidi yinba yaaba yaa pala yaa ka. **3** N den diani yi laa tili kelima mii bua n yaa cua yi kani yi pala n biidi, yinba yaaba ba mangi n pali. n pia laa dugidi yi kuli po kelima n pamanli tie yi moko yaale. **4** Li den tie leni li pabili, leni li pabuanli ke n den diani yi, leni ti ninsiikankaadi; laa tie ke n den bua yi pala n biidi ka, ama n den bua yin bandi yin pia yaa buacianma yi po. **5** Yaa nilo n tieni yaali n cuani li pabiili, min bebe yaa pali ka ke o biidi, ama o biidi yi kuli pala die min da yedi yi kuli, ki da maadi ki pendti ama min yedi yi siiga bi tianba. **6** Niba boncianla n den funi leno ki go paadi ki sieno yeni, li dagidi. **7** Li pundi yin pa o sugili ki go baagi o ke li pabiidikandi kaali n da ti je o. buama o po. **8** Lan wani n miadi yi ke yin doagidi waani yi buama o po. **9** Yaali n teni ke n go den diani yi n tie ke n bua ki biigi bandi yi yaa pia mi tuoma li bonli kuli nni. **10** Yin tieni yua yaa po sugili kuli n moko puni sugili. min tieni yaali po sugili, li yaa tie ke n pia min baa tieni yaali po sugili kuli n baa pa sugili Kilisiti nintuali kelima yi yaa po. **11** Ki da cedi rutaani n ba u folu ki fidi ti kelima tii sundi o yan jaga po. **12** Min den pundi Tulowasa dogu nni kelima Kilisiti labaali yamo po; baa ke O Diedo den luodi n po u sanu li poo, mii den pia yanduama kelima min den pundi li po mii laa n kpiilo Tita. **13** Lan yaa po n den cabi Tulowasa yaaba ki den gedi Maseduna. **14** Ti tuondi U tienu wani n teni yogunu n kuli ke ti paadi Jesu Kilisiti niini. ki go

teni ke ti yadi i kaankuli o bandima yaa nulu manu. **15** Ti tie Utieno po yaa nuulimanu n ña Kilisiti nni yaaba n ba mi tidima sanu leni yaaba n ye mi bodima sanu nni. **16** Bi tianba po laa nuulu tie mi kuuma yaa nuulu yu n kpendi nni mi kuuma; bi tianba mo li miali nuulu ki baa cuani li miali. ñme n dagidi ki ba soani laa tuonli buolu? **17** Ti naa lebidi U tieno maama nani bi niba boncianla n tiendi maama yeni ama ti maadi leni payenli yaa maama n ña Utieno kani ke ti maadi Jesu Kilisiti nni wan Utieno nintuali.

3 Naani ti baa go guani ki wani ti yula yi kani bii?

bi yi bua yaa tila n baa wani yi tin tie yaaba nani bitianba n tiendi maama. **2** Yinba n tie ti tila, ya tila n diani ti pala nni ke bi niba kuli cogi ki go bani. **3** Li doagidi bi niba kuli po, ke yi tie Kilisiti tili, ti tuona n diani ya tili yaa po. laa tili naa den diani leni tidianñima ka, ama leni U tieno yua n fo yaa fuoma. ke li naa go tie a tana yaa walimu po ka ama ti gbanandi yaa walimu po lan tie ti pala nni **4** Ti pia laa dugidi U tieno nintuali kelima Jesu Kilisiti po, **5** Laa bua ki yedi ke ti baa fidji ki tieni bonli ba leni ti yucela fidu ka, ama tin fidji yaali kuli ñiani U tieno kani. **6** O go den teni ke ti fidi ki tua o ñantaadi paano yaa naacenba, ki laa yua leni yaa tili n diani ka ama leni mi fuoma. kelima yaa balimaama n diani, kpendi nni mi kuuma ama mi fuoma puuni limiali. **7** Yaa balimaama n kpendi nni mi kuuma yaama ke bi den diani a tana po, yaa den pia ti kpiagidi hali ke Isalele yaaba kan den fidi ki diidi Musa kelima yaa kpiagidi n ye o nungi po, ba ke li tie yaa kpiagidi n baa pendji, **8** Yin bandi cain ke Utieno Fuoma yua n soani yaa tuonli pia ti kpiagidi ki cie. **9** Li balimaama tuonli yaali n den kpendi nni li bujia leni u cuonu yaa den pia ti kpiagidi, li moamoansaali yaa maama tuonli pia ti kpiagidi bonjanla ki cie. **10** Lan yaa po, yaali n den pia ti kpiagidi naa go den tie pu kuli kelima yaali n ye moala pia ti kpiagidi bonjanla ki cie. **11** Yaali n den tie bonpendi kaala yaa den pia ti kpiagidi yeni, yaali n ye yaa yogunu n ki pia gbenma n pia ti kpiagidi ki cie. **12** Nani tin pia laa suginma buolu yeni, ti tuuni leni ti dugidi. **13** Ti naa tiendi nani Musa yua n den yen wagini o nunga kaa bua Isaleebla yaaba n diidi o nunga yaali n ba juodi ki pendji. **14** Bi tua yanpiidanba kelima ba leni moala, laa kpali piikaabu baa ki piigi bi yama bi yaa cogi o ñantaadi kpelo diani. li kan pigidi bi po li yaa tie Kilisiti nni yaa ka. **15** Hali yen dinla bi

cogi Musa tili, li cabili yen baa pi bi pala. **16** Ama hali bi tuo ki lebidi bi pala ki daani O Diedo baa pigidi. **17** Na kanba lan yedi O Diedo yeni, li bundi Fuoma Yua yo. kelima nan kani ke O Diedo Fuomi ye mi faabima moko ye lan kane. **18** Tinba yaaba yaa nunmu n pigidi, tin nuanli leni ti pagidi nani ki madiidi nni yeni O Diedo kpiagidi, ti baa sua ke ti nunmu kuli tie nani wani yeni, kpiagidi ki tu kpiagidi.

4 Lan yaa po nani won puogiti laa tuonli, kelima

o ninñingbadima po yeni, ti kan cedi ti gbanu n yualigi. **2** Ti yie yaali tiendi i ñasiili nni ki tie fee bonla. tii tie nunfanbiadibu danba, tii go lebidi Utieno maama baa waamu. ama bi niba pala dua ti po kelima ti wangidi imoamoani Utieno nintuali. **3** Tin wangidi yaa labaali ñamo yaa duaga, o duaga yaaba bodi po.

4 A pajuaga danba po kelima tin ye yaa jamaano ne tieno juani bi yantiana kaa bua ban le Kilisiti yua n tie U tieno nannanli yaa labaali ñamo kpiagidi n ñani ki ñuliti maama. (aiõn g165) **5** Ti naa wangiti ti yaa yula maama ka, ama Jesu kilisiti ti Diedo yo ke wangidi. ti go yedi ti yula ke ti tie yi naacenba kelima Jesu po.

6 Kelima Utieno wan yua n yedi: mi yenyenma baa yendi li biigili nni, den teni ke mi yenyenma yendi ti pala nni ki bua, ke tin bandi wani Utieno kpiagidi n ñuliti maama Jesu Kilisiti nungi po. **7** Ti cuoni leni laa piama tinba yaaba n naani nni yaa tuonsuantiagu n tie tandi. ke laa paliciamu kpiagidi n da tie ti yu, ama U tieno yaa kpiagidi. **8** Lan yaa po, bi wangidi ti fala buolu kuli ama bi naa paadi ti; ki yagini ti yama, ama ti jigi naa cie; **9** Ti laadi fala, ama U tieno naa ñaa ti; bi yen guliti, ama ti yen fi; **10** O yogunu kuli ti tugijesu kuuma ti gbanandi nni, lani n tie Jesu miali moko n doagidi ti gbanandi nni. **11** kelima tinba yaabi n fo, o yogunu kuli ti ye mi kuuma nni kelima Jesu po; ke Jesu miali moko n doagidi ti gbanandi nni. **12** Lan mi kuuma tuuni ti niini ama li miali moko tuuni ti niini. **13** Nani ti kuli n pia yantianenli li dandanli nni nani lan diani maama: «n daani, lan yaapo yo ke n den maadi» ti moko daani lan yaa po yo ke ti maadi. **14** Yin bandi mani ke yua n fiini O Diedo Jesu bi tinkpiba siiga yeni, ba ti fiini ti moko leni Jesu ki teni tinba leni yinba n taani ki sedi o nintuali. **15** Yi yaa po n teni ke ti laadi lan kuli. ke U tieno ñyanibili yaa yabidi pugidi lan teni bi niba boncianla moko, tuondi n yaabidi ki pugini U tieno kpiagidi po. **16** Lan yaa po n teni ke tii luo li papalii, kelima ba ti gbanandi yaa kpeligi

ke ti gbamanu wadi, ti naano wani, daali ki tu daali yen pandi. **17** Kelima moala n po tin laadi yaa fala jenjenmu, ki tie pu, ti yaa biiga leni wan bogin ti po yaa kpiagidi. (**aiōnios g166**) **18** Ti nuni naa ma bi niba n nua yaali yaa po ka, ama yaala ke baa nua; kelima bi niba n nua yaala tie bonpendi kaala ama ban kan fidi ki le yaala lani n tie yaala n kan pendi fabada. (**aiōnios g166**)

5 Ti bani ki tingi n po tin ye yaa gbanandi yaa niini yaadi n tie nani li gbandielu yeni yaa bodi, ti pia tanpoli po yaa dieli ke U tienu wani o yaaba n tagi yaali. yaa dieli n baa ye u yogunu kuli, o nisaalo n ki tagi yaali. (**aiōnios g166**) **2** Ti go ye leni li dunli laa gbandielu yaa niini kelima ti bua ki yie ti tanpoli gbandielu. **3** Lan wani ti yaa yie tanpoli tiandi ti kan sua ti ye mubina. **4** Hali ti da ye ti naa gbanandi nni ti ye leni li dunli leni fala. laa tie ke ti bua ki yiedi tin yie yaa gbandielu ka, ama ti bua ki yie tanpoli yaali, lan tie yaali n fo n bolini yaali n kpe. **5** U tienu, wani O Yaaba n boginti laa bonli po, ki go kpa puni ti O Fuoma Yua, yuan tie tin baa ba yaala yaa bonciala. **6** Lan wani ti pala gbie leni ti dugidi, ki go bani ke ti yaa ye ti naa gbanandi nni ti ye ki fuagi leni O Diedo. **7** Kelima ti cuoni leni li dandanli yo, laa tie leni tin nua yaali ka. **8** Ti gbie leni ti dugidi ti go bi sugini ba ki ña yaa gbanandi n tiene yaa niini ki yaa ye leni O Diedo. **9** Lan yaa po, ba tin ye ti naa gbanandi nni bi, ti yaa di ye ti naa gbanandin nni, ti tiendi a nia ki bua O pali n yaa mani ti po. **10** Kelima tiladi, ti kuli baa fa ki sedi Kilisiti bujiali kaanu kani yua kuli n ga o tuonjama bi, o tuonbiadi panpani wan bi ye o gbanandi nni yaa yogunu. **11** Nani tin pia O Diedo fangili maama yeni, lan teni ke ti maadi ki bua ti maama n sii ki lebidi bi niba pala. U tienu bani yua kuli; yi moko yi pala nni yi bani tin tie yaaba. **12** Tii wangidi ti yula yi kani, ama ti puni yi u sanu yin mangi yi pala ti po. lan n tie yin fidi ki guani ki lebidi yaaba n gbengidi bi yula len yaali n ye niini ki naa faami yaali n ye li pali nni. **13** Lan yaapo, n yaa tie nani yua n luo mi yama li tie Utienu po, n yaa go pia ma mo, li tie yi yaa po. **14** Kilisiti buama tiginiti. kelima ni yendo yaa kpe bi niba kuli po, li bundi ke bi niba kuli kpe. **15** O den kpe yua kuli po, lan tie yaaba n ye, n da ye bi yucela po ka ama ban yaa ye yua n den kpe, bi po, ki guani ki fii bi tinkpiba siiga yaa po. **16** Lan wani ki cili leni moala tii go nua bi niba leni ti gbanandi nunnuanligu ka; ba ti

yaa den bandi Kilisiti wan den ye ti gbanandi nni yaa yogunu, moala laa tie yen ka. **17** kelima o nisaalo ya ye Kilisiti nni, o tie tagipanma, li bonkpeli pendi, ke li bonli kuli tua bonpanla. **18** Lan kuli ñani U tienu kani, wan yua n teni ke ti guani mangi yeni O kelima Kilisiti yaa po. ki go puogiti yaa tuonli n tie, ke tin tua yaaba n baa teni ke bi niba n guani mangi leni O. **19** U tienu den ye Kilisiti nni ki den teni ke ñanduna guani mangi leni O. kaa coadi bi tuonbiadi; ki go den tieni ti ñoana nni O maama. ke tin yaa wangidi ya maama n ba teni bi niba n guani mangi leni U tienu. **20** Lan wani, ti tie nani Kilisiti n dini yaa niba li bali; ke ti maama tie nani U tienu wani O yaaba n maadi ti ñoana nni ki tundi yi. ti miadi yi Kilisiti yeli nni guani mani ki mangi leni U tienu. **21** Kilisiti yua n kaa den bandi ti tuonbiadi, U tienu teni ke O tua tuonbiadi kelima timba yaa po. lan tie Kilisiti yaa niini tin fidi ki baa U tienu moamoansaali.

6 Nani tin taa ki tuumi leni U tienu yeni, ti tundi yi, ke o ba kuli n da ga U tienu ñanbili paabu fanma. **2** Kelima O yedi: li ñanbili yogunu n den guani ki lebidi ja miabu, mi faabima daali n den faabi ja. tii tua tantuudi kaali li ba kuli nni; **3** ke bi niba n da ba u folu ki sugi ki juagini ti tuonli. **4** Ama li bonli kuli nni ti yen moandi kaa pia o siedi ñamo, nani tin tie U tienu nacenbi yeni, li juunli boncianla o fala ciomo nni, ti yanyagidi nni, mi luoma nni, **5** Ki juuni leni ti puadi nni, a kpaadidiena nni, ku fuugu nni, a tuonciama nni, mi duuanlima nni, mi ñaoalolima nni kuli. **6** Ti moandi ki pia laa siedi ñamo leni ku yantugupiengu nni mi bandima nni, li juuli nni, mi ñanma nni, leni mi fuorjanma, leni mi buamoanma, **7** Ti go pia laa siedi ñamo kelima i moamoani maama po, leni U tienu paaliciaamu len mi teginma toatiadi tin moa leni yaadi, len tin moa ki gaani ti yula leni yaa toatiadi. **8** Ti go moandi ki laa siedi ñamo, ban kpiagidi ti naani leni ban fiagiti naani, ti pagidi leni ki faliga siiga, ki nua ti nani tuofaadanba ba leni tin tie moamoani danba. **9** Ki nua ti nani binilbanu yeni ba leni ban banti; nani yaaba n ba kpe ama ti fo. **10** Bi nua ti nani yaaba ye li pabidili nni ama o yogunu kuli ti gbie leni li pamanli. nani a luoda yeni ama, ti teni ke niba boncianla tua piada. bi nua ti nani yaaba ki pia li ba ama, ti pia li bonli kuli. **11** Yinba Kolinta yaaba, ti luodi ti ñoana ki maadi leni yi, ti luodi ti pala yi po tii wuoni yi li ba kuli. **12** Ti naa luoni ti pala

yi po, ama yinba, yi luoni yi yaa pala ti po. **13** N maadi yi nani n bila yensi, yi moko n luodi ki piagi yi pala ti po nani tin tieni yi po maama yensi. **14** Yin da pia u taayienu leni yaaba n kaa tie dandantieba, ki tugi yaa tugili n kaa tie yi yaali. kelima bee taayienu n ye mi teginma leni ti tuonbiadi siiga? bi, bee ḷjantaado ye mi yenma leni li biigili siiga? **15** Naani Kilisiti leni Beliali baa dagidi leni bi yaaba? **16** Be yaa taayienu n ye U tienu diegu leni Ibuli siiga. kelima ti tie Utienu yua n fo yaa diegu yo; nani U tienu wani O yaa ba n yedi maama: n ba ya ye bi siiga ki go cuoni leni ba. N baa tie bi Tienu bi mo baa tie n niba. **17** Lan yaa po O diedi yedi: yin ūa bi siiga ki paadi leni ba, yin da sii yaali joagini kuli lan tie min ga yi. **18** N baa tie yi ba, yi mo n tua N bijaba leni N bisiaba. O Diedo Upaaciamu kuli daano n yedi maama.

7 Lan yaa po, n bua kaaba nani tin pia laa ūoanianu yensi, tin yaa ye mi candirjanma nni ki fuagidi ti yula leni yaali n ba joagini ti gbanandi leni ti yantiana kuli. ki juodi ti gagidiranma Utienu fangili nni. **2** Yin pa ti mani u kaanu yi pala nni kelima ti naa biidi o ba kuli po, tii kuli o ba, tii go dini o ba kuli bonla. **3** N maadi yensi laa tie ke n bua ki jaligi yi ka, ama nani min den kpa yedi yi maama, lan tie miali nni bi kuuma nni; **4** N dugi yi po boncianla, n pia ti jigidi kelima yi po, ba o falaciamo siiga, ti gbie leni i baagi leni li pamancianli. **5** Moamoani, tin den pundi Maseduna ya yogunu tii ba fuodima baa waamu. ti den la fala buolu kuli. niini li moali, deeni mo i jeje. **6** Ama Utienu wani yua n bagidi ti, den baagi ti leni Tita cuama ti siiga. **7** Laa tie Tita cuama bebe ka, ama wani o yaa ba moko n den ba yaa baagi i kani. o den togidi ti yi yankuali, yi ninsiidi leni yi ḷjaniali n po, hali li pamancianli den yabidi n niini. **8** Ba leni min den biidi yi pala kelima min den diani yi po yaa tili yensi po. mii yedi n yaabi ūa mii diani yi; ba yen laa Tili n biidi yi pala yogunu n ba waamu po yensi; **9** Moala n pali mangi, ki laa tie kelima n biidi yi pala ka, li tie kelima laa pabiili cuani yi po mi lebidima. laa pabiili buolu dagidi Utienu po, lan wani tii biidi yi po li ba. **10** Kelima U tienu bua yaa pabiili buolu n baa cuani mi yanlebidima, yaa yanlebidimi n baa cuani mi tindima. lan wani ti kan yedi ti yaabi bani tii biidi yi pala. ama ḷjanduna yaa pabiili wani yen cuani mi kuuma. **11** Diidi mani ki le, laa pabiili yaali ke U tienu bua, n cuani yi po yaa tiginma yi niini. ki teni ke yi

mia sugili, ke yi pala biidi li po ke ti jiwaandi cuo yi; ke yi go sugini ki lee nni leni li yankuali, ke yua n tudi n ga o tagili panpaani; li bonli kuli nni yi doagidi wani ke yii pia tagili ba kuli laa bonli yaa niini. **12** Lan wani n den diani yi laa tili, laa tie yuan tieni yi tagili po ka, bi yua ke bi tudi o po ka, ama li tie ke n bua ki lee yi siiga yin pia yaa ḷjaniali ti po U tienu nintuali. **13** Lan kuli den baagi ti, laa tie laa baagi bebe ka, ama ti pala go den mangi boncianla kelima ti den la Tita n pia ya pamanli kelima yi den duani o yama. **14** Baa leni min den pagi n yuli waamu kelima yi po Tita kani, mii la fee li yaa po, ama li doagidi ke min den pagi yi o kani maama yensi tie moamoani. **15** O yaa tiadi yi kuli n pia yaa tuoma, ke yi go den ga o cangu leni li fangili, leni mi digima; o buama yi po yabidi ki pugini. **16** N pali mani kelima li bonli kuli nni, n baa fidi ki dugi yi po.

8 Ti kpiiba n bua yin bandi U tienu ḷjanibili n doagidi Maseduna jandiena yaaba po maama. **2** Ba leni ban den la fala boncianla, bi den ye leni li pamancianli. ba leni bi luokandi kaama kuli, bi den fidi ki puni mi todima bonjanla. **3** N tie bi siedo, bi den puni leni bi pala kuli nani yua kuli n fidi maama, ke li den pendi ki cie ba bi fidu bianu. **4** Bi go den mia ti leni mi tiginma ke tin tieni bi po li ḷjanibili ban moko n fidi ki todii U tienu ni gagidiranba. **5** Bi den tieni ki cie ba tin den tama maama kelima bi den kpa puni bi yula O Diedo, ki den yuandi ki puni bi yula tinba leni U tienu yanbuama. **6** Lan wani, ti den mia Tita wan ḷjanbi ki dudi yaa tuonjanli ke o den cili yensi. **7** Nani yin ye liiga li bonli kuli nni maama yensi, yaalin tie yi dandanli nni, mi maama nni, mi bandima nni, li yankoaliali li bonli kuli nni, leni yi buama ti po, yin tieni ḷjaniali ki yaa go ye liiga laa tuonjanli yaa niini. **8** Laa tie ke n bili yi po ūoabonli ka, ama n togidi yi nitoaba n pia yaa yankoali. ki bua ki biigi ki lee, yi buama ya tie buamoanma. **9** Kelima yi bani ti Diedo Jesu Kilisiti ḷjanibili, wan yua n den tie piado, o den tua luodo kelima yi yaa po. lan tie O luoma, nni yin tua piada. **10** N wani yi min la maama li po; n la ke lani n dagidi leni yi. yinba yaaba n den kpa cili ki tendi yi todima. lan bebe ka, yi den pia laa yantiali hali jeli. **11** Yin tieni ki dudi yin den cili yaa tuonjanli leni yaa yankoali ke yi den cili ki ba. **12** Li yankoali yaa ye, li tie yaali n dagidi U tienu po. kelima o baa kuli kan fidi ki teni wan kaa pia yaala. **13** Laa tie ke n bua yin kpaadi yin pia yaala ka ki teni nitoaba; ama n

bua li bonli kuli n yaa da leni li yala. **14** ke moala n po yin pia yaala ke li kandi n tua todima ban luo yaala Ke ban moko n pia yaali ke li kandi n todi yi moko yin luo naani, lani n tie li bonli kuli n dagidi cain. **15** Nani lan diani maama: yua n wodi boncianla naa pia ke li kandi, yua mo n wodi waamu laa poadi o. **16** U tienu n baa i tuondi leni wan tieni Tita moko yaa pali nni laa tiginma yi po. **17** Kelima o den tuo ti miabu, leni li yankoali, leni o yantiaceli, o ñani ti kani ki baa gedi yi poo. **18** Ti soani o leni ti kpiilo yua ke bi niba kuli tendi o po o siedi a jandiena nni kelima wan tuuni yaa tuonjanli or labaanjamoo wangimi po. **19** Wane ke a Jandiena go den gandi wan n tua ti yegini n lielo mi naa todima tuonli yaa sancenli nni. tin tiendi yaa tuonli kelima O Diedo yaa yeli kpiagidi po. ti go bua ki doagidi ki wani yi ke ti moko yama ye lien ni. **20** Ti tiendi yeni kelima tii bua o ba kuli n sugi ki joagini ti yela, kelima laa todicianma po, yaa tuonli ke n gobidi leni i moamoani. **21** Kelima tii lingi yaali ñani O Diedo nintuali bebe ka, ama bi niba moko yaa nintuali. **22** Ti taani ki soani, bani leni ti kpiilo yua ke ti biigi yaama n kaa wa ki sua ke o pia li yankoali ke li go yaabidi ki pugini kelima o dugidi yi po n yaabi ki da maama. **23** Yaali n tie Tita mo, o tie ti tuonsoanlielo leni ti cianka yi kani. ti kpiiba yaaba n sieni mo tie a jandiena n gandi ki soani yaaba yi kani Kilisiti kpiagidi po. **24** Yin waanba yin buuba maama a jandiena yaaba kuli nintuali, ke bani bi yaaba n bandi ke ti sa moamoane leni tin jigini ti yula maama bi nintuali kelima yi po.

9 Yaali n tie yi todima bi nigagidjanba po, laa tie tiladi min go diani yi. **2** Kelima n bani yin pia yaa yankoali laa todima po. n pagi n yuli yi po, Maseduana yaaba kani ki waani ba ke hali jele ke Akayi yaaba wan cili ki bogini. yin pia yaa yankoali teni ke niba boncianla moko yaa yankoali fundi. **3** N soani ti kpiiba yi kani, kelima mii bua min den pagi yi maama kelima laa bonli po n tua fanma n bua ke ban sua ke yi bogini gbeni nani min den yedi maama. **4** Kelima mii bua Maseduana yaaba yaa ti yegi leni nni ban sua ke yii bogini gbeni; ti dugidi yi po n tua ti po fe, ki da yedi, i fe baa tua i yii. **5** Lan yaapo, n den laa ke li tie tiladi min mia n kpiiba ban ga liiga, ki gedi yi po ki cili kaa taaga yin den niani ke yi baa pa yaa todima. ban sua ke li bonli kuli bogini ki gbeni, lani n tie ban bandi ke yi puni leni yi pala kuli, ki laa tie leni yanbiidi ka. **6** Yin bandi mani yua n buli waamu, o baa yendi

waamu, yua n buli boncianla mo baa yendi boncianla. **7** Yua kuli n teni nani wan jagi o pali nni maama ki da pa leni pabiili, bi, nani ban tieni yua u paalu yeni. **8** U tienu baa fidji ki teni yin gbie leni O ñanbili ki yaa pia ke li dagidi o yogunu. ke li bonli kuli nni yin fidji ki kuani yi ñantaadi, ki yaa go pia ke li yaabi kandi ki baa teni yin yaa tuuni a tuonjama. **9** Nani lan diani maama: «O den tieni mi ñanma, o den todi a luoda, O teginma ye hali o yogunu kuli», (aiõn g165) **10** U tienu wan yua n puuni o kpakpalo li bonbuli kaala, leni o bonjekaala, wanin n baa pa yi ki pugini ki teni yi bonbuli kaala n pili, o go baa pugini yi teginma bonluon kaala. **11** Yi piama baa yabidi li bonli kuli nni yin ba ki yaa puuni len ti bulcindi yogunu n kuli. ke yin suanti, tin teni yaaba yi todima yeni, baa tuondi U tienu. **12** Kelima yi todima baa kuani bi ni gagidjanba ñantaado, li go baa teni niba boncianla tuondi U tienu po n yabidi. **13** Ban la yin todiba maama yeni po, bi kpiagi U tienu kelima yi waani ba yi tuoma Kilisiti labaalijamo tuonli nni; len yin puni bani, leni yaaba sieni kuli yi paabu leni yi pala kuli maama. **14** Bi bua yi lan teni ke bi jandi U tienu yi po kelima wan puni yi yaa ñanbicianli po. **15** U tienu n ba i tuondi kelima o paabu yaabu n ki pia maama yeni po.

10 Mini Polo, mini n yaaba, n tundi yi kelima Kilisiti yumiili leni O dingimi po, mini yua n naani nni nindingi ka n yaa ye yi siiga, ama n yaa foagi leni yi n pia u palu. **2** N miadi yi n yaa cua yi kani yin da teni min waani n palu. kelima li fidi min joagi n nialu yaaba yaa po n nuati nani ke ti cuoni leni nisaali yantiali yeni. **3** Ba len tin tie nisaala, ti moali naa tie nisaalimoali ka. **4** Kelima tin moa leni ya toatiadi naa tie o nisaali yaadi ka, ama li tie yaa toatiadi n pia U tienu palu yu n fidi ki bolini yibalinba kanpaalu. **5** Ti guli mabanma buolu kuli leni yaa yantiajapaadi n kpedi ki fii pani U tienu bandima po kuli. ti go cuo ki dadi yantiali kuli n tuo ki yaa ñua Kilisiti. **6** Ti go bogini ki ba cuo yiema kuli, yi tuoma yaa dagidi cain yaa yogunu. **7** Yin nuanli mani bonjanla, ya nilo n tama ke o tie Kilisiti yua, wan bandi cain ke nani wan tie Kilisiti yua maama yeni, ti moko tie Kilisiti yaaba yo. li naa pia n po fee **8** Ba, n yaa pagi n yuli hali ki ban pendi waamu kelima O Diedo n dini ti yaa bali, yaali n tie tin todi yi yin suagi liiga O sanjoadima nni ke laa tie yi bodima po ka. **9** Ke lan da tie nani n bua ki jieni yi leni min diani yi yaa tila ka. **10** Kelima bi

nitianba tua: Polo maadi o tila nni leni u paalu, ama, o yaa ye ti siiga oo pia fidu ba kuli. o maama naa pia gbamanu ba kuli. **11** yaabin yieni leni n bandi li ne: tin foagi leni ki maadi yi yaa maama ti tila nni, ba ti yaa ye yi siiga ti ba yaa tie yene. **12** Ti kan tuo bogini, bi, ki biigi ti yula leni bi tianba yaaba n ye yi siiga ki tendi bi yula po siedi, ki maadi bi yuceli maama ki biigidi bi ba leni nitoaba. baa pia yanfuoma. **13** tinba wani, ti kan pagi ti yula ki pendi ti banlu. ti ba sedi yaa banlu ke U tienu puogi ti ke tin soani. laa tuonli n yabidi ki pundi hali yi kani. **14** Ti kan pagi ti yula ki pendi tin tie yaaba nani tii pundi yi kani yeni, ama, tinba n kpa pundi yi kani leni Kilisiti labaalijamo. **15** Tii pagi ti yula ki pendi ti banlu, tii go pagi ti yula nitoaba tuonli po; ama ti bi sugini ke yi dandanli ti Diedo po n yaa pugidi, lan tie ti tuonli yi siiga moko n baa ki pugini ki ɣua U tienu n bili ti po yaa banlu. **16** Ti go bi bua ba ki suagi liiga yi diema kandima ki waani o labaalijamo, kaa pagi ti yula leni nitoaba tuonli po. **17** Yua n baa pagi o yuli wan pagi o yuli O Diedo nni. **18** Kelima laa tie yua n tendi o yuli po siedi ka baa ba O Diedo moamoani saali, kali O Diedo n tieni yua yaa po siedi n baa ba wan sa o po yi moamoani.

11 Yi yaabi baa fidi ki juuni n po waamu leni n yanluoma yin juuni leni nni. **2** Kelima n pia li ninponli yi po yaali n tie nani U tienu ninponli buolu yeni. kelima n bi niani yi ke n baa cayi leni joa yendo bebe, lan tie Kilisiti nani ya puowandiali n gagidi ki ɣani cain. **3** Ama n jie ban da yaani yi yantiana yin ɣua Kilisiti yin ɣua yua yen payenli yeni. nani o wa n den buandi Awa leni o ninponbiadili maama yeni. **4** Kelima yaa nilo n cua yi kani ki wang Jesu toa kaa tie tin wani yi yua, bi ke yi tuo ki ga fuotoama kaa tie U tienu Fuoma ɣanma yaama ke yi den ga, bi labaalijamo toa kaa tie yin ɣua yua, yi yen tuo ki ga li daano cangu. **5** N tama yaa tondiba n nua bi yula ke bi tie tondicianba yeni, baa cie nni leni ba. **6** Ba, n yaa bani liba mi maama nni, mii luo mi bandima wani. ti waani yi lan kuli yi siiga li bonli kuli nni. **7** Bi, nani n tieni tagile leni min jiini n yuli kelima n bua ki yugidi yi, min den cua yi kani ki waani yi U tienu labaalijamo fanma kaa ga panpaani ba kuli yi kani yeni bii? **8** Kaanto yaa jandiena yaaba n kpaadi ban pia yaala ki todi nni ke n cua yi kani ki baa soani yi po. **9** yaa yogunu ke n den ye yi kani, ba leni min den luo bonli boncianla, mii tua o ba kuli po tugili, Kelima n kpiiba yaaba n den ɣani Maseduna ki cua Kolinta,

den puni nni yaali n den poadini kuli. li bonli kuli nni n den fidi kubi n yuli ka tua oba kuli po tugili. yene ke n go baa ba kubi n yuli. **10** Leni Kilisiti moamoani yii n ye n niini yeni yaapo, n yedi ke o ba kuli kan fidi ki yie n po ke n kan kpiagi n yuli li po Akayi diema nni. **11** Ki be yaa po? li tie ke mii bua yi bii? U tienu wan bani ke n bua yi. **12** Min tiendi maama, n go baa yaa baa ki tiendi yene, kelima n bua ki sieni yaaba n ba li magbaali ki bua ka kpiagidi bi yula, ki go bogindi bi yula len tinba. **13** Laa niba tie tuofaatonda, yaa tuonsoanba n buandi bi niba ki kpali ke bi tie Kilisiti tonda. **14** Laa tie bonludi kaala kelima Sutani o yaa ba moko yen kpali ke o tie mi yenma Maleki. **15** Lan wani laa ludi ti o tuonsoanba moko ya kpali ke bi tie miyenma ya tuonsoanba. bi juodima baa tua nani bi tuona n tie maama. **16** N go yedi, o ba kuli n da nuanli nni nani ke n tie yanluodaano; lan yaaka tuo mani ke n tie yanluodaano, lan tie n moko n baa ki kpiagi n yuli waamu. **17** Min maadi maama ke n ba kpiagi n yuli yeni, tie papaa dan maama yo, mii yedi ke li ɣani O Diedo kani, ama n maadi nani o yanluodaano yeni. **18** Kelima li pia niba boncianla ke bi kpiagidi bi yula nani ɣanduna yeni, lan yaapo n moko baa kpiagi n yuli. **19** Kelima yimba yaaba n tie bi yanfuordanba, yi tuo ki juuni leni bi yanluordanba. **20** Yi yen fidi ki juuni leni ya nilo kpandi yonbi, leni yua dini yi, ki fie yi bonla, ki fali yi, bi ki pabi yi. **21** I fe pia nni leni min baa yedi yaala, tin den ye yi siiga ti den dingi, ki kan fidi laa bonla ama, o nisaalo n baa yuoo tien yaanli kuli, n maadi nani o yanluodaano yeni, n moko baa fiidi ki tieni laa bonla. **22** Bi tie Ebulunba yaaba bii? n moko tie wane; bi tie Isaleelenba yaaba bii? n moko tie Isaleele yua; bi yaa tie Abalahama puolijuanu yaaba n moko tie yene: **23** bi yaa tie Kilisiti naacenba, n maadi nani o yanluodaano yeni. n go tie Kilisiti naacemo ki cie ba; n cie ba a tuona nni, n cie ba ti puadi nni, n cie ba a kpaadidiena nni, u yogun tiama mii foagi leni mi kuuma. **24** Taalima mu jufinba den pua nni pita n puadi yia. **25** Taalimi Ta, bi puanni leni a gbabina, yenma bi madi nni a tana, taalimi ta mi ɣincianma den baa je nni, mi ɣincianma den tugi nni danmunli leni ku ɣiagu ke ye mi niini. **26** O yogunu kuli n sancena nni mii yen foagi leni mi kuuma, i kpeni nni, a sanjala siiga, mii den foagi leni mi kuuma n ma doguni yaaba siiga leni yaaba kaa tie jufinba siiga, mii foagi leni mi kuuma u dogu ciamu nni leni mi fanpiema nni, mi ɣincianmi nni, n nagini

mi kuuma kelima yaaba kpali ke bi tie Jesu yaaba po. **27** N den ye a tuonjoaga nni leni fala nni, ki yen ye mi duanoanlima nni, mi koma leni u ñinñuulu nni, yogunu n kuli mi ñoalolima nni, ti wadi leni ti cadi nni. **28** Mii cuadi ki taani leni bontiala; daali kuli n ye leni a jandiena yanyagidi. **29** ñjme n tadi ke n moko mii tadi lenio; ñjme n ba ke laa ju n pali. **30** Li ya tie tiladi min kpiagi n yuli n baa kpiagi n yuli kelima n tadingu po. **31** U tienu yua n tie O Diedo Jesu Ba, wan yua n pia ti pagidi hali yaa yogunu n kaa pia gbenma, bani ke mii pua faama. (**aïōn g165**) **32** Yaa yogunu ke n den ye Damasa dogu nni, o baciamo Aleta n den dini yua wan yaa gobidi u dogu den teni ke bi niba guu Damasa dogu bulñoana kuli ki baa cuo nni. **33** Ama n kpiiba den teni ke n kua gu baabuogu nni ki balinin nni u dogu bilinciamu ke n baa ki jiidi niini ke n sani ki ciadi bi nuunni.

12 Naani n baa kpiagi n yuli lan yaa po; laa pia ñuadi ba kuli. ama n baa waani yi O Diedo bonle kaala leni O bondoagidi kaala. **2** N bani Joayendo ke o tie Kilisiti ñoadi ka moala li pundi piiga n bina na, ke bi den duoni o hali tanpotuadi kaantaalu kani ama mii bani o den ye o gbanandi nni, bi waa den ye o gbanandi nni mii bani U tienu n bani. **3** N go bani ke laa joa, li den tie leni o gbanandi bi laa tie leni o gbanandi mii bani U tienu bebe n bani, **4** O den gedi ñalijani ki den gbadi yaa maama n kaa pia togida yaama ke o nisaalo kan fidi ki togidi. **5** N baa kpiagi n yuli laa nilo yaapo, ama n kan kpiagi n yuli n yucelipo, li yaa tie n tadingu po yaaka. **6** N yaa bi bua ki kpiagi n yuli, n kan bi tua nani yanluo daano kelima n baa waani i moamoani. ama n kan yedi li ba, kelima mii bua o baa kuli n jigini nni ki cie wan nua ke n tie yua bi wan gba ke n tie yua. **7** Ama, ke min da gbengidi n yuli leni ti japaadi kelima laa bondoagidi kaala n den pia ti kpiagidi maama yeni po, n yen gba n gbanu nni li bonla ke li muudi nni nani i konkoni yeni, li tie Sutaami Maleki ki yen muudi nni ke min da gbie leni ti japaadi. **8** Taalimi Ta n jandi ki mia O Diedo n ñani laa bonla n niini. **9** Ama O den yedi nni: N ñanibili dagidi a po kelima ku tadingun ne ke n paciamu yen tuumi bonjanla. lan yaapo, n go ba jigini n yuli ki cie kelima n tadingu po, lan tie Kilisiti paaciamu n yaa ye leni nni. **10** Lan teni ke n mangidi n pali ku tadingu nni, leni ti sugidi nni, leni fala buolu buolu kuli nni kelima Kilisiti po. kelima yaa yogunu ke n tadi laa

yogunu n yen sua ke n pa bonjanla. **11** N tua nani o yanluodaano kelima yinba teni ke n tua yeni. yinba n bi ñaaa teni n po siedi kelima ba leni min ki tie li ba, yaa tondiba n nua bi yula ke bi tie tondicianba yeni, naa cie nni leni li ba. **12** yaali n waani ke n tie Kilisiti tondo moamoani, doagidi yi siiga. lan tie li juuli mi biigimi kuli nni, sinankeene leni li bonlidi kaala, leni mi bandicianma kuli den tiendi leni nni yi siiga. **13** N tieni be jandietoana yaaba po kaa tieni yi po; li yaa tie ke mii den tuo ki tua yi po yaaka? yin tieni mani n po sugili lan yaapo. **14** Diidi mani n go bogini mi taa tama ki baa cua yi kani, n kan go tua yi po tugili kelima mii lingi yi piama ka, ama yinba yi yaaba yo ke n linga. Kelima a bila ka baa taani li bonla bi danba po ama, bi bidanba n ba taani li bonla a bila po. **15** Mini n yaaba, n yama po n ba pa n piama ki go teni n yuli kelima yi naani po. n buama yi po yaa pugidi, naani li tie ke n bua yin wadi yi yaa buama n po? **16** Min kaa tua yi po tugili yeni, bi tianba tua daalinba n tieni nunfanbu yo ki bua ki baa cuo yi. **17** Min den suani yaaba yi kani yeni, naani n den ten ke bi fie yi kani bonli ba bi? **18** N cedi Tita yegi leni ti kpiilo ke bi den gedi yi po, naani Tita den tieni yi u paalu ki den fie yi kani bonli baa bii? naani kuli ki cuoni leni yantiayenli leni sanyendu ka? **19** Yi tama hali yogu, ke ti bua ki fuu ga ti yula yi nintuali; yen ka, ama li tie U tienu leni Jesu nintuali yo ke ti maadi. ti maadi yeni ki bua lan todii yi. **20** Kelima n jie n ya cua yi kani, min sua ke yii tie min bi bua yin yaa tie maama, i moko n da sua ke tie yin kaa bi bua min yaa tie yua. N jie min da cua ki sua yi siiga kufugu, li ponli, leni li pabienli, mi paadima, leni i janbi, i kulinkundi ti japaadi, leni ti yanyagidi, i kulinkundi ti japaadi, leni yanyagidi. **21** N jie n cuama yi kani n Tienu n da teni min lee i fee kelima yi po. N jie min da buudi kelima yi siiga yaabi n den ba ti tuonbiadi nni ki naa tuo ki lebidi bi pala ki mia sugili bi tuonjoagindi po, leni bi conconmi po, leni ban tieni yaa cagindi buolu kuli.

13 Min baa cua yi kani yaama nne n tie mi tataama. maama kuli ba kadi siedinba lie bi siedinba ta ñoana nni. **2** Mi ta liema min den cua yi kani yaa yogunu, n den kpia yedi, ba leni moala min kaa ye yi siiga n go yedi ke, yaabin den kpia tieni ti tuonbiadi leni yaaba n sieni kuli, n yaa gua cua i kani, n kan cedi o ba kuli. **3** Kelima yi lingi yaali n doagidi waana ke Kilisiti maadi ñoabu nni. wan yua n kaa tadi ama o

pia u paalu yi siiga. O den ye leni ku tadingu ban den kpa O li dapuanpuanli po ya yogunu. ama O ye ki fo leni U tienu paciamu. **4** Ti moko taani leni O, O tadigu nni ama ti fo leni O kelima Utienu paciamu po. lan tie tin tuumi ya tuona yi siiga. **5** yinba yi yaa ba, yin kpagi yi yula nni ki lee yi yaa ye li dandanli nni. biigi mani yinba yi yaa ba yi yula. yii bandi ke Jesu Kilisiti ye ti niini bi? li yaa sua ke poadi ye yi niini yaaka. **6** Ama n tama yi ba tuo ke tinba wani naa pia poadi o ba kuli. **7** Tinba wan miadi Utienu ke yin da tiendi yaa bonli n bia. laa tie ke ti bua ki waani ti yula ke tii pia poadi o ba kuli ka ama, li tie ti bua yin yaa tiendi yaali n η ani, ke ti mo n tua nani yaaba n pia poadi yensi. **8** Kelima tii pia yaa palu n baa yie i moamoani po ama i moamoani ya palu bebe. **9** Ti mangidi ti pala ya yogunu ke ti tadi ke yi mo pa; lan wani tin miadi yaala ti jandi nni li tie ke yin yaa suagi liiga ki be li dandanli nni. **10** Lan yaapo n teni ke n diani yi laa bonla ba leni min ki ye yi siiga; lan tie n yaa ti cua yi kani min da mabini yi leni O Diedo n dini nni ya bali yi η amu po ki laa tie yi bodima po. **11** Moala n kpiiba, yin yaa ye li pamanli nni. moandi mani ki yaa suagi liiga ki be li dandanli nni, yin yaa baagidi i yaba, yin ya pia yantiayenli, yin yaa ye leni mi yanduanma, lani n tie mi buama leni mi yanduanma Tienu n ya ye leni yi. **12** Gobini mani yi leni i fuondi. **13** U tienu nigagidinanba kuli fuondi yi. **14** O Diedo Jesu Kilisiti nanbili leni U tienu buama leni, U tienu buama, leni Utienu Fuoma Yua taayienu n yaa ye leni yi kuli!

Galati

1 Galati yaaba: Mini Polo yua n tua Jesu tondo, ke laa hua bi nisaaliba ka soani nni, bi niloba mo, ama kelima Jesu Kilisiti leni U tienu yua n tie Baa, yua n den fiini o bi tinkpiba siiga n soani nni. **2** Mini leni n kpiiba, yaaba n ye ne leni nni kuli taani ki fuondi yi yinba Kilisiti n yini yaaba nitaana ya n ye Galati diema nni. **3** Ti Baa U Tienu leni o Diedo Jesu Kilisiti n pa yi li hanbili leni mi yanduanma. **4** Wani Jesu Kilisiti den puni o yuli ti tuonbiadi po, nani ti Baa U Tienu n den bua maama, ki faabi ti leni handuna na leni o biadima. (aiōn g165) **5** Wani n yaa baadi ti kpiagidi niftima n tu niftima. Ama. (aiōn g165) **6** Li paki nni leni yin jaligi ki lebidi ki ha U Tienu yua n yini yi kelima Kilisiti hanbili po, ki baa hoadi laabaalihantoa. **7** Moamoani, laabaahantoa ki ye, n maadi yeni kelima bi nitianba lengidi yi yama, ki moandi ki baa lebidi Kilisiti laabaalihamo. **8** Baa tinba, ti ya wangyi yaa laabaalihamo n ki taa leni tin den kpa wangyi yaa, baa Maleki ya ñani tanpoli ki tieni yeni, yua n tieni yeni kuli, wan tua ti solindi yua. **9** Nani tin den kpa yedi yi maama, n go yedi yeni moala, yaa nilo n wangyi laabaalihantoa yua n ki taa leni yin den kpa gaa yua, wan tua ti solindi yua. **10** Moala, naani n moandi ke bi nisaaliba n saa npo moamoani bi, bi U Tienu? Naani n moandi ki bua ki mangi bi nisaaliba ya pala bi? Li ya tie ke n bua ki mangi bi nisaaliba ya pala, n kan bi yaa yie Kilisiti naacemo. **11** N kpiiba, n kadi ki waani yi ke min den wangyi yaa laabaalihamo ki ñani bi nisaaliba kani ka. **12** Mii den gbadu o nisaalo kani ka, nisaalo ka den bangi nni o maama fuuli mo, ama Jesu Kilisiti n den doagidi npo **13** Yi den gbadu n tagu n den tie maama min den hua Jufinba jaanma yaa yogunu. N den wangyi U Tienu niba fala hali ki bua ki bolini ba. **14** Jufinba jaanma yeni niini, n den hua ma ki cie n buolu yaaba leni yaaba n den taa leni nni bina kuli, kelima min den pia li yankuali ke li pendi maama ti danbogida po. **15** Ama U Tienu den hanbii npo ki gandi ki gagidi nni hali n naa tugu nni, ki go yini nni o tuonli po. **16** Wan den sua ke li dagidi opo, o den doagidi npo o Bijua, ke min yaa wangyi o laabaalihamo bi nilanba siiga. **17** Mii den gedi Jelusalema ki baa lingi yaaba n den kpa tua Jesu tondiba hali ke n daa tua o. Ama n den fii ki gedi Alabi diema. Li yaa puoli n den guani Damasa. **18** Bina taa n den pendi, n den gedi Jelusalema ki bandi Pieli, ki den tieni o deni piiga

n dana muu. **19** Likani Jesu tondiba siiga mii den la nitoa kuli kali o Diedo Jesu waalo Jaka. **20** Min diani yipo yaa maama na, mii pua faama, U Tienu tie n seedo. **21** Li yaa puoli n den gedi Sili diema leni Silisi diema nni. **22** Laa yogunu Kilisiti n yini yaaba, yaaba n ye Jude diema daa den laa n nunga. **23** Bi den gba bebe ke bi tua: Yua n den kpa wangyi ti fala lebidi ki wangyi li dandanli maama, wan den moandi ki baa bolini yaama. **24** Lane bi den pagi U Tienu kelima npo.

2 Piiga n bina naa n den pendi, n den yegi leni Banabasa ki go gedi Jelusalema, ki taa Tita ke o yegi leni nni. **2** N den gedi kelima U Tienu doagidi npo min gedi. N den waani bani Jelusalema yaaba min den wangyi bi nilanba o laabaalihamo maama. N den taa Pieli leni bi liiga yaaba ki waani bani bebe, kelima mii den bua ke min den kpa soani yaa tuonli ki go tuuni li moala n tua fanma. **3** Baa den ñi ke Tita yua n den yegi leni nni n kua ku koanciagu. **4** Laa maama den fii mo kelima bi nitianba yaaba n kaa den tie ti kpiiba moamoani den kua yi siiga hasiili nni, ki bua ki goandi ki bandi tin pia ya faabima Jesu Kilisiti nni, ke ban fidi ki go kuani ti li balimaamaa yonbidi nni. **5** Tii den tuo ki puni ba u sanu baa waamu, kelima ti bua o laabaalihamo maama n ya ye yi siiga ki da lebidi. **6** Ban nua yaaba ke bi tie yudanba yeni naa tie npo liba kelima U Tienu naa tiendi gagidima bi niba siiga, yaaba n den tie bi yudanba yeni naa bili npo bontoala. **7** Bi den laa ke U Tienu den puogi nni min yaa wangyi bi nilanba o laabaalihamo, nani wan den puogi Pieli maama po. **8** Moamoani, U Tienu yua n den teni ke Pieli tua tondo ki gedini o laabaalihamo Jufinba po den teni ke n mo tua tondo ki gedini o laabaalihamo bi nilanba po. **9** Jesu yaaba siiga yaaba n den tie nani i benjieli yeni, Jaka, Pieli, leni Jan, ban den laa U Tienu n hanbai npo maama, bi den cuo mini leni Banabasa nijeni ki yoagi, ki doagidi ke bi taa leni ti. Bikuli den tuo ke mini Banabasa baa ya tuuni bi nilanba siiga, ke bani mo baa ya tuuni Jufinba ya siiga. **10** Bi den mia bonyenla bebe, ke tin ya tiadi ki todii a luoda, min pia li yankuali ki tiendi yaala. **11** Ama, Pieli n den cua Antiosa, n den funi leni kelima o tagili po. **12** Wan den kpa cua, o den taagi ki di leni yaaba n ki tie Jufinba. Ama Jaka n soani yaaba n den cua, o den cili ki sengi ti kpiiba yaaba n ki tie Jufinba, kaa go taani leni ba, kelima o den jie yaaba n yedi ke Jufinba koanciagu tie tiladi. **13** Jufinba siiga bi tianba moko den hoadi laa yantiali buolu hali ke Banabasa moko den taani

leni ba laa palieda nni. **14** Min den laa ke baa hoa o laabaalihamo yaa moamoani n bili maama, n den yedi Pieli bikuli nuntuali: Fini yua n tie Jufi ya tiendi nani bi nilanba n itendi maama, ki naa hoa Jufinba n tiendi maama, a baa fidi ki tieni bi nilanba u paalu lede ban yaa hoa Jufinba n tiendi maama. **15** Tinba, ti mali ki tie Jufinba, tii tie nilanba yaaba n tie tuonbiadi danba ka. **16** Ti bandi ke o nilo kan baa li moamoansaali kelima li balimaama kubima yaa po. Ama o baa baa li kelima li dandanli Jesu Kilisiti nni yaa po. Timoko ti daani, ke ti baa li moamoansaali kelima li dandanli Kilisiti nni yaa po ke laa hoa leni li balimaama kubima. Kelima nilibaku li kan baa li moamoansaali kelima li balimaama kubima yaa po. **17** Ama li yaa tie ke ti lingi ki bua ki baa li moamoansaali kelima Kilisiti yaapo ti sua ke tinba Jufinba moko tie ti tuonbiadi danba. Naani li bua ki yedi ke Kilisiti tie ti tuonbiadi naacemo bi? Yeni ka. **18** Li yaa tie ke n goa ki ma min den mudi yaala, n tua mini n baa li balimaama miidikoa. **19** Mini yaapo li balimaama den teni ke n kpe yaala n tie li balimaama kubima yaapo, ke min yaa ye ki fo U Tieni po. Bi den taani ki joani nni leni Kilisiti li dapoanpoanli po. **20** Lanwani laa go tie mini yua n ye ki fo, li tie Kilisiti yua n ye ki fo n niini. Min pia yaa miali n gbannandi nni moala, n pia li kelima n dugi wani U Tieni Bijua po, wani yua n den bua nni ki puni o yuli ki kpe npo. **21** Mii bua ki fali U Tieni hanbili. kelima li yaa tie ke li moamoansaali baadi kelima kubima yaapo, lani Kilisiti den kpe fanma fanma.

3 Yinba Galati yaaba, bi yanluodanba, hme hmiagi yi yama? Yinba yaaba n den gbadu Jesu maama hali ke li naani ke yi den laa ban den joani o li dapoanpoanli po maama leni yi nuni. **2** N bua ki bualu yi bonyenla bebe: Naani yi den baa U Tieni Fuoma kelima yi den tuo ki tiendi li balimaama n bili yaala bi? Bi kelima yi den gbadu o laabaalihamo ki daani? **3** Yi luo mi yama cain yo? Yin den cili leni U Tieni Fuoma yeni, naani moala yi baa ki juodi leni yi yaa moandili yo? **4** Yin den laa ya yema li dandanli nni yeni, naani li den tir fanma fanma po yoo? Laa tie fanma fanma po ka. **5** U Tieni yua n puuni yi o Fuoma ki tiendi yi siiga mi bancianma yeni, o tiedi la kelima yi tiendi li balimaama n bili yaala bi? Bi kelima yi den gbadu o laabaalihamo ki tuo ki daani? **6** Yin kpaagi mani Abalahama po. O den daani U Tieni, ke U Tieni mo den coadi opo la ke li tie teginma. **7** Lanwani yin

badi mani ke yaaba pia li dandali n tie Abalahama puolihuani moamoani. **8** I diani nni li den tuodi ki waani ke U Tieni baa saa bi nilanba po i moamoani kelima bi dandanli po. Lani yaapo, o den tuodi ki waani Abalahama yaa laabaalihamo n tie na: I nibuoli kuli baa baa li seli kelima a yaapo. **9** Yeni yaapo, yaaba n daani U Tieni nani Abalahama yeni n baa taani leni o ki baa li seli. **10** Yaaba n nua ke bi baa baa li moamoansaali kelima li balimaama kubima po ye ti solindi nni, kelima li diani: Ti solindi n ba yua n naa kubi ki go tiendi laa balimaama n yedi yaala. **11** Oba kuli kan baa li moamoansaali U Tieni nintuali kelima li balimaama kubima yaapo. Line doagidi cain, kelima li yedi: O niteginkoa baa ye ki fo kelima o dandanli yaapo. **12** Li balimaama naa taa leni li dandanli, ama li yedi: ya nilo n kubi ki go tiendi likuli baa ye kelima li yaapo. **13** Kilisiti den daa ki faabi ti leni li balimaamaa ya solindi, ki den tua ti solindi ti yaapo, Kelima li diani: Ban joani yua ku daagu po kuli tie ti solindi yua. **14** Li den tua yeni ke bi nilanba n baa Abalahama selu kelima Kilisiti yaapo, ke tikuli n baa U Tieni n niani ti yaala kelima li dandanli yaapo. Lani n tie o Fuoma. **15** N kpiiba, cedi min taa yaala n tiendi bi nisaaliba siiga ki doagidi min bua ki yedi yaala. O nilo ya ha ñoabonli bonlaba po, oba kuli kan bolini la bi ki pugini likani liba mo. **16** To, U Tieni n den niani Abalahama leni o puolihuani i ñoaniani. Laa yedi leni o pulihuani nani ke li tie niba boncianla yeni, ama yedu bebe. Leni a puolihuani, lani n tie Kilisiti. **17** Diidi min bua ki yedi yaala nne: U Tieni n den bogini ki bili yaala, ki niani ke o baa kubi la yeni, li balimaama yaama n den yuandi ki cua bina kobina n piitaa puoli kan fidi ki lebidi la, ki teni ke u ñoanianu ka kua. **18** Li yaa tie ke U Tieni halimani baadi kelima li balimaama kubima yaapo, laa go tie u ñoanianu po. Ama li tie kelima u ñoanianu yaapo yo ke U Tieni den puni Abalahama o hanbili. **19** Lanwani be yaapo ke li balimaama ye? Min den pugini ki baa doagidi bi niba tuonbiadi hali U Tieni n den niani u ñoaninu yua yaapo n baa cua. Malekinba den doagidi ma ke O candanbaalo mo soagini ma. **20** O candanbaalo kan yaa ye niyendo bebe yaapo. Ama U Tieni wani tie yendo. **21** Naani li balimaama nia leni U Tieni ñoanianu bi? A-a. Li yaa tie ke li den pia yaa balimaama n baa fidi ki pa li miali, lanwani li balimaama den baa fidi ki cuani li moamoansaali. **22** Ama i diani doagidi ke bi nisaaliba kuli ye ti tuonbiadi lolima nni. Ama

yaaba n daani kuli n baa U Tieu n niani ya ñoanianu kelima li dandanli Jesu Kilisiti nni yaapo. **23** Hali ke li dandanli maama daa den cua, li balimaama den kubi ti nani li kadidieli yeni, hali U Tieu n baa doagidi laa dandanli. **24** Lanwani li balimaama den tie nani o biyualo yeni ki gobodi ki gedini ti Kilisiti kani ke tin baa li moamoansaali kelima li dandanli yaapo. **25** Moala ke li dandanli maama cua, laa biyualo naa go die ti. **26** Kelima yikuli tua U Tieu bijaba kelima li dandanli Jesu Kilisiti nni yaapo. **27** Yinba yaaba n den batisi Kilisiti nni, yilani wani Kilisiti nani li liadili yeni. **28** Mi gagidima naa go ye Jufinba leni Bi nilanba siiga, i yonbi leni yaaba n die biyula siiga, bi jaba leni bi puoba siiga kelima yikuli tie yenma Jesu Kilisiti nni. **29** Yi ya ti Kilisiti yaaba, yi tie Abalahama puolihuani ki baa baa U Tieu n niani ya halimani.

4 Diidi, n yedi yi hali ke yua n baa je li faali da tie bonwaaga yaa yogunu, waa paadi leni o yonbo, baa ke o die li bonla kuli. **2** Wan da tie biwaaga yaa yogunu, pia yaaba n die o ki go gobidi o piama hali o baa n den bili ya yogunu n pundi. **3** Li den tie yeni leni tinba tin den tie a bila yaa yogunu ke handuna bogida den die ti. **4** Ama U Tieu n den bili yaa yogunu n den pundi, o den soani o Bijua handuna nni ke o pua mali o, ke li balimaama die o. **5** Ke wa fabi li balimaama n die yaaba kuli, ke tin tua U Tieu ki baa mu bimoanmu ya bali. **6** Lani yaapo, ke yi tua U Tieu bijaba, wani U Tieu n den soani o Bijua Fuoma ti pala nni ke o kpaani ki tua U Tieu N baa N Baa. **7** Lanwani haago tie yonbo, a ji tie U Tieu bijua. Han tie U Tieu bijua yeni, o baa pa ha wan bili o bila po yaa halimani. **8** Yaa yogunu n pendii, yin ki den bani U Tieu yaa yogunu, yi den hua i buli yi n ki tie U Tieu yeni, ki go tie li yonbi. **9** Ama moala ke yi bandi U Tieu, bi ke U Tieu bani yi, be n teni ke yi lebidi ki hua bi nisaaliba bogida ya n tadi kaa pia mayuli, ki bua ki go tua laa bonla yonbi? **10** Yi gagidi danaba leni hmaaliba leni yoginiba leni binaba ke li tua yi jaanma yogini. **11** N jie ke daalinba min soani yaala yi siiga n da ti tua fanma fanma. **12** N kpiiba, n mia yi ke yin tua nani mini yeni, kelima n moko tie nani yinba n tie maama yeni. Yii tudi npo baa waamu. **13** Yi bani ke li tie n yianu po yo ke n den kpa waani yi o laabaalihamo. **14** Baa ke n tadingu yeni den tie yipo mi biigima, yii den fali nni ki engi nni. Yi den ga n cangu nani n tie U Tieu maleki yeni, nani n tie Jesu Kilisiti yeni. **15** Yin

pia yapamancianli yeni kua le? N tieni yipo seedi ke laa yogunu, li yaa den baa tuo yi den baa logidi yi nunceli ki pa nni. **16** Naani min maadi yi i moamoanin yeni n teni ke n ji tua yi yibali bi? **17** Yaaba n kpali ke bi bua yi yeni, yanjaga ki hani. Bi ua yin paadi leni nni ki hoadi bane. **18** To, li hani ke yin yaa pia li yankuali yaala n hani boncianla po yogunu kuli, laa tie min ye leni yi yaa yogunu bebe ka. **19** N bila, n go baa laadi yipo ya fala n tie nani u maditugiyianu hali yin baa baa Kilsiti tagu buolu yi niinni. **20** Min bua yaala tie ke n bi baa ye leni yi moala ki lebidi mataali leni yi, kelima n yama yagi yipo. **21** Waani nni mani, yinba yaaba n bua ke li balimaama n ya die yi, yii gbadu li balimaama n yedi yaala yoo? **22** Li diani lienni ke Abalahama den pia bonjala lie, o potuado Agala den mali opo yendo, yua n ki tie yonbo Sala yeni mo den mali opo yendo. **23** O potuado n mali yua den mali nani bi nisaaliba kuli n maa maama, yua n ki tie yonbo n mali yua den mali kelima U Tieu ñoanianu yaapo. **24** Laa poliediba maama tie nani mi kpanjama ki doagidi U Tieu hantaadiliedi. O hantaadiyendo yua n den kua Sinayi juali kani naani leni Agala. Wani n mali yaaba ite i yonbi. **25** Agala yeni tie Sinayi juali yaali n ye Alabi diema nni ki naani leni ya Jelusalema dogu n ye moala, yua n ye ti yonbidi nni leni o bila kuli. **26** Ama Jelusalema dogu yu n ye tanpoli die u yuli, wuni n tie ti ya naa. **27** Kelima li diani: Fini ki hoaliga, yua n ki mali yaa ye leni li pamancianli, yeni de, yua n daa bani u maditugiyianu, han yaa kpaani kelima a pamanli po, kelima ya pua n kaa ye leni o calo ya bila baa yabi ki cie ya pua n ye leni o calo ya bila. **28** N kpiib, yinba n tie u ñoanianu bila nani Isaaka yeni. **29** Nani yua n den mali nani bi nisaaliba kuli n maa maama n den wangyua n den mali kelima m Fuoma paalu fala maama, li go tie yeni moala. **30** Ama i diani yedi lede? Li yedi: Deli o potuado leni o biga kuli, kelima o bijua kan taani ki je li faali leni yua n ki tie yonbo yaa bijua. **31** Lanwani, n kpiiba tii tie o potuado yaa bila ka, ti tie yua n ki tie yonbo yaa bila.

5 Kilisiti den faabi ti ke tin ya die ti yula. Lani yaapo sedi mani bonhanla ki da go kuani yi yula ti yonbidi nni. **2** Cengi mani, mini Polo n yedi yi, ke yi yaa tuo ke bi kuani yi ku koanciagu Kilisiti naa go pia yipo mayuli. **3** N go kadi ki waani yi yua n tuo ke bi kuani o ku koanciagu kuli, li baa tie opo tiladi wan ya tiendi li balimaama n bili yaala kuli. **4** Yinba yaaba n lingi li

moamoansaali li balimaama nni, yi paadi leni Kilisiti, ki luo U Tienu hanibili. **5** Ama tinba, li tie li dandanli yaapo leni U tienu Fuoma paaciamu po ke ti gu ki sugini ke ti baa li moamoansaali. **6** Kelima Jesu Kilisiti nni ki kua ku koanciagu, bi ki da kua, ka pia mayuli, kali li dandanli yaali n doagidi mi buama nni. **7** Yi den cili ki tiini mi nuama bonhanla. Hme n den yie yipo ke yii go tuo ki hua i moamoani? **8** Laa bonla naa ñani U Tienu yua n yini yi yaa kani. **9** Li daliali waamu bebe n baa ten ti yonbudi kuli n pili. **10** Mimi yaapo, n pia yipo ti dugidi o Diedo nni ke yi kan tuo ki tia bontoala po. Ama yua n lengidi yi yama, wan tie yua kuli, U Tienu baa bu ki cuo o. **11** N kpiiba, li yaa bi tie ke n baa wangi ke ku koanciagu tie tiladi, be yaapo ke bi wangí nni fala? Li yaa bi tie yeni, li dapoanpoanli n cuami ya tingbalí gbeni. **12** N bi bua ke yaaba n yagini yi yama leni ku koanciagu maamaa yeni n ñani laa bonla bi yantiana nni. **13** N kpiib, U Tienu den yini yi ke yin yaa die yi yuli. Yin da go taa laa yudiedima ki ya tiendi yi gbannandi bonbuakaala. Ama mi buama po, yin yaa tuuni ki todi iyaba. **14** Kelima li balimaama kuli taani mayenma nni, yaama n tie na: Han bua a nisaalilieo nani han bua a yuli maama yeni. **15** Ama yi yaa ñili iyaba ki go hmani iyaba, yin yaa fangi mani yi yula ke yi baa bolini iyaba. **16** Min yedi yi yaala tie line: Cedi mani U Tienu Fuoma n yaa gobidi yi, lani yi kan yaa tiendi yi gbannandi bonbuakaala. **17** Kelima o nisaalo gbannandi n bua yaala nia leni U Tienu Fuoma n bua yaala, U Tienu Fuoma n bua yaala mo nia leni o nisaalo gbannandi n bua yaala. Li bonliedila yeni koani leni biyaba, ki teni ke yii fidi ki tiendi yin bua ki tieni yaala. **18** U Tienu Fuoma yaa gobidi yi, li balimaama kaa go die yi. **19** To, o nisaalo gbannandi tuona doagidi, lani n tie mi conconma buoli kuli, ti joagindi leni ti cagindi. **20** I buli hoadima leni u ñoagibiadu lingima, ti yibalindi leni li koanli leni li nunponli, li pabienli leni mi niama yantiali, leni mi paadima. **21** Leni li nunponbiadili, leni li dañogaadili leni mi tugipama leni yaala n naani leni la kuli. N go tuodi ki waani yi nani min den kpa waani yi maama, ke yaaba n tiendi laa bonjoagindi buolu kan kua U Tienu diema nni. **22** Ama U Tienu Fuoma n baa luoni yaa bonluonkaala tie: Mi buama, li pamanli, mi yanduanma, li juunli, mi hanma, ti bulicindi, ti dugidi, mi dingima leni li yukubili. **23** Li balimaama naa koani leni laa bonla. **24** Yaaba n tie Kilisiti yaabia joani ti gbannandi leni ti yantiana leni ti bonbuakaala

kuli li dapoanpoanli po. **25** U Tienu Fuoma ya teni ke ti fo, tin go yaa cuoni kelima o yaapo. **26** Tin da kpiagidi ti yula, ki da ñundi tiyaba li mutuoli, ki dapia li nunponbiadili tiyaba po.

6 N kpiiba, bi ya pigini o nilo ke o tiendi ti tuonbiadi, yi siiga U Tienu Fuoma n gobidi yaaba n pegidi ki guani o leni mi dingima. Fangi a yuli ke a mo n da ti kua mi tulinma nni. **2** Yaa todi mani iyaba leni yin tugi ya tuga, yeni yi baa tiendi Kilisiti balimaama n bili yaala. **3** O nilo ya tema ke o tie bonmoanla, kaa tie pu, o boandi o yuli. **4** Yua kuli n biigi o tuona oba. Lanwani o yaa baa jigini o yuli lipo, li kan ya tie ke o cie o lieba ka. **5** Kelima yua kuli baa tugi o tugiceli wani oba. **6** Ban bangi yua U Tienu maama n boagidi wan pia yaala kuli leni yua n bangi o. **7** Yin da boandi mani yi yula, oba kan fidi ki ñuadi U Tienu O nilo baa yendi wan buli yaale. **8** Yua n buli o gbannandi bonbuakaala po, baa yendi o gbannandi bonbuakaala po mi bodima. Yua n buli U Tienu Fuoma n bua yaala, baa yendi U Tienu Fuoma po yaa miali n kan gbeni. (aiōnios g166) **9** Tin da coagi leni a tuonhama tienma, kelima ti yaa cedi, u yogunu ya ti pundi ti baa baa ti panpaani. **10** Lanwani tin baa u sanu ya yogunu kuli, tin yaa hanbidi bi niba kuli po, ki yaa hanbidi ti kpiiba li dandanli yaaba po ki cie. **11** Diidi ki la mani min diani yipo ya diani leni n nuceli n gbengi maama. **12** Yaaba n bua bi niba n yaa kpiagidi ba kuli tigini yi ke yin kua ku koanciagu, ke bi niba n da wangí ba fala kelima Kilisiti dapoanpoanli po. **13** Baa bani yaaba n kua ku koanciagu, baa tiendi li balimaama n bili yaala. Ama bi nan bua ke yinba n kua ku koanciagu ke ban baa ki kpiagi bi yula kelima yaala n tieni yi gbannandi nni yaapo. **14** Ama mini, n kan tuo ki kpiagi n yuli bontoala kuli po, kali ti Diedo Jesu Kilisiti dapoanpoanli. Kilisiti n den kpe li dapoanpoanli po yeni, handuna bonla kuli tie npo nani li kpe, n moko tie nani n kpe handuna bonla kuli po yeni. **15** Kelima yaala n pia mayuli naa tie ki kua, ku koanciagu bi ki da kua ka, laa tie liba, kali ki yaa tie tagipanma. **16** Yaaba n tuo ki hoa laa maama kuli, U Tienu baa pa ba mi yanduanma ki go gbadí bi nihima, leni U Tienu nibuolu Isaleleyaaba. **17** Moala liiga oba kuli n da go yagi n yama, kelima n pia Kilisiti maalima n gbannandi nni. **18** N kpiiba, ti Diedo Jesu Kilisiti ya hanibili n yaa ye leni yi. Amina.

Efesa

1 Mini Polo, Jesu kilisiti tondo kelima U Tienu yanbuama po, n diani li tili ki fuondi yinba yaaba n tie bi nigagidiyanba leni bi nidugikaaba ki ye Efesa. **2** Ti ba U Tienu leni ti diedo Jesu kilisiti ḷanbili leni o yanduanma n ya ye leni yi. **3** Tin pagi U Tienu yua n tie ba, ti diedo Jesu kilisiti ya ba. Wani n seligi ti U Tienu fuoma sela buoli kuli kilisiti nni tonpoli po. **4** U Tienu den tuodi ki ki gandi ti kilisiti nni ḷali ke ḷanduna daa tagi, ke tin yaa tie yaaba n gagidi ki ḷani, kaa pia tagiliba kuli o nuntualo. o buama yaapo, **5** o den tuodi ki bili ke tin ba mu bimoanmu bali kelima Jesu kilisiti yaapo. O yanbuama leni o yanjagili yaapo yo ke o den tieni yeni. **6** Lanwani tin ya paki o ḷanbili yaali n pia ti kpiagidi, wan puni ti yaali kelima o bijabuadiga po. **7** O yaa niinne ke ti ba mi daafaabima kelima o soama yaapo leni ti tuonbiadi sugili nani o ḷanbili n yaba maama po. **8** U Tienu den jiini laa ḷanbili tipo ke li yaba ki puni ti mi yanfuoma leni mi bandima kuli. **9** O den doagidi tipo mi yanduanma bondoaginkaala wan den tuodi ki bili ya yanjaginanli kilisiti nni. **10** Lani n tie ke u yogunu ya pundi wan taani li bonla kuli, yaala n ye tanpoli po leni yaala n ye ḷanduna nni kuli ke likuli n tua yenma, ke kilisiti n ya die likuli **11** Li tie wani kilisiti ya niinne ke ti tua bi faajieba. U Tienu den tieni li bonla kuli nani wan den kpa lagi ki bili maama. O den gandi ki gagidi ti ke tin tua o yaaba. **12** O den tieni yeni ke tinba yaaba n den kpa bili ti suginma kilisiti nni n yaa pagi o. **13** Yi moko n den gbad i moamoani maama lani n tie o laabaalijamo n cuani ya tindima. Yi den tuo ki daani kilisiti, o yaa nii nne ke U Tienu den tieni yipo mi maalima, lani n tie o fuoma yua wan den niani u ḷoanianu ke o baa pa ti yua. **14** U Tienu fuoma yua yeni tie tipo mi maalima U Tienu diema ḷalimani po, yaala n doagidi ke U Tienu ba faabi ti cain ke tin ya pagi o kpiagidi. **15** Li tie lanyaapo ke mini moko n den gbad i bi maadi yi dandanli o diedo po maama leni yi buama bi nigagidiyanba po, **16** n tuondi U Tienu yipo kaa cedi ki taagi yikuli yela n jaadi nni. **17** Ti diedo Jesu kilisiti Tienu, wani baa yua n pia ti kpiagidi n teni o fuoma yua n yendi yi yantiana ki go doagidi yipo U Tienu yin bandi o moamoani. **18** N go miadi o ke wan yendi yi yantiana nuni ke yin fidi ki bandi yaa suginma n tuugi leni o yiinu, leni wan bili bi nigagidiyanba po ya ḷalimani ke yi pia ti

kpiagidi. **19** N go miadi o ke yin bandi o paaciamu yu n tuuni tinba yaaba n dugi po ya niinni n yaba ḷali ke li yaba maama, **20** o paaciamu yu n tuuni ti niinni yeni tie wan den soani leni yu ki fiini kilisiti bi tinkpiba siiga ke o go ye ki fo, ki kaani o jienu tanpoli po. **21** Wani kilisiti ka lankani ki die mi diema danba leni li bali danba, bi paatieba leni bi diediba kuli, o yeli cie a yela kuli ya yogunu n tie na leni ya yogunu n ba ti cua kuli. (aiōn g165) **22** U Tienu bili li bonla kuli wani kilisiti taana tiipo ke o die la, ki go teni ke o tie wan yini yaabakuli yudanciamo. **23** Kilisiti n yini yaaa yeni tie o gbannandi, ki tie o yedagidikaama wani yua n dagidi bi kuli po, li bonla kuli nni.

2 Mi kpiama yi den tie yaaba n kpe kelima yi tagili leni yi tuonbiadi po. **2** laayogunu yi den jua ḷanduna yema sanbiadu, leni mi fawaama nni paaciamu bado, yua yaa yantiali n tuuni yaaba n yiedi U Tienu pala nni. (aiōn g165) **3** Ti kuli den kpa tie yeni ki tiendi nani laa niba n tiendi maama moala, ki jua ti gbannandi bon buakaala, ki tiendi ti gbannandi leni ti yantiana nbua yaala kuli. Ti den mali ki tie U Tienu pali n be yaaba yaapo nani bi nisaali kuli yeni. **4** Ama U Tienu ninjigbadima yaba o bua ti ḷali boncianla. **5** Lanyaapo tin den tie bi tinkpiba kelima ti tagili po, o den puni ti li miali leni kilisiti, li tie kelima ḷanbili paabu yaapo ke yi tindi. **6** O taani ki fiini ti leni kilisiti ki duoni ki kaani ti leni o tanpoli diema nni, wani Jesu kilisiti ya niinni. **7** O den tieni lankuli ki baa doagidi o ḷanbili n yaba kaa pia bianu maama ḷali yaa yogunu n baa cua, kelima o ḷanma tipo Jesu kiliti nni. (aiōn g165) **8** Li tie li ḷanbili paabu yaapo ke yi tindi, yi baa la kelima li dandanli yaapo, laa ḷani yi yaa kani, li tie U Tienu paabu. **9** Laa tie a tuona po ba waamu ke oba kuli n da kpiagi o yuli lipo. **10** Ti tie U Tienu nu tuonli, o tagi ti Jesu kiliti nni ke tin yaa tiendi a tuonhama, wan den tuodi ki lagi ke tin ya tuuni ya. **11** Yin tiadi mani line, yi den mali ki tie nilanba, ban yi yaaba a junga kelima bi niba n tieni bi yaala den yini yi a jifola, **12** laayogunu yi den foagi leni kilisiti, yii den pia liba Isalele buolu yaaba diema nni. Yi den tie canba leni U Tienu n den pia ya ḷantaado leni Isalele buolu yaaba, yaala n jua wan den niani ba ya ḷoanianu. Yi den ye ḷanduna ne niinni kaa pia suginma ba kuli, kaa pia ḷantaado leni U Tienu. **13** Ama moala Jesu kilisiti nni, yinba yaaba n den kpa ye foagima yeni yi nagini U Tienu kani kelima Jesu kilisiti yaa soama po. **14**

Kelima Kilisiti n tie ti yanduanma, o taani nibuoli lie, jufinba leni bi nilanba ke bi tua niboyendu. O den puni o gbannandi ki mudi yaa goanli n den paadi ti leni ti yaba lani n tie ti yibalindi yeni. 15 O den bolini li bali maama leni man den pia yaa kuana kuli ki taa laa nibuoliedi ki tagi nibuoyendu wani oba ya niinni ki tieni mi yanduanma. 16 O den tieni yeni ki baa teni ban mangi leni U Tieu, ki tua niboyendu kelima li dapoanpoanli po, wan den bolini ti yibalindi naani. 17 Wani kilisiti den cua ki wangi mi yanduanma yaa laabaalijamo, yinba yaaba n den ye foagima leni yaaba n den ye koama nni. 18 Kelima wani yaapo ti kuli pia u sanu ki baa fidi ki pundi Baa kani, fuoma yenma nni. 19 Lanwani yii go tie nilanba leni canba ka, yi ji tie tanpoli diema yaaba ki ta buolu leni U Tieu nigagidirjanba, ki tie U Tieu deni yaaba. 20 Yi tie nani a tanmaakaana yeni, ki bi ɻuani yi ya tanpuuli n tie U Tieu tondiba leni bi sawalipuuba po. Jesu kilisiti wani oba n tie laa tanpuuli tanjigi. 21 O ya niinne ke laa dieli ma bonhanla ki kpedi ki tua U Tieu dieli yaali n gagidi ki ɻani opo. 22 Bi ɻuani yi moko o ya niinne ke yi taani ki tie U Tieu yekaanu kelima o fuoma nni.

3 Lanwani, mini Polo yua n tie Jesu kilisiti kadibiga yinba bi nilanba po... 2 Yi gbadu U TIENU n tieni n po ya ɻanbili ke min boagidili leni yi. 3 Li tie U TIENU doagidima po yo ke yi bandi la bondoaginkaala, nani min diani yi po maama waamu. 4 yi ya cogi yi ba fidi ki bandi min ga maama ki bandi kilisiti bondoaginkaala. 5 Hali puolipo ya nifiima n pendi, U TIENU ki den doagidi bi nisaaliba po laa bondoagindikaala, nani o fuoma n doagidi la o tondiba leni o sawalipuuba yaaba n gagidi o po maama. 6 Laa bondoanginkaala tie line, kelima o laabaalijamo po bi nilanba leni jufinba taani ki baa U TIENU ɻanbili; bikuli taa leni biyaba gbananyendi nni ki ba uTIENU ɻoanianu. 7 U TIENU den ɻanbi n po ki puni nni ke min tua o labaalijamo nacemo kelima o paaciamu po 8 Mini yua n tie puoli yua U TIENU nigagidirjanba kuli siiga, n den ba laa ɻanbili ki baa wangbi nilanba o labaalijamo yua n doagidi kilisiti piama yaama n yaba ki kandi, 9 ki go teni ke n doagi la bi niba kuli po laa bondoaginkaala n ba tie maama U TIENU yua n tagi li bonla kuli, wuoni li bondoaginkaala yeni ɻali ya yogini n kpela, (aiõn g165) 10 ki bua moala, kelima kilisiti n yini yaaba po i paaciamu danba leni li bali danba yaaba n ye tanpoli po n bandi U TIENU yanfuoma yaama ya buolu n

yaba, 11 U TIENU n den jagi ke oba tieni yaala ɻali yogunu ke o tienla ki dudi kelima ti diodo Jesu kilisiti yaa po. (aiõn g165) 12 Oya ni nne ke ti fidi ki nagini U TIENU kani leni ti dugidi kelima tin pia ya dandanli opo yaapo. 13 Lanwani n mia yi ke yin da luo li papaali kelima min laadi ya fala yipo, kelima li ba tie yi po kpiagidi. 14 Li tie lani yapo ke n gba baa kani. 15 Diegu kuli baadi ku yeli, nani tanpoli leni ki tinga nni. 16 N mia wani UTIENU wan pa yi nani o kpiagidi piama n yabi maama ke o fuoma n ya ye ki tuuni yi ni nni leni yi paaciamu ke tin ya pa ɻali li pali tugu nni. 17 ke kilisiti n ya ye yi pala nni kelima li dandanli yaapo, n go mia ke wan pa yin ya pia i jiini leni i tanpuuli mi buama nni ki ya se ke lipa, 18 lani n tie yin fidi ki taani leni bi nigagidirjanba kuli ki bandi wani kilisiti buama n pia, ki foagi, ki ɻhua, ki kpedi maama, 19 ke yin bandi kilisiti buama yaama n yabi ki pendi ytin ba fidi ki bandi yaala ɻali UTIENU yedagidikaama n gbie yi pala nni. 20 UTIENU yua n fidi ki tienidi yaala n yaba ki pendi tin miadi o yaala leni tin tia yaala kuli ɻali ke li kandi kelima o paacamu yu n tuuni ti ni nni yaapo. 21 Wan ya baadi ti kpiagidi kilisiti n yini yaaba siiga leni Jesu kilisiti yaapo ɻali nifiima ki tuu nifiima ɻali ya yogunu kuli. (aiõn g165)

4 N tundi yi mini yua n tie ki kadibiga o Diodo nni, ke yin ya cuoni ki tiegi U TIENU n yini yi ya yiinu nni. 2 yin ya ye leni yi yaba leni li yumiinli, mi dingima leni li juunli ki ya todii yi yaba leni mi buamoanma. 3 Yin paagi yiba ki kubi mi fuoma taanyenma yaama n tuugi leni mi yanduanma. 4 Gbananyendi bebe n ye, mi fuoma moko tie bonyenma, yeni moko suginyenma n ye U TIENU n den yini yaama ya po. 5 o Diodo yendo bebe n ye, li dandanli tie bonyenli, mi batismu mo tie bonyenma; 6 TIENYENDUBEbe n ye yua n tie BAA tikuli po, ki die li bonla kuli ki ye tikuli siiga, ki go ye tikuli ni nni. 7 Ama ti siiga yuakuli den baa li ɻanbili paabu nani kilisiti n puni yuakuli maama. 8 Li tie lani yapo ke li yedi: wan den doni tanpoli, o den taa a kadibila, ki go puni bi nisaaliba bu paabu. 9 Lanwani be n tie: o doni ɻali tanpoli? li bua ki yedi ke o den kpa jiidi hali ki tinga tiipo. 10 Wan yua n den jiidi yeni tie yua n den doni ki pemdi ɻali tanpoli, ki ba gbienu li bonla kuli. 11 O puni bi tianba ke ban ya tie tondiba, bi tianba nani sawalipuuba, bi tianba nani o labaalijamo wangikaaba, bi tianba bi yankpaaba leni bi bangikaaba. 12 O den tieni yeni ki bua ki ya ɻanbidi

o nigagidikaaba po cain, ki boginiba ban ya tuuni ki teni wani kilisiti gbanandi n ya kpedi ki pugidi, **13** ḥali tikuli n baa ya taanyenma n ye li dandanli nni, leni U TIENU bijua ya bandima, ki tie yaaba n kpedi ki dagidi cain nani kilisiti n dagidi cain maama. **14** Lanwani ke tin da tie nani a biwaala yeni ki lengidi kelima bi niba nunfanbiadibu leni bi boandi n kpendi nni ya bangima po, **15** ama ti ya maadi i moamoani leni mi buama ti baa yabidi ki pugidi li bonla kuli nni, kilisiti nni wani yua n tie li yuli. **16** Li tie o ya todima po yo, ke ti gbanandi taa ki tuugi yenma, kelima ti tuga kuli kubi ti ke li pa borjanla, yeni yaapo ti kpedi kelima gbananbuolu kuli yuuni u tuonli nani lan punidi maama, ki ḥanbidi tiba mi buama nni. **17** Lanwani min yedi yi yaala leni min kadi ki waani yi yaala o diodo nni tie: ke yin da go cuoni nani bi nilanba n cuoni ya sani nni, bani yaaba n ḥua bi yantiana yaa n tie fanma fanma yeni. **18** Bi pia ya yama n biigi, ki tie canba U TIENU miali po kelima ya yanpiima n ye bi ni nni leni bi pajuaga po. **19** Ba go bani i fe n tie yaala ki puuni bi yula mi conconma po ki baa tiendi ti joagindi buoli kuli ke li tuugi leni mi ligibuabiadima. **20** Ama yinba wani, yii den bandi kilisiti yeni ka; **21** yi den gbadu o maama, bi den bangi yinba yaaba n daani ya moamoani n ye JESU nni, **22** lani n tie ke yin da go tie nani yin den kpa tie maama, ama yuakuli n landi o tagikpelu nani li liadili yeni, o yanbuabiadima n den biidi yu. **23** Yin baa mani li yantiapanli mi fuoma nni; **24** yin la mani u tagipaanu yu n tagi nani U TIENU n bua maama, ki ḥua i moamoani n kpendi nni ya teginma leni ya gagidirjanbima. **25** Lani yapo, yin cedi mani mi faama, ke yi siiga yuakuli n ya maadi o nisaalilie o moamoani, kelima tikuli tie gbananyendi yaaba. **26** Yi pala ya fii, yin da tieni ti tuonbiadi; ki da tuo ki yenga nkua ke yi pala ki jiidi. **27** Yin da pa sutaani u kaanu yi pala nni. **28** Yua n den su n da go go su; ama wan ya tuuni li tuonli ke li ḥani ke wan fidi ki pa a luada ban bua yaala. **29** Mabiadima ba kuli n da ḥa yi noana nni, ama li ya ba tuo, yin ya maadi ya maama n ḥani ki ba cuani mi findima leni li seli yaaba n gbadima kuli po. **30** Yin da biidi U TIENU fuoma yua pali nni wan yua n tie yi po mi maalima ki doagidi ke yi dafaabima nagini. **31** Yin cedi mani li mutuoli, ki nanga, li pabienli, ku fuugu, ku tuotabigu, leni mi biabidima buolu kuli n ḥa yi siiga. **32** Yin ya mani leni yi yaba ki gba yi yaba po mi niñima, ki puuni yi yaba

sugili, nani U TIENU n den tieni yi po sugili kelima kilisiti nni po maama.

5 Lanwani yin ya ḥua mani U Tieu fuuli nani o bibuadim yeni. **2** Yin ya ye leni yaba leni mi buama nani Kilisiti n den bua ti maama yeni ki puni o yuli U Tieu ki tua yaa paabu leni ya padili ya nuulu n mani. **3** Yin da tuo mi conconma maama leni majoagindi buolu ba kuli bi mi ligibuama maama n ḥa yi siiga ba waamu, kelima laa dagidi yinba bi nigagidirjanba po. **4** Yin yaa kubi mani yi yula yi maama nni ki da maadi mi cacaginmaama leni mi gaadi maama leni o faajibiao kuli. Ama yin yaa tuondi mani U Tieu. **5** Yin bandi mani ke ba niyendo yua n tie mi conconma daano leni yua n tiendi ti joagindi leni yua n bua i ligi ke li tie opo nani i buli noadima yeni, kan ba U Tieu leni Kilisiti diema ḥalimani. **6** Oba kuli n da boandi yi leni mi mafanma. Li tie lani yaa po yo ke U Tieu pabienli baa cua yaaba n yie o kuli po. **7** Lani yaapo yin da pia ḥantaado ba kuli leni ba. **8** Yi den kpa ye li biigili nni moala yi tie mi yenma O diedo nni, ya cuoni mani nani mi yenma bila yeni. **9** Kelima mi yenma n ba luoni yaa bonluonkaala tie li ḥanbili; mi ḥanma, mi teginma leni i moamoani. **10** Yin biigi ki bandi yaala n baa mani O diedo po, **11** ki da pia ḥantaado ba kuli leni li biigili tuona, yaa n kaa pia fuoma, ama yin waani ke a bia. **12** Kelima li pia ife, ba ki maadi ban tiendi yaala ḥasili nni. **13** Bi ya doagidi laa niba n tieni ya bonbiadila mi yenma nni, mi yenma baa doagidi lan bia maama kelima mi yenma doagidi li bonla kuli. **14** Lani yaapo ke li yedi ḥan fundi fini yua n goa, ḥan fii bi tinkpiba siiga. Kilisiti baa yendi apo. **15** Lani yaapo, yin fangi mani yi yula leni yi tagi n tie maama. yin da tie nani bi yanluodanba, ama yin yaa tie nani bi yanfodanba yeni. **16** Yin da u yogunu kelima yaa dana n tie na bia. **17** Lani yaapo yin da tie yanluodanba yin ya fani mani ki moandi ki bandi o diedo yanbuama. **18** Yin da ḥo mi daama ki gaadi, li baa teni yin joagini ama yin yaa gbie leni U Tieu Fuama yua. **19** Lani, yi baa maadi leni yi yaba ki togidi Pisominba leni yaa yani n pagi U Tieu, leni U Tieu fuoma yua n gobidi yi ke yi yiini ya yani. Yaa yiini mani ki pagi O diedo leni yi pala kuli. **20** Yaa tuondi mani U Tieu yua n tie Baa yogunu kuli li bonla kuli po ti diedo Jesu kilisiti yeli po. **21** Yin ya miindi mani yi yula yi yaba kani kelima yin pia Kilisiti po yaa fangili yaapo. **22** Yinba bi puoba, yua kuli n yaa miindi o yuli o calo kani nani

wan miidi o yuli O diedo kani maama. **23** Kelima o joa tie opua yudaano nani kilisiti n tie wan yini yaaba yudaano maama yaaba n tie o gbannandi wani n tie bi candaano. **24** Nani kilisiti n yini yaaba n miindi bi yula O diedo kani maama, li pundi ke bi puoba n yaa miindi bi yula bi ciaba kani li bonla kuli nni. **25** Yinba bi jaba yua kuli n yaa bua opua nani Kilisiti n den bua wan yini yaaba maama ki puni o yuli ki kpe bi po. **26** O den tieni yeni ki baa yuudi ki yanbi ba leni mi ñima leni U Tieu maama, **27** ki teni ban pundi ki sedi o kani ki pia ti kpiagidi kaa pia joagindiba leni golumaba leni yaala n gundi kuli. Ama ban gagidi ki yaa yanji Cain kaa pia ban baa fidi ki kuli leni yaala. **28** Li pundi ke bi podanba moko n yaa bua bi puoba nani ban bua bi yula maama yeni. Yua n bua opua kuli bua o yuli. **29** Kelima oba naa nani o gbannanda, ama o dindi ti, ki kubi ti, nani kilisiti moko n kubi wan yini yaaba maama. **30** Kelima ti mo tie o yaa gbannandi buolu yo. **31** Li diani: li tie lani yaapo ke o joa baa ña leni o naa kani ki lolii o yuli leni opua bani niba lie yeni n tua gbannanyendi. **32** Line n tie yaa bondoginkaala n yaba n maadi laa maama Kilisiti leni wan yini yaaba yaa po yo. **33** Li mayuli yinba yaa po tie ke joa kuli n yaa bua opua nani wan bua o yuli maama, pua kuli mo n yaa fangi o calo.

6 A bila yin tuo mani yi danba maama kelima o diedo bua lane lani n go tiegi mo. **2** Han kpiagi a ba leni a na, lani n tie ya balimakpiama n yegi leni u ñoanianu, **3** laa ñoanianu mo tie: a baa ye leni li pamanli, a miali dana mo n go foagidi ki tinga nni. **4** Yinba bi baanba mo yin da mabindi yi bila yanji ki fiini bi pala. Ama yin wubi ba, ki tundi ba, ki gobidi ba nani o diedo n bua maama. **5** Yinba bi tuonsoanba yin tuo ki yaa yua yin pia ya canbaanba ti gbannandi nni n yedi yaala leni i jeje leni mi dinginma nani yi pala n dingi kilisiti nuntuali maama yeni. **6** yin da tiedi yeni ban nua yi ya yogunu bebe ka, nani yi bua ki ya mangidi bi nisaaliba ya pala yeni. Ama kelima yi tie kilisiti naacenba yin kuani yi yama lienni ki yaa tiedi U Tieu yanbuama. **7** Yin ya tuuni mani bipo leni li pamanli kelima yi tuuni o diedo po yo laa tie nusaalo po ka. **8** Yi bani ke nilo kuli baa ba o diedo kani wan den soani yaa tuonjanli ya panpaani yeni wan tie naacemo bi wan die o yuli. **9** Yinba canbaanba mo yin ya tiendi yeni yi naacenba po. Yin da fu leni ba, kelima yi bani ke yinba leni bani kuli pia canbaanyendo tanpoli po yua n tiendi

gagidima bi niba leni bi yaba siiga. **10** N majuodi kaama n tie na: yin yaa baadi mani yi fidu o diedo nni wani yua n tie u paaciamu yanji. **11** Yin bobo mani U Tieu n puni yi ya toatiadi kuli lani n tie yin fidi ki sedi lan yaa pa ki yie Sutaani nunfanbiadibu kuli po. **12** Kelima tii koani leni ti gbannandi leni mi soama ka, ama ti koani leni li bali danba, bi tie cicibiada ki tie li biigili tuonsoanba ki ye mi fawaama nni. (aiõn g165) **13** Lani yaapo, yin taa U Tieu toatiadi kuli, ki fidi ki paadi ya dana n bia kuli ki yaa se mi paadima nni. **14** Lanwani ya se mani ke li pa: yin ya ñaagi i moamoani nani ku gbanñagidigu yeni. yin yaa la mi teginma nani ti kudi liadiga yeni. **15** Yin pili li yankuali nani ti cacaadi yeni mi yanduanma laabaalijamo wangima po. **16** Yin go ta li dandanli nani ku gbankoandigu yeni ki yaa muubi yogunu kuli, ke yin fidi ki gbindi o biado n toa yi yaa mupiemi. **17** Yin ya ciibi mani mi faabima kusanli leni mi fuoma jugisiega yaaga n tie U Tieu maama. **18** Mi fuoma n teni yin yaa jaandi yogunu kuli, ki yaa tiendi jaandi buoli kuli leni bu miabu. Yin ya pia li moandili ki se ke li pa bongianla, ki jaandi bi nigagidijanba kuli po. **19** Yin yaa jaandi mani npo, ke ya yogunu ke n yaadi n ñoabu kuli min fidi ki doagidi o laabaalijamo bondoanginkaala leni li papaali. **20** Mini yua n tie o laabaalijamo tondo ban loli yua li kadidieli nni. Yin yaa miadi o mani ke min fidi ki yaa wangii o laabaalijamo yeni leni li papaali nani lan pundi min yaa wangii o maama. **21** Lan baa ga maama yi moko n bandi min ye maama leni min tiendi yaala kuli, ti kpibuado Tikika yua n tiegi ki go tie o laabaalijamo naacendugikoa ba waani leni laa bonla kuli. **22** N soani o yi kani lani yaapo bebe, ke yin bandi ti yema n tie maama ke wani mo n paagi yi pala. **23** U Tieu yua n tie Baa leni O Diedo Jesu Kilisiti n pa ti kpiiba mi yanduanma leni mi buama leni li dandanli. **24** Li yanbili n yaa ye leni yaaba n bua ti Diedo Jesu Kilisiti ya buama n kan lebidi yanji abada.

Philip

1 Filipa yaaba. Mini Polo leni Timote, Jesu Kilisiti naacenba, n diani yipo li tili, yinba yaaba n tie bi nigagihanba Jesu Kilisiti nni ki ye Filipa dogu nni leni yi nitaanli yudanba leni yi todikaaba kuli. **2** Ti Baa U Tienu leni ti diedo Jesu Kilisiti n pa yi li hanbili leni mi yanduanma. **3** N tuondi U Tienu min tiadi yipo ya yogunu kuli. **4** Min jaandi yikuli po ya yogunu kuli, n jaandi leni li pamanli. **5** Kelima yin taa leni nni ki todii nni o laabaalihamo wangima po maama, ki cili yin den gbadi o ya daali ki pundi hali moala. **6** N daani ki go bani cain ke yua n cili laa tuonhanli yi niinni baa tuuni li hali lin gbeni Jesu Kilisiti guacuama daali. **7** Li pundi min ya tiadi yikuli po kelima n kubi yikuli n pali nni. Min ye kadi nni leni min maadi ki ga o laabaaliham **8** o ki teni ke o se ki pa, yikuli taani leni nni ki baadi min baadi ya hanbili U Tienu kani. U Tienu tie npo seedi ke n bua yikuli leni Jesu Kilisiti ya buamoanma. **9** Min miadi U Tienu yipo yaala n jaandi nni tie ke yi buama n yaa yabidi ki pugidi leni mi bandima leni mi yafuomoanma, **10** ke yin bandi ki gagidi ki gandi yaala n hani ki cie. Lani n baa teni yin ya hani cain ki naa pia ban baa fidi ki tabi yi leni yaala Kilisiti guacuama daali. **11** Yeni yi baa ya tuuni mi teginma tuona yaa ñni Jesu Kilisiti kani lan tua ti kpiagidi leni ti pagidi U Tinu po. **12** N kpiiba, n bua yin bandi line, yaala n den cua npo teni ke o laabaalihamo wangima suagi liiga. **13** Moamoani li doagidi yaa minteela n gu o bado diegu kuli leni nitoaba kuli po ke n lo li kadidieli nni kelima Kilisiti yaapo. **14** N kado teni ke ti kpiiba boacianla dugi o Diedo po ki cie, ki go paagi bi pala ki wangi U Tienu maama kaa go jie. **15** Li tie moamoani ke bi siiga tianba wang Kilisiti laabaalihamo kelima bi pia n po li nunponli ki bua ki cie nni. Ama bi tianba mo li wangi o leni li yantiahanle. **16** Bine wangi o laabaalihamo kelima bi bua nni ki bani ke n ye ne kelima U Tienu gandi nni ke min maadi ki ga o laabaalihamo ki doagidi ke o tie moamoani. **17** Bine mo wangi o ki bua ki cie nni, bi yatiana naa hani, bi tema ke bi ya tieni yeni li baa pugini n fala li kadidieli nni. **18** Likuli tie npo yenma. Baa lan tie maama kuli, bi ya wangi o leni mi tuonanma bi ban wangi o leni li yantiamoanli, bi wangi Kilisiti laabaalihamo. N mangi n pali lipo ki go baa mangidi li ki pugidi. **19** Kelima n bani ke likuli baa juodi ki tua n tindima yaapo kelima yin jaandi

ki miadi npo maama leni Jesu Kilisiti Fuoma todima yaapo. **20** Nani min bua ki go sugini maama tie ke n kan la i fe liba kuli po. Ama nani lan den kpa tie maama, li go tie yene moala. N sugini ke Kilisiti baa ba ti kpiagidi n miali yema nni kuli, li ya tie ke n baa kpe leni n ya baa ye kuli. **21** Kelima mini yaapo Kilisiti tie n miali, mi kuuma mo tie npo ñuadi. **22** Ama, li yaa tie ke li hani min tuuni ya tuonli yaapo ke min yaa ye n gbannandi nni mii bani min baa gandi yaala. **23** Laa bonliedila miabi nni. N bua ki gedi ki ban yaa ye leni Kilisiti, lani n cie npo hali boncianla. **24** Ama yi mo ya todima po, min ya ye ki fo cie. **25** N daani ki go bani ke n baa fo ki ye leni yikuli, ke yin fidi ki ya suagi liiga ki go pia li pamanli li dandanli nni. **26** Yeni, n guacuama yikani go baa teni yin baa yaa pamanli n yaba Jesu Kilisiti nni. **27** Lanwani bonyenla tugi li yuli, lani n tie yi tagi n yaa da leni Kilisiti ya laabaalihamo. N ya fidi ki cua yikani ki laa yi, leni n yaa fidi ki cua, min ya gba ke yi se bonhanla ki pia yantiayenli, ki moa o laabaalihamo n cuani ya dandanli ya muali. **28** Yin da cedi yi koaginkaaba n jieni yi baa waamu. Lani n tie bipo seedi ke bi baa bodi, ama li tie yinba yaapo seedi yi tindima yaapo. Laa bonla ñani U Tienu ya kani. **29** Kelima U Tienu n tieni yipo yaa hanbili yeni, laa tie ke yi daani Kilisiti bebe ka, ama yin go ya laadi opo fala moko. **30** Yi moko taa leni nni ki moa yin den laa ke n moa ya muali ki go gbadi moala ke n baa moa.

2 Yi yema Kilisiti nni teni ke yi pia u fidu. O buama mo puni yi li papaa. Yi pia mi yanduanma leni o Fuoma. Yi pia li paddingili leni mi nihigbadima yiyaba po. **2** Lanwani, yin mangi n pali hali lan yabidi ki ya pia yantiayenli leni yiyaba. **3** Yin da tieni liba kuli leni mi paadima yantiali, yaaka ya kpiagidi n tie fanma fanma po, ama li yumiinli n teni yin ya nua yiyaba ke bi cie yi. **4** Oba kuli n da lingi o yuceli po hamu bebe ka, ama yua kuli n ya lingi o lieba hamu moko. **5** Yin yaa pia mani Jesu Kilisiti n den pia ya yantiali. **6** O den tie U Tienu n tie maama. Baa ke o den tie yenma leni U Tienu, waa den sua ke li tie wan baa fie yaala leni u paalu. **7** Ama o den landi laa kpiagidi kuli o yama po ki taa o naacemo n tie maama ki lani, ki tua nani bi nisaaliba kuli tie maama yeni, **8** wan den tua nisaalo ki tie nani bi nisaaliba n tie maama, o go den wadi o yuli ki tuo ki tiendi U Tienu yanbuuma ki pundi hali mi kuuma. Baa hali li dapoanpoanli ya kuuma. **9** Li tie lani yaapo ke U Tienu mo jigini o hali boncianla

ki puni o ya yeli n cie a yela kuli, **10** ke dunli kuli baa gbaani Jesu yeli po tanpoli po leni ki tinga po leni ki tinga tiipo kuli. **11** Ke nilo mo kuli n tuo ke Jesu Kilisiti n tie o Diedo U Tieu yua n tie Baa yaa kpiagidi yaapo **12** Lanwani n buakaaba, nani yin den tuo ki tiendi min yedi yi yaala min den ye leni yi yaa yogunu kuli maama, moala min kaa go ye leni yi yeni, yin go ya tiendi yeni ki pugidi. **13** Yin ya moandi leni li fangili leni mi digibima ki ya tuuni yi tindima po. Kelima U Tieu baa teni yin bua ki go fidi ki tiensi nani o yanjagihanl n tie maama **14** Yin tiendi yaala kuli, ya tiendi mani la ki na a yenbidi ki da nia mo. Yeni n tie yin yaa hani cain ki pia li papienli, ki tie U Tieu bila ban kan fidi ki tabi yaaba leni liba kuli moala na niba yaaba n joagini ki go **15** bia siiga. Yin ya yieni mani nani i fantankaani yeni handuna yaaba, ki wangti ba li miali maama. Yi ya tiendi yeni li baa tie npo ti jigidi Kilis **16** iti guacuama daali, kelima li baa doagidi ke mii den tiini mi nuama fanma fanma, kaa tuuni fanma fanma mo. **17** Baa li ya tie ke n soama baa wuli ki tua nani li ñincabili yeni yi dandanli tuonli padili po, n baa mangidi n pali lipo, n go baa mangidi n pali leni yikuli. **18** Yi mo n mangi n pali lipo ki taani leni nni n ya pamanli nni. **19** N sugini o Diedo nni ke li ya pugini waamu, n baa soani Timote yikani, ki baa yi laamaalo lan mangi n pali. **20** Mii pia nitoa yua n taa leni nni ki yagini o yama yi yema po. **21** Yaaba n sieni kuli kuani bi yama bi hantaaceli nni, baa kuani bi yama Kilisiti ya hantaadi nni **22** Yi kuli bani Timote n doagidi ke o tie nidugikoa maama, ki taa leni nni ki tuuni o laabaalihamo wangikoa tuonli nani ki biga n baa taa ki tuuni leni o baa maama yeni. N ya bandi n maama n **23** baa juodi maama, n sugini ke laa yogunu n baa soani o yikani. N dugi o Diedo po ke mini nba mo **24** ko baa cua yikani ke li kan waagi. **25** N sua ke li tie tiladi min goa ki soani yikani n kpiilo Epafilodita. N tuonsoanlielo leni moamuadilielo, yin den soani yua n kani ke wan yaa todii nni leni yaala n poadi npo. **26** O den bua hali bonhanla ki la yikuli. Wan den bandi ke yi gbadi ke o yia, o yama den yagi lipo boncianla. **27** Moamoani, o den yiagi boncianla hali ke li den poadi waamu wan kpe moko. Ama U Tieu den gbadi opo mi nihima, ki go gbadi mini moko yaapo mi nihima, ki teni ke min da go baa pabiiditoali ki pugini. **28** Lanwani kelima o Diedo po, yin ga mani o cangu bonhanla leni li pamancianli, ki go yaa jigindi laa nibuolu. **29** O den luni o miali ki tuuni Kilisiti tuonli

hali ki nagini mi kuuma. **30** O den bua ki todii nni yin bi baa todii nni ya todima ki naa ye nkani.

3 N kpiiba, n majuodikaama tie mine: Yin yaa mangidi mani yi pala o Diedo nni. Laa coagini nni min go diani yipo yeni ki pugini, li go baa teni yin yaa se ke li pa. **2** Yin fangi mani yi yula leni yaaba n tie nani i sangbanli yeni leni bi tuonsoabiadiba leni faama koanciagu. **3** Kelima tinba n tie a jungidi-moana yaaba n kpiagidi U Tieu kelima o Fuoma yaa po, ki jigindi ti yula Jesu Kilisiti nni, ki naa bili ti dugidi ti gbannandi nni. **4** Ama mini moko n bi baa fidi ki pilii n dugidi ti gbannandi nni ki cie. Kelima bi den kuani nni ku koanciagu ke n pia dana nii. N tie Isalele yua, Benjamina buolu, ki tie Ebilu, ke n yaajanba kuli tie E **5** bilunba. Yaala n tie li balimaama po, n den tie Falisiensi. **6** Yaala n tie n yankuali po, n den wangti Kilisiti nitaana fala. Yaala n tie ya teginma n hua li balimaama kubima po, bi kan den fidi ki tabi nni leni liba kuli. **7** Ama min den nua yaala ke li tie npo bonmoanla yeni kuli, n ji nua likuli ke li tie npo bonfanla kelima Kilisiti yaa po **8** Moko, n nua li bonla kuli ke li tie npo nani li bonbodikaala yeni, yaala n tie npo bonmoanla tie: Ki bandi Jesu Kilisiti n Diedo. Kelima ke n yie min pia yaala kuli, ki nua la nani ti baadi yeni, ke min fidi ki baa Kilisiti. Mii go **9** pia n yuli po ya moamoansaali n ñani li balimaama kubima nni, ama ya moamoansaali n baadi kelima li dandanli Kilisiti nni yaa po. Li tie ya moamoansaali n ñani U **10** Tieu kani ki hua leni li dandanli. Min bua yaala tie min bandi Kilisiti leni o fiima bi tinkpiba siiga paalu, ki go taani leni o o fala nni, ki yaa naani leni o o kuuma nni. Ke mini moko n fidi, lan tie **11** maama kuli ki pundi bi tinkpiba guafima. **12** Laa tie ke moala n baa n panpaani no ka, bi ke n hanbi ki dagidi cain no ka. Ama n suagi ki tiini ke min fidi k **13** i cuo n nuama panpaani, kelima Kilisiti den cuo nni lani yaapo. N kpiiba, mii nua ke n baa i panpaani **14** no ka, n tiendi bonyenla, n sundi yaala n ye n puoli ki moandi ki suagi liiga. Yeni n tiini ki cuubi n nuama juodima, ki baa baa laa panpaani. Lani n tie U Tieu n yini nni ke min baa ya panpaani tanpoli po Jesu Kilisiti nni. **15** Tinba yaaba n gagidi o Diedo sanhoadima nni kuli n yaa pia laa yantiali buolu. Yi ya pia yantiaoali, lan tie yaala kuli, U Tieu baa yendi yi yama laa bonla po yin bandi ki pugini. Am **16** a tin pundi ya bianu, tin taani yantiayenli ki suagi liiga yenma. **17** N kpiiba,

yi kuli n ya hua mani n yaa fuuli ki yaa diidi yaaba n hua tin ha yipo yaa bontogidikaala. Kelima niba boncianla ye, min den kpa waani yi yaaba ya maama ki go wangi **18** yi la leni a bubula ke bi tagi doagidi ke bi tie Kilisiti dapoanpoanli yibalinba. Bi juodima baa tie bi bodima. Bi tugidi n die ba. Ban tema ke yaala n tie bipo ti jigidi yeni tie bipo i **19** fe. Bi kuandi bi yama handuna bonla nni bebe. **20** Ama tinba, ti tie tanpoli diema yaaba. Ti gu ke ti candaano Jesu Kilisiti go baa ña lanpo ki cua, **21** ki lebidi ti gbannandi yaadi n tadi kaa go pia kpiagidi, ki teni tin yaa naani leni wami Kilisiti ya gbannandi yaadi n pia ti kpiagiciandi. O baa tieni la kelima o paaciamu po, yuu n teni ke o paani li bonla kuli ki go die la.

4 Lanwani n kpiiba n buakaaba, min bua ki go la yaaba hali bonhanla, yinba yaaba n tie n pamanli leni n kpiagidi, yin yaa se mani ke li pa o Diedo nni yinba n buakaaba. **2** N tundi ki mia Efodi, ki go tundi ki mia Sintika ke ba yaa pia yantiayenli o Diedo nni. **3** N go mia fini min dugi yua po, yua n tuuni leni nni ti Diedo tuonli, ke han todii bi poliediba yeni, bani yaaba n den taa leni nni ki moa o laabaalihamo mualii. Bani leni Kilema leni nitoaba n tuonsoanlieba yaaba n taa leni nni laa tuonli nni ke bi yela diani li miali tili nni. **4** Yin yaa mangidi mani y pala o Diedo nni yogunu kuli. N go waani yi yeni yaa mangidi mani yi pala. **5** Yi dingima n doagidi bi niba kuli po. O Diedo nagini. **6** Yin da yagi mani yi yama bonlaba kuli po. Ama li bonla kuli yaapo, yin waani U Tieu yin luo yaala ki ya jaandi ki miadi o ki go tuondi o. **7** Lanwani U Tieu ya yanduanma, yaama n pendi o nisaalo bandima kuli, baa guudi yi pala leni yi yantiana kuli Jesu Kilisiti nni. **8** N kpiiba, ya maama n sieni tie mine: Yin ya tia mani yaala n tie moamoani kuli, leni yaala n tiegi kuli, leni yaala nhani kuli, leni bi niba n baa bua yaala ki go faadi la kuli, leni yaala n pia siedihamo kuli, leni yaala n pia ti bulicindi ki pundi bi niba n pagi la kuli. **9** Yin go yaa tiendi mani min den bangi ki go tundi yi yaala, yin den gbadii ke n yedi yaala ki go la ke n tiendi yaala. Lanwani, mi yanduanma Tieu baa ye leni yi. **10** N pali den mangi hali boncianla o Diedo nni, min den laa ke yi goa ki faadi yi buama npo. Moamoani, yi den tiadi npo yogunu kuli, ama yi daa den baa u samu ki fidi ki doagidi npo la. Mii maadi yeni kelima n luo b **11** onlaba kuli ka. Kelima n bangi ki bani ki dagini n yema lan tie ya yema buoli kuli nni. N bangi ki yaa ye leni mi luoma, ki go bangi ki yaa pia bo **12** ncianla. N

yema n tie maama kuli, leni min ye naankani kuli, n bani ki je ki guo, ki go bani mi koma. N bani ki yaa pia boncianla, bi ki yaa ye leni mi luoma. N fidii li kuli k **13** elima Kilisiti yua n puuni nni li paalu po. **14** Baa yeni yin den taani leni nni ki tugi n fala tugili yeni, yi tieni yaala n hani. Yinba Filipa yaaba bani bonhanla ke min den cili ki wangii o laabaalihamo ya yogunu, ki ñiani Maseduana diema nni, Kilisi **15** ti n yini yaaba kuli siiga yinba bebe n den tiadi min baa baadi yaala leni min go baa ñandi ya **16** ala, ki tuuni npo bu paabu ki todi nni. Baa min den ye Tesalonika, yi den soani npo bu paabu ke li pundi taalima lie ki baa todi nni min luo yaal **17** a po. Laa tie ke n bua ki yaa baadi bu paabu ka, n bua yin baa ti ñuadi bonhanla kelima laa paabu po. **18** N diani yeni ki waani yi ke yin den soani npo yaala kuli pundi n kani ke npia ke li yaba. Min ga yin den soani Epafilodita ke wan teni nni yaala yeni, mii go luo liba kuli. Yi pa **19** abu yeni tie nani yaa tulale yaa nuulii n mani leni U Tieu n gaa ya padili ke li mani opo. N Tieu baa pa yi yin luo yaala kuli, nani o ha **20** limani kpiagidi n tie maama Jesu Kilisiti nni. U Tieu ti Baa n ya pia ti kpiagidi nifiima n tu nifiima. Amina. (aiõn g165) **21** Fuondi mani bi nigagidhanba kuli Jesu Kilisiti nni. **22** N kpiiba, yaaba n ye ne leni nni fuondi yi. Bi nigagidhanba yaaba n ye ne kuli fuondi yi, bi siiga yaaba n ye o badiciamo Sesa diegu nni fuondi yi hali bonhanla. **23** Ti Diedo Jesu Kilisiti ya hanibili n ya ye leni yikuli.

Kolosa Yaaba

1 Mini Polo Jesu Kilisiti tondo kelima U Tienu yanbuama po, leni ti kpiilo Timote n diani li tili, **2** Yinba ti kpiiba yaaba n tie bi nigagidihamba leni bi nidugikaaba ki ye kolosa po yaapo. Ti Baa U Tienu n pa yi li hanbili leni mi yanduanma. **3** Ti tuodi U Tienu yua n tie ti Diedo Jesu kilisiti Baa, ki go jaandi yi po yogunu kuli kaa cedi. **4** Tin den gbadi yi dandanli Jesu kilisiti nni leni yi buama bi nigagidihamba kuli po. **5** Yi baa la kelima U Tienu n bili yi po yaa suginma tanpoli po yaapo, imoamoani maama yaama n tie o laabaalihamo n den kpa cua yi kani ki bangi yi yaama. **6** O ye yi siiga, ki go ye yanduna nni kuli, ki luoni li bonluonkaala ki kpediti kugidi, nani yi siiga lan den tie maama, hali yin den gbadi ki go bandi U Tienu hanbili yaa daali. **7** Ki hua leni yin den baa yaa bangima ti kpibudo leni ti tuonsoanlielo Epafasa kani, wani yua n tie kilisiti naacen dugikoa yi siiga. **8** O den waani ti U Tienu Fuoma yua n teni ke yi pia yaa buamoanma. **9** Li tie kelima lanyaapo yo, ti moko hali tin gbadi yaa daali, yogunu kuli ti jaandi ke U Tienu n gbieni yi leni o yanbuama bandima, leni mi yanfuoma leni ufanu yaala n yegi leni li dandanli. **10** Ki yaa cuoni ke li dagidi o Diedo po ki go mani opo Cain, ki luoni li bonluonkaala atuonhamma buoli kuli nni. Ki yaa kpediti ki suagi U Tienu yanbuama nni. **11** Ki yaa pia upaalu li bonla kuli nni kelima O paciamu yu n pia ti kpiagidi yaapo. Lan baa gaa maama yin yaa ye yugunu kuli leni lipamanli leni limoandili leni li juunli. **12** Yaa tuondi mani Baa leni li pamanli, yua n teni ke yi dagidi ki baa yi biinu wani U Tienu n bili ya halimani mi yenma diema nni, o nigagidihamba kuli po. **13** Wani yua n lodi ti li biigili paciamu nni, ki kuani ti, o Bijabuadiga yaa diema nni. **14** O ya niinne ke ti pia mi daafaabima leni ti tuonbiadi sugili. **15** Wani kilisiti tie U Tienu tin ki nua yua yaa nannanli, ki go tie o Bijakpiaga yua n den ye hali ke li ba kuli daa tagi. **16** Kelima o yaa niinne li bonla kuli den tagi, yaala n ye tanpoli leni yaala n ye ki tinga nni kuli, tin nua yaala leni tin kaa nua yaala; yaaba n ka yi bali kali kaani po leni yaaba n tie bi diediba leni bi yudanba leni yaaba npia li bali kuli. Li bonla kuli tie o yaa tagima ki tagi o yaa po. **17** O ye hali ke li bakuli daa ye. Wan n kubi li bonla kuli ke li tuugi ki se bohanla. **18** Wani n tie li jaandieli gbannandi yuli; O tie mi cilima leni onikpialo yua n kpa fii bi

tinkpiba siiga lan baa gaa maama wan tua onikpialo li bonla kuli siiga. **19** Kelima U Tienu den bua oyema kuli n yaa ye kilisiti nni cain. **20** O den bua ki tugini leni otogima kuli kelima Jesu soama yaama n den wuli li dapoanpoanli po ke yaala n ye tanpoli po leni yaala n ye ki tinga nni kuli n fidi ki tugini leni wani o Diedo. **21** Yinba yaaba n den tie bi canba leni U Tienu yibalinba kelima yi yantiabiada leni yi tuonbiadi po, **22** moala O guani ki tugini yi leni O kelima O kuuma ti gbannandi nni yaapo U Tienu tieni yeni ke yin fidi ki doagidi O nintuali ki gagidi ki hani cain kaa pia tagiliba kuli kaa pia ban baa kuli yi leni yaala. **23** Li yaa tie ke yi se ke li pa li dandanli nni, kaa lebidi ki ha yin den baa yaa suginma olaabaalihamo nni, ban waani yua mi tagima kuli. Mini Polo n tua yua yaa tondo. **24** N mangi n pali moala leni min laadi yipo yaa fala. Yaala n den poadi Kilisiti fala nni, n baa ki cebini o n yaa gbannandi nni, o jaandieli po, lini yaali n tie o gbannandi. **25** N tua naacemo kelima U Tienu n puogi nni ya tuonli yi siiga nni yaapo, ke min fidi ki waani U Tienu maama nani lan pundi maama. Mani n tie yaa bondoaginkaala n den wuo **26** Hali yogunu ya jamaano n pendti kuli po, ki doagidi moala O nigagidihamba po. (aiōn g165) **27** O bua ki teni O nigagidihamba n yaa bani O bondoaginkaala yeni n pia yaa kpiagidi yaala n tie halimani yi nibuoli kuli po. Laa bondoaginkaala tie li ne Kilisiti ya ye yi niinni yi pia ti kpiagidi suginma. **28** Ti wangi wane, ki tundi nilo kuli, ki bogindi nilo kuli leni mi yanfuoma ke tin fidi ki cuani nilo kuli U Tienu nintuali ke o gagidi Cain Kilisiti nni. **29** Li tie lani yaapo ke n tuuni, ki moa li muali leni o yaa fidu yuu n tuuni n niinni leni u paciamu.

2 N bua yin bandi min togidi leni ya toacianbu kelima yi yaapo leni yaaba n ye layodise yaapo leni yaaba n daa laa n nunga ti gbananandi nni kuli yaapo. **2** N tiendi yeni ke ban baa li papaali, ki taani mi buama nni ki baa mi yanfuoma ki fidi ki bandi U Tienu bondoaginkaala yeni lani n tie Kilisiti. **3** Mi yanfuoma leni U Tienu bandima halimani kuli wuo wani Kilisiti yaa niinne. **4** N waani yi laa maama kuli, ke o ba kuli n da boandi yi leni mi mafanma. **5** Kelima baa ke mii ye leni yi n gbannandi nni, n ye leni yi n yantiali nni, ki pia li pamanli leni min nua ke yi dagidi leni yi yaba maama, ke yi dandanli mo se ke li pa Kilisiti nni. **6** Lani wani yin baa ki bandi o Diedo Jesu Kilisiti yeni, yin yaa cuoni mani o yaa niinni. **7** Ki yaa pia ijiini

oniinni, ki suagi liiga O sanhoadima nni. Yin go yaa se ke li pa yi dandanli nni nani ban den bangi yi maama.

8 Yin fangi mani yi yula ki da tuo ke oba kuli n cuo yi yama leni onisaalo yanfuoma yaama n hua bi nisaaliba bangima, yaama n tie fanma fanma ki boandi ki hua bi nisaaliba danbogida leni handuna paciami ki naa hua Kilisiti. **9** Kelima U Tieu n tie maama kuli ye Kilisiti gbannandi nni ki dagidi. **10** Yi pia li bonla kuli ke li dagidi o yaa niinny, wani yua n tie yi paciami danba kuli liiga yua leni li bali danba kuli yaa yudaano. **11** O yaa niinne, ke yi kua yaa koanciagu n naa tie onisaalo nuu ka, ama ku tie Kilisiti n tieni yaale, lani n tie ke yi landi ti nisaali gbannandi tagibiadu. **12** Bi den taani ki piini yi leni o mi batisima nni ke yi go fii leni o ki ye leni o kelima li dandanli yaapo, leni U Tieu paciamu yuu n den fiini o bi tinkpiba siiga yaapo. **13** Yinba yaaba n den kpe kelima yi tuonbiadi po leni yin kaa den kua koanciagu yi gbanandi nni maama yaapo U Tieu guani ki puni yi limiali kelima Kilisiti yaapo ki go puni ti sugili ti tuonbiadi po. **14** O den boliniyaa tili yaa diani n den buni ki cuo ti ki doagidi tin den yie O mabilikaama maama ki kpaa ki tabini laa tili li dapoanpoanli po ki bolini li. **15** O den dindi mi diema danba leni yi paciami danba bi bala kuli ki doagidi ke o paadi yaa paali n sieni kuli, kelima li dapoanpoanli yaapo. **16** Yin da tuo oba n jia yi buudi kelima yin di ki go ŋnu yaala yaapo, bi lan tie yaa jaandana po kuli, yaaka yi ŋmapaani jaanma dana, yaaka mi fuodima dana po. **17** Laa bonla kuli den tie yaala n baa cua yaa junjungoe ama li bonmoanla liba tie Kilisiti. **18** Yin da tuo nilo ba kuli n fie yi nuama panpaani nani wan bua maama, baa yaaba n kpali ke bi fani ki pia li yumiinli ki jaandi malekinba. Bi puni bi yula li bonlekaala po, ki gbengidi bi yula fanma fanma bi gbannandi yantiali po. **19** Baa tuugi leni leni yua n tie li yuli, ti gbannandi kuli n tuugi yenma ki baadi yaala n dagidi yua yaa kani, kelima yi jiini leni atuga po, ki kpeli nani U Tieu npuni ti maama. **20** Yi yaa kpe leni Kilisiti, yi paadi leni handuna maasuagu. Be yaapo ke yi go tuo ke handuna kuana die yi nani yi da tie handuna yaaba yeri? **21** Laa kuana nne: Han da taa, han da leni, han da sii. **22** Naani laa kuana kuli ki tie bonpendikaala, ki hua bi nisaaliba nbili ki bangi bangi yaala bebe ka? **23** A kuana yeri tie nani a pia mi fuoma yeri ki teni ke bi niba gandi ban baa jaandi maama, ki go bili bi niba n ya miindi bi yula ki wangti bi gbannandi fala. Ama haa

pia yaa fidu n baa todii ba, ban paadi bi gbannandi bonbuakaala.

3 Li yaa tie ke yi den fii leni Kilisiti bi tinkpiba siiga, yin yaa lingi mani tanpoli bonla yaala n ye U Tieu jieni Kilisiti n kaa naankani. **2** Ya kuandi mani yi yantiana tanpoli bonla nni, ki da kuandi yi yantiana handuna bonla nni. **3** Kelima yi kpe, yi miali mo wuo leni Kilisiti U Tieu kani. **4** Kilisiti yua n tie yi miali ya go doagidi yaa yogunu, yi moko baa taani ki doagidi leni o ti kpiagi nni. **5** Lanwani yin kpa mani handuna bonbuakabiadila yaala n ye yi niini kuli, lani n tie: Mi conconma, ti cagindi, li bonbuakabiadila leni yaala n joagini yaa buama kuli. **6** Kelima yaaba n yie ki hua laa bonla kuli U Tieu pabienli baa jiidi bipo. **7** Yi moko den tie yene yin den ye ti tuonbiadi nni yaa yogunu, **8** ama moala yin ha mani yaala n tieni kuli: Li pabienli, li mutuoli, mi biadima, u nisugidu leni ti majoagindi buolibkuli. **9** Yin da pua mani yi yaba faama, kelima yi landi utagi kpelu leni ubontienkaala kuli. **10** Ki lani u tagipaanu, yu n pandi yogunu kuli mi bandima nni cain nani yua n tagi u n tie maama yeri. **11** Laa tagipaanu nni mi gagidima ki go ye bi niba leni bi yaba siiga, laa pia jufi, laa pia nilamo, laa pia jungidili laa pia jufoli, laa pia yua n cogi, laa pia yua n ki cogi, laa pia yonbo, laa pia yua n die oyuli, Kilisiti n tie li kuli bikuli nni. **12** Lanwani yinba U Tieu nigandikaaba wan gagidi ki hanbi yaaba, ke yi tie obuakaaba, yin yaa la mani mi niñingbadima leni mi hanma leni li yumiinli leni mi dingima leni li juunli. **13** Yin moandi ki juuni leni yi yaba, ki ya tiedi yi yaba po sugili. Li ya tie ke nilo bii o lielo po nani Kilisiti n den puni yi sugili maama, yi moko n yaa puuni yi yaba sugili yeri. **14** Yi ya tieni laa bonla kuli ki gbeni, yin la mani mi buama yaama n taani ki loli yi kuli yenma nani lan dagidi maama. **15** Ke Kilisiti nden yini yi yaa yanduanma yaapo, ke yin tua gbannanyendi yeri n diedi yi pala, yin da tie hanwaadanba. **16** Kilisiti maama n yaa die yi siiga cain nani lanpundi maama. Ya bangi mani ki go tundi yi yaba leni mi yanfuomoanma, ki ya yiini U Tieu po li dandanli yani leni yi pala kuli nani li hanbili Fuoma n gobidi yi maama. **17** Yin maadi ya maama kuli leni yin tiendi yaala kuli, tieni mani li kuli o Diedo Jesu yeli po, ki ya tuondi U Tieu yua n tie Baa kelima wani Jesu yaapo. **18** Bi puoba yin ya miindi mani yula yi ciaba kani, nani lan bili ke yaaba n ye o

Diedo nni n ya tiendi maama. **19** Bi podanba ya bua mani yi puoba, ki da tiendi yaala n baa cuani bipo li mutuoli. **20** A bila yin ya tuodi mani yi danba maama li bonnla kuli nni nani lan pundi o Diedo yaaba n yaa tiedi maama. **21** Bi baanba, yin da tiendi yaala n baa fiindi yi bila pala ke bi gbani n da ti wudi li dandanli po. **22** Bi tuonsoanba yin yaa tuodi ki hua yin pia yaa canbaanba ti gbannandi nni maama, yin da tiendi yeni ban nua yi yaa yogunu bebe ka, nani yi bua ki mangi bi nisaaliba yaa pala yeni. Ama yin yaa tiendi yeni yogunu kuli, kelima yi fangi o Diedo. **23** Yin tiendi yaala kuli, yin yaa tiendi leni li yankuali, kelima yi tiendi oDiedo po yo, laa tie bi nisaaliba po ka! **24** Ki yaa bani ke yi baa ba o Diedo kani li faali panpaani. Soani mani Kilisiti o Diedo po. **25** Kelima yua n soani ke laa tiegi o baa ga o kaa teginma panpaani yo! Kelima U Tieu naa tiedi gagidima bi niba leni bi yaba siiga.

4 Canbaanba yin ya tiendi mani yi tuonsoanba po yaala n tiegi ki go dagidi, ki yaa bani ke yi moko pia canba tanpoli po. **2** Yin yaa pia mani li moandili yi jaandi nni, ki yaa se ke li pa ki go yaa tuondi U Tieu. **3** Yin go yaa jaandi mani ti moko yaapo, ke U Tieu n luodi tipo bu buliñoabu o maama po, ke min fidi ki ya wangki Kilisiti bondoaginkaala, li tie laa maama yaapo yo, ke n ye li kadidieli nni. **4** Ke min fidi ki ya wangima nani lanpundi maama. **5** Yin ya ye leni yaaba n kaa daani leni mi yanfuoma, ki da tuo yin ye leni ba yaa yogunu n bia fanma. **6** Yi maama n ya mani yogunu kuli, yaaba n gbadima po, nani yaa jiema n pia mi yaama ke li dagidi yeni. Li pundi yin ya bani ki guani nilo kuli yaa ma guankaama n dagidi. **7** Tikika ba waani yi n laa baalo kuli. O tie ti kpibuado leni ti todikoa tin dugi yua yaapo leni ti naacenlielo, o Diedo tuonli nni. **8** N soani o yi kani lani yaapo yo, ke wan waani yi tin ye maama. Ki baagi yi mo yaa pala. **9** N soani o leni ti -kpibuado Onesima yua moko n tie ni dugi koa, ki go tie yi siiga yua, bi baa waani yi yaala n tiedi nekanba kuli. **10** Alisitaka yua n ye leni nni li kadidieli nni moko fuondi yi. Banabasa yadiga Maka moko fuondi yi, n den tuodi ki waani yi ke o ya cua yi kani yin ga o cangu bohanla. **11** Jesu ban go yi yua Jusitusa moko fuondi. Bi tie yaaba n kua ku koanciagu siiga yaaba bani bebe n taani ki tuuni leni nni U Tieu diema po, ki go baagidi n pali hali boncianla. **12** Eparafasa yua n tie yi siiga yua ki go tie kilisiti naacemo moko fuondi yi. O moa yipo yogunu

kuli ojaandi nni, ki miadi yipo ke yin yaa tie yaaba n dagidi cain, ki bani U Tieu n bua yaala, ki yaa se ke li pa U Tieu sanhoodima nni. **13** N tieni opo siedi ke o tuuni yi po leni li yankuali bonciala. Yinba leni yaaba n ye layodise leni yaaba n ye Iyelapolli kuli. **14** Ti buado logitoli Luka leni Demasa moko fuondi yi. **15** Yin fuondi mani ti kpiiba yaaba n ye layodise po kuli, ki go fuondi ninfa leni yaa jaandieli n ye o diegu nni yaaba kuli. **16** Yi ya cogi li naa tili yin teni ban cogili layodise jaandieli nni moko. Layodise yaaba moko n soani yipo ban gaa yaa tili yin cogili. **17** Yin yedi ke Alikipa n fangi oyuli leni oDiedo n puogi o yaa tuonli, ki soani ki dudi leni mi teginma. **18** Mini Polo n diani yaa fuondi n tiene leni n yaa nuu ki fuoni yi. Yin yaa tiadi n lolima po. U Tieu yaa hanbili n yaa ye leni yi.

1 Tesalonika

1 POLO, SILASA leni TIMOTE n diani li tili yinba kilisiti nitaanli yaali n ye Tesalonika, ki ye u YIENU yua n tie BAA ni nni leni o Diedo JESU Kilisiti nii nni. u TIENU ḷambili n ya ye leni yi. **2** Ti tuondi u TIENU yogumu kuli yikuli po, ki taagi yi yela ti jaandi nni. **3** Ti tiadi yogunu kuli kaa cedi ti BAA u TIENU kani yi dandanli leni yi buama ti DIEDO JESU KILISITI po n teni ke yi tuuni maama, leni yi suginma n se borjanla maama. **4** Ti bani ti kpiiba u TIENU buakaaba, ke U TIENU n den gandi yi. **5** kelima tii den wangyi o labaalijamo leni mi maama bebe ka, ama leni u TIENU Fuoma paalu leni ti dugidi leni i moamoani. yi bani tin den ye yi siiga yeni li tie kelima ti den bua yi ḷamu yo. **6** Yi den ḷoadi tinba leni ti diedo fuuli ki ga u TIENU maama baa o falaciamo siiga leni u TIENU n puuni ya pamanli. **7** Lani yi den tua li bontogidikaala yaaba n dani ki ye Maseduani len Akayi diema kuli po. **8** Kelima u TIENU maama naa den yadi yi kani Maseduani leni Akayi po bebe ka, ama yin pia ya dandanli u TIENU po den yadi i kaani kuli, ḷali ke laa go tie tiladi tin maadi lipo. **9** kelima bi togidi yi kaani kuli yin den gaa ti cangu maama leni yin den tuo ki ḷoadi u TIENU yua n fo ki tie i moamoani maama ki ḷia i buli ḷoadima. **10** Moala yi guu ke o Bijoa JESU, wan den fiini yua bi tinkpiba siiga ba ḷa tanpoli ki guani ki cua, wani yua n ba faabi ti leni u TIENU pabienli yaali n kpendi.

2 Yi bani yinba yiba, ti kpiiba, ke ti cuama yi siiga naa den tie fanma. **2** Nani tin bani maama, bi den waani ti fala ki go sugidi ti Filipa dogu nni, ama baa yeni ti den dugi ti TIENU po ki wangyi o labaalijamo ba ke bi niba den fii ki se tipo. **3** Tin den tundi yi ya tundi naa den ḷua leni boardi, bi len yantiajoagindi ba bi leni janbi mo. **4** Ama ti den maadi nani u TIENU n bua tin maadi maama kelima o biigi ti ki sua ke ti dagidi wan piani ti o labaalijamo. Lanwani, tii maadi ki bua ki mangi bi niba pala ka, ama u TIENU yua n bigidi a pala. **5** Yi bani borjanl ke tin den ye yi siiga tii den maadi yipo mi mamanma ka. Tii den pia ḷalimani buama yantiali mo, u TIENU tie ti siedo lankuli po. **6** Tii den lingi ya kpiagidi n ḷani bi nisaaliba kani, bi yi ya kani bi nitoaba kani. **7** Kelima ti tie u KILISITI tondiba, ti den pia li bali ki tieni yeni, ama ti den ye yi siiga leni mi dingima nani o pomado n kubi o

bila maama yeni. **8** Li den mani tipo ke ti waani yi o labaalijamo kelima tin den pia yipo ya buama. laa tie lani bebe ka, ti den bua ki pa yi ba ti yula moko lelima ti buama yi po den pundi ḷali laa bianu. **9** N kpiiba yi tiadi ti tuonli leni ti fala po: ti den wangyi o labaalijamo, ki go tuuni li tuonli u yensiinu leni ku ḷiagu kuli ki baadi ti jiema, ke ti yema yi siiga n da tie oba kuli po fala. **10** Yinba leni u TIENU kuli tie tipo siedi, ke ti den pia ya tagi n gagidi ki go tiegi ki naa pia ban ba fidi ki kuli ti leni yaala yinba yaaba n daani ya siiga. **11** Yi go bani ke ti den ye yi siiga ki tie yuakuli po nani o jamado n tie o bila po maama. **12** Ti den tundi yi, ki baagidi yi, ki go tigini yi ke yin ya cuoni maama n dagidi u TIENU po, wani yua n yini yi ke yin ya taa leni o, o diema nni leni o kpiagidi nni kuli. **13** Li tie lani yaapo ke yogumu kuli ti tuondi u TIENU kelima yin den ga tin den wangyi u TIENU maama yama. Yii den ga ma nani mi tie bi nisaaliba maama ka, ama yi den gaa ma nani man tie maama i moamoani. Lani n tie u TIENU maama yaama n tuuni yinba yaaba n tuo ki daani ya siiga. **14** N kpiiba yi den ḷoadi u TIENU n yini yaaba nitaana ya n ye JUDE po ki ye JESU nni ya fuuli: kelima yi dogu yaaba den waani yi fala nani bi ya dogu yaaba Jufinba n den waani ba fala maama. **15** Bani n go den ku o DIEDO JESU leni bi sawalipuuba. Bi waani ti moko falabiado, baa tiendi yaala n mangidi u TIENU pali, bi go tie bi niba kuli yibalinba. **16** Bi yiedi tipo ke tin da waani o labaalijamo bi nilamba, ke wan faabi ba. Bi tieni yeni ke bi tuonbiadi n pundi ti bianu. ama u TIENU pabienli juodi ki cuo ba. **17** N kpiiba, ti den paadi leni yi o yogunu waamu ti nuni po ke laa tie ti yantiana nni ka, ti go den bua ḷali borjanla ki le yi nunmu, ki moandi lipo moko. **18** ti go den bua ki guani yi kani, laa luo taalima lie ke mini POLO den moandi, ama sutaan den yie tipo. **19** Lanwani ḷmee n tie ti suginma, ti pamanli leni ti kpiagidi badifogiliga? naani laa tie yinba ka, ti DIEDO JESU nintuali o ya guani ki cua ya yogunu? **20** Yeni de yinba n tie ti kpiagidi leni ti pamanli.

3 Tin kaa go den fidi, ti den sua ke li ḷani tin ya ye Atena ti bebe. **2** ki soani ti kpiilo TIMOTE yikani, wani yua n taa ki tuuni leni u TIENU leni ti tuonsoanlielo KILISITI labaalijamo wangima nni ke wan paagi yi pala ki go tundi yi yin ya se borjanla yi dandanli nni. **3** Ke yi siiga oba kuli n da lengidi ki

guani puoli kelima ban wangi yi ya fala yaapo. **4** Tin den ye leni yi, ti den tuodi ki waani yi ke bi baa wangi ti fala yeni. li den tua tipo yeni nani yin bani maama. **5** Nani min kan go den fidi ki juuni ka laa yi maama po, N den soani TIMOTE yi kani ke wan bandi yin se li dandanli nni maama, kelima n den jie ke mi tulinma daano n da ti tulini yi, ki teni ti tuonli yi siiga n tua fanma. **6** Ama TIMOTE n ñani yi kani ki kpeni ke laa waagi, o puni ti ya labaalo n mani. o go waani yin pia ya dandanli leni ya buama n tie mama. O wani ti ke yi tiani tipo yogunu kuli leni li pamanli, ki go bua ki le ti nani nani timo n bua ki le yi maama. **7** Baa ke ti ye leni mi yebiadma ki laadi fala, wan waani ti ti labaalo ke yi se li dandanli nni yeni baagi ti. **8** Moala ti naani guani kelima yi se ke li pa o DIEDO sanjoadima nni. **9** Yi laa tuondi yo ti ba tuondi u TIENU kelima yipo. Ti tuondi o ti jaandi nni kelima tin pia ya pamancianli o kani kelima yi yaapo. **10** U yensiinu leni ku ñiagu kuli ti miadi u TIENU leni ti pala kulike wan tuo tin go le yi nunmu ki ya todii yi ken yin baa ki biini yaala n poadi yi dandanli nni. **11** TI BAA U TIENU leni ti DIEDO JESU n ñanbi tipo u sanu tin go cua ki le yi. **12** O DIEDO n teni ke yi buama yi yaba po leni bi niba po kuli po n ya yabidi ki pugidi, nani ti mo ya buama n pugidi yipo maama. **13** Wan ya paagidi yi pala ke ti BAA U TIENU n ya nua ke yi gagidi cain opo, kaa pia ban baa fidi ki kuli yi leni yaala ti DIEDO JESU n go baa cua leni o nigagidjanba kuli ya yogunu.

4 Ti kpiiba ti majuodikaama tie mine, ti miadi yi ki go tundi yio DIEDO JESU nni: ti den bangi yi yi tagi n baa tie maamaki ya mani u TIENU po, yi tuodi ki tieni yeni, yin ya go tiendi yeni ki pugidi-pugidi. **2** Yi bani tin den ga a ya ñoabona o DIEDO JESU kani ti teni. yi **3** U TIENU n bua yaala tie yi gagidjanma, ke yin kubi yi yula ki da tieni joagindi ba kuli. **4** O go bua ke yi siiga yua kuli n kubi o gbannandi mi gagidjanma nni leni ya yema n dagidi nni. **5** Ki da tuo o gbannandi bonbuakaala n diedi o nani bi nilanba yaaba n kaa bani u TIENU n tiendi maama. **6** oba kuli n da boandi o kpiilo laa bonla nni ki janbi o tin den tuodi ki waani yi ki go kadi ki waani yi ke o DIEDO ba tuu laa biadima buolu kuli li panpaani. **7** U TIENU naa den yini ti ke tin ya kubi ti joagindi ka, ama mi gagidjanma po. **8** Lanwani yua n yie laa tundi kuli, waa yie nisaalo ka, ama o yie u TIENU yua n puuni yi o fuoma yo. **9** Laa go yie tiladi min diani yipo ki waani yi yin ya bua yiyaba, kelima u TIENU

wani oba n bangi yi ke yin ya bua yiyaba. **10** Yi tiendi yeni mo yo yi kpiiba yaaba n ye Maseduani kuli po. Ama ti go tundi yi ke yin ya tiendi yeni ki pugidi. **11** Yin moandi mani ki ya mani leni yi yaba, ki go ya kubi yi ñantaadiceli, ki ya tuuni li tuonli ki baadi yaala n dagidi yi yema po mo nani tin den kpa bangi yi maama yeni. **12** Yin ya tiendi yeni ke yaaba n kaa daani n ya nua yi ke yi tie nimoanba ki jigindi yi, ke yin da dugi nitoaba todima po. **13** Ti kpiiba, tii bua ke lan ya boani yi yaaba n kpe ya maama po, ke yin da ye leni lipaboanli bi po nani yaaba n kaa pia suginma ba yeni. **14** Li ya tie ke ti daani ke JESU den kpe ki go fii bi tinkpiba siiga, ti go daani ke u TIENU ba fiini yaaba n daani JESU ki kpe kuli ki teni ban taani leni o. **15** Ti kadi li waani line nani o DIEDO n den yedi ti yaala: tinba yaaba n ye ki fo kan gaa yaaba n den kpe liiga o DIEDO guani cuama. **16** Wani o DIEDO maalima ya tieni ke malekinba yudaano kpaani, ke u TIENU kakaaci piebi, lanyogunu o DIEDO wani oba baa ña ñali tanpolipo ki jiidi, yaaba n den leni li dandanli KILISITI po baa kpa fii bi tinkpiba siiga. **17** Lani tinba yaaba n sini ki fo baa taani leni bani, ki yugi a tawala nni ki tuogi o DIEDO mi fawaama nni. Lani ti ba yaa ye leni o DIEDO ñali ya yogunu kuli. **18** Lanwani, yin ya baagidi mani yi yaba pala leni laa maama.

5 Ti kpiiba yaali n tie li yoguni leni li dana po, laa go tie tiladi ke min diani yipo. **2** Kelima yi bani yinba yiba bojanla ke o DIEDO daali ba cua nani o sugido yeni ku ñiagu. **3** Ya yogunu ke bi niba baa tua: mi yandunma leni laafia ye, lanyogunu yo ke mi bolinma ba ludi ba nani o maditugukoanu n yen ludi ya pua n ba maa maama yeni. Bi kan fidi ki sani ki ciadi. **4** Ama yinba ti kpiiba yii ye laa biigili nni ke laa daali ba ludi yi nani o sugido yeni. **5** yikuli tie mi yenma leni u yensiinu yaaba. Tii tie ku ñiagu leni libiigili yaaba ka. **6** Tin da goa mani nani yaaba n sini yeni, ama tin ya guu ki kubi ti yula. **7** Yaaba n goa, goa ku ñiagu yo, yaaba n ñu ki gadi mo, gaadi ku ñiagu yo. **8** Ama tinba yaaba n tie u yensiinu yaaba, tin ya kubi ti yula. Tin laa li dandanli leni mi buama ya kudi liadili, ki go cibini mi tindima ya suginma nani li kusanli yeni. **9** Kelima u TIENU naa den bili ke tin kua o pabienli nni ka. ama ke tin baa mi tindima kelima ti DIEDO JESU KILISITI ya po. **10** Wani JESU den kpe tipo, ke tin ye ki fo leni tin kpe kuli, tin taani ki ya ye leni o. **11** Lani yaapo yin ya paagidi mani yi

yaba pala leni mi buamoanma, ki ya go todi yi yaba ke yikuli n suagi liiga ti DIEDO sanjoadima nni naniyin kpa tiendi maama. **12** Ti kpiiba ti mia yi ke yin ya jingidi yaaba n tuuni li tuonli yi siiga, ki gobidi yi o DIEDO sanjoadima nni ki ya go tuodi bi tundi. **13** Yin ya faadi ba leni mi buama kelima bi tuonli po. **14** Ti kpiiba, ti go tundi ki mia yi, ke yin tuodi ki ya tundi yaaba ye sindisindi yema, ki ya paagidi yaaba ya gbani n wudi, ki ya todi yaaba n tadi, ki ya pia li juunli lni bi niba kuli. **15** Yin fangi mani yi yula ke oba kuli n da guani oba kuli o biadima panpana, ama yogunu kuli yin moandi mani ki ya tiendi yaala n mani yi yaba po leni bi niba kuli po. **16** Ya mangidi mani yi pala u yogunu kuli. **17** Ya jaandi mani ki da cedi. **18** Lan tie ya yebuolu kuli nni, yin ya tuondi mani u TIENU kelima lani n tie u TIENU yanbuama yipo JESU KILISITI nni. **19** Yin da gbindi mani u TIENU FUOMA YUA fantama; **20** yin da fali mani sawali maama ba kuli; **21** ama yin ya bigidi libonla kuli, ki ya kubi yala n ḥjani. **22** Yin kubi mani yi yula leni mi biadma buoli kuli. **23** Mi yanduanma TIENU, wani oba n gagidi ki ḥjanbi cain yi pala nni, yi yantiana nni leni yi gbannandi nni kuli, ke yin da pia tagili ba kuli tyi DIEDO JESU KILISITI cuama daali. **24** Yua n yini yi tie yua tiegi, wani n baa tieni la. **25** Ti kpiiba, ya jaandi mani ki miadi tipo u TIENU. **26** Fuondi mani ti kpiiba kuli ki gobini ba leni mi buamoanma. **27** N puogi yi o DIEDO yeli nni, ke yin cogi ya tili n tie na ti kpiiba kuli po. **28** O DIEDO JESU KILISITI ḥjanbili n ya ye leni yi.

2 Tesalonika

1 Mini Polo leni Silasa leni Timote n diani li tili yinba Kilisiti n yini yaaba, yaaba n ye Tesalonika ki ye U Tieu ti Baa leni o Diedo Jesu Kilisiti nni. **2** U Tieu yua n tie Baa leni o Diedo Jesu Kilisiti n pa yi li ḥanbili leni mi yanduanma. **3** N kpiiba li pundi tin ya tuondi U Tieu kelima yipo yogunu kuli. Li dagidi tin ya tiendi yeni, kelima yi dandanli yabidi ki pugidi boncianla, yi buama yi yaba po mo yabidi ki pugidi. **4** Ti kpiagidi ti yula U Tieu n yini yaaba nitaana nni kelima yi juunli leni yi dandanli po ba yin laadi ya fala leni ya yebiadima kuli. **5** Li kuli tie seedi ke U Tieu buudi tiegi. O sua ke yi dagidi U Tieu diema po yin laadi fala yaama yaapo moala ne yeni. **6** U Tieu nua ke li tiegi ke wan faligi yaaba n faligidi yi moala, **7** ki taani ki pa tinba leni yinba yaaba laadi fala mi fuodima o Diedo Jesu ya ḥani tanpoli po leni o malekinba yaaba n pia upaaciamu, ki doagidi o yuli yaa daali. **8** O baa doagi u mupieni nni ki tu yaaba n kaa bani U Tieu leni leni yaaba n kaa tuo ki ḥoadi ti Diedo Jesu ya laabaalijamo, bi biadima panpani. **9** Bi buudi baa tie yaa bolinma n kaa pia gbenma. Bi ba paadi cain leni o Diedo nunga leni o kpiagidi paalu, (**aiōnios g166**) **10** wan cua ya daali ki baa ba ti kpiagidi o nigagidi kaaba siiga, ke yaaba n daani o kuli mo n ḥuadi o ḥamu. Yi moko baa ye bi siiga kelima yi den daani ti seedi. **11** Li tie lani yaapo ke ti miadi U Tieu yi po yogunu kuli ke wan teni yin dagidi wan yini yi yaala yaapo. Ti go miadi o ke wan teni yin ya tiendi wan jagi yin tieni ya ḥamma kuli leni li dandanli tuonli kelima o paalu yaapo. **12** Yeni ti Diedo Jesu yeli baa ba ti kpiagidi yi siiga, ke yi mo n ba ti kpiagidi kelima o yaa po. Nani ti Tieu leni Jesu kilisiti ḥanbili n tie maama.

2 Ti kpiiba, yaala n tie o Diedo Jesu Kilisiti cuama, leni tin baa taani o kani maama, ti mia yi, **2** yin da tuo ke laa bonla n jaligi ki lengidi yi yantiana bi ki jieni leni yaa maama n naani ke mi tie sawali maama, bi maama ba, bi li yaa naani leni tili ba ḥani ti kani ki maadi ke o Diedo daali pundi. **3** Yin da tuo ke oba kuli n boandi yi, ba lan tie yaala kuli, ki yedi ke laa daali pundi, kelima laa daali kan cua kali mi danyiema n kpa cua, ke mi biadima daano n doagidi, wani yua n baa gedii mi bodima po yeni. **4** O baa fiini o yuli ki yie bi niba n nua yaala nani li tie U Tieu yeni, bi ban kpiagi yaala kuli. o baa kua ki kali ḥali U Tieu

dieli nni ki yini o yuli U Tieu. **5** Yii tiadi ke n den waani yi lan kuli min den ye leni yi yaa yogunu yo? **6** Yi bani yaala n yie opo ke wan da doagidi ḥali o yogunu n pundi. **7** Baa moala mi biadima yeni ye ḥasiili nni ki tuoni mi tuonli. Li daa baa tie yeni ḥali yua n yiedi mi po n ti ḥa li kani. **8** Lanyogunu mi biadima daano baa doagidi, o Diedo Jesu n baa bolini yua leni o ḥaoabu fawaama. O cuama kpiagidi baa biidi o tuonli cain. **9** Sutaani paalu baa teni mi biadima daano yeni n cua leni mi bancianma boncianla leni sinankeeninba leni mi faama bonlidinkaala buoli kuli. **10** O cuama go baa yegi leni mi biadima yaa boandi kuli ki boandi yaaba n baa bodi kelima baa den bua i moamoani ke ban baa mi faabima. **11** Li tie lani yaa po yo ke U Tieu baa soani bi kani yaa paalu n baa teni ban yaadi ki daani mi faama. **12** Yeni yaaba n naa den tuo ki ḥoadi i moamoani, ama ki mangidi bi pala leni mi biadima kuli, U Tieu baa bu ki cuo ba. **13** Ti kpiiba, o Diedo buakaaba li pundi tin yaa tuondi U Tieu yi po yogunu kuli, kelima o den gandi yi ḥali mi cilima yi tindima po kelima o Fuoma yaa gagidinjanbima po leni li dandanli i moamoani nni yaa po. **14** U Tieu den yini yi lan kuli po kelima tin den waani yaa laabaalijamo po, ke yin baa yi biinu ti Diedo Jesu kilisiti kpiagidi nni. **15** Lani yaa po ti kpiiba, yaa se mani ke li pa, ki ḥoa tin den bangi yi yaala kuli, li yaa tie tin den maadi yaala leni ti ḥoana, leni tin diani yaala li tili nni kuli. **16** Ti diedo Jesu Kilisiti wani oba, leni ti Baa U Tieu yua n den bua ti, ki puni ti kelima o ḥanbili po yaa baagi n ki pia mi gbenma leni yaa suginma n ḥani, (**aiōnios g166**) **17** n yaa baagidi yi pala ki teni yin yaa se ke li pa yaala n ḥani tienma nni leni mi maama nni kuli.

3 Ti kpiiba, ti majuodikaama tie mine: Ya miadi mani U Tieu tipo ke o Diedo maama n suagi liiga ki yayadi, bi niba n jigini ma nani lan tie yi ya siiga maama. **2** Yin go ya miadi o mani wan faabi ti leni bi nibiadiba leni yaaba n bia ke li kandi, kelima bi niba kuli ka tuo li dandanli. **3** Ama o Diedo tie tin fidi ki dugi yua yaa po. O baa teni yin yaa se ke li pa bojanla, ki kubi yi ke o biado n da paadi yi. **4** Ti pia yipo laa dugidi o Diedo nni ke yi tiendi ki go baa tiendi tin den puogi yi yaala kuli. **5** O Diedo n gobidi yi yantiana yin yaa pia U Tieu buama leni Kilisiti ya juunli. **6** Ti kpiiba, ti Diedo Jesu Kilisiti yeli po ti waani yi ke yin paadi leni yi kpiiba yaaba n tie kpadijedanba

kaa *ŋua* tin bangi yi yaa bangima. **7** Yinba yiba bani lan pundi yin yaa togidi ti maama. Tin den ye yi siiga tii den yie a tuona. **8** Tii den di oba kuli jiema fanma fanma, ama ti den tuuni a tuona u yensiinu leni ku ŋiagu ki laadi fala ke ti yema n da tua oba kuli po tugili. **9** Laa tie ke tii den pia liba ka, ama ti den tiendi yeni kelima ti den bua ki *ŋa* yipo li bontogidikaala. **10** Tin den ye yi siiga ti den waani line: “*yua* n ki bua ki soani n da je moko”. **11** Ti maadi yeni kelima ti gba ke yi siiga bi tiaba yie kaa tuuni tuonliba kuli ama ki goadi leni mi kulinkundima. **12** Ti waani laa niba ki tundi ba kelima o diedo Jesu Kilisiti yeli po ke ban yaa tuumi li tuonli leni mi yansoangima, ki baadi bi jiema. **13** Ti kpiiba, yin da coagi leni a tuongjama tienma. **14** Yi yaa sua ke niloba ki tuo ki *ŋua* tin bili yipo yaala li naa tili nni, yin faami opo ki da pia *ŋantaado* leni o, ke i fe n cuo o. **15** Yin da nua o ke o tie yibali ka, ama yin ya nua o ke o tie yi kpiilo ki tuodi ki tundi o. **16** Mi yanduamma Diedo, wani oba n yaa puuni mi yanduuma u yogunu kuli yi yema buoli kuli nni. Wani o Diedo n ya ye leni yikuli. **17** Mini polo n diani ya fuondi n tie na leni n nuceli. Min diani ya tila kuli, n tieni n maalima yeni. Lan tie min dangi maama. **18** Ti Diedo Jesu Kilisiti ya *ŋanbili* n ya ye leni yi kuli.

1 Timote

1 Mini polo n tie Jesu kilisiti tondo kelima U Tienu ti candaano yaa ñoabonli po, leli Jesu kilisiti yua n tie ti suginma yaa po. **2** N diani apo fini Timote yua n tie n bimoanga li dandanli nni U Tienu yua n tie ba leni ti diedo Jesu Kilisiti yaa ñanbili leni o ninjigbadima leni o yanduanma n yaa ye leni a. **3** Nbua ki tiadi a min den puogi a yaala min den baa fii ki gedi Maseduana diema yaa yogunu ke ñjan yaa ye Efesa ki tundi bi nitianba yaaba n bangi bangi toama. **4** Han go yie bi po ke ban da pa bi yula i telimi togida leni yaajanba togida yaa n kaa pia gbenma, kelima laa bonla kuli fiidi mi niama ki naa tod U Tienu tuonli suagima liiga li dandanli nni. **5** Laa tundi n baa cuani yaala tie: yaa buama n ña yaa pali n pieni niinni leni yaa pali seedi n ñani leni li dandanmoanli. **6** Bi nitianba lebidi ki ja laa bonla ki yaadi ki joa mi mafanma. **7** Bi bua ki yaa tie li bali maama bangikaaba, ama baa bani ban maadi yaala leni ban tiendi yaala leni li papalii yeni n bua ki yedi yaala. **8** Ti bani ke U Tienu balimaama ñani li ya tie ke o nilo joa ma nani lan bili maama. **9** Ti go bani ke baa bili li balimaama yeni o niteginkoa po, ama bi bili ma bi nibiadiba, leni bi niyiekaaba, leni U Tienu yiyeckaaba, leni ti tuonbiadi danba, leni yaaba n kaa joa U Tienu sanu, kaa fangi U Tienu mo leni yaaba n ku bi baanba leni bi naanba, leni nikpaloo kuli po, **10** leni mi conconma danba, leni yaa jaba n taagi leni bi yaba, leni yaaba n kuadi bi niba, leni bi tuofadanba leni yaaba n tiedi mi seedi faama po, leni yaala n nia leni mi bangijanma kuli po. **11** Laa bangijanma joa o laabaalijamo, U Tienu yua n pundi ki yaa baadi ti kpiagidi ki go pia mi yemanmoanma n piani nni yua. **12** N tuondi ti diedo jesu kilisiti yua n puni nni u paalu, ki sua ke n tie nidugikoa ki kuani nni o tuonli nni. **13** Mini yua n den kpa sugidi o, ki wang o fala, ki tiendi o yaala n bia, o den gbadi npo mi nijima, kelima n den tiendi yeni n yanpiima po leni n dandanluoma po. **14** Ti diedo den ñanbi npo ñjali ke li kandi, ki puni nni yaa dandanli leni yaa buama n ñani Jesu kilisiti kani. **15** Ya maama n tie na tie madugikaama ki pundi bi niba n ga ma cain, ke Jesu kilisiti den cua yanduna nni ki baa tindi ti tuonbiadi danba. Bi siiga nni mini n cie. **16** Ama o den gbadu npo mi nijima line yaapo: Jesu kilisiti cili ki doagidi o juuli mini yaa kani, ke min tua li bontogidikaala yaaba n baa daani o ki ba yaa miali n kan gbeni kuli po. (aiñños g166) **17** U Tienu

yua n tie o badiciamo ñjali yaa yogunu kuli kaa pia kuuma, tin ki nua yua, wani yua bebe n tie U Tienu n yaa baadi ti jigidi leni ti kpiagidi hali yaa yogunu kuli. Amina (aiñón g165) **18** N biga Timote n teni a yaa ñoabonli n tie na, nani ban den kpa pua apo yaa sawali ki yedi maama lani n tie ñjan ya koani li dandanli koanjanli, **19** ki yaa kubi li dandanli leni yaa paliseedi n ñani, bi nitianba den ja laa bonla ke bi dandanli bodi. **20** Imene leni Alesanda tie laa niba siiga yaaba. N den teni ba Sutaani ke lan bangi ba ban da go sugidi U Tienu.

2 Min kpa tundi yi yaala tie ke yin ya jaandi U Tienu ki miadi o ki go tuondi o bi niba kuli po, **2** leni bi badiba leni bi yudanba kuli po, ke tin baa ki yaa ye leni mi yanduanma leni mi yansoangima ki joa U Tienu ke li dagidi ki go tiegi. **3** Lani n ñani ki go mani U Tienu ti candaano po, **4** wani yua n bua bi niba kuli n tindi ki go bandi i moamoani. **5** Kelima U Tienu ye ki tie yendo bebe, o candanbaalo moko ye ki tie yendo bebe U Tienu leni bi niba siiga lani n tie Jesu kilisiti yua n den tua nisaalo. **6** Wani yua n den puni o yuli ki kpe ki pani mi faabima panli bi niba kuli po. Laa seedo n den tieni u yogunu n denpundi. **7** Li tie lanyaapo ke U Tienu den gandi nni ke min tua mawangikoa leni tondo ki bangu bi milanba li dandanli leni i moamoani nni. N maadi moamoani mii pua faama. **8** N bua ke bi jaba n ya jaandi i kaani kuli ki yugidi ya nii n ñani kaa pia pabenli kaa pia yantiabiada. **9** N go bua ke bi puoba n yaa yie ya tiadi n dagidi, ki go pia li fangili leni li yukubili, ki da pia ti japaadi i yupiani nni leni wula tiadi, leni ya laani n caadi leni tiatoadi moko yaadi n caadi. **10** Ama ban ya ñanbidi biba a tuonjama nni nani ya puoba n tieni seedi ke bi tuuni U Tienu po n tiendi maama. **11** Pua kuli n ya cengi mi bangima leni li yumiinmoanli ki ñmini. **12** Mii puni o pua u sanu wan bangi bi wan diedo o joa, ama wan ya ñmini. **13** Kelima U Tienu den kpa tagi Adama ki yuandi ki tagi Awa, **14** li naa tie Adama ka den kua mi tulinma nni, ama li tie o pua den kua mi tulinma nni ki miidi li balimaama ki tua i tagili daano. **15** Baa yeni o baa faabi kelima o madi po, o ya pia li moandili li dandanli nni leni mi buama, leni mi gagidiranma leni li yukubili kuli.

3 Mi naa maama tie madugikaama: O nilo ya bua ki tua gobidikoa, o bua ya tuonli n ñani. **2** Li tie tiladi ke o gobidikoa n ya tie ban kan fidi ki kuli yua leni

liba, ki pia poyendo bebe, ki kubi o yuli, ki tiegi, ki pia o tagijamu, ki gaani bi canba cangu, kigo tie yua nfidi mi bangima. **3** Wan da tie yua n puni o yuli mi daama po, ki da bua li koanli, ama wan tie yua n dingi, ki pia mi yanduanma, kaa go bua i ligi ke li pendi. **4** Kali wan ya tie yua n fidi ki gobidi o diogu ḥanma, ki kubi o bila leni li yumiinli leni ya teginma n tiegi; **5** Kelima o nilo ya kan fidi ki gobidi o dieceli, o ba ga lede ki fidi ki ya guu u TIENU diegu? **6** Wan da tie yua daani ke li daa waagi, ke ti japaadi n da ti diedi o, wan baa sua n den baa ya bujiali nni. **7** wan ya tie yua ke niinpo yaaba tie o po i siedi ḥami, ke wan da ti kua i fe nni leni sua nni diagu nni. **8** Kilisiti n yini yaaba todikaaba moko baa tie bi niba n jigini yaaba, ki da tie pala lie danba, ki da tie a dañola, ki da kuani bi yula ya ḥuadi n pia i fe nni, **9** ki ya kubi li dandanli ḥasiili leni li papienli. **10** Ban da kpa biigi ba, bi ya sua ke baa pia ban ba fidi ki kuli ba leni yaala, ban soani ban puogi ba ya tuonli. **11** Bi puoba moko baa tie yaaba n tiegi, kaa pia mabiadima, ki kubi bi yula, ki go tie nidugikaaba li bonli kuli nni. **12** Kilisiti n yini yaaba todikaaba ba tie yaaba n pia poyendo bebe, ki gobidi bi bila leni bi diedi ḥanma. **13** Kelima yaaba n kubi bi puogili ḥanma, baa ba ya kaani n pia ti kpiagidi, leni ya suginma n yabi li dandanli Jesu kilisiti nni. **14** N diani a po line ki sugini ke n ba cua a kani ke li kan waagi. **15** N ya waagi ka cua, ḥan fidi ki bandi, ḥan ba tuuni maama u TIENU diegu nni, kuni yaagu n yie i moamoani benjilu leni u dasaali. **16** Oba kan nia ke uTIENU maama bondoaginkaala ḥua boncianla: wani yua n den doagidi ti gbannandi nni, ke mi fuoma gagidi ki ḥanbi o, maleekinba den la o, bi den wang o maama i nibuoli kuli nni, bi den daani o li ḥandunli nni, ke o den guani ki doni ti kpiagidi kaanu.

4 U TIENU fuoma maadi boncianla ki yedi mi juodima yogunu ya nagini bitianba ba ḥa li dandanli kilisiti po sanjoadima, ki tuo ki ḥoadi ibilisi ya boandi, leni mu cicibiadimu bangima, **2** kelima bi baa ḥua mi bangifadanba ya palieda, bani yaaba ya pala n kpe nani ban sia yaala leni ya kudi n tuoni yeni. **3** Ki bangi ke joa n da taa pua, ki go bangi ke ban da di jetiama U TIENU n tagi yaama ke yaaba n tie bi nidugikaaba ki go bani i moamoani n ya di ki go tuondi U TIENU. **4** kelima U TIENU tagima kuli ḥani, laa pundi o nilo n fali mi jiema kuli. wan je ki tuondi U TIENU mipo. **5** kelima U TIENU maama leni i jaandi gagidi ki ḥanbi

ma. **6** A ya tundi ti kpiiba laa tundi kuli a baa tie Jesu kilisiti naacenjamo yua n dindi o yuli leni li dandanli maama leni mi bangima ḥan ḥoadi yaama. **7** Ama ḥan yie ya togida n tie fanma fanma ki nia leni li dandanli. **8** Han moandi ki ya se U TIENU sanjoadima nni kelima ti gbannandi tuonli pia mayuli waamu bebe die ki bua ki ya suagi liiga U TIENU sanjoadima nni lani n pia mayuli ki cie li bonli kuli po. kelima li niani u ḥoanianu ya miali n ye moala yeni leni ya miali n ba cua. **9** La maama tie madugikaama ki pundi bi niba kuli n gaa ma. **10** Ti tuuni ki moa kelima ti bili ti suginma U TIENU yua n fo ya kani, wani n tie bi niba kuli candaano, ama o tie yaaba n daano ya po yo ki cie. **11** Han togidi bi niba laa bonla ki go bangi ba. **12** Han da tuo oba kuli n fali a kelima atie jawaalo, ḥan tua li bontogidikaala bi nidugikaaba po, a maama nni, a tagu nni, a buama nni, leni a dandanli nni leni li papienli nni. **13** Han tieni ḥania, ki ya cogi, ki ya tundi ba, ki go bangi ba ḥali min baa guani ki cua. **14** H an da yie ḥan den baa ya paabu U TIENU n puni a yaabu, ban pua sawali ke kilisiti n yini ya nikpela maami a po bi nii ya yogunu. **15** Han pa a yuli laa bonla kuli po, ki kuani a yama lienni bi niba kuli n la ḥan suagi liiga maama. **16** Han kubi a yuli ki go kubi a bangima ki ya se ke li pa likuli nni, yeni a ba faabi a yuli ki go faabi yaabi n cengi a bangima.

5 Han da tundi o nikpelo leni ku fuugu. Ama han tundi o nani o tie a baa yeni, han tundi bi jawaaba nani bi tie a waamu yeni. **2** Ki tundi apociana nani bi tie a naanba yeni bi jafanba mo nani bi tie anataanpolu yeni, leni li pienli kuli. **3** Han yaa jigini yaa kpepuona n ki pia kubikaaba. **4** Li kpepuoli ya pia a bila, bi yaa bila, li pundi ban bandi ki yaa tiendi yaala n pundi yua nhua U Tieu n baa tiendi yaala o danba po, ki guani bi danba bi hanma. Kelima lani ntie yaala n mani U Tieu. **5** Ya kpepuoli n ye o bebe kaa pia kubikoa ki bili o suginma U T ienu kani, ki miadi o u yensiinu leni ku ḥagu kuli ke wan yaa tod i o. **6** Ya kpepuoli n puni o yuli li handunli jeligu po kpe baa ke o da fo. **7** Han ya wang i ba lan kuli ki tundi ba, ki tundiba ke ban da pia ban baa fidi ki kuliba leni yaala. **8** O nilo yaa kubi o niba, yaala n tugi liyuli tie o dieceli niba, o nia li dandanli, o go bia ki cie yua n kaa daani. **9** Han da diani kpepuoli yeli akpepuona tili nni o yaa pundi bina piiluba, ki den pia ja yendo, **10** ki tie bi niba n pagi yua o tuohanma po, ki go tie yua n den wubi

abilo, ki gaani bi canba cangu leni ma buama, ki nigidi bi nigagidihamba taana, ki todi yaaba n ye leni fala ki tieni a tuonhanma buolu kuli. **11** Han da tuo ki diani ya kpepuoli n da paani kelima o gbannandi ya paadi o ke obua ki kuni ojoa, o baa lebidi ki ha kilisiti ki, baa **12** itagili nni ki ha wan den kpa niani yaa ñoanianan. **13** Bi go tua bi kpadijedanba ki goadi ki gaandi ti diedi nni, lani bebe ka bi go tua maciandanba leni kulikundi niba ki maadi lan kaa pundi ban maadi ya maama. **14** Lani yaapo, n bua ke yaa kpuona n da paami n kuni bi jaba, ki maa a bila, ki kubi bi diegu han taadi ki da pa yibali usanu ban sugiba. **15** Kelima baa moala akpepuotiamma lebidi ki hua rutaani. **16** Yapua bi ya joa n daani ya pia o danba ke bi tie kpepuona wan yaa todi ba ki da tuni Kilisiti n yini yaaba tugili, ke ban fidi ki todi ya kpepuona n kaa pia kubikaaba. **17** Li pundi ke kilisiti n yini yaaba nikpeliba yaaba n gobidi bohanla n baa ti jigidi ki cie. Lan pundi yaaba n ki cie tie yaaba n kuani bi yama U Tieu maama wangima nni leni U Tieu maama banmgima nni. **18** Kelima li diana yi diani nni ki yedi: han da loli o nua ñoabu wan ñmaadi ti di siandi ya yogunu. Li go diani ki yedi li pundi o tuonsoanlo n baa o panpaani. **19** Han da gamma kuligaba kuli Kilisiti n yini yaaba nikpelo po, li yaa tie siedinba lie yaa ka siedinba taa ya ñoana nni. **20** ña fu leni yaaba n tieni ti tuonbiadi bi niba kuli nintuali, yaaba n sieni n jie. **21** N teni a yaa ñoabonli n tieni U Tieu nintuali leni Jesu Kilisiti nintuali, leni bi maleki gagidikaaba nintuali, ke han ya hua laa maama kuli ki dagagidi niba leni yaba, han tieni bikuli po yenma. **22** Han da jaligi ki maani a nii nilo ba po ki da taami leni nitoa o tuonbiadi nni. Fini aba mo nkubi ayuil ki ya hani. **23** Han da go ñu mi ñima bebe, han ya ñu duven waamu waamu yaala n baa todi a a tugiyianu po leni yaa yiani n lindi ki co ha po. **24** Bi nitianba tuonbiadi doagidi bi kuli po baa ke bi daa biigiba. Ama nitianba ya tuonbiandi kan doagidi kali bi biigi ba. **25** Li go tie yeni leni atuonhama, yaa n doagidi bohanla bi niba kuli po ye, yaa n duagi mo kan yaa wuo hali ya yogunu kuli po ka.

6 Yaaba n ye ti yonbidi lolimanni n yaa nua ke bi canbaa ba pundi ban kpiagiba li bonla kuli nni. Ke ban da sugidi UTieu yeli leni obangima **2** yaa yonbi n tuuni yaa canbaan ba n daani po n dafaliba kelima bi tie kpiiba, Ama ban yaa tuuni bi po ki cie kelima bi tie niginkaaba ki go tie bi bua kaaba. Han bangi laa

bonla ki go ñii li po. **3** O nilo yaa bangi bangitoama, kaa hua O DIEDO JESU maama leni obangima leni o teginma. **4** O tie japaadaano, kaa bani li ba, ke li tie po nani Uyieno yen, opia mi niama, li nunponli, li koanli kulinkundu leni a yanjagibiada. **5** Mi mafanma leni yaaba yaa yantiana n joagini bi luo imoamoani bi nua ke Ke UTieu teginma n tie ti ñuadi hiali. **6** Li tie ñuaciandi hiali a ya mangi apali han pia yaala. **7** Kelima tii den cua leni ba kuli li handunli nni, li go doagidi cain ke ti kan fidi ki taa li ba kuli lienni. **8** Lani wani ti ya pia mi jiema leni ti tiayiekaadi li baa dagidi ti po. **9** Ama yaababa n bua ki tua piada baa ba mi tulinma nni. Bi yankuabiada, ya n kaa pia fuoma ki baa biidi ba yeni, cuoba nani ku diagu yeni ki teni ke bi felis kodi cain. **10** Kelima mi ligi buama tie li bonbiadi kuli yaa jiinu; Bi tianba den kuani bi yula lienni ki yaadi ki li dandanli, ki kuani bi yama lienni ki yaadi ki ha li dandanli ki kuani bi yula ti yan yangidi nni. **11** Ama fini U Tieu nilo ñan sani ki ja laa bonla ki lingi mi teginma, mi gagidijanma, li dandanli nni, mi buama li juuli, mi dingima. **12** Han koani li dandanli koanjjanli, ki cuo ya miali n kangbeni, U Tieu n den yini a yaala yaapo ñan go den tieni yaala ya seedijamo bi niba boncianla nintuali. (aiōnios g166) **13** N teni a li ñoabonli U Tieu yua n tendi li bonla kuli li miali leni Jesu Kilisiti yua n den doagidi li dandanmoanli Ponisa Pilata nuntuali, ñan kubi laa ñoabonli. **14** Ke han ya ñua min teni a ya ñoabonli na cain, ki da tudi ba waamu ñali ti diedo Jesu Kilisiti n baa doagidi o yuli yaa yogunu. **15** Li yogunu ya pundi U Tieu baa teni o doagidima yeni n tieni, wani yua n pia u paalu kuli ki tie bi badiba kuli bado leni bi diediba kuli diedo. **16** Wani yua n ki pia kuuma, ki ye ya yenma n gagidi nni, oba kuli nki la yua ki kan fidi ki le o mo, wani yua n die ti kpiagidi leni u paalu ñali yaa yogunu kuli. Amina! (aiōnios g166) **17** Han tundi ya nifiiama n tie na piada ke ban da tua japaadanba. Ki da kuani bi suginma bi piama nni, ama ban kuani ma U Tieu yaa niimm, wani yua n puuni ti li bonla kuli ñali ke li kandi ke tin ya pia li pamanli. (aiōn g165)

18 Han waani ba ban ya tiedi mi ñanma, ki ya pia a tuonjama, ti bulicindi ki ya puuni. **19** Ban ya tiedi yeri ki biliti bi yula po o ñalimanmoano ya yogunu n ba ti cua po ki fidi ki cuo li miamoanli. **20** Fini Timote ñan ya gu U Tieu pianli ki foagidi leni bi nisaaliba n pia ya niama ke maa ñua i moamoani. **21** Bi nitianba

ŋoadi laa bonla ki yaadi ki ŋa li dandanli. U Tienu
ŋanbili n yaa ye leni yi kuli.

2 Timote

1 Mini Polo Jesu kilisiti n sua yua otieno yanbuaminni ke min ya wang, ya ḥaoanianu n pia limiali Jesu kilisiti nni. **2** n diana fini Timote n bi buadiga, ke otieno ti ba leni Jesu kilisiti ḥanbili leni O ninhingbadima, leni oyanduanma n ya ye leni ja. **3** ntuondi utieno ti yajanba n den suani yua ya po, ke n moko go tuuni O po leni liyantia hanli, yoguni kuli yensiinu leni ḥiagu n tiadi a po i jandi nni. **4** ki tiadi a ninsiidi po, ki sugini ki lee ja n paali n mangi. n go tiana ḥan pia ya dandanmoanli a niini, yaalin den cili ki ye a yaa lowisa leni a na yunisa niini, **5** kin n go dugi cuain ke li yee a niini. **6** lan ya po n tundi ja, ḥan ya tigi yaa ḥanbili paabu ke a den baa ya yoginu ke n den maani a po n ni. **7** kelima utieno naa punti juwaandi fuoma ka, ama ya fuoma npia u gbamanu, mi buama, leni miyanfuoma. **8** ḥan da jie fee kelima ḥan ba waani ya siedo Odiedo po leni mini yua n tie O kadibiga po. ḥan taani yeni nni laa falani, o labaali ḥamo po. **9** Leni utieno paalu yu n den faabiti, ki go yinti ya yiinu ngagidi, ki laa tie ti tuonjama po ka. ama o yanbuama leni O ḥanbili po yo. yaali ke ti den ba Jesu kilisiti niini hali ke ḥanduna daa tagi. (**aiōnios g166**) **10** ke jii doagidi moala ti po kelima Jesu kilisiti ti candaano cuami po. wan yua n biidi mi kuuma paalu, ki doagidi ya miali n kan gbeni yaa laabaali ḥamo. **11** laa laabaali ḥamo ya po yo, utieni den puoginni ke min tua tondo leni bangi ka. **12** Li go tie lan kuli yaa po yo, ke n laadi fala ama fee naa pia n ni, kelima n bani min daani yua. n bani cuain ke O pia ya paalu ba kubi O pianli n niini. **13** ḥan kubi ya dandanli leni yaa buama ye Jesu kilisiti nni, ḥan den gaa n kani ya mamoaanma ke mi tie nananmoanli. **14** u tienu fuomi yua, yuan ye ti kuli niini n todi ja ḥan kubi Opianli. **15** A bani yaabi n ye leni nni Asi diema kuli ḥaani, bi siiga: Fijela leni Elimojela. **16** N miadi O tienu ninhingbadima n jiidi Onisifola diegun ni kelima wani n yen baagidini min den luo li kadidielinni. oo go den jie fee kelima li po. **17** wan den cua Loma ya yogunu, o den tieni a nia ki lingi nni hali ki ban laani. **18** O diedo n gbadi o po mi ninhima O gua cua daali. kelima a bani ki cie yua kuli ya todima ke o den todini wan den gedi ki ban laa nni Efesa.

2 lanwani fini n biga, yaa paagidi a pali, ya ḥanbili n ye Jesu kilisti nni. **2** ḥan den gbadi n kani yaala,

siedinba boncianla nintuali, a n piani la, bi nidugikaaba yaaba moko n ba fidi ki bangi la nituuba. **3** ḥan tuo ki gaa fala leni nni, nanijsu kilisti minteelijanli yeni. **4** yua n tie minteeli, ki bua ki mangi o yudaano pali, kan pa o yuli mi yema gantaadi. **5** yua n tiini mi nuama, kaa ḥua nani ban bili maama, kan ba panpaani. **6** kali okpakpaalo, n suani li tuonli yo, ki ban baa ki cie li bonluonkaala. **7** suongi ki bandi min tua ja yaala, kelima oDiedo ba pa ja mi yanfuoma. **8** ḥan yaa tiani, Jesu kilisti po, wani yua n tie dafidi puolinjoanu, wani yua n den kpe, ki gua fii bi tinkpiba siiga, nani min wang ya labaalijamo n yedi maama. **9** laa labaalijamo ya po n teni ke n laadi fala, hali ki ban luo nani o nibiado yeni; ama Utieno maama wani naa luo. **10** lan yaa po yo, ke n tuo likuli, kelima Utieno n gandi yaaba ya po. ke bani moko, n baa ya faabima n ye Jsu kilisti, leni ya kpiagidi n kan gbeni. (**aiōnios g166**) **11** ya maama n tene, tie maa dugikaama; ti ya kpe leno ti go ba ti ya fo leni 0. **12** ti ya juuni, ti baa diedi leni 0, ti ya nia ke tii bani 0, 0 moko ba ti nia ke 0 bani ti. **13** ti yaa tie nidugikaaba, wani wani, tie tin ba fidi ki dugi yua ya po. kelima 0 kan tieni yaala ba nia leni wan tie maama. **14** tiadiba likuli, ki ya miadi bi po Utieno ke ban da ya pia niama mi bundima po, yaala n ki pia todima baa waamu, li yaa tie ki bolini yaaba n cengi ba yaaka. **15** ḥan moandi ki doagidi Utieno nintuali nani ban biigi ya nilo, ya tuonsuanlo n ki jie fee o tuonli po. ama ki wang imoamoani maama ke li tiegi. **16** ḥan sani ki foagidi leni mi mafama, kelima yaaba n kubi ma, baa soagi liiga Utieno yiema nni, ke laa maama ba lugiba nani li sinabiadili yeni. **17** imene leni fileta tie bi ya siiga nni yaaba. **18** bi den yiee imoamoani ki tua ke bi tinkpiba fiima pendi, ki guliti bi tianba dandanli. **19** baa yeni, Utieno tanpuuli se bonjanla ki ñii mi naa maama po. O Diedo bani o yaa ba, O yaaba. yua taagi O Diedo yeli kuli, n sani ki foagidi ti tuonbiadi. **20** Dieciangu nni naa pia wula leni ḥanjilifa tadimu bebe ka, ama li pia yaamu n tie daadi leni tandi moko, mutaditiamu tie ya tuona n pia po, mutiamu mo a tuonfana po. **21** lanwani, o nilo ya kubi o yuli mi gagidijama nni, ki paadi ki ja laa bonla kuli, o baa tie nani cianba n gagidi ya tadiga a tuonjama po yeni. **22** sani ki ja bi nipanba bonbuakabiadila ki ya linga mi tegima, li dandanli, mi buama, mi yanduanma, ki taami leni yaaba n jandi O Diedo leni li papienli. **23** ḥan yie ya niama n ḥua mi yanluoma, kelima a bani ke li fiindi a koana. **24**

kelima, laa pundi O Diedo naacemo n ya pia a koana. ama wan yaa tie yua ya yama n dingi niba kuli po, ki ya tie yua pundi ki teni mi bangima, ki go ya pia li juunli ke li dagidi. **25** wan go ya tie yua n tundi yaaba n yiedi o po leni mi dingima, ki sugini Utienu n pa ba, ban biidi bi pala, ki lebidi bi yama ki bandi imoamoani. **26** lani n tie bi yantiana n guani ke ban ba ki ŋia sutaani diadi nni, yaadi n den cuo ba, ki teni ke bi tiendi o yanbuama.

3 N bua ḷan bandi ke a juodi dana ya nagini, ya nagini, ya yogunu n pa baa cua. **2** Kelima bi niba baa yaa bua bi yula hamu bebe, bi baa yaa bua iligi ke li kandi, ŋoakpalidanba, leni japaadanba, ki tie a nisugida leni bi danyiekaaba, ḷanwaadanba leni U Tienu yiekaaba. **3** Bi go baa tie yaaba n bia kaa pia niŋigbadima ki tie ku tuotabigu danba, leni yaaba n kaa kubi bi yula, leni ku tugutongu danba, leni bi niŋanba kuli yiekaaba. **4** Leni ijanbi danba leni bi yan jegibidanba, leni yaaba n gbie leni ti japaadi ki bua yaala n mani bipo ki cie U Tienu. **5** Bi ba yaa pia U Tienu tuoma nannanli ama bi nia yaala n tie li paalu. Han foagidi leni laa nibuolu. **6** Bi siiga bi jatianba wuondi ki ca ti diedi nni ki boandi yaa puoba n tadi ki tugi ti tuonbiadi ke li bonbuakabiadila buoli kuli die ba. **7** Bi ḷoa mi bangima yogunu kuli ki naa fidi ki pundi imoamoani ya bangima. **8** Nani Janesi leni Jamibileti n den yie Musa maama maama laa jaba moko yie imoamoani yene, bi tie ya niba ya yantiana n joagini ki biidi. Bi dandanli mo ki fidi ki sedi mi biigima nni. **9** Ama bi kan suagi liiga bi boandi bangima nni kelima bi yanluoma baa doagidi bi niba kuli po nani laa niliediba yaama n den doagidi maama. **10** Ama fini a den ḷoadi n bangima, n tagu, leni n yanjaga leni n dandanli leni n dingima leni n buama leni n juunli, **11** leni ban den wangi nni yaa fala leni min den ye yaa yepaama nni, bee fala yo ke mii den la Antiosa Ikoniyuma leni Lisita dogu nni kuli? mii den ga be yaa fala yo? Ama o diedo den faabi nni ki ŋani nni li kuli nni. **12** Moala yaaba nbua ki yaa cuoni Jesu nni ke li tiega kuli bi baa yaa wangiba fala. **13** Ama bi nibiadiba leni i boandi danba baa suagi liiga bi biadima nni ki yaadi biba ki go yaandi nitoaba. **14** Ama fini wani. Han yaa se ke li pa han den bangi yaala ki go daani la. A bani ḷan den bandi la yua yaa kani. **15** Hali a biwaama nni a bani idiani yi n gagidi ki fidi ki puni a mi yanfuoma mi tindima po kelima li dandanli Jesu Kilisiti nni yaa po. **16** I diani kuli den

diani U Tienu gobidima ya niinni. I pia mi fuoma mi bangima po, ki maadi ki cuo bi niba, ki tundi ba mi tudima nni, ki go bangi ba mi teginma. **17** Yeni ke U Tienu nilo n ḷanbi cain ki bogini ki fidi ki yaa tiendi a tuonjama kuli.

4 N teni a ya ŋoabonli n tie na U Tienu nuntuali leni Jesu kilisiti yua ba jia ti buudi leni yaaba n fo leni yaaba n kpe kuli nuntuali, ki puogi a kelima o cuama leni o diema kuli po. **2** Han yaa wang U Tienu maama, tieni ania ki moandi li ya pa leni li ya dingi kuli. Han maadi ki guli yaaba n pia mi niama ki fu leni yaaba n tudi ki ya tundi bi niba kuli, ki ya bangi ba leni li juunmoanli. **3** Kelima u yogunu baa ti cua ke bi niba kan go tuo ki ya ḷoa mi bangiranma, ama bi ba ya bua yaala n mani bipo bebe, ki lingikaaba ki pugidipugidi, bani yaaba n baa bangi ba ban bua ki ya gba yaala. **4** Bi baa lebidi ki ḷya i moamoani ki ya cengu a togidifana. **5** Ama fini wani ḷan kubi a yuli li bonla kuli nni, ki tuo ki yaa laabi fala ki juuni lienni, ki tuuni o laabaalijamo wangikoa tuonli ki soani a tuonli bojanla. **6** Kelima mini yaapo bi wuli nni nani mi padinima yeni, n kuuma yogunu pundi. **7** N moani li muajanli ki gbeni, n sani mi nuama ki gbeni, n kubi li dandanli. **8** Baa moala bi bili npo mi teginma badifogiliga, o diedo yua n tie o bujiateginkoa n baa pa nni yaaga o goacuama daali, o kan pa mini bebe ka, ama yaaba n den bua o goacuama kuli po. **9** Han moandi ki cua n kani tontoni, **10** kelima Demasa den ḷya nni kelima obua yaa yogunu n tie ne ya bonla po ki gedi Tesalonika. Gilesa fii ki gedi Galati, Tita fii ki gedi Delimati diema. (aiōn g165) **11** Luka bebe n ye leni nni. A ya kpeda ḷan ta Maka wan yegi leni a, kelima o baa pia npo mi fuoma boncianla li tuonli po. **12** N soani Tikika Efesa. **13** Aya kpenda ḷan cuani npo n kpalibu min den ḷya yaabu Tilowasa Kelipusa deni. Han cuani npo a tila moko min bua yaa ki cie tie yaa n tie ti gbandi. **14** Amaano Alesanda den tieni nni mi biadima boncianla. O diedo baa guani o nani o tuona n tie maama. **15** A moko n fangi a yuli leni o kelima o den yie ti maama boncianla. **16** Min den kpa sedi ki baa maadi ki ga n yuli u bujiakaanu kani oba kuli ki den todi nni, bikuli den ḷya nni. O diedo n da guani ba la. **17** Wani o diedo den todi nni, ki puni ke n fidi ki waani o laabaalijamo kuli cain, ke bi nilanba kuli n gbadu. O den ga nni o yangbanlo ŋoabu nni. **18** Wani o diedo go baa ga nni leni bonbiadila kuli po, ki faabi nni ki kuani

nni o diema tanpoli po. Wani n ya baadi ti kpiagidi
ŋali yaa yogunu kuli. Amina. (aiōn g165) **19** Han fuondi
Pilisiga leni Akilesa Onesifola deni yaaba. **20** Elasila
sedi Kolinta dogu nni. Tilafima yia ke n ŋa o Mile.
21 Han moandi ki cua n kani ku fawaagu daa pundi.
Yulubusa leni Puda leni Linusa lenu Kilodia leni ti
kpiiba yaaba n sieni kuli fuondi a. **22** O diedo n yaa ye
leni a. U Tieuŋ yanbili n yaa ye leni yikuli. Amina.

Tita

1 Mini polo, Utienu naaceeno, leni Jesu Kilisti, n suani yua bi dandantieba po. ke ban bandi imoamoami leni mi tegima. **2** lankuli tie ya miali kan gbeni yaa sugima tanpuuli. Utienu yua kan pua faama n den bili ya joanianu hali mi ciilima. (aiōnios g166) **3** O den poogini ke min doagidi O maama u yogunu n den pundi. **4** fini tita, n biboadiga, ti kuli dandanlini, Utienu ti Ba, leni Jesu Kilisti ti Candaano ḷanbili leni o yanduama n ya ye leni ja. **5** n den ḷaaaja kileta ki boa ḷan ḷanbi yaali n den sieni. nani min den bili ya joabona. **6** dogu n kuli ḷan kaani bi gobidikaaba, li kani ya pia yaaba ke bi tendi bi po o siedi ḷamo, ki tie puo yendo Calo, ke bi bila tie yaaba n tiega, yaaba n kaa pia cangidi, kaa tie biyenyeeda. **7** Li tie tiladi, ke li djandieli gobidikoa n ya pia ya siedo n ḷani, nani Utienu naacemo yeni. wan da ya tie tupaaluu, leni mi pafima daano. yua n ki puuni o yuli li dajuoli ni. ka tie nibiado, ki da yaa bua ya baali n ki tieegi. **8** Ama ki gaandi bi niba cangu, ki go tie bi nijanba danli, yumiinli dano, ki tiega, ki gagidi ki ḷana, ki pia mi dingima, **9** yua n teni o yuli imoamoani maama, yaama ke o den bangima. yeni ke wan fidi ki teni mi bangimoama, ya min nia leni mi bangifaama. **10** Li tie yene, ke baa bi dandantieba siiga ni, bi nieyieekaaba leni bi maciandanba, leni i boandi danba ḷuana n mubini. **11** bi yadi ti diedi, ki tendi ya bangima n ki ḷani, lan ki bi naani n ni ban bangi yaama, ki bua i fee panpaani. **12** Bi yaa sawalipuuba n ni yendo den yedi, kileta yaaba tie tuofadanba, muayanbiaditi, tugupialu danba. **13** li siedo tie moamoani. fu leni ba, ke ban ba li dandan moanli. **14** ke ban da teni bi yula ku maasuagu togida leni binisaaliba balimaama, yama n ki ḷua imoamoani. **15** Li bonla kuli ḷani yaaba n gagidi ki ḷani po, ama li baa kuli ki ḷani yaaba n juagini leni a pajuaga danba po, bi yanfuoma leni yantiana juagini. **16** Bi tua ke bi bani Utienu, ama ki nan nia leni O bi tuona n ni, bi tie cangididanba, ni yiekaaba, ki kan fidi ki tieni mo tuonjanli ba.

2 Ama fini wani han teni yaa bangima n tiegi. **2** Han yedi ke ajakpela n yaa tie yansoangidanba, leni moamoandanba, ki yaa se ke li hani, ki pia mi dingima leni mi gagidijanma li dandanli nni, leni mi buama nni, leni li juunli nni. **3** han go waani apociana moko ke ban yaa pia yaa tagi n naani leni mi gagidi

hanma. ban da maadi mi ma biadima ki da pa bi yula mi daama po ke ban yaa tendi yaa tundi n hani, **4** ke ban fidi ki bangi bi pomadiba ban yaa bua bi ciaba leni bi bila, **5** ban tua yaaba n se ke li pa ki kubi bi diedi ke li hani, ki go pia li yumiinli bi ciaba kani, ke bi niba n da sugidi utienu maama. **6** han go tundi bi jawaaba ke ban yaa pia mi dingima, **7** fini mo n tua li bontogidikaala, a tuonhanma nni, ki yaa tendi yaa bangima nhani ki go tiegi, **8** leni yaa maama n hani, ban kan fidi ki kuli yaama leni li ba, ke yibali n fiagi ki da ba wan ba maadi ti po ya mabiadima. **9** tundi bi tuonsoanba ban yaa miindi bi yula bi canbaanba kani, ki mangi bi pala libonla kuli nni, ki da yie ban yedi yaala, **10** ki da su liba, ama ki yaa wang'i yogunu kuli yaa teginma ngagidi, ke ban teni bi niba nyaa jigindi utienu ti candaano bangima li bonla kuli nni. **11** kelima utienu hanbili yaa n tie mi faabima hiali bi niba kuli po, den doagidi. **12** ki bangi ke tin yie yaala nkaa tiegi leni li handunli bon bua kabiadila, yaa yogunu ntiena nni leni mi yanfuoma, mi teginma leni utienu fangili, (aiōn g165) **13** ki yaa pia yaa suginma npia li pamanli, utienu leni jesu kilisiti ti candaano doagidima po. **14** Wani yua n den puni oyuli ki daa ki faabi ti leni ti tuonbiadi po ke tin tua wan die yaaba, o gagidi ti ke tin yaa tuuni atuonjanma kuli. **15** waani laa bonla ki fu leni ba ke oba kuli n da fali ja.

3 Han tiadi ba ke ban ya fangi bi bujiaba leni li bali danba kuli ki bogini tuonhanli kuli po, **2** ki da maadi oba kuli mabiadima, ki ya pia mi yansoangima, utagihamu leni mi dingima bi niba kuli po. **3** Kelima ti moko den kpa tie yanluodanba, niyiekaaba, niyaadikaaba leni li nunponli buoli kuli danba leni mi conconma danba ki fuo li nunponbiadili, ti den tie lan pundi ban nani yaaba ki go nani ti yaba. **4** Ama utienu ti candaano hanbili leni o buama n den doagidi bi niba kuli po **5** o den faabi ti ke laa tie ti tuonhamma bi ti teginma po. Ama o nihibadima mi maaliema yaa batismi mi fuoma nni goa pandima po. **6** Wan den jiini tipo yaama ti candaano Jesu kilisiti nni. **7** Lan ba gaa maama tin ba li moamoansaali kelima li dandanli po, ki tua bi faajieba ki go ba yaa miali n kan gbeni. (aiōnios g166) **8** Laamaama tie mi madugikaama. N bua ke han waani laa bonla kuli, lan baa ga maama ke yaaba n daani U Tienu n bogini ki yaa tuuni a tuonhamma kuli. Diidi lani n hani ki go pia mi todima bi niba kuli po. **9** Ama han foagidi leni

mi yanluomaama leni yaajanba togida, a koana leni yaa niama n tuugi leni li balimaama kelima li kuli tie fanma. **10** yaa nilo n fiini mi paadima han tundi o yenma ki pugini mi liema li yaa puoli han paadi leni o **11** ki yaa bani ke laa nilo tieni ti tuonbiadi ki buni ki cuo o yuli. **12** N yaa ti soani apo Atenasa bi Tikika han jaligi ki cua n kani Nikapolisa kelima n jagi ke n baa ye lankane ku fawaagu yogunu. **13** Han bogini Sena li balimaama bangikoa leni Apolosa sancenli ke liba kuli n da poadiba. **14** Kali ti yaaba moko n bangi ki yaa tiendi yaala n hani ke ban fidi ki yaa baadi tipo yaala n tie tiladi, ke ban da tua yaa niba n kaa luoni bonluonkaala. **15** Yaaba n ye leni nni kuli fuondi a, han fuondi yaaba n bua ti li dandanli nni kuli. Ke li hanbili n yaa ye leni yi kuli.

Filemo

1 Mini Polo yua n tie kpaadili kelima Jesu Kilisiti po, leni ti kpiilo Timote, n diani li tili fini Filemo ti buado leni ti tuonsoanlielo po, **2** leni ti kpiilo Apiya, leni Alikipa ti minteeelieli o Diedo toabu nni leni Kilisiti n yini yaaba, yaaba n taagi fini Filemo diegu nni kuli po. **3** Ti baa U Tienu leni o Diedo Jesu Kilisiti n pa yi li hanbili leni mi yanduanma. **4** N tiadi apo yogunu kuli n jaandi nni ki tuondi n Tienu **5** kelima bi wangi nni han pia ya dandanli o Diedo Jesu po leni han pia ya buama bi nigagidihanba po. **6** N miadi U Tienu ke han pia ya taanyenma leni ti kelima li dandanli yaapo, n ya pia mayuli ki teni han bandi tin pia ya sela kelima tin ye leni Kilisiti yeni po. **7** N kpiilo, a buama yeni mangi n pali ki go baagi nni boncianla kelima a duandi bi nigagidihanba yama. **8** Lanwani, baa ke n pia u sanu kelima Kilisiti po ki puogi a yaala n pundi, **9** yaala n mani npo ki cie tie ki mia ha bu miabu kelima mi buama yaapo. Mini Polo, yua n tie jakpelo ki go tie kpaadili moala kelima Jesu Kilisiti po, **10** n mia ha bu miabu n biga Onesima po, min mali yua ti kpaadi nni. **11** Waa den kpa pia apo fuoma, ama moala o pia ma apo, ki go pia ma mini mo yaapo. **12** N soani o wan goa a kani, o tie nani n boagidi mini nba yeni ki soani a kani. **13** N den bua wan bi ya ye n kani ki ga a kaanu ki ya todii nni min ye ti kpaadi nni kelima o laabaalihamo po ya yogunu. **14** Die mii den bua ki tieni liba kali min kpa buali a ki bandi han jagi yaala, ke a hanma n da tie nani u paalu yeni ka, ama lan ya tie a yama po. **15** Daalinba o den paadi leni a u yogunu waamu ke han goa ki ga o wan ya ye leni a hali ya yogunu kuli. (aiōnios g166) **16** Moala a kan go ya nua o ke o tie yonbo ka, ama ke o di cie yonbo. O tie a kpibuado. O tie yeni mini yaapo, ki baa tie yeni fini yaapo ki cie kelima ti gbanandi nni leni o Diedo nni. **17** Lanwani a ya nua ke n tie a danli, han ga o nani han bi baa ga mini maama. **18** Wan bii apo yaala, leni wan pia apo ya panli, han coadi la ke li tie n ya panli. **19** Mini Polo n diani ya maama n tie na leni n nuceli, mini n baa pa ha la. N kan maadi fini aba n kubi npo ya panli, lani n tie ke a pia li miali kelima n yaapo. **20** Lanwani n kpiilo tieni npo laa hanbili kelima o Diedo po. Duani n yama Kilisiti nni. **21** Min diani lankuli yeni, n dugi apo ke a baa tuo ki tieni min yedi yaala, ki go bani ke a baa tieni baa ki cie min yedi yaala. **22** Han go hanbi npo li candielmo, kelima n sugini ke U

Tienu baa guani nni yikani kelima yi jaandi po. **23** Epafasa, mini leni yua n taa ki ye li kpaadidieli nni kelima Jesu Kilisiti yaapo, fuondi a. **24** N tuonsoanlieba Maka, Alisitaka, Demasa leni Luka moko fuondi a. **25** O Diedo Jesu Kilisiti ya hanbili n ya ye leni yi.

Ebilunba

1 U tienu den maadi hali yogu leni ti yajanba bi sawalipuaba ñoana nni yaa yogini n kaa wa leni mabuolu boncianla. **2** Moala a dan juodi kaana nni O maadi len ti O bijua ñoabu nni. O den bili ke wan diedi li bonli kuli; leni wane ke, O go tagi li ñandunli. (aión g165) **3** Wani bijua n tie O kpiagidi nannanli, U tienu wani O yaaba yaa maalima. O kubi ñanduna leni O maama yaama n pia u paciamu. wani n den ñuudi ki ñani ti tuonbiadi ki den kali tanpoli joma ti kpiagidi tienu jienu. **4** Wan bijua, o den tua yua pia ti kpiagidi ki cie Makinba kelima Wan ba yaa yeli n pia ti kpiagidi ki cieba yeni yaapo. **5** Olee Maleki yo ke U tienu yedi: a tie n bijua; N mali ja dinla. be yogunu yo ke O go yedi: N baa tie o ba, o mo baa tien bijua. **6** wan den soani O bijakpiaga ñanduna nni O go den yedi: U tienu Malekinba kuli n kpiagi O. **7** O go den maadi Malekinba po ki yedi: O teni ke O Malekinba tie nani u faalu yeni O naacenba mo tie nani u mupienu. **8** Ama O bijua po, O den yedi: Fini Utienu, A bali kalikaanu baa ye hali o yogunu kuli. A badigbianu mo tie mi teginma gbianu. (aión g165) **9** A baa miteginma, ki nani ti tuonbiadi. lan yaapo Utienu, ja Tienu gandi ja, ki wuli ja po li pamanli kpama, ki teni ke ja pia ti kpiagidi ki cie a lieba kuli. **10** O go yedi: O Diedo, hali mi cilima Fini n tagi ki tinga. Tanpoli mo tie A nu n soani yaa tuonli. **11** Lan kuli baa bodi ama, Fini wani baa ye hali o yogunu kuli; li kuli baa kpeligi nani li liadili yeni, **12** A ba kokoli lan kuli nani ku liadigu yeni, ke li kuli ba lebidi; ama fini wani baa tie jaan tie maama hali ya yogunu kuli. jaA bina mo, ki pia gbenma. **13** O lee Maleki yo ke Utienu yedo: kali n najienu hali min baa teni ja yibalinba n tua ja taajma kaanu. naani Malekinba ki tie fuoma kaa? yaaba n tuuni U tienu po. **14** Wan tuuni yaaba ke ban soani yaaba n baa ba mi tindima faali yaapo.

2 Lan yaapo li pundi tin kubi bonjanla ya maama ke ti gbadji yeni, ke tin da yaadi ki fuagidi leni laa maama. **2** Kelima, ya maama ke Malekinba den waani ya den ba mi gbienma, ke ti tuonbiadi leni yiema buolu kuli mo ya den ba li panpaani, **3** Lan wani, ti baa sani lede ki cia hali ti yaa yie ki fali laa tindimoanma? Laa maama den kpa ñani O Diedo ñoabu nni, ke yaaba n den cengi O den tieni ti po siedi ke mi tie moamoani. **4** U tienu den ye leni ba ki

ciani bi siedo leni sinankeene, leni libonlidi kaala, leni mi bandicianma buolu buolu leni U tienu Fuoma yua paabu nani wan bua maama. **5** Kelima U tienu naa teni Malekinba ka n diedi ya ñandunli n kpendi nne, tin maadi yaali yaa maama. **6** O nilo den teni siedi kaanu ba ki yedi: o nisaalo tie be hali ka baa tiani o po bi, o nisaalo biga tie be hali ka baa kubi o bonjanla nante? **7** A den jiini o yogunu wamu po, ke Malekinba cie o, A go den jiini o po ti jigidi leni ti kpiagidi. **8** A teni ke o diedi li bonli kuli nani wan yma yaala. kelima U tienu n dini o ke wan diedi li bonli kuli yeni, O naa ja li ba kuli ke wani o nisaalo ki diedi. ama, leni moala ti daa nua ke o diedi li bonli kuli. **9** Ama yua ke bi den jiinio, u yogunu waamu po ke Malekinba cie o. wani Jesu moala ti la ke O gbie leni ti kpiagidi, leni ti pagidi kelima wan la mi kuuma fala maama yaapo. lani n teni, leni U tienu ñanbili, ke O den la fala ki kpe yua kuli po. **10** U tienu wan yua n die li bonli kuli ke li bonli kuli go ye O nunni, O go den jagi ke niba boncianla n tua O bila ki taani leni O, O kpiagidi nni. lani, O den teni ke Jesu dagidi ki ñani cain kelima wan la ya fala yaapo. wan yua n tie bi tindima yudaano. **11** Kelima yua n ñuudi ki ñandi ti tuonbiadi leni wan ñuudi yaaba ya tuonbiadi kuli ñani baa yendo ya kani. lan yaapo O naa den jie fee ki yinba O waamu. **12** Wan den yedi: N ba waami A yeli n waamu, n ba yiini ki pagi A yeli li nitaanli siiga. **13** O go den yedi: n baa ya dugi a po O go den yedi: Mimi nne, Mini leni yaa bila ke U tienu teni nni. **14** Lan wani, nani a bila n tie nisaaliba ki pia ti gbanandi leni misoama yeni, O moko leni O kuuma, O den paadi yua n pia mi kuuma paalu rutaani. **15** ki den faaba yaaba ke bi yema kuli bi den ye rutaani yonbidi nni kelima mi kuuma jawaandi po. **16** Li doagidi cain ke waa den cua ki baa todi Malekinba ka, ama Abalahama puolijuani. **17** Lan yaapo, li bonli kuli nni O den nandi O waamu. yeni, O tua yaa kopadicianbado n gba mi ninñima ki go tiega U tienu tuonli nni, ki go padi i candanbaani padili ki ba sugili bi niba tuonbiadi kuli po. **18** Kelima wani O yaaba den la fala ban den tulini O yaa yogunu. O baa fidi moala ki todi moala yaaba ke bi tulinba.

3 Lan yaapo n kpiiba bi nigagidjanba, yinba yaaba ke Utienu yini, yin teni yi yantiana kuli n jigidi ki nuanli Jesu wan yua n tie tondo leni tin tendi siedi ya dandanli po yaa kopadicianbado. **20** den tiega yua n den puogi o laa tuonli po nani Musa n den tie

maama U tienu diegu nni kuli po. **3** Kelima O kpiagidi den cie Musa. nani yua n maa li dieli n pia ti kpiagidi maama ki cie wan maa ya dieli maama. **4** Dieli kuli pia li maado; ama yua n maa li bonli kuli tie U tienu. **5** Musa den tie nidugika U tienu diegu nni kuli nani o naacemo yeni, ki tiendi siedi U tienu n den baa yuandi ki yedi yaala yaapo. **6** Ama Kilisiti yua n tie Bijua U tienu diegu nni tie yua n pundi ti dugidi. O diegu tie tinba hali li yaa tie ke ti kubi hali mi juodima ti dugidi leni ya suginma yaapo ke ti kpiagidi ti yula. **7** Lan wani nani Utienu Fuoma yua n yedi maama: dinla, yi yaa gbadi O nialu yin da juagi mani yi pala. **8** Yin da juagi yi pala nani i yajaanba n den fiini mi yiema leni mi biigima daali ku fanwalinciangu nni. **9** Bi den biigi nni ki bua ki le nni, ba ke bi den la n tuona bi siiga hali bina piina. **10** Lan wani n pali den beni laa ni fiima po ke n yedi: yogunu kuli bi yen yaadi, baa bua ki bandi n sani nni. **11** Lan yaapo, n den poli n pabienli nni ke bi kan kua n fuodima nni. **12** Lan wani n kpiiba yin yaa fangi yi yula ke o baa kuli n da pia yaa pali n bia ki go juagi hali ke o baa buli ki ja U tienu yua n fo. **13** Ama yin yaa tundi i yaba daali kuli tin ba yedi dinli maama. lan tie o ba kuli n da juagi o pali leni ti tunbiadi buandi. **14** Kelima ti tua yaaba taani leni Kilisiti ki tua yendo li ya tie ke ti kubi bonjanla hali mi juodima tin den cili ki pia yaa dugidi. **15** Nani moala lan yedi maama: dinla i yaa gbadi O nialu, yin da juagi mani yi pala nani ban den fi ki yie nni ya yogunu. **16** Ȑmenbi n den fiini mi yiema ban den gbadi U tienu nialu. li yaa tie yaaba kuli ke Musa den gobiba ke bi Ȑnani Ejibiti? **17** U tienu pali den beni Ȑmenba yaa po hali bina piina li yaa tie yaaba n den tieni ti tuonbiadi ke bi den kpe ke bi kpiema den ba mi fanpienmani? **18** U tienu den poli ki yedi ke Ȑmenbi n kan kua O fuodima nni li yaa tie yaaba n den yie O maama yaa ka? **19** Lan wani ti la ke baa den kua O fuodima nni kelima bi pajuaga po.

4 Lan wani tin fangi mani ti yula, nani ki kua O fuodima Ȑnolianu daa baa ye, ba ni yendo i siiga n da ti sua ke li pendi. **2** Kelima tin gbadi ya labaalijamo yeni, bani moko gbadi o ama ban den gbadi yaa maama naa todiba li ba kuli. laa maama naa den kua bi pala nni kelima bi den luo ti dugidi. **3** Tinba yaaba n daani, ti kua laa fuodima nni nani wan yedi yaa maama yaa po: n den poli n pabienli nni ke bi kan kua n fuodima nni. O yedi yeni ba leni wan den suani ki gbeni O tuona kuli hali Ȑanduna tagima yogunu. **4**

Kelima li pia naankani ke O den maadi li danleeedili daali maama ki yedi: U tienu den fuodi leni O tuona kuli li danleeedili daali. **5** O go den yedi bi kan kua n fuodima nni. **6** Nani yaaba n den kpa ba u Ȑnolianu naa den fidi kua O fuodima nni kelima bi yiemia po, u folu baa ye bi tianba po ke fidi ban kua laa fuodima nni. **7** U tienu go bili dantoali lan tie dinla. O den kpa maadi laa maama Dafidi Ȑnabu nni hali yogunu ba puoli po ki yedi: “dinla i yaa gbadi O nialu yin da juagi mani yi pala” **8** Kelima Josue yaa den fidi ki kuanba mi fuodima nni, li puoli U tienu kan go bi maadi dantoali maama. **9** Lan wani U tienu fuodima daali ye U tienu niba po. **10** Kelima yua n kua U tienu fuodima nni yen fuodi leni o tuona kuli, nani U tienu n den fuodi leni O tuona maama. **11** Moandi mani ki kua laa fuodima nni. o ba kuli ti siiga n da gbali ki kua kelima o yiema po nani bani yeni. **12** Kelima U tienu maama fo ki go tuuni leni u paalu, ki mani ki jia ki cie jugisiediňoaledi buolu kuli, ki mudi ki koa hali deeni ki paadi o naano leni li yantiali, a tuga leni kpaba lonlo laa maama yen bigi li pali nni yanjaga leni li yantiana kuli. **13** Tagima ba kuli ki wuo O nintuali, ama li bonli kuli doagidi cain ki se yua ya ke ti ba fa ki togidi ti tuona kuli. **14** Lan wani, nani tin pia ya kopadicianbado yua n den kua tanpoli, lan tie Jesu U tienu bijua, tin ya se bonjanla ya dandanli yaa niini ke ti tendi siedi. **15** Kelima tii pia ya kopadicianba n kan fidi ki gbadi ti po mi ninňinma ti tadigu nni. nani tinba, bi den tulini O li bonli kuli nni, ama waa den tieni tuonbiadi. **16** Lan wani tin nagini leni li papaali li Ȑnbili bali kalikaanu kani, ki ba mi ninňingbadima leni li Ȑnbili yaa yogunu ke ti bua mi todima.

5 Yaa kopadicianbado ke bi gandi bi niba siiga kuli tie yua ke bi dini o ke o tuuni U tienu tuonli bi niba siiga. wani yen tiendi mi buama paabu padili leni ti tuonbiadi sugili miabu padili. **2** O ba fidi ki juuni leni bi yanpiidanba, leni bi ni yaadikaaba po. kelima wani o ba yen pia ku tadingu mitianma. **3** Laa tadingu po n teni ke li tie tiladi won padi ki mia o yuceli tuonbiadi sugili nani wan padi bi niba po maama. **4** Nilo ba kuli kan teni o yuli laa kpiagidi li yaa tie ke U tienu n yini yua li po yaa ka; nani wan den yini Alono maama yeni. **5** Kilisiti wani moko naa teni O yuli laa kpiagidi ki yini O yuceli kobadiciamo, ama O pia laa kpiagidi kelima yua n den yedi o: “A tie n bijua Mini n mali ja” **6** Nani wan go yedi kaanu

ba maama: A tie kobadicianbado hali ya yogunu kuli nani Melekisedeki yени. (aiōn g165) 7 Wane, won den ye O gbanadi nni ya yogunu, O den miadi U tienu leni a bubula leni ti ninsiidi i jandi nni ki pugi yua n ba fidi ki fabi o leni mi kuuma. O jandi den ba mi gua lebidima kelima wan den pia ya fangili U tienu po. 8 Ba leni wan tie U tienu bijua, O den bangi mi tuoma ya bonli yaa niini ke O den laa fala. 9 Wan den teni ke o ḥjani ki dagidi cain li bonli kuli yeni, lan yaapo O den cuani yaaba tuo O kuli po ya tindima n kaa pia gbenma. (aiōnios g166) 10 U tienu wani O yaaba n yedi ke O tie kopadicianbado nani Melekisedeki yeni. 11 Lan kani, ti pia maama boncianla li po, ya bonli yaa togida n pa kelima yi suangi leni ki ga mi maama tontomi. 12 Yinba yaaba hali yogu i bi ḥjaa tua bangikaaba, ama hali yen moala, i da go li baa bua ban cogini yi yin baa cili ki bandi yaala U tienu maama siiga. kelima yi tie nani yaaba ū mi naajanma ki kan fidi ki je ya jiema n ciagi. 13 Ki sua yua n da li baa ū mi naajanma bebe, ki bani ki gagidi yaali n tiegleniyaali n ki tiega kelima o da baa tie canpandiga. 14 Ama ya jiema n ciagi tie a nikpela po kelima bi yantiana maani ki biiggi ki gagidi yaali n ḥjani leni yaali n bia.

6 Lan yaapo, tin cedi tin cicili ki bangi yaa maama n tie li tanpuli Kilisiti nni ki suagi liiga leni yaa bangima n kpedi ki dagidi ki kan go guani ki bili ti tuonkiema tanputoali tin den yie ya, 2 Leni li dandanli U tienu po, leni mi batisima bangima, leni ki maani i nii ki jandi, leni ki jandi ki fiini a tinkpila, leni yaa buudi n ba yuandi ki cua. (aiōnios g166) 3 Ti ba ti yaa tiendi lane U tienu yaa bua. 4 Kelima li pa leni yaaba n cili ki ba Kilisiti yenyenma, ki leeni U tienu paabu yaabu n ūnani tanpoli po, ki go ba U tienu Fuo janma, 5 Ki leeni ki la Utienu maama n mani maama, ki go bandi yaa diema n kpendi yaa paalu; (aiōn g165) 6 Li pa leni bi po, bi yaa yaadi ban go fidi ki lebidi bi pala ki mia sugili. kelima bani bi yaaba n go kpaagi U tienu Bijua li dapoanpoanli po ki go fiagi O asala nni. 7 Yaa tinga n yen baadi ke ki taaga mi ki po, ki yaa pudi yaala n pia mi fuoma yaaba n ko ga po, laa tinga baadi U tienu seli. 8 Ama ki ya pudi i konkoni leni muadi malikonkon, kaa pia fuoma ba kuli. ki go tie tinsolinkaaga li kan waagi leni ban juuga mi fantama. 9 N bua kaaba ba leni tin maadi yeni kuli, ti gu ki lee yi kani ke yi tiendi yaali n ḥjani ki go dagidi leni yi tindima po. 10 U tienu tiega cain, o kan sundi yi tuonjama leni yin den doagidi yi buama O po maama.

kelima yi den todı O nigagidijanba hali yen moala ke yi go baa todı ba. 11 Ti bua yi niini yendi yendi kuli n ḥjanbi ki kubi laa yankuali hali mi juodima, lan tie yin ba yin bi sugini yaala. 12 Yin da yualigi mani yi gbanu, ama yin yaa togidi yaaba n baadi U tienu n niani bi yaala kelima bi dandanli leni bi ḥjaniali po. 13 U tienu n den niani Abalahama u ūnorianu yaa yogunu O den ta wani O ba yaa yeli ki poli kelima o ba kuli ki ye ki cie O ke O baa poli li daano yeli nni. 14 Ki yedi: moamoani cain, n baa seligi ḥja ki yaa pugidi a puolijuani. 15 Lan teni Abalahama den juuna ki suagi liiga ki den ba U tienu n niani o yaala. 16 Bi nisaaliba yaa poli bi yen poli ki taa yua n cie ba yaa yeli. lan tie yaa ūnorianu n kali bi siiga yen teni niamu kuli n gbeni. Lan yaapo yo, 17 U tienu moko den bua ki doagidi waani ke O ūnorianu kan lebidi yaaba yaa po ke O den niani ba ban baa ba yaala. ke O ūnorianu kan lebidi leni wan bili ya yanjagili, O go den poli ki pugini O ūnorianu po. 18 Laa bonliedili yaali n kan lebidi ki go doagidi ki waani ke U tienu kan pua faama; lani n paagidi ti pala tinba yaaba n sani ki baa O po. 19 Ti pia ki muubi laa suginma ke mi tie nani o naano ūndabiagu kubikpiagili yaali n ba cuo ki sieni ku ūndapiagu kaanyendu. laa suginma pendi ku cabipigin kaabu ki kua hali deeni liiga po. 20 Jesu n den kpa galiiiga ki kua naami ti po. O tua yaa kopadicianbado n baa ye hali yaa yogunukuli nani Melekisedeki yeni. (aiōn g165)

7 Melekisedeki yeni den tie Salema dogu bado, tanpoli joma Tienu yaa kobadiciamo. O den ūnani ki tuogi Abalahama wan den paadi bi badiba ki den lebidi ki kuni ya yogunu ki den gaali o. 2 Abalahama den teni O piiga biinu wan den baa ya faali yaa niini kuli. O tie mi teginma bado nani O yeli Melikisedeki yeni n bundi maama. leni salema Bado lani n bundi mi yanduanma Bado. 3 Waa pia ba, waa pia na, waa pia yaja, waa pia cilima, waa pia juodima. ama O tua yua n naani nni U tienu bijua. wani Melekisedeki yeni tie kobadicianbado i yoguni kuli. 4 Faami mani ki le o kpiagidi n da maama wan yua ke Abalahama den teni O wan den ba yaa faali yaa piigi biinu. 5 Levi buolu yaaba siiga yaaba n tuuni li kopadiciantuolli nani U tienu balimaama n bili maama ke ban yaa gaani piiga Isaleleenba yaaba kuli kani bani bi kpiiba baa leni bi kuli n tie Abalahama puolijuani. 6 Melikisedeki baa leni wan kaa tie bi buolu yua, O den ga piigi biinu Abalahama kani ki den gaali o wan yua n den ba U

tienu ñoaniani. 7 Laa pia kuli niama, yua n waa n yen baadi yua n yaba yaa gaali. 8 Nakanba, yaaba n gaandi piigi biinu tie nisaaliba yaaba n baa kpe. 9 ama leni Melekisedeki li kadi ki waani ke O fo. 10 Yaali n go pugini tie ke Levi yua n gaani piigi biinu, moko den pani piigi piinu Kelima hali ke o daa ye o yaja Abalahama tugu nni, Abalahama den pani piigi biinu Melekisedeki n den ñani ki tuogi o yaa yogunu. 11 Levi buolu kopadicianba tuonli yaali yaapo ke U tienu den teni li balimaama Isaleleenba yaaba li yaabi tie ke ñani ki dagidi cain, naani li go bi tie tiladi kopadiciantoa n cua nani Melikisedeki yeni, ki naa tie Alono buolu yua? 12 Nani li kopadiciantuonli n lebidi yeni, li tie tiladi li balimaama moko n lebidi. 13 Kelima yua yaapo ke laa maama maadi, O tie buoto yua, yaa buolu yaaba siiga ba ni yendo ki suani li badibinbinli tuonli. 14 Yua kuli bani cain ke ti Diedo Jesu ñani Juda buolu nni, yaa ni buolu ke Musa ki yedi li ba kuli leni yaa maama n tuugi leni li kopadiciantuonli. 15 Kopadiciantoa n den cua nani Melekisedeki yeni, li go doagidi ki pugini. 16 O naa den tie bi nisaaliba n dini yaa kobadiciamoka, ama li tie ke O pia yaa miali n kan bodi yaa paalu. 17 Kelima bi den kpa teni O po yaa siedo n tene: A tie kopadiciamo o yogunu kukuli nani Melekisedeki yeni. (aiōn g165) 18 Lan yaapo mi mabilikakpiama bodi kelima maa pia fidu baa kuli, maa go pia todima baa kuli. 19 Kelima li balimaama naa den fidi ki ñanbi li ba kuli ke li dagidi cain. ama U tienu den yuandi ki cuani ti po ya suginmi n ñani ki cie. ke mi baa teni tin fidi ki nagini U tienu ki cie. 20 Laa bonla kuli naa den tieni kaa taani leni li poli. Kelima Levi buolu yaaba n den tua kopacianba naa den poli, ama Jesu wani tua kopadiciamo leni li poli; 21 kelima yua n yedi o yaapo; O yedi: O Diedo den poli, O kan lebidi O maama. O yedi: A baa tie kopaciamo o yogunu kukuli nani Melekisedeki yeni. (aiōn g165) 22 Lan yaapo n teni ke Jesu n tie yua n tie siedi yaa ñantaado n ñani ki cie yaapo. 23 Yaalin n go pugini, bi kopadicianba boncianla den kali kelima mi kuuma den teni ke baa fidi ye o yogunu kuli. 24 Ama Jesu wan yua n ye ki fo hali yaa yogunu n kan gbeni yaapo, teni ke O kubi yaa kopadiciantuonli n ye o yogunu kukuli. (aiōn g165) 25 Lan yaapo, ke O go baa fidi ki faabi cain yaaba kuli n nagini U tienu kelima O yaapo wan yua n ye o yogunu kuli ki fo ki miadi U tienu bi po. 26 O tie tin bi bua yaa kopadicianbado buolu yua n dagidi ti po, ki ñani cain, kaa pia tagili baa kuli. tuonbiadi ki ye

O niini. waa ta leni ti tuonbiadi danba. O den kpedi hali tanpolijoma. 27 Waa ta leni yaa kobacianbadiba n sieni. daali kuli bi yen padi a pada, bi yen kpa padi bani bi ba ya tuonbiadi po, ki yuandi ki padi bi niba kuli tuonbiadi po. laa bonla O den tieni li kuli yenma ki den pumi O yuceli yua kuli po. 28 yaa balimaama n den dindi bi nisaaliba yaa kopacianba den pia ku tadingu kelima bi tie nisaaliba. ama li poli yaa maama yaama n den yuandi ki cua li balimaama puoli, den teni ke bijua tua kopadicianbado wan yua n dagidi ki ñani cain hali yaa yogunu kuli. (aiōn g165)

8 Tin maadi yaa maama kuli, mi siiga yaalin pia li mayuli tie ke ti pia yaa kopacianbado n kali tampoli U tienu yua n pia ti kpiagidi balikalikaanu o jienu po. 2 Lan kane ke O tuuni u kaangagidijamu nni O Diedo wani O yaaba n sieni ya gbandiemoanli, ke o nisaalo ka sienli. 3 Kopadicianbado kuli bi yen dini o ke wan yaa kpendi nni U tienu kani bu paabu leni a pada; naan kani ke li tie tiladi Jesu moko n yaa pia wan baa pa yaala. 4 O yaabi ye ki tingi n po, O kaa bi tie ba kopadiciamo moko kelima yaa kopacianba n kpendi nni mi buama nani li balimaama n bili maama da ye. 5 Ban tuuni ya tuonli yeni, tie yaali n tiendi tanpoli, li nannanli leni li junjungu. nani U tienu n den kpa wani Musa maama wan den ba sieni li gbandielu ya yogunu ki yedo: ñan yaa faami ki tieni li kuli bonjanla nani ya nannanli ke wani ña li juali po yeni. 6 Ama moala, Jesu pia yaa tuonli n ñani ki cie lani, kelima O tie ya ñantaado n ñani ki cie yaa candanbaalo. yaa ñantaado n se u ñoanianjamu po. 7 Kelima o ñantaadi cialo yaa den pia poado ba kuli, laa den pundi yaala ban lebido leni o bonyuanlo. 8 Kelima li tie leni i jaligi ke O Diedo den maadi leni isaleleenba yaaba ki yedi: diidi O Diedo yedi ke u yogunu kpenda yaa yogunu ke n baa kuani o ñantaadi pano Isaleleenba yaaba leni Juda yaaba siiga. 9 Ya ñantaado n ka ta leni min den kuani leni bi yajanba yua. Min den cuo bi nii ya daali ki dadi ki ñani ba Ejibiti diema nni. kelima baa den tuo ki kubi n ñantaado, n moko mii den yagi n yama kelima bi po; O Diedo n yedi maama. 10 Diidi mani min baa kuani ya ñantaado leni Isaleleenba yaaba buolu. O Diedo yedi li yaa puoli, n baa kuani n balimaama bi yantiana nni, n baa diani ma bi pala nni, n baa tie bi Tieu bi mo baa tie n nuba. 11 O baa kuli kan go cogini o yieninlielo, bi o kpiilo ki yedi o; bandi O Diedo, kelima yua kuli baa bandi nni. ki cili bi siiga ki bonwaaga kaa ca hali o

nikpelo. 12 Kelima n baa paba sugili leni bi tudima kuli po, n kan go yaa tiadi bi tuonbiadi. 13 Nani wan yedi: o ḥantaadi paano yeni li tie ke O doagidi waani ke o ḥantaadi kpialo kpeligi. ki sua yaali n kpeligi mo tie yaali n podi, lan mo n tie yaali n pendi.

9 O ḥantaadi kpelo moko den pia o ḥaoabona ya n tuugi leni i jandi leni u kaangagidi ḥamu yu n den ye ki tingu po. 2 Lane n teni ke bi caani li gbandiel, u cicili kaanu naan kani ke bi yi u kangagidijamu. lan kani n pia ki fidisanga tiankaanu, tabili, leni ban bili ya dipen 3 Bu kpaliagni ka liebu liiga pia ban yi naani ukangagidijamu moanu. 4 Lie nni den pia wula padibinbinli ban yen ju tulale naani ki go pia ku ḥantaadi kpaagu yaagu ke wula taabigu ku kaani kuli. wula tadiga mana n den kpie naani den ye ku ḥantaadikpaagu yeni niini, leni Alono gbianu yu gbianu yu n den bundi, leni o ḥantaado n diani yaa tana po. 5 Ku ḥantaadikpagu yeni tampoli den pia yaa Malekinke bi yiba Selubaaba nan nana yaalil waani ke U tieni kpiagidi ye li kani, ke bi fiabi den wagini ku ḥantaadikpagu yeni buljoaluodi kaanu. laa tie moala n ka ke ti baa togidi yi li kuli. 6 Nani li kuli n den bili maama, bi kopadianba yaaba n tuuni li kopadiantuonli, bi yen kua o yogunu kuli li gbandiel nni kaankpialu. 7 Liigi po u kanlielu li gbandiel nni o kopadianbado bebe n den bili nni ta yenma, o kan kua kaa kubi ya soama ke o baa padi wani o yaaba yaa tuonbiadi po, leni bi niba kuli tuonbiadi po. 8 Lan kuli U tieni Fuoma yua den bua ki doagidi ki waani ke yaa sanu n baa teni tin kua u kangagidi ḥanmoanu daa luodi hali li yaa tie ke li gbandiel da baa ye. 9 Lan kuli den tie moala nne yaa nannarli, yaali n bundi ke ban cuani yaa paabu leni yaa paada kan fidi ki teni yua n tiendi lani n dagidi cain ke o pali nni siedo n yaa dua. 10 Mi jiema, li bonjōokaala leni mi candiranma buoli kuli, laa ḥaoabona kuli den tie o nisaalo n baa tiendi yaala hali milebidima yogunu n bati cua. 11 Ama kilisiti wan den cua ki tie kopadianbado yaa bonjanla n kpendi yaa po. O den kua ya gbandiel ya niini n yaba ki go ḥani ki cie, o nisaalo n kaa maa yaali. lani n bundi ke laa tie ya tagima n tiene yaa bonla. O den kua u kaangagidi ḥanmoanu nni yenma ke li dagidi i yoguni kuli po. 12 waa den kua leni a pudibuana leni a naabila yaa soama ka, ama leni wani O yaa soacele ki den daa ki faabiti o yogunu kuli po. (aiōnios g166) 13 Kelima a budibuana leni a naatona yaa

soama, leni o naañoa fantanpienma yaa den ba fidi ki ḥuudi ki ḥani ban mii yaaba yaapo bi joagindi ki teni bi gbanandi n yaa ḥani, 14 Kilisiti yaa soama n baa ḥuudi ki cie, wan yua, leni U tieni fuoma yua yua n ye o yogunu teni ke o den puni o yuli cain U tieni nani yaa padili n kaa pia joagindi ba kuli baa ḥuudi ti pala siedo leni a tuonkpiema ke yin fidi ki soani U tieni yua n fo yaa po. (aiōnios g166) 15 Lan yaa po n teni ke O tie o ḥantaadi paano yaa candanbaalo. nani wan den kpe ki daa bi niba leni yaa tuonbiadi ke bi den tieni o ḥantaadikpelo yaa yogunu. lan tie U tieni n yini yaaba kuli baa ba wan den nianba yaa faali n ki pia gbenma yeni. (aiōnios g166) 16 Kelima li ḥaoabonjuodi kaali n ḥa naani, li tie tiladi ke yua n ḥa laa ḥaoabonli ban sua ke waa go baa ye. Ban ḥa ya ḥaoabonjuodi kaali pia mi fuoma li daano yaa ti ye. 17 kelima lii pia gbamanu ba kuli, hali yua n ḥa laa ḥaoabonlijuodi kaali yaa baa ki ye. 18 lan yaa po yo ke, ba o ḥantaadi kpialo den tieni leni mi soama. 19 Musa, n den waani Isalelee yaaba U tieni balimaama kuli ki gbeni yaa yogunu, o den ta a naatonbila leni a pudibuana yaa soama ki kali taani leni mi ḥiima, ki go ta i gaalimoani leni Isopi tiidi benu, o den tuu mi soama yeni niini ki mii wan den cogi yaa tili yeni po, leni bi niba kuli po ki yedi: 20 Li ne n tie o ḥantaado yaa soama, Utieni n bili yi po yua. 21 O go den tu mi soama yeni ki mii li gbandiel po leni lin n pia yaa tuonsoantiadi kuli i jaandi po. 22 Nani li balimaama n yedi maama li bonli kuli den ḥuudi leni mi soama. kelima mi soama yaa wuli sugili ki ye. 23 Li den tie tiladi kelima yaa bonli n tie tanpoli yala yaa nannana moko den baa ḥuudi yene leni mi soama lan wani ke tanpoli yaa bonmoanla, leni a pada, n yaa ḥani ki cie yaali n yene. 24 Kelima Kilisiti naa den kua o nisaalo n tagi yaa kaangagidi ḥamu yu naani nni u bonmoanu ya niini ka, ama o den kua tanpoli moala ki ye U tieni kani miadi O ti po. 25 Waa den kua tanpoli ki go baa puuni o yuli nani li padili yeni yogunu n kuli ka, nani o kopadianbado n yen kua binli kuli maama u kaangagidi ḥanmoanu leni mi soama yeni. 26 Li yaa tie yen ka, li den baa tua tiladi wan cili ki laadi fala yogunu boncianla hali ḥanduna cili yogunu; ki sua moala mi juodima yogunu, O cua ki puni O yuli yenma nani li padili yeni o yogunu kuli po, ki bolini ti tuonbiadi. (aiōn g165) 27 Nani lan bili nisaali kuli po maama, ke o baa kpe yenma, li puoli U tieni n jia o buudi. 28 Li tie yene ke Kilisiti yua n den puni o yuli

yenma ki den tugi niba boncianla tuonbiadi. O go baa guani mi liema ki doagidi O yuli ke li kan yaa tie ti tuonbiadi ñanma po ka, ama yaaba n gu O cuama yaa tindima po.

10 U tienu balimaama yaama n pia yaa bonjanla n kpendi yaa junjungu ke li naa tie li moano ka kan fidi faabada ba leni a pada ya ke bi tiendi o yogunu kuli binli nni, ki teni yaaba tiendi laa pada n dagidi cain. **2** Lani yaabi baa tuo, bi kan go bi yaa baa pada kelima yaaba n tiendi laa pada, bi yaabi ba fidi ñanbi cain yenma, bi kan go bi yaa ba ki pia bi tuonbiadi siedo bi pala nni. **3** Ama bi tuonbiadi tiadima po yen teni binli kuli ban padi. **4** Kelima li kan tuo a naatona leni a pudibuana soama n fidi ki ñani ti tuonbiadi. **5** Li tie lan yaapo ke Kilisiti n den kua ñanduna nni yaa yogunu, O den yedi: ñaa den bua padili baa kuli bi, paabu ba kuli, ama A den tagi n po ti gbanandi. **6** ñaa go den tuo ki ga a padijukaana bi, ti tuonbiadi sugili yaa pada. **7** Lan wani n den yedi: diidi, n cua ki baa tieni a yanbuama U tienu kelima li balimaama tili nni li den maadi min yaa maama yo. **8** O den kpa yedi: ñaa den bua, ñaa go den tuo ki ga a pada bi, bu paabu; baa padijukaali bi, ti tuonbiadi yaa pada. ba ke laa pada den ñua li balimaama n bili maama. **9** O den yuandi ki yedi: diidi n cua ki baa tieni a yaa yanbuama; lan tie ke o bolini li bonciala kelima o bua ki kaani li bonyuanla. **10** Laa yanbuama yaa po n teni ke ti ba mi candijanma kelima Jesu Kilisiti den puni O gbanandi nani li padili yeni yenma yua kuli po. **11** Kopadianmo kuli yen se o tuonli kaanu daali kuli ki tuuni li kopadiantuonli, mi tianma, o yen padi padibuyendu, yaa pada n kan fidi ki ñani ti tuonbiadi hali abada. **12** Ama kilisiti wani, O den tieni padiyenli bebe ti tuonbia po, ki yuandi ki ban kali o yogunu kuli po U tienu balikalikaanu jieno po. **13** O gu moala O yibalinba n tua o taajmaakaanu. **14** Kelima wan puni O yuli maama yenma yeni, O teni ke wan gagidi ki ñanbi yaaba leni o soama yeni, ke bi dagidi cain o yogunu kuli po. **15** U tienu fuomi yua moko tieni ti po siedi ke li tie yene. kelima O den kpa yedi: n baa kuani bi po yaa ñantaado n tienna, **16** O Diedo go yedi yaa dana tienna yaa pendi n baa tieni n balimaama bi pala nni n go baa dianma bi yantiana nni **17** O go den pugini ki yedi: n kan yaa tiadi bi tuonbiadi po, n kan go yaa tiadi ban tieni yaa tudima. **18** Lan wani, ti tuonbiadi sugili n ye naan

kani kuli, padili naa go ye ti tuonbiadi po. **19** Lan yaapo n kpiiba, nani tin baa jii fidi ki kua u kaangagidi ñamu nni kelima Jesu soama po, **20** O den luodi ti po yaa sanpaanu n fo ki pendi bu kpalidoaginkaabu, lan tie ti gbanandi. **21** Nani tin pia yaa kopadianbado yua ke bi dini U tienu diegu po yeni, **22** Lan wani tin nagini U tienu leni payenli ke ti pala gbie leni li dandanli, ke ti pala siedo joagindi ñuudi ki ñani, ti gbanandi moko ñuudi leni mi ñinjanma. **23** Tin kubi bonjanla tin pia yaa suginma siedo kelima yua n nianti u ñoanianu tie dugika. **24** Tin yaa faami mani ki guu ti yaba, ki tigini ti yaba mi buama leni a tuonjama nni. **25** Tin da ja mani ti tanma nani bi tianba n maani maama, ama tin yaa paagidi ti lieba pala, nani yi moko n nua ke O Diedo daali nagidi yeni. **26** Kelima ti yaa bandi i moamoani, ki nan go yuandi ki tiendi ti tuonbiadi leni ti yanbuama, padili naa go ye ti tuonbiadi po **27** Ama yaa cuonu n bia, leni mi fantanbiadima gu ki baa bolini bi niyiekaaba. **28** Yua n den miidi Musa balimaama kuli, tie yua ke bi baa kpa o ke niñiningbadima kuli ki ye; siedinba lie bii bi ta ñoabu nni. **29** Lan wani, yua n fali U tienu bijua ki nua ke o ñantaado yaa soama yaama n den ñuudi ki ñanbi o yeni tie fanma, ki go sugi li ñanbili paabu fuoma, naani o yaa cuonu ka baa yaa bia ki cie? **30** Kelima ti bani yua n den yedi: Mini n tie yua n yen tuu li panli Mini n tie yua n baa tuu yi biadima panpaani. O Diedo go den yedi: O Diedo baa jia o niba buudi **31** Li tie yaa bonla n bia ki i jeje hali boncianla yua n ba U tienu yua n fo nuunni **32** Yin tiadi mani yaa dana n pendi po; yaa yogunu ke yi yama den yendi, ke ba leni fala siiga yi den moani li moacianli ki den se ke li paa lienni. **33** mi tianma bi yen fiagi yi ki go wangyi fala bi niba kuli nintuali, yogunu baa mo, yi yen taani yen ban wangidi yaaba fala. **34** Yi den pia mi ninñiningbadima a kpaada po. yi go den tuo ki mangi yi pala leni bi niba n den fie yi piama, kelima yi bani ke yi pia yaa ñalimano n ñani ki cie ki go baa ye o yogunu kuli. **35** Lan wani, yin da ja mani yin pia yaa dugidi yaadi n pia yaa panpaani n yaba. **36** Kelima li pundi yin yaa se ke li pa, lani n tie ke, yi yaa tieni U tienu yanbuama ki dudi, yin baa wan den niani yi yaala. **37** Li go sieni u yogunu waamu bebe, yogun jenjenga, ke yua n ti cua n cua ke li kan waagi. **38** N nitegini ka baa ye ki fo kelima li dandanli po, ama o yaa guani puoli n pali kan mangi o po. **39** Tinba wani,

ti naa tie yaaba n baa guani puoli ki bia ka; ama yaaba n pia li dandanli ki baa ciadi bi naani.

11 Li dandanli tie yua n pia ti dugidi ki bani cain ke o baa ba wan sugini ki baa yaala, ki doagidi ki wani ke o pia, ba wan kaa da nua yaala. **2** Bi kpiaba n den pia yaa dandanli yaapo n teni ke Utieno tendi bi siedijamo. **3** Li tie leni li dandanli yaapo ke ti bandi ke njanduna den tagi leni U tieno maama. ki teni ke tin nua yaala moala ñani tin ki nua yaala yaa niini. (aiõn g165) **4** Li tie leni li dandanli yaapo ke Abela den padi U tieno po yaa padili n ñani ki cie Kayina yaali, kelima o dandanli yaapo U tieno den doagidi ki yedi ke o tiegi ki den ga o padili. li go tie laa dandanli yaapo ke o baa ki maada ba leni wan kaa ji ye. **5** Li tie leni li dandanli yaapo ke U tieno den taa Enoka ke waa den bandi mi kuuma baa go den laa o kelima U tieno den taa o. hali U tieno daa den taa o o den ba siedi ke o tie yua ke U tieno pali mani o po. **6** Lan wan yua n ki pia dandanli o kan fidi ki mangi U tieno pali. kelima li tie tiladi yua n bua ki nagini U tieno n daani ke U tieno ye, ke yaaba n lingi O kuli baa ba i panpaani. **7** Li den tie leni li dandanli yaapo, ke U tieno den liidi ki waani Nowe yaa bonla n baa tieni ba ke o baa kuli daa den nua la. ke U tieno fangili jeje den cuo o ke o den kpie ku ñindabiaciangu, ki baa faabi o diegunni yaaba. leni lani, o den buni ki cuo njanduna. o den ba U tieno kani li moamoansaali ke o tie nitegini ka yaali n baadi leni li dandanli. **8** Li tie leni li dandanli yaa po, ke Abalahama den tuo U tieno yiinu, ki den fii ki gedo wan baa ba ki diedi yaa diema yaa niini. o den gedo ba leni wan kaa den bani wan caa naani. **9** Li tie leni li dandanli yaapo ke o den gedo ki ban kali nani o nilamo yeni, U tieno n den niani o yaa tinga yaa niini. o den ye a gbandiena nni leni Isaaka leni Jakobo ban yaaba n den taani leni o ki ba laa ñoanianu. **10** Kelima o den guudi ki baa le yaa dogu yaa tanpuna n paa. naami ke U tieno wani O yaaba, n tie yua n diani laa dogu ki go tie u maalo. **11** Li tie leni li dandanli yaapo ke Sala o yaaba, baa leni o bina n den pendi leni wan ma, U tieno den teni ke o fidi ki ba u buolu, kelima o den dugi yua n niano yeni yaapo. ki bani ke O tie dugika. **12** Lan yaapo, leni jayendo, ba ke o den podi ki cuaga, o den mala yaa puolijuani n kaa pia cuali nani tanpoli ñyabina, nani yaa tanbiima n ye mi ñincianma kunu ban kan fidi ki cuadi yaama. **13** Bi kuli den kpe leni li dandanli kaa den fidi ki ba

yaa bonla ke U tieno den nianba, ama bi den tuodi ki laa bonli kuli hali fuagima ki den mangi bi pala li po; ki tuo ke bi tie canba leni sancenba ñanduna nni. **14** Yaaba n maadi yeni doagidi ki wani ke bi lingi bi doguceli. **15** Bi yama yaa den baali ban den ñani yaa dogu po, bi den baa fidi ki guani li po. **16** Ama bi den lingi yaa dogu n ñani ki cie; lan tie tanpoli diema. lan yaapo laa pia U tieno po fe leni wan tuo ke bi yini O bi Tieno. kelima O bogini bi po u dogu. **17** Li den tie leni li dandanli yaapo, Abalahama ki baa padi Isaaka, U tieno n den biigo yaa yogunu ke o den tuo ki baa padi o bonjayenyenga baa ke o den ba U tieno ñoanianu. **18** Wan yua ke U tieno den niani o ki yedi: leni Isaaka yaa kani a baa ba u puolujuanu. **19** O den tia ki bani ke U tieno pia u paalu, O baa fidi ki guani ki fiini ba a tinkpila. lan yaapo O baa fidi ki guani ki fiini Isaaka baa o yaa kpe. **20** Li den tie leni li dandanli yaapo, ke I saaka den gaali Jakobo leni Esayu kelima yaali n kpendi yaa po. **21** Li tie kelima li dandanli yaa po Jakobo wan den baa kpe yaa yogunu, o den ñii o gbianu yuli po ki gaali Josefi bila, yendi yendo. **22** Li den tie leni li dandanli yaapo, Josefi n den nagidi mi kuuma yaa yogunu, o den maadi I saleleenba yaaba buolu ñama Ejibiti diema nni, ki go den bili li ñoabonli yaali n tie o tinkpikpaba maama. **23** Li den tie leni li dandanli yaapo, ke Musa madi yogunu, o danba den wuoni o hali ñyamaali taa. kelima bi den sua ke ki bigi yeni den ñani, baa den jie o bado ñoabonli. **24** Li den tie leni li dandanli yaa po, Musa n den fandi, o den yie ban yino Falono bisalo bijua. **25** O den faadi ki taani leni U tieno niba ki lee fala ki cie wan mangi o pali leni ti tuonbiadi yemanima o yogunu waamu bebe yaa po. **26** O den nuanla ke o yaa laa i fee nani Kilisiti yeni li tie o po piacianma ki cie Ejibiti ñyalimano kuli, kelima o den nua wan baa ba yaa panpaani liiga. **27** Li tie leni li dandanli yaapo, ke o den ñani Ejibiti dogu nni, kaa jie Ejibiti bado pabienli. o den se ke li pa o yanjagili nni kelima o den nua o baa kuli n ki nua yua. **28** Laa dandanli yaa po o den teni ke bi bogini ki tieni pak, mi pendima janma, ke bi go den mii mi soama bi dienna buliñoana po. lani n tie mi kuuma Maleki n da sii Isaleleenba yaaba bonjakpiala. **29** Li de n tie leni li dandanli yaapo, ke Isaleleenba yaaba den tagini mi ñincianma nani ki tinkuungi yeni, ama Ejibiti yaaba, yaaba n den biiga ki baa laa ñincianma siiga, mi den naliba. **30** Li tie leni li dandanli yaapo, ke Jeliko bilinciamu den baa yaa yogunu ke Isaleleenba

yaaba den cuoni ki lindi u hali dana lele. **31** Li tie leni li dandanli yaapo, ke li poconconli Lahaba ki den taani ki bodi leni U tienu niyiekaaba kelima o den gaa Isaleleenba niba yaaba n den cua ki baa diidiu dogu. o den ga bi cangu bonjanla ki den todiba. **32** N go baa yedi be ki pugini? mii pia o yogunu ki baa maadi Jedeyono maama leni Balaka, leni Samisona, leni Jefite, leni Dafidi, leni Samiel, leni bi sawalipuuba yaa maama kuli. **33** Ban kuli leni li dandanli, bi den koani ki paadi i dogi ki tieni yaali n tiega ki go den baa Utienu n nianba yaala, ki den luoni i yangbanli ňoana, **34** Ki den gbindi mi fantanbiadima jama, ki sani ki ciadi leni mu jugisiemu, ki paagi leni i yiani, ki tie jakoanda bu toabu nni, ki teli bi nilanba toa tuada. **35** Puotanba den laa bi kpiiba ke bi den guani ki fii bi tinkpiba siiga, bi waani bi tianba fala hali ke baa den tuo mi faabima kelima bi bua ki baa yaa tinkpifiima n jani ki cie. **36** Bi den ňuadi bi ne, ki puaba leni i febi, ki loli ki kpa bi tianba, ki kuani bi ne a kpaadi diena nni, **37** Bi den teni ke bi lugidi bi tianba a tana, ki jia ki jendi bi ne, ki waanba o falaciamo, ki kpa bi tianba leni mu jugisiemu, bi tianba den yie ti pegbandi leni ti ňuagbandi ki caa i kankaani kelima bi den luo li bonyiekaala, ke bi niba den bia bi po, ki go wangiba fala, **38** ñanduna naa den dagidi kaa pia laa nimoanba, bi den gaandi mi fanpienma nni leni a juana nni leni ti jualondi nni, leni i tinfali nni. **39** Ba ke ban kuli den baa ke U tienu tieni bi po o siedijamo kelima bi dandanli yaapo, baa den ba wan den nianbi yaala, **40** Kelima Utienu n den jagi ti po yaa bonjanla yaapo teni ke bi kan fidi ki ňanbi ki dagidi cain li yaa tie leni tinba yaa ka.

12 Lan wani ti moko, nani siedinba boncianla n linditi nani ku tawaligu yeni, tin yie tugili kuli yaalin tie tuonbiadi yaadi n baa lindi ti faala, tin yaa tiini leni li juunli ya nuama n bili ti po. **2** Ki nua Jesu wan yua n tie li dandanli cilika leni li ňanbi ka; kelima ya pamanli n den bili ki gu o yaapo, O den tuo li dapoanpoanli yaa kuumta, ki fali6 ya fee n ye lienni ki kali U tienu balikaalikaanu O jien po. **3** Yin tia mani Jesu po, wan yua n den tuo ki juuni leni ti tuonbiadi danba len ban den yie O po maama kuli, ke yi moko n da coagi ki luo li papaali ki gbali. **4** Yi naa da moani leni ti tuonbiadi hali ke yi soama wuli. **5** Yi go sundi yin den ba yaa tundi U tienu kani nani O bijaba. O den yedi: «n bijoa, ñan da fali O Diedo n

wani ña yaa fala ke li tie tundi ña po. ñan da go luo li papaali yaa yogunu ke O funi leni ña. **6** Kelima O Diedo yen tundi leni fala wan bua yua. O yen pua wan tuo yua kuli ke o tie o biga» **7** Yin juuni mani leni laa tundi. O tiendi yeni kelima O nua yi ke yi tie O bijaba, ki laa bonjagi nye ke o ba kan tundi o? **8** Ama bi yaa ki tundi yi nani a bila kuli n baadi yaa tundi leni fala, yi tie kpiaba yo yii tie bimoana. **9** Baa ti danba yaaba n tie nisaaliba den tundi ti leni fala ke ti den fangi ba. naani laa pundi tin bini ti yula leni ti ba yua n ye tampoli ki ba li miali? **10** Ti danba den yen tunditi leni fala u yogunu waamu bebe yaa po nani ban bua maama, ama Utienu wan tunditi ti ñamu yo, ki bua tin taani leni o ki yaa ñani nani wan yeni. **11** Li tie moamaoni, i tundi leni fala kuli daa yen tie pabiili bonla, laa yen tie pamanli ka ama li yen yuandi ki cuani yaaba n ga li bangima po yaa bonluonkaala n kpendi nni mi tegirma mi yanduanma nni. **12** Lan wani yin paagi mani yi nii yii n yualiga leni yi duna ya tadi. **13** Ke yi taana n yaa yua ya sani n tiega, yua n diani taali n kpigidi ama lin paagi **14** Lingi mani mi yanduanma leni bi nibi kuli, leni mi gagidijanma, kelima yua n kaa pia mani o kan lee O Diedo. **15** fangi mani yi yula ke o baa kuli n da muni o yuli leni U tienu ñambili; yaa jiinu nto kuli n da pudi tii po ki ña a benkpela, ki cuani ti yanyagidi ke lan da puodi nibi boncianla. **16** Yin go fangi mani i yula ke yi siiga n da pia concondaano bi, yua n fala yaalin n gagidi ñani nani Esayu yuan den kuaadi o nikpedi mi jiema po. **17** Yi bani ke li yaa puoli, yaa yogunu ke o den bua o ba n gaali o, o den yie o po; ba leni wan den lingi leni ti ninsiidi, kelima o moe naa den fidi ki lebidi li baa kuli. **18** yi daa kpa nagini yaa juali ke bi den baa fidi ki sili ama ke li den cuo mi fantama leni kugbagbabadiagu, leni li biigicianli, leni ku faaliciangu, **19** leni kakaaci piebima Bi u niali ciamu fuugu n den ye naankani, ke ba yaaba n den gbadu laa nialu ke wun da go maadi ba mayenma ki pugini. **20** Kelima baa den fidi yaa ňaoabonli n tien: baa yangi yaa sii laa juali bi baa lugidi o a tana. **21** Ban den laa yaali yeni, den pia i jeje hali ke Musa n yedi: ti jiwaandi cuo nni hali ke n digibi. **22** Ama yinba won nagini Siyono juali, U tienu yua n fo dogu, tanpoli Jelusalemo, Malekinba tuda tuda kuli n taani naankani ki yiimi. **23** U tienu bi kpiala kuli taanli nni yaaba yaa yela n diani tanpoli. yi cua U tienu kani wan yua n tie bi niba kuli bujialo leni bi niba kuli Tienu. yi cua bi niteginkaaba naani n ye

naankani yaaba n ɣjani ki dagidi cain. **24** Yi nagini Jesu kani wan yua n tie o ɣjantaadipaano candanbaalo, leni o soama yaama n den wuli ki ɣjuudi yi, ki go maadi yaa maama n ɣjani ki cie Abela yaa soama n den maadi yaala. **25** Fangi mani yi yula ki da yie ki kan cengi yua n maadi leni yi. kelima yaaba n den yie ke bi kan cengi yua n den soagindi U tienumaama ɣjanduna nni yaa den fidi sani ki cia, ti moko baa tieni lede ki fidi ki cia hali ti yaa yie ke ti kan ɣojadi tanpoli yua maama. **26** Wan yua ke O nialu den digibi ki tinga. ama moala O nianti yaa ɣnoanianu tie nne: «yenma goga, ki tinga bebe ka baa digibi ama leni tanpoli moko» **27** Lan yedi: yenma goga, li waani ke mi lebidima baa tieni yaali n digibi kuli kani, nani lan tie bontagi kaali yeni yaa po; lani n tie yaali n kan digibi mo n suagi liiga ki yaa ye. **28** Lan yaapo, nani tin baa ba yaa diema n kan digibi yeni, tin yaa ye leni i tuondi ki kpiagidi U tienu leni a tuonjama dagidi O po. leni O fangili nni. **29** kelima ti Tieu go tie yaa fantami n di.

13 Yaa suagi mani liiga leni mi buama yi kpiiba po,

2 Yin da sundi ki yaa gaandi bi niba cangu. yeni bi tianba den ga Malekinba cangu kaa bani. **3** Yin yaa tiadi mani a kpaada po nani yi moko nani yi moko taami leni bani ki tie kpaada yeni, yin yaa go tiadi yaaba n laadi fala nani yinba yi yaaba moko n ba fidi ki lee laa fala buolu yi gbanandi nni yeni. **4** Yua kuli n jigini li ɣiigili, ke joa leni poa taayienu u duanu kani n da naa leni joagindi kelima U tienu baa jia yaaba n ye ti joagindi nni leni conconma buolu kuli danba. **5** Yin da pa mani i yula mi ligi buama, ama yin mangi yi pala leni yin pia yaala, **6** kelima U tienu wani O yaaba yedi: N kan ɣaa ɣa faabada N kan lu ɣa faabada Lan wani leni papaaiki ke ti baa fidi ki yedi: O Diedo tie n todika, n kan jie li ba kuli; o nisaalo ba fidi ki tieni be? **7** Yin yaa tiadi mani yi gobidi kaaba po, ban yaaba n den wani yi U tienu maama. diidi mani ki lee bi yema n juodi maama yin ɣojadi bi dandanli fuuli. **8** Jesu Kilisiti o tie yendo wonla, dinla, leni yaa yogunu n kan gbeni. **(aiōn g165)** **9** Yin da teni bangitoa canma n yaani yi pala kelima li ɣjani li pali n ya gbie ki paa leni li ɣjanbili, ki lan da tie leni mi jiema ka, kelima yaaba yaaba n puni bi yula li po, laa todiba leni li ba kuli. **10** Ti pia yaa padibinbinli ke yaaba n tuuni li gbandielu nni naa pia u sanu ki je li jiema. **11** Yaa yandi ke o kopadicianbado padi ti tuonbiadi po ki kuani mi soama u kaangagidi ɣamu nni, bi yen

ñani ban kodi yaa yandi ki sia hali nii n po. **12** Lan yaapo ke Jesu moko wan den bua ki ɣanbi ki ɣani bi niba tuonbiadi, leni o soaceli, o den laa fala kiden kpe u dogu buliñoabu nii n po. **13** Lan wani tin ña mani ki gedi O poo nii n po ki taami leni o fee nni. **14** Kelima yaa ɣjandunli n yene niini tin ye naani ti pia yaa diema n ba yaa ye u yogunu kuli, ama ti lingi yaa diema n kpendi nne. **15** O yaa po tin yaa tendi U tienu o yogunu kuli ti pagidi nani li padili yeni; lan bundi ke ti ɣoacuuna n ya pagi o yeli. **16** Yin da sundi ki yaa tiendi mi ɣanma leni ti bulcindi kelima laa padili buolu n yen mangidi U tienu pali. **17** Yin yaa tuodi mani yi gobidi kaaba ki go ya pia bi po li fangili kelima bi guu yi naani kelima bi faa togidi U tienu nintuali. yin yaa tiendi yeni lan tie ban ya tuuni laa tuonli leni li pamanli ki lan ya tie leni li dunli kelima laa pia yi po todima baa kuli. **18** Yin yaa jandi ti po, kelima ti tama ke ti pia o siedi ɣamo ti pala nni ti bua li bonli kuli nni ki yaa pia yaa tagu ɣjani. **19** N go baa miadi yi yin yaa tiendi yeni lani n tie min fidi ki cua yi kani tontomi **20** Mi yanduanma Tieu yua n den fini ti Diedo Jesu O yankparajamo bi tinkpiba siiga kelima O soama yaami n kuani yaa ɣjantaado n baa ye o yogunu kuli po, N teni yin fidi ki yaa tuuni a tuonjama ki go tiendi o **(aiōnios g166)** **21** yanbuama. Wan yaa tiendi i yemi nni yaali n dagidi o po kelima Jesu Kilisiti po wan yua n die ti kpiagidi yaa yogunu n tu uyu! Amina! **(aiōn g165)** **22** N go miadi yi n kpiiba, yin tuo ki ga i naa tundi kelima n diani yi waamu bebe liga. **23** Yin bandi ke bi luodi ti kpiilo Timote, o yaa cua n kani tonma ti baa yegi ki cua ki lee yi. **24** Yin fuondi mani yi gobikaaba kuli leni U tienu nigagidi ɣanba kuli; Italia yaaba moko fuondi yi. **25** U tienu ɣanbili n yaa ye leni yi kuli Amina!

Jaka

1 Mini Jaka, U Tienu leni o Diedo Jesu Kilisiti naacemo, n diani yinba i piiga n buoliedi yi n yayadi ki ye ḡanduna nni kuli po. N fuondi yi. **2** N kpiiba, yin ya nua mani ke ya biigima buoli kuli n cua yi kani tie pamanli bonla. **3** Ki ya bani ke yi dandanli biigima baa cuani li juunli. **4** Ama li tie tiladi ke li juunli n ya tuuni li tuonli ki dudi cain, ke yin tua yaaba n ḡjani ki dagidi cain ki da luo liba kuli. **5** Yi siiga niloba ya luo mi yanfuoma, wan mia U Tienu yua n puuni bi niba kuli leni ti bulicindi kaa fu leni ba, o baa pa o ma. **6** Ama wan mia leni li dandanli, ki da bangi o ya baa baa bi o ya kan baa. Kelima yua n maliti ke daalinba o kan baa tie nani mi ḡnincianma ḡninguona, u faalu n lengidi ki pengi ya yени. **7** Ya nilo n tie yeni kuli n da tama ke o baa baa liba kuli o Diedo kani. **8** Kelima o tie yama lie daano, waa se kaanyendu o bontienkaala kuli nni. **9** Ti kpiiba siiga yua n tie luodo n ya mangidi o pali boncianla leni U Tienu n jigini o maama. **10** Yua n tie piado mo n ya mangidi o pali leni U Tienu n jiini o maama, kelima o baa pendi nani ti muadi puuma yeni. **11** Ki yenga pudi ke ki wulitonma tendi ke ti kuodi ke ti puuma mo suodi, tin pia ya jawaama mo bodi. O piado moko baa mali ki suodi yene o ḡantaadi siiga. **12** Li pamanli ye leni yua n fidi ki juuni mi biigima nni. Kelima bi ya biigi o ki pagi o ya yogunu, o baa baa li miali badifogiliga, o Diedo n niani ke o baa pa yaaba n bua o kuli yaaga. **13** Ban tulini o nilo ya yogunu, wan da yedi: “U Tienu n tulini nni”. Kelima bi kan tulini U Tienu wan tieni yaala n bia wani oba mo kan tulini niloba kuli. **14** Bi tulini nilo kuli wani oba bonbuaka-biadila ya dia ki cuo ya yogunu. **15** Lanwani, o bonbuaka-biadila ya punbi, li baa ma ti tuonbiadi, ti tuonbiadi mo ya kpedi ki dagidi tini mo baa ma mi kuuma. **16** N kpibuidiba, yin da boandi mani yi yula ya maama n tie na po: **17** Li semoanli leni ya paabu n ḡjani kuli ḡnani tanpoli po, mi yenma Baa kani, wani yua n ki lebidi, ke lebidima jingingu mo ki ye o niinni. **18** O yanbuama po, o den mali ti kelima i moamoani maama po ke tin ya tie o tagima kuli siiga li bonkpiala. **19** N kpibuidiba, yin bandi line: Li pundi nilo kuli n cengi tontoni ki da maadi tontoni mo, ki da bieni o pali tontoni mo. **20** Kelima o nisaalo pabienli kan cuani U Tienu teginma. **21** Lanyaapo yin lu mani yaala n tie ti joagindi leni mi biadima kuli, ki ya gaani U Tienu n buli ya maama yi

pala nni leni li yumiinli, kelima mi baa fidji ki tindi yi naani. **22** Yin da cengi U Tienu maama bebe, ki boandi yi yula ke mi cengima yeni dagidi, kali yin ya tiendi man yedi yaala mo. **23** Kelima yua n cengi U Tienu maama ki naa tieni man yedi yaala tie nani yua n nua o nunga n tie maama ki madiibiga nni, **24** ki ḡjani ki gedi ki sundi tontoni wan tie maama. **25** Ama yua n nuali bojanla ya balimaama n ḡjani cain ki faabidi bi niba ya niinni ki suagi ki tiendi yeni kaa sundi wan cengi yaala, laa nilo baa pia li pamanli o tuonli nni. **26** O nilo ya tama ke o jaani ki naa kubi o lanbu, o boandi o yuli. Laa nilo ya jaanma tie fanma fanma. **27** Ya jaanma n ḡjani cain ki naa pia joagidi U Tienu nintuali tie, ki yaa todii a kpienbila leni a kpepuona bi fala nni, ki go kubi o yuli leni ḡanduna joagindi.

2 N kpiiba, yinba yaaba n daani ti Diedo Jesu Kilisiti yua n pia ti kpiagidi yeni, laa pundi yin ya tiendi mi gagidima bi niba siiga. **2** Min bagi yaala tie line: O nilo ya kua yi taanli nni ki pili wula ḡaoagibila, ki go yie ya tiadi n pia ti kpiagidi, o luodo mo n kua ki yie a kpacala. **3** Li ya tie ke yi jigini yua n yie ya tiayiekaadi n pia ti kpiagidi ki yedi o: “Kali ne ti jigidi kaanu,” ki yedi o luodo mo ya se ne” yaaka: “Kali tiipo n taana kani”. **4** Naani yii tieni mi gagidima yi yama nni ki go bigidi leni li yantiabiadili kaa? **5** N kpibuidiba, cengi mani, naani U Tienu ki gandi yaaba n tie luoda ḡanduna nuni po ke ban tua piada li dandanli nni, ki go baa wan niani ke o baa pa yaaba n bua o kuli ya diema kaa? **6** Ama yinba, yi fali o luodo. Laa tie a piada kaa mabindi yi ki caani yi li bujiali kani? **7** Bani kaa sugidi ya yeanlanli n ye yi niinni? **8** Yi ya kubi U Tienu diema balimaama nani lan diani maama li ḡjani, mani yaama n yedi: “jan bua a nisaali lielo nani jan bua a yuli maama.” **9** Ama yi ya tiendi mi gagidima bi niba siiga, yi tiendi ti tuonbiadi, li balimaama mo buni ki cuo yi kelima yi miidi ma. **10** Kelima yua n kubi li balimaama ki nan miidi ba balimayenma bebe, pia i tagili mi kuli po. **11** Kelima yua n yedi: “jan da conbi” wani n go yedi: “jan da kpa o nilo” moko. Lanwani a yaa conbi ki nan kpa o nilo, a tua li balimaama miidikoa. **12** Yin ya maadi mani ki go tiendi, ki bani ke U Tienu baa jia leni yi ti buudi ki jua leni ya balimaama n puuni mi faabima. **13** U Tienu ya jia ti buudi ya yogunu, o kan gbadi mi niijima yaa nilo n kaa den gbadi mi niijima o lielo po yaapo. Mi ninjigbadima paani li bujiali. **14** N kpiiba, o

nilo ya yedi ke o pia li dandanli ki naa pia a tuona, li pia be fuoma? Naani o dandanli yeni baa fidi ki tindi o bi? **15** Li ya tie ke yi siiga joa bi pua luo ti tiyiekaadi ki go luo daali kuli bonjekaala, **16** ke yi siiga yendo yedi o: “Ya kuni leni mi yanduanma, ki ban yeli mi fantama ki go je ki guo,” ama ki naa puni o yaala n tie o yema po tiladi, li pia be fuoma? **17** Li tie yenma leni li dandanli: li yaa pia tuona li kpe. **18** Ama nilo ya yedi: “Fini a pia li dandanli, n mo pia a tuona” n baa yedi o: “waani a dandanli yaali n kaa pia tuona n mo baa waani a n dandanli kelima n tuona po.” **19** A daani ke U Tieu n ye ki tie yendo bebe, a tieni ke li jani. Ama mu cicibiadimu moko daani yeni ki jie ki digibi. **20** Fini o yanluodaano na, naani a bua ki bandi ke ya dandanli n ki pia a tuona tie fanma bi? **21** Naani ti yaaja Abalanjama ki den baa li moamoasaali kelima a tuona po wan den padi o biga Isaaka li padibinbinli po kaa! **22** A laa ke o dandanli den taani ki yegi leni o tuona, ke o tuona yeni mo den teni ke o dandanli jani ki dagidi cain. **23** Yeni i Diani n yedi yaala tieni: “Abalanjama den daani U Tieu ke U Tieu den coadi opo la ke li tie teginma.” Bi den yi o U Tieu danli. **24** Yi laa, o nilo baa li moamoansaali kelima o tuona po, laa tie kelima o dandanli bebe po ka. **25** Li go tie yeri Lanjaba li poconconli po. O den baa li moamoansaali o tuona po, kelima o den ga bi tondiba cangu ki teni ke bi tagini santo ki kuni. **26** Lanwani, nani ya gbannandi n ki pia naano n kpe maama, ya dandanli n ki pia tuona moko kpe yene.

3 N kpiiba, yi siiga nni niba boncianla n da lingi ki baa tua bangikaaba, kelima U Tieu ba jia leni tinba bi bangikaaba ya buudi n pa ki cie. **2** Ti kuli tudi ya tudima buoli n yaba. O nilo yaa tudi o maama nni ba waamu, o tie ya nilo n jani ki dagidi cain ki fidi paani o gbannandi kuli. **3** Ti ya kpibini yi taami mu biamu ke ban tuo ki ya tiendi tin bua yaala, ti fidi ki gobidi bi gbannandi kuli. **4** Yin go kpaagi mani ti ñinbiaciandi, ba ke ti yaba boncianla ke ti tafaciandi mo tudi ti, o ñinbiagobido gobidi ti leni ya bonpegidikaala n wa, ki tendi ke ti ca wan bua naankani. **5** Bu lanbu mo tie yene, bu wa i gbannanbuoli kuli siiga, ama bu baa fidi ki fiini bu ba ki maadi mi japaamaama boncianla. **6** Diidi mani mi fantama waamu baa fidi ki bolini ya fulai n yaba. Bu lanbu mo tie nani mi fantama yeni, ki go tie ya bonbiadila n ye ti gbannandi siiga, ki joagindi ti gbannandi kuli. Ku fantanbuogu fantama

ye bu niinni, ki teni ke bu cuondi mi fantama o nisaalo miali yema kuli nni. (**Geenna g1067**) **7** O nisaalo baa fidi ki paadi ti fuayandi buoli kuli, ti bonyugiditi buoli kuli, li bonbalinkaala buoli kuli leni ya bonfuada buoli n ye mi ñima nni kuli, o paadi ba ki diedi mo. **8** Ama bi nisaaliba siiga oba kuli kan fidi ki paadi bu lanbu. Bu tie ban kan fidi ki diedi ya bonbiadila, ya loabidi n baa cuani mi kuuma gbie bu niinni. **9** Ti pagi o Diedo ti Baa leni buni, ki go solini bi nisaaliba, U Tieu n den tagi yaaba o nannanli nni leni buni. **10** Ti pagidi leni ti solindi kuli ña ñoayenbu nni. N kpiiba, laa pundi lan ya tie yeri. **11** Naani ya ñima n mani leni ya ñima n to baa fidi ki taani ki ña ñinbunyenli nni bi? **12** N kpiiba, naani bu kankanbu baa fidi ki luoni olife bonluonkaala bi? Naani duven tibu mo baa fidi ki luoni a kankanna bi? Ya ñinbunli n tie ñinyaama mo kan fidi ki bundi ñinmanma. **13** Yi siiga ñme tie o yanfodaano ki pia mi bandima ki go fani? Wan doagidi o tagijamu nni o tuonjama ya n yegi leni li yumiinli leni mi yanfuoma. **14** Ama yi ya pia li yankuabiadili ki nia leni yi yaba, yin da kpiagi yi yula ki da pua faama i moamoani po. **15** Laa yanfuoma buolu naa tie yaama n ñani tanpoli. Ama mi tie ñanduna yaama, kigo tie ti gbannandi yaama ki ñani mu cicibiadimu kani. **16** Kelima li yankuabiadili leni mi niama n ye naankani, li bonla kuli baa tie sisindi sindi, li bontieka-biadila buoli kuli mo baa ye li kani. **17** Ama ya yanfuoma n ñani tanpoli n tie maama nne: Mi kpa jani cain, yaala n ñua mo tie ke mi kpendifni mi yanduanma, mi dingi, mi pia li yumiinli ki gbie leni mi ninjigbadima, mi tiendi a tuonjama, maa tiendi gagidima bi niba siiga, maa pia pala lie mo. **18** Yaaba n lingi mi yanduama tuuni ya tuona n tiegi mi yandumma nni.

4 Yin pia ya koana leni ya janjanma kuli yi siiga yeri, likuli ñua be? laa ñua yi bonbuaka-biadila yaala n tiendi bu toabu yi gbannandi nni ka yoo? **2** Yi pia yin bua yaala boncianla, ama yi naa fidi ki baa la. Lani yaapo yi tie nikpaba leni nunponli danba, ki naa fidi ki baa yin bua yaala. Yi pia a koana leni mi janjanma yi siiga. Yii baadi kelima yii miadi U Tieu. **3** Yi mia mo ki naa baa, kelima yi mia ki tudi, ki bua ki biani la yi yucela bonbuaka-biadila po. **4** Yinba mi conconma danba yeri, yii bani ke ñanduna ya buama tie yibalindi leni U Tieu yo? Lanwani yua n bua ki ya danli leni ñanduna kuli tua U Tieu yibali. **5** Naani yi tama ke i Diani maadi fanma fanma bi? U Tieu bua

wan kuani ya fuoma ti niinni ɣali ki pia li nunponli mipo. **6** U Tieu n tieni tipo ya ɣanbili yaba ki cie kelima i Diani yedi: “U Tieu yie bi japaadamba, ama o puuni bi yumiindanba o ɣanbili.” **7** Lanwani yin ya miindi mani yi yula U Tieu kani. Yin ya yiedi mani ku tuotabigu yudaano po, lani o baa sani ki foagidi yi kani. **8** Yin nagini mani U Tieu kani, o mo baa nagini yi kani. Yinba, ti tuonbiadi danba, yin nidi mani yi nii. Hanbi mani yi pala yinba yama lie danba. **9** Yin bandi mani yi yebiadima ki ya ye leni li paboanli ki ya mua. Yin teni yi laadi n lebidi ki tua paboanli, ki go teni yi pamanli n lebidi ki tua pabiidili. **10** Yin miini mani yi yula o Diedo kani o baa jigini yi. **11** N kpiiba, yin da maadi yi yaba po yaala n bia. Yua n maadi yaala n bia o kpiilo po, bi ki jia leni o ti buudi, o maadi yaala n bia li balimaama po ki go ja ma ti buudi. Ama a ya jia ti buudi leni li balimaama, ɣaa go tie li balimaama kubido ka, ama mi bujialo. **12** Yendo bebe n ye ki tie li balimaama makadikaama daano leni li bujialo, wani yua n baa fidi ki faabi ki go bolini. A mo tie ɣme fini yua n jia leni a nisaalilelo ti buudi? **13** Moala yin cengi mani n maama, yinba yaaba n tua: “Dinla, yaaka saala, ti baa fii ki gedi u naa dogu, yaaka une, ki ban bindi likani, ki ya tiendi u kpendum ki ɢnu ti ɢnuadi.” **14** Yinba yaaba n ki bani yaala n baa cua saala. Yi miana tie be? Yi tie nani ku bantangbadigu yeni, yaagu n ye u yogunu waamu po, ama ki ba yuandi ki bodi. **15** Li pundi yin ya tua: “O Diedo ya bua ti baa ye ki fo ki tiendi line bi line.” **16** Ama moala, yi kpiagidi yi yula yi yula yi japaayantiana nni. Yi ya kpiagidi yi yula yeni li tie yaala n bia. **17** Lanwani, yua n bani ki tieni yaala n ɣani ki naa tieni la, o tieni tuonbiadi.

5 Moala yinba a piada! Yin ya buudi mani a bubupaala kelima ya fala n baa baa yipo yaapo. **2** Yi piama bedi, ti lulugidi mo ɣmani yi tiayiekaadi. **3** I tantonmoani biidi yi wula leni yi ɣanjilifa. I tantonmoani yeni baa fii ki sedi yipo ki kuli yi, ki bolini yi gbannandi nani mi fantama yeni. Yi dogini dogini yi ɣjalimani a juodidana na niinni. **4** Diidi, ya tuonsoaba n den yendi i kuani ke yi janbi ba yeni, panpaani mua ki kuli yi. Yaaba n den yendi yi kpaandi ya moe mo doni ki pundi ɣali o Diedo U Paaciamu kuli daano tuba nni. **5** Yi den ye ɣanduna nni leni mi yemanma ki go kuandi yi yama yi gbannandi bonbuakaala nni. Yi den di ki gbengidi nani a yanwubida ban wubi yaaba mi kodima daali po yeni. **6** Yi cuo o nitieginkoa ki jia leni ti buudi

ki kpa o, waa yie yipo. **7** Lanwani n kpiiba, yin ya pia li juunli ɣali o Diedo cuama. Diidi mani, o kpkapaaloyen gu ki tinga bonluonkaala, yaala n pia mayuli ɣali boncianla, ki juuni lipo ɣali wan baa baa ki takpiaga leni ki tajuodikaaga kuli. **8** Yi moko n juuni ki paagi yi pala, kelima o Diedo cuama nagini. **9** N kpiiba, yin da yenbidi mani yi yaba po ke U Tieu n da bu ki cuo yi lipo. Diidi, o bujialo tuodi ki se bu buliñoabu kani. **10** N kpiiba, yin teni mani bi sawalipuaba ya fala leni bi juunli n ya tie yipo bontogidikaala, bani yaaba n den maadi o Diedo yeli nni. **11** Diidi mani, ti tua ke li pamancianli ye leni yaaba n laa fala ki go juuni lienni. Yi gbadu Joba n den pia ya juunli leni o Diedo n den yuandi ki puni o yaala o juodima yogunu. Kelima o Diedo pia mi ninjigbadima ki go pia li ɣanbili boncianla. **12** N kpiiba, yaala n pia mayuli tie line: yin da poli mani leni tanpoli, bi leni ki tinga, baa leni poliba kuli. Ama yi ya yedi: “Mm,” lan ya tie mm. Yi ya yedi: “A-a,” mo lan ya tie a-a, ke U Tieu n da ti jia leni yi ti buudi. **13** Naani yi siiga niloba ye leni fala bi? Wan jaandi. Naani niloba ye leni li pamanli bi? Wan yiini U Tieu yani ki pagi o. **14** Naani yi siiga niloba yia bi? Wan yini Kilisiti n yini yaaba nikpeliba ban jaandi opo, ki wuli opo mi kpama o Diedo yeli nni. **15** Li dandanli ya jaandi baa paagi yua n yia yeni. O Diedo baa fiini o. Li ya tie ke o den tieni ti tuonbiadi, o baa baa sugili. **16** Lanwani yin tuo mani yi tuonbiadi yi yaba nintuali, ki go ya jaandi yi yaba po ke yin paagi. O nitieginkoa jaandimoani pia u paalu ɣali boncianla. **17** Elia den tie nisaalo nani tinba yeni. O den jaandi jaandimoani ke ki taaga n da mi. Ki taaga naa den baa laa diema nni ɣali binataa leni boagidima. **18** Lani n pendi o go den jaandi ke ki taaga den mini, ke ki tinga mo loni ki bonluonkaala. **19** N kpiiba, yi siiga niyendo ya yaadi ki ɣa i moamoani, ke nitoa gobidi ki guani o lienni, **20** wan bandi ke yua n gobidi ki guani ti tuonbiadi daano wan den lebidi ki ɣa ya sanu nni, o faabi o wan da kua mi kuuma nni, ki piini ya tuonbiadi n yaba boncianla.

Pieli Tikpiali

1 Mini Pieli, Jesu kilisiti tondo, n diani li tili yinba

U Tienu n gandi yaaba n yayadi ki ye ku cangu ponta, Galati, kapadosi, Asi leni bitini diema kuli nni. **2** U Tienu yua n tie Baa den gandi yi nani wan den tuodi ki bani ki go jagi maama, ki teni ke O Fuoma gagidi yi ke yin tuo ki yaa tiendi Jesu kilisiti n yedi yaala, o soama mo n mii ki hanbi yi. U Tienu hanibili leni O yanduanma n ya pugidi pugidi yi po. **3** U Tienu ti Diedo Jesu kilisiti Baa n baa ti kpiagidi wani yua, o nihibadi-cianma po, O mali ti, yaa suginma n fo yaa madi, kelima Jesu kilisiti fiima bi tinkpiba siiga yaapo. **4** O bili tipo yaa faali n kanbodi, ki kan joagini ke li hamu mo kan yindi tanpoli po. **5** Yinba U Tienu paciamu n kubi yaaba li dandanli nni yaa faabima n buoga ki ba doagidi mi juodima yogunu po. **6** Kelima lani n tie yi pamanli, baa ke moala ne yi ye leni ti yanyangidi, kelima yaa biigi buoli n kpendi yipo uyogunu waamu yaapo. **7** Laa bonla cua ki baa biigi yi dandanli n moani maama. wula, ba ke o tie bonmoanla ki nan baa bodi bi yen biigi o leni mi fantama. Li tie yenma leni yi dandanli yaali n moana ki cie wula ke bi baa biigili ki le lin moana maama, ke yin baa ti kpiagidi leni ti pagidi leni ti jigidi Jesu kilisiti n baa doagidi yaa yogunu. **8** Yi bua o, hali ki daa laa o, yi daani o, baa ke yi daa nua o, lanyaapo yi pia yaa pamanli n pia ti kpiagidi ki pendu bu ñoabu yedima. **9** Kelima yi baa baa yi naani faabima, lani n tie yi dandanli panpaani. **10** Bi sawalipuuba yaaba n den pua sawali yaa hanibili n den tuodi ki bili yipo yaapo moko den lingi ki bua ki bandi mi faabima yeni maama fuuli. **11** Kilisiti fuoma yaama n den ye bi niinni den tuodi waani ba kilisiti n baa le yaa fala leni wan baa yuandi ki baa yaa kpiagidi. Bi den moandi ki bua ki bandi lankuli n baa tieni yaa yogunu leni li yogunu n baa tie maama. **12** U Tienu den doagidi ki waani ba ke ban soagindi ya maama yeni ki tie bani bi ba yaapo ka, li tie yinba yaapo yo! Moala yi gba laa bonla yaaba n wangti olaabaalihamo kani. Bi den baa U Tienu Fuoma paalu, U Tienu n den soani yua ke oñani tanpoli po ki cua handuna nni ki wangti yi laa bonla, baa Malekinba moko den bua hali boncianla ki kuani bi yama lieni ki bandi lan tie yaala. **13** Lanyaapo yin bogini ki sieni yi yantiana gbadima kaanyendu, ki kubi yi yula, ki yaa pia mi suginmoanma yin baa ba ya hanbilipo Jesu kilisiti ya doagidi ya yogunu. **14** Tua

mani bi tuokaana, ki da go pia li bonbuakabiadila nani yaa yogunu ke yi den ye mi kaabanma nni yeni. **15** Kelima yua n yini yi gagidi ki hani, yi moko n gagidi ki yaa hani yeni yi tagu kuli nni, nani lan diani maama: **16** Gagidi mani ki yaa hani kelima n gagidi ki hani. **17** Li yaa tie ke yi miadi U Tienu ki go yini o, yi Baa, wani yua n baa jia nilo kuli ti buudi nani otuona n tie maama, kaa tiendi gagidima bi niba leni bi yaba siiga, lanwani yin yaa ye mani leni li fangili O nintuali yin ye handuna nni ki tie sancenba yaa yogunu bianu kuli. **18** Bandi mani ke waa den daa yi leni yaala n baa bodi nani yi ligi bi wula ka, leni yin den baa yaa yema yi baanba kani ke mi tie fanma fanma yeni. **19** Ama, o den daa yi leni Kilisiti soama yaama n pia mayuli hali boncianla nani ban padi yaa pebiga n ki pia poadoba kuli yaama maama yeni. **20** U Tienu den tuodi ki gandi Kilisiti lankuli po hali ke handuna daa tagi ki doagidi o, mi juodima yogunu yinba yaapo. **21** Li tie kelima wani Kilisiti yaapo yo ke yi daani U Tienu yua n den fiini o bi tinkpiba siiga ki puni o ti kpiagidi, yin yaa pia li dandanli leni mi suginma U Tienu po. **22** Moala yi hanbi yi yula leni yin hua i moamoani ke yin fidi ki yaa pia mi buamoanma yi kpiiba po. Lanwani yin yaa bua mani yi yaba hali boncianla leni yi pala kuli. **23** Lani yaapo yi pia li miapanli. Yii pialti ke li hua leni yaa bonbuoli nbaa bedi ka. Ama leni yaala n kan bedi. Lani n tie U Tienu maama yaama nfo ki baa ye hali yaa yogunu kuli po. (aiõn g165) **24** Kelima gbannandi kuli tie nani ti muadi yene, ti kpiagidi mo kuli tie nani mi moapuumma yeni, ti muadi yen kuodi mi puuma mo n suodi. **25** Ama o Diedo maama baa ye hali yaa yogunu kuli. Laa maama n tie ban den wangti yi yaa laa baalihamo. (aiõn g165)

2 Lanyaapo yin ha mani mi biadima leni yi boandi kuli, leni pala lie yantiali leni li nunponbiadili leni ti sugidi buoli kuli. **2** Yi ya mali mi lie yin yaa bua mani U Tienu maama yaama n tie li dandanli najanma, nani acanpanda n bua mi biima maama yeni, ke yin fidi ki kpeli ki suagi liiga mi faabima sanu nni. **3** Yin leni ki sua ke o Diedo mani yeni. **4** Yin ya nagidi mani okani wani yua n tie yaa tanli n fo bi nisaaliba n den luni yaali, ke U Tienu mo gandili ke li pia mayuli o nintuali. **5** Yinba yaaba moko n tie nani yaa tana n fo yeni, teni mani ban maayi yin tua diegu U Tienu Fuoma yua ye kaanu. Lane yi baa tua kopadicianba yaaba n gagidi U Tienu po, ki padi opo

ya pada n gagidi ki go mani opo kelima Jesu Kilisiti yaapo. **6** Kelima idiani nni li yedi: Diidi n bili siyono dogu nni li tanpuuli tanjigu min gandi yaali ke li tie tanmoanli, yua ndugi li po kuli kan fiagi. **7** Yaaba n daani yaapo li tie jigidi tanli, ama yaaba n kaa daani yaapo, li tie bi tan maaba n den luni yaa tanli li ntua li tanpuuli tanjigi. **8** Bi tuudi kelima baa daani U Tienu maama nani lani den bili bi po maama. **9** Ama yinba wani tie ban den gandi yaa nibuolu, ke yi tie obado diegu yaaba, ki tie o kopadicianba, ke ogagidi ki hanbi yi o yuceli po. O yini yi ke yin ña li biigili nni ki kua o yenma yaama n hani cain nni, ke yin yaa wangí o tuona yaa n hani boncianla. **10** Yinba yaaba n ki den kpa tie o nibuolu moala yi tie wani U Tienu nibuolu, Mi kpiama o nihibadima ki den ye yi po, ama moala o gbadi yi po mi nihima. **11** N buakaaba n tundi yi, yinba yaaba n tie canba leni sancenba ki tinga po. Yin foagidi leni ti gbannandi bonbuakaala, yaala n tiendi bu toabu leni yi naani yaa bonbuakaala. **12** Lanwani yin ya pia mani u tagihamu yaaba n kaa daani siiga, baa bi ya jaligidi yi ke yi tiedi yaala n bia ban le yi tagihamu ki kpiagi U Tienu o cuama daali. **13** Kelima o Diedo yaapo yin miinni yi yula bi nisaaliba n dini yaa badi ba kuli nintuali, lan tie mi diema badiciamo yua n tugi li yuli, **14** bi lan tie gufeneelinba kani wan soani yaaba ban yaa pa yaaba n tiedi mi biadima bi biadima panpaani ki yaa pagi yaaba n tiedi a tuonhanma. **15** Kelima U Tienu bua yin ya tiedi yaala n hani ki fidi ki mubini bi yanboandanba leni bi yanluodanba ñoana. **16** Baa ke yi die yi yula yin da taa yi yudiedima yeni ki ya tiedi mi biadima, ama yin ya tuuni lan pundi U Tienu tuonsoanba n ya tuuni maama. **17** Yin jigini bi niba kuli, ki bua yi kpiiba, ki yaa jie U Tienu ki jigindi obadiciamo. **18** Yinba bi naacenba yin yaa fangi yi canbaan ba, laa tie yaaba yaa tagi dingi bebe ka, ama baa yaaba yaa tagi n juagi moko. **19** Kelima bi ya wangí onilo fala ke waa tieni tagiliba ke o tuo ki ga fala yeni kelima o fangi U Tienu, laa bonla mani U Tienu po hali boncianla. **20** A ya tieni yaala n bia ke bi waani a fala a baa ba be kpiagide lienni? Ama yi ya tieni yaala n hani ke bi waani yi fala kelima yi tieni yaala n hani po, laa bonla pia ti kpiagidi hali bonciala U Tienu nintuali. **21** Kelima bi den yini yi lanyaapo yo, kelima Kilisiti moko den laa fala yi yaapo ki ha yipo li nannanli ke yin hoadi o yaa taa buona nni. **22** Wani yua n ki den tieni tuonbiadi baa yenma ke boandi ba mo ki maani ki ña oñoabu nni. **23** Ban den

sugidi o, waa sugi ki pani, ban den pua o waa pua ki pani, ama o den teni O yuli yua n ja ti buudu leni mi teginma. **24** Wani n den tugi ti tuonbiadi ogbannandi nni ku daagu po, ke tinba yaaba n den kpe kelima ti tuonbiadi po yeni tin yaa ji fo mi teginma nni, wani yua yaa poagilima po ke yi paagi. **25** Yi den tie nani yaa pe n yaadi yeni ama moala yi guani oyankpaalo kani wani yua n guu yi naani.

3 Bi puoba yin ya miindi mani yi yula yi ciaba nintuali ke bi siiga bi tianba yaaba n kaa tuo U Tienu maama, yi yumiinli po n teni ban tuo ki daani baa ke yi maadi ba. **2** Ama kelima bi laa bi puoba n pia yaa yumiinli bi nintuali. **3** Yi hamu n da hua yin piani yaa yupiahami ka, bi yin pia yaa wula tiadi ka, bi yin candi ki hanbidi yi gbannandi maama ka. **4** Ama yi hamu n yaa ye yi niinni lani n tie yaa yantiali ndingi ki go pia mi yanduanma hali boncianla, kelima laa bonla tie bonmoanla U Tienu nintuali. **5** Kelima yaa puoba n den kpa ye U Tienu nintuali den tie yene ki miini bi yula bi ciaba nintuali. **6** Nani sala n den tie maama ki miini o yuli Abalahama nintuali hali ki yi o, n diedo, yi mo tie sala bisiaba yin ya tiedi yaala n hani ki da tuo jawaandi ba kuli n yagi yi yama. **7** Bi podanba yin yaa ye mani leni yi puoba leni mi yanfuoma ki yaa faami ke bi yantiana tadi ki cie. Yin yaa pia bi po li faadili, kelima bi moko taa leni yi ki baa li hanbili leni li miali U Tienu nintuali. Lan ya tie yeni ke li ba kuli n da cua ki pigini yi jaandi. **8** Yin yaa taa mani yantianyenli leni yanjagiyenli yin go yaa pia mi buamoanma yinba leni yi yaba siiga leni mi nihibadima leni li yumiinli. **9** Yin da guani o ba kuli obiadima, ki da sugi ki guani oba. Ama yin gaali kelima U Tienu den yini yi lanyaapo yo, ke yi mo n baa okani li seli. **10** Kelima li diani: Yua n bua li miali leni ya dana n mani, **11** wan foagidi leni mi biadima, ki kubi oñoabu ki cedi iboandi maama. wan foagidi leni mi biadima ki ya tiedi yaala nhani ki lingi mi yanduanma ki yaa huama. **12** Kelima o Diedo nuni diidi bi niteginkaaba otuba mo cengi bi jaandi. Ama o Diedo fii ki se yaaba n tiedi mi biadima po. **13** Yi ya pia li yankuali ki tiendi yaala n hani ñme baa waani yi fala? **14** Yi ya tiendi yaala n hani baa bi ya waani fala, yi pia li pamanli, yin da tuo jawaandi n cuo yi, yin da yagi yi yama mo. **15** Yin ya jigindi mani Kilisiti o Diedo yi pala nni, yin go ya buogi mani yogunu kuli bi ya buali yi yin pia yaa suginma yin fidi ki waani li

daano yi suginma mayuli, ama leni mi dingima leni li fangili. **16** Yin ya pia yaa pali siedi n hani, baa bi ya kuli yi ke yi tiendi yaala n bia bi niba n la yi tagihamu Kilisiti nni ki bandi ke bi pua yi po faama. **17** Kelima li ya tie U Tienu yanbuama ke a tiendi yaala n hani ki laa fala, li hami ki cie han la fala kelima a tiendi yaala n bia po. **18** Kilisiti moko den laa fala yenma ti yaapo tinba ti tuobiadi danba ke li dagidi hali ya yogunu kuli po, wani o nitieginkoa den kpe yaaba n ki tiegi po ke wan gobidi ki cuani yi U Tienu nintuali. O den kpe ti gbannandi po ama mi Fuoma paalu po, o den fii bi tinkpiba siiga. **19** Lane o den ban wani o laabaalihamo yaa naani n ye li kadidieli nni. **20** Ban yaaba n den fiini mi yiema U Tienu n den juuni bi po yaa yogunu Nowe yogunu yeni, niba waamu bebe n den faaba, lani n tie niba nii bebe n den faaba leni mi ñima. **21** Mi ñima yeni den tuodi ki doagi mi batisima nannanli, laa tie ke mi batisima baa huudi ki ñani o nilo gbannandi joagindi ka, ama mi doagidi o nilo yanjagimoanli U Tienu sanhoadima po, lani n teni ke yi moko faaba kelima Jesu fiima bi tinkpiba siiga yaapo. **22** Jesu ye tanpoli U Tienu jieni, malekinba leni li bali danba leni yi paciami danba kuli miini bi yula wani Jesu nintuali.

4 Lanwani kelima Kilisiti n den laa fala yeni, yi moko n bogini ki sedi leni laa yantiali, kelima yua n laa fala ogbannandi nni paadi leni ti tuonbiadi. **2** Ke wan fidi ki yaa tiendi U Tienu yanbuama, ki da go tiendi o gbannandi bonbuakaala, ki yaa caa hali o miali bianu. **3** Kelima yi den kpa taa yi miana yema yoginkpialu kuli ki tieni bi handuntieba yanbuama, kelima yi den puuni yi yula mi conconma, yi gbannandi bonbuakabiadila, li dañogaadili ki di ki ñu ke li kandi leni ti cagindi buoli kuli po. **4** Laa bonla pakiba hali boncianla yin kaa go kuani yi yama laa joagindi nni, ki baa yegi leni ba lanyaapo bi sugidi yi. **5** Ama bi baa togidi bi tuona kuli yua n bogini ki baa jia ti buudi leni yaaba n fo leni yaaba n kpe kuli nintuali. **6** Li tie lanyaapo ke bi den waani yaaba n kpe o laabaalihamo, ke ban fidi ki yaa pia U Tienu miali kelima mi fuoma po, baa ke ti buudi den cuoba nani bi nisaaliba kuli yeni. **7** Li bonla kuli juodima nagini, yin baa mi yanfuoma, ki kubi yi yula ki cuo ijaandi. **8** Hali ke yi daa tieni li ba kuli, yin yaa pia mi buamoanma yinba leni yi yaba siiga. kelima mi buama doagindi yi tagili boncianla. **9** Yin yaa gaani mani yi yaba cangu ki da yenbidi. **10** Yi siiga

yua kuli n yaa todi olieba leni wan den baa yaa paabu U Tienu kani, yeni yi baa tie yaaba n tuuni U Tienu hanbili po. **11** O nilo yaa maadi lan yaa tie ke o wangí U Tienu maama, nilo ya soani tuonli lan yaa tie leni U Tienu yaa fidu, ke U Tienu n baa ti kpiagidi kelima Jesu Kilisiti yaapo, kelima wani n die ti kpiagidi leni upaciamu nifiima n tu nifiima «Amina» (aiõn g165) **12** N buakaaba lan da paki yi leni ya falaciamo n ye yi siiga, ki tie nani mi fantama yeni ki baa biigi yi, nani li tie yi po li boncanla yeni. **13** Ama yin yaa mangidi yi pala leni yin taani leni Kilisiti ofala nni, ke okpiagidi ya doagidi ya yogunu yi moko n baa li pamankandi kaali. **14** Bi ya sugidi yi kelima Kilisiti yeli po yin mangi yi pala kelima ti kpiagidi Fuoma U Tienu Fuoma yua yeni, ye leni yi. **15** Ama yi siiga o ba kuli n da la fala kelima o tie nikpaloo, sugido, bi biaditoama, bi kelima o kua nitoaba maama nni. **16** Ama nilo yaa la fala kelima o tie Jesu yua po, fe n da pia o, ama wan mangi opali leni ban yini o laa yeli. **17** Kelima uyogunu pundi ke ti buudi baa cili leni U Tienu diegu. To, ti buudi ya cili leni tinba, yaaba n yie kaa daani mo yaa juodima baa tua lede? **18** Nani i diani n yedi maama: O nitieginkoa ya tindi leni fala, o nibiado leni ti tuonbiadi daano mo yaa juodima baa tua lede? **19** Lanwani yaaba n laadi fala, kelima U Tienu po n suagi ki ya tiendi yaala, n hani ki teni bi yula ottagido yua n tie o dugikoa.

5 Diidi mani min pia yaa tundi a nikpela yaaba n ye yi siiga po, mini yua moko n tie o nikpelo, ki tie siedi Kilisiti fala po, ki go taa yaa kpiagidi n baa yuandi ki cua nni. **2** Yin yaa kpaa U Tienu yankulu yu n ye yi kani, yin da tiendi la ke li tie tiladi ka, ama leni yi yanbuama po, nani U Tienu n bua maama. Yin da tiedi la kelima yi baa ki baa iligi ka, ama yin yaa tiedi la ke yi yama n ye lienni moamoani. **3** Yin da gobidi ba leni upaalu ama yin tua bi po li bontogidikaala. **4** Yeni oyankpaciamo ya doagidi ya yogunu yi baa ba yaa kpiagidi n kan yindi yaa badifogiliga. **5** Yinba bi nipańba, yin ya miindi mani yi yula a nikpela kani, yin ya miindi mani yi yula yinba leni yi yaba taayieni nni. yin kubi li yumiinli kelima U Tienu yie bi japaandanba ama o puuni bi yumiindanba o hanbili. **6** Yin miini mani yi yula U Tienu nuu yuu n pia u paalu nintuali, ke wan yugidi yi li yogunu yaa pundi. **7** Yin tuni mani U Tienu yi yanyagidi kuli kelima wani o baa, n baa kubi yi. **8** Yin kubi mani yi yula ki yaa faami, kelima yi yibali suaani goadi ki lindi nani oyangbanbiado yeni

ki duni ki lingi wan baa cuo yua ki ymani! **9** Yin yie mani opo leni li dandanmoanli, kelima yi bani ke yi kpiiba yaaba n ye handuna nni kuli laadi laa fala yo.

10 U Tienu yua n tie li hanbili kuli daano, ki yini yi Jesu Kilisiti nni, ke yin taani leni o, o kpiagidi yaadi n kan gbeni nni, yi fala waamu pendima puoli. o baa payi ufidu yin yaa se ke li pa, ke li ba kuli kan fidi ki lengidi yi. (*aiōnios g166*) **11** Wani n yaa die upaciamu hali nifiima n tu nifiima kuli. Amina (*aiōn g165*) **12** Silasa o nidugikoa min nua yua ke o tie ti kpiilo, wani n todi nni ke n diani yi po yaa ti jenjenga n tieni, ki bua ki tundi yi ki waani yi, ke yin loli yi yula leni U Tienu hanbili yaali yeni tie bonmoanla. **13** U Tienu nitaanli yaali n ye Babilona po fuondi yi, n bijua Maka moko fuondi yi. **14** Yin fuondi yi yaba ki gobini yi yaba leni mi buamoanma. Mi yanduanma n ya ye leni yinba yaaba n ye Jesu kilisiti nni kuli.

Pieli Tilieli

1 Mini SIMONO PIELIJESU KILISITI naacemo leni o tondo n diani yi poli tili, yinba yaaba n taa leni ti ki baa ya dandanli n tie bonmoanla, kelima ti TIENU leni JESU KILISITI ti candaano tegirma po. **2** Li ḷanibili leni mi yanduanma n ya pugidi yipo boncianla, kelimau TIENU leni ti DIEDO JESU ya bandima po. **3** u TIENU ya paciamu po, O den puni ti li bonla kuli yaala n ba todii ti li miali nni leni u TIENU tuona nni, ki teni tin bandi wani yua n den yini ti, kpigidi leni o ḷanibili. **4** Li tie lani yapo yo ke o puni ti wan den niani ya ḷoanuanciai yii n tie bonbuakamoanla, ke yin tua yaaba n pia u TIENU tagu kelimalaa ḷoanuiani yaapo, ki faabi leni mi yanbuabiadima n cuani ya joangindi ḷanduna nni. **5** Kelima lani yaapo yin moandi leni yi fidu kuli ki ya pugidi yi dandanli po u tagijamu, ki ya go pugidi u tagijamu po mi banmdima; **6** ki ya go pugidi mi bandima po li yukubili, ki go ya pugidi li yukubili po li juunli, ki go ya pugidi li juunli po u TIENU todima. **7** ki go ya pugidi u TIENU todima po mi kpiilibuama, ki ya go pugidi mi kpiilibuama po mi buama. **8** Kelima laa bonla ya ye yi niinni ki pugidi-pugidi, li ba teni yin ya tuuni, ki go teni yin ya kpedi ti DIEDO JESU KILISITI ya bandima nniki pugida. **9** Ama yua n ki pia laa bonla o niinni, tie juamo ke o nuni ḷuubi, ki sundi ke u TIENU ḷuudi ki ḷanbi o ki ḷani opo wan den tieni ya tuonbiadi ḷali yogu. **10** Li ytie lani yaapo n kpiiba, yin moandi mani ki cie mi kpiama, ki teni u TIENU n yini yi ki gandi yi maama n ya se ki pa bojanla. Kelima yi ya tiendi yeni yi kan ḷmadi ki ba ḷali abada. **11** Leni yeni yo yi ba baa u TIENU n luodi ki yaani yipo yi DIEDO leni ti candaano JESU KILISITI yaama n kan pendi ḷali abda ya niinni. (aiōnios g166) **12** Li tie lani yapo yo ke n baa tiadi yi laa bonla yogunu kuli ba ke yi bani la, ki go se ke li pa i moamoani nni. **13** N sua ke li tiegi ḷali ke n da ye li naa gbandielii nni mii tigini yi leni laa tiadima; **14** kelima n bani nani ti DIEDO JESU KILISITI n den doagidin po maama ke n ḷama li gbandielii ne niinni kan waagi; **15** n go ba tieni ḷania ki teni ke n ya ḷani yi siiga puoli yin fidi ki ya tiadi laa bonla po yogunu kuli. **16** Laa tie ke ti den juab bi nisaaliba n tia ki ḷani ya telimi leni bu nunfanbu ka ki wangii yi ti DIEDO JESU KILISITI gua cuama leni o paalu maama, ama kelima tin den laa o leni ti nunceli. **17** O den ba ti jigidi leni ti kpiagidi u TIENU ya n tie BAA ya kani ya yogunu ke u nialu den ḷani u TIENU

bali kpiagidi nni ki yedi: one n tie n bija buadiga, n pali n mani yua yaapo ḷali boncianla. **18** Ti den gbadi ke laa nialu maadi tanpoli po tin den ye leni o ya juali n gagidi ki ḷani yuli po ya yogunu yo. **19** Lanwani ti dugi ke bi sawalipuuba maama tie moamoani cain. Li pundi yin fangi laa maama bojanla, kelima mi tie nani ya fidisanga n yieni ya kaanu n biigi niinni yeni ḷali lan ba faa, mi yenma n yendi, ke ki tajajmabiga mo n pudi yi pala nni. **20** Yin kpa bandi ke oba kan fidi ki bundi baa mayenma ya sawalimaama n ye i diani nni o yuli po; **21** kelima sawalimaama kuli ki ye o nisaalo yanbuama po. Ama u TIENU Fuoma Yua n den tudi ba ke bi maadi u TIENU n yedi yaala.

2 Bi sawalipuafadanba den ye Isalele yaaba siiga; bi bangifadanba mo ye yi siiga yene ki ba boandi ki kuani mi bangitudikaama yi siiga, yaama n ba bolini bi niba. Bi ba yie o DIEDO yua n den daa ki faabi ba, ki cuani bi yula po ya bolinma n ba baa bipo tontoni. **2** Niba boncianla ba ti ḷoadi ba bi cacangiyema nniki teni bi niba n ya sugidi i moamoani sanu. **3** Mi ḷalimani buama po bi baa baadi yi kanili baali ban bungi ki ḷani ya bangifaama po. Ama hali yogu bi bujiali cuonu bili bipo, biu bolinma mokan go waagi. **4** Kelima u TIENU naa den cedi ya malekinba n tieni ti tuonbiadi, ama o den luni ba li biigili ya fanma nni ban kubi ba naani kani hali ti buudi daali. (Tartaroō g5020) **5** Waa den cedi li ḷandunkpiali moko, ama o den faabi niba nii NOE yua n den tie mi tegirma mawangikoa leni niba lele wan u TIENU n den soani ki tabolinckaaga handuna nni o niyiekaaba po ya yogunu. **6** Wani u TIENU go den buni ki cuo Sodoma leni Gomola dogi ki sia yi ke yi tua fantanpienma; O den teni ke laa dogi tua nananli u TIENU yiekaaba yaaba n ba yuandi ki cua po. **7** Ama O den gaa LOTO miali wani yua n tie niteginkoa ki yagini o yama boncianla laa nibiadiba cacanginyemapo. **8** Daali kuli laa niteginkoa den ye bi siiga leni ti yanyagiciandi kelima wan nua ki go gba ke bi tiendi ya biadima po. **9** Lan kuli ya po o DIEDO bani ki faabi yaaba n fangi o leni mi biigima ki go bani ki sieni yaaba n ki tiegi ki waani ba fala ti buudi daali. **10** O bujiali cuonu n ba cuo yaaba ki cie tie yaaba n ḷua bi gbanandi bonbuakaala yaala n joagini ki go fali o DIEDO daali. Laa bangifadanba pia ti japaadi leni ya tulii n pa, baa jie ki sugidi ba ya malekinba n pia ti kpiagidi. **11** Ba malekinba yaaba n pia u fidu leni u paciamu ki cie bi bangifadanba yeni kan sugi ba ki

kuli ba o DIEDO kani. **12** Ama bani wani tie nani ti yandi yeni, yaaba n ye ban cuo ki kodi ba po, bi sugidi ban ki bani yaala, bi ba bodi kelima bi boandi leni bi yuceli boandi. **13** Mi biadima panpaani tie mi biadima. Bi mangidi bi pala ki tiendi bi bonbuakabiadila baa u yensiinu. Bi tie yaaba n biidi ki joagini, bi go mangidi bi pala ban boandi ki di leni yi ya yogunu. **14** Bi nuni gbie leni mi conconma, bi kan tieni tuonbiadi ki guo, bi boandi ki dadi yaaba n tadi, ki gbie leni mi ḥalijabuama; bi tie yaaba n ye leni ti solindi. **15** Bi ḥya ya sani n tiegi, ki yaadi ki ḥoadi Bosoli bijua balaama n den tagi ya sanu, wani yua n den bua ki baa ya panpaani n ki tiegi. **16** Ama o ḥunjhua ya yanga n ki maadi den funi leni o o tagili po ki maadi nani o nisaalo yeni ki teni ke o sawalipualo yeni yanpiima sedi. **17** Bi tie ya ḥinbuna n ki pia ḥima, ki go tie nani ku tafaciangu n figi ki kagidi ya tawala yeni. U TIENU bili bipo ya kaanu n tie li biigicianli. (questioned) **18** Bi gb ie leni ti japaadi ki maadi ya macianma n ki pia mayuli. Bi boandi ki dia leni ti gbanandi bonbuakaala yaaba n faabi leni bi niyaadikaaba yegimu ke li daa waagi. **19** Bi niani ba ke bi ba baa mi faabima, ki nan tie bani biba i boandi yombi, kelim nili kuli tie yaala n diedi o ya yombo yo. **20** Kelima li ya tie ke yaaba n den faabi leni handuna joagindi kelima O DIEDO JESU KILISITI o candaano ya bandima po, bi ya go kua lienni ke ti paadi ba, bi juodima ba ya bia ki cie bi cilima. **21** Bi ya ki den bandi mi tegima sanu den baa tu bipo ki cie ban bandi ki go lebidi ki ja ban den baa ya balimaama n gagidi ki ḥaniyen. **22** Li tie bi po nani ya kpanjama n tie moamoani na n yedi yaala: o sangbanlo guani ki dini o siindi, leni bi wali o doñua ke o guani ki labini ti moamoadi nni

3 Diidi mani n buakaaba line n tie min diani yipo ya tilielli, a tilieda yeni kuli nni n moandi ki tiadi yi yaala n baa tigini yi yantiana yin ya tia yaali n tiegi boncianla; **2** ke yin ya tiadi bi sawalipuaba yaaba n gagidi ki ḥani n den soagindi ya maama ḥali yogu po ki go ya tiadi o DIEDO yi candaano balimaama yi tondiba n den wangyi yaama. **3** Yin tiadi ki bandi ke mi juodima yogunu li ḥuali danba ba cua leni bi ḥuali; bani yaaba n ḥua bi gbanandi bonbuakaala. **4** Bi baa tua yi: naani waa den niani yi o ḥoanianu ke o ba guani ki cua? O nan ye le yo? kelima ḥali ti yaajanba n kpe, ki ta ki pundi ḥali moala libonla kuli tie nani lan den kpa cili ki tie maama mi tagima cilima yogunu

yeni. **5** Ba ke bi bani bi yen sundi bi yama po ke ḥali yogu u TIENU den maadi o maama ke tanpoli tagi, ke ki tinga mo ḥani mi ḥinciamma nni ke mi lindi ki cebini ga. **6** Li tie laa bonla po yo ke li ḥandunkpiali den bodi kelima mi ḥima den bolini cain. **7** Ama u TIENU maama yeni baa ki kubi ya tanpoli leni ya tinga n ba ki ye moala, ki sieni la mi fantama po ḥali ti buudi daali leni u TIENU yiekaaba bolinma daali. **8** Ya bonyenla n yene laa pundi yin sundi la n buakaaba, o DIEDO po danyenli tie nani bina tudili, ke bina tudili mo tie nani danyenli yeni. **9** O DIEDO ba kuani o ḥoanianu ke li kan waagi ba ke bi nitianba nua ke o waagidi. Li tie ke O pia yipo li juunli yo, kelima waa bua ba niyendo n bodi, ama ke bi niba kuli n lebidi bi yama. **10** O DIEDO daali baa cua ki ludi bi niba nani o sugudo yeni. Laa daali tanpoli ba bodi leni ku fuciangu, yaala n ye lieni kuli mi fantama ba sia ki mandi la. Ki tinga leni yaala n ye lieni kuli ba cuo ki buodi. **11** Lanwani nani laa bonla kuli n mandi ki bodi yeni, li pundi yi tagi n gagidi ki ya ḥani ki go tuo u TIENU n die yi cain. **12** Yin yua guu wani u TIENU daali cuama ki ya tiendi yaala n ba teni li daali yeni n jaligi ki cua. Laa daali tanpoli kuli ba cuo ki buodi, yaala n go ye kuli ba bodi. **13** Ama ti guu o tanpopaano leni ki tinpanga mi teginma n baa ye naani kami, nani wan niani ti maama yeni. **14** Lanwani n buakaaba kelima yi guu laa bonla kuli, yin moandi ke O ya cua wan sua ke yii pia joagindi ba leni tagili ba kuli, ama ke yi pia mi yanduanma leni O. **15** Yin ya nua ke O DIEDO n pia ya juunli tie yi faabima nani ti kpibuado POLO moko n diani yi po maama ki ḥua u TIENU n den puni o ya yanfuoma. **16** O dangi yeni o tila kuli nni, O ya maadi laa bonla maama, baa ke lieni pia ya maama ya gbadima n pa. Bi nitianba yaaba ya yama n boani ki naa go se ke li pa, golindi li bundima nani ban tiendi maama leni ya diani n sieni bi bolinma po. **17** Lanwani n buakaaba kelima yi tuodi ki bani laa bonla kuli, yin fangi mani yi yula ke u TIENU yiekaaba n da dadi yi mi yaadima nni ki teni ke yi kan go ya se ke li pa. **18** Ama yin ya suagi liiga leni ti DIEDO leni ti candaano JESU KILISITI ya sanibili nni leni o ya bandima nni ki pugidi. Wani n ya baadi ti kpigidi moala leni ḥali ya yogunu kuli. (aiōn g165)

Jan Tikpiali

1 yaama den ye hali mi cilima, tin den gbadí, ki laa yaala leni ti nuni, ki giidi, ki go sii yaala leni ti nii. **2** kelima li miali yení doagidi, ke ti la li, ke ti tiendi siedi, ki wangí yi ya miali n kan gbení, yaali n den yé baa kani, ke o doagidi li ti po. (aiōnios g166) **3** tin laa leni ki go gbadí yaala, ti wangí yi moko lane. ke yi n ya pia yanyenma leni ti. nani ti moko n pia yanyenma leni Baa, leni o Bijua Jesu Kilisiti. **4** ti go dangí laa bonla kuli, ke ti pamanli n dagidi cain. **5** tin den bandi o kani ya maama, ki wangí yi tie ke Utienu tie yenma ki bigili ki ye o niini ba waanmu. **6** ti ya tua ke ti pia yanyenma leni o, ki nan cuoni li bigini nni, ti pua faanma, ki naa ye imoamoani nni. **7** ama ti ya cuoni mi yenma nni, nani wani o ba n tie yenma maama yeni, ti pia yanyema leni tiyaba, ke o bijua jesu ya soama baa yuudi ti pala ki ñandi ti tuonbiadi kuli. **8** ti ya tua ke tii pia tuonbiadi, ti boanbidi ti yula yo, imoamoani ki ye ti niini. **9** ti ya mia ti tuonbiadi sugili, wani, wani tie dugika ki tiegi mo, O baa pa ti sugili, ki go yuudi ki ñani ki tuonbiadi kuli. **10** ti ya tua ke tii tieni tuonbiadi, ti yedi ke Utienu tie tuofadaano, O maama mo ki ye ti niinni.

2 n bila, n diani yi po yaala n te kuli, ke yin da tieni tuonbiadi, li ya tie ke nilo ba tieni ti mo, ti pia o candanbaalo ti baa utienu kani. Jesu kilisiti o nitieginka. **2** wani oba n tie i candanbaani padiki ti tuonbiadi po laa tie ti ya tuonbiadi po bebe kaa, ama ñanduna yaaba kuli ya tuonbiadi po. **3** ti ya kubi utienu balimaama, lani doagidi ke ti dani o. **4** yua n yedi: n dani utienu, ki naa kubi o bali maama, tie tuofadaano, imoamoani ki ye o niini. **5** ama yua n kubi o maama, utienu buama dagidi cain o niini, yeni, ti bani ke ti ye o niini. **6** yua n yedi ke o ye, o niini, li pundi wani mo ya cuoni nani wani o diedo n den cuoni maama. **7** n buakaaba, mii diani i po balimapama kaa, ama balimakpelime, yin den gbadí yaama. **8** ba yeni, li balimapamme ke n diani i po yaama n doagidi o niinni leni i niinni, kelima li biigili ji pendi ke miyenmoanma yendi no. **9** yua n tua ke o ye mi yenma nni ki nan nani o kpiilo, da ye libiigili nne. **10** yua n bua o kpiilo ye mi yenma nni tingbali bonla mo ki ye o niini. **11** yua n nani o kpiilo ye li biigili nne, ki cuoni lieni, kaa bani wan cia naankani mo, kelima li biigili n teni ke o jua. **12** n diani yinba

abonwaala po, kelima o yeli yaapo yi baa yi tuonbiadi sugili. **13** n diani yinba bibanba po, kelima yi bandi yua den ye hali mi cilima. **14** n diani yinba bi jawaaba po kelima yi pia u fidu ke Utienu maama mo ye yi niini, ke yi paadi o biado mo. **15** yin da bua ñanduna ne, leni yaala n ye lienni, yua n bua ñanduna, Baa buama ki ye o niini. **16** kelima yaala ye ñanduna nni kuli, tie ti gbanandi bonbuakaala, leni i nuni bonbuakaala, mi yema japaadi, laa ñiani Baa kani, ama li ñiani ñanduna nne. **17** ñanduna leni o bonbuakaala moko ba pendí, ama yua n tiendi Utienu yanbuama ba ya ye hali ya yogunu kuli. (aiōn g165) **18** yinba abiwaaba, u yogunu juodiko pundi. nani yin gbadí ke Kilisiti yeeka, kpendi yeni, to Kilisiti yeekaaba ji ye boncianla. lanyaapo tibani ke u yogunu juodiko pundi. **19** bi den ñani ti siiga nne, ama baa den tie ti siiga nni yaaba. kelima bi ya den tie ti siiga nni yaabe, bi den baa ye ti siiga. ama li tieni yeni, ki doagidi ke bikuli naa den tie ti yaaba. **20** yinba wani yi baa yua n gagidi ki ñani ya fuoma yua, yua n teni ke yi kuli pia mi bandima. **21** min diani a po yeni, laa tie ke yi bani i moamoani ka, ama kelima yi bani i, ke faama ba kuli mo ki ñani i moamoani kani. **22** njme n tie o tuofadaano, kali yua n nia Jesu ki tie Utienu gandi yua, wani n tie Kilisiti-yeeka, wani yua nia Baa leni Bijua. **23** yua nia Bijua, naa pia Baa moko, yua n doagidi ki tuo Bijua, pia Baa moko. **24** li pundi, ke yin den gbadí yaala hali mi cilima n ya ye i niini, li ya tie ke yin den gbadí yaala hali mi cilima ye yi niini, yi moko baa ye Bijua leni Baa niinni. **25** wan niani tipo ya ñoanianu, tie ya miali kan gbení. (aiōnios g166) **26** n diani yi po line kuli, kelima yaaba n yanddi ya po yo. **27** ama yinba wani, yin den baa mi fuoma, yaa ma yeni, ye yi niinni, ke laa tie tiladi ban go bangi yi. ama mifuoma yeni bangi li bonla kuli, ki tie moamoani daano, kaa tie tuofadaano. yin ya ye o niini nani wani bangi yi maama. **28** moala, biwaala yin ya ye mani o niini, ke wan ti baa doagidi ya yogunu, tin ya pia li papaali, ke o guacuama daali, tinda da ti fuagidi leni O kani, leni i fe. **29** yi ya bani ke o tiegi, yin bandi ke yua n tiendi yaala n tiegi kuli tie wan mali yua.

3 diidi mani ki lee, ti Baa Utienu bua ti ya buacianma, hali ki yini ti o bila. ti tie yene mo. ñanduna yaaba ki bani ti kelima baa bani o yo. **2** n buakaaba, moala ti tie Utienu bila, tin ba ti tua yaala daa doagidi, ama ti bani ke li yaa ti doagidi ya yogunu, ti baa tie nani wani n tie maama, kelima ti ba ti lee o nani wan tie maama.

3 yua n pia laa suginma o niimi kuli, baa ḷanbidi o yuli nani wani oba n ḷjani maama yeni. 4 yua n tieni ti tuonbiadi kuli miidi libalimaama; ti tuonbiadi mo tie li balimaama yaa miidima. 5 ki soa yi bani ke Jesu doagidi ki baa ḷnami ti tuonbiadi yo, ke tuonbiadi ba kuli ki ye o niinni baa wamu. 6 yua n ye o niinni kuli, kan ya tiendi tuonbiadi. yua tiendi ti tuonbiadi mo kuli daa laa o, waa bani o mo. 7 yinba abiwaala, yin da tuo oba kuli n boandi, yua n tiendi yaala n tiegi, tiegi nani wani oba n tiegi maama yeni 8. yua n tiendi ti tuonbiadi tie suaani yua, kelima suaani den tiendi ti tuonbiadi hali mi cilima. utienu bijua den doagidi o yuli, ki baa bolini suaani tuona. 9 Utieno n mali yua kuli kaa tiendi tuonbiadi, o kan fidji ki ya tiendi tuonbiadi, kelima Utieno miali ye o niinni. 10 lan baa tieni maama tin bandi Utieno bila leni suaani bila paadi ma ne: yua n kaa tiendi yaala n tiegi kuli, bi kaa bua o kpiilo kuli, waa tie Utieno biga. 11 lani n tie ya labaalo ke yi den gbadi hali mi cilima, li tie ke li pundi tin ya bua ti yaba. 12 ki da ya tie nani kayina, yua n den tie o biado yua ki den kpa o waalo. ke be yaapo yo ke o den kpa o? kelima o waalo tuona den tiegi, ke o ya mo bia. 13 ḷanduna yaaba yaa nani, lan da bagi yi. 14 ti bani ke ti ḷnami mi kuumi nne ki kua li miali nni kelima ti bua ti kpiiba. yua n kaa pia mi buama da ye mi kuumi nne. 15 yua n nani o kpiilo kuli tie nikpaloo, yi bani ke nikpaloo ba mo kuli ki pia ya miali kan gbeni o niinni. (aiōnios g166) 16 ti den bandi mi buama n tie yaala, kelima o den puni o miali ti yaapo. li pundi ti moko n ya puuni ti miana ti kpiiba po. 17 o nilo ya pia li ḷandunli nne bonla ki nan pia inunkuomi o kpiilo wan nua yua ke o luo po. Utieno buama ye o niinni lede? 18 yinba abiwaala, tin da pia mi buama tiyaba po leni mi maama bebe kaa, ama tin ya pia a tuona leni imoamoani nni. 19 lanyaapo, ti baa bani ke ti tie imoamoani yaaba, ki go baa duandi ti yama o nintuali. 20 lani, baa ti pala yaa buni ki cuo ti, Utieno cie ti pala ki go bani li bonla kuli. 21 n buakaaba, ti pala yaa buni ki cuo ti, ti pia li papaaalii Utieno nintuali. 22 tin miadi yaala kuli, ti baadi la o kani, kelima ti kubi o balimaama, ki go tiendi yaala n mani o po 23 ke line tie o balimaama: ke tin ya daani o bijua Jesu kilisiti, ke tin ya bua ti yaba nani libalimaama n yedi ti maama. 24 yua n kubi o balimaama ye Utieno nni, ke Utieno mo ye o niinni. lani, ti bani ke o ye ti niinni, kelima wan puni ti o Fuoma yama yaapo.

4 n buakaaba, yin da dugi mani yaaba kuli n tua ke bi pia Utieno Fuoma po, ama yin biigi la ki bandi bi yaa tie Utieno yaaba. kelima bisawali pua - fadanba boncianla cua li ḷandilinni. 2 line ba teni yin bandi yua n pia Utieno Fuoma, yua n tuo ke Jesu kilisiti cua ki tie nisaalo kuli pia Utieno Fuoma. 3 yua n nia kaa tuo Jesu kuli, waa pia Utieno fuoma, ama o pia kilisiti - yeka yama po. nani yin den gbadi ke yua baa cua yeni, baa moala o ye ḷanduna nni. 4 yinba a biwaala, yi tie Utieno yaabe! yi paadi ba, kelima yua ye yi ninni, paalu cie yua n ye ḷandunanni. 5 ban woni, tie ḷanduna yaabe, lani teni ke bi maama tie ḷanduna yaama, ke ḷanduna yaaba mo cengi ba. 6 tinba wani tie Utieno yaabe, yua n bani Utieno kuli cengi ti maama - yua kaa tie Utieno yua mo kan cengi ti maama: lani n teni ke ti bani imoamoani fuoma leni mi tuofaama gagidima. 7 n buakaaba, tin ya bua mani ti yaba, kelima mi buama ḷna Utieno kane, yua n pia mi buama mo kuli, Utieno n mali o, ke o bani Utieno mo. 8 yua kaa pia buama kuli, naa bani Utieno, kelima Utieno tie buama. 9 Utieno den doagidi ti po o buama, kelima o den soani o bonjayenyenga ḷanduna nni ke tin yaa pia li miali o ninni. 10 mi buama naa tie ke tinba ka bua Utieno, ama ke wani n bua ti, ki soani o Bijua ke o tua i candanbaani padili ti ya tuonbiadi po. 11 n buakaala, Utieno ya bua ti yeni, li pundi ti moko n bua ti yaba. 12 o ba kuli daa la Utieno, ama ti ya bua tiyaba, Utieno ye ti niinni, ke o buama mo dagidi ti niini cain. 13 ti bani ke ti ye o niinni, ke o mo ye ti niinni, kelima o puni ti o fuoma. 14 tinba wani la, ki tieni siedi, ke baa soani o Bijua ke o tie ḷanduna candaano. 15 yua n tuo ke Jesu tie Utieno Bijua kuli, Utieno ye o niinni, o moko ye Utieno ya niinni. 16 tinba wani bandi Utieno n pia ya buama ti po, ti dugi mi po mo. Utieno tie buama, yua nye li buama nni kuli, ye Utieno nni, ke Utieno moko ye o niinni. 17 wan tie maama, ti moko tie yene ḷanduna nni, yene ke mi buama ḷjani cain ti niinni, ke tin ya ti pia lipapaali li bujiali daali. 18 jawaandi naa ye buama nni, ama ya buama n ḷjani cain deli ki ḷnandi ti jawaandi kelima ti jawaandi n pia yua jie u cuonu yo. ti jawaandi n pia yua daa pia mi buama ke mi dagidi o niinni. 19 tinba wani, ti bua o kelima wani n den kpa bua ti. 20 yua n tua: ke o bua Utieno, ki nan nani o kpiilo, tie tuofadaano, kelima yua n ki bua wan n nua o kpiilo yua, baa ga lede ki bua Utieno, yua ke o nua?

21 ti baa o kani ya balimaama n tie na: li pundi ke yua
n bua Utieno, n bua o kpiilo moko.

yaa miali n kan gbeni. (aiōnios g166) 21 yinba a biwaala,
fangi mani yi yula leni i buli.

5 yua n daani ke Jesu tie Kilisiti kuli, ti Utieno Biga.
yua n bua ki Baa, kuli baa bua ki biga moko. 2 ti ya
buu Utieno, ki go tiendi O balimaama n yedi yaala, ti
bani ke ti bua O bila moko. 3 mi buama Utieno po tie
ke tin yaa kubi O balimaama, O balimaama yeni mo
naa tie tugikpiagili. 4 kelima Utieno n mali yua kuli,
paani ḥanduna, ke yaala n teni ke ti paani ḥanduna
tie ti dandanli yo. 5 ḥyme n tie yua n paadi ḥanduna,
hali yua n daani ke Jesu tie Utieno Bijua 6 wani, Jesu
Kilisiti yua den cua leni mi ḥima, leni mi soama, wa
den cua leni mi ḥima bebe ka, ama leni mi ḥima leni
mi soama. mi Fuoma n tiendi siedi lipo, kelima mi
Fuoma yeni n tie imoamoani. 7 bi tie bitaa yaaba n
tiendi siedi. 8 bani n tie; Utieno Fuoma, leni mi ḥima,
leni mi soama, ke bani bonbitaa yeni kuli siedo tie
yenma. 9 ti ya gaani bi nisaaliba n tieni ya siedo,
Utieno ya siedo n cie, kelima li tie wan tieni ya siedo
o bijua po. 10 yua n daani, Utieno bijua, pia laa siedo
o niinni - ama yua n kaa daani, Utieno yedi ke o tie
tuofadaano, kelima waa daani Utieno n tieni ya siedo
o bijua po. 11 laa siedo mo nne: li tie ke Utieno puni
ti, ya miali n kan gbeni, ke la miali mo ye o bijua ya
niinni. (aiōnios g166) 12 yua n pia Utieno bijua, pia li
miali, yua ki pia Utieno bijua naa pia li miali. 13 n
diani yi po laa bonla kuli, ke yinba yaaba n daani
Utieno bijua yeli nni n ya bani ke yi pia ya miali n kan
gbeni. (aiōnios g166) 14 ti pia ti dugidi o kani, ke tin mia o
yaala kuli ke li tie o yanbuama bonla, o cengi ti. 15 tin
ya bani ke o cengi ti mo, ti go bani ke ti pia tin mia o
yaala. 16 nilo ya laa ke o kpiilo tiendi ya tuonbiadi n ki
ciani o mi kuuma po. wan jaandi o po, Utieno baa pa
o li miali. o baa pa li miali yaaba n tiendi ya tuonbiadi
n ki ciani ba mi kuuma po. li pia ya tuonbiadi n ciani
mi kuuma po, mii ba yin jaandi laa tuonbiadi po ka.
17 yaala n ki tiegi kuli, tie tuonbiadi, ama li pia ya
tuonbiadi ki ciani mi kuuma po. 18 ti bani ke Utieno n
mali yua, naa tiendi tuonbiadi, ama Utieno n mali
kubi o yuli, ke o biado kan sii o. 19 ti bani ke ti tie
Utieno yaaba yo, ki go bani ke li ḥandunli kuli ye o
biado yaa paalu nne. 20 ti go bani ke Utieno Bijua mo
cua, ki puni ti mi yanfuoma, ke tin bandi yua n tie o
moamoandaano, ke ti ye o moamoadaano, o Bijua Jesu
Kilisiti yaa nnni. wani n tie imoamoani Tieno leni

Jan N Diani

1 Mini o nikpelo, n diani ḷa cannaa li naa tili,
fini utieno n gandi yua leni ḷa bila n bua kaaba
imoamoanini. laa tie mini baba kaa ama yaaba n
bandi i moamoani moko bua yi. **2** Ti bua yi, kelima
imoamoani ye ti niini. i go baa yaa ye ti niini o yogunu
kuli. (aiōn g165) **3** Utieno ti Ba leni Jesu Kilisiti, Ba
Bijua ḷanbili, o ninñingbadima leni o yanduanma
n ya ye leni i moamoaninileni mi buaminni. **4** N
pali den mangi boncianla kelima n den laa a bila bi
tianba cuoni i moamoaninni ti ba Utieno n teni ti yaa
balimaama. **5** moala min miadi ḷa yaala cannaa, li
tie tin bua ti lieba. laa balimaama naa tie boncanma
kaa, ama hali mi cilima mi den ye. **6** Mi buama tie
tin yaa cuoni nani wan bili ti po yaa balimaama. i
baa cuoni laa balimaama yaa niini nani mi cilima yin
den bangi maama. **7** kelima yaabin tulundi bi niba
yabidi ḷandunanni. bani kaa tuo ke Jesu kilisiti den
cua ḷandunanni leni ti gbanandi. **8** yaa nibuolu n tie
yen i tie nitulunnka leni yua yie kilisiti. Yin yaa faami
yi yula, ki da biani yi tuona bonluonkaala, ama ke
yindi faa ki gaa yi panpaani. **9** Yua n suagi liiga, ki na
ye Klisiti yaa bangiminni kuli waa bani Utieno. **10** Ama
yua n se laa bangimi yaa niini, o pia Ba leni Bijua. yaa
nilo n cua yi kani ki naa kubi kilisiti bangima yin da
ga o cangu yin da go biali o. **11** Kelima yua n biali o
kulo taani lini o o tuonbiadanni. **12** N go bi pia maama
boncianla kibi bua ki diani yi, ama n kan diani yi leni
u tidianmuanu, kelima n sugini ki bi cua ki lee yi, ki
boe leni yi lani n tie ti kuli paala n mangi bonjanla.
13 Akpiilo ya pua ke Utieno gandi yaa bila fuondi ḷa.

Jan Titaali

1 Mini o nikpelo n diani fini gayusa po, min bua fini yua leni imoamoani. **2** N buado, n sugini li bonla kuli n dagidi a po, ɣan ya pia laafia a gbanandinni nani a naano n pia laafia maama yeni. **3** N pali den mangi hali boncianla, ti kpiiba n den cua ya yogunu ki tieni a po siedi, ke a tie moamoandaano, ki go cuoni i moamoani maama. **4** Mii pia ya pamancianli n cie, ki ya gba ke n bila cuoni imoamoaninni. **5** N buado a tie nidugikoa a tuona nni ti kpiiba po, baa leni bi canba. **6** Bani, bi baa den tieni a buama siedo Kilisiti nitaanli siiga. Li baa ɣani, ɣan todi ba bi sancenli po, nani lan dagidi U Tieu po maama. **7** Kelima o Diedo Jesu Kilisiti yeli po yo ke bi gedi kaa gaa liba kuli bi nilanba kani. **8** Li pundi tin yaa gaani laa nibuolu cangu, yeni ke ti mo n taani leni baa imoamoani wangima tuonli nni. **9** N den diani maama waamu kilisiti nitaanli po, ama diotefe, yua bua ki yaa tugi yuli bi siiga yeni naa tuo ti po. **10** Lanyaapo n ya ti cua ki baa la yi, n ba togidi wan tieni yaala kuli leni wan maadi tipo yaa mabiadima. Laa tie lani bebe kaa, waa gaani ti kpiiba cangu, yaaba n bua ki gaa bi cangu mo, waa tuo bipo. Ki go deli ki ñani ba kilisiti n yini yaaba nitaanli nni. **11** N buado, da togidi yaala n bia ama ɣan ya togidi yaala n ɣani. yua tiendi yaala n ɣani tie U Tieu yua. Ama yua n tiendi yaala n bia daa laa U Tieu. **12** Bi niba kuli, leni imoamoani yini iba tiendi demetilusa po ya siedi n ɣani, ti moko tiendi opo yene, a bani mo ke ti siedi tie moamoane. **13** N pia mi maama boncianla ki bua ki diani a po, ama mii bua ki diani leni utidiamuanu. **14** N sugini ki la ɣa ke li kan waagi, tin fidi ki boe. Mi yanduama n ya ye leni ɣa, a danlinba fuondi a, ɣan fuondi ti danlinba kuli yendo yendo.

Jude

1 Mini Juda, yua n tie Jesu Kilisiti naacemo ki go tie
Jaka waalo, n diani li tili yipo, yinba U Tieu yua n
tie Baa n yini yaaba ki go bua yaaba, ki kubi yaaba
Jesu Kilisiti po. **2** Mi niñingbadima, mi yanduama
leni mi buama n ya pugidi yipo hali bonciala. **3** N
buakaaba, n den bua hali boncianla ki diani yipo yaala
n tie tikuli n taani ki pia ya tindima yaapo. Ama n
den sua ke li tie npo tiladi min diani ki tundi yi ke
yin koani li dandanli koanli U Tieu n den teni o
nigagidhanba ya dandanli yenma u yogunu kuli po.
4 Kelima bi nitianba wuoni ki kua yi siiga, i Diani n
den maadi yaala ya bujiali cuonu hali yogu. Bi tie U
Tieu yiekaaba, yaaba n lebidi ti Tieu hanibili ke lan
tua mi conconma bonla. Bi go yie Jesu Kilisiti, wani
yua bebe n tie ti Canbaa leni ti Diedo. **5** Baa ke yi
bani yaala n tie na kuli bonhanla, n bua ki go tiadi yi
ke o Diedo den faabi o niba Isalele yaaba ki ñani ba
Ejipiti nni. Ama o den yuandi ki bolini bi siiga yaaba
n naa den dugi opo. **6** Ya malekinba n naa den kubi
ban pia ya bali, ki ha bi yekaanu, U Tieu den cuo
ba ya cuonu n baa ye hali ya yogunu kuli, ki kubi
ba li biigili nni hali li bujiali cuonu dacianli n cua.
(aiōnos g126) **7** Li go tie yeni Sodoma leni Gomola leni
bi tinkundogi yaaba po, yaaba n den tieni nani laa
malekinba, ki puni bi yula ki tiendi mi conconma
leni ti cagindi bouli kuli po. Baa moala bi laadi ya
fantama n kan gbindi ya buudi fala, ki tie bi niba kuli
po li bondikaala ki tuodi ki tundi ba. **(aiōnos g166)** **8**
Baa yeni, laa jaba ya yanmaalima n cuo ba maama
po teni ke bi cagini bi yula, ki fali U Tieu bali, ki
sugidi o malekinba yaaba n pia ti kpiagidi. **9** Lanwani
baa malekinba yudaana Miseli n den nia leni Sutaami
Musa o kpiemo gbanandi po ya yogunu, waa den tuo
ki maadi o buudi leni sugidi maama. Ama o den yedi
o: “O Diedo n yie apo.” **10** Ama laa jaba sugidi ban kaa
bani yaala. Baa ban bani yaala bi hua bi yanmaalima
nani ti yandi yeni ki bolini bi yula. **11** Fala n baa bipo,
kelima bi hoadi kayina n den hua ya sanu. Bi go luni
bi yula Balaama ya yaadima nni kelima bi bua ki baa
mi panpaani. Bi fiini mi janjanma ki bodi nani Kole
yeni. **12** Li tie bani n joagini yin taani leni yi kpiiba ki
di ya jiema. Lankane bi yen di ki go ñu ke li pendii,
kaa jie fe, ki nua bi ya yula bebe. Bi tie nani u faalu n
tudi ya tawala ke haa pia ñima yeni. Bi go tie nani
li fali ya tiidi n naa loni baa i yogunu, ama ki kuodi

ki kpe ke bi habi yeni. **13** Bi doagidi bi tuona ya n
pia i fe nani mi ñinciamma ñinguona n lengidi ki lu
ti ñinpunpuudi li boanjali po yeni. Bi go tie nani ya
hmabila n yaadi yeni. U Tieu bili bipo ke bi kaanu
baa ye li biigicianli nni hali ya yogunu kuli po. **(aiōn
g165)** **14** Li go tie bani yaapo ke Enoka yua n den tie
nifiima lele ki cili hali Adama kani, den pua sawali ki
yedi: “Diidi ki le, o Diedo den cua leni o nigagidhanba
tudatuda bam. **15** O baa jia ti buudi leni bi niba kuli,
ki cuo yaaba n yie o kuli kelima ban yie o ki tieni
yaala yaapo. Ki go cuo ti tuonbiadi danba yaaba n yie
o yeni, kelima ban sugidi o ya sugidi yaapo kuli” **16**
Laa niba tie yaaba n yenbidi, yaaba ya pala n biidi bi
yema po. Bi hua bi gbanandi bonbuakaala, ki maadi
mi japaamaama, ki banbidi bi niba ke ban baa bikani
li baali. **17** Ama yinba n buakaaba, yin ya tiani mani
ti Diedo Jesu Kilisiti tondiba n den tuodi ki waani yi
yaama. **18** Bi den tua yi: “Mi juodima yogunu li ñuali
danba baa ye, yaaba n hua bi gbanandi bonbuakaala,
ki yie U Tieu.” **19** Laa niba tie yaaba n tieni yi siiga
nni mi paadima, ki hua bi gbanandi bonbuaka-biadila
kaa pia U Tieu Fuoma. **20** Ama yinba n buakaaba,
yin ya suagi liiga yi dandanli yaali n gagidi ki hani
boncianla nni, ki ya jaandi leni U Tieu Fuoma Yua ya
paalu. **21** Yin ya kubi mani yi yula U Tieu buama
nni, ki gu ti Diedo Jesu Kilisiti n pa yi ya miali n kan
gbeni kelima o niñingbadima po. **(aiōnos g166)** **22** Yin
ya gba mani mi niñima bi nitianba yaaba ya yama
n bangi po. **23** Yin faabi ba ki londi ba mi fantama
nni. Yin ya gba nitoaba po ya niñima n kali leni i jeje,
ki nan ya nani baa bi tiayiekaadi, ban den joagini
yaadi leni bi gbanandi bonbuakaala. **24** U Tieu fidi ki
kubi yi ke yin da tuudi ki baa, ki go sieni yi o kpiagidi
nintuali ke yi naa pia ban baa fidi ki kuli yi leni yaala,
leni li pamancianli. **25** Wani U Tieu bebe yua n tie ti
Candaano, kelima Jesu Kilisiti yua n tie ti Diedo po, n
ya baadi ti kpiagidi, ti jigidi, u paaciamu leni li bali, ya
yogunu n pendi, moala leni ya yogunu kuli! Amina!
(aiōn g165)

Mi Doagidima

1 Jesu Kilisiti doagidima yaama ke U Tieu den teni o, ke wan waani o naacenba ya bonla n ba ti tieni ke li kan go waagi. ke o den soani o maleki, o naacemo Jan kani, ke wan teni wan bandi laa bonla kuli. **2** jan den tieni siedi, ke wan den laa yaala kuli tie U Tieu maama leni Jesu Kilisiti yaa siedi. **3** Li pamanli ye leni yua n cogi leni yaaba n gba yaa sawali maama n diani ki go kubi likuli mo, kelima li yogunu nagini. **4** Mini Jan n diani ya tili n tie ne, Kilisiti n yini yaa nitaanleeeda ya n ye Asi diema nni po. U Tieu yua den kpa ye, ki ye moala, ki ba ti cua leni o Fuoma lelee yaama n ye o balikalikaanu nintuali. **5** Leni Jesu Kilisiti yua n tie o siedi-dugika, ki tie o nikpialo yua kpa fii bi tinkpiba siiga; ki tie ñanduna kuli badibba Bado, wani yua n bua ti, ki den faabi ti, ki ñani ti ti tuonbiadi nni, kelima o soama yaapo, **6** ki go teni ke ti tua kopadicianba diema o Baa U Tieu po, wani n yaa die ti kpiagidi leni u paaciamu hali ya yogunu kuli. Amina! (**aiōn g165**) **7** Diidi, o kpendi a tawala nni, nunbu kuli baa le o, baa yaaba n den muu o. ñanduna nibuoli kuli baa buudi kelima o yaa po. Yene. Amina. **8** O Diedo U Tieu, U Paaciamu Kuli Daano yua n ye, ki den ye, ki go ba ti cua, wani n yedi: Mini n tie alifa len omega. **9** Mini Jan, yi kpiilo yua n taa leni yi o falaciamo leni U Tieu diema, leni li juunli nni Jesu nni, bi den gedini nni Patimosa kpendigili kelima U Tieu maama leni Jesu ya siedo po. **10** O Diedo daali, U Tieu Fuoma den cuo nni, n den gbadu u nialiciamu n puoli, ke u tie nani kakaci yeni. **11** U den tua: ñan nua yaala, ñan diani la li liti nni ki soani li Kilisiti n yini yaa nitaan leleeda yaa n ye Efesa Similina, Peligama, Tiatila, Salida, Filadelifi, leni Layodise dogi nni kuli po. **12** N den jigidi ki baa bandi yua n maadi leni nni. Lani min den jigidi ya yogunu n den laa wula fidisantuan-kaani lele. **13** I fidisantuan-kaani leleedi yeni siiga den pia yua n naani leni o nisaalo bijua ke o laa liadicianli ke li jiidi hali o tafaadi, ki ñaagi o benli po wula ñagidu. **14** O yuli leni o yudi den pieni pai pai nani ti kunkundi yeni. O nuni den tie nani u mupienu yeni. **15** O taana den naani leni ban tongi ya kumoandi u maafanu nni ke ti moandi yeni. O nialu mo den tie nani mi ñinciamma ya fuugu yeni. **16** O den muubi ñmabila lelee o najieni nni. Jugisieñaoaliеди yaaga mani den ña o ñoabu nni. O nunga mo den ñuliti nani u yieni n yen kpadi u yensiinu maama

yeni. **17** Min den laa o ya yogunu, n den baa o taana kani nani n kpe yeni. O den maani n po, o najieni ki yedi: Han da jie liba mini n tie o kpialo leni o juodika **18** leni yua n fo, n den kpe, ama diidi ki le, n go fo ki baa ye hali ya yogunu kuli. N kubi mi kuuma leni bi tinkpiba yekaanu kile. (**aiōn g165, Hadēs g86**) **19** Lanwani, diani ñan laa yaala, yaala n ye moala, leni yaala n ba ti yuandi ki cua. **20** Yaala n bundi ñan la ke n muubi ya ñmabileeeda n jienu nni yeni, leni wula fidisantuan-kaani lele yeni tie line yo: a ñmabileeeda tie Kilisiti n yini yaaba nitaanleeeda ya malekinba, fidisantuan kaani lele yeni mo tie Kilisiti n yini yaaba nitaan lelee yeni.

2 Diani Kilisiti n yini yaaba, yaaba n ye Efesa po yaa maleko po ki yedi o: diidi ki le yua n muubi a ñmabileeeda o najieni nni, ki go cuoni wula fidisantuan-kaani lelee siiga yeni yedi: **2** N bani a bontienkaala, leni a tuona, leni a juunli; n bani ke a kan tuo bi nibiadiba po. A den biigi yaaba n tua ke bi tie tondiba kinaa tie yeni, ki sua ke bi tie tuofadanba. **3** A pia li juunli, a laa fala kelima n yeli po, ki naa den cedi baa waamu. **4** Ama min fu leni a yaala, tie ke a ñja a buakpiama. **5** Lanwani ñan tiadi ñan baa naani, ki lebidi a yama, ki go ya tiendi nani ñan den kpa tiendi maama. Lani yaaka, n baa cua a kani ki tuadi a fidisantuankaanu ki ñani u u kaanu, hali a yaa lebidi a yama. **6** Baa yeni, a pia line wani, kelima a nani nikolasa ñoadikaaba bontienkaala, mini moko n nani yaala. **7** Yua n pia a tuba, wan cengi mi Fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala. Yua n koani mi jama ki paadi n baa pa o wan ya ti di li miali tibu, yaabu n ye U Tieu ñalijani diema nni bonluonkaala. **8** Diani Kilisitin yini yaaba similina po ya maleki po ki yedi o: Diidi ki le o kpialo leni o juodikoa, wani yua n den kpe, ki go ye ki fo yedi line: **9** N bani ñan ye leni ya fala leni a luoma (ba ke a pia) n go bani yaaba n tua ke bi tie jufinba ki naa tie yeni, n maadi yi po tuofamaama, bi tie rutaani nitaanli yaaba. **10** Han da jie, ñan baa le ya fala diidi rutaani baa kuani yi siiga bi nitianba li kadidieli nni lani ki biigi yi, bi baa waani yi fala dana piiga. ya tie nidugika, hali mi kuuma lani n baa pa ñja li miali ya badifogiliga. **11** Yua n pia a tuba, wan cengi mi fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala yua n koani mi jama ki paadi, mi kuliedima fala kan pundi o. **12** Diani Kilisiti n yini yaaba peligama po, ya maleki po ki yedi o: diidi yua n

kubi ki jugisieñoaliedi manga n yedi line: **13** N bani a ye kaanu, likani tie Sutaani balikalikaanu n ye naani, a kubi n yeli, ŋaa nia li dandanli, baa ban den kpa n nidugika anti pasa ya dana nni yi dogu nni Sutaani n ye naani. **14** Ama a pia min nani yaala a kani, li tie ke a pia a kani yaaba n yua balaama bangima, yua n den bangi balaaka ke o tulini isalele yaaba ke bi ŋjmani ti padi nandi ki go combi. **15** Li go tie yeni, ke a moko pia a kani yaaba moko n yua nikolasbangima. **16** Han lebidi a yama, lani yaaka, n baa cua a kani ke li kan waagi, ki koani leni laa niba leni n ŋoabu jugisiega. **17** Yua n pia a tuba, wan cengi mi Fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala. Yua n koani mi jama ki paadi, n baa pa o ya mana n wuo, ki go pa o li tanpienli, ban diani li yepanli yaali ya po, oba kuli ki bani li kali yua n baa litanpienli bebe. **18** Diani Kilisiti n yini yaaba tiatila po, ya maleki po ki yedi o: Utieno Bijua, yua ya nuni n nani u mupienu yeni, ke o taana mo tie nani ya kumoandi n ŋuliti yeni, n yedi yaala n te na. **19** n bani a bontienkaala, leni a buama, a dandanli leni a todima nitoaba po, leni a juunli. ŋjan go yuandi ki tieni ya tuonjama yabi ki cie, a kpiala. **20** Ama min fu leni a yaala yaapo tie a cedi ke ya pua n yi Jesabela, yua n tua ke o tie sawalipoalo, bangi n naacenba ki tulini ba, ke bi tiendi mi conconma, ki go ŋjmani ti padinandi. **21** N den puni o u yogunu wan lebidi o yama o conconma po. **22** Diidi, n baa lu o u duanu po, ki taani leni yaaba n combi leni o kuli, ki waani ba o falabiado, kali bi lebidi bi yama bi tuona po. **23** N ba cedi mi kuuma n kpa o bila, lani kilisiti n yini yaaba nitaana kuli baa bandi ke n tie yua n bigidi bi niba yantiana leni bi pala kuli, ki go baa pa yi siiga yua kuli o panpaani nani yi tuona n tie maama. **24** Yinba, leni Tiatila yaaba, yaaba n sieni kaa ŋoadi laa bangima, kaa bandi Sutaani ŋasiili, nani ban yi ba maama n yedi yi: N kan tuni yi tugitoali, **25** kali yin yaa kubi yin kubi yaala bonjanla, hali min baa cua. **26** Yua n koani mi jama ki paadi, ki kubi n tuona hali mi juodima, n baa dini o li bali, wan yaa die i nibuoli. **27** O ba ti yaa gobidiba leni ti kudi yaa badi- gbianu, nani ban mudi ti tandi tiadi maama yeni. nani mini n ba, min ba li bali n Baa kani maama yeni. **28** n go ba ti pa o ki tanŋmabiga. **29** Yua n pia a tuba, wan cengi mi Fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala.

3 Diani Kilisiti n yini yaaba salida po, ya maleki po ki yedi o: yua pia U Tieu Fuoma lele leni a

ŋmabileeeda n yedi yaala n tie na: N bani a tuona, a tama ke a fo ama a kpe. **2** Han ya faami, ki paagi yaala n sieni ki bua ki kpe, kelima n sua ke a tuona naa ŋjani ki dagidi cain n Tieu po. **3** Tiadi ŋjan den baa ki go gbadu ya bangima, ki kubi ma ki lebidi a yama. A yaa faami, n baa cua a kani nani o sugudo yeni, a kan bandi min baa cua ki ludi a ya yogunu. **4** baa yeni, a pia bi niba waamu salida nni, yaaba n kaa joagini bi tiadi. Bi ba ti ya yie ti tiapiendi ki yegi leni nni, kelima bi punti ki baa la. **5** Yua koani mi jama ki paadi, ba ti ya yie yene, ti tiapiendi, n kan duuni ki ŋjani o yeli abada li miali tili nni. Yene n baa tuo ki ta o yeli n baa leni o malekinba nintuali. **6** Yua n pia a tuba, wan cengi mi fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala. **7** Diani Kilisiti n yini yaaba filadelifi po ya maleki po ki yedi o: Yua n gagidi ki ŋjani cain, ki tie o moamoandaano, wani yua n kubi dafibi kile, o ya luodi, oba kuli kan luoni, o ya luoni mo, oba kuli kan luodi. wani n yedi yaa maama n tie na. **8** N bani a tuona, diidi a pia u paalu waamu bebe, ama a kubi n maama, kaa nia n yeli mo, n luodi ki yaani apo bu buliñoabu, niloba kuli n kan luoni yaabu. **9** Diidi n baa teni a, Sutaani nitaanli yaaba, yaaba n poa mi faama ki tua ke bi tie jufinba ki naa tie yeni n cua ki gbani a nintuali, ki tuo ki bandi ke n bua ŋja. **10** Kelima a den kubi n maama leni li juunli nni yeni, n ba ti kubi a mi biigima yogunu, yaama n ba ti cua ŋanduna niba kuli po. **11** N baa cua, li kan waagi, ŋjan ya kubi ŋjan pia yaala ke oba kuli n da fie a badifogiliga. **12** Yua n koani mi jama ki paadi, n ba ti teni wan tua benjeelu n Tieu diegu nni, o kan go ti ŋa lieenni. n go ba ti diani opo n Tieu yeli leni n Tieu dogu yeli, lani tie o Jelusalema paano, yua n baa ŋa tanpoli po n Tieu kani ki jiidi. n go ba ti diani opo n yepanli. **13** Yua n pia a tuba, wan cengi mi Fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala. **14** Diani Kilisiti n yini yaaba Layodise po, ya maleki po, ki yedi o: Diidi yua n tie Amina, wani o siedi-dugika leni o moamoandaano yua n tie Utieno tagima kuli cilika n yedi yaala. **15** N bani a tuona, n bani ke ŋaa kuugi, ŋaa go tuoni mo. Li bi baa cie a po, ŋja ya bi kuugi, bi ŋaa bi tuoni. Lani yaapo, **16** nani ŋjan baligi yeni, kaa tuoni, kaa go kuugi mo yeni, n baa sii ŋja ki ŋjani a n ŋoabu nni. **17** Kelima a tua: N tie piado, n baa mi piama ke li dagidi, kaa luo liba. ama ŋaa bani ke a tie fala daano, ban ŋjani ki gbadu yua yapo mi niŋimma, ki tie luodo, juamo, ki go ye mubima. **18** Lan yaa po n tundi a ke ŋjan da n kani

ban ḷanbi ya wula u maa fanu nni ke ḷan tua piado, ki go da n kani ti tiapiendi ki ya yie ban da go le a fee kelima a mubima po, ki go da n kani u nunñoagu ki tieni a nuni ke ḷan ya nua. **19** Mini wani, n fu ki go tundi min bua yaaba kuli leni yaa tundi n pia fala. Lanwani ḷan baa li yankuali ki go lebidi a yama. **20** Diidi n se bu bulijoabu kani ki tua gafala! Nilo ba ya gbadi n nialu ki luodi n po bu bulijoabu, n baa kua o deni ki je leni o, o mo n je leni nni. **21** Yua n koani mi jama ki paadi, n ba ti teni wan kali leni nni n bali kalikaanu po, nani mini nba n den koani mi jama ki paadi, ki kali leni n baa o balikalikaanu po maama yeni. **22** Yua n pia a tuba, wan cengi mi fuoma n tua Kilisiti n yini yaaba nitaana yaala.

4 Lani n den pendi, n go den nuali ki laa ke bu ya tanpoli po. Min den kpa gbadi ya nialu ke u nani kakaki yeni go den yedi nni: Do ki cua na, n baa waani a ya bonla n baa ti yuandi ki cua. **2** Lanyogunu U Tieu Fuoma den taa nni, ke n laa li bali kalikaanu tanpoli po, ke o nilo den ka lipo. **3** Yua n den ka lipo den naani jasipe leni saliduani ya tana yeni. O taniano yua den naani leni emelodi den lindi ki cebini li bali kalikaanu. **4** N den laa, piilie n balikalikaani naa ke yi lindi li balikalikaanu, ke piilie n nikpela naa ka yi po, ki yie ti tiapiendi, ki go ciibi wula badifogilimu. **5** I tañigi, i niali leni i tatantan den ŋa li balikalikaanu kani. Fidisamu lelee yaamu co bonjanla, muni yaamu n tie U Tieu Fuoma lelee den ye li balikalikaanu nintuali. **6** Li balikalikaanu nintuali go den pia mi ŋincianma yaama n naani leni ki madiidiga, ki tie nani mi tanpenpelinma yeni, bonfuoda naa den lindi li balikalikaanu, ki pia i nuni boncianla bi nintuali leni bi puoli po kuli. **7** O bonfuodi kpialo den tie nani o yangbanlo yeni, o bonfuodilieko den tie nani ki naabiga yeni, o bonfuodi taalo den pia nani o nisaalo ya nunga, o bonfuodi naalo mo den tie nani jeebani yua n yugi yeni. **8** A bonfuodi naada yeni, yua kuli den pia fiabi luoba-luoba, ki pia i nuni boncianla bi lindima leni niimi. Ku ŋagud leni u yensiinu kuli bi yen tua kaa cedi: O gagidi ki ḷani, o gagidi ki ḷani, o Diedo U Tieu, u Paaciamu kuli Daano, gagidi ki ḷani, wani yua den ye, ki ye moala, ki go ba cua. **9** Ya yogunu ke a bonfuodi naada yeni kpiagidi, ki jigindi, ki go tuondi, yua n kaa li balikalikaanu po, wani yua n fo, ki ye hali ya yogunu ki tu u yogunu kuli. (**aiōn g165**) **10** Bi piliee n nikpennadiba yeni mo yen gbaani yua ka libalikalikaanu po nintuali. Bi yen kpiagidi wani

yua n fo ki ye hali ya yogunu kuli, ki yiliti bi wula badifogilimu ki lu li balikalikaanu nintuali ki tua: (**aiōn g165**) **11** Ti Diedo, ti Tieu, li pundi ḷan gaa ti kpiagidi leni ti jigidi leni u paaciamu, kelima fini n tagi li bonla kuli. A yanbuama po mo yo ke likuli tagi ki go ye mo.

5 Lani n pendi, n go den laa ke yua n ka li balikalikaanu po muubi o jienu li tili ke bi diani li tugu nni leni li puoli po, ke bi loli li leni maalima lele. **2** N go den laa ya maleki n pia u paalu ke o kpaani ki tua: Hme pundi ki lodi mi maalima ki go gbabidi li tili na? **3** Tanpoli po, leni ki tinga nni, leni ki tinga tiipo, oba kuli naa den fidji ki gbabidi li tili ki nuali lienni. **4** N den buudi boncianla kelima baa den laa oba kuli yua n pundi ki gbabidi li tili ki go nuali lienni. **5** Lani, bi nikpeliba yeri siiga yendo den yedi nni: Da buudi, diidi juda buolu yangbanlo, dafidi benkpeli wani yua koani mi jama ki paadi baa fidi ki lodi mi maalima leleedima, ki go gbabidi li tili. **6** Lani n go den laa ki pebiga ke o naani leni ban kodi yaaga li padili po yeni, ke o se li bali kalikaanu kani, a bonfuodinaada leni bi nikpeliba siiga. O den pia yina lelee, leni nuni lelee, yi n tie U Tieu Fuoma lelee wan soani yaaba ki tinga kuli nni. **7** O den nagini ki ga li tili yua n ka li bali kalikaanu po jienu nni. **8** Wan den ga li tili, a bonfuodinaaba leni bi piilie n nikpennadiba den gbaani wani ki pebiga nintuali, yua kuli den muubi o niini ku kogidigu, leni wula tadiñokaamu ke mu gbie leni tulalee yaala n tie bi nigagidijanba jaandi. **9** Bi den yiini, bu yan panbu ki tua: A pundi ki ga li tili, ki lodi mi maalima, kelima bi den kodi a nani ki padipebiga yeni, ke a da ki faabi bi niba U Tieu po leni a soama i nibuoli kuli, leni i mabuoli kuli, leni mi diema buoli kuli. **10** A teni ke bi tua kopadi cianba diema, ti Tieu po ki baa diedi ki tinga. **11** N go den nuali, ki go gbadi malekinba boncianla niali, ke bi lindi ki gaani li balikalikaanu leni a bonfuoda, leni bi nikpeliba. Bi coali den tie tuda kobilietaalima tudakobilie, hali tuda - tuda. **12** Bi den kpaani ki tua: ban den kodi ya pebiga yeni pundi ki baa u paaciamu leni mi piama, mi yanfuoma, u fidu, ti jigidi, ti kpiagidi leni ti pagidi. **13** Lani n go den gbadi ke mi tagima kuli, yama n ye tanpoli po, leni ki tinga po, leni ki tinga tiipo, leni mi ŋinciamma nni kuli leni yaala ye lieni kuli tua: Wani yua n ka li balikalikaanu po leni ki pebiga, n ya baadi ti pagidi leni jigidi, ti kpiagidi leni u paaciamu ya yogunu ki tu ya yogunu

kuli. (aiōn g165) 14 Lani abonfuodi naada den tua: Amina bi nikpeliba mo den gbaandi ki pougi.

6 N den laa ke ki pebiga den lodi mi maalileeedima
yeni siiga yemna. ya yogunu n den gbadi ke a
bonfuodinaada yeni siiga yendo, ke o tiani leni u nialu
nani u tatantanu yeni ki yedi: cua na. 2 n den diidi ki
go laa o tanpieno. ke yua n den jagi o, kubi li dabanli.
bi den puni o ki badifuoliga, ke, o ban ca ki tie paadika
ki baan n paadi mo. 3 Wan go den lodi mi maaliliema
ya yogunu, n den gbadi ke o bonfuodilieo yedi: Cua
na. 4 Lani tantoa den ñani ki moani, bi den puni yua
n den jagi o po libali ke wan ñani mi yanduanma ki
tinga nni, bi niba n ya kodi biyaba. Bi go den teni o ki
jugisiecianga. 5 Wan go den lodi mi maalitaama ya
yogunu, n den gbadi ke o bonfuodi taalo yedi: cua
na. N den diidi ki laa ke o tanboano ñani yua n den
jagi o po den kubi u kpiagu bonbiigi kaala. 6 Lani n
go den gbadi a bonfuodinaada yeni siiga u nialu ke
u tua: Halikama tadiga baa nagini tuda leleel n kobi
luoba. Olije tadimu taa mo baa nagini tuda leleel n
kobi luoba. ama ñjan da biidi mi kpama leni duven.
7 Wan den lodi mi maalinadima ya yogunu. n den
gbadi o bonfuodi naalo nialu ke u tua: Cua na. 8 N den
diidi ki go laa ya taamo n tie suudi ke o ñani. Yua n
den jagi o po, yeli yi mi kuuma, ke bitinkpiba diema
mo ciangi o. Bi den puni baa u paalu ki tinga kaan
naadi kuli siiga kanyendu, ke ban kpa likani yaaba
leni ki jugisiega leni mi koncianma, leni mi kucian
ludikaama, leni ki tinga fuoyanbiaditi. (Hadēs g86) 9 Wan
go den lodi mi maalimuudima ya yogunu, n den laa
ban den kpa ya niba ñaani li padibinbinli tiipo, kelima
Utienu maama leni yaaba n den tieni ya siedi ya po.
10 Bi den kpaani leni u nialu ki tua: canba yua n gagidi
ki ñjani ki tie moamoandaano, hali u laa yogunu yo ke
a baa waagi ki daa jia ti buudi ki guani ki tinga yaaba
ti soama panpani? 11 Bi den puni bi siiga yua kuli
li liadipienianli, ke bi go den yedi baa, ke ban sedi
mi fuodima nni yogenu waamu hali bi naacenlieba,
bi kpiiba, ban baa kpa yaaba nani bani yeni n pundi
lan bili ya coali bianu. 12 N den diidi wan den lodi
mi maaliluobima ya yogunu mi tindigibicianma den
tieni, u yieno den boandi, o ñjamaalo mo den moandi
nani mi soama yeni. 13 A ñjambila den baa ki tinga po
nani u faaciamu n figi bu kankanbu ke a kankankaana
suodi maama yeni. 14 Tanpoli den fuadi nani ban
yen gbabi li tili maama yeni. A juana leni a kpendiga

kuli den ñani a kaani ki fuadi. 15 Ki tinga badiba, a
nikpiaga, a minteeela yudanba, a piada, bi paatieba, i
yonbi leni yaaba n die bi yula kuli den sani ki ban
wuoni ti tanlondi nni leni a jua - tancianma nni. 16 bi
den miadi a juana leni a tanciamma ki tua: Baa mani
tipo ki wuoni ti yua n ka libalikalikaanu po leni ki
pebiga pabienli. 17 kelima o pabienli dancianli pundi.
ñme n baa fidi ki ya ye?

7 Lani n pendi, n den laa malekinba naa ke bi se i
tinkunnaadi kani. Bi den kubi ki tinga facian naadi
ke yin da go figi baa waamu ki tinga po, leni mi
ñincianma po, leni tibuba kuli po. 2 Lani, n go den
laa maleki toa ke o yugi ñani u yienu n pudi naani
po, o den kubi U Tieu yua n fo maalima, ki kpaani
ki maadi leni bi maleki naadiba, yaaba n den baa li
bali ki baa waani ki tinga leni mi ñincianma fala ki
yedi baa: 3 Yin da tieni ki tinga, leni mi ñincianma,
leni i tiidi yaala n bia kuli, hali tin tabini U Tieu
naaceenba yutuna po o maalima no. 4 N go den gbadi
ke yaaba n baa mi maalima yeni coali n da maama;
Isalele buolu kuli nni, kobiga n piina n niba tudanaa.
5 juda boulu nni, piiga n niba tuda lie. Lubena buolu
nni, piiga n tuda lie. Gada buolu nni, piiga n tuda lie,
6 Asela buolu nni, piiga n tuda lie, Nefitali buolu nni,
piiga n tuda lie, Manase buolu nni, piiga n tuda lie; 7
Simeyono buolu nni, piiga n tuda lie. Lefi buolu nni,
piiga n tuda lie. Isakala buolu nni, piiga n tuda lie. 8
Sabulono buolu nni, piiga n tuda lie. Josefi buolu nni,
piiga n tuda lie. Benjaminia buolu nni, piiga n tuda lie.
9 Lani n pendi, n den diidi ki laa yaa niligu n yaba
hali ke oba kuli kan fidi ki coadi ba. Handuna diema
kuli yaaba, leni i nibuoli kuli, leni i mabuoli kuli. Bi
den se li balikalikaanu leni ki pebiga nintuali, ki laa a
liadipieniamma, ki muubi bi niimni mo i kpakabenii.
10 Bi den kpaani leni unialuciama ki tua: Ti tieni yua
ka libali kalikaanu po leni ki pebiga n die tindima! 11
Malekinba kuli den se ki lindi li balikalikaanu, leni
bi nikpeliba, leni a bonfuodinaada, lani bi kuli den
labini li balikalikaanu nintuali ki pugi U Tieu. 12 Ki
tua: Amina! Ti tieni n die ti pagidi leni ti kpiagidi, mi
yanfuoma, leni i tuondi, ti jigidi, u paaciamu leni u
fidu hali ya yogunu kuli. Amina! (aiōn g165) 13 Lani bi
nikpeliba yeni siiga, yendo den taa mi maama ki bualu
nni yaaba n laa ti tiapiendi yeni tie ñmenbe? Ki ñani
le? 14 N den yedi o: n Diedo, a bani. Lani o den yedi
nni: Bi tie yaaba ñani o falaciamo nni yo, bi ñuudi bi

liadiciama ki pebiga soama nni ki pendi ya. **15** Li tie lanyaapo yo ke bi ye U Tienu bali kalikaanu nintuali ki kpiagidi o, o dieli nni u yensiinu leni ku ñiagu kuli wani yua n ka libalikalikaanu po ba ti kuani ba o diegu nni. **16** Mi koma leni u ñinñuulu kan go cuo ba, u yienu mo kan go ñidi ba, baa wulugu mo kan go gbadiba. **17** Kelima ki pebiga, yua n ye libali kalikaanu kani baa tie bi yankpaalo, ki gobidi ki caaniba li miali ñinbuna kani, U Tienu mo baa duuni ki ñani bi ninsiidi kuli.

8 Wan den lodi mi maalileleema ya yogunu, li bonla kuli den tua suo tanpoli po ke li nagini leedi boagidima. **2** N den laa ya maleki-leeediba n se U Tienu nintuali, ke bi teni ba kakacinba lele. **3** Lani maliki toa den cua, ki sedi li padibinbinli po, ki kubi ban juugi adugibila ya tiagu nni ke ku tie wula. Bi den teni o adugibila boncianla, ke wan taani leni bi nigagidirjanba jaandi, ki juu la li wula padibinbinli yaali n ye li balikalikaanu nintuali kani po. **4** A dugibila yeni fantanñii den ñani maleki nuu nni ki taani leni bi nigagidirjanba jaandi ki doni U Tienu nintuali. **5** Maleki yeni den taa a dugibila juutiagu ki gbieni gu leni li padibinbinli ya fantama ki luni ki tinga po. Lani i niali, i tatantani, i tañigi leni mi tindigibima den tieni. **6** Lani bi maleki leeediba, yaaba n den kubi kakacinba lele den bogini ki baa piebi. **7** O maleki-kpialo den piebi o kakaci ke a tatana leni ya fantama n kali ki taani leni mi soama den baa ki tinga po, ke ki tinga boagidima taa kuli siiga boagidiyenma den buodi. Tiidi taa siiga kuli tiyenbu den buodi, ti moasoangidi kuli den buodi cain. **8** O maleki-lielo den piebi o kakaci ke bi luni mi ñinciamma nni ya bonla n naani leni ya joacianli n cuo yeni, ke mi ñinciamma boagidima taa kuli siiga, boagidi yenma tua soama. **9** Lani, ya tagima n den ye mi ñincianma nni ki fo, bonla taa kuli siiga bonyenla den kpe, ñimbiadi taa kuli siiga yengu den bodi. **10** O maleki-taalo den piebi o kakaci ke ñmabician-yenli ñani tanpoli po ki baa, li den cuo yo nani u mukaanu yeni, li den baa, kpeni taa siiga kpen yendu nni leni a ñinbuna nni. **11** Li ñmabili yeri yeli yi “u tomu” lani mi ñima kuli, kaani taa siiga kuli kaanyendu den lebidi ki to. Mi ñima yeri den kpa bi niba boncianla, kelima ma n den lebidi ki to yeri yaapo. **12** O maleki naalo den piebi o kakaci. Bi den pua u yienu leni o ñmaalo, leni a ñmabila ki teni ke bi kuli boagidima taa siiga kuli boagidi yenma den biigi hali ke li daali yenma boagidima taa siiga boagidi yenma den bodi, ku ñiagu mo den tua yeni. **13** N den

diidi ki go gbadie jiebani ke o yugi tanpoli nni ki tua leni u nialu cianmu: Fala, fala, fala baa ki tinga niba po, kelima ya maleki-taadiba n sieni n baa piebi bi kakacinba ki tieni ya fuugu po.

9 O maleki muulo den piebi o kakaci. N den laa ke li ñmabili ñani tanpoli ki baa ki tinga po. Bi den teni li acicila n lo yaa cañuangu nni kile. (*Abyssos g12*) **2** Li ñmabili yeri den luodi ku cañuangu yeri ke i fantanñii ñani lienni nani ya buaga n yaba ya fantanñii yeri. U yienu leni mi fawaama kuli den biigi kelima yaa fantanñii ñani ku caciango yeri niinni ya po. (*Abyssos g12*) **3** I gbandaani den ñani i fantanñii nni, ki yadi ki tinga nni, bi den puni ba u paalu nani ki tinga po nami yeri. **4** Bi den yedi ba, ke ban da tieni yaala bia ki tinga moasoangidi, leni i tiidi kuli, kali ya niba n kaa pia U Tienu maalima bi yutuna po bebe. **5** Baa den puni baa u sanu ban kpa ba, ama ban ya wang ba fala bebe hali ñmaali muu. Ban yen cuani ya fala tie nani o namo n yen juni yaa nilo n yen laadi ya fala yeri. **6** Laa dana ya niini, bi niba baa lingi mi kuuma ki nan kan lee ma, bi baa bua ki kpe, ama mi kuuma baa sani ki foagidi leni ba. **7** I gbandaani yeri den tie nani ban bogini ya taami bu toabu po yeri. I den pia i yula po nani a wula badi fogila yeri, ke i nunmu mo nani mu nisaali nunmu yeri. **8** I yudi den tie nani ti puo yudi yeri, i ñina mo den tie nani a yangban ñina yeri. **9** I den laa yaala n tie nani a kuliada yeri, i fiabi fuugu den tie nani i taami boncianla n dia ti toateliti ki tiini ki caa bu toabu po yeri. **10** I den pia a juona leni li bonjunkaala nani i nami yeri. I paalu yu n baa fidi ki ya wang ba niba fala hali ñmaali mu yeri den ye i juona nne. **11** I bado den tie ku buoñuangu maleki, ebilu maama nni bi yi o Abadona, gileki maama nni mo bi yi o Apoliyo, lani n tie yua n bolindi. (*Abyssos g12*) **12** O falakpialo pendi, diidi fala n ba lie n sieni, yaaba n go baa ti cuo. **13** O maleki luobilo den piebi o kakaci, n den gbadie ke u nialu ñani wula padibinbinli yaali n se U Tienu nintuali ya yinaada nni. **14** U den yedi o maleki luobilo, yua n kubi kakaki yeri, lodi bimaleki naadiba yaaba n luo u kpenciamu yufilata po. **15** Lani, li den sua ke li maleki naadiba den bogini ki baa kpa niba taa siiga kuli nni yendo, li leedo, li daali, li ñmaalo, leni li binli ya ti pundi ke bi lodi ba. **16** Bi tandanba yaaba n den tie jakoanda coali den tie tuda piiga hali taalima tuda piiie. N den gbadie bi coali yene. **17** Li tie yene, min den laa yaa taami

li bonlekaala nni leni yaaba n den jagiba, den laa a kuliada ke a moani nani mi fantama yeni, ki go boani nani mi siema, ki go duudi nani li cidibili yeni. **18** Niba taa siiga kuli, niyendo den kpe laa falataadiba nni, lani n tie, mi fantama, i fantanñii, leni li cidibili lani yaala n den ña bi noana nni. **19** Kelima i taami yeni paalu den ye bi ñoana leni bi juona nne. Bi juona den tie nani i we yene, ki pia a yula, bi den tiendi yaala n bia leni laa yula yo. **20** O falabiado yeni n kaa den kpa yaaba, naa den lebidi bi yama leni bi nii tuona po. Lani baa den cedi kaa go kpiagidi mu cicibiadimu, i buli yaaba n tie leni wula, bi ñanjilifa, bi tikumoandi, bi a tana, bi ti daadi, yaala n kaa nua, kaa gba, kaa cuoni mo. **21** Baa den lebidi bi yama yaala n tie; bi nikpali, ñoagibiadi, bi conconma, leni bi subu po.

10 N den laa maleki-toa, yua n pia u paalu, ke o ñani tanpoli po ki ji. O den bobo kutawaligu, o taniano den yilini o yuli, o nunga den tie nani u yieno yeni, o taana mo den tie nani mi fantama yeni. **2** O den muubi ki tibiga o nuu nni ke ki gbabidi. O den ñmoo o jientaali, mi ñincianma po, ki go ñmoo o gantaali mo ki tinga po. **3** Ki tiani leni nialu cianmu nani o yangbanlo n yen duni maama. Wan den tiani, i tatantan-leleedi den teni ke bi niali ñani. **4** I tantan-leleedi niali den ñani yeni, n den bua diani, ama n den gbadi u nialu ke u maadi tanpoli po ki yedi: Han kubi i tatantan-leleedi n yedi yaala ki da diani la. **5** Lani min den nua ya maleki ke o se mi ñincianma leni ki tinga po yeni den yugidi o jienu buagu ki teli tanpoli po. **6** Ki poli yua n ye hali ya yogunu kuli, yeli nni, wani yua tagi tanpoli leni yaala n ye lienni kuli ki tinga leni yaala n ye lienni kuli, leni mi ñincianma leni yaala n ye mi niinni kuli ki yedi: Yogunu kan go ya ye. (*aiõn g165*) **7** Ama o maleki-leleelo ya piebi ya daali o kakaci, U Tieu bondoaginkaala baa tieni ki dudi nani wan den tuodi ki waani o naacenba, bi sawalipuuba maama. **8** Lani, min den kpaa gbadi ya nialu ke u maadi tanpoli po yeni go den maadi leni nni ki yedi: Gedi ki ga ki tibiga yaaga n gbabidi ki ye maleki yua se mi ñincianma leni ki tinga po yeni nuu nni. **9** Lani n den gedi maleki yeni kani ki yedi o, wan teni nni ki tibiga, o go den yedi nni: Gaa, ki nali ga; ki baa to a tugu nni, ama ki baa mani a ñoabu nni nani ti siadi yene. **10** N den ga ki tibiga maleki yen nuu nni, ki nali ga, ki den mani a ñoabu nni nani ti siadi yeni, ama n tugu nni den gbie leni u tonu. **11** Lani bi den yedi nni:

kali ñjan go pua sawali ya nibuoli n yaba po, leni ya diema, leni ya mabuoli, leni ya batieba n yaba po.

11 Bi den teni nni li kankagili ke li tie nani ubgianu yeni, ki yedi nni: fii, ki biigi U Tieu diegu leni li padibinbinli, leni yaaba n kpiagidi U Tieu likani. **2** Ama ñjan cedi ki da biigi ku diegu luolu wani, kelima bi ñja u mi diema ni buoli po yo, ke ban yaa ñmaadi ki biidi u dogagidijamu hali piinaa n ñmaali lie. **3** N baa pa n siediliediba u paalu ban ya pua sawali hali tudili n kobi lie n dana piiluoba ki yie ti kpaliapi. **4** Bi tie olifie tiliedi leni i fidisantuankaanliediyi n se ki tinga diedo nintuali. **5** Yaa nilo n bua ki tieni baa yaala n bia, mi fantama baa ña bi ñoana nni ki buoni bi yibalimba. Lani yua n bua ki tieni baa yaaba bia, kuli baa kpe yene. **6** Bi pia u paalu ki baa luoni tanpoli ke ki taaga n da mi baa n pua sawali yaa dana nni, bi go pia u paalu ki baa teni mi ñima kuli n lebidi ki tua soama, ki go teni i falabiadi buoli kuli n baa ki tinga po baa n bua ya yogunu kuli. **7** Bi ya tieni bi siedi ki gbeni ya yogunu, ki fuayanga yua n ba ña ku buoñuaangu n yeni nni baa tieni bu toabu leni baa ki paadi baa, ki go kpa baa. (*Abyssos g12*) **8** Lani bi ba ñja baa n yaa bili yaa fanma n ye u dogu cianmu nni, ban yini ya dogu sodoma leni ejipiti bi kpanjanma nni, baa n den kpa ki tabini bi Diedo li dapoanpoanli po nankani. **9** Inibuoli kuli, leni i mabuoli, leni mi diema kuli nni, bi niba kuli baa lee ke bi kpe ki bili dana taa leni boagidima, bi kan tuo obaa kuli mo n piini baa. **10** Lani, ki tinga nni yaaba kuli pala baa mangi hali boncianla kelima bi kuuma po. Bi baa tuuni bi lieba po bu paabu, kelima bi sawalipua-liediba yeni n den waani ki tinga nni yaaba o falabiado. **11** Dana taa leni boagidima yeni n den pendi, li miali fuoma den ñani U Tieu kani, ki kua bi niinni ke bi fii ki sedi. lanwani ti jawanciandi den cuo yaaba n den nua ba. **12** Bi sawalipuuba yeni den gbadi u nialu ke u ñiani tanpoli ki yedi baa; `do mani nee' lani bi den doni tanpoli ku tawaligu nni, ke bi yibalimba nua. **13** Laayogunu, mi tindigibicianma den tieni, ke u dogu yeni kan piiga siiga kanyendu den baa. niba tuda lelee den kpe mi tindigibima yeni nni. ke li den cuo yaaba n sieni pala, ke bi teni U Tieu yua ye tanpoli ti kpiagidi. **14** O falalielo pendi, diidi o falataalo baa cua ke li kan waagi. **15** O maleki leleelo den piebi kakaci, i nialicianmi den kpaani tanpoli po ki yedi. ñanduna diema gua tua ti Diedo leni wan gandi Yua yaama; O baa die hali ya yogunu

kuli. (aiōn g165) 16 Bi piilieedi n nikpenaadiba yaaba n kaa libalikalikaanu po, U Tienu nintuali den labini ki gbaani ki kpiagi U Tienu. 17 Ki tua; ti paga o Diedo, U Tienu upaalucianmu kuli daano, fini yua n den ye, ki go ye, kelima a gaa upaalucianmu ki diedi a diema. 18 Inibuoli pala beni, a mo pabienli cuonu yogunu pundi. ñjan baa jia ti buudi leni bi tinkpiba ya yogunu pundi. ñjan baa pa a naacenba bi panpaani ya yogunu pundi. bi sawalipuuba, bi nigagidijanba leni yaaba n fangi a yeli, a bila leni a nikpela, leni ñjan baa bolini yaaba n den bolindi ki tinga ya yogunu pundi. 19 Bi den luodi U Tienu diegu tanpoli po, ke ku njantaadikpaagu doagidi lieenni. i tañigi den tieni, i niali leni itatantani, ki tinga den digibi, a tatana den baa boncianla.

12 Mi maalicianma den doagidi tanpoli po; ke o pua bobu u yienu, ke o taana ñjmaa o ñmaalo po. ki ciibi mo ya badifoliga n pia piiga n ñmabiliee. 2 O den pundi, ke o maayogunu mo nagini, ke o buudi kelima u maditugikoanu n pia o ke laadi ya fala po. 3 Maalitoama go den doagidi tanpoli; obonfuodicianmoano, ke o pia yula lelee, leni yina piiga, ki go pia badifogilimu lelee o yula po. 4 o juoli den fuli tanpoli ñmabilo boagidima taa siiga, boagidiyenma ki luna ki tinga po. o bonfuodibido leni den sedi o pua, yua n baa maa leni kani, ke o ya mali ya yogunu, wan ñmani, o biga. 5 O den mali bonjaga, yua n baa gobidi inubuoli kuli leni ti kudi gbianu. bi den taa o biga ki gedini o U Tienu kani, leni o balikalikaanu kani. 6 o pua leni den sani ki gedi U Tienu n den bogini o po ya kaanu mi fanpienma nni, baa n baa dindi o naani kani hali tudili n kobilee n dana piiluoba. 7 Lnani, bu tuabu den tieni tanpoli po. miseli leni o malekinba den tuogi bu toabu leni o bonfuodibido leni. wani o bonfuodibido leni o ya malekinba moko den tuogi leni baa. 8 Ama baa n den paadi Miseli leni o malekinba. Baa go den baa yekaanu tanpoli po. 9 Bi den luni obonfuodibiadicianmo leni, wani, o waakpelo, baa n go yi yua Sutaani, wani yua n boandi ki tinga nni yaaba kuli. bi den lumi o ki tinga po wani leni o malekinba. (cicila). 10 Lani n den gbadu ke u nialucionmu kpaani tanpoli po ki yedi: Moala mi faabima pundi, ti Tienu paaciamu leni o diema cua, leni wan gandi yua mo ya bali yogunu moko pundi. kelima bi ñani ki luni yua n bi kuliti ti kpiiba, wani yua den kuliti ba U Tienu kani yensiinu leni ñiagu. 11

Bi den paadi o kelima ki pebiga soama po, leni bi siedi maama po. Baa den bua ki gaa bi miana, hali ki baa jie mi kuumu. 12 Lani yaapo tanpoli leni yinba yaaba n ye lienni kuli n mangi yi pala. Ama ti solindi baa ye ki tinga leni mi ñincianma po! kelima suaani djidi yi po leni li pabiencialli, kelima o bani ke o yogunu ki ki yaba. 13 O bonfuodibido n den laa ke bi luni o ki tinga po, o den noadi o pua yua den mali ki bondjaga yeni. 14 Lani bi den puni o pua yeni o jiebanciamo fiabi lie, ke wan yugi ki gedi o kaanu po, yu ye mi fanpien ma nni, nankani ke bi ba ya dindi o hali yi yogini nni yogin yendu leni yogunu boagidima, naani n foagi leni o wa. 15 Lani o wa den sii yaa ñima n yaba nani u kpenciamu yeni o pua yeni fuuli nni ke man noadi ki tugi o. 16 Ama ki tinga den gaa o pua yeni, ki yaadi ki ñoabu ki ñuudi o bonfuodibido n den sii ya ñincianma yeni. 17 Lani o bonfuodibido pali den beni o pua yeni po, ke o gedi, ki baan tuogi butoabu leni o puolijoani yaaba n sieni, bani yaaba n kubi U Tienu balimaama ki go pia Jesu siedi.

13 O den sedi mi ñincianma jaali tanbiima po. Lani n den laa ki fuayanga ke o ñiani mi ñincianma nni, o den pia yina piiga leni yula lelee. O yinpiiga yeri siiga, yinli den ciibi ki badifoliga leni ya yeli n tie sugidi U Tienu po den ye o yula yeri po. 2 Min den laa ya fuayanga den tie nani ki jiiga yeri, o taana den tie nani ki fuayanbiadi-cianga yene, ke o ñoabu mo tie nani buyanganñoabu yeri. O bonfuodi-biado den teni o paalu ki fuayanga yeri ki kaani o, o yaa balikalikaanu po, ki dini o, o bacianli. 3 Min den laa ke ki fuayanga yeri yula siiga nni, yuyenli den baa mi poagima, yaanma baa fidu ki kpa o, ama mi den paagi. Li pakili den cuo ki tinga yaaba kuli ke bi ñojo o. 4 Lani bi den gbaani ki kpiagi o bonfuodibido kelima o puni ki fuayanga li bali. bi go den gbaani ki kpiagi ki fuayanga ki tua=ñme n naani leni ki fuayanga? ñme n baa fidu ki tuogi bu toabu leni o? 5 Bi den puni o ya ñoabu n maadi mi japamaama leni ti sugidi U Tienu po, bi den puni o li bali wan soani hali piinaa n ñmaali lie. 6 Lani o den yaadi o ñoabu ki sugidi U Tienu leni o yeli, leni o yekaanu, leni yaaba ye tanpoli kuli. 7 Bi go den puni o, wan tieni bu toabu leni U Tienu nigagidijamba ki paadi ba. Lani bi den puni o li bali ke wan diedi i nibuoli kuli, leni imabuoli kuli, leni mi diema kuli. 8 Ki tinga nni, niba kuli yaaba ya yela kaa den diani ki pebiga

miali tili nni, wani n tie baa n den kodi yaaga hali ḥanduna daa tagi, ba ti gbaani ki kpiagi ki fuayanga. 9 Yua n pia a tuba, n gboardii! 10 yua n canni bi niba ti yonbidi mo, baa gedi ti yonbidi, yua n kpani leni ki jugisiega, kali baa n kpa o moko leni ki jugisiega. lani kane ke li pundi bi nigagidijanba n ya pia li juunli, ki se leni li dandanli. 11 N go den laa fuayantoaga ke o ña ki tinga nni; ke o pia yina lie, yaa n naani leni ki pebiga ya, ki nan maadi nani o bonfuodibido yeni. 12 O den pia ki fuayankpiaga ya bali kuli ki tuuni o nintuali, ki teni ke ki tinga leni yaaba n ye ki niini kuli gboandi ki kpiagidi ki fuayankpiaga, wan yua den baa ya poagilima, n baa fidi kpa o, ke o den paagi yeni. 13 O den tiendi mi bancianma, hali ki teni ke mi fantama ña tanpoli ki baali ki tinga po ke bi niba nua. 14 Lani o den boandi ki tinga yaba leni wan den tiendi ya bancianma ki fuayankpiaga nintuali. O den tua ki tinga yaaba n tagi ki fuayangakpiaga, yua n den baa ki jugisiega poagilima ki go paagi yeni nannanli. 15 O go den baa u paalu, ki teni ke ki fuayangakpiaga nannanli fo, ki fidi ki maadi, ki go teni ban kpa yaaba kaa tuo ki gbaani ku pugi ki fuayankpiaga nannanli kuli. 16 O den teni ke bi niba kuli, abila leni a nikpela, a piada leni a luoda, yaaba n die bi yula leni i yonbi, kuli n baa mi maalima bi niejienu yaka bi yutuna po. 17 ke oba kuli kan fidi ki da liba, yaka ki kuadi liba kuli kali wan ya pia mi maalima yeni, yaka ki fuayankpiaga yeli, yaka ki yeli coali. 18 Line n bua mi yanfuoma, yua n pia mi yanfuoma, n coadi ki bandi ki fuayanga yeli coali, kelima li tie o nissalo coali laa coali tie kobi luoba n piiluoba n bi luoba.

14 N den diidi ki laa ke ki pebiga se siyono juali po, ke niba kobiga n piinaa n tudanaa se leni O. bi den pia O yeli leni O Baa yeli bi yutuna po. 2 N go den gbadu u nialu ñani tanpoli po, ki tie nani a ñingola ya fuugu yeni nani utatantaciamu ya fuugu yeni ki go tie nani bi kogidi puuba n pua ki tiendi ya fuugu yeni. 3 Bi den yiini bu yanpanbu li balikalikaanu nintuali; leni a bonfuodinaada, leni bi nikpeliba nintuali. ke oba kuli ki den fidi ki bangi bu yanbu yeni, kali bani den daa ki faabi niba kobiga n piina n tudanaa yaaba ki tinga nni yeni. 4 Bani n tie yaaba n kaa den joagini bi yula leni bi puoba. Bi tie yaaba n kaa den taani leni bi puoba. Bi baa jua ki pebiga wan ca nani kuli. Bi tie wan daa ki faabi yaaba bi kuli siiga, ke bi tie nani li bonluonkakpiala yeni U Tieu leni ki pebiga

po. 5 Faama baa kuli ki den cili ki ñani bi ñoana nni, kelima oba kuli kan fidi ki kuli baa leni liba. 6 N go den laa malekitoa ke o yugi tanpoli mi fawama nni, ki kubi yaa labaalijamo n ye hali yaa yogunu kuli ki baa waani ki tinga yaaba kuli, mi diema, i nibuoli, leni i mabuoli yaaba kuli. (aiōnios g166) 7 O den kpaani leni u nialu ki tua; fangi mani U Tieu, ki kpiagi o, kelima o bujiali yogunu pundi. Gbaani mani ki kpiagi o, wani yua n tagi tanpoli leni ki tinga leni mi ñincipianma leni a ñinbuna kuli. 8 Makekitoa, o bonlielo den ñoadi ki tua; u baa, u baa u doguciamu babilona, wuni, ya dogu n den teni ke i nibuoli kuli ñu ya daama n tie mi conconbiadima ki gaadi. 9 Malekitoa, o bontaalo den ñoadi ba ki kpaani leni u nialiciamu ki tua; ya nilo n gbaani ki pugi ki fuayanga leni o nannanli, ki gaa o maalima o yutunli po yaaka o nii po, 10 Wani moko ba ti ño ya daama n tie U Tieu pabienli cuonnu, laa daama ki la leni liba, yama ke o kuodi o pabienli cuonu tadiñokaaga nni. laa nilo baa laadi fala mi fantama leni cidibili nni bi maleki gagidijanba nintuali leni ki pebiga nintuali. 11 Bi falaciamo fantañii baa do hali ya yogunu kuli, bi kan baa fuodima yensiinu leni ñiagu kuli, bani yaaba kuli n gbaani ki kpiagi ki fuyanga leni ki nannanli ki go ga o yeli maalima. (aiōn g165) 12 Lani n tie bi nigadijanba juunli, bani yaaba n tuo ki kubi U Tieu balimaama leni li dandanli Jesu. 13 N go den gboardi ke u nialu maadi tanpoli po ki yedi; diani. Li pamanli ye leni yaaba n kpe leni li dandanli o Diedo nni baa moala. Yeni dee, U Tieu fuoma yedi, kelima bi fuodi leni bi tuona, kelima bi tuongama jua ba. 14 N den diidi ki laa ku tawalipiengu ke yua n naani leni o nisaalo bijua ka kupo. o den yili wula badifogiliga, ki muubi ku koadi-mangu o nuu nni. 15 Maleki-toa den ñiani U Tieu diegu nni, ki kpaani leni u nialu-ciamu ki yedi yua n kaa ku tawaligu po yeni; taa a koadigu ki cee. kelima li yogunu pundi, ki tinga kpaandi mo beni. 16 Lani yua n den kaa ku tawaligu po yeni, mo den taa o koadigu ki ceni ki taani ki tinga kpaandi. 17 Maleki-toa den ñani U Tieu diegu nni tanpoli po, ki moko muubi ku koadi-mangu. 18 Maleki-toa, yua n die li padibinbinli fantama moko den ñani likani ki kpaani leni u nialu-ciamu ki yedi yua n muubi ku koadi-mangu; taa a koadi-mangu ki cee ki tinga datiidi bonjoana, kelima yi beni. 19 Lani maleki den ceni ki tinga datiidi bonjoana, ki kuodi u dajanbikaanu nni, naa nni n pia U Tieu pabienli. 20 Bi den ñmaadi u dajanbikaanu yeni nni, u dogu

puoli; mi soama den ñani u ni nni, ki kpèdi ki pundi hali i taami biamu kani, mi den puubi ki pundi nani dajena kobiliee n pinii n a nii.

15 Lani, n den laa maaliciantoana tanpoli po, yama

n yaba ki pia mi ñuadima, malekinba lelee den kubi falabiadi lelee, yi n tie i falabiadi - juodi ke, kelima U Tienu pabienli cuonu baa tieni ki dudi leni laa falabiadi yo. 2 N go den laa yaala n naani leni mi ñinciamma ke li tie tanpenpelinma ki kali taani leni mi fantama. leni yaaba n den paadi ki fuayanga, leni o nannanli, leni o yeli coali ke bi se mi tanpenpelinma yeni po, ki muubi U Tienu n den teni ba ya kogiditi. 3 Ke bi yiini U Tienu naacemo Musa yanbu, leni ki pebiga yanbu ki tua: O Diedo U Tienu, u paaciamu kuli daano, a tuona yaba ki pia mi ñuadima a sani tiegi, ki tie moamoani, fini yua n tie; i nibuoli kuli bado. 4 Ti diedo, ñyme n ye ki kan fangi a, ki kpiagidi a yeli kelima fini bebe n gagidi ki ñani. I nibuoli kuli baa cua ki labini a nintuali ki kpiagi a kelima a doagidi a buudi. 5 Lani yaa puoli, n den laa U Tienu diegu tanpoli po ke siedi gbandielmo luodi. 6 Ya maleki - leleediba n kubi i falabiadi - leleedi den ñani U Tienu diegu nni ki yie ya tiadi n ñani, ki pia ti kpiagidi ki ñuliti, ki ñaagi bi bena po, ti wula gban ñagiditi. 7 A bonfuodi naada siiga nni yendo den teni bi maleki - leleediba yeni wula tadibuomu lele, ke mu gbie leni U Tienu yua n ye hali ya yogunu kuli pabienli cuonu. (aión g165) 8 U Tienu kpiagidi leni o paaciamu den teni ke o diegu gbie leni i fantanñii o ba kuli kan den fidi ki kua U Tienu diegu nni hali bi maleki - leleediba n kubi ya falabiadi - leleedi yeni tieni ki dudi.

16 N den gbadieke u nialuciamu maadi U Tienu

diegu nni ki yedi bi maleki leleediba: gedi mani ki ban wuli ki tinga po U Tienu pabienli cuonu yu n ye tadibuomu lele nni yeni. 2 O maleki - kpialo den gedi ki ban wuli yaala n ye o tadibuoga nni ki tinga po, ke ya sinala n bia ki go lo boncianla cuo ya niba n pia ki fuayanga maalima ki gbaani ki kpiagi o nananli. 3 O maleki - lielo den wuli yaala ye o tadibuoga nni mi ñincianma nni ke mi lebidi ki tua soama, yaama n tie nani mi tinkpi soama yeni, ke yaala n fo ki ye mi ñincianma nni kuli kpe 4 O maleki - taalo den wuli yaala ye o tadibuoga nni i kopeni leni a ñinbunga nni, ke yini mo tua soama. 5 N den gbadieke ya maleki n die mi ñima kuli yedi: A tiegi, fini yua n ye moala, ki den kpa ye a gagidi ki ñani, kelima ñan buni ya buudi po.

6 Kelima bi wuli bi nigagidiñanba leni a sawalipuaba soama, ke a mo teni ke bi ñuni mi soama bi dagidi le.

7 N go den gbadieke u nialu ñani li padibinbinli kani ki yedi: yeni de, o Diedo U Tienu u paaciamu kuli daano, a bujiali tie moamoani ki go tiegi. 8 O maleki - naalo den wuli yaala n den ye o tadibuoga nni u yienpo ke u baa u paalu ki baa fulini bi niba leni u fantanma. 9 Ku tontonbiadigu den fulini ba ke bi sugidi U Tienu yeli, wani yua pia libali la falabiadi po baa den lebidi bi yama mo ki kpiagi U Tienu. 10 O maleki - muulo den wuli yaala n ye o tadibuoga nni ki fuayanga bali-kalikaanu po, ke o diema kuli biigi bi niba den ñymani bi landi kelima lan loba maama yaa po. 11 Ki go sugidi tanpoli Tienu kelima bi sinala loma po, baa go den lebidi bi yama bi tuonbiadi po. 12 O maleki - luobilo den wuli yaala n ye o tadibuoga nni u kpenciamu yufilata po ke u ñuudi, ki baa ñanbi u sanu puoli badiba po. 13 N go den laa cicibiadimu taa, ke mu tie nani a loanda yeni, ke mu ñani o bonfuodibido ñoabu nni, leni fuayanga ñoabu nni, leni o sawalipua faadano ya ñoabu nni. 14 Kelima mu tie ya cicibiadimu n tiendi mi bancian -ludi kaama. -mu caa ki tinga kuli badiba kani ki baa taani ba bu toabu po, U Tienu, u paaciamu kuli daano dacianli daali po. 15 Diidi, n baa cua ki ludi yi nani o sugido yeni; li pamanli baa ye leni yua n gu ki kubi o tiayekaadi, wan da ti cuoni mubili ban le o fe. 16 Bi den taani bi kuli ebilu n ba maama nni ban yi ya kaanu amagedo. 17 O maleki leleelo den wuli yaala n ye o tadibuoga nni mi fawaama nni. U Tienu diegu nni, u nialiciamu den maadi li bali - kalikaanu kani ki yedi "li tieni". 18 I tañigi leni i niali, leni i tatantani leni mi tindigibicianma den tieni hali bi niba n cili ki ye ñanduna nni ki taa ki pundi hali moala, laa tindigibima buolu daa tieni. 19 U dociamu den boagidi kaani taa, i nibuoli dociami den baa, U Tienu den tiadi u dociamu babilona po ki baa teni wun ño ya daama n ye o pabienclanli tadiñokaaga nni. 20 A kpendega leni ajuana den bodi. 21 A tatancianma, ya den kpiagi hali boncianla mo den ñani tanpoli ki baa bi niba po. bi den sugidi U Tienu kelima a tatana yeni falabiado po. kelima laa falabiado den bia hali boncianla.

17 Lani ya puoli, ya maleki-leleediba n den kubi tadibuo mu lelee yeni siigi yendo den cua n kani, ki maadi leni nni ki yedi: Cua na n ban waani a li poconconcianli yaali n ka mi ñincianma po yeni buudi. 2 Ki tinga badiba den puni bi yula miconconma

leni line, ke ki tinga yaaba mo ñuni o conconma daama ki gaadi. 30 den taani mi fuoma nni ki gedini nni mi fanpienma po. lani n den laa o pua ke jagi ya fuayanga n moani, ke U Tieno sugidi yela taabi ki kaani kuli po, ki den pia yula lele leni yina piiga. 40 pua yen den yie ya tiadi moani leni yaadi n moani coiccoi, ki go bobi wula leni ya tanbila n pia mayuli boncianla leni a lanbila. O den muubi o nuu nni wula tadiñokaaga ke ki gbie leni ti cagindi leni o conconma joagindi kuli. 50 yutunli po bi den diani li yeli ke li tie bondoaginkaala u doguciamu babilona mi conconma danba leni ki tinga cagindi kuli ya naa. 6 N den laa ke o pua yen ñuni bi nigagidjanba soama leni Jesu siedinba soama hali ki gaadi, min den laa o yeni, li den lidini boncianla. 7 Maleki den yedi nni: be yaapo ke li lidini a? n baa ti doagidi a po o pua leni wan jagi ya fuayanga ke ki pia yula lelee leni yina piiga yeni bondoaginkaala. 8 Jan laa ya fuayanga yeni den kpa ye, waa go ye moala o baa do ki ña ku buoñuangu nni, ki gedi mi bodima nni. lani ki tinga yaaba siiga, yaaba ya yela n ka den diani li miali tili nni hali ñanduna tagima yogunu, bi ya laa ki fuayanga, yua n den kpa ye, kaa go ye moala, ke o go goani ki ye, li baa lidini baa. (Abyssos g12) 9 Line n tie mi bandima leni mi yanfuoma: a yuleeeda yeni tie o pua yeni n ka jaoleeeda po. 10 A go tie mo badiba lele bonbii muu pendi, yendo ye moala, yua n sieni daa cua o ya cua, o baa tieni yogunu waamu bebe. 11 Ya fuayanga n den kpa ye, kaa go ye moala yeni tie o badi niilo, ki moko tie bi badi leleediba yeni siiga yendo, ke o caa mi bodima nni. 12 Han laa yiina piiga ya yeni tie badiba piiga yaaba n daa gobidi bi diema ama ki fuayanga yen teni baa li bali yogunu waamu bebe po. 13 Bi kuli pia yantiayenli, ki pa ki fuayanga bi paalu leni bi bali. 14 Bi baa tuogi butoabu leni ki pebiga, ama ki pebiga baa paadi ba kelima o tie bi Diediba Diedo, leni Badiba Bado. wan yini yaaba ki go gandi yaaba, yaaba n tie o nidugikaa, ba taani leni o ki moko n paadi ba. 15 O go den yedi nni: jan laa ya ñinciamka ke li poconconli ka mi po yeri, mi tie yi nibuoli leni a nigola leni mi diema boncianla, leni yi mabuoli. 16 Han laa yina piiga ya yeni leni ki fuayanga yeni baa nani li poconconli, ki koadi o jiema kuli, ki ña o mubili. Bi go baa je o gbanandi, ki bolini o. 17 Kelima U Tieno kuani bi pala nni ya yantiayenli tie ke ban tieni O yanjagili, ki pa ki fuayanga bi bali hali U Tieno

maama n tieni ki dudi. 18 Han laa ya pua yeni tie ya dociamu n die ki tinga badiba kuli.

18 Lani yaapuoli, n den laa maleki toa ke o ñani tanpoli po ki ji. o den pia li bali boncianla, o kpiagidi mo den yendi ki tinga. 20 den kpaani leni u nialiciamu ki yedi: u baa, u baa u dociamu babilona baa u tua mu cicibiadimu yekaanu, a cicibida kuli wuonkanu leni ya bonyugiditi n joagini ki go gundi kuli n jidi nankani ki wuondi. 3 Kelima yi nibuoli kuli den ñuni ya duven n tie u concon kandikaama ke ki tinga badiba den punibi yula upo, ki combi leni u, ki tinga kpenkpenda mo den tua piada kelima u yeyjan - kandikaama po. 4 N go den gbadi ñialito ke u maadi tanpoli po ki yedi yinba n niba, ña mani u niini. Ke yin da taani leni u u tuonbiadi nni. Ke yin da ti taani leni u, u falabiadi nni. 5 Kelima u tuonbiadi dogini ki pundi hali tanpoli po ke U Tieno mo tiadi wun teni ya biadima kuli po. 6 Pa u mani, nani wun den pa maama, ki guani u mani taalima lie wun den tieni yaala po wun den kuodi ya tañokaaga nni, kuodi mani u po lienni talima lie. 7 Wun den kpiagidi u yuli, ki ye mi yemanma nni ke li pundi ya bianu, pa u mani o falabiado leni li paboanli lan pundi yeni. kelima u yedi u pali nni: N ka li bali kalikaanu po ki tie pobado, mii tie kpepuoli ka, n kan le paboanli. 8 Lani yaapo, u falabiadi baa baa u po dayenli: mi kuuma, li paboanli, leni mi konbiadima, mi fantama baa buoni u. Kelima O Diedo U Tieno, yua pia upaalu n jia u buudi ki cuo u. 9 Ki tinga badiba kuli, yaaba n den puni bi yula u ki combi leni u ki go taani leni u, wun den ye ya yemanma nni baa mua yi kuomoe bi ya laa ya yogunu u buodima fantañii. 10 ti jawandi baa ti cuo baa kelima u falabiado po ke bi baa ti paadi ki ban sedi ki yaa tua: fala fala, u dociamu babilona, ya dogu n pia u paalu yogunjengjenga nne ke a buudi cuonu baa a po. 11 Lani ki tinga kpenkpenda den buudi ki go ye leni li paboanli u po, kelima oba kuli ki go da ban kpendifini ya tiadi. 12 Yaadi n tie wula leni ñanjilifa, leni ya tanbila n pia mayuli boncianla leni ya lanbima ya dunga yaba boncianla, leni len ya caba, leni ya caba n moani, leni ya n yi sua, leni ya n moani coiccoi, leni ya daadi n pia u nuulimanu buoli kuli leni ya tiabuoli n tagi leni ya daadi n ñani boncianla, leni ya tiadi n tagi leni ti kumoandi leni ti kuboandi leni ya tanpiena buoli n ñani boncianla. 13 Leni sinamomi, leni ya tisinma ya nuulu n mani, leni

tulale, leni mili, leni a dugibila, leni duven, leni mi kpama, leni mi yonjanma, leni ȝalikama, leni i ne, leni i pe, leni yi taami leni ti toateliti leni ti gbannandi leni bi nisaaliba naani. **14** Ya bonluonkaala den tie a po tiladi kuli foagidi leni a yaala n den mani ki go pia mi ñuanma a po kuli bodi, a kan go goa le la. **15** Ya kpenkpenda n den tua piada u dogu-ciamu yени po, ban den kpendi yaala nni, baa piadi ki ban sedi foagima leni ti jawaandi u falabiado po; bi baa buudi li paboanli bubula, **16** ki tua, ȝain, ȝain, u doguciamu, yu n den laa ti tiamoandi, leni yaadi n moani coicoi, ki bobo wula, leni ya tanbila n pia mayuli boncianla, ki ñuliti ki pelini leniya lanbila ya dunga n pa. laa piama kuli bodi yenma, ki yoginjienjienga ni nni? **17** Ti ñindabiaciandi danba, leni yaaba n kua ti ni nni, ki ca lipo, leni ti tuonsoanba, leni yaaba n tuuni bi tuonli mi ñincianma nni kuli den piadi ki ban see foagima. **18** Ki nua u dogu yeni buodima fantanjii ki tangi ki tua; u laa dogu n den naani leni u naa dogu cianmu? **19** Bi den wuliti bi yula po mi tama, ki mua ikumoe, ki tangi ki tua, fala, fala, baa u do-ciamu, yu ya piacianma po n den teni ke yaaba n pia ti ti ñinbiaciandi mi ñincianma nni kuli tua piada. u bodi yenma yogunjengjenga nni. **20** Tanpoli, mangi a pali u po! yinba, bi nigagidijanba, bi tondiba, leni bi sawalipuuba kuli mo n mangi yi pala. kelima U Tieu saa yi po yi moamoani, ki jia u buudi. **21** Lani ya maleki n pia u paalu boncianla den yua ya tancianli n naani leni li naacianli, ki luni li mi ñincianma nni ki yedi; yene ke bi baa lu u do-ciamu babilona ke bi kan go le u. **22** Bi kan go gbadi a ni nni bi kogidi puuba leni ti bantiadi, leni yaaba n piebi mu yelimu, leni yaaba n piebi kakacinba ya niali. bi kan go le tuonsoanbanmaba kuli daano a niinni bi kan go gbadi naali moe a niinni. **23** Ki fidisanga yenma kan go yendi a niinni bi kan go gbadi pocaan-pamali niali a niinni kelima a kpenkpenda den tie nicianba ki tinga nni a den boandi i nibuoli kuli leni a tanbi puali. **24** Kelima bi laa u ni nni bi sawalipuuba, bi nigagidijanba leni ban den kodi yaaba ki tinga po kuli ya soama.

19 Lani yaa puoli n den gbaadi nani ya niligu n yaba ya fuugu tanpoli po ke bi tua: alleluya! ti Tieu n die mi tindima, ti kpiagidi leni u paaciamu. **2** Kelima o buudi tiegi, ki go tie moamoani. lani yaa po, o jia ti buudi ki cuo li poconconcianli, wani yua den joagini ki tinga leni o conconma. ki buali o

naacenba soama panpaani o nuu nni. **3** Bi go den kpaani yedi ki yedi: alleluya! u fantañii baa do hali ya yogunu kuli. (**aiõn g165**) **4** Bi piilie n nikpenaadiba leni a bonfuodinaada den gbaani ki kpiagi U Tieu yua n ka libalikalikaanu po ki yedi: Amina alleluya. **5** U nialu den ñiani libalikalikaanu kani ki yedi: pagi mani ti Tieu, yinba o naacenba, yinba a bila leni a nikpela yaaba n fangi O. **6** Lani n den gbadu ku fuugu ke ku tie nani ya niligu n yaba ya fuugu, ki go tie nani mi ñincianma ya fuugu, leni itatantani ya fuugu yeni, ke ku tua: alleluya! kelima o Diedo, ti Tieu, u paaciamu kuli daano kua o diedima nni. **7** Tin mangi mani ti pala, ki ya pia li pamancianli ki kpiagi o, kelima ki pebiga potaali yogunu pundi, ke o pocaano bogini ki bobo. **8** Lani ke bi den puni o, ke wan bobo leni ya tiadi, ke ti pieni ki ñuliti ki ȝani cain kelima len ya tiadi tie bi nigagidijanba teginma. **9** Lani maleki den yedi nni: Diani, li pamanli ye leni ban yini yaaba ki pebiga potaa- jiema po. O go den yedi nni: mi naa maama tie U Tieu n maadi ya moamoani. **10** N den gbaani o taana kani ki baa kpiagi o, ama o den yedi nni da tieni yeni n tie fini leni a kpiiba yaaba n kubi Jesu ya siedi kuli ya tuonsoanbalielo yo, kpiagi U Tieu, kelima Jesu siedi tie mi naa sawali puama ñiali. **11** Lani n den la ke tanpoli luodi, ke o tanpieno se, ke yua n den jagi o, yii o dugika leni o moamoandaano o bujiali tiegi, ki go tiendi bu toabu mo leni mi teginma. **12** O nuni tie nani mi fantama yeni, o den ciibi mu badifogilimu boncianla, o den pia li yeli ke li diani, yali ke oba kuli ki bani li, kali wani o ba. **13** O den yie mi soama n yayadi ya tiayiekaagu po, o yeli tie U Tieu maama. **14** Tanpoli toagola den ȝua o, ki jagi yi tanpieni, ki laa len ya tiapiendi ke ti ȝani cain. **15** Ya jugisiega n mani den ñia o ñoabu nni, ki pua i nibuoli, o baa kpaaba ki muubi ti kuli badi gbianu. leni U Tieu u paaciamu kuli daano pabiencianli nni ke o ba ȝmaadi duven ȝanbikaanu. **16** O den pia li yeli ke li diani o tiayiekaagu leni o panli po: bi badiba Bado, leni bi diediba Diedo. **17** N go den laa maleki, ke o se o yienu nni lani o den kpaani leni o nialu ciamu ki yedi ya bonyugiditi n yugi tanpoli nni kuli: cua mani ki taani U Tieu badijecianma kani. **18** Ki je bi badiba gbanandi, i taami leni bi tandanba gbanandi, i yonbi leni yaaba n die bi yula, a bila leni a nikpela kuli gbanandi. **19** N go den laa ki fuayangaa leni bi badiba leni bi toagola, ke bi kuli taani ki baa tuogi bu toabu leni yua n jagi o tanpieno po leni O toagoli. **20** O den

cuo ki foayanga, wani leni o sawalipua tuofaadaano, yua n den tiendi mi bancianma ki nintuali ki boandi yaaba n den ga ki fuayanga maalima ki go gbaani ki kpiagi o nannanli O den luni banni bonbilie kuli ke bi fo ku fantanbuogu nni, li cidibili n co nani. (*Limnē Pyr g3041 g4442*) 21 Yua n den jagi o taamo po den kpa yaaba n sieni leni ya jugisiega n den ñia o ñoabu nni, ke ti bonyugiditi dini bi gbanandi ki guo.

20 Li yaa puoli n den laa maleki ke o ñani tanpoli
ki ji, ki pia ku buoñuangu kile, ki go muubi i kuseseli cianmi o nuu nni. (*Abyssos g12*) 2 O den cuo o bonfuodibido, o waakpelo, ku tuotabigu yudaano, wani yua n tie Sutaani ki loli o hali bina tudili po. 3 O den luni o ku buoñuangu yeni nni ki luoni ku ñoabu ki go tabini mi maalima ke wan da go boandi i nibuoli hali bina tudili yeni n baa pendi. Lani ya pendi, tiladi bi go baa lodi o u yogunu waamu po. (*Abyssos g12*) 4 N den laa i bali kalikaani, ke bi puni yaaba n ka i po ya bali ke bi baa jia ti buudi. N go den laa ban den jia ki jendi yaaba ya yula kelima Jesu ya siedi leni U Tieu maama po, leni yaaba n kaa den gbaani ki kpiagi ki fuayanga leni ki nannanli kaa go den ga o maalima bi yutuna po, yaaka bi nii po, ya naani. Ke bi goa baa li miali, ki diedi leni Kilisiti hali bina tudili. 5 Line n tie mi tinkpi-fiikpama, ya tinkpiba n sieni wani, ki den fii leni li miali hali bima tudili yeni n baa pendi. 6 Li pamanli leni ya nigagidinjanba n fii mi tinkpi-fiikpama-nni. mi kuliedima naa pia paalu bi yaapo. ama bi baa tie U Tieu leni Kilisiti ya kopadicianba ki baa taani ki diedi leni kilisiti hali bina tudili. 7 Bina tudili yeni ya pendi, bi baa lodi ki ña Sutaani wan ña o kadi dieli nni. 8 lani o ba ti ña ki boandi i tinkuni-naadi nibuoli kuli, gogi leni magogi. yeni ki baa, ki tani baa bu tuabu po bi coali baa tie nani mi ñincianma tanbiima yeni. 9 Lani, bi den taani ki tinga kuli po, ki lindi ki gaani bi nigagidinjanba toanagili leni o dobuanu, ama mi fantama den ñani tanpoli po ki bolini ba. 10 Lani bi den luni Sutaani, yua den boandi ba, li cibili n cuo naankani, ku fantanbuogu nni, ki fuayanga leni o sawalipua-faadaano n ye naankani. Lani bi baa ye, lie nni, o falabiado nni hali ya yogunu kuli. (*aïõn g165, Limnē Pyr g3041 g4442*) 11 Lani n den laa li balikalikaanpien-cianmu, leni yua n den kaa u po. tanpoli leni ki tinga den sani ki foagidi o nintuali, baa go den baa kaanu. 12 N go den laa bi tinkpiba, a nikpela leni a bonwaala, ke bi se li balikalikaanu

nintuali. A tila den gbabidi. Ti toali moko den gbabidi, yaali n tie li miali tili. Bi den jia bi tinkpiba buudi nani bi bontienkaala n den tie maama, ki yua leni yaala n den diani a tila yeni nni. 13 Mi ñincianma den guani ya tinkpila den ye mi ninni, mi kuuma leni bi tinkpiba yekaanu moko den guani ya tinkpila den ye bi ninni. ke bi jia yua kuli buudi nani bi bontienkaala n den tie maama. (*Hadēs g86*) 14 Bi den luni mi kuuma leni bi tinkpiba yekaanu ku fantanbuogu nni. Ku fantanbuogu yeni tie mi kuliedima. (*Hadēs g86, Limnē Pyr g3041 g4442*) 15 Ba n ki den la yua ya yeli n diani li miali tili yeni nni kuli, bi den luni o ku fantanbuogu nni. (*Limnē Pyr g3041 g4442*)

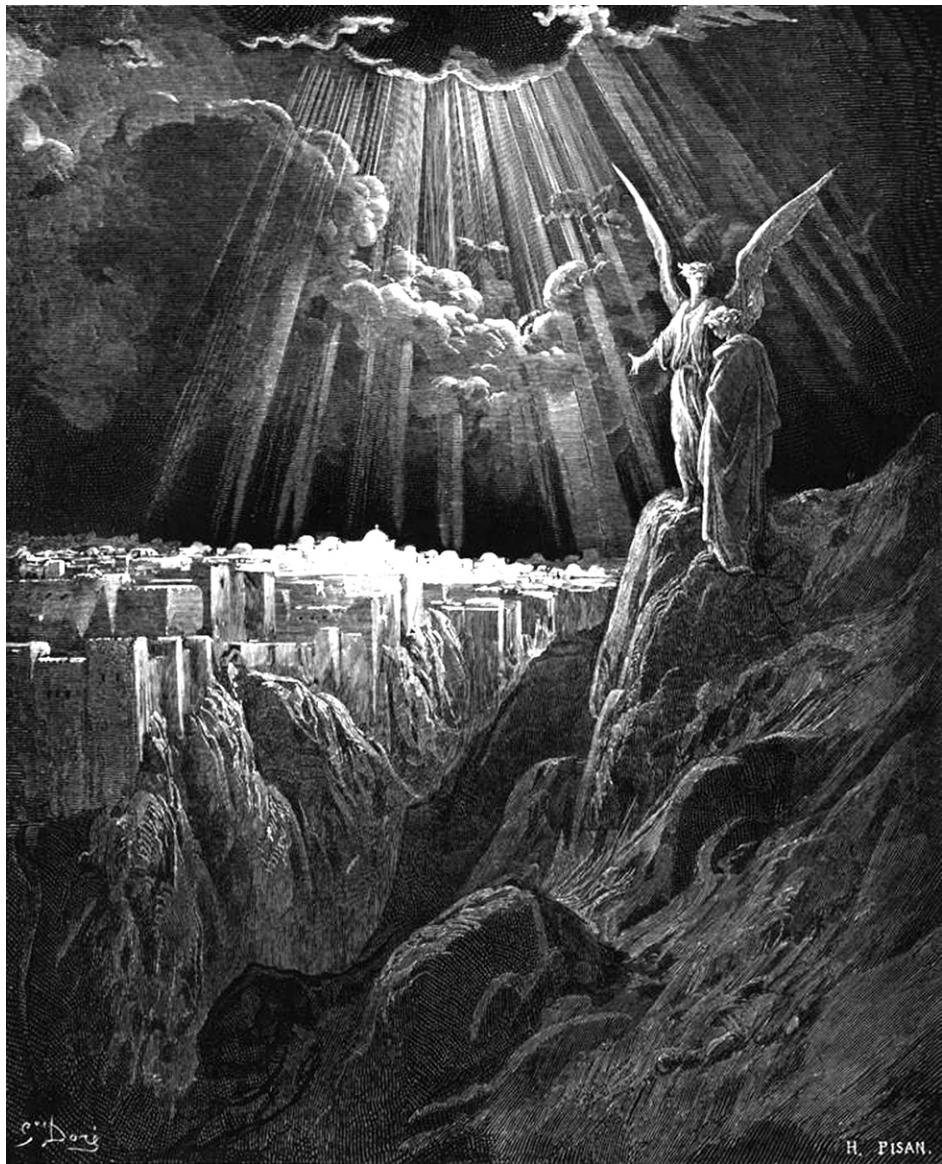
21 Lani n pendi, n den laa tanpo- paano leni ki tinpanga; kelima o tanpo- kpelo leni ki tinkpeliga den bodi, ke ñincianma ki go ye. 2 Lani n den laa u do- gagidijamu, o Jelusalema paano, ke o bogini nani o pocano n bobo o calo po maama yeni, ki ñani tanpoli po U Tieu kani ki jii. 3 N go den gbadu unialu ciamu li balikalikaanu kani, ke u tua: U Tieu gbandieli nnee leni bi nisaaliba, O ba ti ya ye leni baa, ke bi tie O niba, lani U Tieu wani oba ba ti ya ye leni baa. 4 O ba ti duuni ki ñani bi ninsiidi kuli, mi kuuma mo kan go ya ti ye, bi mi kuuma paboanli, bi bubula, bi fala, kelima li bonkpiala kuli pendi. 5 Lani, yua n den ka li balikalikaanu po den yedi; diidi n tieni li bonla kuli bonpanla. O go den yedi: Diani; kelima yaa maama n tene tie moamoane cain. 6 Lani O go den yedi nni. Li tieni! mini n tie Alifa leni omega, mi cilima leni mijuodima. u ñiuñuulu n pia yua, N baa pa o li miali ñinbunli ñima. 7 Yua n koani mi jama ki paadi, ba ti baa laa bonla faali kuli, N ba yaa tie o Tieu, o mo ba ti ya tie N biga. 8 Ama bi jawaandanba, a pajuagadanba, ti cagindi danba, leni bi nikpaba, leni mi conconma buolu kuli danba, leni u ñoagubiadu danba, leni i buli danba, leni bi tuofaadabanba kuli, biinu baa tie mi fantama leni li cidibili n co ya kpenu nni. lani n tie mi kuliedima. (*Limnē Pyr g3041 g4442*) 9 Lani ya maleki-leleediba n den kubi ya tadibuo-leleedimu n gbie leni i falabiadi-leleedi -juodike siiga nni yendo den cua n kani ki maadi leni nni; ki yedi nni: cua na; n ba ti waani a o pocaano, ki pebiga pua. 10 Lani U Tieu Fuoma den cuo nni ki gedi nni ya joacianli n kpedi yuli po. lani, o den waani nni u do- gagidijamu, Jelusalema, ke u ñiani U Tieu kani tanpoli po ki ji, ki pia U Tieu kpiagidi. 11 Ki ñuliti nani jasipe tanli

yaala ya dunga n yabi ki nani mi tenpenpelinma yeni. **12** U den pia li goanli ke li kpeli ki go pia ki lindi u, ki pia piiga n buliñoanaliee, ke piiga n malekinba liee se a buliñoana yeni kani. ke isalele piiga buoledi yela den taabi a buliñoana po. **13** Puoli pia buliñoana taa, jieno pia buliñoana taa, ganu pia buliñoana taa, nintualo mo buliñoana taa. **14** U dogu goanli den pia piiga n tanpuunaliee, ke ki pebiga piiga n tondiliediba yela diani ki taabi lipo. **15** Yua den maadi leni nni yeni den pia wula kankagili ke li tie bonbiigikaala, ki ba biigi u dogu leni u buliñoana leni u guona. **16** U dogu yeni kanannaadi kuli den da, maleki den biigi u leni li kankagili ki sua ke u foagimu tie piiga n tudalie, ke u piamu leni u kpedimu kuli da yene. **17** O den biigi u guancianli ki sua ke u piamu tie kobiga n piinaa n nakpanduna naa. Maleki den biigi nami o nisaalo n yen bigidi maama yeni. **18** Bi den maa li guancianli yeni leni jasipe tana, ki ma u dogu uba mo leni ya wula n han cain ki tie nani ki madiidiga yeni. **19** U dogu yeni guoncianli tanpuuna den tieni leni ya tan buolibuoli n pia mayuli boncianla. Li tanpuukpiali den tieni leni jasipe, li tanpuulielu safila, li tanpuutaali kaliseduana, li tanpuunaali emeloda, **20** li tanpuumuuli sadonisa, li tanpuuluobili saliduana, li tanpuuleedili kisolita, li tanpuuniidili belila, li tanpuuyiadili topasi, ki tanpuupiga kisopasa, li piiga n tanpuuyenli iyasinta, li piiga n tanpuuliedili ametisi. **21** A piiga n buliñoalieda den tie piiga n lanbilalie (pelinba), buliñoabu kuli den tie lanbi yenli bebe(peli). u dogu fanma den tie ya wula n ñani, ki tie nani ki madiidiga yeni. **22** Mii den laa U Tieu den diegu lienni, kelima wani o Diedo U Tieu den paaciamu kuli daano, leni ki pebiga tie wani o ba n den tie O diegu. **23** Yieno leni ñmaalo yenma ki tie u dogu yeni po tiladi, kelima ki pebiga leni U Tieu kpiagidi yenma n yendi u. **24** Yi nibuoli kuli baa cuoni u yenma nni, ki tinga badicianba baa kpenninni upo bi kpiagidi. **25** U dogu yeni buliñoana baa ya, yogunu kuli ki kan ya luondi, kelima, ñiagu kan ya ye. **26** Bi baa kpendi nni u niimi, i nibuoli kpiagidi leni yi jigidi. **27** Joagindi ba kuli kan ti kua u niinni, leni yua n tiendi ti ciangidi ki go pua mi faama kuli kan kua u niinni, kali yaaba ya yela bebe n diani ki pebiga miali tili nni.

22 Lani, maleki den waani nni li miali ñima kpencianmu, u n tie nani mi tanpenpelinma yeni, ke u ña U Tieu leni ki pebiga bali kalikaanu

kani. **2** U dogu fanma siiga nni leni u kpencianmu yeni boanjaliieda po den pia ya miali kan gbeni tibu ke bu luoni piiga n taalima lie, binli kuli, ñmaalo kuli nni yenma. ke bu faadi mo den tie i nibuoli paagima po. **3** Solindi kaa go den ye. U Tieu leni ki pebiga balikalikaanu ba ti ya ye u dogu nni; o naacenba baa tuuni o po ki go ba ti ya nua o nunga, **4** O yeli mo ba ti ya ye bi yutuna po. **5** Ñiagu kan go ya ti ye; bi kan go ya ti bua fidisanga bi yenyenma mo, kelima o Diedo U UTieu ba ti ya yendi bi po. lani bi ba ti ya die hali ya yogunu kuli. (aiōn g165) **6** Lani o den yedi nni, mi naa maama tie madukaama, ki go tie moamoani. Lane o Diedo, bi sawalipuuba fuoma Tieu den soani o maleki ke wan waani o naacenba ya bonla ba ti tieni ke li kan waagi. **7** Diidi, n kpendi, li kan waagi. Li pamanli ye leni yua n kubi li naa tili sawalipua-maama. **8** Mini Jan, n den gbadu ki go laa, laa bonla kuli. Min den gbadu ki go laa la ya yogunu, n den gbani ya maleki n den wangui nni la nintuali, ki baa kpiagi o. **9** Ama o den yedi nni; fangi a yuli, ki da tieni la, n tie fini leni a kpiiba bi sawalipuuba, leni yaaba n kubi ya tili n tene maama yaa tuonsoalielo yo. Kpiagi U Tieu. **10** Lani o den yedi nni, da wuoni mi naa sawalipuama tili, kelim u yogunu kuli. **11** Yua n ki tiega, n suagi liiga o kaateginma nni, ke yua n joagini mo n suagi ki ya joagindi o yuli ki pugidi; yua n tiegi, n suagi ki ya tiendi yaala n tiegi ki pugidi. Ke yua n gagidi ki ñani, n suagi liiga mi gagidijanma nni. **12** Diidi, N kpendi ke li kan waagi, ki kubi yi panpanni ki baa pa yua kuli nani o tuona n tie maama. **13** Mini n tie Alifa leni Omega, O kpialo leni O juodika, mi cilima leni mi juodima. **14** Li pamanli ye leni yaaba n ñuudi bi liada, ke ban ti baa ki ya kua u dogu buliñoana, ki go tagi ki pundi li miali tibu kani. **15** Niini yi sangbanli, u ñoagibiadu danba, mi conconma danba, bi nikpaba, i buli danba leni yaaba n bua mi faama, ki go pua ma. **16** Mini, Jesu, n den soani N maleki ke wan waani yi laa bonla kuli, Min yini yaaba nitana nni. **17** Mi fuoma leni o poccano kuli tua; cua na! ke yua n gbadu mo kuli n yedi; cua na! u ñuñulu n pia yua n cua, ke yua n bua, n cua ki ño li miali ñima, ke panpani ki ye. **18** N tuodi ki waani ke yua gbadu li naa tili sawalipua-maama. Niloba ya pugini lieni bonlaba, U Tieu baa pua o leni ya falabiadi n diani li naa tili nni. **19** Niloba ya ñani bonlaba, li tili sawalipua maama nni, U Tieu baa ñani o biinu li miali tibu nni leni u dogu-gagidijanmu nni, ban diani ki togidi yaala li naa tili nni. **20** Yua n

yedi ya bonla n tene kuli yedi; yeni de, N cuama kan waagi. amina, cua na o Diedo Jesu. **21** o Diedo Jesu njanbili n yaa ye leni yi kuli.

*Lani n den laa u do-gagidinjamu, o Jelusalema paano, ke o bogini nani o pocano n bobo o
calo po maama yeni, ki ñani tanpoli po U Tienu kani ki jii. N go den gbadu unialu ciamu li
balikalikaanu kani, ke u tua: U Tienu gbandielu nnee leni bi nisaaliba, O ba ti ya ye leni baa,
ke bi tie O niba, lani U Tienu wani oba ba ti ya ye leni baa.*

Mi Doagidima 21:2-3

Reader's Guide

Gourmanchéma at AionianBible.org/Readers-Guide

The Aionian Bible republishes public domain and Creative Common Bible texts that are 100% free to copy and print. The original translation is unaltered and notes are added to help your study. The notes show the location of eleven special Greek and Hebrew Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and for all mankind, and the nature of afterlife destinies.

Who has the authority to interpret the Bible and examine the underlying Hebrew and Greek words? That is a good question! We read in 1 John 2:27, “*As for you, the anointing which you received from him remains in you, and you do not need for anyone to teach you. But as his anointing teaches you concerning all things, and is true, and is no lie, and even as it taught you, you remain in him.*” Every Christian is qualified to interpret the Bible! Now that does not mean we will all agree. Each of us is still growing in our understanding of the truth. However, it does mean that there is no infallible human or tradition to answer all our questions. Instead the Holy Spirit helps each of us to know the truth and grow closer to God and each other.

The Bible is a library with 66 books in the Protestant Canon. The best way to learn God's word is to read entire books. Read the book of Genesis. Read the book of John. Read the entire Bible library. Topical studies and cross-referencing can be good. However, the safest way to understand context and meaning is to read whole Bible books. Chapter and verse numbers were added for convenience in the 16th century, but unfortunately they can cause the Bible to seem like an encyclopedia. The Aionian Bible is formatted with simple verse numbering, minimal notes, and no cross-referencing in order to encourage the reading of Bible books.

Bible reading must also begin with prayer. Any Christian is qualified to interpret the Bible with God's help. However, this freedom is also a responsibility because without the Holy Spirit we cannot interpret accurately. We read in 1 Corinthians 2:13-14, “*And we speak of these things, not with words taught by human wisdom, but with those taught by the Spirit, comparing spiritual things with spiritual things. Now the natural person does not receive the things of the Spirit of God, for they are foolishness to him, and he cannot understand them, because they are spiritually discerned.*” So we cannot understand in our natural self, but we can with God's help through prayer.

The Holy Spirit is the best writer and he uses literary devices such as introductions, conclusions, paragraphs, and metaphors. He also writes various genres including historical narrative, prose, and poetry. So Bible study must spiritually discern and understand literature. Pray, read, observe, interpret, and apply. Finally, “*Do your best to present yourself approved by God, a worker who does not need to be ashamed, properly handling the word of truth.*” 2 Timothy 2:15. “*God has granted to us his precious and exceedingly great promises; that through these you may become partakers of the divine nature, having escaped from the corruption that is in the world by lust. Yes, and for this very cause adding on your part all diligence, in your faith supply moral excellence; and in moral excellence, knowledge; and in knowledge, self-control; and in self-control patience; and in patience godliness; and in godliness brotherly affection; and in brotherly affection, love. For if these things are yours and abound, they make you to be not idle nor unfruitful to the knowledge of our Lord Jesus Christ,*” 2 Peter 1:4-8.

Glossary

Gourmanchéma at AionianBible.org/Glossary

The Aionian Bible un-translates and instead transliterates eleven special words to help us better understand the extent of God's love for individuals and all mankind, and the nature of afterlife destinies. The original translation is unaltered and a note is added to 64 Old Testament and 200 New Testament verses. Compare the meanings below to the Strong's Concordance and Glossary definitions.

Abyssos g12

Greek: proper noun, place

Usage: 9 times in 3 books, 6 chapters, and 9 verses

Meaning:

Temporary prison for special fallen angels such as Apollyon, the Beast, and Satan.

aïdios g126

Greek: adjective

Usage: 2 times in Romans 1:20 and Jude 6

Meaning:

Lasting, enduring forever, eternal.

aiōn g165

Greek: noun

Usage: 127 times in 22 books, 75 chapters, and 102 verses

Meaning:

A lifetime or time period with a beginning and end, an era, an age, the completion of which is beyond human perception, but known only to God the creator of the aiōns, Hebrews 1:2. Never meaning simple endless or infinite chronological time in Greek usage. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs.

aiōnios g166

Greek: adjective

Usage: 71 times in 19 books, 44 chapters, and 69 verses

Meaning:

From start to finish, pertaining to the age, lifetime, entirety, complete, or even consummate. Never meaning simple endless or infinite chronological time in Koine Greek usage. Read Dr. Heleen Keizer and Ramelli and Konstan for proofs.

eleēsē g1653

Greek: verb, aorist tense, active voice, subjunctive mood, 3rd person singular

Usage: 1 time in this conjugation, Romans 11:32

Meaning:

To have pity on, to show mercy. Typically, the subjunctive mood indicates possibility, not certainty. However, a subjunctive in a purpose clause is a resulting action as certain as the causal action. The subjunctive in a purpose clause functions as an indicative, not an optative. Thus, the grand conclusion of grace theology in Romans 11:32 must be clarified. God's mercy on all is not a possibility, but a certainty. See ntgreek.org.

Geenna g1067

Greek: proper noun, place

Usage: 12 times in 4 books, 7 chapters, and 12 verses

Meaning:

Valley of Hinnom, Jerusalem's trash dump, a place of ruin, destruction, and judgment in this life, or the next, though not eternal to Jesus' audience.

Hadēs g86

Greek: proper noun, place

Usage: 11 times in 5 books, 9 chapters, and 11 verses

Meaning:

Synonomous with Sheol, though in New Testament usage Hades is the temporal place of punishment for deceased unbelieving mankind, distinct from Paradise for deceased believers.

Limnē Pyr g3041 g4442

Greek: proper noun, place

Usage: Phrase 5 times in the New Testament

Meaning:

Lake of Fire, final punishment for those not named in the Book of Life, prepared for the Devil and his angels, Matthew 25:41.

Sheol h7585

Hebrew: proper noun, place

Usage: 66 times in 17 books, 50 chapters, and 64 verses

Meaning:

The grave or temporal afterlife world of both the righteous and unrighteous, believing and unbelieving, until the general resurrection.

Tartaroō g5020

Greek: proper noun, place

Usage: 1 time in 2 Peter 2:4

Meaning:

Temporary prison for particular fallen angels awaiting final judgment.

Glossary +

AionianBible.org/Bibles/Gourma---Gourma-Bible/Noted

Glossary references are below. Strong's Hebrew and Greek number notes are added to 64 Old Testament and 200 New Testament verses. Questioned verse translations do not contain Aionian Glossary words and may wrongly imply *eternal* or *Hell*. * The note placement is skipped or adjusted for verses with non-standard numbering.

Abyssos

Luka 8:31
Loma 10:7
Mi Doagidima 9:1
Mi Doagidima 9:2
Mi Doagidima 9:11
Mi Doagidima 11:7
Mi Doagidima 17:8
Mi Doagidima 20:1
Mi Doagidima 20:3

Jesu Tondiba Tuona 3:21

Jesu Tondiba Tuona 15:18

Loma 1:25

Loma 9:5

Loma 11:36

Loma 12:2

Loma 16:27

1 Kolinta 1:20

1 Kolinta 2:6

1 Kolinta 2:7

1 Kolinta 2:8

1 Kolinta 3:18

1 Kolinta 8:13

1 Kolinta 10:11

2 Kolinta 4:4

2 Kolinta 9:9

2 Kolinta 11:31

Galati 1:4

Galati 1:5

Efesa 1:21

Efesa 2:2

Efesa 2:7

Efesa 3:9

Efesa 3:11

Efesa 3:21

Efesa 6:12

Philip 4:20

Kolosa Yaaba 1:26

1 Timote 1:17

1 Timote 6:17

2 Timote 4:10

2 Timote 4:18

Tita 2:12

Ebilunba 1:2

Ebilunba 1:8

Ebilunba 5:6

Ebilunba 6:5

Ebilunba 6:20

Ebilunba 7:17

Ebilunba 7:21

Ebilunba 7:24

Ebilunba 7:28

Ebilunba 9:26

Ebilunba 11:3

Ebilunba 13:8

Ebilunba 13:21

Pieli Tikpiali 1:23

Pieli Tikpiali 1:25

Pieli Tikpiali 4:11

Pieli Tikpiali 5:11

Pieli Tilieli 3:18

Jan Tikpiali 2:17

Jan N Diani 1:2

Jude 1:13

Jude 1:25

Mi Doagidima 1:6

Mi Doagidima 1:18

Mi Doagidima 4:9

Mi Doagidima 4:10

Mi Doagidima 5:13

Mi Doagidima 7:12

Mi Doagidima 10:6

Mi Doagidima 11:15

Mi Doagidima 14:11

Mi Doagidima 15:7

Mi Doagidima 19:3

Mi Doagidima 20:10

Mi Doagidima 22:5

aiōn

Matio 12:32

Matio 13:22

Matio 13:39

Matio 13:40

Matio 13:49

Matio 21:19

Matio 24:3

Matio 28:20

Maka 3:29

Maka 4:19

Maka 10:30

Maka 11:14

Luka 1:33

Luka 1:55

Luka 1:70

Luka 16:8

Luka 18:30

Luka 20:34

Luka 20:35

Jan Laabaalihamo 4:14

Jan Laabaalihamo 6:51

Jan Laabaalihamo 6:58

Jan Laabaalihamo 8:35

Jan Laabaalihamo 8:51

Jan Laabaalihamo 8:52

Jan Laabaalihamo 9:32

Jan Laabaalihamo 10:28

Jan Laabaalihamo 11:26

Jan Laabaalihamo 12:34

Jan Laabaalihamo 13:8

Jan Laabaalihamo 14:16

Matio 18:8

Matio 19:16

Matio 19:29

Matio 25:41

Matio 25:46

Maka 3:29

Maka 10:17

Maka 10:30

Luka 10:25

Luka 16:9

Luka 18:18

Luka 18:30

Jan Laabaalihamo 3:15

Jan Laabaalihamo 3:16

Jan Laabaalihamo 3:36

Jan Laabaalihamo 4:14

Jan Laabaalihamo 4:36

Jan Laabaalihamo 5:24

Jan Laabaalihamo 5:39

Jan Laabaalihamo 6:27

Jan Laabaalihamo 6:40

Jan Laabaalihamo 6:47

Jan Laabaalihamo 6:54

Jan Laabaalihamo 6:68

Jan Laabaalihamo 10:28
Jan Laabaalihamo 12:25
Jan Laabaalihamo 12:50
Jan Laabaalihamo 17:2
Jan Laabaalihamo 17:3
Jesu Tondiba Tuona 13:46
Jesu Tondiba Tuona 13:48
Loma 2:7
Loma 5:21
Loma 6:22
Loma 6:23
Loma 16:25
Loma 16:26
2 Kolinta 4:17
2 Kolinta 4:18
2 Kolinta 5:1
Galati 6:8
2 Tesalonika 1:9
2 Tesalonika 2:16
1 Timote 1:16
1 Timote 6:12
1 Timote 6:16
2 Timote 1:9
2 Timote 2:10
Tita 1:2
Tita 3:7
Filemo 1:15
Ebilunba 5:9
Ebilunba 6:2
Ebilunba 9:12
Ebilunba 9:14
Ebilunba 9:15
Ebilunba 13:20
Pieli Tikpiali 5:10
Pieli Tilieli 1:11
Jan Tikpiali 1:2
Jan Tikpiali 2:25
Jan Tikpiali 3:15
Jan Tikpiali 5:11
Jan Tikpiali 5:13
Jan Tikpiali 5:20
Jude 1:7
Jude 1:21
Mi Doagidima 14:6

eleēsē

Loma 11:32

Geenna

Matio 5:22
Matio 5:29
Matio 5:30
Matio 10:28
Matio 18:9
Matio 23:15
Matio 23:33
Maka 9:43

Maka 9:45
Maka 9:47
Luka 12:5
Jaka 3:6
Hadēs
Matio 11:23
Matio 16:18
Luka 10:15
Luka 16:23
Jesu Tondiba Tuona 2:27
Jesu Tondiba Tuona 2:31
1 Kolinta 15:55
Mi Doagidima 1:18
Mi Doagidima 6:8
Mi Doagidima 20:13
Mi Doagidima 20:14

Limnē Pyr

Mi Doagidima 19:20
Mi Doagidima 20:10
Mi Doagidima 20:14
Mi Doagidima 20:15
Mi Doagidima 21:8

Sheol

Genesis 37:35
Genesis 42:38
Genesis 44:29
Genesis 44:31
Numbers 16:30
Numbers 16:33
Deuteronomy 32:22
1 Samuel 2:6
2 Samuel 22:6
1 Kings 2:6
1 Kings 2:9
Job 7:9
Job 11:8
Job 14:13
Job 17:13
Job 17:16
Job 21:13
Job 24:19
Job 26:6

Psalms 6:5
Psalms 9:17
Psalms 16:10
Psalms 18:5
Psalms 30:3
Psalms 31:17
Psalms 49:14
Psalms 49:15
Psalms 55:15
Psalms 86:13
Psalms 88:3
Psalms 89:48

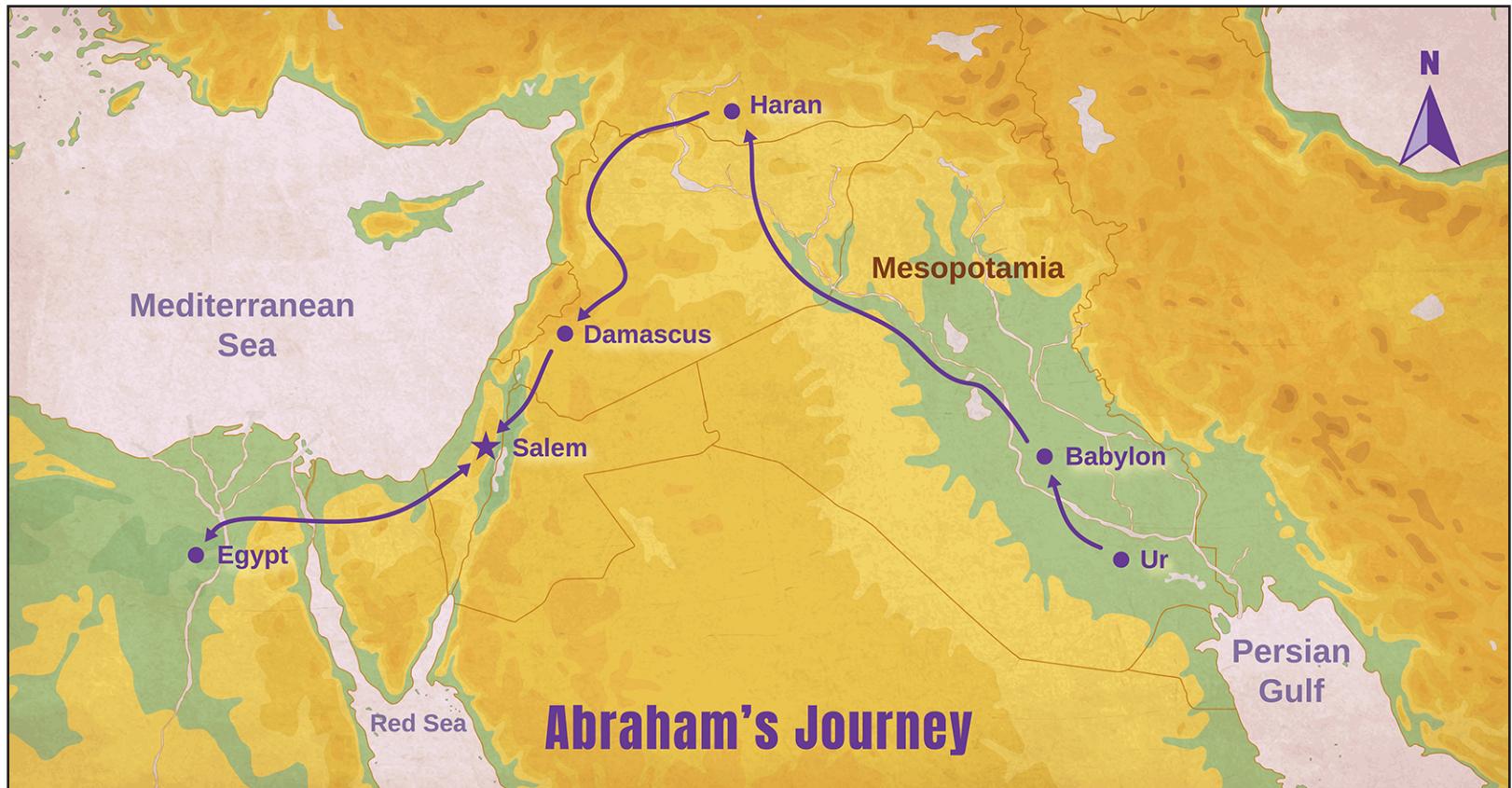
Psalms 116:3
Psalms 139:8
Psalms 141:7
Proverbs 1:12
Proverbs 5:5
Proverbs 7:27
Proverbs 9:18
Proverbs 15:11
Proverbs 15:24
Proverbs 23:14
Proverbs 27:20
Proverbs 30:16
Ecclesiastes 9:10
Song of Solomon 8:6
Isaiah 5:14
Isaiah 7:11
Isaiah 14:9
Isaiah 14:11
Isaiah 14:15
Isaiah 28:15
Isaiah 28:18
Isaiah 38:10
Isaiah 38:18
Isaiah 57:9
Ezekiel 31:15
Ezekiel 31:16
Ezekiel 31:17
Ezekiel 32:21
Ezekiel 32:27
Hosea 13:14
Amos 9:2
Jonah 2:2
Habakkuk 2:5

Tartaroō

Pieli Tilieli 2:4

Questioned

Pieli Tilieli 2:17

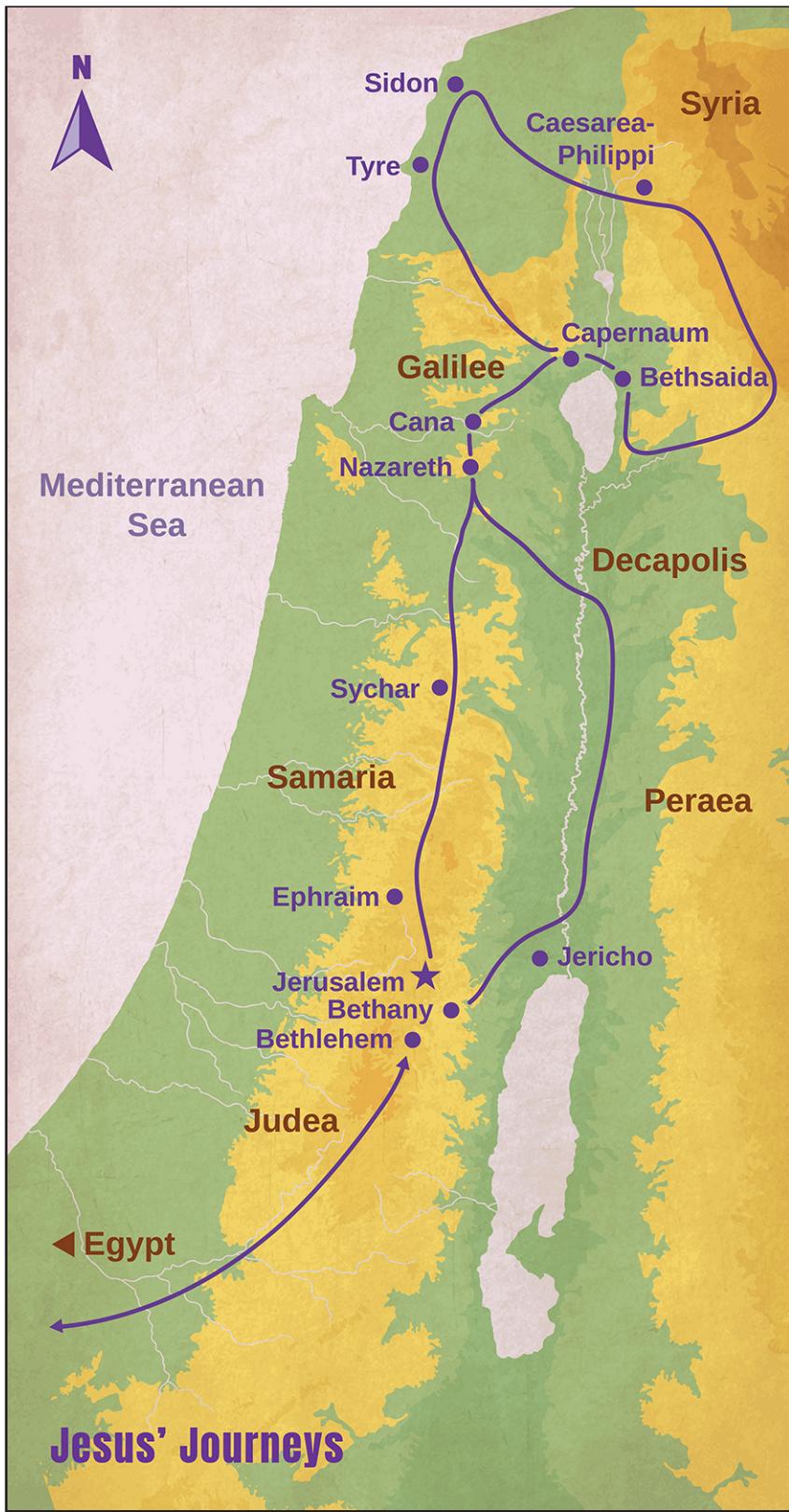

Li tie leni li dandanli yaa po, ke Abalahama den tuo U tienu yiinu, ki den fii ki gedii wan baa ba ki diedi yaa diema yaa niini. o den gedii ba leni wan kaa den bani wan caa naani.

- Ebilunba 11:8

"When Pharaoh had let the people go, God didn't lead them by the way of the land of the Philistines, although that was near; for God said, 'Lest perhaps the people change their minds when they see war, and they return to Egypt'" Exodus 13:17

Kelima o joaa bijua naa cua ke ban yaa tuuni opo ka, ama ke wan yaa tuuni nitoaba po, ki go pa o miáli ki kpe, ki da ki faabi bi niba bonciála. - Maka 10:45

Mini Polo yua n tie JESU Kilisiti nacemo, U TIENU denyini ki gandi nni ke n tua o tondo o labaaliñamo wangima po. - Loma 1:1

Creation 4004 B.C.

Adam and Eve created	4004
Tubal-cain forges metal	3300
Enoch walks with God	3017
Methuselah dies at age 969	2349
God floods the Earth	2349
Tower of Babel thwarted	2247
Abraham sojourns to Canaan	1922
Jacob moves to Egypt	1706
Moses leads Exodus from Egypt	1491
Gideon judges Israel	1245
Ruth embraces the God of Israel	1168
David installed as King	1055
King Solomon builds the Temple	1018
Elijah defeats Baal's prophets	896
Jonah preaches to Nineveh	800
Assyrians conquer Israelites	721
King Josiah reforms Judah	630
Babylonians capture Judah	605
Persians conquer Babylonians	539
Cyrus frees Jews, rebuilds Temple	537
Nehemiah rebuilds the wall	454
Malachi prophesies the Messiah	416
Greeks conquer Persians	331
Seleucids conquer Greeks	312
Hebrew Bible translated to Greek	250
Maccabees defeat Seleucids	165
Romans subject Judea	63
Herod the Great rules Judea	37

(The Annals of the World, James Usher)

Jesus Christ born 4 B.C.

New Heavens and Earth

1956	Christ returns for his people
1830	Jim Elliot martyred in Ecuador
1731	John Williams reaches Polynesia
1614	Zinzendorf leads Moravian mission
1572	Japanese kill 40,000 Christians
1517	Jesuits reach Mexico
1455	Martin Luther leads Reformation
1323	Gutenberg prints first Bible
1276	Franciscans reach Sumatra
1100	Ramon Llull trains missionaries
1054	Crusades tarnish the church
997	The Great Schism
864	Adalbert martyred in Prussia
716	Bulgarian Prince Boris converts
635	Boniface reaches Germany
569	Alopen reaches China
432	Longinus reaches Alodia / Sudan
397	Saint Patrick reaches Ireland
341	Carthage ratifies Bible Canon
325	Ulfilas reaches Goth / Romania
250	Niceae proclaims God is Trinity
197	Denis reaches Paris, France
70	Tertullian writes Christian literature
61	Paul imprisoned in Rome, Italy
52	Thomas reaches Malabar, India
39	Peter reaches Gentile Cornelius
33	Holy Spirit empowers the Church

(Wikipedia, Timeline of Christian missions)

Resurrected 33 A.D.

Where?

Who?

When?

		When?													
		Innocence		Fallen			Glory								
Who?	God	Eternity Past	4000 BC Creation	Fall to Sin No Law	1500 BC Moses' Law	Advent of Christ 0-33 AD	Church Age Kingdom Age	Great White Throne	New Heaven and Earth						
		God's Perfect Fellowship	John 10:30	Living in Unapproachable Light, 1 Timothy 6:16					All Restored						
		God's Perfect Fellowship		Pre-Incarnate, John 8:58	Incarnate, John 1:14	Paradise, Luke 23:43									
	Mankind	God's Perfect Fellowship with Adam in the Garden of Eden		Everywhere, Psalm 139:7	Indwelling Believers, John 14:17			Acts 3:21							
		No Fall No Death	Gen 1:31	Serving the Savior or Satan on Earth, Ephesians 2:1-5											
		No Fall No Death		Blessed in Paradise, Luke 16:22											
	Angels	No Creation		Punished in Hades until the final judgment, Luke 16:23 and Rev 20:13					Col 1:20 Yes?						
		No people	Gen 1:1	Serving Mankind at God's Command, Hebrews 1:14											
		No Fall		Imprisoned in Tartarus, 2 Peter 2:4 and Jude 6											
		No Unholy Angels		Rebelling Against Christ			Thalaasa, Rev 20:13	Heb 2:16 No?							
		Gen 1:31		Accusing Mankind			Lake of Fire Revelation 19:20								
				1 Peter 5:8 and Revelation 12:10											
				Abyss Revelation 20:2											

Destiny

Gourmanchéma at AionianBible.org/Destiny

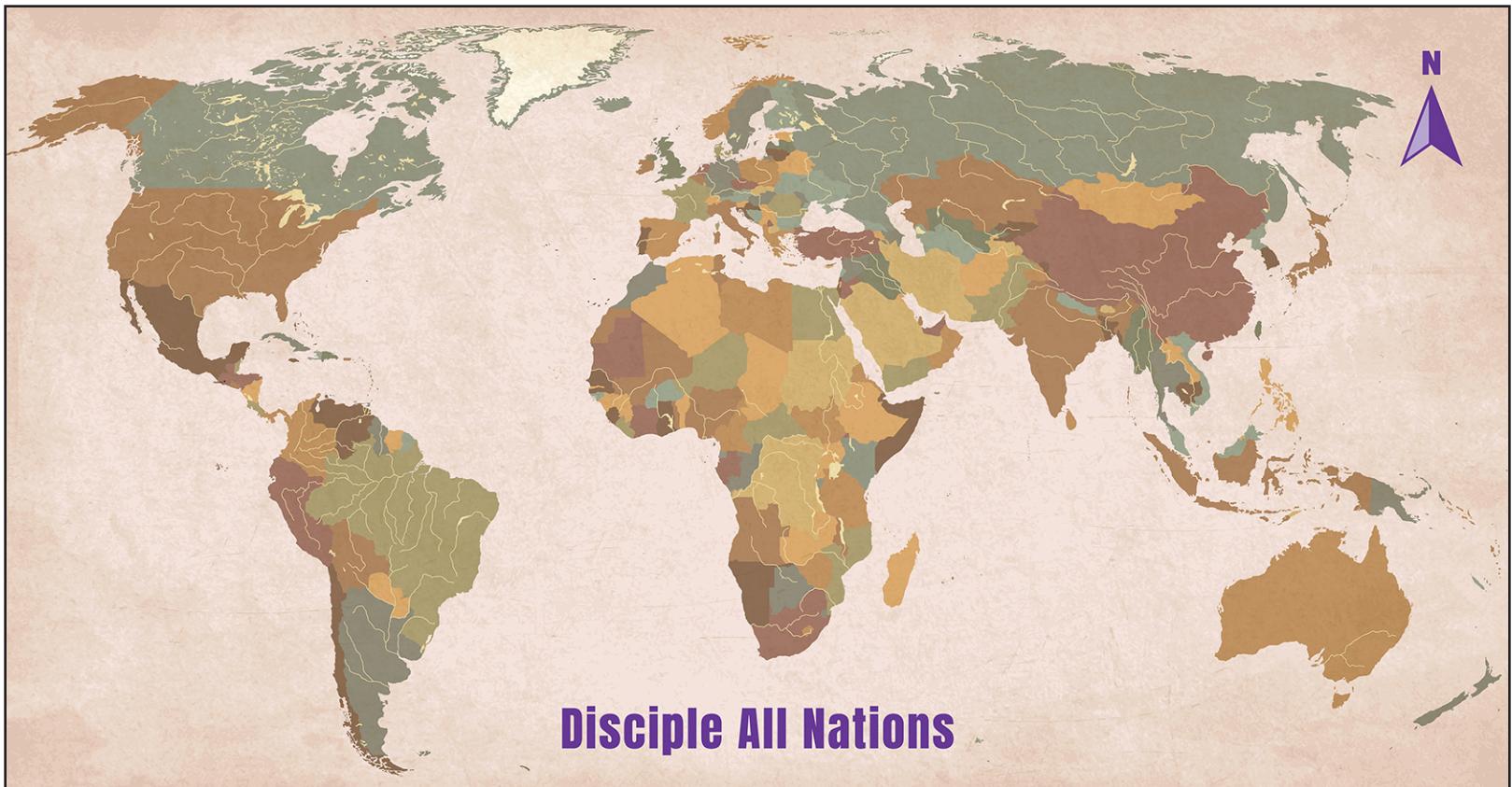
The Aionian Bible shows the location of eleven special Greek and Hebrew Aionian Glossary words to help us better understand God's love for individuals and for all mankind, and the nature of after-life destinies. The underlying Hebrew and Greek words typically translated as *Hell* show us that there are not just two after-life destinies, Heaven or Hell. Instead, there are a number of different locations, each with different purposes, different durations, and different inhabitants. Locations include 1) Old Testament Sheol and New Testament *Hadēs*, 2) Geenna, 3) Tartaroō, 4) Abyssos, 5) *Limnē Pyr*, 6) *Paradise*, 7) *The New Heaven*, and 8) *The New Earth*. So there is reason to review our conclusions about the destinies of redeemed mankind and fallen angels.

The key observation is that fallen angels will be present at the final judgment, 2 Peter 2:4 and Jude 6. Traditionally, we understand the separation of the Sheep and the Goats at the final judgment to divide believing from unbelieving mankind, Matthew 25:31-46 and Revelation 20:11-15. However, the presence of fallen angels alternatively suggests that Jesus is separating redeemed mankind from the fallen angels. We do know that Jesus is the helper of mankind and not the helper of the Devil, Hebrews 2. We also know that Jesus has atoned for the sins of all mankind, both believer and unbeliever alike, 1 John 2:1-2. Deceased believers are rewarded in Paradise, Luke 23:43, while unbelievers are punished in Hades as the story of Lazarus makes plain, Luke 16:19-31. Yet less commonly known, the punishment of this selfish man and all unbelievers is before the final judgment, is temporal, and is punctuated when Hades is evacuated, Revelation 20:13. So is there hope beyond Hades for unbelieving mankind? Jesus promised, "*the gates of Hades will not prevail*," Matthew 16:18. Paul asks, "*Hades where is your victory?*" 1 Corinthians 15:55. John wrote, "*Hades gives up*," Revelation 20:13.

Jesus comforts us saying, "*Do not be afraid*," because he holds the keys to *unlock* death and Hades, Revelation 1:18. Yet too often our *Good News* sounds like a warning to "*be afraid*" because Jesus holds the keys to *lock* Hades! Wow, we have it backwards! Hades will be evacuated! And to guarantee hope, once emptied, Hades is thrown into the Lake of Fire, never needed again, Revelation 20:14.

Finally, we read that anyone whose name is not written in the Book of Life is thrown into the Lake of Fire, the second death, with no exit ever mentioned or promised, Revelation 21:1-8. So are those evacuated from Hades then, "*out of the frying pan, into the fire?*" Certainly, the Lake of Fire is the destiny of the Goats. But, do not be afraid. Instead, read the Bible's explicit mention of the purpose of the Lake of Fire and the identity of the Goats, "*Then he will say also to those on the left hand, 'Depart from me, you cursed, into the consummate fire which is prepared for... the devil and his angels,'*" Matthew 25:41. Bad news for the Devil. Good news for all mankind!

Faith is not a pen to write your own name in the Book of Life. Instead, faith is the glasses to see that the love of Christ for all mankind has already written our names in Heaven. "*If the first fruit is holy, so is the lump*," Romans 11:16. Though unbelievers will suffer regrettable punishment in Hades, redeemed mankind will never enter the Lake of Fire, prepared for the devil and his angels. And as God promised, all mankind will worship Christ together forever, Philippians 2:9-11.

Disciple All Nations

Lanwani, yin gedi mani ki tieni i nibuoli kuli bi hoadikaaba, ki batisi ba Baa yeli nni, Bijua yeli nni leni U Tienu Fuoma yeli nni, ki bangi ba ban yaa kubi min den yedi yi yaala kuli.

- Matio 28:19